

De gemeentelijke begraafplaats aan de Gasthuisstraat te Temse.

Deel 1: Studie van de site en de graftekens.

Verhandeling voorgelegd aan de faculteit
Letteren en Wijsbegeerte
Vakgroep Kunst -, Muziek – en Theaterwetenschappen
Voor het verkrijgen van de graad Licentiaat
Door Ann Depestel
Promotor: Prof. Dr. Linda Van Santvoort

Woord Vooraf

Allereerst wil ik graag mijn ouders bedanken, omdat ze me de kans hebben gegeven om te studeren. Tijdens dit jaar hebben zij mij onvoorwaardelijk gesteund, veel interesse betoond in het onderwerp en me steeds enthousiast van de nodige moed voorzien om deze opdracht tot een goed einde te brengen.

Deze thesis zou er helemaal niet hetzelfde hebben uitgezien zonder de hulp van enkele mensen die mij tijdens mijn onderzoek hebben begeleid.

Dan heb ik het allereerst over de mensen van het archief van Temse. Hierbij gaat mijn bijzondere dank uit naar Digna Coppeters, die mij wekenlang hulp heeft geboden bij de zoektocht naar de biografische gegevens van de overledenen. Ook de archivariissen luc en Lutgard hebben mij op dit vlak heel wat hulp geboden. Jerome Smet, de oude gemeente – archivaris wil ik graag bedanken voor de hulp die hij me bood bij het reconstrueren van de geschiedenis van de begraafplaats. Liesbeth, die werkzaam is op de burgerlijke stand van Temse, maakte me wegwijs in de concessiegegevens, waarvoor dank.

Ook de burgemeester van Temse, Luc De Ryck betoonde veel interesse voor dit onderwerp, wat een extra duwtje in de rug teweeg bracht. Ook een woordje van dank voor deken Schrijen, die me wegwijs maakte in de Christelijke iconografie. Erik de Rijke heeft mij als leek op weg gezet. Hij vergezelde me meermaals naar de begraafplaats, leerde me grafmonumenten analyseren en stond steeds klaar om te helpen waar hij kon.

Bedankt ook aan de mensen die op de begraafplaats werken, waaronder Frank Heirbaut en Robert voor hun gastvrijheid. Verder dank ik de vroegere grafmaker Robert Heirbaut en steenhouwer Tony van Wauwe om mij wegwijs te maken in de aangewende materialen op deze begraafplaats en voor de interessante verhalen over de overleden die zij mij bijbrachten.

Professor Van Santvoort wil ik graag bedanken voor alle goede raad, om mijn onderzoek in goede banen te leiden, voor de vele bruikbare tips en voor de moed die zij mij telkens weer insprak. Graag wil ik ook Wim Vereecken bedanken voor het aanreiken van het onderwerp, omdat hij mij wegwijs maakte in Temse en mij hulp bood wanneer ik dit nodig achtte.

Mijn bijzondere dank gaat verder uit naar mijn peter Robert Dewulf voor alle PC ondersteuning, naar Michiel, Liesbeth, Barbara, en Dennis voor het nalezen van deze toch wel behoorlijk lijvige verhandeling, naar alle vrienden voor hun interesse en hun luisterende oor en niet te vergeten naar Mattias Dehaene, mijn vriend die mij gedurende dit hele jaar onvoorwaardelijk heeft gesteund tijdens deze opdracht.

Aan allen, Bedankt!

Inhoudstafel

- Voorwoord
- Inhoudstafel
- Lijst van gebruikte afkortingen

Deel 1: De gemeentelijke begraafplaats aan de Gasthuisstraat te Temse. Studie van de site en de graftekens.

- Inleiding.....	Pg.1
- Methodiek.....	Pg.3
I. De Ontwikkeling van het kerkhof naar de 19^e eeuwse begraafplaats.....	Pg.10
- I.1. Een evolutie van de Europese kerkhoven van in de Middeleeuwen tot in het midden van de 18 ^e eeuw.....	Pg.10
- I.2. Ordonnance Royale, 10 maart 1776.....	Pg.14
- I.3. Het Keizerlijk decreet van 26 juni 1784 wordt bepalend voor het huidige uitzicht van de 19 ^e eeuwse begraafplaats.....	Pg.15
- I.4. Decreet van 23 priaral an XII, 12 juni 1804.....	Pg.16
- I.5. De Kerkhovenoorlog.....	Pg.18
- I.6. De individuele dodencultus.....	Pg.19
- I.7. De afschaffing van de eeuwigdurende concessie.....	Pg.20
- Tussentijds besluit.....	Pg.21
II. Het ontstaan en de evolutie van de begraafplaats van Temse.....	Pg.22
- II.1. Van kerkhof naar begraafplaats.....	Pg.22
- II.2. Gemeenteraadsverslagen tussen 1809 - 1822.....	Pg.24
- II.3. Cijnsbrief, 25 februari 1820.....	Pg.24
- II.4. Uitbreiding van de begraafplaats, 26 maart 1847.....	Pg.25
- II.5. Januari 1863.....	Pg.26
- II.6. 1868.....	Pg.26
- II.7. 1872, Een stand van zaken. Hoe vulde de gemeente de verwachtingen in die werden opgesteld in het decreet 23 Priaral jaar XII.....	Pg.27

- II.8. Gemeenteraadszitting van 23 juni 1875, een wetgeving omtrent de begraafplaats..	Pg.28
- II.9. Aankoop van een stuk grond ter uitbreiding van de begraafplaats, augustus 1882..	Pg.29
- II.10. Onenigheid over het bedrag bestemd voor het Bureau van Weldadigheid en het Godshuis, 1882.....	Pg.30
- II.11. De bouw van een muur rond de nieuwe begraafplaats, 1885.....	Pg.31
- II.12. Onderhoudswerken tussen 1938 - 1963.....	Pg.32
- II.13. Grafteken voor de burgerlijke oorlogsslachtoffers 1940-1945, 1972.....	Pg.32
- II.14. Oprichting columbarium en strooiweide, januari 1976.....	Pg.33
- II.15. Uitbreiding van de begraafplaats, 1975. Plaatsen van een afsluiting, mei 1976.....	Pg.33
- II.16. De creatie van een nieuwe toegang en dienstgebouwen, 1975-1980.....	Pg.33
- II.17. Stand van zaken qua inrichting van columbariumnissen en strooiweiden, november 1978.....	Pg.34
- II.18. Herstel van de twee kalvariekruisen, augustus 1989.....	Pg.35
- II.19. Ontbeenderingswerken, maart 1991.....	Pg.35
- II.20. Gemeentebegrotingen van 1997/1998/1999/2000/2001/2002.....	Pg.36
- Tussentijds besluit.....	Pg.37
III. Uitzicht van de gemeentelijke begraafplaats.....	Pg.38
- III. 1. Bespreking van het grondplan.....	Pg.38
- III. 2. De vegetatie op de begraafplaats.....	Pg.40
- III. 3. De grafpercelen.....	Pg.41
- Tussentijds besluit.....	Pg.44
IV. Een beeld van de gemeente Temse in de 19^e en de eerste helft van de 20ste eeuw..	Pg.45
- IV. 1. Van de Belgische onafhankelijkheid tot de eeuwwisseling.....	Pg.45
- IV. 1. 1. Van het Franse en Hollandse bewind tot de onafhankelijkheid van België.....	Pg.45
- IV. 1.2. Het ontluiken van een bloeiend industrieel tijdperk en haar sociale en culturele gevolgen voor de gemeente.....	Pg.46
- IV. 1. 3. Politieke bewustwording in Temse op het einde van de 19 ^e eeuw.....	Pg.49
- IV. 2. Vóór en tijdens de Eerste Wereldoorlog.....	Pg.50
- IV. 2.1. Temse vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.....	Pg.50
- IV. 2.2. Temse tijdens de Eerste Wereldoorlog.....	Pg.51
- IV. 3. Temse tijdens het interbellum.....	Pg.51
- IV. 4. Temse tijdens de Tweede Wereldoorlog.....	Pg.52

- IV. 5. Temse na de Tweede Wereldoorlog.....	Pg.52
- IV. 6. De sociale stratificatie binnen de gemeente.....	Pg.54
- Tussentijds besluit.....	Pg.62
V. De grafmonumenten op de begraafplaats van Temse.....	Pg.64
- Inleiding.....	Pg.64
- V.1. Het symbolische aspect.....	Pg.67
- V.1.1. De menselijke figuur.....	Pg.67
- V.1.2. De fauna.....	Pg.71
- V.1.3. De flora.....	Pg.73
- V.1.4. De Voorwerpen.....	Pg.81
- V.1.5. Overige symbolen.....	Pg.91
- V.1.6. Enkele veelgebruikte afkortingen, die men terugvindt in de epitafen.....	Pg.95
- V.1.7. De portretten.....	Pg.97
- Tussentijds besluit.....	Pg.97
- V.2. Het typologische aspect.....	Pg.99
- V.2.1. De stèle.....	Pg.99
- De stèles op de begraafplaats van Temse.....	Pg.100
- V.2.2. De (graf) zerk.....	Pg.103
- De zerken op de begraafplaats van Temse.....	Pg.104
- V.2.3. De portiek.....	Pg.106
- De portieken op de begraafplaats van Temse.....	Pg.106
- V.2.4. De zuil.....	Pg.107
- De zuilen op de begraafplaats van Temse.....	Pg.108
- V.2.5. De siertoren.....	Pg.108
- De siertoren op de begraafplaats van Temse.....	Pg.109
- V.2.6. De cippus.....	Pg.109
- De cippi op de begraafplaats van Temse.....	Pg.110
- V.2.7. De obelisk.....	Pg.111
- De obelisken op de begraafplaats van Temse.....	Pg.112
- V.2.8. De muurplaat.....	Pg.113
- De muurplaten op de begraafplaats van Temse.....	Pg.114
- V.2.9. De sarcofaag.....	Pg.114
- De sarcofagen op de begraafplaats van Temse.....	Pg.115

- Vrijstaande sarcofagen.....	Pg.115
- Sarcofagen in combinatie met andere types.....	Pg.117
- V.2.10. De grafkapel.....	Pg.118
- De grafkapellen op de begraafplaats van Temse.....	Pg.119
- V.2.11. Het kruis.....	Pg.120
- De verschillende types kruisbeelden op de begraafplaats van Temse.....	Pg.121
- De verschillende behandelingen van de kruisarmen van de kruisen op de begraafplaats van Temse.....	Pg.122
- Kruisbeelden, die het hoofdelement uitmaken van de vormgeving van de grafmonumenten, op de begraafplaats van Temse.....	Pg.122
- V.2.12. Unieke creaties.....	Pg.124
- De praalgraven op de begraafplaats van Temse.....	Pg.124
- Tussentijds besluit.....	Pg.127
- V.3. Het stilistische aspect.....	Pg.128
- V.3.1. Het neoclassicisme in Temse en op haar begraafplaats.....	Pg.129
- V.3.2. De neogotiek in Temse en op haar begraafplaats.....	Pg.130
- V.3.3. Het eclecticisme in Temse en op haar begraafplaats.....	Pg.132
- V.3.4. De neoromaanse stijl in Temse en op haar begraafplaats.....	Pg.134
- V.3.5 De art deco in Temse en op haar begraafplaats.....	Pg.135
- V.3.6. Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.....	Pg.136
- Tussentijds besluit.....	Pg.137
- V.4. Het Materiaal.....	Pg.139
- V.4.1. De steensoorten.....	Pg.139
- Arduin.....	Pg.139
- Franse witsteen.....	Pg.141
- Marmer.....	Pg.142
- Breuksteen.....	Pg.143
- Graniet.....	Pg.143
- Baksteen.....	Pg.145
- Porselein.....	Pg.145
- V.4.2. De metalen.....	Pg.146
- Ijzer.....	Pg.146
- Brons.....	Pg.147
- V.4.3. Hout.....	Pg.148

- V.4.4. Glas.....	Pg.149
- Tussentijds besluit.....	Pg.149
- V.5. De uitvoerders.....	Pg.151
- Steenhouwers – beeldhouwers.....	Pg.151
- De architecten.....	Pg.163
- Tussentijds besluit.....	Pg.164
- De inspiratiebronnen.....	Pg.165
- Tussentijds besluit.....	Pg.170
- Algemeen Besluit.....	Pg.171
- Bibliografie.....	Pg.175

- Deel 2: Inventaris deel A: Inventarisfiches 1 – 43

- Deel 3: Inventaris deel B: Inventarisfiches 44 - 86

- Deel 4: Illustratiebundel: Afbeeldingen

Platenbundel

Bijlagen

Lijst met gebruikte afkortingen

- G.A.T.: Gemeente archief Temse
- Zie PB: Zie Platenbundel
- Inv.: Inventarisfiche

Inleiding

Het thema funerair erfgoed komt sinds enkele jaren steeds meer en meer in het voetlicht te staan en dit thema kon gestaag op een toenemende belangstelling rekenen. Bepaalde begraafplaatsen in ons land werden reeds onderworpen aan een gedegen onderzoek. Meestal ging het hier dan om vrij grote en historisch belangrijke begraafplaatsen zoals deze van Laken, het Gentse Campo Santo, het Schoonselhof te Antwerpen en dergelijke. Ook verschillende licentiaatverhandelingen droegen reeds hun steentje bij tot het onderzoek van enkele begraafplaatsen in ons land, waarbij vaak ook minder bekende begraafplaatsen het onderwerp van onderzoek uitmaakten.

Vanuit verschillende invalshoeken wordt in deze verhandeling getracht het belang van de talrijke grafmonumenten, die deze begraafplaats herbergt, te onderstrepen ten einde het ruime belang en de waarde van de begraafplaats van Temse aan te tonen. 86 grafmonumenten werden geselecteerd en deze vormen een representatief beeld van de begraafplaats, zowel hun kunst/architectuurhistorische, artistieke, (lokaal) historische, sociale, culturele en contextuele dimensie wordt hier aan een diepgaand onderzoek onderworpen. Mijn uiteindelijke doel en uitgangspunt is staven dat deze begraafplaats een waardevol onderdeel vormt van ons rijke culturele patrimonium.

Wanneer ik mijn onderzoek startte was men stelselmatig grafmonumenten, daar de vergunningen afgelopen waren, aan het verwijderen. Vele andere, die gelukkig nog aanwezig zijn op deze begraafplaats, verkeren vandaag echter in een erbarmelijke toestand. Omwille van die redenen drong de noodzaak zich op, het belang van deze begraafplaats en haar grafmonumenten te onderstrepen, mede omdat zij een getuige vormt van een rijke funeraire traditie die nu enkel op een herinnering dreigt gebaseerd te zijn.

De onderliggende beweegredenen van dit onderzoek is dan ook de hoop op een uiteindelijke conservatie en een kwaliteitsvol voorbestaan van deze geselecteerde grafmonumenten en eventueel bij uitbreiding de naburige grafmonumenten ten einde het totaalbeeld van deze percelen niet te verstoren. Het creëren van hiaten leidt immers onvermijdelijk tot een verminking van het historisch gegroeide totaalbeeld.

De inventaris vormt het werkinstrument waarop deze verhandeling gebaseerd is. Doorheen het tekstgedeelte wordt er meermaals naar deze inventaris verwezen om de aangehaalde tekstfragmenten te ondersteunen of te illustreren. Om deze inventaris enigszins wat overzichtelijk te maken worden de grafmonumenten behandeld per perk.

Deze verhandeling vangt aan met de beschrijving van de geschiedenis van het begraven. Op de historische tijdslijn vormt het startpunt de begrafenisrituelen bij de Romeinen en de heroriëntering van het gebruik tijdens het vroege Christendom. Het eindpunt op deze tijdslijn vormt de kiem en de duiding van het model van de negentiende eeuwse ‘extra murro’s’ begraafplaatsen, waarbij de klemtoon wordt gelegd op de individuele dodencultus. Tussen dit begin –en eindpunt wordt de evolutie geschetst die de funeraire cultuur tijdens die periode doormaakte.

In het tweede hoofdstuk wordt ingegaan op het ontstaan en de historische evolutie van de begraafplaats van Temse. Naast het louter beschrijven van deze aspecten worden er hier parallellen gezocht met de algemene geschiedenis van het begraven in ons land en daarbuiten.

Het derde hoofdstuk behandelt het uitzicht van de begraafplaats. Er wordt vrij gedetailleerd ingegaan op de aard van het grondplan, de soort en de rol van de beplanting, het uitzicht van de grafpercelen die de hoekstenen vormen van dit grondplan. Binnen dit hoofdstuk wordt aldus gepoogd de lezer een reëel beeld te geven hoe de begraafplaats er in wezen uitziet.

In het laatste hoofdstuk worden de grafmonumenten an sich aan een analyse onderworpen. Vanuit een algemene inleiding wordt overgegaan tot het uitdiepen van de symbolische, typologische, stilistische en materiële aspecten van de 86 geselecteerde grafmonumenten. Vanuit een algemene beschrijving van de symbolische motieven, typologische modellen, verschillende stijlen en de diverse modellen wordt dieper ingegaan op de mate waarin elk van deze hiervoor aangehaalde aspecten voorkomen op deze begraafplaats.

Dit hoofdstuk is cruciaal voor de duiding van de kunst -en architectuurhistorische waarde van elk van deze graftekens. Afsluitend wordt binnen dit hoofdstuk ingegaan op de uitvoerders van deze grafmonumenten en hun inspiratiebronnen.

Tot slot nog dit, elk hoofdstuk of hoofdonderdeel van elk hoofdstuk wordt afgesloten door een kort besluit waarin de kernpunten van het voorgaande worden aangehaald of waarin een slotbeschouwing wordt geformuleerd.

De inhoud van deze vijf hoofdstukken tracht de diverse dimensies van deze begraafplaats te belichten met het doel een zo’n omvattend en volledig mogelijk beeld aan de lezer van de begraafplaats van Temse te schenken.

Methodiek

Het startschot tot dit onderzoek werd gegeven door Wim Vereecken, het hoofd van de Groendienst van Temse, die Professor Van Santvoort vroeg of niemand geïnteresseerd was de begraafplaats van Temse aan een grondig onderzoek te onderwerpen en te inventariseren.

Na een overleg met Professor Van Santvoort stemde ik ermee in dit onderzoek uit te voeren.

Aanvankelijk was ik weinig vertrouwd met het onderwerp funerair erfgoed, dus startte ik mijn onderzoek met een literatuuronderzoek betreffende dit onderwerp. Voornamelijk: Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed (1999) en de handleiding bij inventarisatie onder de titel: Begraafplaatsen als cultuurbezit van de auteurs L. Bok en Y. Attema (2003) waren beiden goede bronnen die me enigszins op het goede spoor zetten. De aanvullende schakel in dit beginproces was de contactnamiddag “Funerair Erfgoed” die ik op 4 oktober 2005 bijwoonde in Gent.

Gewapend met wat basiskennis betreffende inventarisatie trok ik vervolgens een eerste maal naar Temse om er contact op te nemen met Wim Vereecken en samen met hem de begraafplaats te bezoeken. De selectie van de 86 grafmonumenten, die zouden opgenomen worden in de inventaris, kwam tot stand in samenspraak met enkele personen waaronder Wim Vereecken, de burgemeester Luc De Ryck die me een lijst gaf van verdienstelijke Temseburgers die op de begraafplaats begraven liggen en aan de hand van enkele selectiecriteria die bepalen wat een grafmonument waardevol maakt.

Eens de selectie gemaakt startte het onderzoek in het gemeentehuis van Temse. Aan de hand van de ligging van de grafmonumenten werden de corresponderende concessiegegevens opgezocht in het begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand. Naast de louter administratieve gegevens waren nu ook vrijwel alle namen, daar vele namen ontbreken of niet langer goed leesbaar zijn op de grafmonumenten, beschikbaar van diegenen die onder de 86 geselecteerde grafmonumenten werden begraven. Oorspronkelijk was ik van plan om de nabestaanden van enkele overleden een bezoekje te brengen, in de hoop zo meer te weten te komen over de levensloop van hun overleden familieleden. Dit bleek niet nodig te zijn, daar het archief van Temse een schat aan biografische gegevens bleek te bezitten.

Met de namen van de overledenen trok ik bijgevolg naar het archief van Temse en daar begon mijn zoektocht in de aanwezige personaliamappen naar biografische gegevens over deze overledenen. In deze personaliamappen werden biografische gegevens teruggevonden van enkele burgers die zich op één of andere manier verdienstelijk hadden gemaakt binnen de

gemeente en in sommige gevallen ook buiten de gemeentegrenzen. Komen de gegevens uit de personaliamappen, dan ontbreekt nagenoeg steeds een vrij exacte bronvermelding. Deze mappen bestaan immers uit gekopieerde documenten waarbij deze vrijwel nooit een referentie bevatten naar de oorspronkelijke bron.

Voor de andere overledenen over wie er niets werd teruggevonden in deze mappen was ik genoodzaakt de aanwezige bidprentjes, de rouwbrieven, de overlijdensakten en tenslotte de volkstellingen te raadplegen. Het Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent van L. Schokkaert (1997) bleek een uitstekende informatiebron om de activiteiten van de overleden priesters te achterhalen.

Na deze eerste fase in het archief startte het eigenlijke veldonderzoek. Elk grafmonument werd nauwkeurig opgemeten en de aanwezige epigrafie werd neergepend. Erik De Rijcke, de auteur van 'Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot – Hamme' (1996) begeleidde mij tweemaal op de begraafplaats en hij leerde me er de grafmonumenten te analyseren. Tijdens onze wandelingen dompelde hij mij onder in de rijke wereld van de symboliek, vertelde hij me er verhalen over de geschiedenis van het begraven en de rites van het begraven, gaf hij duiding over de bestaande typologieën en toonde hij me waar de signaturen zich meestal bevinden. Samenvattend kan men stellen dat hij mij op weg zette om de geselecteerde grafmonumenten te beschrijven en te bespreken.

De beschrijving van deze grafmonumenten kwam tot stand door de geselecteerde grafmonumenten op de begraafplaats van Temse te vergelijken met deze die werden opgenomen in enkele bronnen als: 'In steen en brons van leven en dood' van Capiteyn en Decavele (1981), 'La nécropole de Bruxelles' van Cecilia Van der Velde (1991), 'Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot – Hamme' van Erik De Rijcke (1996) en enkele onuitgegeven licentiaatverhandelingen: 'Campo Santo van Sint-Amandsberg' door S. De Groote (1992); 'De Westerbegraafplaats' door A. Hernalsteen (1992), 'grafmonumenten overgebracht door de stad Antwerpen naar het Schoonselhof' door A.M. Havermans (2000) en 'De stedelijke begraafplaats van Oostende' door A. Verlinde (2002). Het verklarende woordenboek met bouwkundige termen van E.J. Haslinghuis vormde een belangrijk instrument om de specifieke benaming van bepaalde architecturale elementen te achterhalen. Daarnaast bevatte ook 'L'épithaphien Wasien' van Amedée de Schoutheete de Tervarent (1873-1875) over enkele grafmonumenten, die werden opgenomen in de selectie, bepaalde interessante gegevens. Hij schreef namelijk nauwgezet de epigrafieën op, wat goed van pas

kwam daar de deze op de oudste grafmonumenten nog nauwelijks leesbaar zijn, hij vermeldde de uitvoerders en soms de herkomst van de aangewende materialen en pende telkens een paar beschrijvende lijntjes neer waardoor men een beeld verkrijgt hoe het grafmonument er oorspronkelijk moeten hebben uitgezien.

De bespreking kwam tot stand door de beschrijvende gegevens in verband te brengen met de biografische gegevens van de overledenen en door het grafmonument in een bredere context te plaatsen. Met de hulp van steenhouwer Tony Van Wauwe werd inzicht verworven in de diverse aangewende materialen en de voormalige grafmaker Robert Heirbaut bracht mij thuis in de wereld van de flora en hij vertelde mij interessante achtergrondinformatie over de aanwezige grafmonumenten en de overledenen. Deken Schrijen heb ik geraadpleegd om mij wat toelichting te geven over de Christelijke iconografie.

Tot zover de gevolgde methodiek voor het opmaken van de inventaris. Voor de eigenlijke verhandeling werden de gegevens uit de inventaris gedistilleerd, geïnterpreteerd en werden er conclusies getrokken en verbanden gelegd. Deze bevindingen werden vervolgens in de bredere context van de (geschiedenis) van het funeraire erfgoed en de funeraire architectuur geplaatst.

De ontwikkeling van het kerkhof naar de 19e eeuwse begraafplaats is gebaseerd op een literatuurstudie met als voornaamste bronnen: ‘Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed ’ (1999), ‘Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot – Hamme’ door Erik De Rijcke (1996), ‘ Het beeld van de dood ’ van Philippe Ariès’ (1983), het artikel van J. De Meulemeester: ‘Over de dood heen’ (1999) en van A. Capiteyn: ‘Kunst na het leven’ (1983) en ‘ Van Dodenakker tot Elyische Velden: Het erfgoed van de zandloper ’ van Marcel Celis, dat een neerslag vormt van de contactnamiddag ‘Funerair erfgoed’, die plaatsvond op 4 oktober 2005. Deze bronnen werden kritisch benaderd en aan elkaar getoetst ten einde een zo volledig maar tegelijk beknopt overzicht te verkrijgen van de geschiedenis van het begraven.

De beschrijving van de geschiedenis van de begraafplaats van Temse is gebaseerd op gegevens die werden teruggevonden in de kelders van het archief van Temse. Hier dient benadrukt te worden dat concrete gegevens, die een licht werpen op het ontstaan en de evolutie van de begraafplaats, die in 1820 in gebruik werd genomen, uitermate summier zijn.

De kelder van het archief van Temse bevat enkele kartonnen dozen met dossiers die allen verband houden met de begraafplaats. Tijdens het raadplegen van deze dossiers bleken belangrijke documenten te ontbreken en leek de aanwezige informatie erg onsamenhangend te zijn. Zo werden de naam van de ontwerper van de begraafplaats en het oorspronkelijke grondplan niet teruggevonden.

Het raadplegen van de gemeenteraadsverslagen schiep wat meer duidelijkheid in de eigenlijke geschiedenis van de begraafplaats en ze stelden me in staat de bestaande hiaten enigszins wat op te vullen. De voormalige gemeente – archivaris Jerome Smet leverde verder een belangrijke bijdrage aan deze beschrijving van de geschiedenis door zijn publicatie ‘Van Kerkhof tot openbare markt’ en door de hulp die hij me bood bij onduidelijkheden die rezen tijdens dit onderdeel van het onderzoek. Naast documenten die met mondjesmaat informeerden over de geschiedenis van de begraafplaats werden ook aanvragen tot aankoop van grafpercelen en enkele schetsen, onder andere van de gebroeders Parmentier, van grafmonumenten teruggevonden. Geen enkel ontwerp kwam echter exact overeen met de aanwezige graftekens op de begraafplaats.

De beschrijving van het uitzicht van de begraafplaats wordt ingeleid door een overzicht van mogelijke modellen die gebaseerd is op ‘Het uur van de dood, duizend jaar sterven, begraven, rouwen en gedenken’ van Philippe Ariès (2003) en op een bijdrage van Professor Linda Van Santvoort in ‘Religie en de dood. Momentopnamen uit de geschiedenis van de westerse omgang met de dood.’ (2004). De eigenlijke beschrijving van het uitzicht van de begraafplaats is in grote mate gebaseerd op eigen bevindingen. Het overzicht van de aanwezige vegetatie is een product van mijn samenwerking met de groendienst van Temse. De beschrijving van de symbolische functie van deze vegetatie is gebaseerd op een bijdrage van Marcel Celis in Symbolen, Open Monumentdag Vlaanderen 2002. De paragraaf over de grafpercelen is eveneens de resultante van eigen onderzoek.

Voor hoofdstuk 4 ‘Een beeld van de gemeente Temse in de 19^e en de eerste helft van de 20ste eeuw.’ werd gebruik gemaakt van de documentatiemappen, handelend over verschillende aspecten betreffende de gemeente, die zich in het archief van Temse bevinden. Binnen dit hoofdstuk wordt er steevast verwezen naar een welbepaalde documentatiemap, bijvoorbeeld Temse: Historiek of Temse: Toerisme, daar de losse documenten behorende tot die respectievelijke mappen vrijwel nergens een bronvermelding bevatten. Deze gegevens werden aangevuld door een handleiding voor stadsgidsen (1984/1985) waaraan onder andere de

voormalige gemeente – archivaris Jerome Smet en stadsarchitect Marc Boel hun medewerking verleenden. Voor dit onderzoek was ik genoodzaakt mij te behelpen met dit soort bronnen daar, buiten de licentiaatverhandeling van Danny Année, wetenschappelijke werken over dit onderwerp ontbreken. De gegevens over de economische en sociale omstandigheden binnen het behandelde tijdsbestek zijn deels gebaseerd op de onuitgegeven licentiaatverhandeling ‘Temse, op weg naar de industriële tijd – Economisch - Sociale microstudie 1830 - 1900’ van Danny Année (1981).

Hoofdstuk 5 behandelt enkele aspecten die verband houden met het grafmonument an sich. Bij het onderzoek naar de aangewende symbolen en hun betekenis, bleken enkele bronnen waaronder: ‘Begraafplaatsen als cultuurbezit’ van L. Bok en Y. Attema (2003); waarop tevens de indeling van de symbolen hier gebaseerd is; ‘Herinneringen in steen’ waaraan diverse auteurs meewerkten (1988), het Basiswoordenboek van grafsymboliek, in de catalogus ‘Op leven en dood: Het Grafmonument’ door P.R. Nyssen (1987), enkele bijdragen door Marcel Celis als ‘Funeraire symbolen. De taal van de dood’ (2002) en ‘Nascentes Morimor. Funeraire symbolen’ (2002), enkele internetsites als www.dodenakkers.nl , www.uitvaart.org, www.maverick-ics.be en enkele algemene werken als Hall’s geïllustreerde encyclopedie van symbolen in Oosterse en Westerse kunst (1996) en het ‘XYZ van de symbolen’ van J. Tresidder (2003) interessante werkinstrumenten.

Het tweede onderdeel binnen dit hoofdstuk gaat in op het typologische aspect van het grafmonument. Voor de meer algemene beschrijving van de verschillende types vormde het verklarende woordenboek met bouwkundige termen van E. J. Haslinghuis (2001) een vrij belangrijke hoeksteen. Daarnaast vormden de onuitgegeven licentiaatverhandelingen van S. De Groote over het Gentse Campo Santo (1992) en A.M. Havermans met ‘grafmonumenten overgebracht door de stad Antwerpen naar het Schoonselhof’ (2000) belangrijke bronnen van informatie en inspiratie. Ook de boeken ‘In steen en brons van leven en dood’ van Capiteyn en Decavele (1981) en ‘La nécropole de Bruxelles’ van Cecilia Van der Velde (1991) bleken interessante bronnen van informatie aangaande de typologische indeling van grafarchitectuur.

Het derde onderdeel handelt over de stilistische evolutie waaraan de grafarchitectuur, binnen het behandelde tijdsbestek, onderhevig was. De inleidende paragraaf is hier in grote mate gebaseerd ‘Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen’, een bijdrage van Marcel Celis in: Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed (1999). Hier leek het

mij interessanter in te gaan op de architectonische stijlevolutie binnen de gemeente Temse en het Waasland in plaats van een neerslag te geven van de diverse stijlen die tijdens het behandelde tijdsbestek in bloei waren. Het werk van de Temse stadsarchitect Marc Boel ‘Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18^e eeuw tot 1939’ dat dateert uit 1985 vormde voor dit onderdeel een belangrijk uitgangspunt.

De bespreking van de aangewende materialen met het accent op hun kwaliteiten en nadelen kreeg deels vorm door gegevens die werden teruggevonden in meer algemene werken als ‘Begraafplaatsen als cultuurbezit’ van L. Bok en Y. Attema (2003) en in ‘Het verklarende woordenboek met bouwkundige termen’ van E. J. Haslinghuis (2001). Meer specifieke informatie over de materialen is gebaseerd op enkele internetsites als www.u-bouwt.be en www.architectuurgids.nl/bouwmateriaal.htm, op een bijdrage van de auteurs Dressen, Duser en Groessens ‘Natuursteen als historisch bouwmateriaal’ in Grondstof, stof tot nadenken (2003) en uit gesprekken die ik had met de zaakvoerder van een steenhouwerbedrijf, Tony Van Wauwe.

Het laatste onderdeel van dit hoofdstuk bestaat uit twee deelaspecten. Over de steenhouwers, beeldhouwers en architecten die lokaal of in de directe omgeving werkzaam waren, werden er vrijwel geen gegevens teruggevonden. De namen van enkele uitvoerders, die werkzaam waren geweest op de begraafplaats van Temse, werden teruggevonden in de onuitgegeven licentiaatverhandelingen van S. De Groote over het Gentse Campo Santo (1992), van A. M. Havermans over de ‘grafmonumenten overgebracht door de stad Antwerpen naar het Schoonselhof’ (2000) en van L. Vaes over het Sint – Fredeganduskerkhof van Deurne (1993). Elk van deze bronnen leverde een schat van informatie op betreffende deze uitvoerders. De ‘Dubbele wegwijzer der stad Gent en der Provincie Oost – Vlaanderen’ met haar beroepsmatige rubrieken, die in de handschriftenzaal van de Gentse Boekentoren geraadpleegd kan worden, bevat meer specifieke informatie zoals de periode waarin de uitvoerders werkzaam waren en hun adressen in Gent. Enkele internetsites die handelen over Temse bevatten summier gegevens over architecten die lokaal of in de nabije omgeving werkzaam waren.

Tot slot trok ik naar de bibliotheek van het VIOE (Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed) waar enkele platenbundels en modelboeken werden geraadpleegd. Deze bronnen wierpen een licht op de inspiratiebronnen van de uitvoerders, die meewerkten aan de realisatie van de grafmonumenten die tot de selectie behoren.

Buiten 'L'épithaphien Wasien' van Amedée de Schoutheete de Tervarent (1873-1875) en enkele documenten in het archief van Temse, bestonden er eigenlijk geen verdere gegevens over het ontstaan en de evolutie van de begraafplaats en evenmin over de grafmonumenten, die er een plekje kregen. De combinatie van de geraadpleegde literatuur, de bijdrage van enkele personen aan dit onderzoek en vooral de eigen bevindingen die resulteren uit het veldonderzoek vindt zijn neerslag in deze verhandeling, die hoopt een zo volledig mogelijk beeld op te hangen van de begraafplaats van Temse.

Deel 1: De gemeentelijke begraafplaats aan de Gasthuisstraat te Temse. Studie van de site en de graftekens.

I. De Ontwikkeling van het kerkhof naar de 19^e eeuwse begraafplaats

I.1. Een evolutie van de Europese kerkhoven van in de Middeleeuwen tot in het midden van de 18^e eeuw.

Alles wat met de dood te maken heeft, kent een evolutie door de eeuwen heen die meteen ook de maatschappelijke en sociale veranderingen weerspiegelt.¹

Voor zover men kan terugkijken in de geschiedenis, heeft men steeds zijn doden begraven. De allervroegste tekenen van begraving zijn ongeveer zo een veertigduizend jaar oud.² Begraving was in onze gewesten reeds in prehistorische tijden de meest voorkomende vorm van lijkbezorging.³

De wijze waarop en de locatie echter verschillen naarmate men evolueert op de tijdslijn. De rode draad is het gegeven dat de begrafeniscultuur onderhevig is aan wisselende tendensen en steevast een spiegel vormt van de specifieke maatschappij waaruit ze voortkomt.

---

¹ De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begrafenissen, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999, Pg.. 245.

² Balthazar, H., *Funerair erfgoed: Sporen van onmacht*, in: *Een introductie tot de zorg voor het funerair erfgoed*,. Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg. 4.

³ Celis, M., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag "Funerair Erfgoed", 4 oktober 2005.

Binnen het Christelijke geloof ontwikkelden de kerkvaders een complexe eschatologie met de creatie van een hemel, een hel en een soort wachtkamer waarbij de heilige martelaren zonder omwegen de hemel bereikten. Rond deze martelaren ontstond een cultus die zich spoedig over heel Europa verbreidde en het idee met zich meebracht dat indien men zich liet begraven in de nabijheid van hen die voor het geloof gestorven waren, dit bijzonder heilzaam was, zowel in dit leven als in het hiernamaals. Deze martelaren zouden als heiligen tevens voorspraak doen bij het Laatste Oordeel.⁴ Indien men zich aldus in gewijde grond dicht bij deze heiligen liet begraven ontstond er een grotere kans dat de overledene onmiddellijk een plaats in de hemel zou verwerven. Vanaf de achtste eeuw zou deze heiligenverering op deze begraafplaatsen sporadisch aanleiding geven tot de bouw van bedehuizen.⁵

Naarmate de elfde eeuw naderde, werd de parochiekerk in het midden van de bebouwde kom gevestigd waarbij ze omsloten raakte door het omringende kerkhof.⁶ De doden werd niet langer verbannen zoals in de Romeinse tijd naar de rand van de stad maar ze kregen nu een centrale plaats nabij hun parochiekerk. In Rome en Pompeji werden de doden immers van de levenden gescheiden. De doden kregen er een laatste rustplaats net buiten de stad waar ze begraven werden in de nabijheid van de poorten en aan weerszijden langs de wegen die naar de stad voeren.⁷

Een veralgemening van het gebruik bleef niet lang uit en weldra vond men geen kerk meer zonder kerkhof en geen kerkhof zonder kerk. Zowel om religieuze als om prestigieuze redenen was het van belang zo dicht mogelijk bij en liefst in het kerkgebouw begraven te worden.⁸

In de elfde en twaalfde eeuw kenden de parochies een sterke groei. Een gevolg hiervan was dat er alsmaar meer kerkhoven binnen de stedelijke context totstandkwamen die niet noodzakelijk meer aansloten bij de parochiekerk. Een verklaring hiervoor is dat het canonieke recht elke lap ‘gewijde’ grond die werd gebruikt om lichamen in te begraven als ‘kerk’ beschouwde.⁹

⁴ De Rijcke, E., *Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot-Hamme*, Hamme, Heemkundige Kring Osschaert, 1996, Pg. 10.

⁵ Celis, M., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag “Funerair Erfgoed”, 4 oktober 2005.

⁶ Ibidem.

⁷ Ariès, P. *Het beeld van de dood*, Nijmegen, Sun, 1983, op cit. Pg. 9.

⁸ Balthazar, H., *Funerair erfgoed: Sporen van onmacht*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funerair erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.6

⁹ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funerair archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funerair erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.24-25.

In de Middeleeuwen hechte men er veel belang aan om dicht bij God en zijn heiligen te worden begraven, en de plaats het dichtst bij God kon nergens anders zijn dan in de Kerk, het huis van God bij uitstek.¹⁰ Aanvankelijk bestond er een verbod vanuit de kerkelijke overheid om overledenen in de kerk te begraven. In de praktijk gebeurde dit echter wel tot een stuk in de zeventiende eeuw. Het begraven van lichamen binnen het gebedshuis manifesteerde zich eerst in kerken waarvan de grond aanvankelijk werd voorbehouden voor de hogere clerus en in uitzonderlijke gevallen ook voor verdienstelijke priesters.¹¹ Meer en meer werd de kerkbodem echter aangesproken voor de inhumatie van edelen, krijgsheren, welstellende burgers, kortom voor al wie voldoende invloed kon laten gelden, het vereiste bedrag kon betalen en voor diegenen die zich door hun vooraanstaand gedrag, voorbeeld en verdienste, ten dienste hebben gesteld voor God en het geloof.¹² Rijken en geestelijken werden in het kerkgebouw begraven en dit verliep volgens een zekere standenhiërarchie. Bepaalde individuen werd in enge kuilen onder de kerkvloer begraven waarbij de stenen bevoering na het zinken van de kist werd afgesloten door een stenen, koperen, een combinatie van beiden of een bronzen plaat werd afgesloten. Wie nog rijker was kreeg een rijkelijk versierde graftombe binnen het kerkgebouw waarvan het formaat al dan niet rechtsevenredig verliep met de status van de dode. Naast de tombes werden ook kapellen inclusief altaar ingericht om zielenmissen op te dragen aan de overledenen.¹³ Aldus kwamen ook in de grootte van het graf de standenverschillen naar voren. Daarnaast bestond er ook een hiërarchie in de locatie van de inhumatie, waarbij de beste plaats zich naast het hoofdaltaar bevond, gevolgd door het koor met haar aanpalende kapellen en tenslotte de minst aantrekkelijke plek binnenin, de kapellen in de zijbeuken. Doordat de kerkruimten stilaan te klein werden voor al die zerken en monumenten begon men aan de muren en zuilen epitafen op te hangen.¹⁴ In kerken en kloosters speelden de grafmonumenten gedurende vele eeuwen een belangrijke rol in de aankleding van de gebouwen, waarbij deze werden geconcipieerd volgens de strikte regels van de vormentaal en de gehanteerde symboliek. De kerkhoven echter getuigden van een ver doorgedreven soberheid en stonden in sterk contrast met deze kerkgebouwen. Op de kerkhoven werd de gewone man begraven en die liet heel wat minder indrukwekkende sporen

---

¹⁰ Van Eeeden, Ed, *Het Kleine boekje van de dood, tradities en gebruiken rond het sterven*, Amsterdam, Forum, 2003, Pg. 44.

¹¹ Celis, M., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag "Funerair Ergoed", 4 oktober 2005.

¹² De Rijcke, E., *Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot-Hamme*, Hamme, Heemkundige Kring Osschaert, 1996, Pg. 11.

¹³ De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begrafenis, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999, Pg.. 247-248.

¹⁴ Verlinde, A., *De stedelijke begraafplaats aan de Nieuwpoortsesteenweg te Oostende*, onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-Muziek- en Theaterwetenschappen, 2002, Pg. 11.

boven zijn dode lichaam na.¹⁵ Buiten de kerk werden maar zelden duurzame graftekens gebruikt. Het gewone volk had er de middelen niet voor en er was bovendien geen plaats voor zerken.¹⁶ Het gros van de bevolking die geen kostelijke begrafenis kon betalen, werd in alle anonimiteit rond de kerk begraven. Een eenvoudig zwart of bruin geschilderd houten kruis, waarop sporadisch een beeld van de gestorven Christus voorkwam, met een zadeldak en een hoopje aarde duiden na verloop van tijd nog de juiste plaats van het graf aan. Na een tijdje ontbond het lijk, ging de kist rotten en zakte de aangestampte aarde. Zo bestond de kerkhofbodem uit kuilen en scheve kruisbeelden waardoor het geheel een onaangename en ongeordende indruk gaf.¹⁷

Er bestond dus een belangrijke scheiding tussen diegenen die werden begraven binnen het kerkgebouw, onder zerken of in praalgraven en het gros van de mensen die buiten de kerk een laatste rustplaats vond waarbij de allerarmsten vaak in een massagraf werden begraven.¹⁸

Men schuwde niet langer de dood, en de kerk met een kerkhof dat veelal niet werd omheind werd het middelpunt van het gemeenschapsleven. Het kerkhof kreeg bijgevolg een sociaal, cultureel en juridisch statuut. Op deze plek werden er markten gehouden en er vonden redevoeringen en blijspelen plaats.

In de veertiende eeuw veroorzaakte de Zwarte Dood echter een ware schok. De dood loerde om elke hoek waarbij ziektes als de pest, tyfus en syfilis mensenlevens op grote schaal eisten. Een derde van de Europese bevolking stierf in slechts enkele jaren tijd. Uit nijpend plaatstekort werden de doden in massagraven of in ossuaria begraven.

Het was wachten tot het eind van de achttiende eeuw, begin negentiende eeuw dat de nieuwe modellen van de hedendaagse necropolen, in de plaats zouden komen van de knekelplaatsen die vanaf de Middeleeuwen tot ver in de zeventiende eeuw de kerken omringden.¹⁹

Na deze epidemieën waarin getroffen en in grote massagraven werden begraven, kwam het gepersonaliseerde graf in opmars. Voorheen en vooral in de Middeleeuwen werden de doden

---

¹⁵ Capiteyn, A., *Kunst na het leven: grafmonumenten van de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw, De 19 e eeuw, Grafmonumenten in openlucht: christelijk en profaan*. In: Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, jaargang 21, nr. 3, 1983, pg. 111.

¹⁶ Balthazar, H., *Funerair erfgoed: Sporen van onmacht*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funerair erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 199, Pg.6

¹⁷ De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begrafenis, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999, Pg.. 246.

¹⁸ Kok, H.L.; Wille, A.; Boerhof, G., *Begraven en begraafplaatsen, monumenten van ons bestaan*, Utrecht, Stichting Teleac, 1998, Pg. 129.

¹⁹ Ariès P., *Het beeld van de dood*, Nijmegen, Sun, 1983, op cit. Pg. 193.

in anonimiteit begraven Nu verschenen epitafen. Geleidelijk aan ging men rechtopstaande stenen met naamvermelding rijkelijk versieren en namen de gedenktekens in omvang toe.²⁰ De situatie binnen de kerken en op de kerkhoven was echter allesbehalve rooskleurig. Binnen de kerken was na verloop van tijd nog weinig te bespeuren van de oorspronkelijke serene sfeer.²¹ De gebedshuizen raakten vertroebeld door diverse factoren: de veelvuldige graafwerken, de loslopende honden die beenderen bovenhaalden, het instortingsgevaar door verzakkingen van de grond die een gevolg waren van de vele dicht bij elkaar aangebrachte graven, de oneffenheden van de vloeren door allerhande types zerkstenen en kwalijke geuren die vrijkwamen door de slecht sluitende grafstenen in de kerkvloer.²² Deze onhygiënische toestanden veroorzaakten een reële kans op het uitbreken van epidemieën.²³ Deze omgang met de doden duurde zo'n klein millennium. Het was pas in de achttiende eeuw dat traditionele religieuze waarden plaats ruimden voor meer hygiënische maatregelen. In de achttiende eeuw, de eeuw van de verlichting, trad het rationele en wetenschappelijke denken sterk op de voorgrond. Men constateerde dat de huidige toestand in de voornamelijk stedelijke kerken en de overvolle kerkhoven, binnen de kleiner wordende dorpskernen, niet langer houdbaar was. Deze kerken vormden samen met de kerkhoven oorden van infectie waarbij de doden een bedreiging vormden voor de volksgezondheid.²⁴ Er diende een halt te worden geroepen aan deze omstandigheden en de artsen gingen ijveren voor meer hygiëne.

I.2. Ordonnance Royale, 10 maart 1776.

Na een eerste initiatief van het Franse parlement op 21 mei 1765, dat door de bevolking helemaal niet in dank werd afgenomen, zou Lodewijk XVI maatregelen treffen en trachten een eind te maken aan de onhygiënische en mensonterende toestanden op het gros van de kerkhoven uit die periode. Zijn wapen om de strijd aan te gaan betrof zijn Ordonnance Royale van 10 maart 1776. Hierin werd het uitdrukkelijke verbod opgelegd nog langer in kerken te begraven of op kerkhoven binnen de stedelijke agglomeraties. Uitzonderingen op deze

---

²⁰ De Rijcke, E., *Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot-Hamme*, Hamme, Heemkundige Kring Osschaert, 1996, Pg. 11.

²¹ Celis, M., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag "Funerair Ergoed", 4 oktober 2005.

²² De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begrafenissen, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999, Pg.. 249.

²³ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.25.

²⁴ Celis, M., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag "Funerair Ergoed", 4 oktober 2005.

maatregel werden toegestaan voor bisschoppen, verdienstelijke geestelijken en andere geprivilegieerden. Daarnaast werd de aanleg verplicht van acht nieuwe, omheinde begraafplaatsen buiten de stadskern van Parijs.²⁵ In Parijs werd dit besluit in de jaren 1780-1787 opgevolgd.

I.3. Het Keizerlijk decreet van 26 juni 1784 wordt bepalend voor het huidige uitzicht van de 19^e eeuwse begraafplaats.

Het Oostenrijkse bewind, waaronder ons land toen ressorteerde, volgde het nauwelijks acht jaar later het Franse voorbeeld op en in de Habsburgse erflanden werd door Keizer Jozef II orde op zaken gesteld met zijn Keizerlijk decreet van 26 juni 1784, uitvoerbaar vanaf 1 november daaropvolgend.²⁶ Dit decreet speelt in de geschiedenis van de Vlaamse kerkhoven een belangrijke rol. Deze verordening verbood, omwille van ‘*der gesontheit van ons onderdaenen*’ en om een ‘*generaele infectie*’ te vermijden, het begraven in en rond de kerken binnen een stad of bebouwde kom.²⁷

Hieronder enkele maatregelen zoals geformuleerd in het decreet.

“1. personne, de quelqu’état, condition, rang ou dignité que se puisse être, soit laïque ou ecclésiastique, séculier ou régulier, de l’un ou de l’autre sexe, ne pourra dorénavant être enterré dans une église, chapelle, oratoire, ou autre édifice couvert, soit dans les villes, soit à la campagne. (...)”

4. Il sera établi hors de l’enceinte des villes et hors des bourgs des cimetières dans lesquels seulement il sera permis d’enterrer.

Il ne sera point nécessaire d’établir autant de cimetières qu’il y a de paroisses dans les villes, mais on pourra réunir pour un seul cimetière plusieurs paroisses en raison de leur situation et du nombre des paroissiens.”

“21. Il sera réservé dans chaque nouveau cimetière pour les protestants, une place séparée destinée à y enterrer leurs morts à moins qu’ils ne préférassent avoir un cimetière particulier;

---

²⁵ Ibidem

²⁶ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.25.

²⁷ De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begravenis, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999, Pg. 249.

en quel cas les magistrats leur désigneront à cet effet un emplacement gratis hors de la ville.”²⁸

De bestaande kerkhoven bleven bestaan maar overledenen mochten er niet langer worden begraven. De op te richten begraafplaatsen moesten buiten de stadsmuren of ‘extra murros’ gevestigd worden, waardoor de dodenakkers uit de stedelijke centra verdwenen. De bevolking kon zich echter moeilijk neerleggen bij dit decreet, dat een breuk betekende met een aloude traditie van het begraven in en rond de kerk. Deze maatregelen werden op luid verzet onthaald en tijdens de late 18^e eeuw was het bijzetten van rijken, adel en priesters in bidplaatsen nog steeds de gangbare praktijk. Ook de meeste dorpen legden het decreet naast zich neer. De steden daarentegen konden echter moeilijk dit bevelschrift neerleggen en gingen tamelijk snel over tot de aankoop van stukken grond buiten de stadswallen waar een gemeenschappelijke begraafplaats voor alle parochies werd aangelegd.²⁹ De nieuwe begraafplaatsen stonden nu ook open voor iedereen: Joden, protestanten, vrijdenkers, vrijmetselaars. Deze nieuwe begraafplaatsen zouden uit respect voor de overledenen worden omheind.³⁰

Sindsdien waren niet alle kerkhoven daarom nog een ‘kerkhof rond de kerk’. Nieuwe begraafplaatsen werden aangelegd zonder enige relatie met een kerk, niettemin bleef de benaming ‘kerkhof’ nog geruime tijd standhouden. In deze periode is het nog steeds de clerus die het gezag had over de nieuwe begraafplaatsen.³¹ Toch werd de weinig populaire maatregel om godsdienstige redenen slechts weinig of niet opgevolgd en zocht in het bijzonder de katholieke gemeenschap een bestendige laatste rustplaats in de gewijde grond van de nog gedoogde plattelandskerkhoven. De Brabantse omwenteling in 1789, het overlijden van Jozef II in het daaropvolgende jaar en de herroeping van de gewraakte hervormingen werkten bovendien een tijdelijke terugkeer naar de oude gebruiken in de hand.³²

---

²⁸ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.25.

²⁹ De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begrafenissen, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999, Pg. 249.

³⁰ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.25.

³¹ Capiteyn, A., *Kunst na het leven: grafmonumenten van de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw, De 19 e eeuw, Grafmonumenten in openlucht: christelijk en profaan*. In: *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, jaargang 21, nr. 3, 1983, pg. 111.

³² Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.25.

I.4. Decreet van 23 priaral an XII, 12 juni 1804.

Keizer Napoleon vaardigde op 12 juni 1804 zijn decreet van 23 priaral an XII uit, waarin bindende richtlijnen gegeven werden met betrekking tot begraven en begraafplaatsen. Dit decreet met '*Geen enkele teraardebestelling mag plaats hebben in de kerken, tempels, synagogen, hospitalen, openbare kapellen (...)*' vormde een bevestiging van de vroegere maatregel van 26 juni 1784, van de Oostenrijkse keizer Jozef II.³³

Tot op heden is dit decreet mits enkele kleine aanpassingen geldig. Dit decreet bracht enkele wijzigingen met zich mee. De voornaamste zijn:

- Iedereen diende voortaan begraven te worden in een individueel graf en niet langer in collectieve grafkuilen.
- Iedereen diende te worden begraven in een kist.
- Alle kerkhoven werden gesecculariseerd en opengesteld voor alle overledenen. Sindsdien zijn de kerkhoven eigendom van de gemeente en maken ze deel uit van het gemeentelijk openbaar domein. De gemeentepolitie is gemachtigd er toezicht op te houden, zelfs over de kerkhoven die toebehoren aan de kerkfabriek. Als deel van het openbare domein zijn kerkhoven onverjaarbaar. De gemeente kan het eigendomsrecht op een bepaald kerkhof nog opvorderen, zelfs als de kerkfabriek dit kerkhof al meer dan dertig jaar in haar bezit heeft. Technisch gezien kan de gemeenteraad niet verzaken aan het eigendomsrecht op het kerkhof. Het decreet laat ook toe dat elk individu op zijn privé-domein begraven kan worden. In België wordt slechts sporadisch van deze maatregel gebruik gemaakt, terwijl dit in Frankrijk frequent voorkomt.
- Gemeenten met meer dan duizend inwoners dienen een begraafplaats te stichten buiten de dorpskern.
- De begraafplaats mag niet worden opgedeeld in percelen volgens godsdienst.
- De begraafplaats mag niet minder dan vijftwintig meter van de meest nabije woning gelegen zijn.³⁴

---

³³ Vissers, P. , Heirman, M. , *Het Sint – Fredeganduskerkhof te Deurne, "Is er leven na de dood"*, in: Monumenten en Landschappen, tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: Afdeling monumenten en landschappen, jaargang 11, 1992, nr. 3, op cit. Pg. 10.

³⁴ De Rijcke, E., *Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot-Hamme*, Hamme, Heemkundige Kring Osschaert, 1996, Pg. 12.

Van groot belang voor het verdere uitzicht van de begraafplaatsen en kerkhoven is artikel 10, dat formuleert dat personen op deze begraafplaatsen een eigen en afzonderlijk lapje grond kunnen verwerven voor onbeperkte duur waarop ze een grafmonument mogen laten plaatsen.³⁵ Hier vinden ‘de eeuwigdurende concessie’ en het 19^e eeuwse monumentale grafteken hun oorsprong. Algauw overstijgt de begraafplaats haar oorspronkelijke bestaansreden om uit te groeien tot een uitstalraam van de 19^e eeuwse samenleving, tot een mondain ontmoetingsoord.³⁶ Voorstanders voor de verhuizing van de begraafplaats naar een plek buiten het wooncentrum of buiten de stadsmuren argumenteerden dat dit niet alleen de volksgezondheid ten goede zou komen maar dat ook de steden er uiteindelijk veel netter en ordelijker zouden gaan uitzien.³⁷

I. 5. De Kerkhovenoorlog.

Vooraf artikel 16 uit het decreet van Napoleon uit 1804 vormde een regelrechte aanslag op het gezag van de kerkelijke overheid. Daarin werd aan de gemeenten het recht toegekend eigen begraafplaatsen op te richten op voorwaarde dat de overheid daar goedkeuring voor gaf. Deze nieuw door de gemeente opgerichte begraafplaatsen stonden voortaan onder het toezicht van de gemeentebesturen en dus niet langer onder het kerkelijk gezag. Daarnaast bepaalde artikel 11 uit het decreet van Napoleon uit 1804 dat elke koper bij aankoop van een perceel op de begraafplaats een gift diende te doen aan de armenhuizen en aan de ziekenhuizen. Deze maatregel zou, na de onafhankelijkheid van ons land in 1830, leiden tot de politisering van de materie door katholieken en liberalen. De vraag was wie, de kerkfabrieken of de gemeentebesturen, de concessies mocht verlenen en wie de prijs voor de verkochte of verhuurde lap grond mocht innen. Deze kwestie zou blijven aanslepen tot 13 februari 1853 waarop het Hof van Cassatie het beheer van de kerkhoven en begraafplaatsen definitief toekende aan de burgerlijke macht, zonder rekening te houden met de geloofsovertuiging van de eigenaar van het stuk grond. Een ander hekel punt vormde de wijding van de grond. Oorspronkelijk werden kerkhoven in hun geheel gewijd. Liberalen en andersgezinden verzetten zich in de 19^e eeuw echter fel tegen een integrale wijding van de nieuwe

---

³⁵ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.25.

³⁶ Celis, M., op cit., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag “Funerair Erfgoed”, 4 oktober 2005.

³⁷ Havermans, A., *Parkbegravingplaats Schoonselhof, Ik hecht mij of ik sterf*, in Openbaar Kunstbezit Vlaanderen, nr. 4, 2004, op cit. Pg. 5.

begraafplaatsen. Ook deze kwestie gaf aanleiding tot hevige discussies. Er kwam echter een eind aan deze zogenaamde kerkhovenoorlog. Er werd besloten dat de kerkfabrieken en consistories niet langer bevoegd waren percelen grond te gunnen. De nieuw op te richten begraafplaatsen zouden niet langer in hun geheel worden gewijd en alle geloofs- en filosofische overtuigingen werden voortaan gedoogd op één en dezelfde begraafplaats.³⁸

I.6 De individuele dodencultus

Het decreet van Jozef II de dato 26 juni 1784 en dat van Napoleon Bonapart de dato 12 juni 1804 brachten grote verschuivingen teweeg in de begrafenis cultuur. Het verplaatsen van de kerkhoven buiten de stad en het verbod om nog lijken binnen de kerken of in gemeenschappelijke graven te begraven, luidden een nieuw tijdperk voor de begraafplaatsen in. Dit, samen met het in het leven roepen van ‘het eeuwigdurend grafrecht’ vormde het startsein voor de individuele dodencultus, die heel kenmerkend was voor de 19^e eeuwse begraafplaatsen.³⁹ Essentieel binnen deze nieuwe ontwikkelingen was de breuk tussen kerk en kerkhof.⁴⁰

Wanneer de rijken het recht werd ontzegd hun grafmonument nog langer te laten optrekken binnen het kerkgebouw zagen deze zich, in het kader van de bestendiging van hun roem en faam, genoodzaakt in het oog springende bouwwerken uit de grond te laten rijzen op de openluchtbegraafplaats. De rijkere burgers investeerden immense kapitalen in een indrukwekkend grafmonument dat hun status waardig was. Zowel de ligging van het perceel, de typologie en de stijl van het grafmonument vormen indicatoren voor de identiteit en de overtuiging van de overledene.⁴¹ De nieuw aangelegde begraafplaatsen werden het werkterrein voor architecten, die het terrein gingen uittekenen naar het voorbeeld van de planmatig aangelegde stad of het organisch gegroeide landschap. Naast de architecten kregen

---

³⁸ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.25.

³⁹ Van Santvoort, L., *Negentiende-eeuwse grafmonumenten op Brusselse begraafplaatsen. Tussen pronkerig individualisme en levensbeschouwelijk idealisme*.in: *Religie en de dood. Momentopnamen uit de geschiedenis van de westerse omgang met de dood*. Red. Guido Van Heeswijck en Walter van Herck, Kapellen/Kampen, 2004, op cit. Pg. 87.

⁴⁰ Capiteyn, A., *Kunst na het leven: grafmonumenten van de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw, De 19 e eeuw, Grafmonumenten in openlucht: christelijk en profaan*. In: *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, jaargang 21, nr. 3, 1983, pg. 111.

⁴¹ Van Santvoort, L., *Negentiende-eeuwse grafmonumenten op Brusselse begraafplaatsen. Tussen pronkerig individualisme en levensbeschouwelijk idealisme*.in: *Religie en de dood. Momentopnamen uit de geschiedenis van de westerse omgang met de dood*. Red. Guido Van Heeswijck en Walter van Herck, Kapellen/Kampen, 2004, Pg. 87.

ook de beeldhouwers opdrachten vanuit een andere invalshoek. De nieuw geconcipeerde dodenakkers waren niet langer een plek die in elk van zijn aspecten deed denken aan de vergankelijkheid van ons eigen bestaan maar werd in zijn nieuwe gedaante een plek van rust en meditatie. De 19^e eeuwse begraafplaats biedt een voorstelling van de vele facetten van deze samenleving: een nostalgisch verlangen naar vervlogen tijden naast nieuw opkomende levensvisies, het bombastisch etaleren van rang en stand en de opkomst van de burgerlijke en industriële elite.⁴² Het was het tijdperk waar men zijn plek voor de eeuwigheid kon kopen en waarbij alles draaide rond de personencultus, het bestendigen van de eigen grootsheid ook na het uur van de dood. De begrafenis cultuur kende een bijzonder creatieve periode en dit manifesteerde zich in heel Europa en dan vooral in Frankrijk, Noord-Italië maar ook in Vlaanderen.⁴³

I.7 De afschaffing van de eeuwigdurende concessie.

In 1971 werd in het kader van de sanering van de bestaande begraafplaatsen het Keizerlijk decreet van 1804 herzien. In de huidige situatie werd men geconfronteerd met een nijpend plaatstekort, teruglopende aandacht voor de rijke funeraire traditie na de Tweede Wereldoorlog en een stijgende aandacht voor crematie.⁴⁴ In 1971 werd bijgevolg een wet gestemd die de eeuwigdurende concessies verving door concessies van maximaal vijftig jaar die zonder retributie vernieuwbaar zijn.

Deze maatregel kent echter desastreuze gevolgen en kan voor vele grafmonumenten onherroepelijk het einde betekenen omdat de overledenen geen nabestaanden meer hebben of omdat de nabestaanden het nut er niet van inzien de concessie te verlengen. Heel vaak, en dit is ook het geval voor de oude begraafplaats van Temse, is er sprake van achterstallig onderhoud waarbij de grafmonumenten een buitengewoon verwaarloosde indruk tonen. Wordt de concessie niet verlengd, dan worden de niet weggenomen graftekens en de eventueel nog bestaande onderbouw eigendom van de gemeente. Deze maatregel zou in werkelijkheid kunnen leiden tot de sluiting van tal van historische kerkhoven en begraafplaatsen en bijgevolg een massale vernietiging van graftekens.⁴⁵ Indien er niet op tijd

⁴² Capiteyn, A., op cit. *Kunst na het leven: grafmonumenten van de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw, De 19 e eeuw, Grafmonumenten in openlucht: christelijk en profaan*. In: Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, jaargang 21, nr. 3, 1983, pg. 111.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Celis, M., *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.24-26.

⁴⁵ Ibidem

wordt ingegrepen dreigt het gevaar dat een stuk funeraire geschiedenis voor eeuwig verloren gaat.

Dit probleem onderstreept het belang van de inventarisatie van ons funerair erfgoed. Aan de hand van doorgedreven onderzoek en de daar uit voort vloeiende inventarisatie kan men overgaan tot bescherming van de grafmonumenten en de noodzakelijke instandhoudingwerken gaan uitvoeren om verder verval te voorkomen in afwachting van een mogelijke algemene restauratie.

De funeraire kunst is vandaag niet meer wat ze geweest is. De traditie van de grafarchitectuur, die in de 19^e eeuw opbloede, wordt vandaag nog slechts heel uitzonderlijk doorgetrokken.⁴⁶ Moderne grafmonumenten getuigen van een ver doorgedreven functionalisme. Mits enkele uitzonderingen zijn ze doorgaans saai, banaal en eentonig te noemen. Deze breuk met de voorafgaande rijke funeraire architectuur heeft zich gemanifesteerd tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. De doden worden vooral begraven onder een eenvoudig zerk waarbij tekst en versiering meestal ontbreken. Het toenemende aantal crematies heeft zeker zijn invloed op de tanende aandacht voor de funeraire architectuur.

Tussentijds besluit

Zowel de omgang met de doden als de wijze waarop men begraaf kent een evolutie door de eeuwen heen. Deze evolutie verloopt parallel met de gewijzigde maatschappelijke en sociale structuren. De begrafenis cultuur heeft een bijzonder interessant verloop binnen de geschiedenis en is van grote betekenis als spiegel van diverse tijdssferen. Net daarom is het van belang dat men zich behoedt voor het uitwissen van sporen omdat ze van onmiskenbare waarde zijn om te leren over bepaalde periodes in onze geschiedenis.

Ook in Temse vond tussen 1811 en 1820 een overgang plaats van het kerkhof, rond de kerk, naar de aanleg van een nieuwe begraafplaats die buiten de stadskern werd gevestigd. Hier zal ik in het volgende hoofdstuk verder op ingaan.

---

⁴⁶ Vandenbreeden, J., *Grafarchitectuur*, in: *Op leven en dood: Het grafmonument*, ICC, 1987.

II. Het ontstaan en de evolutie van de begraafplaats van Temse.

De evolutie van kerkhof naar begraafplaats kende in Temse een gelijkaardig verloop zoals beschreven in het voorgaande hoofdstuk. Binnen dit tweede hoofdstuk wordt getracht, op een zo helder mogelijke wijze, een overzicht te geven hoe de evolutie verliep van het begraven in de kerk en op het kerkhof naar de aanleg van een nieuwe begraafplaats buiten de stedelijke context. Hierbij wordt vooral gepoogd een neerslag te geven van de krachtlijnen en aldus de belangrijkste feiten binnen de geschiedenis van deze begraafplaats. Deze beschrijving vormt echter niet altijd een coherent geheel waarbij af en toe sprongen worden gemaakt in de tijd. Dit is echter te wijten aan het feit dat we geconfronteerd werden met hiaten in de beschikbare informatie binnen het archief. Het archief van de gemeente bevat een schat aan informatie, maar gegevens omtrent de begraafplaats, die in 1820 in gebruik werd genomen zijn uitermate summier. Veelal diende er gewerkt te worden met losse flarden papier die hier en daar informatie prijsgeven over dit onderwerp. Daarnaast diende er rekening gehouden te worden met de staat waarin sommige documenten verkeren. Sommige dossiers zijn niet in hun geheel bewaard en anderen hebben de tand des tijds niet geheel goed doorstaan. Scheuren in het papier en inkt die vervaagd is bemoeilijkten de goede leesbaarheid van de beschikbare documenten. Al deze aspecten zorgden er bijgevolg voor dat het proces om een samenhangend beeld te creëren werd bemoeilijkt en misschien wat te wensen overlaat.

II.1. Van kerkhof naar begraafplaats.

Ook in Temse, werden tijdens de periode van het Ancien Régime de voornaamste inwoners in de kerk begraven. De parochiekerk waarin de begravingen plaatsvonden werd toegewijd aan Onze Lieve Vrouw en is gelegen op het marktplein van Temse.⁴⁷ Het recht om in deze kerk een laatste rustplaats te vinden werd enkel toegekend aan de magistraat, de kerk -en armenmeesters, de clerus, de hoofdmannen van bepaalde kerkelijke verenigingen en aan diegenen die over voldoende middelen beschikten om een begraafplaats binnen het kerkgebouw te kunnen betalen. Op 15 juli 1784 zou de laatste persoon worden bijgelegd in de kerk. Het Keizerlijk Decreet dat op 26 juni 1784 uitgevaardigd werd door Keizer Jozef II werd in Temse aangekondigd in de hoedanigheid van een plakkaat van 10 november 1784.

---

⁴⁷ Zie Illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeeldingen 1 en 2.

Hierin werd de gemeente ervan op de hoogte werd gesteld dat Jozef II, Keizer van Oostenrijk en graaf van Vlaanderen, voortaan het verbod oplegde om nog langer lichamen in de kerk te begraven. Het verbod werd nog eens herhaald in een nieuw plakkaat van 10 april 1791. In Temse was er men zich reeds van bewust dat het begraven van lichamen binnen het kerkgebouw niet echt gezond kon zijn. Er werden meldingen gemaakt van een pertinente lijkgeur binnen het gebouw die ervoor zorgde dat vele kerkgangers onpasselijk werden en naar buiten gedragen moesten worden. Vooral 's ochtends zou er een vreselijke stank hebben gehangen binnen het kerkgebouw nadat haar deuren een ganse nacht waren gesloten.

Om de minder bemiddelde doden toch enigszins een binding te geven met de kerk werden zij ook in Temse rond dit gebouw ter aarde besteld.⁴⁸ Het kerkhof strekte zich rond de kerk uit en besloeg het grootste gedeelte van de huidige Markt. De penningkohieren van 1569 geven melding dat het kerkgebouw samen met de binnenmuren van het kerkhof, dus de kerkgrond in haar geheel, zo'n 67 aren besloeg. In 1651 werd het kerkhof een eerste maal verkleind waarbij de vrijgekomen grond tot marktplaats werd ingericht. In 1778 was een partij van de muur rondom het kerkhof afgebrokkeld waarbij ook de rest van de muur in een zeer bouwvallige toestand verkeerde. Deze muur diende noodzakelijk te worden herbouwd. Het kerkbestuur besliste in samenspraak met de magistraat om nog een gedeelte van dit kerkhof langs de uiteen westzijde in te korten. Deze verkleining qua oppervlakte zou geen moeilijkheden opleveren voor verdere begrafenissen daar het kerkhof immers groot genoeg om de doden op te vangen in die tijd. Het kerkhof van Temse zou groter zijn geweest qua oppervlakte in vergelijking met de kerkhoven van Sint-Niklaas, Lokeren en dit van Sint-Baafs uit die tijd. De grond zou aan de parochie worden afgestaan mits een vergoeding van 300 gulden. In 1809 besloeg het kerkhof amper nog 28 aren. In 1811 werd de gemeenteraad gesommeerd door de onderprefect van Dendermonde om het bestaande kerkhof uit de kom van het dorp te verleggen en dit omwille van gezondheidsredenen. Dit gegeven was een direct gevolg van het keizerlijke decreet van 23 priaral XII uitgevaardigde door Napoleon op 12 juni 1804. Op 1 mei 1811 werd door de gemeenteraad aan de meier de opdracht gegeven op zoek te gaan naar een geschikt terrein om een nieuwe begraafplaats buiten de stedelijke kern op te richten. Het was pas op 8 januari 1819 dat de gemeenteraad, gemachtigd door het decreet van 10 juli 1813, een cijnspacht aanging voor 99 jaar bij het bureau van Weldadigheid, dat de eigenaar was van de grond waar de begraafplaats diende te worden gevestigd. Sindsdien werden de overledenen begraven op de nieuwe begraafplaats in de Doornstraat (nu Gasthuisstraat). Geleidelijk aan werd het oude kerkhof ontruimd en werden de graven overgebracht naar de nieuwe

---

⁴⁸ Zie Illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 3.

begraafplaats.⁴⁹ Vandaag zijn hier echter niet echt sporen van terug te vinden. Op een handgeschreven tekstje daterend uit 1867 vermeldt Jean van Landeghem⁵⁰ dat de nieuwe begraafplaats gelegen is in de Doornstraat tegen het Vrouwenhof en dat deze plaats gewijd werd op 5 mei 1820. Verder vermeldde hij hierin dat Petrus Domenicus Van Royen, de laatste persoon was die begraven werd op het oude kerkhof en dat dit plaatsvond op 14 mei 1820. Hij vermeldt dat Petronella Peerels de eerste persoon was die begraven werd op de nieuwe begraafplaats en dat dit plaatsvond op 17 mei 1820.⁵¹ In het jaar 1820 ging men over tot een volledige afschaffing van het kerkhof rond de kerk in het jaar 1848 werd de rest van het oude kerkhof bij het Marktpllein ingelijfd.⁵²

II.2. Gemeenteraadsverslagen tussen 1809-1822.⁵³

- In maart 1811 kwam de gemeenteraad samen om gevolg te geven aan de brief die hen op 13 februari werd toegestuurd door de onderprefect van het arrondissement Dendermonde ten einde de overbrenging van hun kerkhof naar een nieuwe locatie buiten de omsluiting van de stad. Op die manier werd het decreet van 23 Prairal XII opgevolgd, dat de gemeente verbood nog langer lichamen te begraven binnen de stad. Vermits hun kerkhof gesitueerd was in het hart van de stad en dat haar vestigingsplaats schadelijk was voor de gezondheid van de omwonenden en epidemieën kon veroorzaken vroeg de gemeenteraad burgemeester Braeckman om een terrein aan te kopen gelegen op voldoende afstand en van de stedelijke kern zoals voorgeschreven in het decreet van 1804. Een nieuwe situering ten Noorden van de stedelijke kern leek hen het meest geschikt.

- Op 2 januari 1819 gaf de gemeenteraad de noodzakelijke toelating om een stuk grond in cijnspacht te nemen voor een tijdspanne van 99 jaren. Bij wijze van betaling zou de gemeente jaarlijks 26 Nederlandse gulden betalen aan het Bureau van Weldadigheid.

II.3. Cijnsbrief, 25 februari 1820⁵⁴

Hierop verscheen in 1820 een cijnsbrief tot het creëren van een nieuwe begraafplaats in de gemeente Temse. Hierin wordt herhaald dat de gemeente een cijnspacht aangaat voor een

⁴⁹ G.A.T.: Documentatiemap: Van Kerkhof tot markt: Smet, J. , *Van Kerkhof tot openbare markt*, in: *Jaarboeken Gemeentemuseum van Temse*, Pg. 109-117.

⁵⁰ Zie illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 1.

⁵¹ G.A.T.: Documentatiemap: Kerkhof oud, Van Landeghem Jean, *Gedenkenis*, 1867.

⁵² De Potter, F., Broeckaert, J, *Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen*, III e reeks, Arrondissement Sint-Niklaas, 4de deel, Temse, Gent, 1881

⁵³ G.A.T., Gemeenteraadsverslagen 1809-1822.

⁵⁴ G.A.T., Reynaerts, M. E., *Cijnsbrief tot het erigeren een nieuw Kerkckhof binnen de Commune van Themsche*, 1820. Dit niet genummerde document werd opgesteld in Hamme op 25 februari 1820.

termijn van 99 achtereenvolgende jaren beginnende vanaf de dag dat het besluit betreffende het cijnspacht, op 25 februari 1820, werd voorgelegd aan de belanghebbenden. Deze brief vermeldt dat het gaat om een oppervlakte van 31 aren en 40 centiaren waarbij het stuk grond gelegen is buiten de commune van Temse in de Doornstraat (nu gasthuisstraat), in de Vrouwenhofwijk.⁵⁵ In deze brief wordt gestipuleerd dat deze hele besluitvorming het gevolg is van een arrest van de gedeputeerde staten van de Provincie Oost-Vlaanderen daterend van 12 juni 1819. Als gevolg hiervan besloot men:

1. Dat de gemeente de te verwerven grond zou moeten aanvaarden in de toestand waarin ze zich toen bevond en dat de plek zou worden onderhouden op kosten van de gemeente. Men eiste dat de grond zou worden omringd door een haag of door een muurpartij.
2. De gemeente moet de grond naar eigen goeddunken beplanten met bomen en zal hiervoor die kosten op zich nemen.
3. De gemeente draagt eventueel de belastingen die geheven wordt op het stuk grond die ze in cijnspacht hadden.⁵⁶
4. De pacht bedraagt 26 Nederlandse gulden en deze wordt jaarlijks door de gemeente betaald.
5. De 26 Nederlandse gulden moet elk jaar op dezelfde datum van het jaar worden betaald conform de datum van de uiteindelijke vervaldag van de cijnspacht.
6. De termijn van 99 jaar kan eventueel worden uitgebreid waarbij dezelfde voorwaarden zullen blijven gelden.
7. De gemeente zal de verscheidene kosten dragen, waaronder het registratierecht.
8. De gemeente zal, wanneer er conflicten zouden opduiken, moeten instaan voor alle gerechtelijke kosten.

II.4. Uitbreiding van de begraafplaats, 26 maart 1847.

Naar aanleiding van een document dat opgesteld werd op 26 maart 1847 kon worden afgeleid dat de gemeente, toen onder burgemeesterschap van Joannes Eduardus De Coninck, een stuk grond kocht dat eigendom was van grondeigenares Bernardine Hauman, woonachtig in de Kasteelstraat in Temse. De oppervlakte van deze grond bedroeg 7 aren en 52 centiaren. Met de aankoop van dit stuk grond zou de begraafplaats worden uitgebreid in Oostelijke richting. De gemeente zou hiervoor 674 fr. betalen wanneer het verkoopcontract definitief werd

---

⁵⁵ Zie illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 2.

⁵⁶ Uit een gesprek met de voormalige gemeente-archivaris, vernam ik dat dit een formule betrof om zichzelf in veiligheid te stellen.

getekend. Het document vermeldt verder dat het nieuw aangekochte stuk grond door een stenen muur diende te worden omsloten.⁵⁷ Aan de hand van een proces verbaal van onderzoek, daterend van 24 maart 1847⁵⁸, valt af te leiden dat de gemeente gepeild heeft of niemand van de omwonenden of andere bewoners bezwaar aantekenden tegen de geplande aankoop van het stuk grond ter uitbreiding van de begraafplaats. In dit document benadrukt men dat de uitbreiding van de begraafplaats noodzakelijk is daar de gemeente een bevolkingsaan groei kende. Een bijkomende reden is dat de Noordelijke partij van de begraafplaats niet geschikt was om lichamen in te begraven, waardoor men zich genoodzaakt zag een stuk grond bij te kopen om de begravingen te kunnen blijven opvangen. Omwille van die redenen werd besloten dat de geplande uitbreiding zowel nuttig en noodzakelijk was en spoedig diende te worden uitgevoerd.⁵⁹

II.5. Januari 1863⁶⁰

In januari 1863 dienden de kinderen van Eduardus De Coninck bij de gemeente een aanvraag in tot aankoop van een grafkelder op de gemeentebegraafplaats. In het gemeenteraadsverslag daterend van 19 januari 1863⁶¹ werd deze aanvraag goedgekeurd waarbij dit verslag nog bijkomende gegevens bevat aangaande de situatie op deze begraafplaats tussen 1858 en 1862. De begraafplaats zou verder zijn uitgebreid tot een oppervlakte van 54 aren. Gedurende de jaren 1858,1859,1860,1861,1862 vonden er 1221 begravingen plaats. Gedurende deze jaren werden er aldus gemiddeld 244 lijken per jaar begraven.

II.6.: 1868

Een document opgesteld door het plaatselijke bestuur van Temse, daterend van 17 oktober 1868⁶², vermeldt dat de begraafplaats toen nog steeds een oppervlakte besloeg van 54 aren.

---

⁵⁷ G.A.T., Het betreft een document dat wordt bewaard in het archief van de gemeente. De naam van de auteur staat er niet in vermeld. Vermits het document een stempel bevat wordt verondersteld dat het misschien een akte betreft die werd opgesteld door een notaris. Het document werd opgesteld op 26 maart 1847.

⁵⁸ Zie illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 3.

⁵⁹ G.A.T.: Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement St. Nicolaas, Gemeente – Temsche, Vergroting van het Kerkhof, *Proces Verbaal van onderzoek de commodo – Incommodo*, 24 maart 1847. Dit document werd ondertekend als volgt: Ter ordonnantie den Secretaris, Delclerig.

⁶⁰ G.A.T.: Gemeenteraadsverslag, Nr. 84, *Bouwing van een grafkelder*, Temse, 1863.

⁶¹ Zie Illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 4.

⁶² Zie Illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 5.

II.7.: 1872, Een stand van zaken. Hoe vulde de gemeente de verwachtingen in die werden opgesteld in het decreet 23 Priaral jaar XII ⁶³

Op 22 januari 1872 vulde iemand van de gemeente de vragenlijst in, die antwoorden moesten geven op de inlichtingen die gevraagd werden vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken, door hen opgesteld op 14 november 1871.⁶⁴ Aan de hand van deze gegevens verkrijgt men een goed beeld van de manier waarop de nieuw aangelegde begraafplaats werd georganiseerd.

Diegene die het formulier invulde vermeldt in dit document:

- Dat er op dat moment binnen de gemeente geen bestaande kerkhoven meer waren die voor het decreet van 23 Priaral an XII waren gesticht.
- Dat de kosten voor de oprichting van de nieuwe begraafplaats door de gemeente werden gedragen en dat de aankoop van partijen grond ter uitbreiding van deze begraafplaats eveneens op kosten van de gemeente geschiedde.
- Dat de nieuw aangelegde begraafplaats buiten de bebouwde kom van de gemeente werd gesitueerd en van alle gebouwen werd afgescheiden.
- Dat de gemeente voor een afstand van 5 meter grond de som van 500 fr. ontvangt en het Bureel van Weldadigheid (het armenhuis) en het Godshuis elk 30 fr. . Daarnaast vermeldt hij bij dit punt dat deze regeling werd goedgekeurd binnen de gemeenteraad op 18 oktober 1868 en overkoepelend werd goedgekeurd door de bestendige deputatie van 18 november 1868.
- Dat de begraafplaats werd ingedeeld in 3 partijen. Een eerste afdeling met gewijde grond werd voorbehouden voor ter aarde bestellingen van katholieke mensen. De andere twee afdelingen werden behoorlijk en geschikt bevonden voor al diegenen waarbij de Rooms Katholieke kerk de godsdienstige begrafenis in gewijde grond niet toeliet. Hierbij staat verder genoteerd dat deze organisatie nog nooit moeilijkheden van welke aard dan ook hadden opgeleverd.

---

⁶³G.A.T., *Provincie Oostvlaanderen, gemeente Temsche, kerkhof van O.L.Vrouwe, Antwoord op de inlichtingen gevraagd bij aanschrijving van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, gedagteekend 14 november 1871 (provincie en gemeentezaken, nr. 36)*, Temse, 22 januari 1872.

⁶⁴Zie illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 6.

II.8. Gemeenteraadszitting van 23 juni 1875, een wetgeving omtrent de begraafplaats. ⁶⁵

Tijdens de gemeenteraadszitting van 23 juni 1875 werden een aantal artikelen opgetekend die handelen over afspraken betreffende de organisatie van de nieuwe begraafplaats. Hieronder volgen, soms in een wat ingekorte versie, de krachtlijnen van deze regelgeving.

- *Art 1: Het college van Burgemeester en Schepenen van de gemeente Temse werd gemachtigd, grond op de begraafplaats te verlenen aan personen die een afzonderlijke en afgescheiden plaats wilden bezitten. Deze mensen konden op de plek die ze aankochten een graf inrichten voor zichzelf, hun bloedverwanten en nakomelingen waarbij het mogelijk was op die plek een grafkelder, graftombe of gedenkteken op te richten.*
- *Art. 2: De aanvraag tot het verkrijgen van een concessie diende te worden ingediend bij het Schepencollege. Naast dit formulier moest men ook een vermelding geven van de aard van gedenkteken en de gewenste oppervlakte grond die men wilde aankopen.*⁶⁶
- *Art. 3: De stukken grond werden per vierkante meter verkocht.*
- *Art. 4: De prijs voor een grafkelder voor eeuwigdurend gebruik bedroeg 100 fr. per vierkante meter. De prijs voor een stuk grond zonder kelder en voor eeuwigdurend gebruik bedroeg 50 fr. per vierkante meter. Dit was het vereiste bedrag bestemd voor de gemeentekas. Telkens bij aankoop van een concessie was het grootste deel van de aankoopsom bestemd voor de gemeentekas. Daarnaast diende de concessieaanvrager naast deze aankoopsom bestemd voor de gemeentekas nog een klein bedrag uit te betalen aan het Weldadigheidsbureau (en aan het Godshuis), zoals Napoleon het had geformuleerd in zijn decreet van 1804. Ik vermoed uit hetgeen ik kon afleiden uit de concessieaanvragen, dat bij de aankoop van een grafkelder de som van 60 fr. aan het Weldadigheidsbureau werd uitbetaald.. Later in de geschiedenis zou dit bedrag nog ter discussie komen te staan.*
- *Art. 5: Naast eeuwigdurende vergunningen verleende de gemeente ook tijdelijke grondvergunningen voor de som van 20 fr. per vierkante meter voor een huisgezin bestaande uit de ouders, hun kinderen, hun schoonkinderen en kleinkinderen jonger dan 12 jaar. Deze vergunning gaat, mits een toelage van 10 fr., over op de nabestaanden wanneer de oorspronkelijke aanvrager komt te overlijden.*

---

⁶⁵ G.A.T., Gemeenteraadsverslag, Temse, 23 juni 1875

⁶⁶ Van de ingediende schetsen is er vrijwel geen enkel exemplaar bewaard gebleven.

- *Art. 6: De verleende gronden mochten in de lengte en breedte door middel van ijzeren kettingen worden afgesloten. Verder kreeg men de toestemming het graf te tooien met bloemen of andere kleine gewassen.*
- *Art. 8: De onkosten aangaande de verleende grondvergunningen dienen te worden gedragen door diegenen die de concessie beheren.*
- *Art. 10: De schetsen van gedenkzuilen en praalgraven dienden te worden getekend op een schaal van 5cm/1m. Daarnaast dienden ook de uit te voeren epitafen ter goedkeuring worden voorgelegd aan het Schepencollege.*
- *Art. 12: Het gemeentebestuur behield ten allen tijde het gezag, waarbij de politie waakte over de verleende gronden.*
- *De concessiehouders moesten ten allen tijde, op hun kosten, de grafmonumenten in goede staat onderhouden. In geval van nalatigheid, hetzij door hun eigen onachtzaamheid hetzij door het ontbreken van nabestaanden, verkreeg het college van Burgemeester en Schepenen het recht om de grafzuilen en praalgraven weg te ruimen drie maanden nadat de erfgenamen een enkele uitnodiging ontvangen hadden of bij gebrek aan nabestaanden een waarschuwing werd geplaatst in twee dagbladen van de provincie. Na deze waarschuwing konden de belanghebbenden geen schadeloosstelling meer eisen en verloren ze het recht op het gebruik van grond en monument.*

II.9. Aankoop van een stuk grond ter uitbreiding van de begraafplaats, augustus 1882.⁶⁷

Opnieuw werd de gemeente geconfronteerd met het feit dat de begraafplaats met haar 54 aren te klein bleek om de begravingen op te vangen. De gemeente klopte bijgevolg aan bij het bureau van weldadigheid dat in het bezit was van een stuk grond aanpalend aan de bestaande begraafplaats. Gezien het bestuur van deze instelling verplicht was werken van het gemeentebestuur te ondersteunen die nuttig waren voor de gemeente en dat de begraafplaats op geen enkel mogelijke andere manier uitgebreid kon worden, stemde deze in met de verkoop van het stuk grond dat de oppervlakte bedroeg van 29 aren en 88 centiaren. De aankoopsom werd vastgelegd op 2689,20 fr. . Daarnaast verkocht het bureau van Weldadigheid ook het stuk grond, dat het gemeentebestuur voor 99 jaren bij hen in cijnspacht had, voor de som van 2979,55 fr. . Aldus diende het gemeentebestuur de totale som van

⁶⁷ G.A.T., gemeenteraadsverslag, Temse, 2 augustus 1882.

5668,76 fr. te betalen voor het verwerven van de beide grondoppervlakten. Dit bedrag diende betaald te worden binnen het termijn van dertig opeenvolgende jaren met een jaarlijkse intrest van 4,5 fr. per honderd fr. .

II.10. Onenigheid over het bedrag bestemd voor het Bureau van Weldadigheid en het Godshuis, 1882.

In de loop van 1882 ontstond er tussen het gemeentebestuur van Temse en het provinciale bestuur onenigheid over het bedrag dat diende te worden betaald aan het Weldadigheidsbureau bij aankoop van een perceel grond op de begraafplaats. De gemeenteraad zou op 22 maart 1882 haar beraadslagingen en deze van het Weldadigheidsbureau ter goedkeuring hebben voorgelegd aan het Provinciaal Bestuur. De bestendige deputatie zag zichzelf in de onmogelijkheid deze beraadslaging goed te keuren indien bij de aankoop van een concessie, de gift van 20 fr. door het gemeentebestuur van Temse aan het Weldadigheidsbureau niet vermeerderde. Deze gift zou allermindst conform geweest zijn aan hetgeen werd vooropgesteld in artikel 11 van het decreet van Priaral 23 an XII. De gift die de gemeente deed aan het Weldadigheidsbureau zou niet enkel te gering zijn geweest daarnaast was ze zeker niet evenredig aan de som uitbetaald in soortgelijke gevallen in de andere gemeenten, namelijk één derde van de som die in hun gemeentekas terecht kwam. Dit bedrag stond gelijk aan datgeen wat het provinciale bestuur vooropstelde. Verder beschuldigde het provinciale bestuur, de gemeente Temse ervan dat haar beraadslaging over het uitbetaalde bedrag niet overeenstemde met het bedrag vermeld in de verslagen van het Weldadigheidsbureau. Het gemeentebestuur was misnoegd omwille van de negatieve beoordeling vanuit het provinciale bestuur. De gemeenteraad voorzag reeds jaren 5% van de aankoopsom voor het weldadigheidsbureau en onderstreepte hierbij dat het provinciale bestuur hier nog nooit bezwaar op had gemaakt. De gemeente Temse zag het echter niet zitten om één derde van de aankoopsom af te staan aan het Weldadigheidbureau en stelde het Provinciaal Bestuur voor om 10% van de aankoopsom aan hen af te staan. Ook dit nieuwe voorstel kon op weinig sympathie rekenen binnen het provinciale bestuur. Zij oordeelde dat het gemeentebestuur van Temse zich ten onrechte het recht had toegekend het bedrag vast te leggen dat diende te worden afgestaan aan het bureau van liefdadigheid. Het Provinciaal Bestuur oordeelde dat het gemeentebestuur enkel het recht had de prijs te bepalen voor de aankoop van een stuk grond en niet dat van de gift aan het liefdadigheidsbureau en het godshuis. Het provinciale bestuur verzocht in haar brief van 7 september 1882 dat de

gemeenteraad van Temse tot een compromis zou komen en dit in samenspraak met het Bureau van Weldadigheid. Er werd verzocht dat het gemeentebestuur van Temse in het vervolg de voorschriften stipt zou navolgen waarbij zij één derde van de aankoopssom zou uitbetalen aan het Weldadigheidsbureau.

II.11. De bouw van een muur rond de nieuwe begraafplaats, 1885.

In mei 1885, werd het lastenboek opgesteld met alle voorwaarden voor het optrekken van een muur rond de nieuwe begraafplaats. De massieve muur diende in de Doornstraat (nu Gasthuisstraat) onderbroken te worden door een toegangspartij in de vorm van een centraal opendraaiend ijzeren hekken geflankeerd door twee vaststaande ijzeren hekkenpartijen. De scheiding tussen de opendraaiende en vaststaande ijzeren partijen wordt bepaald door telkens twee kolommen aan weerszijden.⁶⁸ De scheiding tussen het ijzeren hekken en de muurpartij wordt bepaald door zware arduinen hoekpilasters.

De eigenlijke muur wordt geritmeerd door middel van 34 pilasters met daartussen in de benedenzone boogpartijen.⁶⁹ De plannen werden getekend door gemeentearchitect Frans Smet. In de gemeenteraadszitting van 22 juni 1889 werd gekozen voor Leonard Boeykens als aannemer die de werken zou uitvoeren tegen een vergoeding van 6399,97 fr. .

In februari 1893 werd door gemeentearchitect Frans Smet een ontwerp getekend voor de creatie van een bijkomende toegangspartij tot de begraafplaats. Hiervoor diende de muur open gebroken te worden waarbij de geplande toegangspoort zou geplaatst worden tussen de scheidsmuur van het oude en het recenter aangelegde gedeelte van de begraafplaats. De bijkomende poort bestaat uit een dubbel opendraaiend ijzeren hekken met op de hoeken getrapte arduinen pilasters. Het punt waar de beide hekkens samenkomen wordt bovenaan bekroond door een sierlijk opgevat kruisteken, een motief dat herhaald wordt in de verticale stijlen van het ijzeren hekken.⁷⁰ In de opgestelde begroting schatte men de kostprijs op 637,05 fr. . In 1937 vonden herstellingswerken plaats aan de muur rondom de begraafplaats onder het gezag van de nieuwe gemeentebouwmeester Jos. De Nil. Verscheidene aannemers boden zich in september 1937 aan om de werken uit te voeren waarbij hun vraagprijs schommelde tussen de 2000 en 5000 fr. .

---

⁶⁸ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 4.

⁶⁹ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 5.

⁷⁰ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 6.

II.12. Onderhoudswerken tussen 1938 - 1963.

Uit de ingezonden prijsbestekken daterend rond 20 augustus 1938 valt op te maken dat de gemeente van plan was de ijzeren toegangspoorten, de twee calvariebergen⁷¹, en het dodenhuisje⁷² te voorzien van een nieuw likje verf. De vraagprijs schommelt hier tussen de 400 en 500 fr. .

In maart 1958 deed de gemeente oproep aan geïnteresseerden om 200 kruisen te vervaardigen voor de begraafplaats met de afmetingen 80*8*2 en 23*8*2 in canadahout, die in het zwart zouden geverfd moeten worden.

Tussen 1858 en 1963 vonden diverse onderhoudswerken plaats waaronder het plaatsen van een waterleiding. Uit een document dat werd opgesteld op 30 oktober 1963 vanuit de gemeente blijkt duidelijk dat men begaan was met het lot van de grafmonumenten. In dit document deed de gemeente een verzoek aan de familie X de beplanting, die zowel het grafmonument van hun voorouders als de andere grafmonumenten in haar nabijheid overwoekerde, onder handen te nemen ten einde geen onnodige schade berokkenen.

II.13. Grafteken voor de burgerlijke oorlogsslachtoffers 1940-1945, 1972.

Na de oorlog van 1940-1945, werden op diverse begraafplaatsen in het land grootse herdenkings -en grafmonumenten opgericht ter ere van de gesneuvelde militairen, dit was ook het geval op de begraafplaats van Temse.

Binnen de gemeenteraadszitting van 31 oktober 1972 werd de goedkeuring verleend tot het leveren en plaatsen van een grafteken voor de Oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en daarnaast ook voor het plan, de samenvattende opmetingsstaat en de raming van een kost van 65.915 fr.

De gemeente achtte het binnen deze zitting noodzakelijk de oorlogsslachtoffers te eren met een passend grafteken.⁷³ Gezien de toenmalige staat van de graven die grotendeels in puin gevallen waren, werd het ruimschoots tijd hen een waardige laatste rustplaats te schenken. Op 28 november 1972 werd binnen de gemeenteraad beslist dat het leveren en plaatsen van het monument zou worden uitbesteed aan steenhouwerij Georges Van Landeghem voor een prijs 58.481 fr. inclusief B.T.W. .

II.14. Oprichting columbarium en strooiweide, januari 1976.

⁷¹ Wanneer deze werden opgericht vond ik niet terug in het archief. Deze beiden kalvariebergen staan telkens centraal opgesteld in de as die vertrekkend vanuit de toegangspoort.

⁷² Ook over de oprichting van het dodenhuisje is geen informatie terug te vinden.

⁷³ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 7.

Op 26 januari 1976 werd het plan voor het op te richten columbarium en de aanleg van een strooiweide op de gemeentelijke begraafplaats, opgemaakt door de gemeente-urbanist Marc Boel, evenals de kostenraming die 1.272.631 fr. , inclusief B.T.W., bedroeg goedgekeurd. De werken zouden worden uitgevoerd door het technisch en werkliedenpersoneel van het gemeentebestuur van Temse. Binnen de gemeenteraadszitting van 31 mei 1976 werd beslist om onmiddellijk over te gaan tot de oprichting van vijf elementen van het columbarium.

II.15. Uitbreiding van de begraafplaats, 1975. Plaatsen van een afsluiting, mei 1976.

Binnen de gemeenteraadszitting van 27 oktober 1975 besliste men over te gaan tot de aankoop van twee percelen grond ter uitbreiding van de gemeentelijke begraafplaats. Gezien de noodzakelijkheid rondom deze percelen een afsluiting te plaatsen werd binnen de zitting van 18 mei 1976 beslist het leveren en plaatsen van deze afsluiting toe te wijzen aan firma A. Van De Vijver uit Lokeren. De totale lengte van de afsluiting bedraagt 148 meter en bestaat uit gelast gaas uit verzinkt draad die daarna zorgvuldig met een laag plastic werd omkleed. De kostprijs bedroeg 605 fr. per lopende meter.

II.16. De creatie van een nieuwe toegang en dienstgebouwen, 1975-1980.

Op 25 augustus 1975 ging de gemeenteraad van Temse akkoord met de plannen voor de aanleg van een nieuwe toegang tot de gemeentebegraafplaats langs de Vroonhoflaan en de oprichting van verschillende dienstgebouwen die zouden voorzien worden voor de nodige accommodatie.⁷⁴ Zoals reeds hierboven vermeld in punt I.11 bevonden de voormalige inkompartijen zich in de Doornstraat. Naast de plannen voor deze nieuwbouw besloot men verder het bestaande lijkenhuis aan grondige herstellingswerken te onderwerpen. Hierbij werd Jan de Rijck, een architect woonachtig te Temse, aangesteld als ontwerper voor de nieuwe ingang en de oprichting van de dienstgebouwen. De kost voor de nieuwbouw werd geraamd op 5.018.167 fr. en deze voor het herstellen van het lijkenhuis op 379.185 fr. De totale kost voor deze werken werd aldus geraamd op 5.397.352 fr., inclusief B.T.W. . De gemeente besliste hierbij voor deze werken geen toelage te vragen vanwege de Staat en Provincie maar een lening aan te gaan bij het gemeentekrediet van België. Op 14 augustus 1978 volgde er vanuit het gemeentebestuur een rondschrjven aan diverse gespecialiseerde firma's waarin een prijs werd gevraagd voor de uit te voeren werken. Na diverse bestekken te hebben ontvangen

⁷⁴ Zie illustratiebundel: Afbeeldingen, Afbeeldingen 8, 9, 10 en 11.

besliste de gemeenteraad op 26 september 1978 de werken uit te besteden aan de p.v.b.a. R. De Wachter uit Kemzeke, die deze zou uitvoeren tegen een vergoeding van 4.480.929 fr., exclusief B.T.W. . Mits enkele kleine aanpassingen waaronder een wijziging in keuze qua gevelsteen, baroksteen in plaats van klampsteen, werden de plannen tot een goed eind gebracht. Oorspronkelijk werd geopteerd voor het gebruik van klampsteen, deze werd uiteindelijk door de architect te rood bevonden om te harmoniëren met de donkere paarskleurige stenen van het bestaande dodenhuis, waarmee de nieuw op te richten dienstgebouwen volgens het vooropgestelde uitgangspunt een geheel moesten vormen. De werken tot de oprichting van verschillende dienstgebouwen en de herstellingswerken aan het dodenhuisje waren afgerond tegen december 1980. Op 1 december keurde de gemeenteraad de plannen goed om over te gaan tot het leveren en plaatsen van een inkomhekken aan de gemeentelijke begraafplaats langs de Vroonhoflaan. Het ontwerp tot het bouwen van een nieuwe toegangspoort werd op 6 november 1980 getekend door architecten Jan De Ryck en Fernand Weyers, afkomstig uit Sint-Niklaas, waarbij het oorspronkelijke plan door hen werd aangepast op 20 november 1980. Het dubbel inkomhekken werd geconcipieerd in smeedijzer waarbij de afmetingen ongeveer 3,90 * 1,84 m bedroegen. De sluiting van het hekken werd voorzien door middel van een systeem van ijzeren platen die rond en op de stijlen worden gelegd.⁷⁵ De eindafrekening op 26 november 1980 vermeldt een uiteindelijke kostprijs van 5.873.664 fr.

II.17. Stand van zaken qua inrichting van columbariumnissen en strooiweiden, november 1978.⁷⁶

In de gemeente Temse waren er sedert november 1977 een columbarium, dat 120 nissen telde en plaats bood aan 360 urnen, en een strooiweide van ongeveer 80 m² op de begraafplaats aanwezig. Een strooiweide van 600 m² werd in reserve gehouden.

II.18. Herstel van de twee kalvariekruisen, augustus 1989.⁷⁷

⁷⁵ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeeldingen 12 en 13.

⁷⁶ G.A.T.: Document 'Begraafplaats – Columbarium' dat ondertekend werd door de burgemeester en de gemeentesecretaris van Temse die gericht is aan de Gouverneur van Oost-Vlaanderen, 8 november 1978.

⁷⁷ G.A.T.: Document 'Herstel 2 kalvariekruisen kerkhof 2690 Temse, dat werd opgesteld door Gemeentearchitect – urbanist Marc Boel op 14 augustus 1989 dat werd gericht aan het College van

Marc Boel, gemeente - urbanist, stelde vast dat de twee Kalvariekruisen op de begraafplaats, zich in die periode in een erbarmelijke toestand bevonden waarop hij zijn bevindingen neerpende in een document dat dateert uit 14 augustus 1989. In het ene, meer recente, Kalvariekruis vonden verscheidene priesters van Temse hun laatste rustplaats⁷⁸. Het monument was echter dringend aan herstel toe:

- De trappen van dit monument waren op verscheidene plaatsen gescheurd, door het inklinken van de graven en door het insijpelen van water zijn de niet gefundeerde arduinen trappen verzakt en bijgevolg gebroken.
- Het rechtopstaande monument raakte beschadigd door vorstschade.
- De Christusfiguur in gietijzer diende te worden herschilderd
- De sierstukken van de dwarsbalk van het kruis moesten worden vernieuwd.

In de loop der jaren (het monument was toen zo'n 100 jaar oud) werd het monument al herhaaldelijk aan een opknappbeurt onderworpen. Gezien de toestand van het monument was het echter niet langer mogelijk overleden priester hieronder te begraven, een restauratie drong zich bijgevolg op. Over de toestand van de andere, oudere, Kalvarieberg wordt niets vermeld. Indien beide monumenten werden hersteld, schatte hij de kostprijs op 418.016 fr., exclusief B.T.W. .

II.19 Ontbeenderingswerken, maart 1991.⁷⁹

Binnen de gemeenteraadszitting van 4 februari 1991 werd het bestek goedgekeurd voor het uitvoeren van ontbeenderingswerken op de begraafplaats van de gemeente Temse. Tijdens de zitting van 5 maart 1991 werden de werken toegewezen aan de firma B.V.B.A. Buytaert uit Kruibeke voor de prijs van 2.630.124 fr., inclusief B.T.W. . Deze firma zou de parken ontbeenderen en daarop de stoffelijke restanten met het nodige respect en volgens de vereiste gezondheidsmaatregelen herbegraven in een door hen aangelegd ossuarium.

II.20. Gemeentebegrotingen van 1997/1998/1999/2000/2001/2002.

Burgemeester en Schepenen van en te 2690 Temse.

⁷⁸ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 14.

⁷⁹ G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van het Schepencollege; dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Ontbeenderingswerken op het kerkhof van de kerngemeente Temse – toewijzing, zitting van 5 maart 1991.

Voor het jaar 1997 voorzag de gemeenteraad binnen haar begroting, een som van 800.000 fr. voor het uitvoeren van uitrustings- en onderhoudswerken aan de gemeentelijke begraafplaatsen. Binnen dit budget voorzag men een bedrag voor de oprichting van columbariumconstructies op de begraafplaats van Temse.⁸⁰

Voor het jaar 1998 voorzag de gemeenteraad binnen haar begroting, een som van 1.100.000 fr. voor het uitvoeren van de nodige uitrustings- en onderhoudswerken. Een deel van dit budget zou geïnvesteerd worden om de grafmonumenten op de begraafplaats van Temse te herstellen.⁸¹

Voor het jaar 1999 voorzag de gemeenteraad een budget van 2.200.000 BEF voor de vereiste uitrustings- en instandhoudingswerken op de verschillende begraafplaatsen. Van dit bedrag werd er binnen dit werkjaar niets geïnvesteerd in de begraafplaats van Temse.⁸²

Voor het jaar 2000 voorzag de gemeenteraad een bedrag van 650.000 BEF voor de uitrustings- en onderhoudswerken waarbij een deel van het budget zou gaan naar de plaatsing van een infobord aan de begraafplaats van de gemeente Temse.⁸³

Voor het werkjaar 2001 voorzag men voor het begraafplaatsenbeheer een budget van 1.400.000 BEF. Een deel van deze som zou worden geïnvesteerd in de aanleg van urnenvelden op de begraafplaats van de centrumgemeente, Temse.⁸⁴

Binnen haar begroting voor het werkjaar 2002, voorzag de gemeente de som van 72.632 € voor de nodige uitrustings- en onderhoudswerken. Opnieuw vermeldt men werk te zullen maken van de plaatsing van een infobord op de begraafplaats van de gemeente Temse.⁸⁵

Met het jaar 2002 stopt de informatie aangaande de begraafplaats van Temse.

Tussentijds besluit

---

⁸⁰ G.A.T.: Toelichtingsnota Gemeenteraad van 27 januari 1997, Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken – machtiging aan het college.

⁸¹ G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 26 januari 1998.

⁸² G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 25 januari 1999.

⁸³ G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 31 januari 2000.

⁸⁴ G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 22 januari 2001.

⁸⁵ G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 25 februari 2002.

Uit dit alles valt op te maken dat de gemeentelijke begraafplaats van Temse een hele evolutie heeft doorlopen. Het is een verhaal van uitbreiding, bijbouwen van accommodatie, zorg voor het uitzicht, waarbij de gemeente telkens heeft getracht een antwoord te formuleren op de diverse noden die zich opdrongen doorheen tijd en ruimte.

III. Uitzicht van de gemeentelijke begraafplaats.

De beschrijving die volgt is van toepassing op het oude gedeelte van de gemeentelijke begraafplaats. Er is ook een nieuw gedeelte aanwezig die binnen deze thesis niet wordt behandeld.

III. 1. Bespreking van het grondplan

Bij het ontwerp van het nieuwe type begraafplaats, dat voortaan buiten het wooncentrum van de stad of ‘extra murros’ aangelegd werd, waren er twee mogelijke modellen voorhanden. Deze modellen ontstonden vanuit een nieuwe invulling van de functie van de begraafplaats. Deze begraafplaatsen waren voortaan niet langer enkel een plek waar de doden een laatste rustplaats vonden maar ze werden eveneens een oord van meditatie waar de familieleden en vrienden hun dierbaren herdachten en eerden. Oorspronkelijk leken deze twee modellen sterk op elkaar maar in de loop van de geschiedenis liepen zij steeds verder uiteen. Het eerste model vindt zijn oorsprong in het Parijse Père Lachaise, die vanaf 1803 als vervanging moest dienen voor het kerkhof van Saint-Marguerite. Deze begraafplaats bevond zich buiten de grenzen van de stad en werd opgevat als een soort romantisch Elysees veld, als een golvende en met bomen beplante Engelse tuin waarin de grafmonumenten tussen de begroeiing een plekje kregen.⁸⁶ Père Lachaise werd vanaf 1804 in gebruik genomen en zij vormde meteen het archetypische van de negentiende eeuwse monumentale parkbegraafplaats.⁸⁷ Het tweede model is recenter en is van Amerikaanse oorsprong. Dit model vindt zijn oorsprong in het kerkhof van Mount Auburn in Massachusetts, dat in 1813 werd opgericht. Hier zag men de begraafplaats eerder als culturele instelling met een filosofisch karakter, met een patriottische en publieke functie en als een goede leerschool voor de moraal. Deze begraafplaats kreeg een plaats in een natuurlijk landschap en werd bedacht met de naam ‘rural cemetery’.

Aanvankelijk waren deze beide modellen eigenlijk tuinen waar plaats werd geboden aan grafmonumenten. In de loop van de negentiende eeuw en aan het begin van de twintigste eeuw verkreeg de natuur echter de bovenhand op de grafmonumenten op deze ‘rural cemetery’ terwijl de natuur op de Père Lachaise begraafplaats moest wijken voor de kunstwerken.⁸⁸

---

⁸⁶ Ariès, P., *Het uur van de dood, duizend jaar sterven, begraven, rouwen en gedenken*, Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 2003, Pg. 553.

⁸⁷ Op cit. Celis, M., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag “Funerair Erfgoed”, 4 oktober 2005.

⁸⁸ Ariès, P., *Het uur van de dood, duizend jaar sterven, begraven, rouwen en gedenken*, Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 2003, Pg. 554-555.

Naast deze landschappelijke aanleg bestond ook de mogelijkheid erin het ontwerp van de nieuwe begraafplaats te inspireren op het urbane patroon. Binnen deze vormgeving wordt het beeld net als in de stad bepaald door een al dan niet geometrisch patroon van brede en smalle lanen en assen die straalsgewijs samenkomen op pleinen. Met dit verschil dat in deze ‘dode stad’ de grafmonumenten en niet de gebouwen de invulling vormen. Binnen dit concept heeft men ook oog voor de beplanting maar haar aanwezigheid is in bepaalde gevallen ondergeschikt aan het eigenlijke stedenbouwkundige ontwerp van de begraafplaats.⁸⁹

Dit stedenbouwkundige aspect vindt men terug op de begraafplaats van Temse.

De gemeentelijke begraafplaats van Temse werd heel rechtlijnig werd getekend waarbij men uitging van een strak geometrisch patroon. Wanneer je het grondplan⁹⁰ en daarbij het oudste gedeelte van de begraafplaats bekijkt (percelen F, G, J en K) dan zie je dat er vanuit de eerst aangelegde toegangspartij een centrale as vertrekt, die uitkijkt op een monumentaal Kalvariekruis waaronder er geen lichamen werden begraven, met daarachter de aanvankelijke ommuring. Op deze centrale as ligt een smalle dwarsas. Net deze kruisvorm verdeelt de oppervlakte in vier gelijke percelen, die nu worden aangeduid als perceel J, K, F en G. Langs de muur van de percelen F⁹¹ en G, laan I bevinden zich de oudste grafmonumenten van de begraafplaats. Met de uitbreiding van de begraafplaats werd dit patroon grotendeels herhaald en dan hebben we het over de percelen H, I, L en M. Deze blok is echter minder breed in vergelijking met het oudste gedeelte en is ook in vier gelijke percelen onderverdeeld. Om de verdere uitbreidingen te realiseren werd de aanvankelijke ommuring op diverse plaatsen opengebrouwen. Hierbij worden de twee centrale assen, vertrekkende vanuit de twee toegangspartijen aan de Gasthuisstraat doorgetrokken. Ook de tweede centrale as, die vertrekt vanuit de tweede toegangspartij, waarvan de plannen getekend werden in 1893, eindigt op een Kalvarieberg waaronder enkele priester van de gemeente begraven liggen. Deze Kalvarieberg ligt op de grens van perceel C en B. Percelen C,E, B en D zijn van latere oorsprongsdatum dan de percelen H,I,L en M. Het blok met de percelen C,E,B en D volgt wederom hetzelfde patroon als de voorgaande blokken met lichte wijzigingen qua omvang. Perceel A kwam als laatste tot stand. Een constante binnen dit gehele grondplan is dat de centrale assen vertrekkende vanuit de twee toegangspartijen op vier punten worden gekruist door een smalle

---

⁸⁹ Van Santvoort, L., *Negentiende-eeuwse grafmonumenten op Brusselse begraafplaatsen. Tussen pronkerig individualisme en levensbeschouwelijk idealisme*.in: *Religie en de dood. Momentopnamen uit de geschiedenis van de westerse omgang met de dood*. Red. Guido Van Heeswijck en Walter van Herck, Kapellen/Kampen, 2004, Pg. 88.

⁹⁰ Zie illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 7.

⁹¹ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 15.

dwarsas waardoor elke blok werd opgedeeld in vier percelen. In het derde blok dat werd aangelegd zijn de percelen C, B, E en D niet even groot. Het laatst aangelegde blok met perceel A kent een geheel andere structuur dan de drie voorgaande. Binnen elke blok worden de muren afgezoomd door grafmonumenten en daarbinnen bevinden zich secundaire lanen waarlangs meerdere graftekens op een heel geordende manier uit de grond rijzen. Op enkele graftekens na, die overwoekerd worden door vegetatie, is het gros van de monumenten goed zichtbaar. Hierbij dient benadrukt te worden dat niet de natuur maar de rijkelijke aanwezigheid van graftekens de blik van de bezoeker domineert

De meest protserige en monumentale grafmonumenten bevinden zich grotendeels tegen de muur op de hoeken van deze centrale assen en de lanen of ze bevinden zich niet op deze kruising maar zijn wel stevast bevestigd tegenaan de muurpartijen.⁹² De grafmonumenten, die zich in het hart van de percelen bevinden zijn veelal van recentere datum en getuigen in mindere van een kunsthistorische waarde.⁹³

Samenvattend kan men stellen dat het geheel een strenge, rationele en hygiënische structuur vertoont. Het grondplan werd heel strak en geometrisch werd opgevat waarbij men het niet zo nauw heeft genomen met de symmetrie. Dit alles laat toe, dat men er onmogelijk kan verdwalen en dat men op een snelle en efficiënte manier de begraafplaats kan doorkruisen.

III. 2. De vegetatie op de begraafplaats

Het patroon van deze begraafplaats is aldus essentieel geometrisch opgevat en vooral geënt op de praktische aard, dit in tegenstelling tot de landschappelijke begraafplaatsen. Dit alles wil niet zeggen dat men geen oog heeft gehad voor de aanleg van groen.⁹⁴ Wanneer je rondwandelt op de begraafplaats is het net deze rijkelijke aanwezigheid van vegetatie die, in zover sommigen dit mogelijk achten op een begraafplaats, een aangename sfeer van intimiteit uitstraalt. Zonder enige voorkennis, maar met wat hulp van de groendienst kwamen we tot een overzicht van deze aanwezige beplanting: palmboompjes, venijnbomen, grove dennen, grootbladige ligusters, aucuba's, hemelsleutel, klimop, guldenroede, zilverkaars, witgele vuurpijl, laurierkers, hortensia's, gewonen sparren, rode of bruine beuken, wilde of bosrododendrons, donkerroze winterdopheide, westerse levensbomen, lawsoncypressen en de witte tros of polyantharozen.

---

⁹² Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeeldingen 16, 17, 18, 19, 20, 21.

⁹³ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 22.

⁹⁴ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 23.

De aanwezigheid van deze vegetatie is tweeledig, aan de kant tooit ze de begraafplaats met wat rustgevend groen, daarnaast draagt ze ook een symbolische functie in zich. Zo is de laurier een boom die ‘eeuwig’ groen blijft en de aanwezigheid van klimop suggereert vegetatieve kracht, de weerkerende cyclus van leven en dood en refereert ze op haar manier naar genegenheid en trouw.⁹⁵

Net deze aanwezigheid van beplanting heeft ook haar nadelen. Bij een eerste bezoek aan de begraafplaats in de herfstperiode kon men vaststellen dat bepaalde grafmonumenten compleet overwoekerd waren door begroeiing van planten als klimop. Wanneer het voor hen wat minder druk is zien de mensen van de groendienst er echter op toe deze begroeiing regelmatig wordt gesnoeid, wat nu ook is gebeurd.

Daarnaast hebben ook enkele grafmonumenten te lijden onder extreme groenaanslag daar ze zich bevinden onder enkele bomen.

III. 3. De grafpercelen

Het merendeel van de grafmonumenten binnen de selectie werden afgebakend. Men kocht immers een perceel grond voor de eeuwigheid waarop men een grafmonument ter nagedachtenis van zichzelf en eventueel zijn familieleden kon oprichten. Een omheining zorgde voor een duidelijke afbakening van de naburige grafpercelen. Deze afbakening valt in feite samen met de omtreklijnen van het eigenlijke grafperceel. De omheining kan verschillende vormen aannemen en in verschillende materialen zijn uitgevoerd. Bij de oudste grafpercelen binnen de selectie vindt men ankerpunten terug in de muur waaraan oorspronkelijk een ijzeren ketting vasthing, die met haar andere eind verbonden was aan een paaltje ter afbakening van het perceel. Een voorbeeld hiervan vinden we terug bij het grafperceel van de familie **Van Strydonck** (zie inventarisfiche nr.14). Bij het grafperceel van de familie **Permentier** (zie inventarisfiche nr.2) werd de ijzeren ketting niet verankerd in de muur maar deze hing tussen vier paaltjes waarvan er nu nog twee op de arduinen plint overeind staan. Deze ijzeren ketting is in bepaalde gevallen gewoon vastgemaakt aan het eigenlijke grafmonument, zoals bij de familie **Pelagie – Nonneman** (zie inventarisfiche nr. 32). In vele gevallen wordt het grafperceel omzoomd door een arduinen borduur zoals bij de familie **Beeckx** (zie inventarisfiche nr. 77). Deze arduinen borduur kan voorzien zijn van paaltjes waartussen een ijzeren ketting hangt. Een voorbeeld van dergelijke afbakening vindt men terug bij het grafperceel van de familie **Hellebaut** (zie inventarisfiche nr. 50). Deze

---

⁹⁵ Celis, M., *Funeraire symbolen. De Taal van de dood.*, in: Symbolen, Open Monumentdag Vlaanderen 2002, stichting Kunstboek, 2002, Pg. 32.

paaltjes staan zowel langs de flanken of langs de voorzijde van het grafperceel, een combinatie van beide is eveneens mogelijk. Een variatie op dergelijke afbakening vindt men terug bij grafpercelen van latere oorsprongsdatum zoals deze van de familie **D’Hooghe** (zie inventarisfiche nr. 13). Dit grafperceel wordt hier afgezoomd door een arduinen borduur met daarop stenen hoekpalen, die aanleunen bij de traditie, maar waarbij echter het gebruik van kettingen, panelen of spijlen achterwege werd gelaten. Ook enkel een ijzeren ketting zonder paaltjes of borduur kan een grafperceel afbakenen. Dergelijke omheining treft men aan bij het grafperceel van de familie **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55). Diverse grafmonumenten binnen de selectie staan op een verhoogd podium. In vele gevallen valt dit podium samen met de ganse oppervlakte van het perceel, zoals bij de familie **Andries-Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 38). Dit podium kan echter ook een omheining bevatten. Dit kan gebeuren door het plaatsen van een (opengewerkte) arduinen balustrade langs de flanken, zoals bij de familie **Sloor** (zie inventarisfiche nr. 17) of deze omheining wordt doorgetrokken tot de voorzijde van het podium, zoals bij de familie **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 69). Deze omheining hoeft niet noodzakelijk in arduin te worden uitgevoerd, de selectie bevat ook voorbeelden waarbij het podium wordt afgebakend door een decoratief uitgewerkt ijzeren hekwerk, zoals bij de familie **Braeckman – De Buyscher** (zie inventarisfiche nr. 8). Het podium van de familie **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45) wordt afgebakend door enkele postamenten waartussen telkens twee bronzen staven hangen. Naast haar afbakenende en beschermende functie is deze omheining ook beladen met een symbolische betekenis. Binnen deze context vormt het podium de grens tussen de wereld der levenden en doden. Een laatste vorm van afbakenen die men in de selectie terugvindt vormt de beplanting. Mooie voorbeelden hiervan vinden we terug bij de grafpercelen van de families **Wauters-Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12) en **Seghers – Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24). De grafkapel van de familie Wauters – Braeckman staat op een verhoogd podium, dat wordt afgebakend door taxusstruiken. Het grafperceel van de familie Seghers – Sergoyenne wordt afgebakend door een combinatie van heesters en cipressen met aanvullend een ijzeren ketting die tussen paaltjes hangt. Enkele grafpercelen binnen de selectie vertonen tenslotte geen sporen van afbakening, zoals het grafperceel van de familie **Van de Perre – Vertongen** (zie inventarisfiche nr. 72).

Deze rijke variatie is ook van toepassing bij de behandeling van de paaltjes en de kettingen die ertussen hangen. Deze paaltjes variëren van een uiterst eenvoudige vormgeving tot rijkelijk uitgewerkte exemplaren, in bepaalde gevallen conform de stijl van het

grafmonument. De ketting werd meestal uitgevoerd in ijzer en in beperkte mate ook in steen. Zij bestaat uit een aaneenrijging van al dan niet gepinde of gladde schakelvormige elementen, die door middel van een haakje of kunstig bewerkte schijven aan de paaltjes worden bevestigd. Deze schakels waren oorspronkelijk veelal zwart of zilverkleurig, vandaag is de meerderheid van deze schakels echter verroest.

De omtrek van de omheining creëert een graftuin, die zich uitstrekt voor het grafmonument die in vele gevallen aan het hoofdeinde van het grafperceel staat. Deze graftuin kan op verschillende manieren worden ingevuld. De meest karige invullingen bestaan louter uit aangestampte aarde of kiezelstenen die soms vooraan worden voorzien van een marmeren of arduinen bloembak. Deze graftuin kan ook allerhande soorten beplanting bevatten zoals Yucca's, cipressen, taxusboompjes, dopheide (erica), laurierboompjes, heesters, klimop en viooltjes. Deze beplanting heeft een tweeledige functie. Enerzijds tooit ze het grafperceel en anderzijds dragen bepaalde vormen van vegetatie ook een symbolische betekenis in zich. Zowel klimop, laurier en taxus blijven eeuwig groen en drukken zo de onvergankelijkheidgedachte uit. Van oudsher wordt taxus in verband gebracht met rouw en dood. In de Oudheid beschouwde men de taxus als een sacrale boom. Men plukte haar takken en deze werden rondom de overleden in de grond gestoken of megedragen tijdens de begrafenis.⁹⁶

Vele grafpercelen bevatten centraal vooraan een arduinen of marmeren knielbankje of knielkussen, die uitnodigen uit tot een gebed.

Tussentijds besluit

---

⁹⁶ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 51.

Om af te sluiten dient benadrukt te worden dat de begraafplaats van Temse een waardige rustplaats vormt voor de doden waarbij zij een bijzonder verzorgde indruk nalaat. Constant zijn er mensen in de weer om de begraafplaats met haar grafpercelen in een optimale staat te onderhouden, wat het voor de bezoeker aangenaam maakt er zijn overledenen te herdenken, er rond te wandelen of er gewoon wat te verpozen en weg te mijmeren.

IV. Een beeld van de gemeente Temse in de 19^e en de eerste helft van de 20ste eeuw.

Begraafplaatsen herinneren aan wat voorbij is, ze zijn vol van geschiedenis en herinnering.⁹⁷ Binnen dit hoofdstuk wordt dan ook getracht de tijdsgeest te belichten waarbinnen de overledenen hebben geleefd. Hier is het vooral van belang duidelijk aan te tonen hoe de sociale, economische, culturele, politieke en godsdienstige context, in de 19^e en de eerste helft van de 20ste eeuw, eruitzag binnen deze gemeente. Hierbij wordt zoveel mogelijk aandacht geschonken aan deze mensen, die begraven liggen onder de grafmonumenten die werden opgenomen in de inventaris, waarbij dan vooral de klemtoon wordt gelegd op hoe zij zich binnen dit tijdsbestek en in deze maatschappij positioneerden.

De gemeente Temse vormt het middelpunt van het Wase Scheldeland waarbij ze verdoken ligt tussen de rivierbochten van de Schelde en de Durme. Net die ligging aan de Schelde, de levensader van de gemeente, was bepalend voor de aantrekkingskracht die Temse uitoefende.⁹⁸ Van een landbouwers -en vissersdorp groeide Temse uit tot een nijverheidscentrum en huisvestte ze een tijdlang de voornaamste haven van het Waasland.

IV. 1. Van de Belgische onafhankelijkheid tot de eeuwwisseling.

IV. 1. 1. Van het Franse en Hollandse bewind tot de onafhankelijkheid van België.

Tijdens de Franse overheersing werd Temse hoofdplaats van een kanton, waarbij de gemeente verarmde, net zoals de meeste gemeenten tijdens het Franse bestuur. Onder het bewind van de Hollanders werd Temse terug een bloeiende handeldrijvende- en landbouwgemeenschap.⁹⁹ De scheiding van Holland was voor Temse niet echt een positieve zaak. Verscheidene plaatselijke handelsondernemingen voerden voorheen uitgebreid handel met Nederland via de Schelde. De Schelde vormde een verbindingsmiddel van uitzonderlijke betekenis en het transport via deze weg was immers het goedkoopst. Door de wankele verhouding tussen Noord en Zuid en het sluiten van de Schelde, viel de handel met Holland weg.

In 1830 verkreeg België haar onafhankelijkheid waarbij de creatie van een grondwet en de gemeentewet zorgde voor verschuivingen in de administratie, waarvan de Belgen nu het beheer in eigen handen kregen. In Temse werden de orangisten uit hun functies ontslagen en deze zouden nu worden ingevuld door plaatselijke notabelen. De oranjegezinde burgemeester Van den Broeck werd vervangen door Augustien van Strydonck (**zie inventarisfiche nr. 14**). Van hogerhand werd beslist om de Franse taal te gebruiken binnen de administratie. Deze

---

⁹⁷ Havermans, A., *Parkbegraafplaats Schoonselhof, Ik hecht mij of ik sterf*, in: Openbaar Kunstbezit Vlaanderen, nr. 4, 2004, Pg. 3..

⁹⁸ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 24.

⁹⁹ G.A.T., Documentatiemap: Temse, historiek.

maatregel vergrootte echter de kloof tussen de overheid en haar bevolking.¹⁰⁰ De Belgische onafhankelijkheid bracht niet meteen de welstand waarop men hoopte, het waren onzekere tijden en er heerste armoede. Bovendien brak er in Temse een cholera-epidemie uit, die een tiental dodelijke slachtoffers zou eisen.¹⁰¹

In de eerste helft van de 19^e eeuw was de landbouw en dus niet de industrie de dominante sector binnen het economische leven van de gemeente. Vele inwoners haalden echter wel hun verdiensten uit de tewerkstelling in de voeding, hout- en textielnijverheid. Deze sectoren bleven ook toonaangevend in de tweede helft van de 19e eeuw.¹⁰² De levensomstandigheden van de meeste mensen waren rond 1830 niet echt rooskleurig te noemen. De industriële crisis uitte zich niet in één specifieke sector maar er was sprake van een algehele malaise.¹⁰³

In het verdere verloop van de 19e eeuw kwam het industriële leven volop tot ontplooiing waarbij de textielindustrie een sleutelpositie zou gaan innemen.

IVI. 1. 2. Het ontluiken van een bloeiend industrieel tijdperk en haar sociale en culturele gevolgen voor de gemeente.

Een belangrijke factor voor het ontluiken van een bloeiend industrieel tijdperk was dat de Engelse handelaar William Wilford (**zie inventarisfiche nr. 27**) zich in 1828 in Temse kwam vestigen. In 1838 stichtte hij in deze gemeente een fabriek voor het weven van zeildoek die in 1847 werd uigerust tot een stoomweverij. De zeildoekweverij zou uitgroeien tot één van de belangrijkste ondernemingen binnen de gemeente en tegen het eind van de 19e eeuw was dit bedrijf van onmiskenbaar belang voor de plaatselijke economie. Daarvoor lag het accent eerder op de katoenindustrie. Vertegenwoordigers binnen deze sector waren de katoenfabrieken van de familie Wauters (**zie inventarisfiche nr.12**), Flick en Van der Schueren (**zie inventarisfiche nr. 73**). In 1840 heerste er een crisis over gans Vlaanderen. De armoede steeg en dit werd mede in de hand gewerkt door de strenge winters en het mislukken van de oogst. Het hospitaal in Temse werd sterk bevolkt door de armere populatie en de werkloosheid steeg zienderogen. Het ontbrak de gemeente aan geldelijke middelen om de armen te helpen en de toestand werd er precair. In 1840 lagen de lonen een stuk lager in vergelijking met die in 1830. Ten tijde van de Franse republiek werden de werkboekjes ingevoerd die ervoor zorgden dat de arbeiders waren overgeleverd aan de willekeur van de

¹⁰⁰ De hogere burgerij wordt hier buiten beschouwing gelaten daar hun voertaal het Frans was.

¹⁰¹ G.A.T.: Boel, M., De Ryck, L., Felix, E., Hemelaer, L., Machiels, B., Peleman, L., Smet, J., Van Buynder, L., *Temse, Toeristische cursus 1984-1985*, gemeentebestuur van Temse, Pg. 65-66.

¹⁰² Anné, D., *Temse, op weg naar de industriële tijd – economisch-sociale microstudie 1830-1900, licentiaatverhandeling voor de universiteit van Gent, 1980-1981*, pg. 219.

¹⁰³ *Ibidem*, pg. 380.

fabrieksbazen. Bovendien kampte de gemeente met een overvloed aan werkkrachten waardoor de lonen bijzonder laag werden gehouden en de koopkracht nagenoeg verdween. De oorzaak van de armoede was aldus te wijten aan het werkgebrek en aan de overbevolking. Intensieve arbeid was er noodzakelijk maar ook de huisnijverheden, als weven en spinnen die eeuwenlang het inkomen van de Temsebevolking hadden uitgemaakt, stonden op verdwijnen. Gevolg was dat een groot deel van de actieve bevolking niet kon worden tewerkgesteld bij gebrek aan voldoende groot-industrie. Vooral het verdwijnen van de vlasindustrie betekende voor het Waasland een ware ramp. Vele inwoners weken in die periode dan ook uit naar Frankrijk om ginds werk te zoeken. Het ging in de periode, zoals uit het voorgaande blijkt, slecht in Temse. Verscheidene impasses rezen uit de grond binnen de gemeente waarbij onder andere de familie Wauters (**zie inventarisfiche nr. 12**) arbeiderswoningen liet bouwen in de onmiddellijke nabijheid van hun magazijn.

In 1847 brak opnieuw een besmettelijke ziekte uit, dit keer werd de bevolking geveld door dysenterie. Door een gebrek aan krachtig voedsel kon deze plaag maar met moeite het hoofd worden geboden. In 1849 raakten zo'n 170-tal inwoners besmet door cholera.

Na deze moeilijke periode kende de gemeente en haar bevolking weer wat voorspoed. Op korte tijd werden op haar grondgebied twee fabrieken gesticht waar men vlas zou gaan spinnen. Rond 1852 werd de vlasspinnerij 'Andries en Brys' opgericht (**zie inventarisfiches 86/38**), die later de naam 'Dacca' kreeg. In 1857 telde deze onderneming reeds een honderdtal werklieden. In 1858 werd de vlasspinnerij 'Orlay' (**zie inventarisfiche nr. 40**) opgericht. Het bedrijf startte als katoenspinnerij waarop ze in 1873 overschakelde op de verwerking van jute en vlas. Een tijd later opende de onderneming net buiten het centrum van Temse een tweede fabriek. In 1857 stichtten William Wilford (**zie inventarisfiche nr. 27**), Edward Muys en August en Karel de Landtsheer een stoomvaartmaatschappij.¹⁰⁴ Deze onderneming zorgde in belangrijke mate voor de sociaal-economische ontsluiting van het voorheen vrij geïsoleerd gebied tussen Antwerpen, Temse en hun hinterland. De gemeentes die gelegen waren aan de Scheldeoever kwamen mede hierdoor tot bloei.¹⁰⁵ Specifiek voor Temse zorgde de stichting van deze stoomvaartmaatschappij ervoor dat deze Scheldegemeente in die periode uitgroeide tot een bloeiende toeristische pleisterplaats. De Wilfordboten, zoals de vaartuigen van de stoomvaartmaatschappij in de volksmond gekend waren, voeren de Schelde en de Rupel af tussen Antwerpen en Temse. Deze boten brachten tot in het jaar 1938 duizenden mensen naar Temse en de gemeente kende op het vlak van toerisme ongekende hoogten.¹⁰⁶

¹⁰⁴ G.A.T., Documentatiemap: Temse, Toerisme, Pg. 17-18.

¹⁰⁵ Ibidem, Pg. 13.

¹⁰⁶ G.A.T., Documentatiemap: Temse, Toerisme Algemeen, *De geschiedenis van Temses toerisme*.

In 1862 kreeg de gemeente opnieuw een zware klap. In dit jaar brak de katoencrisis uit. Dit was een gevolg van de Secessie-oorlog in de Verenigde Staten van Amerika. De katoenspinnerij Talboom, die 300 werknemers telde, legde de boeken neer. Ook de fabriek van Wauters (**zie inventarisfiche nr. 12**), die reeds voor 1834 bestond, werd met sluiting bedreigd. Dit bedrijf schakelde echter tijdig over op het weven van wol en de onderneming zou uiteindelijk pas in 1977 z'n deuren sluiten.

Op 30 november 1870 werd de eerste Scheldebrug ingehuldigd. Hierdoor raakte het Waasland ontsloten waardoor dit gebied in een nauwer contact kwam te staan met de rest van ons land. De nieuw aangelegde spoorweg die Mechelen met Terneuzen verbond bracht het Waasland dichterbij het hart van België. Deze twee aspecten openden voor Temse de weg naar grotere expansiemogelijkheden die tot een economische bloeiperiode moesten leiden. Ook de techniek deed er op het eind van de 19^e eeuw geleidelijk haar intrede. De eerste telefoon verbond op 15 februari 1885 de twee fabrieken van de spinnerijen Orlay (**zie inventarisfiche nr. 40**) en in mei 1886 werden de werkplaatsen van de katoenfabriek d'Hemptinne¹⁰⁷ verlicht via een elektrische installatie.

In dezelfde eeuw nam ook het scheepsbouwwerf 'Jos Boel en zonen' (**zie inventarisfiche nrs. 79/28**) een hoge vlucht. De scheepsbouwwerf werd in 1829 gesticht als een ambachtelijk bedrijf en éénmansbedrijf. Het bedrijf kende een uitbreiding in het laatste kwart van de 19e eeuw en in 1894 begon men met de bouw van ijzeren schepen, toen waren er zo'n 27 werklieden in dienst. In 1901 werd er een grote stoommachine geplaatst en in 1904 stichtten de zoon Jozef, en kleinzonen César en Frans Boel, een maatschappij onder de gemeenschappelijke naam. Reeds rond 1914 telde het bedrijf zo'n 200 werknemers. De mandenmakerij was rond die periode eveneens een zeer gunstige tewerkstellingssector. De Wase wijmen stonden bekend omwille van hun goede kwaliteit en Engeland was gulle afnemer van dit product. Anno 1896 waren 280 Temsese mandenmakers tewerkgesteld in ateliers en 153 in particuliere huizen. Vlak voor de Eerste Wereldoorlog waren een duizendtal Temsenaren werkzaam in deze sector. Andere werkverschaffende sectoren waren steenbakkerijen en klompenmakerijen.¹⁰⁸ Naast deze hierboven vermelde bedrijven waren in de gemeente verder de haarfabriek Lambert, de zeildoekweverij Wittcock – Van Landeghem (**zie inventarisfiche nr. 39**), een maalderij en een stoomhoutzagerij gevestigd. De aanwezigheid van talrijke werkverschaffende bedrijven leidde tot een verbeterde economische toestand en dit had zijn weerslag op cultureel vlak. Economisch stond Temse rond de

---

¹⁰⁷ Dit bedrijf zou later in handen komen van de familie Van der Schueren, zie inventarisfiche nr. 73.

¹⁰⁸ G.A.T., Documentatiemap: Temse, Toerisme, Pg. 19

eeuwwisseling op een onwaarschijnlijk hoog peil. De gemeente was het grote centrum van de jute- en zeildoekverwerkende nijverheid in België en Europa. Temse was tussen 1885 en 1914 een pittoreske Scheldegemeente die leefde. Die hoogbloei werkte de toeristische – economische en culturele hoogconjunctuur in de hand. Met de groeiende materiële welstand kwam ook de sociale ontvoogding tot stand.¹⁰⁹

IV. 1. 3. Politieke bewustwording in Temse op het einde van de 19e eeuw.

In de periode 1878-1884 werd ons land geregeerd door de Liberale regering Frère-Orban. In 1879 werd onder dit bewind een wet op het lager onderwijs gestemd, de gemeentelijke autonomie inzake onderwijs werd afgeschaft en de subsidiëring van vrije scholen werd verboden. Bijgevolg moest het godsdienstonderricht voortaan plaatsvinden buiten de klasuren. Deze maatregel liet Temse niet onberoerd. De gemeente was vrij katholiek gezind en er ontstond binnen katholieke middens al snel verzet. In Temse werd in 1879 een actiecomité opgericht ter verdediging van de katholieke scholen. Uit die periode dateert onder andere de Sint-Ludovicus school, die op initiatief van Benedikt Janssens (**zie inventarisfiche nr. 46**) werd opgericht in één van de bijgebouwen van diens kasteel. De gemeenteschool, een instelling die werd ingericht door de liberale overheid, liep zo goed als leeg en het merendeel van het onderwijzerscorps nam ontslag om te gaan onderwijzen in de pas opgerichte katholieke scholen.

In juni 1893 werd in Temse de ‘Werklieden Kiezersbond’ gesticht. Dit verbond ageerde fel tegen het feit dat de katholieke burgerij en adel steeds opnieuw verkiesbare kandidaten opdrong. Zij ijverden voor een zuiver algemeen stemrecht, kosteloos verplicht onderwijs en de afschaffing van nacht- en zondagswerk. De Werklieden Kiezersbond kon rekenen op de geldelijke en morele steun van Nicolaas en Luciaan Orlay (**zie inventarisfiche nr. 40**), industriëlen die zich ontfermden over het lot van de arbeiders. Beiden waren gematigde liberalen en uitermate Vlaamsgezind. Voornamelijk onder impuls van Luciaan Orlay kregen de Temse democraten voeling met de Aalterse Daensisten.¹¹⁰ De plaatselijke socialistische partij werd opgericht in november van het jaar 1894 maar deze stond op dat moment nog in haar kinderschoenen. Enkel onder de mandenvlechters kreeg deze partij anno 1894 wat respons. Onder impuls van Karel Van Hoeylandt (**zie inventarisfiche nr. 85**) werd op hetzelfde moment de eerste socialistische propagandaclub opgericht. Naast deze socialisten streefden ook de christen-democraten ernaar de sociale toestand van het proletariaat te

¹⁰⁹ G.A.T., Documentatiemap: Temse, Historiek cultuur- en Toerismebeleid, *Historiek Temse*, pg. 2

¹¹⁰ G.A.T., Documentatiemap: Temse, Toerisme, Pg.20-21.

verbeteren. Onder druk van deze politieke bewustwording verhoogden de lonen ietwat, maar niet genoeg daar de koopkracht van kroostrijke gezinnen onder peil bleef. De partij van de christen-democraten werd echter minder gevreesd door de burgerij dan de socialistische partij. Zoals uit het voorgaande blijkt was Temse op het einde van de 19e eeuw duidelijk in beweging, één van de gevolgen hiervan was de sociale ontvoogding van de arbeidersklasse.¹¹¹

Een belangrijk resultaat van gans die evolutie die Temse doormaakte in de tweede helft van de 19e eeuw, was de culturele hoogbloei die de gemeente kende aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. Temse zou in die periode op cultureel vlak een voortrekkersrol gaan spelen en zich ver weg houden van elke vorm van banaliteit. Een opvallende tendens was het ontstaan en de beduidende groei van het verenigingsleven tussen 1885 en 1914. De uitstraling van een aantal hiervan, vooral de muziek- en toneelverenigingen, overschreed de gemeentelijke grenzen.¹¹² Een aantal van deze verenigingen werden gekenmerkt door Vlaamsgezindheid.¹¹³

IV. 2. Vóór en tijdens de Eerste Wereldoorlog.

IV. 2.1. Temse vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

De gemeente kende aldus vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog hoogdagen. In de vooroorlogse periode werd de Temse bestuurd door Jozef Wauters (zie **inventarisfiche nr. 12**). Hij was een vrijgezel die van thuis uit een Franse opvoeding had genoten en ambtshalve amper begrip kon opbrengen voor de eisen uit Vlaamse hoek. In 1904 werd hij benoemd tot burgemeester en voorheen was hij fabrikant van weefstoffen. De liberale partij is de oudste in ons land regerende partij. In Temse daarentegen werd pas in 1907 een liberale partij opgericht en in datzelfde jaar namen de liberalen voor de eerste maal deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. Het was pas in 1921, na het invoeren van het algemeen enkelvoudig stemrecht, dat een vertegenwoordiger van deze partij in de gemeenteraad zetelde. Het toerisme, dat opgang maakte door de Wilfordvloot en door de introductie van trein en stoomtram, groeide naar een waar hoogtepunt in de periode 1885-1914. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog gooide echter roet in het eten en de modernisering van de gemeente werd een halt toegeroepen.¹¹⁴

---

¹¹¹ G.A.T.: Boel, M., De Ryck, L., Felix, E., Hemelaer, L., Machiels, B., Peleman, L., Smet, J., Van Buynder, L., *Temse, Toeristische cursus 1984-1985*, gemeentebestuur van Temse, Pg.70.

¹¹² G.A.T., Documentatiemap: Temse, Toerisme, Pg.11.

¹¹³ Ibidem, Pg.21.

¹¹⁴ Ibidem pg. 21-22.

IV. 2.2. Temse tijdens de Eerste Wereldoorlog.

In de zomer van 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit. Om de doortocht van Duitse troepen te beletten, werd op 7 oktober de Scheldebrug onbruikbaar gemaakt. De burgemeester, Jozef Wauters, de schepenen en op één na alle gemeenteraadsleden vluchtten voor de vijand. Temse viel zonder bestuur. Om dit te verhelpen werd een tijdelijk college aangesteld met Isidoor Huys, het enig overgebleven gemeenteraadslid, als dienstdoend burgemeester. Hij werd in zijn taak bijgestaan door Johan Aloys De Schaepdrijver, notaris en liberaal, August Wilford, nijveraer, Arthur Hemelaer, boekhouder en Karel Van Hoeylandt (**zie inventarisfiche nr. 85**), toen nog werkzaam als bakker. In november 1914 werd ons land bezet door de Duitsers. Het wettige gemeentebestuur keerde terug naar Temse en nam zijn bestuurstaak terug op in december 1914. De oorlog zou zijn sporen nalaten voor Temse. Buiten de materiële schade, sneuvelden zo'n 63 soldaten waaronder de gebroeders van Raemdonck en Leo de Nayer (**zie inventarisfiche nr. 22**). De Eerste Wereldoorlog zette een geweldige domper op het culturele leven binnen de gemeente, leidde tot de ontbinding van talrijke verenigingen en lag aan de basis van het overlijden of het vertrek van enkele voornamen Temsenaren. Na 1918 leek men binnen de culturele middelen niet langer in staat het peil te bereiken als voorheen.¹¹⁵

IV. 3. Temse tijdens het interbellum.

Burgemeester Jozef Wauters overleed op 27 juli 1919 en hierdoor ontstond er een bestuursvacuüm. Notaris Paul Van de Perre (**zie inventarisfiche nr. 45**) trad naar voren als dienstdoend burgemeester in afwachting van de officiële aanstelling van Alfred Andries (**zie inventarisfiche nr. 38**) als burgemeester van Temse, in november 1920. De gemeenteraadsverkiezingen van 1921 verliepen voor de eerste maal volgens het algemeen stemrecht en dit bracht de intrede van oppositiepartijen in de gemeenteraad. Naast de traditionele katholieken met 7 verkozenen, werden nu ook 4 socialisten in één klap verkozen en zetelde verder 1 liberaal in het gemeentebestuur. In die periode wilde men graag een oorlogsmonument in de gemeente laten oprichten ter nagedachtenis van de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Een beeldhouwer uit eigen midden, Karel Aubroeck (**zie inventarisfiche nr. 67**) kreeg aanvankelijk de kans om dit werk te realiseren. Wegens

---

¹¹⁵ G.A.T.: Boel, M., De Ryck, L., Felix, E., Hemelaer, L., Machiels, B., Peleman, L., Smet, J., Van Buynder, L., *Temse, Toeristische cursus 1984-1985*, gemeentebestuur van Temse, Pg.72-73.

geldgebrek werd echter van het plan afgezien en werd er beslist dat Karel Aubroeck een gedenksteen mocht creëren om die later onder te brengen in de hal van het gemeentehuis. ¹¹⁶

IV. 4. Temse tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Op 10 mei 1940 werd ons land opnieuw aangevallen door Duitse troepen. In Temse verplichtten de invallende Duitse legers de legerleiding om de Scheldebrug op te blazen. Op de pijlers na, verdween de brug op 18 mei 1940 in het Scheldewater. Het symbool van de economische vooruitgang van het Waasland was vernield. Op 20 mei deed burgemeester Frans Boel (**zie inventarisfiche nr. 28**) een oproep aan de bevolking zich kalm en waardig te gedragen onder de nakende intocht van de Duitse troepen. Hij droeg hen op zich niet over te geven aan de plunderingen en alle wapens in te leveren in het gemeentehuis. Op 28 mei zouden de Belgen hun wapens neerleggen en vier jaren van Duitse bezetting braken aan. In 1941 werden alle burgemeesters en schepenen die ouder waren dan zestig uit hun ambt ontheven waarbij deze vervangen werden door jongere krachten, bij voorkeur VNV'ers. Behalve burgemeester Frans Boel die ouder was dan zestig, maar gebruik makend van de uitzonderingsregel, werd het ganse schepencollege vervangen. Plaatsvervangers waren Jules de Frangh (**zie inventarisfiche nr. 65**), Jean Boeykens en Frans Smet. Op 4 september zou De Frangh zijn burgemeestersjerp afleggen waarop zijn ambt werd overgedragen aan Edward Cornelis. Deze oorlog eiste opnieuw wereldwijd zijn tol aan mensenlevens. Onder de miljoenen oorlogsslachtoffers, verloren ook vierendertig Temsese burgers het leven tijdens deze barre oorlogsjaren. ¹¹⁷

IV. 5. Temse na de Tweede Wereldoorlog.

De Tweede Wereldoorlog liet Temse niet onberoerd achter. De jaren '50 vormden jaren van herstel. Men begon langzaam opnieuw aan de wederopbouw nadat de gemeente zo'n 39 maal werd getroffen door bominslagen. Verder kreeg de gemeente te kampen met de naweeën van de collaboratie en repressie. Reeds na de eeuwwisseling kende Temse als industrie- en centrumgemeente een economische achteruitgang. Ondanks de opkomst van de scheepswerf, die aan vele arbeiders werkgelegenheid bood, en enkele fabrieken met een kleinere bezetting van werknemers, groeide de bevolking in de jaren '40 amper aan. Vooral het gebrek aan woningen vormde een belangrijke oorzaak van de trage bevolkingsaan groei. Het

¹¹⁶ G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Toerisme, Pg.24.

¹¹⁷ - G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Toerisme, Pg.24-25.

- G.A.T.: Boel, M., De Ryck, L., Felix, E., Hemelaer, L., Machiels, B., Peleman, L., Smet, J., Van Buynder, L., *Temse, Toeristische cursus 1984-1985*, gemeentebestuur van Temse, Pg.73-76.

gemeentebestuur zag zich genoodzaakt werk- en woongelegenheden te creëren.¹¹⁸ In de jaren '60 kende het industriële leven echter een belangrijke ontwikkeling. Temse en de Boelwerf (**zie inventarisfiches nr. 79/28**) waren één. Dit bedrijf deed het ook uitermate goed op internationaal vlak. Aanpassingen en uitbreidingen zorgden ervoor dat de arbeidersbezetting midden de jaren '80 opliep tot 3500 mankrachten. De andere bedrijven in de gemeente kenden echter minder bijval. De gouden zestiger jaren betekenden de terugval en de uiteindelijke ineenstorting van de eens zo bloeiende textielindustrie. Dit was een nationale tendens, die zeer zeker ook in Temse voelbaar was. Diverse grote bedrijven met een luisterrijk verleden als Orlay (**zie invenatistische nr. 40**), Dacca (**zie inventarisfiches nrs. 86/38**), Wilford (**zie inventarisfiches nrs. 27/64/58/26**) en Wauters (**zie inventarisfiche nr. 12**) verdwenen één na één. De Boelwerf kon nog enige tijd haar monopolie als grote werkverschaffer vrijwaren en dit was een zegen voor de gemeente.¹¹⁹ In 1994 sloot de werf definitief haar deuren waardoor 1100 arbeidsplaatsen verloren gingen.¹²⁰

Temse werd gedurende een eeuw gedomineerd door de textielsector en de scheepsbouwrijverheid. Deze sectoren bepaalden grotendeels het socio-economisch gezicht van de Scheldegemeente. Ze waren in wezen een absolute weldaad voor Temse, waarbij ze de hefboomen voor haar welstand en welzijn vormden. Tegelijk droeg dit gegeven ook een belangrijke kiem van haar kwetsbaarheid in zich, daar de gemeente volledig afhankelijk was van beide sectoren. Buitenlandse concurrentie, en dan vooral uit derde wereldlanden, zorgde ervoor dat de textielsector in de jaren '60 instortte en dat de boelwerf midden jaren '80 in de problemen kwam. Vandaag behoren de roemrijke textiel- en scheepsbouwindustrie definitief tot het verleden.¹²¹

IV. 6. De sociale stratificatie binnen de gemeente.

Wanneer de selectie gemaakt werd van de te behandelen grafmonumenten, was één van de doelstellingen een levendig beeld te creëren van vervlogen tijden. Hierbij werd getracht een overzicht te schetsen van de plaatselijke geschiedenis en de sociale structuren die hierin verweven zitten. Uit het voorgaande en de inventarisfiches kan men concluderen, dat er op de gemeentelijke begraafplaats meerdere families rusten die een vooraanstaande rol hebben

---

¹¹⁸ G.A.T.: Boel, M., De Ryck, L., Felix, E., Hemelaer, L., Machiels, B., Peleman, L., Smet, J., Van Buynder, L., *Temse, Toeristische cursus 1984-1985*, gemeentebestuur van Temse, Pg.76.

¹¹⁹ G.A.T., Documentatiemap: Temse, Toerisme, Pg.27.

¹²⁰ G.A.T., Documentatiemap: Temse, Historiek: sociaal-economisch: *Temse aan de Schelde. De betekenis van de ligging van een gemeente aan een stroom*, Pg. 9.

¹²¹ aldus burgemeester Luc de Ryck in: *Temse kiest voor Industrie*, in: een speciale editie van het Vrije Waasland, week 22, 31 mei 1996.

gespeeld binnen het sociaal-economische, politieke en/of culturele leven van de gemeente maar ook buiten deze grenzen. Daarnaast, zoals u kunt lezen in de inventarisfiches, werd ook de aandacht gevestigd op deze mensen die minder op de voorgrond traden maar die ook hun rol speelden binnen deze structuur zoals onder andere de kleinere handelaars, brouwers, schippers, leerkrachten of priesters. Aan de hand van hetgeen hier wordt verteld binnen dit verhaal verkrijgt de lezer slechts een gedeeltelijk beeld van de toenmalige sfeer in de gemeente, daar bepaalde (minder behoevende) geledingen onder de plaatselijke bevolking niet worden behandeld, daar hun sporen op de begraafplaats zich niet echt profileren of reeds verdwenen zijn.

De maatschappij was opgedeeld in verschillende sociale geledingen en deze sociale stratificatie heeft zich in meerdere gevallen weerspiegeld in de aard, de omvang en de artistieke uitwerking van de grafmonumenten, waarover later meer.

Wanneer je er de biografieën op naleest bemerk je meteen dat verscheidene families of enkele leden van een familie binnen het tijdsbestek van de 19^e en de 20ste eeuw behoorden tot de hogere kringen binnen de gemeente. Deze ‘upper-class’ bestond aanvankelijk uit renteniers, (grond) eigenaars, grote vlasboeren, zoutzieders, kooplui en enkele notabelen als artsen, notarissen en politici. Later zou ook industriële burgerij zich vervoegen bij deze hoge klasse.¹²² Zie hieronder een opsomming van mensen en families, die opgenomen werden in de inventaris, die behoorden tot deze hogere rangen binnen het maatschappelijk bestel.

De renteniers:¹²³

- August Eduard Eugeen Le Jeune : zie inventarisfiche nr. 10
- Petrus Frans De Buysscher : zie inventarisfiche nr. 11
- Antonius Spruyt : zie inventarisfiche nr. 4
- Arthur Josephus Antonius Braeckman: zie inventarisfiche nr. 8
- Francois Emile Felicien Augustin Clement Sloor: zie inventarisfiche nr. 78
- Michiel Varendonck: zie inventarisfiche nr. 20

¹²² Anné, D., *Temse, op weg naar de industriële tijd – economisch-sociale microstudie 1830-1900*, licentiaatverhandeling voor de universiteit van Gent, 1980-1981, pg. 219. Pg. 379.

¹²³ Deze mensen worden hier allen vermeld als rentenier waarbij ik niet vertel hoe ze hun kapitaal verwierven. Dit komt omdat ik in de meerderheid van de gevallen nergens in de personaliamappen, bidprenten, rouwbrieven, huwelijks- of overlijdensakten en de volkstellingen informatie hierover kon terugvinden.

- Joseph De Schrijver: zie inventarisfiche nr. 21
- Alfons De Malsche: zie inventarisfiche nr. 21
- Augustinus Van Strydonck: zie inventarisfiche nr. 14
- Petrus Augustinus Sloor: zie inventarisfiche nr. 17
- Carolus Alexander Augustinus Sloor: zie inventarisfiche nr. 17
- David Van Landeghem¹²⁴: zie inventarisfiche nr. 47
- Antoon Van De Perre: zie inventarisfiche nr. 72
- Petrus Gordijn: zie inventarisfiche nr. 49
- Amedeus Gerardus Hellebaut: zie inventarisfiche nr. 50
- Ludovicus Carolus Lodewijk Van De Vijver: zie inventarisfiche nr. 25
- Karel Van De Vijver: zie inventarisfiche nr. 25
- Frederik Meersman: zie inventarisfiche nr. 57

De grondeigenaars:

- Cesar Marie August Braeckman: zie inventarisfiche nr. 8
- Francois Emile Felicien Augustin Clement Sloor: zie inventarisfiche nr. 78
- Petrus Augustinus Van Den Broeck: zie inventarisfiche nr. 18
- Gustaaf Jozef Hellebaut: zie inventarisfiche nr. 50

De zout/zeepzieders:

- Karel Lodewijk Van Hoeck: zie inventarisfiche nr. 35
- François Augustien Jozef De Coninck: zie inventarisfiche nr. 51

De artsen :

- Josephus Benedictus Permentier: zie inventarisfiche nr. 2
- Josephus Keppens: zie inventarisfiche nr. 3
- Jozef Bunneghem: zie inventarisfiche nr. 78
- Petrus Johannes De Dycker: zie inventarisfiche nr. 80
- Karel Lodewijk De Ryck: zie inventarisfiche nr. 48
- Hendrik Maria Jozef De Ryck: zie inventarisfiche nr. 48
- Leo Maria Lodewijk De Ryck: zie inventarisfiche nr. 48
- Eddy De Schepper: zie inventarisfiche nr. 68

---

¹²⁴ In de bevolkingsregisters van de burgerlijke stand, telling 1866-1899, kon ik terugvinden dat David van Landeghem stond ingeschreven als landbouwer.

- Ludovicus Franciscus Hellebaut: zie inventarisfiche nr. 50
- Kamiel Hellebaut: zie inventarisfiche nr. 50
- Leo Maria Joannes Boodts: zie inventarisfiche nr. 56.

De notarissen:

- Karel Marie Van de Perre: zie inventarisfiche nr. 45
- Paul Emile Charles Marie Van de Perre : zie inventarisfiche nr. 45
- Charles Van De Perre: zie inventarisfiche nr. 19

Naast deze notarissen ook enkele rechters:

- Hyppoliet Frederic Albertus Van Den Staepel: zie inventarisfiche nr. 1
- Charles Alexander Van Raemdonck: zie inventarisfiche nr. 69
- Benedikt Aloïs Frans Janssens: zie inventarisfiche nr. 46
- Karel Marie Van de Perre: zie inventarisfiche nr. 45
- Theodoor De Decker: zie inventarisfiche nr. 38

enkele doctors in de rechten:

- Antoon Janssens de Varebeke¹²⁵: zie inventarisfiche nr. 46
- Joannes Janssens de Varebeke¹²⁶: zie inventarisfiche nr. 46
- Gilles Janssens de Varebeke¹²⁷: zie inventarisfiche nr. 46
- Karel Theodoor Van Raemdonck: zie inventarisfiche nr. 69

een advocaat:

- Emilius Permentier: zie inventarisfiche nr. 2

De politici:

- Burgemeesters van Temse:

- Joseph Eugeen Braeckman: zie inventarisfiche nr. 12
- August Wauters: zie inventarisfiche nr. 12
- Jozef Joannes Maria Gommarus Wauters: zie inventarisfiche nr. 12
- August Maes: zie inventarisfiche nr. 74
- Georges Hebbinckhuys¹²⁸: zie inventarisfiche nr. 84
- Augustinus Van Strydonck: zie inventarisfiche nr. 14
- Paul Emile Charles Marie Van de Perre : zie inventarisfiche nr. 45

¹²⁵ Antoon Janssens de Varebeke was eigenlijk actief als industrieel, hij stond aan het hoofd van een auto-construtiebedrijfje.

¹²⁶ Joannes Janssens de Varebeke was in de praktijk opzichter van een bouwmaatschappij.

¹²⁷ Gilles Janssens de Varebeke was voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg.

¹²⁸ Georges Hebbinckhuys was aanvankelijk apotheker.

- Polydoor Van Raemdonck: zie inventarisfiche nr. 69
- Frans Boel: inventarisfiche nr. 28
- Dionysius Florentius Franciscus Andries: zie inventarisfiche nr. 38
- Alfred Maria Jozef Benedikt Andries: zie inventarisfiche nr. 38
- Jules de Frangh: zie inventarisfiche nr. 65
- Albert Wilford : zie inventarisfiche nr. 64
- Clemens De Landtsheer¹²⁹: hij was burgemeester van Kaaskerke: zie inventarisfiche nr. 83

Gemeenteraadsleden in Temse:

- Charles Van De Perre: zie inventarisfiche nr. 19
- Augustien Maria Joannes Sloor: zie inventarisfiche nr. 17
- Joannes Baptista De Nayer: zie inventarisfiche nr. 22
- Karel Theodoor Van Raemdonck: zie inventarisfiche nr. 69
- Luciaan Orlay: zie inventarisfiche nr. 40

Schepenen in Temse:

- Petrus Augustinus Van den Broeck: zie inventarisfiche nr. 18
- Petrus Augustinus Sloor: zie inventarisfiche nr. 17
- Karel Lodewijk De Ryck: zie inventarisfiche nr. 48
- Leo Maria Lodewijk De Ryck: zie inventarisfiche nr. 48
- Karel Marie Van de Perre: zie inventarisfiche nr. 45
- Lucianus Maria Antonius Reynaerts: zie inventarisfiche nr. 42

Twee Senatoren:

- Florent Beeckx: zie inventarisfiche nr. 76
- Benedikt Aloïs Frans Janssens: zie inventarisfiche nr. 46

Een volksvertegenwoordiger:

- Karel Van Hoeylandt: zie inventarisfiche nr. 85

De grote industriëlen:

- August Wauters: zie inventarisfiche nr. 12
- Gabriël Jean Paul Marie Victor Wauters : zie inventarisfiche nr. 12
- Paul Wauters : zie inventarisfiche nr.12
- Paulus Josephus Hector Van der Schueren: zie inventarisfiche nr. 73
- Willy Van der Schueren: zie inventarisfiche nr. 73

---

¹²⁹ Daarnaast was Clemens de Landtsheer, secretaris van het ijzerbedevaartcomité

- Paul Van der Schueren: zie inventarisfiche nr. 73
- Fernand Van der Schueren: zie inventarisfiche nr. 73
- Jozef Boel: zie inventarisfiche nr. 79
- César Boel: zie inventarisfiche nr. 79
- Achiel Brys: zie inventarisfiche nr. 86
- Jozef Brys: zie inventarisfiche nr. 86
- Henri Brys: zie inventarisfiche nr. 86
- William Wilford: zie inventarisfiche nr. 27
- Ernest Wilford: zie inventarisfiche nr. 26
- Frans Boel: zie inventarisfiche nr. 28
- Dionysius Florentius Franciscus Andries: zie inventarisfiche nr. 38
- Alfred Maria Jozef Benedikt Andries: zie inventarisfiche nr. 38
- Benedict Wittock: zie inventarisfiche nr. 39
- Auguste Wittock: zie inventarisfiche nr. 39
- Jan Frans Wittock: zie inventarisfiche nr. 39
- Emmanuel Honoré Wittock: zie inventarisfiche nr. 39
- Eduard Orlay : zie inventarisfiche nr. 40
- Nicolas Orlay : zie inventarisfiche nr. 40
- Luciaan Orlay : zie inventarisfiche nr. 40
- John James Wilford: zie inventarisfiche nr. 58
- Albert Wilford: zie inventarisfiche nr. 64

Naast al deze mensen die zich omwille van hun professie of hun (familiale) status op de hogere trappen van de sociale ladder bevonden, vormde Temse ook de thuisbasis van enkele individuen die hun sporen verdiend hebben binnen artistieke en culturele middens. Zoals u kunt lezen in de inventaris reikt de roem van enkele onder hen veel verder dan de gemeentelijke grenzen waarbij zij van onmiskenbaar belang zijn geweest voor het aanschijn van deze Scheldegemeente. Zie hieronder een overzicht van deze mensen, die opgenomen werden in de inventaris, die zich verdienstelijk hebben gemaakt op artistiek vlak.

De kunstschilders

- Tony Van Os : zie inventarisfiche nr. 76
- Benny Van Os : zie inventarisfiche nr. 76
- Augustien Maria Joannes Sloor: zie inventarisfiche nr. 17

De muzikanten

- Franciscus D'Hooghe : zie inventarisfiche nr. 13
- Franciscus Joannes D'Hooghe : zie inventarisfiche nr. 13
- Jozef Frans D'Hooghe : zie inventarisfiche nr. 13
- Clemens D'Hooghe : zie inventarisfiche nr. 13
- Arthur Wilford : zie inventarisfiche nr. 27

Een beeldhouwer

- Karel Aubroeck : zie inventarisfiche nr. 67

Een fotograaf

- Tony Van Der Biest : zie inventarisfiche nr. 66

De dichters

- Benedikt Aloïs Frans Janssens: zie inventarisfiche nr. 46
- Leo De Nayer: zie inventarisfiche nr. 22

Daarnaast had je in Temse ook een grote bevolgingsklasse, die behoorde tot de sub-top en de lower-middle class binnen de gemeente. Onder deze koepels zitten de meest differente beroepsgroepen vervat gaande van hereboeren, kleinere industriëlen, priesters en goed boerende handelaren tot de kleinere handeldrijvers, leerkrachten, werktuigkundigen, bakkers en dergelijke meer.

De hereboeren:

- Kamiel De Schrijver: zie inventarisfiche nr. 21
- Karel Lodewijk Boodts: zie inventarisfiche nr. 56

De kleinere industriëlen:

- Benedikt Aloïs Frans Janssens: zie inventarisfiche nr. 46
- Jozef Hortensia Clemens Amandus Leo Ghisleen De Ryck: zie inventarisfiche nr. 48
- Edgard Jozef Lodewijk Bertrand: zie inventarisfiche nr. 54
- Jan Frans Wittock: zie inventarisfiche nr. 70
- Gustaaf Kamiel Verbruggen: zie inventarisfiche nr. 53
- Willem Amandus Verbruggen: zie inventarisfiche nr. 53
- Frans Van Dun: zie inventarisfiche nr. 53

- Paul Wilford: zie inventarisfiche nr. 64

De priesters:

- Adolphe Marie Leon Wauters: zie inventarisfiche nr. 12
- Gabriël Marie Pius Julien Auguste Wauters: zie inventarisfiche nr. 12
- Josephus Permentier: zie inventarisfiche nr. 2
- Cornelius Buysrogghe: zie inventarisfiche nr. 7
- Joannes Baptista Van Der Heyden: zie inventarisfiche nr. 15
- Albert Janssens de Varebeke: zie inventarisfiche nr. 46
- Benedictus Van de Vijver: zie inventarisfiche nr. 25
- Albertus Maria Antonius Reynaerts: zie inventarisfiche nr. 42
- Jozef poort: zie inventarisfiche nr. 55

De handelaren¹³⁰:

- Carolus Van Hoeylandt: zie inventarisfiche nr. 9
- Bernard August Van Hoeylandt: zie inventarisfiche nr.9
- Amedeus Van Hoeylandt: zie inventarisfiche nr. 9
- August Maes: zie inventarisfiche nr. 74
- Jean Maes: zie inventarisfiche nr. 74
- Leo Lambrechts: zie inventarisfiche nr. 81
- Oda De Landtsheer: zie inventarisfiche nr. 83
- Emiel Van de Vijver: zie inventarisfiche nr. 44
- Florimond Louis Joseph Van de Perre: zie inventarisfiche nr. 45
- Richard Jozef Marie De Nayer: zie inventarisfiche nr. 22
- Philip Pycke: zie inventarisfiche nr. 33
- Desideer Van Hoeck: zie inventarisfiche nr. 35
- Alfons De Leenheer: zie inventarisfiche nr. 37
- Franciscus Reynaerts: zie inventarisfiche nr. 42
- Florimond Seghers: zie inventarisfiche nr. 24
- Augustien Seghers: zie inventarisfiche nr. 24
- Franciscus Van de Vijver: zie inventarisfiche nr. 25

---

¹³⁰ Hieronder staan de grotere en kleinere handelaren, want het verschil hiertussen is moeilijk te achterhalen aan de hand van het beschikbare bronnenmateriaal. Veelal vind men in de overlijdensakten of in de volkstellingen enkel de algemene term 'handelaar' terug. Ik gebruik de algemene term: handelaren, ook voor de bakkers, vleeshouwers, brouwers, pottenbakkers, klerenmakers, horlogemakers en kuipers. Meer specifieke informatie over wie nu net brouwer/pottenbakker/... was vindt u terug in de inventarisfiches.

- Desideer Poppe: zie inventarisfiche nr. 41
- Frederiek Van der Gucht: zie inventarisfiche nr. 59
- Jan Adolf Poort: zie inventarisfiche nr. 55
- Joseph Van Gansberghe: zie inventarisfiche nr. 29
- August Emiel Amatus Jozef De Meester: zie inventarisfiche nr. 29
- Constantinus Augustinus Maria Muys: zie inventarisfiche nr. 60
- Petrus Paulus Raphaël Hinderdael: zie inventarisfiche nr. 60

De schippers:

- Auguste Marie Adolphe Wauters: zie inventarisfiche nr. 12
- Benjamin Gordijn: zie inventarisfiche nr. 49
- Karel Lodewijk De Vree: zie inventarisfiche nr. 62
- Renatus Jozef De Vree: zie inventarisfiche nr. 62

De leerkrachten:

- Juliaan Poppe: zie inventarisfiche nr. 85
- Joannes Baptista De Nayer: zie inventarisfiche nr. 22

De werktuigkundigen:

- Raymond Cornelissens: zie inventarisfiche nr. 49
- Jacob August De Sutter: zie inventarisfiche nr. 31

Daarnaast worden er in de inventaris; een drukker/uitgever: Edward De Landtsheer (inventarisfiche nr. 83), een postontvanger: Petrus Augustinus Van Den Broeck (inventarisfiche nr. 18), een luitenant kwartiermeester van de burgerwacht: Isidoor Marie Joseph Van den Broeck (inventarisfiche nr. 18), een befaamd wielrenner en cafébaas: Jules De schepper (inventarisfiche nr. 68), een gemeente-ontvanger: Antoon Isidoor Van de Perre (inventarisfiche nr. 52), een molenaar: Basilius Reynaerts (inventarisfiche nr. 42), een notarisklerk: Josephus Van de Vijver (inventarisfiche) nr. 25, een griffier van het vredegerecht: Vitalis Wittock (inventarisfiche nr. 39), een zelfstandig behanger-garneerder: Amedée De Frangh en enkele jong gestorven studenten: Robert Bernard Ghisleen Van Hoeylandt (inventarisfiche nr. 9), Emmanuel Le Jeune (inventarisfiche nr. 10), Leo De Nayer (inventarisfiche nr. 22), Hubert Van de Perre (inventarisfiche nr. 45), Valerius Van de Perre (inventarisfiche nr. 45) en Leo Lesage (inventarisfiche nr. 63); opgenomen.

Tussentijds besluit.

Wat meteen in het oog springt wanneer je dit overzicht leest, is dat er op één vermelding van een vrouw na, geen enkele andere naam terug te vinden is. In tegenstelling tot vandaag, traden de vrouwen binnen het behandelde tijdsbestek niet echt op de voorgrond. Over de vrouwen die opgenomen zijn in de inventaris konden er, buiten het feit dat velen onder hen lid waren van één of andere godvruchtige genootschap, amper verdere gegevens teruggevonden worden betreffende hun bezigheden tijdens hun leven. Over het algemeen waren deze vrouwen wellicht huismoeders, ze stonden hun man bij in het bedrijf of in de winkel of ze waren nonnen. Na de tweede wereldoorlog en dan vooral in de golden sixties, vonden er belangrijke maatschappelijke verschuivingen plaats. De vrouwen raakten geleidelijk bevrijd van de dagdagelijkse beslommeringen als huisvrouw en emancipeerden zich. Ook zij zouden geleidelijk aan meer op de voorgrond gaan treden, buitenshuis de kost verdienen en op gelijke voet komen te staan met de man des huizes. Parallel met de emancipatorische beweging, traden de vrouwen uit de schaduw van hun partner en gingen ze werkelijk actief deelnemen aan de productieve en actieve maatschappij.

Een andere conclusie luidt dat het overgrote deel van deze mensen opgenomen in de inventaris behoorden tot de hogere kringen (upperclass en subtop) en de middenklasse binnen de sociale gelaagdheid. Velen onder hen zijn belangrijke figuren geweest voor de gemeente waarbij de betekenis van enkelen onder hen tot ver buiten deze grens reikte.

Voor bepaalde families was het van groot belang hun verdienstelijkheid en de daarbij gepaard gaande eer en erkentelijkheid te bestendigen, ook na het uur van de dood. Zoals u in verdere hoofdstukken zult kunnen lezen was het net die upper-class en de rijkere middenklasse die opteerden voor de wat meer imposante en rijkelijker aangeklede grafmonumenten om de generaties na hen te blijven herinneren aan het aanzien en de roem die hen tijdens hun leven te beurt viel. Ondanks het feit dat vele van deze families die in dit verhaal worden behandeld, behoorlijk vermogend moeten zijn geweest, dient te worden onderstreept dat op een twintigtal exemplaren na, vooral de soberheid en de bescheidenheid van het merendeel van de andere grafmonumenten opgenomen in de inventaris, in het oog springen. En ergens is dit ook logisch, er was maar een smalle toplaag van echt rijken, zij konden het zich moeiteloos permitteren zich te laten begraven onder de duurdere exemplaren grafmonumenten. Anderen vonden het misschien ook niet zo belangrijk zoveel geld te investeren en dergelijke

monumenten op hun laatste rustplaats te laten optrekken. Daarnaast moesten de minder kapitaalkrachten, het logischerwijs met wat minder stellen.

Verder kan geconcludeerd worden uit de biografieën dat het overgrote deel van deze families opgenomen in de inventaris, katholiek waren en bovendien bijzonder vroom en toegewijd. Velen onder hen waren wel lid van één of andere godvruchtige genootschap of waren lid van de kerkfabriek. Binnen de selectie tellen we negen priesters en enkelen waren koster of schatbewaarder. Deze vroomheid uit zich in vele gevallen in de grafmonumenten die op enkele uitzonderingen na allemaal getooid worden door een kruisbeeld en met een christelijke epigrafie. Daarnaast liggen er op de begraafplaats, zoals u kunt lezen in de inventarisfiches, enkele overtuigde flaminganten begraven. Om er maar enkele te noemen: Benedikt Aloïs Frans Janssens: (inventarisfiche nr. 46), Nicolas en Anna Orlay (inventarisfiche nr. 40) en Clemens De Landtsheer (inventarisfiche nr. 83).

V. De grafmonumenten op de begraafplaats van Temse.

Inleiding:

Het decreet van Napoleon in 1804 betekende het begin van een nieuw tijdperk in de funeraire geschiedenis en vormde het startsein voor de individuele dodencultus.¹³¹ Dit decreet werd bepalend voor het huidige uitzicht van vele negentiende eeuwse begraafplaatsen, want het voorzag dat men een perceel grond voor de eeuwigheid kon verwerven waarop men een grafmonument ter nagedachtenis van één persoon of familie kon oprichten. In de middeleeuwen en in het Ancien Régime stonden er maar weinig graftekens op de kerkhoven, kwamen ze toch voor dan vormden ze een symbolische aanduiding ter herinnering van de

---

¹³¹ Van Santvoort, L., *Negentiende-eeuwse grafmonumenten op Brusselse begraafplaatsen. Tussen pronkerig individualisme en levensbeschouwelijk idealisme*. in: *Religie en de dood. Momentopnamen uit de geschiedenis van de westerse omgang met de dood*. Red. Guido Van Heeswijck en Walter van Herck, Kapellen/Kampen, 2004, op cit. Pg. 87.

overledene. Met de overgang naar de negentiende eeuw gingen de grafmonumenten complexere en eerder driedimensionale vormen aannemen.¹³²

Samen met het ontstaan van Père Lachaise in Parijs (1804) vormde het grafteken niet langer louter een indicatie van de locatie van het lichaam maar haar betekenis transformeerde in een ijdel statussymbool ter verering en verheerlijking van de familie en daarenboven werd het aanzien dat men tijdens zijn leven had bereikt nu ook bestendig na het uur van de dood. In feite komt het er op neer dat de wereld van de levenden verder werd gezet, ook na de dood, waarbij men eigenlijk ook na zijn dood zijn maatschappelijke positie bleef behouden. Deze handhaving werd bewerkstelligd door de aard van het grafmonument, waarbij haar omvang en aankleding recht evenredig verliepen met de rijkdom van een familie.

De grafarchitectuur ging zich gaandeweg ontplooiën tot een ware grafkunst met een rijkdom aan vormen, symbolen en stijlen. Architectuur, beeldhouwkunst, sierkunst en andere vormen van toegepaste kunsten werden met elkaar verweven en zo ontstonden fraaie en artistieke grafmonumenten.¹³³ De grafmonumenten op de begraafplaatsen uit de negentiende en begin twintigste eeuw behoren bijgevolg tot een rijke funeraire traditie en kregen veelal een heel artistieke invulling. Deze graftekens kan men dan ook gerust gaan beschouwen als echte kunstwerken, ook de Oostenrijkse architect Adolf Loos (1870-1933)¹³⁴ treedt deze stelling bij:

*“Slechts een klein deel van de architectuur behoort tot de kunst: het grafmonument en het gedenkteken. Al het andere, alles wat een doel nastreeft, moet buiten het rijk van de kunst worden gesloten.”*¹³⁵

Net daarom vormen de begraafplaatsen, die deze grafmonumenten herbergen, onbetwistbaar een onderdeel van ons cultureel patrimonium.

Visueel oogt de begraafplaats van Temse als een oord van rust met een sterk gediversifieerde invulling met diverse funeraire types. In het begin van de negentiende eeuw werden de

---

¹³² Verlinde, A., *De stedelijke begraafplaats aan de Nieuwpoortsesteenweg te Oostende*, onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-Muziek- en Theaterwetenschappen, 2002, Pg. 96.

¹³³ Vandenbreeden, J., *Grafarchitectuur*, in: *Op leven en dood: Het grafmonument*, tentoonstellingscatalogus, ICC i.s.m. Epitaaf, Antwerpen, 1987.

¹³⁴ Watkin, D., *De Westerse architectuur, een geschiedenis*, Nijmegen, Sun, 1994, Pg. 520.

¹³⁵ Frampton, K., *Moderne architectuur een kritische geschiedenis*, Nijmegen, 1995, Pg. 115.

vormen van de grafmonumenten veelal ontleend aan de Klassieke Oudheid en duiken op onze begraafplaatsen types op als sarcofagen, obelisk en zuilen.¹³⁶

Stèles, siertorens, kruisbeelden, muurplaten, sarcofagen, zerken, kalvariebergen, obelisk, cippi, portieken, praalgraven en sarcofagen zijn allen vertegenwoordigd op de begraafplaats van Temse en worden sporadisch onderbroken door nog omvangrijker grafmonumenten in de vorm van praalgraven en grafkapellen, waartoe vrij gefortuneerde lieden opdracht gaven. Monumentale en kleinere grafmonumenten kregen zij aan zij een plaats in een ordelijke inplanting. De onderliggende gedachte hierbij was dat iedereen ongeacht fortuin, geloofsovertuiging, rang of stand naast elkaar moest begraven te worden.¹³⁷ Het geheel van de grafmonumenten creëert een prachtig beeld en deze types in combinatie met het uitgebreide aanbod aan funeraire symboliek doet de geschiedenis van een stad met haar inwoners heropleven. Tegelijk worden in de diverse grafmonumenten sporen teruggevonden uit diverse periodes van de Europese kunst en cultuurgeschiedenis.¹³⁸

De inventaris biedt ons een kijk op een gevarieerd programma van de negentiende en twintigste eeuwse grafkunst in al zijn dimensies. De 86 geselecteerde grafmonumenten beslaan een tijdsbestek gaande vanaf het midden van de negentiende eeuw tot de eerste helft van de twintigste eeuw en vormen een representatief beeld van de begraafplaats van Temse. Voor de creatie van de grafmonumenten werd in verschillende stijlperiodes inspiratie gezocht. Diverse symbolen en attributen suggereren de meest diverse aspecten die verband kunnen houden met zowel het leven als de dood. De keuze voor een bepaald type grafmonument kan op zich ook betekenis dragen. De voorkeur voor een bepaald materiaal vloeit voort uit optische effecten of bij het gebruik van heel kostbare materialen, de wil tot het etaleren van de welstand die de familie genoot. De combinatie van een bepaalde stijl, de symbolen en attributen, het type grafmonument en het materiaal leidt tot de creatie van een funerair monument met een heel eigen (origineel of uniek) karakter. Zuivere graftypes en grafsymboliek komen voor maar in vele gevallen combineerde men diverse types, symbolen en stijlen waarbij deze variatie gebaseerd is op de persoonlijke smaak van de klant. De opdrachtgevers hadden namelijk de mogelijkheid naar eigen smaak en vermogen het grafmonument een persoonlijke toets te verlenen wat het grafmonumenten meer allure of een

---

¹³⁶ Vandenbreeden, J., Dierkens – Aubry, *De 19de eeuwse eeuw in België, Architectuur en interieurs*, Tiel: Uitgeverij Lannoo, 1994, Pg. 223.

¹³⁷ Celis, M., *Waar tijd van geen tel is: de vakafdeling funerair erfgoed*, in: *Monumenten en Landschappen*. Tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, Jg. 21, 2001, nr. 1, Pg. 42.

¹³⁸ Schoeters, S., *Archiefbeelden Schoonselhof*, Gloucestershire, Tempus Publishing Group Ltd, 2004, Pg. 7.

eigen identiteit verleende. Toch dient te worden benadrukt dat de aanschaf van een grafperceel voor de eeuwigheid, waarop een ornamenteel grafmonument werd opgericht vooral een privilege was voor de meer kapitaalkrachtige klasse van politici, vrije beroepen, industriëlen en goed boerende handelaren. De lagere sociale klassen van arbeiders en kleine boeren moest het stellen met heel wat minder, waarop ze werden begraven onder een eenvoudig houten kruis en in een tijdelijke concessie.¹³⁹ De dodencultus kreeg aldus vanaf de negentiende eeuw gestalte in een opzichtige pronkcultuur.

Binnen dit hoofdstuk wordt ingegaan op het symbolische aspect, de typologie, de dominante stijlen, de materialen en de uitvoerders van de grafmonumenten. Vertrekkende van een meer algemene beschrijving wordt naderhand dieper ingegaan op de vertegenwoordiging van deze elementen op de begraafplaats van Temse.

V.1. Het symbolische aspect:

De funeraire symboliek is bijzonder rijk. Door hun aantal en hun verscheidenheid in tijd en ruimte zijn funeraire symbolen drager van verschillende soorten betekenissen. Bepaalde symbolen refereren naar een beroep of artistieke carrière, andere wijzen op een filosofische, ideologische of religieuze levensovertuiging, ze refereren naar de dood of naar het eeuwige leven of ze suggereren, om er maar een paar te noemen, hoop, moed, kracht en trouw. Toch blijft het in vele gevallen nog steeds raden naar de boodschap.¹⁴⁰ Bepaalde symbolen vormen een directe confrontatie met de dood en andere negeren de confrontatie met het onvermijdelijke einde. Daarnaast kleden symbolen of attributen het grafmonument aan waarop zij trachten voor de toeschouwer, de overledene(n) te identificeren. Anders gezegd aan de hand van de aangewende symbolen en attributen leest de toeschouwer een levensverhaal in het grafmonument. Elk symbool heeft in principe, naargelang de context

¹³⁹ Ibidem, Pg. 9.

¹⁴⁰ Celis, M. *Funeraire symbolen. De taal van de dood.*, in: Symbolen, Open Monumentendag Vlaanderen 2002, Antwerpen, Stichting Kunstboek, Oostkamp ism Erfgoed Vlaanderen, Antwerpen, 2002, Pg. 32-33.

waarin het zich bevindt, zijn specifieke betekenis. Het is niet evident om de symbolen in bepaalde categorieën onder te brengen. Toch wordt een bepaald type indeling nagestreefd met als doel de bespreking enigszins overzichtelijk te maken.

Hieronder leest men een overzicht van alle symbolen die voorkomen op de grafmonumenten die opgenomen werden in de inventaris.¹⁴¹

V.1.1. De menselijke figuur:

V.1.1.1: Christusfiguren

Christushoofd met doornenkroon

De voorstelling van Christus met de doornenkroon vormt de verwijzing naar de lijdensweg van Jezus Christus en naar dag dat hij aan het kruis stierf om de mensen van hun zonden te verlossen. De aanwezigheid van dit Christushoofd met doornenkroon doet vermoeden dat het grafmonument met een dergelijk motief toebehoort aan een katholieke familie.

Binnen de selectie treffen we dit motief aan bij de familie **Van de Vijver – Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44). Het frontonveld van dit grafmonument is ingevuld met een marmeren medaillon met daarin het gebogen hoofd met smartelijk gelaat van Christus. Dit medaillon wordt aan weerszijden geflankeerd door lauriertakken. Bij de familie **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 69) ligt er op het deksel van de sarcofaag een Latijns kruisbeeld met op de kruising van beide kruisarmen een medaillon met daarin het hoofd van Jezus Christus zonder doornenkroon. Het medaillon kan geïnterpreteerd worden als een aureool.

Christusfiguur aan het kruis genageld

Aan een aantal kruisbeelden op deze begraafplaats hangt een stervende Christusfiguur aan het kruisbeeld genageld. Ze vormen een referentie naar de dag de Messias en de verlosser van de mensheid, Jezus Christus, aan het kruis stierf op Golgotha. Christus aan het kruis vormt aldus het symbool voor het lijden van Jezus tot leidde tot verlossing van de mens en het geloof in de wederopstanding. Het kruisbeeld met de gekruisigde Christus dat deel uitmaakt van het grafmonument doet vermoeden dat hier een katholieke familie begraven ligt. Het merendeel van de Christusfiguren werden uitgevoerd in porselein. Veelal gaat het ook om seriewerk daar vrijwel alle Christusfiguren binnen deze selectie er exact hetzelfde uitzien. Inspiratieloos grijpt men terug naar standaardtypologieën waarbij een unieke toets achterwege blijft. Bij de

¹⁴¹ De indeling van het overzicht is gebaseerd op de indeling van de inventarisatie - handleiding: *Begraafplaatsen als cultuurbezit* van Leon Bok en Ypie Attema, sdu uitgevers, Den Haag, 2003

familie **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86) is de wand van de nis van het portiek bekleed met een kruisbeeld waaraan een (carrara) marmeren Christus, met neerwaarts gericht gelaat, is genageld. De armen van het kruisbeeld monden uit in gotische driepassen die ingevuld zijn met florale motieven. De voorstelling van de Christusfiguur aan het kruisbeeld in combinatie met de keuze voor een neogotisch kruisbeeld versterken de overtuiging dat deze familie katholiek was. Bij de familie **De Dycker – Joos** (zie inventarisfiche nr. 80) is de wand van de nis van het portiek bekleed met een arduinen kruis waaraan een porseleinen Christusfiguur, met smartelijk gelaat, werd genageld. Bij de familie **Pycke- Pauwels** (zie inventarisfiche nr. 33) en de familie **Van de Perre – Vertongen** treft men gelijkaardige behandelingen van het thema aan.

Bij het grafmonument van de familie **De Schrijver – De Malsche** (zie inventarisfiche nr. 21) bestaat het middenlichaam van de neogotische stèle uit een arduinen lancetnis met daarin bovenaan een uiterst kleine porseleinen Christusfiguur. Het grafmonument van de familie **De Sutter – Meeus** (zie inventarisfiche nr. 31) bestaat uit een gietijzeren kruis waaraan een Christusfiguur met opgeheven hoofd hangt.

V.1.1.2: Putti

Putti is de Italiaanse vertaling voor engelen. De gevleugelde godin van de overwinning uit de Griekse Oudheid Nike, werd in de Christelijke betekenis een engel, de boodschapper van God.¹⁴² Dit fenomeen is niet ongewoon. Vele heidense motieven werden overgenomen door de grote godsdiensten, waaronder het katholicisme, waarna hun oorspronkelijke betekenis wijzigde en werd ingevuld met een inhoud die past binnen de nieuwe geloofsbelijdenis. De engelen zijn wezens die zich tussen God en de mensen verplaatsen. Ze zijn de dienaren van God, ze bezorgen zijn boodschappen aan de mensen en ze trachten de gelovigen bij te staan en te beschermen. Deze engelen zouden daarnaast ook de overledenen begeleiden op hun weg naar het hiernamaals.¹⁴³ Binnen deze selectie worden enkel de hoofdjes van de engelen voorgesteld (cherubijnen) met de vleugelparen voorgesteld. Hun gelaat vertoont geslachtsloze trekken en ze hebben een jeugdig uiterlijk. Bij het grafmonument van de familie **Sloor –**

---

¹⁴² Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 41

¹⁴³ Havermans, A. , *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Pg. 89

Lesseliers (zie inventarisfiche nr. 78) worden de vuurbekken die het grafteken tooien, rondom rond versierd met gevleugelde putti die zich net onder de rand van het vuurbekken bevinden. De vleugels staan voor de goddelijke opdracht. Bij het grafmonument van de familie **Van Raemdonck – Vydts** (zie inventarisfiche nr. 69) ligt er een Latijns kruisbeeld op het deksel van de schuinhellende sarcofaag. De uiteinden van de horizontale kruisarm en van de bovenarm van de verticale kruisarm dragen de voorstelling van cherubijnen (engelenhoofdjes)

V.1.1.3: Ineengestregelde handen

De combinatie van twee handen kan verschillende betekenissen inhouden. Uit elkaar glijdende handen met ertussen een gebroken ketting wijst op de dood die de huwelijksband tussen man en vrouw of een vriendschapsband onomkeerbaar verbrak. Twee ineengeslagen handen kunnen ook uitdrukking geven aan het afscheid dat de overledene neemt van de diegenen die hij achterlaat of anticipeert reeds op elkaars weerzien in het hiernamaals. Daarnaast kunnen deze ineengestregelde handen ook verwijzen naar liefde en verbondenheid, waarbij de twee rechterhanden die elkaar grijpen de harmonie binnen het huwelijk willen symboliseren. Verder in de geschiedenis evolueert de betekenis van dit symbool naar gevoelens van trouw en vriendschap over de grenzen van de dood heen. De dood die individuen van elkaar scheidt wordt slechts als iets tijdelijks ervaren. Bij het grafmonument van de familie **Boodts – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 56) is het veld van het open fronton ingevuld met een rouwkrans die werd samengesteld uit rozen met daarin ineengestregelde handen waarbij de rechteringvinger een ring draagt. Bij de familie **Van Gansberghe** (zie inventarisfiche nr. 29) wordt het onderste frontonveld bekleed met de voorstelling van ineengestregelde handen, die tegen een lobvormige achtergrond werden geplaatst. Een ononderbroken brede cirkel omringt de handen en hierop leest men: *Vereenigd bij God*. Bij de familie **Van Hoeylandt – Poppe** (zie inventarisfiche nr. 85) ligt er tegen de sokkel van het grafmonument een wit marmeren krans met daarin twee verstrengelde handen met ring rondom de rechteringvinger. In deze drie gevallen getuigen de ineengestregelde handen van liefde en verbondenheid. Rond de handen bij de familie Van Gansberghe hangt een ononderbroken cirkel die erop wijst dat de dood de band tussen deze geliefden niet verbreekt maar dat deze voor eeuwig is. In de twee andere gevallen, bij de familie Boodts-Van Landeghem en de familie Van Hoeylandt – Poppe, dragen de rechteringvingers een ring die eveneens betrekking hebben op de eeuwige band tussen de geliefden.

V.1.1.4: Doodshoofd met gekruiste beenderen

De schedel is een motief dat vaak wordt aangetroffen in combinatie met gekruiste dijbeenderen (tibiae). Dit vanitasmotief confronteert de toeschouwer op een heel directe wijze met de kortstondigheid van het leven en haar eigen sterfelijkheid. Dit barokke motief verdween geleidelijk na het ancien régime, maar duikt in bepaalde gevallen nog op. Op deze begraafplaats werd dit motief in drie grafmonumenten geïntegreerd. Bij het grafmonument van de familie **De Sutter – Meeus** (zie inventarisfiche nr. 31), in het linkergrafmonument van de familie **Witlock – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39) en bij het grafmonument met de **ligging F I 8** (zie inventarisfiche nr. 6). Het skelet met de dijbeenderen confronteert de levenden met de eindigheid van het aardse leven en refereert naar “Tot stof en as zult gij wederkeren”.¹⁴⁴ Verder wijst dit symbool op de betrekkelijkheid van alle aardse bezit.¹⁴⁵

V.1.1.5: Pleurante (treurende figuur)

De treurende figuur, in de meeste gevallen verbeeld als vrouw, vormt een personificatie van de rouw van de nabestaanden. Dit thema was al in de oudheid bekend. Deze treurende figuur kan opgenomen zijn een reliëf of ze staat levensgroot afgebeeld en leunt ze treurend tegen een treurwilg of een afgeknotte zuil. Het verdriet kan op verschillende manieren worden geuit sereen, moedeloos, ontroostbaar of gelaten. Deze treurfiguren worden vaak voorzien van attributen als een rouwkrans, een palmtak, een lauwerkrans. Deze figuren zijn veelal gehuld in lange klassieke gewaden die soepel rondom het lichaam gedrapeerd zitten. Het grafmonument van de familie **Amelinckx – Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75) bevat een parelwit marmeren hoogrelief met daarin de voorstelling van een pleurante. Zij draagt een gewaad dat in menig plooien rond haar lichaam valt, in haar linkerhand legt ze een rozenkrans neer bij het graf en haar rechterhand bedekt haar wenende gelaat. Het grafmonument van de familie **Van Strydonck** (zie inventarisfiche nr. 14) bevat de voorstelling van een treurende vrouw die getooid is in gewaad die als een cape rond haar lichaam hangt. Haar rechterhand houdt een deel van haar gewaad vast en op die manier bedekt ze haar wenende gezicht. Huilend en geknield leunt de pleurante aan tegen een gedrapeerde urne. Bij het grafmonument van de

¹⁴⁴ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992. pg 231.

¹⁴⁵ <http://www.dodenakkers.nl/symboliek/figuur.html>

familie **Verbruggen – Nol** (zie inventarisfiche nr. 53) is een pleurante gehuld in een lang en klassiek gewaad en ze is barrevoets. In haar rechterhand draagt ze een rouwkrans, haar linkerhand ondersteunt haar hoofd terwijl haar elleboog op de gebroken gecanneleerde zuil rust. De pleurante heeft een mijmerende en melancholische blik en haar uiterlijk zou aanleunen bij het schoonheidsideaal van rond de eeuwwisseling.

V.1.2 De fauna

V.1.2.1: Meeuw

In de graftuin van de familie **De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr. 83) ligt een betonnen plaat waarbij zowel de epigrafie als de vormgeving en invulling refereren naar de Eerste Wereldoorlog en het Ijzerbedevaartcomité. Het symbool draagt de voorstelling van een ‘blauwvoet’, een meeuw, die het symbool vormt voor de Vlaamse strijd.

V.1.2.2: Leeuw

De leeuw en de adelaar zijn beiden dieren die verband houden met de heraldiek en het adeldom. De leeuw belichaamt als ‘koning van het dierenrijk’ kracht, macht en krijgshaftigheid. De leeuw is daarnaast ook het symbool van de evangelist Marcus. Onder het grafmonument van de familie **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23) liggen vier geniesoldaten begraven die in 1882 tijdens de strijd sneuvelden. Het lichaam van de obelisk is bekleed met een Romeins harnas waarbij uit het linker- en rechterborststuk van het harnas een leeuwenkop priemt met een ondefinieerbaar element in de opengesperde bek. De leeuwenkoppen verwijzen hier dan ook naar de krijgshaftigheid waarover een dappere strijder dient te beschikken.

V.1.2.3: Slang

De slang is van oudsher het symbool voor leven en dood en voor gif en genezing

De ouroboros

De staartbijtende slang (ouroboros) wordt vaak aangetroffen op grafmonumenten en staat binnen die context symbool voor eeuwigheid en eeuwig leven. Ze staat voor de oneindige kringloop van leven, dood en wedergeboorte, de alpha en omega. De ouroboros treffen we aan in het gebogen frontonveld van de familie **Keppens** (zie inventarisfiche nr. 3)

De esculaap

Wordt op de steel van de spiegel een kronkelende slang afgebeeld dan heeft men te maken met een esculaap en vormt dit motief de verwijzing naar het medische beroep van de overledene.¹⁴⁶ Het woord esculaap verwijst naar Asclepius, deze had twee dochters, Hygieia, de godin van de gezondheid en Panakeia, de godin van de geneesmiddelen.¹⁴⁷ De esculaap vormt het herkenningsteken van de klassieke god (Asclepius) van de gezondheid en geneeskunst. Het symbool bestaat uit een staf, waaromheen zich een slang kronkelt. Deze slang wierp jaarlijks haar vel af, wat gezien werd als een symbool van wedergeboorte en genezing. Het woord esculaap wordt ook gebruikt voor het schildje met slangenstaf dat door artsen als herkenningsteken wordt gebruikt.¹⁴⁸ Deze esculaap komt voor in het grafmonument van de familie **Permentier** (zie inventarisfiche nr. 2). Een marmeren medaillon is ingewerkt in de kromming van de afgeronde gelijkste top. Het medaillon draagt de voorstelling van een slang en een handspiegel, beiden liggen op een boek waarbij het geheel wordt omringd door een laurierkrans. Eén van de personen die hier werd begraven is Josephus Benediktus Permentier die beroepshalve geneesheer was.

V.I.3 De flora

V.I.3.1: Acanthus

De aanwending van acanthus vormt een Grieks - Romeinse uitbeelding van het doorstaan van de beproevingen des levens. De symboliek is gebaseerd op de doornen van de plant en zijn snelle groei. De gestileerde acanthusbladeren op de kapitelen van Corinthische zuilen verwijzen naar de Griekse mythe, dat op het graf van een held een acanthus blad ontspruit.¹⁴⁹ De acanthus is tevens een plant die eeuwig groen blijft en op die manier houdt ze verband met onsterfelijkheid. De acanthus komt voor in het grafmonument van de familie **Bertrand – Félix** (zie inventarisfiche nr. 54). Op het punt waar beide kruisarmen elkaar kruisen hangt een papaverkrans met daar doorheen een acanthusrank. Het grafmonument van de familie **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45) bevat een obelisk waarbij de bovenste geleding van de sokkelzone een rechthoekige (carrara) marmeren plaat bevat met daarop de voorstelling van een acanthusrank doorheen een rouwkrans die samengesteld werd uit immortellen en een Latijns kruis

V.I.3.2: Korenaren

---

¹⁴⁶ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 54.

¹⁴⁷ <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen/>

¹⁴⁸ Hall, J., *Hall's geïllustreerde encyclopedie van symbolen in Oosterse en Westerse Kunst*, Leiden: Primavera Pers, 1996. Nederlandse vertaling door Theo Veenhof in 1996, Pg. 316-317.

¹⁴⁹ Tresidder, J., *XYZ van de symbolen*, Antwerpen, The House of books, Vianen, 2003, Pg. 10-11

De korenaar vormt het symbool van Christus, het Brood des levens, van de Eucharistie of van het Laatste Avondmaal. Daarnaast vormen deze aren ook het symbool van overvloed en de goedheid van het leven of nieuwe leven.¹⁵⁰ Deze korenaren komen voor op twee grafmonumenten binnen de selectie. Op het grafmonument van **Joannes Baptista Van der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15) bevat de stèle bovenaan de voorstelling van een miskelk die vergezeld wordt van korenaren en enkele trossen druiven. Deze elementen vormen de symbolische verwijzing naar het sacrament van de eucharistie en duiden binnen die context op het priesterschap van de overledene. Ook het grafmonument van de familie **Van de Perre – Vertongen** wordt getooid met dit motief maar zonder de connotatie met het priesterschap. Het frontonveld, dat de cippus bekroont, is langs de voorzijde ingevuld met een rouwkrans met onderaan in het midden van deze krans een arduinen haak waardoor korenhalmen lopen.

V.I.3.3: Bloemen

Bloemen vormen de symbolisering van de ziel. Zoals de bloem haar kelk opent naar het zonlicht toe, zo opent de mens zijn ziel voor God. In de bijbelcontext wordt de bloem gelinkt aan het beeld van de vergankelijkheid van het aardse en de kortstondigheid van het mensenleven. Binnen de funeraire architectuur vindt dit zijn neerslag in de voorstelling van een geknakte bloem, een motief die niet voorkomt binnen de selectie. Bloemen komen binnen deze selectie veelal voor in de vorm van rozetten of in andere gevallen bevestigen bloemvormige hechtingsknoppen de inscriptieplaten op de lichamen van de grafmonumenten. Deze laatste toepassing vindt men onder andere terug in de grafmonumenten van de families **De Buyscher – Vemers** (zie inventarisfiche nr. 11) en bij de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27). Het grafmonument van de familie **Braeckman – De Buyscher** (zie inventarisfiche nr. 8) wordt omheind door een smeedijzeren omheining waarbij de verticale spijlen onder- en bovenaan werden versierd met rozetten. Het portiek van de familie **Seghers – Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24) draagt een zwaar overkragend hoofdgestel dat gestut wordt door twee zuilen, die bekroond worden door voluutkapitelen met in het midden van elk voluut bloemmotiefjes. Bij het grafmonument van de familie **Boel – De Valck** wordt de arduinen omheining aan weerszijden achteraan afgesloten door een massieve vierkante getrapte sokkel met daar bovenop een verjongende kelk die volgestouwd is met rozenblaadjes. Daarnaast vindt men verder de voorstelling van rozetten terug in de grafmonumenten van de families **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86), **De Dycker – Joos** (zie

---

¹⁵⁰ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 48.

inventarisfiche nr. 80), **Permentier** (zie inventarisfiche nr. 2), **Van Gansberghe** (zie inventarisfiche nr. 29), **Wauters-Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12), **Wilford – Bosteels** (zie inventarisfiche nr. 64) en bij het grafmonument met **ligging FI6** (zie inventarisfiche nr. 5).

V.I.3.4: Boom

De voorstelling van een boom kan een verwijzing vormen naar de levensboom. Omdat haar wortels in de grond dringen en de takken naar boven rijzen wordt de boom universeel aanzien als symbool voor de band tussen hemel en aarde. Daarbij kunnen haar bladeren ook verwijzen naar de levenscyclus tussen dood en regeneratie. Binnen de funeraire symboliek vormt de boom veelal het symbool van het leven, van de vruchtbare aarde of van de resurrectie. De voorstelling van een levensboom komt echter niet voor binnen deze selectie. De afgebroken boom, een boom die door een bijl wordt omgehakt of een boomstam met afgekapte takken vormt veelal de verwijzing naar het plotse afbreken van het leven.¹⁵¹ Binnen de selectie treft men de voorstelling van een geknakte boom aan in het grafmonument van de familie **Van Strydonck** (zie inventarisfiche nr. 14). De sokkelzone van het grafmonument bevat een arduinen casement met daarop de voorstelling van een priante die geknield en huilend tegen een gedrapeerde urne aanleunt. Achter deze figuur aan de linkerkant staat een afgeknakte boom van een ongekennde soort.

V.I.3.5: Druivenrank of tros

Als bloedsymbool is de druif het teken van leven en dood. De druivenrank of -tros verwijst naar de Eucharistie of het Avondmaal en naar de offerdood van Jezus Christus.¹⁵² Binnen de selectie treft men de voorstelling van de druivenrank aan in het grafmonument van **Joannes Baptista Van der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15). Het middenlichaam van de stèle bevat de voorstelling van een miskelk met hostie samen met korenaren en enkele trossen druiven. Deze combinatie van deze elementen vormt de symbolische verwijzing naar het sacrament van de eucharistie. Door de voorstelling van de miskelk met korenaren en druiventrossen wordt aan de toeschouwer duidelijk gemaakt dat Joannes Baptista Van der Heyden tijdens zijn leven het ambt van priester vervulde.

---

¹⁵¹ - Nyssen, P.R., *Basiswoordenboek van grafsymboliek*, in: *Op leven en dood: Het Grafmonument*, tentoonstellingscatalogus, ICC i.s.m. Epitaaf, Antwerpen, 1987.

- Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 48.

¹⁵² <http://www.dodenakkers.nl/symboliek/bloem.html/>

V.I.3.6: Eikenblad

De eik draagt van oudsher verschillende betekenissen in zich maar staat in het algemeen symbool voor stevigheid, kracht, macht en wijsheid. Eikenhout wordt als onverwoestbaar beschouwd en vormt daarom het symbool voor onvergankelijkheid. Binnen die interpretatie vormt de eik het symbool van onsterfelijkheid en eeuwig leven. In de Oudheid werd aan overwinnaars een lauwerkrans gegeven, die samengesteld werd uit eikenbladeren, als teken van onvergankelijke roem en eer.¹⁵³ De eik vormt het synoniem voor materiële en spirituele kracht, stoerheid en levensduur.¹⁵⁴

Binnen deze selectie werd één grafmonument getooid met eikebladloof en in de andere gevallen werden de eikenbladeren verwerkt in kransen. Het frontaal van het grafmonument van de familie **De Schrijver - De Malsche** (zie inventarisfiche nr. 21) is ingevuld met eikenbladloof waarvan de stengels lijken samen te komen in een rozet. Het lichaam van de obelisk van de familie **D'Hondt - De Parade** (zie inventarisfiche nr. 81) is versierd met een geprononceerde palmtak in reliëf, doorheen een rouwkrans die werd samengesteld uit eikenbladeren en die onderaan getooid is met linten. Ook de grafmonumenten van de families **Van de Perre – Vertongen** (zie inventarisfiche nr. 72) en **Wilford – Bosteels** (zie inventarisfiche nr. 64) bevatten rouwkransen, die werden samengesteld uit eikenbladeren.

V.I.3.7: Klimop

De klimop wordt omwille van haar vegetatieve kracht en haar altijd groene bladeren beschouwd als het symbool voor de weerkerende cyclus van leven en dood en de verbondenheid tot in de dood. Deze altijd groene plant symboliseert de trouw, de gehechtheid, de volharding, het eeuwige leven en de onsterfelijkheid. Binnen de funeraire architectuur hechten de ranken van de klimopplant zich vast aan de steen van het grafmonument.¹⁵⁵ In de bloemensymboliek staat de klimop voor een verklaring van 'Ik hecht mij of ik sterf'. Inderdaad, indien deze plant zich niet ergens aan vasthecht dan komt ze te sterven. Binnen deze interpretatie vormt de klimop de verwijzing naar trouwe verbondenheid of naar vriendschap en de onvergankelijke genegenheid tot in de dood.¹⁵⁶ De klimop is in staat een

¹⁵³ <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen>.

¹⁵⁴ Celis, M., 'Nascentes Morimor. Funeraire symbolen', in : *Monumenten en landschappen*. Tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en landschappen, Jg. 21, 2001, nr. 1, Pg. 111.

¹⁵⁵ Vandervelde, C., *La nécropole de Bruxelles. Etude de l'architecture et de la sculpture funéraire, des symboles et des épitaphes. Inventaires*. Brussel, s.n., 1991, Pg. 59.

¹⁵⁶ Nyssen, P.R., *Basiswoordenboek van grafsymboliek*, in: *Op leven en dood: Het Grafmonument*, tentoonstellingscatalogus, ICC i.s.m. Epitaaf, Antwerpen, 1987.

herinnering vast te houden.¹⁵⁷ Door haar sterke groeikracht symboliseert deze plant gevoelens van kracht, liefde en trouw.¹⁵⁸ Talrijke grafmonumenten, binnen deze selectie, worden doorheen het jaar overwoekerd door klimopbegroeiing. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het grafmonument van de familie **Van den Broeck – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 18). Vele grafmonumenten binnen deze selectie bevatten echter gebeitelde klimopbegroeiing. In vele gevallen komt deze klimopbegroeiing voor bij grafmonumenten die opgevat werden als Kalvariebergen, waarbij de stengels van de klimop zich vanonder de inscriptieplaat verder gaan vasthechten op de rotsformatie en/of waarbij de klimopstengel zich vastklampt aan de verticale kruisarm van het rustieke kruisbeeld en de hoogte in klimt. Voorbeelden hiervan zijn te vinden bij de grafmonumenten van de families **De Frangh** (zie inventarisfiche nr. 65), **Muys – Hinderdael** (zie inventarisfiche nr. 60), **Verbruggen- Claeysen** (zie inventarisfiche nr. 34), **Van Hoeck – Goffa** (zie inventarisfiche nr. 35) en van de familie **Van Hoeylandt – Poppe** (zie inventarisfiche nr. 85). Bij de grafkapel van de familie Wauters – Braeckman (zie inventarisfiche nr. 12) werd de ijzeren deur versierd met wit geschilderde klimopbegroeiing. Bij het grafmonument van de familie **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45) wordt het middenlichaam van de obelisk bekroond door een opengewerkte frontonvormige bovenstructuur waarbij haar timpaan wordt bekleed door twee klimopranken die worden samengebonden door een strik. Het grafmonument met ligging KII6 (zie inventarisfiche nr. 30) wordt de onderste geleding van de stèle aan weerszijden geflankeerd door smalle met klimop omranke colonetten.

V.I.3.8: Laurier

Laurier komt zowel voor in de vorm van losse laurierbladeren, lauriertakken of haar bladeren worden verwerkt in een lauwerkrans. De laurierbladeren blijven altijd groen waardoor zij het symbool vormen van onvergankelijkheid en eeuwig leven. De lauwerkrans refereert naar overwinning en roem en is een teken van eerbetoon.¹⁵⁹ Laurier vormde in de oudheid een teken van eer en overwinning bij de Grieken en de Romeinen, zowel op geestelijk als militair gebied.¹⁶⁰ Diegenen die zich verdienstelijk hadden gemaakt, kregen het voorrecht een lauwerkrans op het hoofd te mogen dragen. Het grafmonument, dat op naam staat van de familie **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23), bevat een lauwerkrans die

¹⁵⁷ <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen>.

¹⁵⁸ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 49.

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992. Pg 233.

aan een arduinen haak onder het Romeinse harnas hangt. Binnen de context van de gehele voorstelling kan men de lauwerkrans interpreteren als een vorm van eerbetoon aan de drie geniesoldaten die voor het vaderland sneuvelden. Het gelijkste en gebogen frontonveld van het grafmonument van de familie **Van den Haute – Dubois** (zie inventarisfiche nr. 61) wordt ingevuld door een papaverkrans met daaronder een laurierrank, met haar steel links onderaan. Bij het grafmonument van de familie **Van de Vijver – Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44) wordt het frontonveld ingevuld met een marmeren medaillon met daarin het gebogen hoofd van Christus. Dit medaillon wordt aan weerszijden geflankeerd door lauriertakken. Deze lauriertakken kunnen geïnterpreteerd worden als eerbetoon aan Jezus Christus, die om de mensheid te verlossen van hun zonden, de kruisdood stierf. Ook het grafmonument van de familie **Seghers - Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24) is aangekleed met lauriertakken. Het grafmonument van de familie **Permentier** (inventarisfiche nr. 2) bestaat uit een stèle met bovenaan een medaillon met daarin de voorstelling van een esculaap die omringd wordt door een krans met laurierbladeren. Verder werden ook in de grafmonumenten van de families **Lambrechts** (zie inventarisfiche nr. 82), **Reynaerts – Deshayes** (zie inventarisfiche nr. 42) en **Van Gansberghe** (zie inventarisfiche nr. 29) lauwerkransen geïntegreerd.

V.I.3.9: Palmtak

De palmtak en de palmboom verwijzen in het algemeen naar vrede, overwinning, sterfelijke roem, eer en kracht.

In de klassieke mythologie vormde de palmtak het attribuut van de godin van de overwinning, Victoria. Ze symboliseert binnen die context de overwinning op de dood. De Christenen namen dit symbool over en voortaan stond ze symbool voor hen die gestorven waren en dan in het bijzonder de martelaren. In de vroeg – Christelijke kunst werd aan de palmtak de betekenis toegekend van overwinning op de dood door en in Christus. De palmtak werd het attribuut van martelaren en van de overwinnaars van het geloof.¹⁶¹ De palmtak verwijst eveneens naar de intocht van Christus in Jeruzalem op Palmzondag.¹⁶² De palmtak wordt in de meeste gevallen schuin, van links naar rechts afgebeeld. Binnen de selectie werden verschillende grafmonumenten getooid met de voorstelling van een palmtak. Bij het grafmonument van de familie **D'hondt - De parade** (zie inventarisfiche nr. 81) is de voorzijde van de obelisk versierd met een geprononceerde arduinen palmtak in hoogrelief, die

---

¹⁶¹ - Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 50.

- <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen>

¹⁶² Van Reeth, A., Peeters, G., Büch, B., Weerheijen, T., *Herinneringen in steen*, De Haan, Unieboek, 1988, Pg. 351.

van links onder naar rechts boven loopt, doorheen een rouwkrans. Bij het grafmonument van de familie **Lambrechts** (zie inventarisfiche nr. 82) draagt het frontonveld twee gekruiste arduinen palmtakken waarbij de stengels elkaar ontmoeten in een rouwkrans. Ook bij het grafmonument van de familie **Lesage – Boscus** (zie inventarisfiche nr. 63) wordt het frontonveld ingevuld met een arduinen palmtak die uitzonderlijk van rechts naar links doorheen een papaverkrans loopt. Bovenaan op de rotsformatie van de Kalvarieberg van de familie **Muys - Hinderdael** (zie inventarisfiche nr. 60) ligt een arduinen palmtak waarbij haar stengel zich links bevindt. Het driehoekige frontonveld van het zadeldakdeksel van de sarcofaag van de familie **Sloor** (zie inventarisfiche nr. 17) draagt de voorstelling van een rouwkrans met daar doorheen een palmtak met steel links onder. Het grafmonument van de familie **Van Raemdonck – Vydts** (zie inventarisfiche nr. 69) bevat een sarcofaag die wordt bedekt door een deksel met daarop een Latijns kruisbeeld. Aan de voet van de verticale kruisarm liggen twee arduinen palmtakken die onderaan worden samengebonden door een strik. Het grafperceel van de familie **Vergauwen – De Wolf** (zie inventarisfiche nr. 36) bevat een schuinhellende sarcofaag waarvan het vlakke overkragende deksel wordt bedekt door een eenvoudig kruisbeeld in hoogrelief met onderaan de voorstelling van een palmtak in laagrelief, met steel links onder. Tot slot bevat het grafmonument van de familie **Wilford – Mésot** (zie inventarisfiche nr. 26) aan haar hoofdeinde een arduinen hoofdplaat die vervat zit in de muurpartij. De hoofdplaat vormt de ondergrond voor een epigrafie en links een bronzen palmtak. De steel van de palmtak bevindt zich onderaan links in de hoek van de hoofdplaat, waarbij de tak naar rechts overhelt.

V.I.3.10: Papaver

De papaver is een ééndagsbloem die symbool staat voor de kortstondigheid van het leven. Omwille van slaapverwekkende kracht van zijn zaadlob is de papaver de bloem van Hypnos, de Griekse God van de slaap en tweelingbroer van Thanatos, de God van de dood en van Morpheus, de Romeinse God van de dromen, zoon van Somnos, de God van de slaap. De papaver vormt het symbool van de vergetelheid, de eeuwige slaap en de onomkeerbare dood. Omwille van deze link met de heidense Griekse en Romeinse godsdiensten valt de papaver buiten de Christelijke thematiek.¹⁶³ De papaver draagt de voorkeur weg van Art Nouveau kunstenaars.¹⁶⁴ Samenvattend drukt de papaver of klaproos de gedachte uit van eeuwige slaap en verwijst ze naar de kortstondigheid van het leven. Binnen deze selectie draagt geen enkel

¹⁶³ Celis, M., 'Nascentes Morimor. Funeraire symbolen', in : *Monumenten en landschappen*. Tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en landschappen, Jg. 21, 2001, nr. 1, Pg. 113.

grafmonument de volledige voorstelling van de klaproos. In alle gevallen werden de bloemknoppen van de papavers verwerkt in rouwkransen die uit marmer of arduin werden vervaardigd. Het grafmonument van de familie **Bertrand – Félix** (zie inventarisfiche nr. 54) draagt op de kruising van beide kruisarmen een (carrara) marmeren papaverkrans met daar doorheen acanthusrank. Een gelijkaardige aanwending van de papaverkrans treft men aan bij de grafmonumenten van de families **Pelagie – Nonneman** (zie inventarisfiche nr. 32) en **Van de Perre – De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr. 52). Bij het grafmonument van de familie **De Buysscher – Vemers** (zie inventarisfiche nr. 11) wordt het frontonveld verrijkt met een (carrara) marmeren rouwkrans die werd samengesteld uit papavers en die onderaan een geknoopte strik draagt. Bij het grafmonument van de familie **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78) worden de vuurbekkens afgezoomd door papaverknoppen en linten. Onder de kapitelen van de vierkante pijlers, die het middenveld van het grafmonument flankeren hangen haakjes met daaraan papaverkransen met afhangende linten. Het grafmonument van de familie **Wittock – Nyssen** (zie inventarisfiche nr. 70) bestaat uit een Kalvarieberg waarbij rondom de kruisarmen van het rustieke kruisbeeld een arduinen papaverkrans hangt. Een gelijkaardige aanwending van dit motief treft men aan bij de Kalvariebergen van de families **De Nayer** (zie inventarisfiche nr. 22), **Hellebaut** (zie inventarisfiche nr. 50) en **Muys – Hinderdael** (zie inventarisfiche nr. 60). Daarnaast werden ook de grafmonumenten van de families **Gordijn – Cornelissens** (zie inventarisfiche nr. 49), **Lesage – Boscus** (zie inventarisfiche nr. 63), **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55), **Seghers – Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24), **Sloor** (zie inventarisfiche nr.17), **Van den Haute – Dubois** (zie inventarisfiche nr. 61), **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45) en van de familie **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12) getooid met papaverkransen.

V.I.3.11: Rozen

Binnen de Christelijke symboliek verwijst de roos zowel naar Maria als naar het lijden van Christus waarbij de vijf rozenbladeren refereren naar de vijf wonden van Christus. Binnen die context staat de roos symbool voor het martelaarschap. In de huidige betekenis refereert de roos vooral naar liefde en vergankelijkheid.¹⁶⁵ Het symbool van de roos heeft nog tal van andere betekenissen die onder andere te maken hebben met reinheid en een leven zonder

---

¹⁶⁴ Vandervelde, C., *La nécropole de Bruxelles. Etude de l'architecture et de la sculpture funéraire, des symboles et des épitaphes. Inventaires*. Brussel, s.n., 1991, Pg. 62.

¹⁶⁵ <http://www.dodenakkers.nl/symboliek/bloem.html/>

zonden. De roos houdt vooral verband met schoonheid, liefde, de navolging van Christus en vergankelijkheid. De roos komt voor met en zonder doornen aan haar steel, ze komt ook voor als tak al dan niet gebroken.¹⁶⁶ Een roos met afgebroken steel verwijst naar een afgebroken leven en een verdorde roos vormt de referentie naar een verwelkt lichaam.¹⁶⁷ Het grafmonument van de familie **Amelinckx – Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75) bevat een marmeren reliëf met een pleurante die met haar rechterhand een rozenkrans neerlegt bij het graf van Amaury Amelinckx die amper vier jaar oud werd. Deze pleurantes komen frequent voor bij grafmonumenten, die de laatste rustplaats vormen van kinderen en jongeren. Voor hen leunen figuren wenend tegen een gebroken zuil of leggen knielend een ruiker rozen en lelies of een rouwkroon op het graf.¹⁶⁸ In het veld van het open fronton van het grafmonument van de familie **Boodts – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 56), bevindt zich een rouwkrans die werd samengesteld uit rozen met daarin ineengestrengelde handen waarbij de rechteringvinger een ring draagt. De rozenkrans met de ineengestrengelde handen staat volledig in het teken van de liefde die niet ophoudt te bestaan, wanneer de dood de geliefden van elkaar scheidt. Bij het grafmonument van de familie **Wilford – Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 58) zit het kruisbeeld, die de cippus bekroont, half verborgen onder de gedrapeerde lijkwade en de rozentuil, die neerwaarts over de kruisarmen hangen. De rozen dienen binnen deze context geïnterpreteerd te worden als symbool voor de vergankelijkheid van het leven. De omheining van het grafmonument van de familie **Boel – de Valck** (zie inventarisfiche nr. 79) wordt aan weerszijden achteraan afgesloten door een massieve vierkante getrapte sokkel met daar bovenop een kelk die volgestouwd is met rozenblaadjes. Bij het grafmonument van de familie **Van der Schueren – Heye** (zie inventarisfiche nr. 73) bevat het middenveld van het scherm een uitsparing met daarin een bronzen rozenkrans met afhangende linten.

V.I.4. De Voorwerpen

Gebruiksvoorwerpen kunnen refereren naar het beroep, de hobby of de ideologische overtuiging van de overledene(n)

V.I.4.1: Anker

---

¹⁶⁶ Van Reeth, A., Peeters, G., Büch, B., Weerheijen, T., *Herinneringen in steen*, De Haan, Unieboek, 1988, Pg. 352.

¹⁶⁷ <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen>.

¹⁶⁸ Vandervelde, C., *De funeraire beeldhouwkunst in: De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Generale Bank, 1990, Vol 1., Pg. 190-192.

Vanaf de vroegchristelijke periode vormt het anker het symbool voor de hoop door het geloof met Christus verbonden te zijn. Daarnaast kan het ook onwankelbaarheid, vastberadenheid en trouw betekenen of kan ze de verschillende betekenissen van het kruis symboliseren. Door middel van het anker wordt de band met Christus aangeduid. Het anker komt ook frequent voor op de graftekens van zeelieden.¹⁶⁹ Het grafmonument van de familie **Wilford** (inventarisfiche nr. 27) draagt een allegorische voorstelling waarvan het anker deel uitmaakt. Het reliëf draagt de voorstelling van een vrouw die samen met twee kinderen de portretbuste van William Wilford met een lauwerkrans bekronen. Aan de rechterkant bevindt zich een jonge man met enkele attributen als een anker, een tandwiel, een papierrol en planten, die allen verband houden met de textielindustrie en de scheepvaart. William Wilford was een industrieel van Britse origine, die in 1828 in Temse een zeildoekweverij stichtte. Daarenboven lag hij mede aan de basis voor de vaartmaatschappij, die passagiers tussen Antwerpen en Temse vervoerde. Het anker en het tandwiel verwijzen respectievelijk naar de scheepvaart en naar het mechanische karakter van deze industrie. Verder ontwart men een papierrol onder de benen van de jonge man, dit aspect zou een referentie vormen naar het ontwerpen van schepen. Verder ziet men onderaan links planten, die een referentie zouden vormen naar de zeildoekweverij.

V.I.4.2: Anker, hart en kruis

Deze drie voorwerpen vormen respectievelijk de symbolen voor de voornaamste Christelijke deugden geloof, hoop en liefde. Ze symboliseren ook de band met Christus. De grafmonumenten die voorzien werden van dit motief duiden op de Christelijke geloofsovertuiging van deze families. Behalve bij de familie **Van Landeghem - D'Hollander** (vijfhoek), zitten deze motieven bij alle andere voorbeelden in een medaillonvorm vervat. Steevast werd opteerd men voor een uitvoering in (carrara) marmer. Bij de familie **Van de Vijver** worden de drie motieven tegen een achtergrond geplaatst, die is ingevuld met een stralenkrans, die het symbool vormt van het hemelse licht en duidt op de aanwezigheid van goddelijke of heilige personen.¹⁷⁰ De grafmonumenten van de families **Meersman** (zie inventarisfiche nr. 57), **Van de Vijver** (zie inventarisfiche nr. 25), **Van Landeghem – D'Hollander** (zie inventarisfiche nr. 47) dragen dergelijk motief in hun vormgeving. Bij het grafmonument van de familie **Devoys – Flickx** (zie inventarisfiche nr. 43) ontbreekt het hart.

¹⁶⁹ Van Reeth, A., Peeters, G., Büch, B., Weerheijen, T., *Herinneringen in steen*, De Haan, Unieboek, 1988, Pg. 354.

¹⁷⁰ <http://www.dodenakkers.nl/symboliek/christ.html>

V.I.4.3: Bijl

De voorstelling van een bijl wordt vaak afgebeeld aan de voet van een al dan niet omgehakte boom of ze vormt het alternatief voor een zeis. Het grafmonument dat op naam staat van de familie **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23) draagt de voorstelling van een bijl met een geheel andere betekenisinvulling. De voorstelling op het lichaam van de obelisk laat ons een leeg Romeins krijgsharnas zien met eronder de gekruiste bijl en zwaard. Deze elementen vormen in hun combinatie het symbool voor de Belgische genietroepen. Deze interpretatie wordt ondersteund door de epigrafie die vermeldt dat het grafmonument werd opgericht ter nagedachtenis van vier militairen die op 3 augustus 1882 sneuvelden tijdens de strijd. De naam van Albertus Dive wordt vergezeld door de vermelding van zijn militaire rang: Luitenant der genie. De combinatie van bijl, hamer, zwaard, harnas en helm houden aldus verband met het militaire gebeuren.

V.I.4.4: Fakkels

Dit symbool heeft reeds een lange geschiedenis. Rechtopstaand is de fakkel een symbool van een vrijzinnige levensopvatting. Veelal vindt men (ook op Christelijke grafmonumenten) de voorstelling van een omgekeerde brandende toorts. Reeds bij de Grieken en de Romeinen vormde dit symbool de verwijzing naar het uitdovende leven en vormde zij het attribuut van de dood.¹⁷¹ Deze in wezen onchristelijke gedachte, zonder hoop op wederopstanding, zwakte doorheen de geschiedenis af. Vaak zien we twee fakkels kruiselings afgebeeld.¹⁷² Bij de linkerstèle van de familie **Wittock – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39) werd bovenaan het middenlichaam ruimte gelaten voor een fries die twee gekruiste omgekeerde brandende fakkels draagt. Het grafmonument van de familie **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 69) wordt afgebakend door een arduinen omheining, die op elke hoek eindigt in een postament waarbij de twee flanken die naar buiten kijken omgekeerde fakkels met vlam dragen. Het grafmonument dat op naam staat van de familie **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23) bevat eveneens de voorstelling van een omgekeerde dovende fakkel en dit in combinatie met een leeglopende amfoor. In elke van deze gevallen kan men de voorstelling gaan interpreteren als een metafoor voor het uitdoven van het leven. Bij het grafmonument van de familie **Seghers – Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24) draagt sokkelzone van de aedicula aan weerszijden een hand die een toorts zonder vlam

¹⁷¹ http://www.maverick-ics.be/03_epitaaf/epitaaf_2.htm.

¹⁷² Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 53.

vasthoudt. Vermits de vlam (het licht) ontbreekt, vormt deze ook een verwijzing naar het uitgedoofde leven.

De grafmonumenten van de families **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45) en **Verbruggen – Nol** (zie inventarisfiche nr. 53) bevatten een omheining waarbij de postamenten bekroond worden met een wit marmeren vlam die naar links flakkert. Deze vlammen zijn wellicht louter omwille van decoratieve redenen aangewend anderzijds zouden ze misschien kunnen verwijzen naar het zuiverende vuur die het duister verlicht¹⁷³ of naar het eeuwige licht en onsterfelijkheid.¹⁷⁴ Het grafmonument van de familie **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78) bevat twee massieve vierkante pijlers van Dorische inspiratie die elk helemaal bovenaan worden bedekt door een vuurbekken, zonder eeuwige vlam, die op vier voetjes rust. De twee vuurbekken worden afgezoomd door papaverknoppen en linten. Onder de rand van het vuurbekken ziet men gevleugelde putti. Vermits de vlam ontbreekt kunnen we dit motief interpreteren als een metafoor voor het uitgedoofde leven.

V.I.4.5: Het kruisbeeld

Het kruisbeeld vormde reeds lang een symbool van verzoening voordat het in de Christelijke symboliek een toepassing vond. Het kruisbeeld symboliseert zowel de synthese tussen hemel en aarde als de vier hemelrichtingen.¹⁷⁵ Als Christelijk symbool kan het kruisbeeld in verschillende vormgevingen worden teruggevonden. Binnen de selectie werden 78 van de 86 grafmonumenten voorzien van een kruisbeeld. In de meeste gevallen gaat het om een Latijns kruisbeeld, dit is ook het type dat het meest voorkomt op katholieke begraafplaatsen. Het kruisbeeld wordt in de meeste gevallen aangewend om te duiden op de katholieke geloofsovertuiging van de overledenen, die binnen het perceel begraven liggen. Bij de meeste grafmonumenten vormt het kruisbeeld een belangrijk element binnen de vormgeving of komt ze voor in combinatie met andere Christelijke symbolen. Deze twee aspecten in beschouwing genomen samen met het enorme aantal grafmonumenten met kruisbeeld doen concluderen dat er binnen het behandelde tijdsbestek (1850 – 1950) vele families in Temse leefden die een grote waarde toekenden aan het geloof. De grafmonumenten van de families: **Amelinckx Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75), **Andries** (zie inventarisfiche nr. 38), **Aubroeck** (zie inventarisfiche nr.67), **Beeckx** (zie inventarisfiche nr.77), **Bertrand - Félix** (zie

---

¹⁷³ Havermans, A. , *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Pg. 80.

¹⁷⁴ Schoeters, S., *Archiefbeelden Schoonselhof*, Gloucestershire, Tempus Publishing Group Ltd, 2004, Pg. 92.

¹⁷⁵ Ibidem, Pg. 54.

inventarisfiche nr.54), **Boel de Valck** (zie inventarisfiche nr.79), **Braeckman de Buyscher** (zie inventarisfiche nr.8), **Bressinck – Van Overschelde** (zie inventarisfiche nr. 23)

Brys van Bergen (zie inventarisfiche nr.86), **Buysrogge** (zie inventarisfiche nr.7), **D’hondt de Parade** (zie inventarisfiche nr.81), **D’hooghe** (zie inventarisfiche nr.13), **De Coninck – Braeckman** (zie inventarisfiche nr.51), **De Dycker - Joos** (zie inventarisfiche nr.80), **De Frangh** (zie inventarisfiche nr.65), **De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr.83), **De Leenheer – Goffa** (zie inventarisfiche nr.37), **De Nayer** (zie inventarisfiche nr.22), **De Ryck – Wuytack** (zie inventarisfiche nr.48), **De Schepper - Van Molle** (zie inventarisfiche nr.68), **De Schrijver** (zie inventarisfiche nr. 21), **De Sutter - Meeus** (zie inventarisfiche nr.31), **Devoys – Flickx** (zie inventarisfiche nr.43), **De Vree – Van Cotthem** (zie inventarisfiche nr.62), **Gordijn – Cornelissens** (zie inventarisfiche nr.49), **Hebbinckhuys** (zie inventarisfiche nr.84), **Hellebaut** (zie inventarisfiche nr.50), **Janssens de Varebeke** (zie inventarisfiche nr.46), **Lambrechts** (zie inventarisfiche nr.82), **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr.10), **Lesage – Boscus** (zie inventarisfiche nr.63), **Maes** (zie inventarisfiche nr.74), **Meersman** (zie inventarisfiche nr.57), **Muys – Hinderdael** (zie inventarisfiche nr.60), **Pelagie - Nonneman** (zie inventarisfiche nr. 32), **Orlay** (zie inventarisfiche nr.40), **Permentier** (zie inventarisfiche nr.2), **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr.55), **Poppe** (zie inventarisfiche nr.41), **Pycke – Pauwels** (zie inventarisfiche nr.33), **Reynaerts - Deshayes** (zie inventarisfiche nr.42), **Seghers - Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr.24), **Sloor - Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78), **Spruyt** (zie inventarisfiche nr.4), **Verbruggen – Claeysen** (zie inventarisfiche nr.34), **Vandenbroeck - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr.18), **Van den Haute - Dubois** (zie inventarisfiche nr.61), **Van de Perre – Braye** (zie inventarisfiche nr.19), **Van de Perre – De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr.52), **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr.45), **Van de Perre – Vertongen** (zie inventarisfiche nr.72), **Van der Biest** (zie inventarisfiche nr.66), **Van der Gucht** (zie inventarisfiche nr.59), **Van der Heyden** (zie inventarisfiche nr.15), **Van der Schueren** (zie inventarisfiche nr.73), **Van de Vijver** (zie inventarisfiche nr.25), **Van de Vijver - Van Liempt** (zie inventarisfiche nr.44), **Van Gansberghe** (zie inventarisfiche nr.29), **Van Hoeck - Goffa** (zie inventarisfiche nr.35), **Van Hoeylandt** (zie inventarisfiche nr.9), **Van Hoeylandt – Poppe** (zie inventarisfiche nr.85), **Van Landeghem - d’Hollander** (zie inventarisfiche nr.47), **Van Os** (zie inventarisfiche nr.76), **Van Raemdonck - Vydt** (zie inventarisfiche nr.16), **Van Raemdonck - Vydt** (zie inventarisfiche nr.69), **Van Strydonck** (zie inventarisfiche nr.14), **Varendonck** (zie inventarisfiche nr.20), **Vergauwen - De Wolf** (zie inventarisfiche nr.36), **Wauters - Braeckman** (zie inventarisfiche nr.12), **Wilford –**

Bosteels (zie inventarisfiche nr.64), **Wilford – Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 58), **Wilford – Mésot** (zie inventarisfiche nr.26), **Wittock – Nyssen** (zie inventarisfiche nr.70), **Wittock -Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr.39), met ligging **KII6** (zie inventarisfiche nr.30), **Keppens** (zie inventarisfiche nr.3), met ligging **FI6** (zie inventarisfiche nr. 5),

Alle kruisbeelden gaan beschrijven, die binnen deze selectie voorkomen, is onbegonnen werk. Elk grafmonument wordt immers gedetailleerd beschreven in de inventarisfiche waarbij ook aandacht wordt geschonken aan de uitwerking van het kruisbeeld. Liever geven we een voorbeeld van de manieren waarop het kruisbeeld in het grafmonument geïntegreerd wordt, van de uitwerking van de kruisarmen van het kruisbeeld en welke types kruisbeelden er zoal voorkomen op de begraafplaats.

Het grafmonument van de familie **De Leenheer – Goffa** (zie inventarisfiche nr. 37) is opgevat als een Kalvarieberg. Op de rotsformatie rust een rustiek Latijns kruisbeeld waarbij de armen boomstammen voorstellen. Het grafmonument van de familie **De Vree – Van Cotthem** (zie inventarisfiche nr. 62) wordt bekroond door een eenvoudig vierkant getrappt voetstuk met daarbovenop een Latijns kruisbeeld waarbij een lijkwade over de kruisarmen hangt. Het gesluisde kruisbeeld vormt een teken van rouw en ingetogenheid.¹⁷⁶ Het grafmonument van de familie **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr. 10) bevat achteraan een scherm dat centraal een Latijns Kruisbeeld draagt. Onderaan de verticale kruisarm bevinden zich drie medaillons, waarbij het linker- en rechtermedaillon elk een Maltezerkruis in hun omtrek dragen. Bij het grafmonument van de familie **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55) wordt de stèle wordt bekroond door een Latijns kruisbeeld waarvan de armen eindigen in de vorm van gestileerde leliebladeren. Het grafmonument van **Desideer Poppe** (zie inventarisfiche nr. 41) bestaat uit een eenvoudig vierkant arduinen voetstuk met daarop een heel eenvoudig en bescheiden houten Latijns kruisbeeld. Het grafmonument van de familie **Pycke – Pauwels** (zie inventarisfiche nr. 33) bestaat uit een vierkante sokkel met daarbovenop een Latijns kruisbeeld waaraan een porseleinen Christusfiguur is genageld. Bij het grafmonument van de familie **Van de Perre – Vertongen** (zie inventarisfiche nr. 72) draagt een cippus een Latijns kruisbeeld met een gekruisigde Christusfiguur. Het grafmonument van de familie **Van Der Schueren –Heye** bevat een sarcofaag waarop een Latijns kruisbeeld ligt, waarbij haar armen de ganse oppervlakte van het deksel bedekken. Het kruisbeeld lijkt binnen deze context een beschermende functie te bezitten. De monumentale stèle van de familie **Van de Vijver – Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44) wordt helemaal

---

¹⁷⁶ Schoeters, S., *Archiefbeelden Schoonselhof*, Gloucestershire, Tempus Publishing Group Ltd, 2004, Pg. 110.

bovenaan bekroond een kruisbeeld van Keltische inspiratie. Omwille van haar vormgeving, namelijk de cirkelvorm rond haar armen, vertoont ze gelijkenissen met het Keltische kruisbeeld. Bij het Keltische kruisbeeld symboliseert de cirkel rond het centrum van het kruis eeuwigheid.¹⁷⁷ Het grafmonument van de familie **Wilford – Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 58) bestaat uit een cippus waarop een Latijns kruis rust waarbij de vormen van de verticale en de horizontale kruisarmen afgeknotte zuilen voorstellen. Het grafmonument van de familie **Spruyt** (zie inventarisfiche nr. 4) wordt bekroond door een eenvoudig Latijns kruisbeeld. Het grafmonument is daarenboven gegoten in een Neogotische stijl. De combinatie van het kruisbeeld en de neogotische stijl versterken de overtuigen dat deze familie Christelijk devoot was. De aanwending van een Christushoofd zoals bij de familie **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 69), van het medaillon met de drie Christelijke deugden zoals bij de familie **Van de Vijver** (zie inventarisfiche nr.25) of van een Christusfiguur die aan het kruis werd genageld zoals bij de familie **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86) in combinatie met een Latijns kruisbeeld, versterkt eveneens het vermoeden dat de familie in kwestie godvruchtig was.

In principe werden misschien nog meer grafmonumenten voorzien van een kruisbeeld. Sommige grafmonumenten binnen deze selectie hebben de tand des tijds niet vrij goed doorstaan en ontberen vandaag verschillende fragmenten van hun oorspronkelijke vormgeving. Uit de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent¹⁷⁸ vernemen we dat ook het grafmonument van **Joannes Baptista Van der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15) aanvankelijk werd bekroond door een kruisbeeld.

V.I.4.6: Lier

De afbeelding van een lier, verwijst naar de lier van Euterpe. Dit motief wordt binnen de funeraire vormentaal gebruikt bij de graftekens van toondichters, musici en schrijvers.¹⁷⁹ Volgens Cecilia Vandervelde begon men vanaf 1850-1860 de graftekens te voorzien van emblemen die verwezen naar het beroep of de functie die de overledene tijdens zijn leven had vervuld.¹⁸⁰ Het grafmonument van de familie **D’Hooghe** (zie inventarisfiche nr. 13) bevat twee massieve vierkante pijlers waarvan de schacht versierd werd met een casement met

¹⁷⁷ <http://www.dodenakkers.nl/symboliek/christ.html>

¹⁷⁸ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 249-250.

¹⁷⁹ Celis, M. *Funeraire symbolen. De taal van de dood.*, in: Symbolen, Open Monumentendag Vlaanderen 2002, Antwerpen, Stichting Kunstboek, Oostkamp ism Erfgoed Vlaanderen, Antwerpen, 2002, Pg. 32.

¹⁸⁰ Vandervelde, C., *La nécropole de Bruxelles. Etude de l'architecture et de la sculpture funéraire, des symboles et des épitaphes. Inventaires*. Brussel, s.n., 1991, Pg. 75.

daarin de voorstelling van een lier. De twee symmetrische lieren, die in reliëf werden afgebeeld, vormen de verwijzing naar de beroep van enkele van de overledenen die hier werden begraven. Vrijwel alle mannen die binnen dit grafperceel werden begraven vertoefden gedurende hun leven in muzikale middens. Clemens D'Hooghe was een bekende toondichter wiens faam tot ver buiten onze landgrenzen reikt. Zijn mannelijke familieleden waren ofwel kosten-organist, muziekpedagoog, directeur van een muziekschool of orkestmeester.

V.I.4.7: Miskelk

De miskelk symboliseert de Christelijke religie en de Eucharistieviering. Dit symbool vindt men vrijwel uitsluitend terug bij priestergraven.¹⁸¹ Deze miskelk treffen we aan bij de grafmonumenten van de priesters **Cornelius Buysrogge** (zie inventarisfiche nr. 7) en **Joannes Baptista Van Der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15). Het grafmonument van Cornelius Buysrogge bevat een (carrara) marmeren casement waarbij het veld tussen de ezelsrugboog en de lancetnis de voorstelling draagt van een miskelk met hostie met daarachter een stralengloed, die verwijst naar een goddelijke aanwezigheid. De arduinen stèle van Joannes Baptista Van Der Heyden draagt bovenaan de voorstelling van een miskelk met korenaren en enkele trossen druiven.

V.I.4.8: Palet met penselen

De afbeelding van een palet met penselen duidt vrijwel steeds een kunstenaarsgraf aan. Binnen de selectie werd dit motief geïntegreerd in het grafmonument van de familie **Van Os** (zie inventarisfiche nr. 76). Het grafperceel bevat aan haar hoofdeinde een eenvoudig Latijns kruisbeeld dat wordt geflankeerd door twee lage afgeronde schermen. De onderste zone van deze verticale kruisarm draagt de voorstelling van een schilderspalet met twee verfpenselen. Tony Van Os en zijn zoon Urbaan, die beiden in dit grafperceel werden begraven, waren beiden kunstschilders.

V.I.4.9: Schelp

In de Christelijke betekenis is de schelp het symbool van de wederopstanding uit het graf. Meer algemeen verwijst dit symbool op grafmonumenten naar vruchtbaarheid, liefde, huwelijk, geboorte en leven.¹⁸² De wand van de nis van het portiek van de familie **Seghers** –

¹⁸¹ <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen>

¹⁸² http://www.maverick-ics.be/03_epitaaf/epitaaf_2.htm

Sergoyenne (zie inventarisfiche nr. 24) is bekleed met een arduinen inscriptieplaat. Boven de epigrafie bemerkt men een Christusmonogram en onder de epigrafie een schelpmotief. Het grafmonument van de familie **Van den Haute – Dubois** (zie inventarisfiche nr. 61) bevat een tweeledige sokkelzone die het middenlichaam van de stèle draagt. Deze zone draagt langs haar zijflanken eenvoudige postamenten met een schelpvormige bekroning. Bij het grafmonument van de familie **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 69) ligt een monumentaal Latijns kruisbeeld op het schuinhellend deksel van de sarcofaag, waarbij de verticale kruisarm in een schelpmotief rust. Het rechter grafmonument van de familie **Wittock – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39) bestaat uit een sokkel waarop een kruisbeeld van Keltische inspiratie rust. De uiteinden van deze kruisarmen zijn versierd met schelpmotieven. Vermits elk van deze schelpmotieven voorkomen bij grafmonumenten die voorzien zijn van een kruisbeeld, kan men deze interpreteren als een referentie naar de wederopstanding uit het graf.

V.I.4.10: Urn

De urn is een motief dat vaak voorkomt binnen de funeraire kunst. De urn vormt het symbool van de dood, de rouw en de vergankelijkheid. Vaak wordt ze bedekt door een rouwsluier. Een sluier of draperie betekent zich afwenden van de buitenwereld. Een sluier die gedrapeerd is rondom een asurn symboliseert het afdekken of het bedekken van het leven.¹⁸³ Haar oorsprong gaat terug op de asurnen van de Grieken en de Romeinen waar cremieren gebruikelijk was. Het woord gaat terug op het werkwoord ‘urere’ wat verbranden betekent.¹⁸⁴ De vorm van deze funeraire urne bestaat vrijwel steeds uit een voet, een vrij brede buik met hals en een stopvormig element als afdekking. Bij het grafmonument van de familie **Gordijn – Cornelissens** (zie inventarisfiche nr. 49) wordt de miniatuurstèle bekroond door een halvelings gedrapeerde funeraire urne met oren, die uitgevoerd werd in Franse witsteen. Het grafmonument van de familie **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 16) bevat een altaar met lijkwade die geflankeerd wordt door twee lage massieve postamenten die elk een gedrapeerde funeraire urn dragen. Bij het grafmonument van de familie **Van Strydonck** (zie inventarisfiche nr. 14) bevat de sokkelzone een arduinen casement met daarop de voorstelling van een geknielde vrouw die huilend tegen een funeraire urne, die op een voetstuk staat, aanleunt. Het is niet duidelijk of de drapering die rondom de urne hangt een rouwsluier is of dat deze deel uitmaakt van het gewaad van de pleurante. De stèle met de ligging **FI6** (zie

¹⁸³ <http://www.dodenakkers.nl/symboliek/christ.html>

¹⁸⁴ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 55.

inventarisfiche nr. 5) wordt afgedekt door geprofileerde vlakke kroonlijst met daarop een smalle en langwerpige arduinen sokkelzone die een funeraire urn draagt die bedekt wordt door een lijkwade. De brede buik van de funeraire urn draagt de voorstelling van een Maltezerkruis. Uit de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent vernemen we dat ook het grafmonument van de familie **Andries – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 38) aanvankelijk werd bekroond door een gesluisde funeraire urn.¹⁸⁵

V.I.4.11: Weegschaal

In het algemeen verwijst de weegschaal naar gerechtigheid, onpartijdigheid, evenwicht, harmonie, waarheid en het goddelijke oordeel.¹⁸⁶ Volgens de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent¹⁸⁷ zou de stèle van de familie **Van Den Staepel** (zie inventarisfiche nr. 1) aanvankelijk een kroonlijst bevatten met daarin diverse motieven waaronder een hand, een aardbol en een boel die geplaatst waren onder een weegschaal. Binnen dit grafperceel ligt Hyppoliet Van Den Staepel begraven die beroepshalve vrederechter was. Binnen deze context vormen de aardbol en de weegschaal een verwijzing naar de gerechtigheid en het boek verwijst wellicht naar de codex met haar wetteksten.

V.I.4.12: Zandloper

De zandloper is het symbool van het begrensde tijdsverloop, van de kortstondigheid van dit leven op Aarde en het onvermijdelijke naderen van het stervensuur. Als religieus symbool wordt de zandloper gebruikt om het omkeren van de tijd en de terugkeer naar de oorsprong aan te duiden. De zandloper werd veelal voorzien van vleugels waarbij ze identiek zijn of verwijzen naar dag (duif/adelaar) en nacht (vleermuis).¹⁸⁸ Indien deze zandloper voorzien werd van vleugels dan vormt zij het symbool voor de tijd, de dood en de vergankelijkheid.¹⁸⁹ Het grafmonument van de familie **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86) bevat een sarcofaag waarbij haar voorzijde is ingevuld met een zandloper met vleermuisvlerken (nacht). Onderaan deze zandloper bemerkt men een rechthoekig casement met daarin de formule

---

¹⁸⁵ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 255.

¹⁸⁶ Tresidder, J., *XYZ van de symbolen*, Antwerpen, The House of books, Vianen, 2003, Pg. 243.

¹⁸⁷ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 242-243.

¹⁸⁸ Nysen, P.R., *Basiswoordenboek van grafsymboliek*, in: *Op leven en dood: Het Grafmonument*, tentoonstellingscatalogus, ICC i.s.m. Epitaaf, Antwerpen, 1987.

¹⁸⁹ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amansberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992. Pg. 236.

R.I.P., in een gotisch lettertype. De hoeken van de sarcofaag zijn versierd met cilindervormen, die vooraan links en rechts in een medaillon respectievelijk het alpha- en omega teken voorstellen. De sokkelzone van de stèle van de familie **Van den Staepale** (zie inventarisfiche nr. 1) bevat een (carrara) marmeren zandloper met de vleugels van een duif (dag). De miniatuurstèle van de familie **Van de Vijver - Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44) wordt bekroond door een langgerekte voluut die een gebogen fronton creëert. Het frontonveld draagt de voorstelling van een gevleugelde zandloper waarvan de vleugels toebehoren aan een duif. Wellicht staat ook hier de zandloper symbool voor de kortstondigheid van het leven en het nakende stervensuur. Misschien houdt de zandloper hier ook verband met het beroep van Emiel Van de Vijver die een horlogemaker was en waar het thema van de tijd toch een belangrijke rol speelt. De sokkelzone van het grafmonument met ligging **FI6** (zie inventarisfiche nr. 5) bevat de voorstelling van een (carrara) marmeren gevleugelde zandloper. De zandloper werd bedacht met vleugels van een duif. Achter deze zandloper ziet men een zeis. De combinatie van de zandloper en de zeis duiden op het stervensuur dat is angebroken. Bij de beschrijving van het grafmonument van de familie **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 16) heeft Amedée de Schoutheete de Tervarent het over een gevleugeld wateruurwerk die zich tussen de symmetrische krullen van de voluten, die de stèle bekronen, zou bevinden.¹⁹⁰ Dit motief is vandaag sterk verweerd en ondefinieerbaar. Men kan dit motief voorzichtig gaan interpreteren als een gevleugelde zandloper of als een variatie op dit thema.

V.I.4.13: Zeis

De zeis vormt het symbool van de tijd en van het leven dat wordt weggemaaid. De zeis is het attribuut van de dood, die de levensdraad met zijn scherp lemmet onverbiddelijk doorsnijdt. De zeis wordt op graftekens vaak afgebeeld in combinatie met een doodshoofd.¹⁹¹ Deze combinatie treft men echter niet aan binnen deze selectie. De sokkelzone van het grafmonument met ligging **FI6** (zie inventarisfiche nr. 5) bevat de voorstelling van een gevleugelde zandloper met daarachter een zeis. De combinatie van de zandloper en de zeis duiden op het stervensuur dat is angebroken.

---

¹⁹⁰ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 250.

¹⁹¹ - http://www.maverick-ics.be/03_epitaaf/epitaaf_2.htm

- De Grootte, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992. Pg 236.

V.I.5. Overige symbolen

V.I.5.1.: Alpha en omega

Alpha en omega zijn respectievelijk de eerste en de laatste letter van het Grieks alfabet. Ze symboliseren zowel God, de verlossing die Christus ons bracht als het begin en het einde van alle dingen.¹⁹² Het grafmonument van de familie **Boel – De Valck** (zie inventarisfiche nr.79) bevat een sarcofaag met aan haar hoofdeinde een klein en afgerond scherm met een Christusmonogram, dat samengesteld is uit de Griekse letters X en P die de eerste letters van Christus vormen en de letters A en Ω die verwijzen naar het begin en het einde. Een gelijkaardig motief treft men aan bij het grafmonument van de familie **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr.10). Dit grafmonument bevat achteraan een scherm dat centraal een Latijns kruisbeeld draagt. Onderaan de verticale kruisarm bevinden zich drie medaillons, het linker- en rechtermedaillon dragen een Maltezerkruis en het middelste medaillon is ingevuld met een Christusmonogram en het alpha- en omegateken. Ook het grafmonument van de familie **Seghers – Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24) bevat een Christusmonogram maar zonder de letters alpha en omega. Dit Christusmonogram bevindt boven de eigenlijke epigrafie.

Bij het grafmonument van de familie **Brys – Van Bergen** worden de hoeken van de sarcofaag versierd met cilindervormen, die vooraan links en rechts in een medaillon respectievelijk de letters alpha en omega bevatten. In de epigrafie van het grafmonument van de familie **De Dycker – Joos** (zie inventarisfiche nr. 80) wordt de M van het woord Domine ingevuld door een omega-teken. Ook bij de grafmonumenten van de families **Raemdonck** (zie inventarisfiche nr. 71), **Andries** (zie inventarisfiche nr. 38) en **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23) bespeuren we enkel een omega-teken waardoor er enkel verwezen wordt naar het einde. Bij het grafmonument van **Maria Amelberga Raemdonck** creëert de specifieke vormgeving van de kroonlijst, die cippus afsluit, centraal een opening die plaats maakt voor de voorstelling van een omega-teken. Bij het grafmonument op van de familie **Van Overschelde – Bressinck** kunnen we met enige verbeelding de twee gekrulde motieven, waartussen de arduinen haak hangt waaraan het Romeinse krijgsharnas ophangt, interpreteren als een omega-teken. Bij het grafmonument van de familie **Andries – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 38) wordt het middenlichaam van de cippus bedekt met overkragend

---

¹⁹² <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen/>

lijstwerk waarbij men centraal het omega-teken opmerkt met in haar boogrand de formule D.O.M. .

V.I.5.2.: Obelisk

In de Egyptische Oudheid gaf de obelisk met zijn vier flanken en zijn piramideachtige punt uitdrukking aan de heerschappij over de vier werelddelen en het zenit. De obelisk vormde binnen die context een teken van macht. Het zou duren tot de tweede helft van de zestiende eeuw vooraleer de obelisk zijn toepassing vond ten Noorden van de Alpen. De obelisk kreeg de betekenis van deugd en standvastigheid. Na de veldtocht van Napoleon in Egypte en de aanleg van de begraafplaatsen buiten de bebouwde kom werd de obelisk in de negentiende eeuw een populair grafteken.¹⁹³ Dankzij de symbolische betekenis komt de obelisk vaak voor als grafmonument zelfstandig of in combinatie met andere typologieën.

Bij het grafmonument, dat op naam staat van de familie **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23), vormt de obelisk een zelfstandig monument. Binnen deze context drukt de obelisk deugd noch standvastigheid uit. Ze werd vooral opgericht ter verheerlijking van de vier geniesoldaten die sneuvelden voor het vaderland. Verschillende elementen binnen de rijke voorstelling als het harnas, de legerhelm en de wapentuigen onderstrepen het militaire karakter van deze obelisk. Deze militaire obelisk staat hier symbool voor het eeuwige leven dat is weggelegd voor diegenen die stierven voor het vaderland.¹⁹⁴ Aan het hoofdeinde van het grafperceel van de familie **D'Hondt – De Parade** (zie inventarisfiche nr. 81) staat een monumentale obelisk die de hoogte in priemt. Voor deze obelisk staat er een miniatuurstèle die vermoedelijk pas in het jaar 1982 werd opgericht. De obelisk wordt langs haar voorzijde gedecoreerd met een palmtak die doorheen een rouwkrans loopt die is samengesteld uit eikenbladeren. De combinatie van de obelisk met daarop de voorstelling van een palmtak doorheen een eikenbladkrans geven uitdrukking aan de deugd en vormen een eerbetoon aan de overledenen. Het grafperceel van de familie **Van De Perre – Joos** bestaat uit een vrij ruim podium waarop een obelisk rust. Het grafperceel wordt omheind door ijzeren staven die met elkaar verbonden worden door postamenten, die bekroond worden door marmeren vlammen. Deze vlammen kunnen verwijzen naar zuiverheid of naar het eeuwige vuur maar ze kunnen ook een verwijzing vormen naar de zuiverende en inspirerende vlam waarbij ze uiting geven aan de verlichting en de levenswijsheid. Daarenboven droeg het type van de obelisk een

---

¹⁹³ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 56.

¹⁹⁴ Havermans, A., *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Pg. 80

zekere voorkeur weg als grafmonument bij de vrijmetselaars. De combinatie van de obelisk en de vlammen zouden erop kunnen wijzen dat één of meerdere leden van de familie Van de Perre – Joos lid waren van de loge. De beschikbare biografische gegevens bevatten echter geen gegevens of bepaalden leden van de familie al dan niet tot de maçonnieke loge behoorden. Binnen het grafperceel van de familie **Wilford – Lejeune** bevinden zich een cippus met daarop een gedrapeerd Latijns kruisbeeld en een miniatuurobelisk die er staat ter nagedachtenis van Simonne, de kleindochter van John James Wilford. Deze obelisk rust op een brede sokkel en ze heeft vier schuine ongedecoreerde wanden die samenkomen in een stompe afdekking. Op de voorzijde van de obelisk leest men: *Simonne*. Het is helemaal niet duidelijk waarom de familie opteerde voor een obelisk als grafteken voor Simonne Wilford.

V.I.5.3: Ster

De ster vormt een verwijzing naar Christus, naar nieuw leven en naar de hemel. Daarnaast kan een vijfpuntige ster (pentagram) de vijf wonden van Christus voorstellen. In de Oudheid was dit het symbool voor welslagen en gezondheid. Een zespuntige ster, de Davidster, treffen we aan bij Joden.¹⁹⁵ Op de voorzijde van de sarcofaag van de familie **Braeckman – De Buyscher** werd een vijfpuntige stervorm en de naam van de familie ingebeiteld. De monumentale stèle van de familie **Gordijn – Cornelissens** (zie inventarisfiche nr. 49) bevat een rondboognis waarin een arduinen casement zit vervat. Deze rondboog bevat centraal bovenaan een sluitsteen bedekt wordt door een verheven arduinen vijfpuntige ster. De stèle van de familie **Spruyt** (zie inventarisfiche nr. 4) bevat een marmeren casement met daarop een epigrafie die wordt voorafgegaan door een verdiepte vijfpuntige ster. Bij de stèle van de familie **Van den Haute – Dubois** (zie inventarisfiche nr. 61) wordt de overgang tussen de sokkelzone en het middenlichaam gemarkeerd door een geprofileerde lijst met in het midden een (carrara) marmeren vijfpuntige ster in een medaillon. Tussen het middenlichaam en het fronton van de monumentale stèle van de familie **Van de Vijver – Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44) zit een fries die in het midden versierd is met drie arduinen vijfpuntige sterren. Bij de grafmonumenten van de families **Lesage – Boscus** (zie inventarisfiche nr. 63) en **Van Den Broeck – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 18) worden de inscriptieplaten door middel van bronzen vijfpuntige stervormige siernagels op de middenlichamen van de stèles bevestigd.

¹⁹⁵ - <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen/>

- Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 57.

V.I.5.4: Schip

Stenen boten refereren naar zeelieden of naar personen die een verre reis ondernamen. Het grafmonument van de familie **De Vree – Van Cotthem** (zie inventarisfiche nr. 62) bevat een geprofileerde kroonlijst met driehoekig fronton waarbij het frontonveld is ingevuld met een (carrara) marmeren cartouche met daarin de voorstelling van een schip die over de golven vaart. Binnen dit grafperceel liggen Karel Lodewijk en Renatus Jozef De Vree begraven die beiden schippers waren.

V.I.5.5: Afgebroken zuil

De afgebroken zuil is een motief die vooral in de negentiende eeuw populariteit genoot. Net als de geknakte boom staat de afgebroken zuil symbool voor het plotse afbreken van het (jonge) leven. Het grafmonument van de familie **Verbruggen – Nol** bestaat uit een vrij monumentale sokkelzone met daarop een pleurante en een afgebroken zuil. De pleurante draagt in haar rechterhand een rouwkrans en haar linkerhand ondersteunt haar hoofd terwijl haar elleboog op de afgebroken gecanneleerde zuil rust. Vermits er kinderen noch jongeren binnen dit grafperceel werden begraven staat deze afgebroken zuil hier wellicht symbool voor een plots en onverwacht overlijden of voor van iemand die het leven liet in volle bedrijvigheid. Bij het grafmonument van de familie **Wilford – Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 58) rust een Latijns kruis op een cippus. De horizontale en de verticale kruisarm hebben de vorm van afgeknotte zuilen met gladde schacht.

V.I.6. Enkele veelgebruikte afkortingen, die men terugvindt in de epitafen:

V.I.6.1: D.O.M.

Is een formule die veelal vooraf gaat aan een epigrafie. Voluit betekent D.O.M. Deo, Optimo, Maximo: Naar God, de Beste, de Grootste of 'God de hoogste eer'. Deze formule treft men vrijwel uitsluitend aan bij Katholieke grafmonumenten.¹⁹⁶ In vele gevallen wordt een epigrafie die aanvangt met D.O.M. afgesloten met R.I.P.. De grafmonumenten van de families **Boodts van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 56), **De Buyscher - Vemers** (zie inventarisfiche nr. 11), **Andries – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 38), **Van Overschelde-Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23), **De Ryck – Wuytack** (zie inventarisfiche nr. 48), **Vandenbroeck - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 18), **Van Den Staepele** (zie inventarisfiche nr. 1),

¹⁹⁶ <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen/>

Van Der Heyden (zie inventarisfiche nr. 15), **Van De Vijver - Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44), **Van Raemdonck - Vydt** (zie inventarisfiche nr. 16), **Wauters - Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12), **Wittock - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39) en het grafmonument met de ligging **FI8** dragen allen de formule D.O.M. in hun epigrafie.

V.I.6.2: R.I.P.

De formule R.I.P. staat voor Requies'ca(n)t in Pace wat betekent Hij/Zij die rust in vrede. R.I.P.¹⁹⁷ komt vaak voor als afsluiting van een epigrafie die al dan niet aanvangt met de formule D.O.M. De grafmonumenten van de families **Boodts - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 56), **Brys - Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86), **Buysrogge** (zie inventarisfiche nr. 7), **De Buyscher - Vemers** (zie inventarisfiche nr. 11), **De Coninck - Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 8), **Van Overschelde - Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23), **De Dycker - Joos** (zie inventarisfiche nr. 80), **De Leenheer - Goffa** (zie inventarisfiche nr. 37), **De Ryck - Wuytack** (zie inventarisfiche nr. 48), **Lambrechts** (zie inventarisfiche nr. 82), **Pelagie - Nonneman** (zie inventarisfiche nr. 32), **Orlay** (zie inventarisfiche nr. 40), **Poort - Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55), **Raemdonck** (zie inventarisfiche nr. 71), **Spruyt** (zie inventarisfiche nr. 4), **Van Den Broeck - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 18), **Van Den Staepale** (zie inventarisfiche nr. 1), **Van Der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15), **Van De Vijver** (zie inventarisfiche nr. 25), **Van Raemdonck - Vydt** (zie inventarisfiche nr. 16), **Vergauwen - De Wolf** (zie inventarisfiche nr. 36), **Wauters - Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12), **Wittock - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39) en het grafmonument met de ligging **FI8** (zie inventarisfiche nr. 6) bevatten allen de formule R.I.P., die ofwel de epigrafie afsluit ofwel geformuleerd staat op een bepaald onderdeel van de sokkelzone.

V.I.6.3: I.H.S.

IHS zijn de eerste drie letters van het Griekse woord dat Jezus betekent. Daarnaast zouden deze letters de afkorting kunnen vormen van 'Iesus ho'minum salvator' wat betekent: Jezus, de Heiland des mensen. Deze letters zouden ook de afkorting kunnen vormen van in hoc salis wat betekent: hierin ligt de zaligheid.¹⁹⁸ De wand van de aedicula van de familie **De Ryck - Wuytack** (zie inventarisfiche nr. 48) is bekleed met een Gotisch kruisbeeld waarbij het punt

---

¹⁹⁷ Ibidem

¹⁹⁸ Ibidem.

waar beide armen elkaar kruisen de formule IHS in een Gotisch lettertype draagt. De combinatie van IHS en het gotische lettertype versterken de overtuiging dat de familie katholiek was. Een geheel gelijkaardige weergave vindt men terug bij de families **Pycke – Pauwels** (zie inventarisfiche nr. 33), **Van de Perre – Vertongen** (zie inventarisfiche nr. 72) en de familie **Van der Gucht** (zie inventarisfiche nr. 59) waarbij de letters IHS door mozaïeksteentjes worden gevormd.

V.I.7.: De portretten

De aanwezigheid van het portret van de overledene(n) vormt de uitdrukking van de behoefte tot de integratie van de fysieke beeltenis in het grafmonument.¹⁹⁹

Portretbustes vormen in de meeste gevallen een realistische voorstelling van de overledene. Deze bustes komen losstaand voor, zitten in een nis vervat of werden in reliëf uitgevoerd.²⁰⁰

Het grafmonument van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27) bevatte een marmeren buste van wijlen William Wilford, die een plaats kreeg in diepe nis van het medaillon. Een vrouw met een kind op haar arm en een geknield kind naast haar bekroonden de buste van William Wilford met een lauwerkrans. Een beschrijving van deze buste kan moeilijk gegeven worden daar zij enkele jaren geleden gestolen werd. Het portret van de overledene(n) werd soms ook uitgewerkt in een bronzen of koperen medaillon. Getuigen hiervan zijn niet terug te vinden op deze begraafplaats. Sinds de uitvinding van de fotografie bestond de mogelijkheid erin de foto van de overledene(n) af te drukken op een porseleinen ovalen schild.²⁰¹

Voorbeelden hiervan zijn terug te vinden in de grafmonumenten van de familie **Amelinckx – Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75) en bij de familie **Vergauwen – De Wolf** (zie inventarisfiche nr. 36). Ook het grafmonument van **August Maes** (zie inventarisfiche nr. 74) is getooid met een portret van hem, tijdens zijn ambt als burgemeester. Het betreft een vrij groot zwart-wit afbeelding, die onder een beschermende plastic plaat ligt.

De aanwending van deze portretten laat weinig aan de verbeelding over en creëert een levendig beeld van overleden figuren.

Tussentijds besluit

Dit uitgebreide overzicht aan symbolen, attributen en formules toont aan dat door de aanwending van deze elementen een grafmonument wel degelijk in staat is allerhande vormen van informatie over de overleden familieleden te onthullen aan de nabestaanden of aan de

---

¹⁹⁹ Deze informatie is gebaseerd op een gesprek met Professor Linda Van Santvoort.

²⁰⁰ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 43.

²⁰¹ Ibidem

toeschouwers. Diverse symbolen kunnen een verwijzing vormen naar de identiteit en het karakter van de overledene(n) of naar hun ideologische, filosofische en godsdienstige overtuiging. Aan de hand van symbolen kunnen we er ook achter komen wat hun beroep of de hobby's waren. Daarnaast bestaat er ook een vorm van elementaire funeraire symboliek waarbij geijkte symbolen verband houden met de dood, het leven of de eeuwigheid. Daarenboven houden talrijke symbolen uit de wereld van de flora verband met het betuigen van eer, roem, vriendschap en dergelijke meer aan de overledene(n). Deze symbolen, attributen en formules worden in de meest diverse combinaties, materialen en vormgevingen gegoten waardoor er steeds mogelijkheden bestaan om een originele variant op het thema te ontdekken.

V.2. Het typologische aspect:

Het indelen van de grafmonumenten in een typologische klassering is niet steeds evident. In één grafmonument worden vaak verschillende types met elkaar gecombineerd. Aan de basis van deze rijke variatie ligt de persoonlijke smaak en het vermogen van de opdrachtgever(s). Samen met het feit dat de ontwerpers en uitvoerders van funeraire architectuur, een grotere vrijheid genoten en zich niet dienden te houden aan specifieke bouwkundige eisen bij de creatie van deze funeraire grafmonumenten. Infra worden twaalf verschillende types grafmonumenten besproken die op de begraafplaats van Temse voorkomen. Vanuit een meer algemene bespreking van het type wordt er naderhand dieper ingegaan op de specifieke verschijningsvormen van de grafmonumenten, die opgenomen werden in de selectie. Een bepaald type grafmonument kan vele malen terugkomen. Dit heeft te maken met het feit dat de diversiteit binnen de funeraire typologie niet zo bijzonder groot is.

V.2.1: De stèle

De stèle is een type grafteken dat meestal bestaat uit een rechtopstaande, vierhoekig naar boven toe smaller wordende pijler of plaat. De stèle wordt veelal afgedekt met een timpaan, vaas of plantenornament. Ze werd meestal gevormd uit één stuk steen waarin de naam/namen van de overledene(n) werd gebeiteld met eventueel een in reliëf gebeeldhouwde voorstelling die verband houdt met het leven van de overledene(n). Dit type werd onder andere door de oude Egyptenaren, de Perzen, de Grieken en de Romeinen gebruikt om graven en speciale plaatsen te markeren of om te dienen als monument. In Midden-Amerika gebruikten de Maya's dergelijke stenen om historische gebeurtenissen te herdenken. Deze vorm werd geïntegreerd binnen ons funeraire vormenalfabet waarbij het type een verdere ontwikkeling kende. Dit type grafteken werd frequent toegepast tijdens het Neoclassicisme. De benaming stèle is afgeleid uit het Grieks en betekende oorspronkelijk 'zuil'.²⁰²

---

²⁰² - <http://nl.wikipedia.org/wiki/stèle>

- Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg. 441.

Binnen de selectie komt de stèle in enkele gevallen voor als een vrij- en rechtopstaand grafmonument aan het hoofdeinde van een grafperceel. Voornamelijk de oudere grafpercelen bevatten enkel een stèle die tegen de muur werd geplaatst. In bepaalde gevallen wordt de stèle gecombineerd met een zerk of een sarcofaag. De basisstructuur van de stèle bestaat veelal uit drie geledingen: een getrapte sokkelzone, het middenlichaam en haar afsluiting met een eventuele bekroning. Het middenlichaam van de stèle wordt in vele gevallen bekleed met een inscriptieplaat, met een gebeitelde epigrafie of met een reliëf waarbij deze afgesloten wordt door een overkragend driehoekig- of rondboogfronton met eventueel hoekacroterie. In bepaalde gevallen wordt deze stèle bekroond door een (gedrapeerd) kruisbeeld of een gesluisde funeraire urn. De stèle kan ook de vorm aannemen van een monumentaal scherm. Hoe verder men evolueert in de geschiedenis, hoe vrijer en creatiever men gaat omspringen met deze basisvorm. Zuivere vormen van stèles treft men amper aan binnen het 19e en 20ste eeuwse funeraire vormenalfabet. Vrijwel steeds wordt de stèle aangekleed met diverse architecturale elementen, symbolen of andere vormen van decoratie of wordt deze basisvorm gecombineerd met andere typologieën.

De stèles op de begraafplaats van Temse

De stèles zijn goed vertegenwoordigd op de begraafplaats van Temse. Veertig van de zesentachtig grafmonumenten binnen deze selectie zijn stèles of bestaan uit een combinatie waarvan de stèle deel uitmaakt. Het oudste exemplaar dateert vermoedelijk uit het jaar 1837 en behoort toe aan de familie **Van Strydonck** (zie inventarisfiche nr. 14) het jongste exemplaar binnen deze selectie behoort toe aan de familie **De Schepper – Van Molle** (zie inventarisfiche nr. 68) waarbij deze vermoedelijk werd opgericht in het jaar 1959. Een overzicht en beschrijving van alle stèles zou ons te ver leiden vandaar infra de bespreking van enkele exemplaren die een representatief beeld tracht te geven van de vormen waarin de stèles voorkomen op deze begraafplaats.

Het grafperceel van de familie **De Buyscher – Vemers** (zie inventarisfiche nr. 11) werd in het jaar 1898 aangekocht en werd ingevuld met een stèle aan het hoofdeinde van dit perceel. Deze stèle bestaat uit drie geledingen waaronder een sokkelzone, het middenlichaam en de bekroning. Op een lage arduinen plint rust een getrapte sokkelzone die een trapeziumvormig middenlichaam draagt. Hier staat het opschrift op een vijfhoekige marmeren inscriptieplaat die door middel van vijf bronzen bloemvormige knoppen op het middenlichaam werd

bevestigd. Een verdiepte en blindgelaten frieszone loopt over in een gesloten driehoekig fronton die op de hoeken wordt versierd met acroterie. Het frontonveld draagt een rouwkrans die onderaan een geknoopte strik draagt. Deze stèle wordt finaal afgesloten door een vierkant getrapte arduinen sokkelzone waarop wellicht oorspronkelijk een kruisbeeld of funeraire urn stond. Het grafperceel van de familie **De Schrijver** (zie inventarisfiche nr. 21) wordt ingevuld door een vrijstaande Neogotische stèle die tegen een scheidingsmuur staat. De vrijstaande stèles kenden een grote bloei in de jaren 1850-1860.²⁰³ De stèle van de familie De Schrijver werd vermoedelijk opgericht in het jaar 1865. Een lage afgeschuinde plint draagt een sokkelzone, die centraal onderaan een inscriptieplaat draagt. Het middenlichaam bestaat uit een arduinen lancetnis met daarin bovenaan een kleine porseleinen Christusfiguur. Wellicht werd de epigrafie hier rechtstreeks in het arduinen spitsboogcasement gebeiteld, deze is nu echter niet langer leesbaar. De lancetboog wordt gedragen twee ranke colonetten. Het frontaal is ingevuld met eikenbladloof. Het middenlichaam van de stèle wordt geflankeerd door vierkante steunberen met bovenaan pinakels met hogels en kruisbloem. Wellicht werd de stèle oorspronkelijk bekroond door een kruisbeeld. De vorm van het middenlichaam van deze stèle is aldus gebaseerd op de Neogotische spitsboogvorm. Ook de Neoromaanse rondboogvorm kende een groot succes, een voorbeeld hiervan treffen aan bij de stèle van **Joannes Baptista Van der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15) die vermoedelijk werd opgericht in het jaar 1848. Hier draagt een lage getrapte sokkelzone het middenlichaam van de arduinen afgeronde stèle. De vorm van de stèle leent zich gemakkelijk tot het aanbrengen van allerhande decoratieve en symbolische invullingen. Een voorbeeld hiervan vormt de vrijstaande Neoklassieke stèle van de familie **Van Hoeylandt** (zie inventarisfiche nr. 9) die vermoedelijk werd opgericht in de tweede helft van de negentiende eeuw. Op een getrapte sokkel die uit vier geledingen bestaat rust een hoog rechthoekig middenlichaam met daarin een casement met een gebeitelde epigrafie. De arduinen stèle wordt bovenaan afgesloten door een geprofileerde afgeronde gelijkste top. Op de geprofileerde lijst ligt langs elke helling een Ionische voluut. In het open veld dat ontstaat door de vormgeving van de geprofileerde lijst bemerkt men een carrara marmeren medaillon met daarin de voorstelling van een gevleugelde toorts.

De monumentale stèle van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27) werd vermoedelijk opgericht in het jaar 1868. Ze bevat een monumentaal Frans witstenen trapeziumvormig

---

²⁰³ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992. Pg 207.

middenlichaam die werd bekleed met een bas-reliëf. Het middenlichaam rust op een zware rechthoekige sokkelzone die een arduinen inscriptieplaat draagt. De stèle wordt bekroond door twee symmetrische sierlijke voluutmotieven die rusten op een geprofileerde kroonlijst die de stèle afdekt.

Een originele maar zeker geen unieke behandeling van de stèle vindt men terug in het Neoklassieke grafmonument van de familie **Lambrechts** (zie inventarisfiche nr. 82) dat vermoedelijk werd opgericht in het jaar 1926. Het middenlichaam van deze stèle bestaat niet uit één geheel. Het middenlichaam bestaat hier echter uit een rechthoekig arduinen veld dat bekleed wordt met een epigrafie die vermeldt staat tussen vier stervormige siernagels. Twee vrijstaande Ionische zuilen op eenvoudige basementen, flankeren dit middenlichaam en dragen het hoofdstel. Een gelijkaardige behandeling van het middenlichaam van de stèle treft men aan bij de grafmonumenten van de families **Lesage-Boscus** (zie inventarisfiche nr. 63) en **Van De Vijver – Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44).

De stèle kende naarmate men verder in de tijd evolueert vanzelfsprekend een verdere ontwikkeling. Een voorbeeld dat deze evolutie aantoont vormt het grafmonument van de familie **D'Hooghe** (zie inventarisfiche nr. 13) dat vermoedelijk werd opgericht rond 1907. Aan het hoofdeinde van een graftuin staat een rechtopstaande plaat. De stèle lijkt net een puzzel van allerhande geometrische patronen die vakkundig in elkaar werden gepast. Deze stèle beslaat de volle breedte van het grafperceel. Onderaan op de hoeken van deze stèle vertrekt een arduinen borduur die het grafperceel omzoomt. De manier waarop het grafperceel hier werd afgebakend leunt aan bij een traditie waarbij dit aanvankelijk gebeurde in de vorm van een hekwerk of stenen hoekpalen waartussen zich kettingen, vaste panelen, spijlen of beplanting bevonden. Bepaalde grafmonumenten van recentere datum, waaronder de grafmonumenten van de familie **De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr. 83, °1931), **Van Os** (zie inventarisfiche nr. 46, °1943), en **Reynaerts-Deshayes** (zie inventarisfiche nr. 42, °1932) bestaan vaak uit een staande steen met daarvoor een open vlak voor beplanting of marmerslag. Als markering voor de concessie wordt meestal een omlijsting van stenen banden gebruikt.

Maar de stèle kan ook uitgroeien tot een monumentaal scherm. Een voorbeeld hiervan vormt het grafmonument van **Frans Boel** (zie inventarisfiche nr. 28) dat vermoedelijk werd opgericht in het jaar 1943. Dit grafperceel is behoorlijk monumentaal en bestaat uit een immense graftuin met aan het hoofdeinde een monumentale stèle van klassieke inspiratie, die is opgevat als een monumentaal scherm. Vanaf de jaren 1870 werden stèles veelal

gecombineerd met zerken.²⁰⁴ Binnen deze selectie hebben we vijf dergelijke combinaties. Vier dergelijke grafmonumenten dateren uit de jaren '30 van de twintigste eeuw en bij het vijfde exemplaar betreft de zerk een latere toevoeging, die vermoedelijk dateert uit het jaar 1949. Een voorbeeld van dergelijke combinatie betreft het grafmonument van de familie **Beeckx** (zie inventarisfiche nr. 77), dat vermoedelijk werd opgericht in het jaar 1937. Hier werd zowel het massief arduinen fundament met daarop het zerk in superpositie trapsgewijs in drie lage niveaus opgevat. Deze bovenste geleding van de zerk is echter kleiner qua oppervlakte en beslaat, in tegenstelling tot de onderste geleding, niet gans het grafperceel. Deze driedeling wordt herhaald in de vorm van de stèle. Ook de Stèle is zowel horizontaal als verticaal, trapsgewijs in een driedelige structuur opgevat. Ook de combinatie van een stèle met sarcofaag is mogelijk. Binnen de selectie werden twee dergelijke combinaties opgenomen met name de grafmonumenten van de families **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55, °1886) en van **Vergauwen – De Wolf** (zie inventarisfiche nr. 36, °1906). Het grafmonument van de familie Vergauwen – De Wolf bestaat uit een verhoogd podium waarin een hellende sarcofaag werd ingepast. Aan het hoofdeinde van de sarcofaag staat een arduinen stèle waarbij haar voetstuk steunt op het arduinen podium. De vorm van het middenlichaam van de stèle vertoont gelijkenissen met een ingezwenkte klokgevel. Het middenlichaam draagt boven- en onderaan een porseleinen ovalen portretmedaillon met de afbeelding van de echtelingen. Daartussen bevindt zich de epigrafie. De stèle wordt bekroond door een eenvoudig kruisbeeld.

V.2.2: De (graf) zerk

De grafzerk is een liggende steen die dient ter afdekking van een graf. Het oppervlak is al dan niet versierd, soms met wapens, doodssymbolen of voorwerpen die verband houden met de overledene. Doorgaans is de naam en de geboorte- en sterfdatum van de overledenen in de steen gebeiteld.²⁰⁵ Oude grafzerken treft men ook aan in de kerkvloer, het is aldus een type dat reeds lang deel uitmaakt van ons funeraire vormenalfabet.

Binnen deze selectie vindt men negen grafmonumenten terug die bestaan uit een zerk of die bestaan uit een combinatie met een zerk. Het meest zuivere type zerk dat bestaat uit een lage

²⁰⁴ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992. Pg 207.

²⁰⁵ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg. 200-201.

vlakke steen die een inscriptie draagt en die niet gecombineerd wordt met een ander type komt niet voor binnen deze selectie. Verschillende variaties op de basisvorm vindt men wel terug binnen deze selectie.

De zerken op de begraafplaats van Temse

Een voorbeeld dat misschien het dichtst aanleunt bij de definiëring van de (vrijstaande) zerk vindt men terug in het grafmonument van de familie **Aubroeck** (zie inventarisfiche nr. 67, °1955). We zien hier een superpositie van twee vlakke zerken. Onderaan heb je een vlakke rechthoekige arduinen plaat met daarbovenop een herhaling van deze vorm maar dan kleiner qua oppervlakte. De bovenste zerk draagt onderaan een verheven epigrafie en links bemerkt men een eenvoudig rechthoekig Latijns kruis. Dit grafmonument wordt gekenmerkt door een uitgezuiverde geometrische vormgeving. Net deze superpositie van twee zerken maakt dat men ook hier afwijkt van de zerk in haar meest zuivere vorm.

In vele gevallen is er echter sprake van een verhoogde zerk die een inscriptie draagt. Dergelijke behandeling vindt men terug in het grafmonument van de familie **Wilford – Mésot** (zie inventarisfiche nr. 26, 1° helft van de twintigste eeuw). Dit grafmonument bestaat uit twee basisstructuren: een opgehoogde zerk met aan haar hoofdeinde een hoofdplaat. De eigenlijke zerk is geplaatst op een vrij hoge plint, die het ganse grafperceel beslaat. De zerk wordt aan weerszijden geflankeerd door een lagere wand met een vloeiende lijn. De deksteen draagt bovenaan een epigrafie en rechts daarvan ligt een Latijns kruis in hoogreliëf. Het oppervlak van de deksteen had gerust wat mogen hellen in functie van een betere leesbaarheid van de epigrafie. Een vrij originele benadering van een verhoogde zerk vindt men terug in het grafmonument van de familie **Van der Gucht** (zie inventarisfiche nr. 59, °1906). Dit grafmonument bestaat uit een vrij hoge en bruto gekapte arduinen zerk met daarop een deksteen in dezelfde materie. Zowel de zerk als de deksteen bestaan uit twee geledingen. Op de bovenste geleding van de deksteen leest men: *Gedenk de zielen*. De deksteen is bekleed met een rechthoekig mozaïekveld met decoratieve patronen en de figuratie van een Latijns kruisbeeld. Vooral haar hoogte maar ook de omheining belemmeren een goede zichtbaarheid op het mozaïekpatroon.

In enkele gevallen wordt de zerk gecombineerd met een stèle. Binnen deze selectie bevinden zich drie grafmonumenten waarbij de zerk trapsgewijs is opgevat en waarbij deze indeling zich herhaalt in het ritme van de stèle. Op die manier houden zerk en stèle elkaar in een zeker

evenwicht, binnen deze vormgeving vormt de zerk dan ook een volwaardig onderdeel van het ganse concept. Het grafperceel van de familie **Maes** (zie inventarisfiche nr. 74, °1934) wordt ingevuld door een zerk met aan het hoofdeinde een rechtopstaande plaat. De granieten zerk beslaat het ganse grafperceel en loopt trapsgewijs in drie niveaus naar de stèle toe. Het eerste en laagste niveau van de zerk draagt een heel eenvoudig, klein en fijn Latijns kruisbeeld met daarnaast een zwart-wit foto van August Maes. Daaronder bevindt zich een epigrafie. Deze driedeling herhaalt zich in de vorm van de stèle. Een gelijkaardige behandeling treft men aan in het grafmonument van de familie **Beeckx** (zie inventarisfiche nr. 77; °1937), die drie jaar later werd opgericht. Een variatie op deze behandeling van de zerk vindt men terug in het grafmonument van de familie **Amelinckx – Hulin** (zie inventarisfiche nr. 76, °1936). Dit grafperceel is ingevuld met een opgehoogde arduinen zerk, die het ganse grafperceel beslaat en rechtopstaande stèle. Ook deze zerk is niet, zoals in haar meest zuivere vorm gewoon vlak, maar heeft diverse niveauverschillen. De trapsgewijze geleiding van de zerk vindt zijn echo in de rechtopstaande stèle die werd bedacht met in- en uitspringende velden. Op het hoogste niveau van de zerk staat een arduinen fotohouder die eveneens wordt gekenmerkt door deze trapsgewijze verhouding. Deze drie grafmonumenten werden in de jaren '30 van de twintigste eeuw opgericht. Deze behandeling van de zerk was blijkbaar vrij populair in die periode want deze drie grafmonumenten lijken op elkaar geïnspireerd.

Deze getrapte indeling van de zerk vindt men ook terug in de grafmonumenten van de families **Van Landeghem – D'Hollander** (zie inventarisfiche nr. 47, °1890) en **Hebbinckhuys** (zie inventarisfiche nr. 84, °1930). De zerken werden gehouwen door eenzelfde steenhouwerbedrijf (G. Van Landeghem, Temse) en zijn vrijwel identiek. Beide grafpercelen worden ingevuld door een zerk met deksteen met aan haar hoofdeinde een stèle. Een vrij lage arduinen plint draagt in beide gevallen een smalle zerk die bedekt wordt door een dekplaat die getrap is en twee niveaus telt. Het achterste gedeelte van de deksteen wordt bedekt door nog een deksteen. Zo lijkt het althans bij vooraanzicht. Zijzicht toont ons een schuinoplopende deksteen waarvan het voorste deel over een hoogte van enkele centimeters is weggelaten en werd afgesneden van de rest van de deksteen. Het achterste veld van de deksteen wordt aan weerszijden afgesloten door een arduinen boord. Bij het grafperceel van de familie Van Landeghem – D'Hollander werd de zerk pas later toegevoegd aan de stèle. Omwille van haar hoog en schuin oppervlak vertoont deze vormgeving van de zerk ietwat gelijkenis met het sarcofaagtype.

Het grafperceel van de familie **Wittock – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39, °1937) bevat een miniatuur uitvoering van dit type. Vooraan in de graftuin ligt een uiterst sober

rechthoekig zerkje die een epigrafie draagt. Het decoratieve aspect werd hier volledig achterwege gelaten. Deze uitvoering leunt het dichtst aan bij de zerken die werden ingepast in de vloer van de kerkgebouwen.

V.2.3: De portiek

Haslinghuis omschrijft een portiek als een klassieke of Classicistische zuilengang of galerij voor de ingang van een gebouw. Een tweede betekenisinvulling van het portiek is het ingebouwde portaal dat aan straatzijde geheel open is en die leidt naar de ingang van een gebouw.²⁰⁶ Enkel dit onderdeel van het gebouw wordt weerhouden en aangewend als zelfstandig onderdeel in de vorm van een grafmonument.

Portieken worden gevormd uit opstaande elementen met twee zuilen of pijlers en een entablement. Deze portieken fungeren dikwijls als decor voor een rondsculptuur of een hoogrelief of er kan ook een inscriptieplaat in de ondiepe nis, tussen de zuilen zijn aangebracht.²⁰⁷ Het portiek vertoont sterke gelijkenissen met de aedicula ('tempeltje') wat een geliefkoosd motief was voor grafmonumenten, epitafen, altaren, portalen en dergelijke meer.²⁰⁸

De selectie bevat slechts vier portieken, die zelfstandig binnen het grafperceel staan of waarbij zij gecombineerd wordt men een ander type en zo een onderdeel uitmaakt van het totaalconcept. Deze portieken beantwoorden aan de algemene beschrijving van Capiteyn en Decavele.

De portieken op de begraafplaats van Temse

Het massieve portiek van de familie **Seghers - Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24) werd vermoedelijk opgericht in het jaar 1905. Het is een vrij indrukwekkende portiek in Neoklassieke stijl. Een massieve drieledige sokkelzone draagt het eigenlijke portiek. Het zwaar overkragende hoofdgestel van de portiekstructuur wordt gestut door twee zuilen die bekroond worden door voluutkapitelen. De wand van de ondiepe nis wordt bekleed met een

²⁰⁶ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg. 361.

²⁰⁷ Capiteyn, A., Decavele, J., *In steen en brons van leven en dood*, Gent, 1981, Pg. 46.

²⁰⁸ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg.19.

arduinen inscriptieplaat. Het tympanon is verrijkt met twee kruisende lauriertakken met centraal een rouwkrans en op de hoeken acroterie. De bekroning van het bovengestel bestaat uit een eenvoudig maar sierlijk kruisbeeld. De ontstaansdatum van het portiek van de familie **De Dycker – Joos** (zie inventarisfiche nr. 80) is onbekend en het is ook niet evident haar in een bepaalde stijlstroming onder te brengen. De portiek - structuur zelf bestaat uit een rondboog die steunt op zuilen van Corinthische inspiratie. Het portiek rust in zijn geheel op een tweeledige arduinen sokkelzone. De wand van de ondiepe nis is bekleed met een arduinen kruis waaraan een porseleinen Christusfiguur werd genageld. Het portiek wordt afgedekt door een puntvormig zadeldak, die bescherming biedt aan de porseleinen Christusfiguur, die aan het kruisbeeld hangt. Het portiek wordt bekroond door een kruisbeeld. Zowel bij de familie **De Dycker – Joos** als bij de familie **Seghers – Sergoyenne** vormt het portiek de enige typologische invulling van het grafperceel.

Het grafperceel van de familie **De Ryck – Wuytack** (zie inventarisfiche nr. 48) is ingevuld met een portiek waarvoor zich een zerk uitstrekt. De Neogotische portiek dateert vermoedelijk uit het jaar 1886, de zerk met deksteen werd wellicht later toegevoegd. De Neogotische portiek - structuur is opgebouwd uit verschillende geledingen. Op een lage plint rust een rechthoekige sokkelzone met een casement die een epigrafie draagt. Lijstwerk sluit deze zone af en markeert de overgang naar het middenlichaam. Een gegroefde lancetboog rust op twee korte zuilen van Corinthische inspiratie. De wand van de ondiepe nis is bekleed met een Gotisch kruisbeeld. Het portiek wordt afgedekt door een puntvormig zadeldak. Het portiek wordt bekroond door een kruisbeeld. Vooraan in de graftuin ligt een zerk die een schuinsopgaande deksteen draagt. Het praalgraf van de familie **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86, ° 1911) bevat een sarcofaag met aan haar hoofdeinde een Neogotische portiek, die veel gelijkenissen vertoont met deze van de familie **De Dycker – Joos**. De structuur van de portiek bestaat uit een geprofileerde lancetboog die steunt op twee korte granieten zuiltjes van Corinthische inspiratie. De wand van de ondiepe nis van het portiek is bekleed met een kruisbeeld waaraan Christus is genageld. De portiek wordt afgedekt door een puntvormig zadeldak. Het zadeldak wordt bekroond door een fijn uitgevoerde sokkelzone die de basis vormt voor een kruisbeeld.

Het is niet evident te bepalen wanneer dit type grafmonument een voorkeur genoot, want het oudste exemplaar binnen deze selectie (De Ryck – Wuytack) dateert vermoedelijk uit 1886 en het jongste exemplaar dateert vermoedelijk uit 1954, na het overlijden van Henrica Joos.

V.2.4: De zuil

De zuil is een vrij- en rechtopstaande kolom met een cirkelvormige doorsnede. Ze bestaat vrijwel steeds uit een voetstuk ²⁰⁹, een schacht en een kapiteel. De schacht kan glad of gecanneleerd zijn. Het kapiteel kan afhankelijk van de stijlperiode of inspiratie verschillende vormen aannemen. Naast de zuil in zijn volle lengte komen ook driekwart en halve zuilen voor. Afgebroken zuilen verwijzen binnen de funeraire context naar een vroegtijdige of bruuske beëindiging van het leven. De zuil vindt men als funerair element reeds terug in Archaisch Griekenland (ongeveer rond 540-525 voor Christus). Toen werd bovenop de zuil een sfinx of een palmet geplaatst. Ook Romeinen gebruikten deze zuil als funerair element, zij plaatsten echter een buste of een symbool bovenaan. ²¹⁰

De zuilen op de begraafplaats van Temse

Binnen de selectie komen talrijke zuilen voor maar deze vormen steeds een architectonisch onderdeel van het eigenlijke grafmonument. De zuil als zelfstandig type grafmonument treffen we niet aan binnen deze selectie. Slechts één grafmonument met name dat van de familie **Verbruggen – Nol** (zie inventarisfiche nr. 53, °1906) bevat een afgebroken zuil waartegen een pleurante aanleunt. Dit grafmonument draagt de signatuur van de Antwerpse steenhouwer Clement Jonckheer. Exact dezelfde exemplaren vindt men terug op de stedelijke begraafplaats van Assebroek (Brugge)^{211 212} en op het Schoonselhof te Antwerpen²¹³. Gebroken zuilen treft men vaak aan op de negentiende eeuwse begraafplaatsen, binnen dit tijdsbestek kon men zich immers moeilijk verzoenen met de dood.

V.2.5: De siertoren

Dit type grafmonument is geïnspireerd op het pinakelmotief uit de gotische bouwtraditie. Deze pinakels dienden als bekroning van vensters, portalen, torens en dergelijke meer. In de loop van de negentiende eeuw komt de neogotische pinakel voor als zelfstandig herdenkings- of grafmonument. Haar lijf is veelal vier of achthoekig in doorsnede waarbij de flanken

---

²⁰⁹ De Dorische zuilen hebben geen basis.

²¹⁰ Vandervelde, C., *La nécropole de Bruxelles. Etude de l'architecture et de la sculpture funéraire, des symboles et des épitaphes. Inventaires*. Brussel, s.n., 1991, Pg. 41-42..

²¹¹ Vandervelde, C., *De funeraire beeldhouwkunst* in: *De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Generale Bank, 1990, Vol 1., Pg. 191.

²¹² Zie Illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 25.

²¹³ Havermans, A., *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Inventarisbundel: Het grafmonument van de familie Kockx-Billen.

worden ingevuld met casementen met driepassen.²¹⁴ Deze neogotische pinakelmonumenten zijn gelieerd aan een katholieke geloofsovertuiging.

De siertoren op de begraafplaats van Temse

Binnen deze selectie is slechts één grafmonument opgevat als een siertoren. Een verklaring voor de vrij beperkte populariteit van dit type is niet voorhanden. De siertoren van de familie **Varendonck – Wittock** (zie inventarisfiche nr. 20) werd vermoedelijk na het overlijden van Michiel Varendonck opgericht in het jaar 1884, dit is de periode van de rijpe neogotiek. De vormgeving van de siertoren van de familie Varendonck is weinig origineel en beantwoordt aan de standaardtypologie. De neogotische siertoren rust op een vrij hoog, getrap en vierkant voetstuk. Langs elke flank van de siertoren heeft men twee smalle halfzuiltjes, die bekroond worden door Corinthische kapitelen, op de hoeken met tussenin een gotische drielobbige nis met hierin een arduinen casement. Het casement aan de voorzijde van de siertoren draagt een epigrafie die niet langer leesbaar is door verwerking. Het rechter- linker- en achterste casement werd wellicht nooit voorzien van een epigrafie. Elke flank wordt bedekt door een driehoekig gelijkste top. Helemaal bovenaan wordt de siertoren bekroond door een Latijns kruisbeeld met fantasierijke uitwerking van de kruisarmen. De gotische stijl genoot een zekere voorkeur bij katholieke families. In dit geval opteerde men wellicht voor dergelijk type grafmonument omwille van haar Christelijk - katholieke dimensie.

V.2.6: De cippus

De cippus vindt zijn oorsprong in de Romeinse tijd en is een variant op de sarcofaag. Binnen deze context nam de cippus de vorm aan van een kleine cilindrische of vierkante zuil. De senaat maakte soms gebruik van de cippus om er zijn decreten in te graveren. Eigenaren plaatsten deze cippus op hun grond ter afbakening van de grenzen van hun domein. De cippus werd ook aangewend om langs de wegen een militaire grenszone af te bakenen. Toch werd ook binnen deze context de cippus vooral gebruikt als funerair monument waaronder het lichaam van de overledene(n) werd begraven. De voorzijde van de cippus droeg meestal de naam, de titels en de namen van de familieleden van de overledene. De zijflanken werden verrijkt met ornamenten en emblemen die verband hielden met het karakter en het beroep van

---

²¹⁴ http://www.maverick-ics.be/03_epitaaf/epitaaf_2.htm

de overledene. Frontonbekroning en acroteria maakten de cippus af.²¹⁵ De cippus is een type grafmonument dat zeer geliefd was tijdens het Neoclassicisme.²¹⁶

Binnen de selectie werden vier cippi opgenomen, die zich verspreid over de begraafplaats bevinden. Meestal gaat het om een vrijstaande rechthoekige of vierkante massieve steen, die bovenaan afgesloten wordt door een driehoekig- of rondboogfronton met hoekacroterie. Het opschrift bevindt zich meestal langs de voorzijde maar ook de flanken kunnen een inscriptie dragen. Veelal bestaat het verlangen om de cippus te verfraaien of te individualiseren waarbij de cippus bovenaan bekroond wordt door een kruisbeeld of een gesluisde urn.

De cippi op de begraafplaats van Temse

De familie **Andries** (zie inventarisfiche nr. 38) ligt begraven onder een prachtig voorbeeld van een neoklassieke cippus, die vermoedelijk in het jaar 1875 gehouwen werd door Edmond Paternotte uit Gent. Deze werkelijk monumentale cippus werd opgetrokken in arduin en draagt langs elke flank vier glad gezaagde inscriptieplaten. De sokkelzone van de cippus bestaat uit twee geledingen, in de onderste zone werd een Latijns kruis gebeiteld en de smalle rechthoekige geleding erboven draagt een epigrafie. Vanaf deze laatste geleding ziet men een trapsgewijze versmalling die overgaat in het middenlichaam. Dit middenlichaam draagt langs elke flank een arduinen casement dat langs elke zijde, behalve achteraan, een epigrafie draagt. Uitzonderlijk wordt het middenlichaam hier niet afgesloten door een driehoekig fronton maar door overkragend lijstwerk. De vier hoeken van de cippus worden versierd met palmetacroteria. De gesluisde urn die de cippus aanvankelijk bekroonde is nu verdwenen. Bij het grafmonument van de familie **Van de Perre- Vertongen** (zie inventarisfiche nr. 72, °1919) vormt de Neoklassieke cippus in feite de sokkelzone voor het monumentale kruisbeeld met Christusfiguur. Een vrij lage gecompartmenteerde sokkelzone draagt de ranke en hoge cippus. Het middenlichaam van de cippus is langs drie zijden bekleed met rechthoekige marmeren inscriptieplaten. Smalle schuin geplaatste rechthoekige arduinen panelen vormen de hoeken van de cippus. Een meanderfries is net onder de cippusbekroning geplaatst. Bovenaan de eigenlijke cippus treft men de karakteristieke stèle- en cippusbekroning aan met langs elke zijde driehoekige frontons met op de hoeken blinde acroteria met centraal een hoog en scherp fronton. Het frontonveld langs de voorzijde is ingevuld met een rouwkrans die is

²¹⁵ Vandervelde, C., *La nécropole de Bruxelles. Etude de l'architecture et de la sculpture funéraire, des symboles et des épitaphes. Inventaires*. Brussel, s.n., 1991, Pg. 41.

²¹⁶ Van Santvoort, L., *Cursus Geschiedenis van de Bouwkunst III: College 19e eeuwse grafmonumenten*, 21.12.2005.

samengesteld uit eikenbladeren. De frontonvelden langs de zijflanken zijn ingevuld met gestileerde vegetatieve motieven. Deze cippus draagt een getrapte vierkante sokkelzone die de basis vormt voor een Latijns kruisbeeld met Christusfiguur. Ook bij het grafmonument van de familie **Wilford – Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 58) functioneert de cippus als sokkel voor een Latijns kruisbeeld. De kleine elegante cippus staat op een getrapte sokkel. Enkel de voorzijde van het middenlichaam draagt een marmeren inscriptieplaat. Boven het middenlichaam van de cippus bemerkt men overkragend lijstwerk met daarboven een meanderfries. De cippus wordt langs weerszijden bekroond door een rondboogfronton, die uit verschillende boogruigen bestaat, met een halfmond blindgelaten timpaan. Een vrij bijzondere en originele behandeling van de cippus vindt men terug in het grafmonument van **Maria Amelberga Van Raemdonck** (zie inventarisfiche nr. 71, °1866). Dit grafmonument is samengesteld uit twee verschillende typologieën: Vooraan een plint met deksteen en aan het hoofdeinde een massieve cippus. Achteraan rijst een getrapte sokkelzone de hoogte in en deze draagt het middenlichaam van de cippus. Het middenlichaam verjongt naar boven toe en is bekleed met een epigrafie die niet langer goed leesbaar is. Een geprofileerde opengewerkte kroonlijst dekt het middenlichaam van de cippus af. De specifieke vormgeving van deze kroonlijst creëert centraal een opening die plaats maakt voor de voorstelling van een omega-teken. Langs de zijflanken wordt deze zwaar overkragende kroonlijst versierd met gebeitelde gestileerde bladeren en bloemmotieven. De bekroning van de cippus bestaat uit een vrij originele bekroning. Een arduinen rechtopstaande balkvorm wordt langs die haar vier zijden geschraagd door voluutmotieven.

V.2.7: De obelisk

De benaming obelisk is afgeleid van het Griekse woord ‘Obelos’ wat spies betekent. De obelisk vindt haar oorsprong in het oude Egypte. De obelisk heeft vrijwel steeds een vierkante basis, wordt naar boven toe slanker en wordt bekroond door een piramidevormige stompe punt. In het Oude Egypte stonden obeliskken vaak paarsgewijs voor poorttorens van tempels opgericht en werden deze beschouwd als troon van de dagelijks langs de hemel reizende zonnegod. Gemiddeld waren deze dertig tot veertig meter hoog. Vanaf de achttiende eeuw zouden obeliskken Europese grafmonumenten gaan sieren. Zowel in de Renaissance als in de Directoirstijl was dit motief vrij populair.²¹⁷ Mede dankzij haar symbolische betekenis²¹⁸ en onder impuls van de Neostijlen werd dit motief terug opgepikt en komt de obelisk vaak voor

²¹⁷ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg. 331.

²¹⁸ Haar symbolische betekenis wordt uitgelegd onder punt V.I.5.2

als grafmonument, al dan niet in combinatie met andere funeraire types.²¹⁹ De obelisk is een type die de voorkeur wegdraagt van Napoleontisten en vrijmetselaars. Daarnaast heeft de obelisk ook een link met de verlichting.²²⁰

Binnen de selectie vinden we vier obelisken terug. Het vroegste exemplaar dateert vermoedelijk uit 1882 en het jongste exemplaar werd vermoedelijk opgericht in het jaar 1882.

De obelisken op de begraafplaats van Temse

De obelisk van de familie **D'Hondt – De Parade** (zie inventarisfiche nr. 81, °1924) staat aan het hoofdeinde van de graftuin. Van op een kubusvormig voetstuk priemt een 2,90 meter hoge obelisk de hoogte in. De voorzijde van de obelisk is versierd met een geprononceerde palmtak in hoogrelief, die van links onder naar rechts boven loopt, doorheen een rouwkrans. De obelisk wordt bovenaan afgesloten door een brede overkragende piramidevormige top. Onder deze geprononceerde bekroning bemerkt men afhangend loof op de hoeken met daartussen diepe groeven. De sokkelzone van de obelisk werd vooraan bedacht met twee kleine Latijnse kruisbeelden in superpositie met daaronder een epigrafie. Deze kruisbeelden geven dit in wezen niet religieuze funeraire type een Christelijke toets. Het grafmonument dat op naam staat van de familie **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23) bestaat uit een slanke militaire obelisk die werd opgericht ter ere en nagedachtenis van vier geniesoldaten die sneuvelden in 1882. Deze militaire obelisk is vrij monumentaal en bereikt een hoogte van 3,54 meter. De sokkelzone van de obelisk is getrapt en bestaat uit drie geledingen. De bovenste geleding van deze sokkelzone wordt in het midden versierd door een fries met diamantkoppen. Een diepe groef markeert de overgang naar het zware vierkante lichaam van de obelisk, die langs haar voorzijde bekleed is met een heel bijzondere voorstelling²²¹ met diverse elementen als een Romeins krijgsharnas, wapentuigen, leeuwenkoppen en enkele elementaire vormen van grafsymboliek. Deze voorstelling zit vervat tussen twee arduinen banden rondom het lichaam van de obelisk. Langs elke flank van de obelisk staat een epigrafie te lezen op het veld onder de onderste band. De obelisk wordt afgesloten door een piramidale bekroning waarop een eenvoudig Latijns kruisbeeld rust. Het is eerder uitzonderlijk dat het lichaam van de obelisk een epigrafie bevat, doorgaans wordt dit lichaam

²¹⁹ http://www.maverick-ics.be/03_epitaaf/epitaaf_2.htm

²²⁰ Van Santvoort, L., *Negentiende eeuwse grafmonumenten p Brusselse begraafplaatsen. Tussen pronkerig individualisme en levensbeschouwelijk idealisme*, in: *Religie en de dood. Momentopnamen uit de geschiedenis van de westerse omgang met de dood*. Red: Guido van Heeswijck en Walter van Herck, Kapellen/Kampen, 2004, Pg. 89-91.

²²¹ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 26.

onbeschreven gelaten waarbij het opschrift zich op de zone van de sokkel bevindt.²²² De vrij brede en rijk gedecoreerde obelisk van de familie **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45, °1895) bereikt een hoogte van 4,60 meter en ze aan het hoofdeinde op een vrij laag arduinen podium. De onderste geleding van de obelisk is getrapt. Op de bovenste zone van de sokkel bevindt zich een rechthoekige carrara marmeren plaat met daarop de voorstelling van een acanthusrank doorheen een rouwkrans en een Latijns kruisbeeld. Op het brede middenlichaam werd een trapeziumvormige marmeren inscriptieplaat bevestigd. Het lichaam van de obelisk wordt afgesloten door een opengewerkte frontonvormige bovenstructuur waarbij haar timpaan wordt bekleed door twee klimopraken die worden samengebonden door een strik. De frontonvormige bovenstructuur is aan de voorzijde segmentvormig uitgehold en in deze uitsparing tussen de inscriptieplaat en het opengewerkte fronton bevindt zich een rouwkrans die is opgehangen aan een marmeren haakje. Deze obelisk wordt niet bekroond door een piramidion maar door een vlakke afdekking waarop een eenvoudig arduinen Latijns kruis werd geplaatst. Aan de voet van het kruisbeeld bemerk je een palmetmotief. Ook hier is de reden waarom deze familie opteerde voor een obelisk onduidelijk, misschien behoorden enkele mannelijke familieleden wel tot de maçonnieke loge. Deze denkpiste wordt ondersteund door de aanwezigheid van de vlammen op de postamenten. Elk van deze drie hierboven beschreven obeliskken getuigen van een sterke decoratiedrang, deze staat echter steeds in het teken het monument een funerair karakter te verlenen. Bij deze drie hierboven beschreven exemplaren varieert de hoogte van de obelisk tussen de twee en de vijf meter, miniatuur exemplaren komen echter ook voor. Een voorbeeld hiervan vinden we terug binnen het grafperceel van de familie **Wilford – Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 58, °1897). Deze obelisk bereikt slechts een hoogte van ongeveer 70cm. De vorm van de obelisk is hier zeer zuiver en getuigt van een heel strakke lijnvoering. Op een lage vierkante sokkel rust de niet-gedecoreerde obelisk. Haar lichaam bestaat uit vier brede wanden die naar boven toe verjongen en die bovenaan samenkomen in een piramidevormige stomp maar breed vlak. Op de voorzijde van de obelisk leest men: *Simonne*.

V.2.8: De muurplaat

In de muren van de begraafplaats werden enkele platen gemetseld. Dit gebruik bouwt voort op een eeuwenlange traditie binnen onze funeraire cultuur waarbij grafplaten in de kerkmuur werden gemetseld. Nu men niet langer in of rond het kerkgebouw mocht begraven worden,

---

²²² Havermans, A. , *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Pg. 44.

verplaatste ook dit gebruik zich naar de openbare stedelijke begraafplaats. Deze ingemetselde platen kunnen de vorm aannemen van een stèle of van een eenvoudige rechthoekige of vierkante muurplaat. De selectie bevat vier muurplaten.

De muurplaten op de begraafplaats van Temse

Het grafperceel van de familie **Andries** (zie inventarisfiche nr. 38, °1875) ligt in de Noordelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. Het perceel bestaat uit een monumentale arduinen cippus die geplaatst werd op een vrij hoog podium in breuksteen. Links van cippus bemerkt men een heel eenvoudige rechthoekige arduinen muurplaat die werd ingemetseld in de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze muurplaat bevat de namen van Theodoor De Decker en Maria Andries, het beroep van Theodoor De Decker en hun geboorte- en sterftedatum. De muurplaat werd wellicht in de eerste helft van de twintigste eeuw, na het overlijden van Theodoor of Maria, in de muur gemetseld. Het intieme grafperceel van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27, °1868) is gelegen in de Zuidoosthoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. Zij bestaat werd ingevuld met een monumentale Frans witstenen stèle met bas-reliëf. Aan weerszijden van het centrale monument bevinden zich twee muurplaten. Deze zijn geconcipieerd in de vorm van neogotische lancetnissen die het kader vormen voor marmeren casementen, die elk een epigrafie dragen. De lancetboog is vervaardigd uit Franse witsteen, deze eindigt in haar midden in een motief die lijkt op een kraagsteen. Deze twee muurplaten zitten gemetseld in de oorspronkelijke omheiningmuur van deze begraafplaats. In de omheiningmuur links zit een eenvoudige rechthoekige Frans witstenen muurplaat verrat die een epigrafie draagt. Deze plaat is met bloemvormige knoppen, die met bladgoud werden belegd, in de muur bevestigd. Deze muurplaat is op sommige momenten nauwelijks zichtbaar door klimopbegroeiing. Deze muurplaat werd vermoedelijk later toegevoegd, met name na het overlijden van Arthur Wilford in het jaar 1926. Het is frappant dat alle vier de muurplaten zich bevinden in de oudste sectie van de begraafplaats en dat men deze niet aantreft in de latere uitbreidingen.

V.2.9: De sarcofaag

De benaming sarcofaag is afgeleid van het Griekse sarkophagos wat 'vlees verterend' betekent. De sarcofaag werd oorspronkelijk vervaardigd uit een speciale soort kalksteen die de vertering van het lichaam bevorderde. Reeds na veertig dagen zouden alle vleezige partijen

van het menselijke lichaam in deze kist zijn verteerd.²²³ De term sarcofaag wordt gebruikt voor stenen of houten doodskisten die bestemd waren om bovengronds als grafmonument zichtbaar te blijven.²²⁴ Dit type grafmonument is historisch verankerd en werd al gebruikt door de Egyptenaren, de Grieken en de Romeinen. Ook in de Middeleeuwen werd dit type gehanteerd. De sarcofaag is een grafmonument in de vorm van een stenen doodskist die al dan niet voorzien werd van beeldhouwwerk.²²⁵ De vorm van de sarcofaag kan sterk variëren. Meestal bestaat ze uit een middenlichaam die rust op een vlakke of hellende plint en wordt ze bedekt door een al dan niet overkragend deksel. Variëteit wordt gecreëerd door de lijnvoering van haar vorm, door de stijl en de aard van decoratie die vaak overeenkomstig is met de toegepaste stijl. Binnen deze selectie bevindt het opschrift zich vrijwel steeds op de voorkant van het middenlichaam. Dit type grafmonument treft men vaak aan op de negentiende eeuwse begraafplaatsen.

De sarcofagen op de begraafplaats van Temse

Binnen deze selectie bevinden zich veertien sarcofagen. Vijf daarvan staan vrij en de resterende negen sarcofagen maken deel uit van een praalgraf of vormen een combinatie met een cippus, kruisbeeld of stèle.

Vrijstaande sarcofagen

Drie van deze vijf vrijstaande sarcofagen vormen een vrij homogene groep. Hieronder rekent men de sarcofagen van de families **Braeckman – De Buyscher** (zie inventarisfiche nr. 8, °1899), **De Coninck - Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 51, °1895) en **Orlay** (zie inventarisfiche nr. 40, °1902). De grafmonumenten van deze families werden allen rond de eeuwwisseling opgericht en ze vertonen een zeer gelijkaardig ontwerp en constructieprincipe. Een reden hiervoor kan zijn dat de grafmonumenten van de familie Braeckman – De Buyscher en De Coninck – Braeckman werden getekend door dezelfde Temse architect, Karel Nissens (1858-1919) en dat het grafmonument van de familie Orlay op deze modellen werd geïnspireerd. In elk van deze gevallen rust een sarcofaag op een schuinhellende plint die zich in het midden van een vrij hoog podium bevindt. Deze grafmonumenten worden

---

²²³ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992. Pg 205.

²²⁴ Havermans, A., *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Pg. 40.

²²⁵ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg. 395.

omsloten door vier massieve postamenten die op de hoeken van de podia staan. Deze postamenten zorgen voor de verbinding van het smeedijzeren hekwerk. Dit hekwerk vormt de grens tussen de wereld van de levenden en de doden en ze beschermt het grafperceel. In de muur werd in elk van deze gevallen een arduinen hoofdplaat ingepast conform de breedte van het grafperceel. De vormgeving van de sarcofagen van de families Braeckman – De Buyssschere en Orlay is zeer gelijkaardig. De arduinen sarcofaag die behoort tot het perceel van de familie **Braeckman – De Buyscher** is zeer eenvoudig qua type en uitvoering. Haar middenlichaam wordt bedekt door een overkragend deksel die de vorm aanneemt van een zadeldak. De voorzijde van de sarcofaag bevat een vijfpuntige ster en de naam van de familie. Op het deksel ligt een arduinen kruisbeeld. Een zeer gelijkaardige vormgeving vindt men terug bij de sarcofaag van de familie **Orlay**, die uitgevoerd werd in het erg kostbare graniet. Haar middenlichaam wordt hier eveneens bedekt door een zadeldakvormig deksel waarop een Latijns kruisbeeld ligt. Ook hier bevindt het opschrift zich op de voorzijde van de sarcofaag. De vormgeving van de sarcofaag van de familie **Braeckman – De Coninck** wijkt af van de twee voorgaande exemplaren. De vormen van deze sarcofaag worden gekenmerkt door een heel strakke en zuivere lijnvoering. De hoeken van de geometrische vlakken zijn afgerond waardoor de massiviteit enigszins wordt afgezwakt. Hier draagt het sterk hellende vlak van de sarcofaag de epigrafie met daarboven een Latijns kruisbeeld.

Het omheinen van de sarcofaag kan ook op een geheel andere manier gebeuren, een voorbeeld hiervan vinden we terug in het neoklassieke grafmonument van de familie **Sloor** (zie inventarisfiche nr. 17, °1866). Hier wordt het grafperceel ingevuld door een sarcofaag die centraal op een vrij laag podium rust, die het ganse grafperceel bestrijkt. Dit podium wordt omsloten door vier postamenten met daartussen een lage, opengewerkte arduinen balustrade, die vooraan werd opengelaten. De arduinen sarcofaag met rechte wanden rust op een getrapte basis. Op de voorzijde van de sarcofaag hangt een arduinen plaat met een epigrafie. De zijwanden worden bedekt met telkens twee naast elkaar geplaatste rechthoekige arduinen blinde platen. Een geprofileerd zadeldakvormig deksel bedekt de sarcofaag waarbij de hoeken van het deksel worden geaccentueerd door eenvoudige acroteria. Een Latijns kruisbeeld bedekt gans de oppervlakte van het deksel van de tombe. Het driehoekige frontonveld van het zadeldakdeksel langs de voorzijde van het grafmonument draagt de voorstelling van een rouwkrans met papavers met daar doorheen een palmtak. Deze vorm van deze sarcofaag staat in een nauw verband met de klassieke tempelarchitectuur. Verschillende Griekse sarcofagen die werden teruggevonden hadden eveneens dergelijke vormgeving die aanleunde bij de

tempelarchitectuur.²²⁶ Een vrij originele interpretatie van het sarcofaagtype vindt men terug in het grafmonument van de familie **Wilford – Bosteels** (zie inventarisfiche nr. 64, °1907). Dit bijzondere type sarcofaag springt in het oog door haar specifieke karakter. De sarcofaag wordt gecreëerd door een massieve kubusvorm die op haar bovenzijde een kruisbeeld draagt, waarbij aan weerszijden langs elke kruisarm een hoek van 45° naar beneden toe werd weggekapt. Elke kruisarm is opgevat als een cilinder die in haar diameter een rozet draagt. Langs drie van de vier flanken hangt een rouwkrans die is opgehangen aan een arduinen haak. Deze sarcofaag rust op een hoog arduinen podium met daarop vier hellende vlakken die naar de sarcofaag toe lopen en die bedekt worden met mozaïeksteentjes.

Sarcofagen in combinatie met andere types

Twee grafmonumenten binnen deze selectie bestaan uit een combinatie van een sarcofaag met een stèle die samen een harmonieus geheel vormen. Het gaat om de grafmonumenten van de families **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55, °1886) en **Vergauwen – De Wolf** (zie inventarisfiche nr. 36, °1906). In beide gevallen maakt de sarcofaag een volwaardig onderdeel uit van het gehele concept. Beide grafmonumenten bevatten een hellende arduinen sarcofaag die bedekt wordt door overkragend deksel waarop een Latijns kruisbeeld ligt, met aan hun hoofdeinde een eenvoudige stèle die opnieuw bekroond wordt door een Latijns kruisbeeld. Geen van beide sarcofagen draagt een epigrafie.

Het grafmonument van de familie **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr. 10, °1881) bestaat uit een combinatie van een sarcofaag met aan haar hoofdeinde een scherm met centraal een Latijns kruisbeeld. De sarcofaag wordt gedragen door schuin hellend trapsgewijs voetstuk. Haar middenlichaam bestaat uit rechte, ongeornamenteerde vlakken. Op de voorzijde leest men *Concession a perpetuite*. Een geprofileerd deksel bedekt de sarcofaag. Dit deksel heeft de vorm van een zadeldak met zeer lichte helling. Op de nok van dit zadeldak ligt een verticale band in hoogreliëf. Aan het hoofdeinde van deze sarcofaag rust een scherm met kruisbeeld op de bovenste trede van het podium. Dit scherm draagt centraal een Latijns kruisbeeld waarbij haar voetstuk op het deksel van de sarcofaag rust. In deze drie laatste gevallen neemt de sarcofaag de vorm aan van een stenen doods-kist.

In bepaalde gevallen is het vrij moeilijk een onderscheid te maken tussen een zerk met deksteen en een sarcofaag. Een voorbeeld van dergelijke problematiek vindt men terug in het

---

²²⁶ Havermans, A. , *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Pg. 40.

grafmonument van **Maria Amelberga Raemdonck** (zie inventarisfiche nr. 71, °866). Dit grafperceel werd ingevuld met een combinatie van een cippus met vooraan een vorm die doet denken aan een sarcofaag. Voor de cippus strekt zich een verhoogde plint uit, die bedekt wordt door een zadeldakvormige deksteen. Op de voorzijde van deze deksteen leest men: *Eeuwigdurende eigendom*. De grafmonumenten van de families **Van der Schueren - Heye** (zie inventarisfiche nr. 73, °1925), **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 69, °1887), **Boel – De Valck** (zie inventarisfiche nr. 79, °1914), **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78, °1912) en **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86n °1911) zijn praalgraven die elk centraal een sarcofaag bevatten. Buiten het praalgraf van de familie Van Raemdonck – Vydt, werden de andere vier praalgraven opgericht in de eerste twee decennia van de twintigste eeuw. Deze praalgraven zijn alles behalve bescheiden. Eén voor één staan deze pronkerige grafmonumenten in het teken van de bestendiging van de roem en faam van de overleden familie. De vormgeving van deze sarcofagen verschilt weinig van elkaar en toch hebben ze elk hun eigen specifieke kenmerken. Vooral de sarcofaag van de familie **Brys – Van Bergen** getuigt van een drang naar decoratie. Een laag arduinen podium draagt een lage plint met bovenaan een schuin hellend vlak waarop een sarcofaag rust. Deze sarcofaag is rijk qua uitvoering. De sarcofaag heeft een hellend deksel die de vorm aanneemt van een zadeldak. Op het deksel van de sarcofaag rust een Latijns kruisbeeld waarvan de kruisarmen de volle lengte en breedte van de sarcofaag bestrijken. De voorzijde van deze sarcofaag draagt een gevleugelde zandloper, waarvan de vleugels toebehoren aan een vleermuis. Onderaan deze zandloper ziet men een rechthoekig casement met daarin de formule R.I.P., in een Gotisch lettertype. De hoeken van de sarcofaag zijn versierd met cilindervormen, die vooraan links en rechts in een medaillon respectievelijk de letters alpha en omega bevatten.²²⁷

V.2.10: De grafkapel

In de negentiende eeuwse funeraire cultuur was de grafkapel een bijzonder populair type bij welstellende families. Deze grafkapel werd opgericht ter nagedachtenis van een (vooraanstaande) persoon of familie. De aanwezigheid van dergelijke funeraire bouwwerken op de negentiende eeuwse begraafplaatsen valt te begrijpen in de geest van het verbod om vooraanstaande families nog langer in afzonderlijke kapellen binnen het kerkgebouw te begraven. Toen het verbod kwam om in de kerken te begraven, werd een compromis bereikt

---

²²⁷ Op de praalgraven met hun sarcofagen wordt verder ingegaan onder punt: V.2.12.

door de grafkapellen uit de zijbeuken van het kerkgebouw naar de openbare gemeentelijke begraafplaatsen over te brengen en er grafmonumenten van te maken.²²⁸

De grafkapel is een vorm van gebedsplaats waar nabestaanden hun dierbaren afgeschermd van de buitenwereld, in alle rust kunnen herdenken. Veelal zijn deze negentiende eeuwse grafkapellen behoorlijk monumentaal en werd er geopteerd voor een zwaar en gesloten ontwerp. De grafkapel is vrijwel steeds via een deur toegankelijk. Het interieur kan een familiealtaar bevatten met eventueel bidbanken waarvan de nabestaanden gebruik kunnen maken om de overledenen in alle rust en sereniteit te eren en te herdenken. Soms is de grafkapel open. Grafkapellen worden niet zelden fraai aangekleed waarbij vaak gebruik wordt gemaakt van kostbare materialen. Met de neogotiek bereikt de populariteit van de grafkapel een hoogtepunt maar ook neoromaanse, neobyzantijnse en neoklassieke grafkapellen komen voor.²²⁹ De begraafplaats van Temse bevat slechts twee grafkapellen. Een verklaring voor dit kleine aantal moet gezocht worden in de kostprijs van dergelijk grafmonument in die periode. Enkel de heel welstellenden waren in staat een grafkapel te laten oprichten.

De grafkapellen op de begraafplaats van Temse

Binnen de selectie bevinden zich twee grafkapellen, deze behoren toe aan de families **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12, ° jaren ‘ 70 van de negentiende eeuw) en **Janssens de Varebeke** (zie inventarisfiche nr. 46, ° eind negentiende eeuw). Beide grafkapellen werden geconcipieerd in een beheerste neoromaanse vormtaal en in beide gevallen werd gekozen voor een massief en gesloten ontwerp. De breedte van de grafpercelen varieert tussen de 6,50 en 7,60 meter. Dergelijk beschikbare oppervlakte stelde geen beperking aan de omvang van de grafkapel. De buitenwanden van de grafkapel van de familie Wauters-Braeckman zijn volledig gesloten en werden versierd met een blinde arcade. Bij de grafkapel van de familie Janssens de Varebeke werden de buitenwanden onderbroken voor neoromaans drielicht met veelkleurige gebrandschilderde glas in loodramen. Beide grafkapellen worden bedekt door een zadeldak waarbij vooraan op de nok een kruisbeeld prijkt. De toegangspartijen zitten in beide gevallen centraal achteraan in het rondboogportaal. Achteraan in het rondboogportaal van de grafkapel van de familie Wauters – Braeckman zit een gedecoreerde metalen deur die toegang verleent tot het interieur. De toegangsdeur tot het interieur van de grafkapel van de familie Janssens de Varebeke is meer opengewerkt. Zij

---

²²⁸ Ariès, P., *Het uur van de dood, duizend jaar sterven, begraven, rouwen en gedenken*, Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 2003, Pg. 558.

²²⁹ http://www.maverick-ics.be/03_epitaaf/epitaaf_2.htm

bestaat uit een glazen deurpartij met daarvoor een decoratief traliewerk in smeedijzer. Boven deze deurpartij bemerkt men een gebeeldhouwd tympanon, die werd ingevuld met een marmeren hoogreliëf, die Christus met zijn apostelen voorstelt. Het rondboogveld boven de toegangspartij van de grafkapel van de familie Wauters-Braeckman is veel bescheidener, deze wordt ingevuld door een papaverkrans met een geknoopte strik onderaan. In beide gevallen staat de naam van de overleden familie te lezen op het exterieur van de grafkapel. De interieurs van de grafkapel vertonen echter weinig gelijkenissen. Elk aspect van het interieur van de grafkapel van de familie Janssens de Varebeke is erop gericht een intieme bidplaats te creëren. Zij werd voorzien van een familiealtaar²³⁰, een wijwatervat, een kruisbeeld, kandelaars met kaarsen en bidstoelen. De veelkleurige brandglasramen dompelen het interieur van deze grafkapel onder in een mededatieve sfeer. Dit interieur wordt overweld door een kruisribgewelf²³¹. Het interieur van de grafkapel van de familie Wauters-Braeckman is veel bescheidener²³². De wand van deze kapel bevat een beglaasde oculus met daaronder een monumentale plastic bloemenkrans die rust op een Frans witstenen familiealtaar. De onderste zone van het altaar bestaat uit twee korte symmetrische rondboogarcaden. De zijwanden van het interieur worden bekleed door grijs marmeren inscriptieplaten.²³³ Het interieur wordt hier overweld door een tongewelf. Beide interieurs hebben een marmeren vloer die bestaat uit een dambordpatroon van zwarte en witte vierkante stenen. De vloer van de grafkapel van de familie Janssens de Varebeke bevat een luik dat toegang verleent tot de ondergrondse grafkelder. Bij het grafmonument van de familie Wauters-Braeckman bevindt dit luik zich in de kiezelgrond van het gangpad voor het hoge podium. Beide grafkapellen werden opgericht tegen het einde van de negentiende eeuw en ze werden ingericht als bid- en gedenkplaats waar de nabestaanden hun dierbaren kunnen herdenken. Qua concept en stijl lijken beide grafkapellen erg op elkaar. De kapel van de familie Janssens de Varebeke is echter eleganter en rijker qua uitvoering en dit uit zich voornamelijk in het interieur van de grafkapel. Beide grafkapellen zijn representatief voor de negentiende eeuwse grafkapelbouw.

V.2.11: Het kruis

Het kruis is hét centrale Christelijke symbool bij uitstek. Door zijn zinnebeeldende betekenis en door zijn eenvoudige geometrische vorm is zij van groot belang in de kerkelijke

---

²³⁰ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 27

²³¹ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 28

²³² Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 29

²³³ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 30

bouwkunst.²³⁴ Het kruis had reeds vóór het Christendom een betekenis, zij vormde het universele teken van verzoening.²³⁵ Dit motief werd opgenomen in het Christendom en vormt een verwijzing naar de kruisdood van Jezus Christus. Het kruisbeeld zou pas vanaf de vijfde – zesde eeuw na Christus, geïntegreerd worden in de vormgeving van de graftekens. In het Christendom staat het kruis symbool voor het leven op aarde, de hoop en de wederopstanding.²³⁶ Binnen de selectie worden zo'n 78 van de 86 grafmonumenten voorzien van een kruis. Deze kruisbeelden kunnen een uitgesproken onderdeel vormen van het grafmonument ofwel neemt ze een ondergeschikte plaats in waarbij vooral haar symbolische aanwezigheid van belang is. Meestal worden deze kruisbeelden in steen uitgevoerd, binnen de selectie werd er echter ook een gietijzeren kruis opgenomen. Bij de bespreking die hier volgt, wordt het accent gelegd op deze kruisen die een volwaardig onderdeel vormen binnen de vormgeving van de grafmonumenten.

De verschillende types kruisbeelden op de begraafplaats van Temse

- **Het Latijns kruis:** Dit is het meest voorkomende type binnen de selectie. Bij het Latijnse kruisbeeld is de horizontale kruisarm korter dan de verticale kruisarm. Een voorbeeld van dergelijk type vinden we terug in het grafmonument van de familie **Bertrand – Félix** (zie inventarisfiche nr. 54) waarbij de stèle wordt bekroond door een Latijns kruisbeeld.
- **Het Grieks kruis:** Bij dit type zijn alle vier de kruisarmen even lang. Een voorbeeld van dergelijk type vinden we terug vooraan op de nok van het zadeldak van de grafkapel van de familie **Wauters- Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12)
- **Het Maltezer kruis:** Een voorbeeld van dergelijk kruisbeeld treffen we aan op buik van de funeraire urn die het grafmonument met de ligging **FI6** (zie inventarisfiche nr. 5) bekroont.
- **Het Keltisch kruis:** Dergelijk kruis heeft als basisvorm een Latijns kruis met een cirkel rond het centrum van de kruising van beide kruisarmen. Dergelijk kruis bekroont de monumentale stèle van de familie **Van De Vijver – Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44).

---

²³⁴ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg. 279.

²³⁵ <https://www.dodenakkers.nl/symboliek/christ.html>

²³⁶ Havermans, A. , *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000, Pg. 46.

- **Het Gotisch kruis:** Dergelijk kruis heeft als basisvorm een Latijns kruis, de kruisarmen eindigen echter in gotische driepassen. Dergelijk kruisbeeld bekroont de neogotische stèle van de familie **Spruyt** (zie inventarisfiche nr. 4).

De verschillende behandelingen van de kruisarmen van de kruisen op de begraafplaats van Temse

- **Het takkenkruis:** Hierbij worden de kruisarmen uitgewerkt in de vorm van boomstammen. Dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men terug bij het kruisbeeld van het grafmonument van de familie **Wittock – Nyssen** (zie inventarisfiche nr. 70).
- **Het leliekruis:** De uiteinden van deze kruisarmen hebben de vorm van gestileerde leliebladeren. Een dergelijke behandeling vindt men terug bij het kruisbeeld van het grafmonument van de familie **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55).
- **Het klaverkruis:** De kruisarmen eindigen in de vorm van een klaverblad. Een dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men terug bij het kruisbeeld van het grafmonument van de familie **Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 10).
- **Het pijlkruis:** De uiteinden van de kruisarmen nemen de vorm aan van pijlpunten. Een dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men terug bij het kruisbeeld van het grafmonument met de ligging **KII6** (zie inventarisfiche nr. 30)
- **Het afgeknotte kruis:** Hierbij worden de kruisarmen uitgewerkt in vorm van afgeknotte zuilen. Dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men terug bij het kruisbeeld van het grafmonument van de familie **Wittock – Nyssen** (zie inventarisfiche nr. 58).
- **Het spitse kruis:** De uiteinden van de kruisarmen nemen de vorm aan van spitse top. Een dergelijke behandeling van de kruisarmen vindt men terug bij het kruisbeeld van het grafmonument van de familie **Van De Perre - Vertongen** (zie inventarisfiche nr. 72)

Kruisbeelden, die het hoofdelement uitmaken van de vormgeving van de grafmonumenten, op de begraafplaats van Temse

Binnen deze selectie treft men slechts één grafmonument aan die bestaat uit een gietijzeren kruis. Dit grafmonument behoort toe aan de familie **De Sutter – Meeus** (zie inventarisfiche nr.31) en werd vermoedelijk opgericht in 1912. Een gietijzeren kruis met Christusfiguur rust

op een gietijzeren voetstuk. We zien een bescheiden lineair ajour uitgewerkt gietijzeren kruisbeeld met daarin de voorstelling van een amfora, een doodshoofd en een Christusfiguur. De kruisarmen vertrekken vanuit een centraal punt waarin zich het hoofd van gekruisigde Christus bevindt. Deze kruisarmen eindigen allen in een gotische driepas. De okselzones van de kruisarmen werden ingevuld met spitse blad - of vlammotieven. Binnen dit gietijzeren kruis lijkt zich een dynamiek te ontplooiën waarin rechte en kromme lijnen het tegen elkaar op te nemen. Vooral de gotiek en de art nouveau drukten hun stempel op dit gietijzeren kruis. Vermoedelijk was dit niet het enige gietijzeren kruisbeeld op deze begraafplaats. Andere gietijzeren kruisen waren wellicht danig verroest, was de concessie verlopen of misschien werden de kruisen vervangen door andere grafmonumenten, waardoor nu slechts maar één gietijzeren kruis meer overeind staat. Dit laatste vond plaats bij de familie **Reynaerts – Deshayes** (zie inventarisfiche nr. 42). Aanvankelijk stond op deze concessie een kunstig bewerkt ijzeren kruis, geornamenteerd met een medaillon met daarin de beeltenis van de Heilige Maagd Maria.²³⁷ Dit oorspronkelijke grafteken werd vermoedelijk opgericht na het overlijden van Joanna Deshayes in 1859. Zij werd aldus vermoedelijk in het jaar 1932 vervangen door het grafmonument dat men vandaag aantreft op de concessie

Daarnaast werd slechts één grafmonument opgenomen in de selectie, die bestaat uit een houten kruis. Dit grafteken behoort toe aan **Desideer Poppe** (zie inventarisfiche nr41, °1907). Dit grafmonument bestaat uit een eenvoudig vierkant arduinen voetstuk met daarop een heel eenvoudig houten Latijns kruisbeeld in een modern cachet. De beide kruisarmen dragen een epigrafie die wordt omkaderd door een fijne geschilderde rand. Op het einde van elke kruisarm neemt de omkadering van de epigrafie een vorm aan die doet denken aan een gestileerde gotische driepas. De omkadering van de epigrafie vormt een Latijns kruisbeeld binnen het eigenlijke houten kruis. De verticale kruisarm wordt onderaan geflankeerd door vleugelstukken. Binnen het behandelde tijdsbestek is dit vermoedelijk het enige houten kruis. Een verklaring voor het beperkte succes van dit type moet men zoeken in het feit dat zo'n houten kruis binnen onze funeraire traditie, het graf van de gewone man rondom het kerkgebouw tooide. Zo'n bescheiden grafteken paste helemaal niet binnen pronkerig cachet van de 19^e – en 20ste eeuwse dodencultus. Een grote groep kruisbeelden vormen de rustieke kruisbeelden die rusten op een kalvarieberg. Binnen de selectie werden tien dergelijke exemplaren opgenomen. Een voorbeeld van zo'n kalvarieberg met rustiek kruisbeeld vindt men terug bij de familie **Muys – Hinderdael** (zie inventarisfiche nr. 60, °1901). Dit type

²³⁷ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 241.

kende een groot succes op deze begraafplaats, waarbij de helft dit aantal werd geconcipieerd rond de eeuwwisseling. De kalvarieberg wordt steeds gevormd uit een opeenstapeling van, al dan niet gestileerde, rotsblokken waarop een rustiek kruisbeeld prijkt. Dit rustieke kruisbeeld heeft in de meeste gevallen kruisarmen die, al dan niet gestileerde boomstammen voorstellen. In haar geheel vormt zij een verwijzing naar de berg, Golgotha, waarop Christus werd gekruisigd. Omwille van haar verwijzing naar deze bijbelse passage behoren deze grafmonumenten toe aan katholieke families. Een andere groep wordt gevormd door stenen kruisen op sokkels. Deze sokkel kan zowel de vorm aannemen van een cippus, zoals bij de familie **Van De Perre – Vertongen** (zie inventarisfiche nr.72, °1919) of ze is vrij smal, hoog en onversierd maar wel voorzien van een epigrafie, zoals bij het grafmonument van de familie **Van De Perre – De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr. 52, °1906). Op deze begraafplaats worden vier kruisbeelden gedragen door een eenvoudige sokkelzone en twee door een cippus. Deze kruisen en sokkelzones variëren sterk van elkaar qua aankleding met symbolen en decoratie en qua vormgeving. Een laatste mogelijke aanwending van het kruisbeeld waarbij zij dominant aanwezig is binnen de vormgeving, vindt men terug in de grafmonumenten van de families **Beeckx** (zie inventarisfiche nr. 77, °1937, **Van Os** (zie inventarisfiche nr.76, °1943) en **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr. 10, °1881). In elk van deze gevallen werd een Latijns kruisbeeld centraal in het midden geplaatst van een stèle/scherm, die zich aan het hoofdeinde van het grafmonument bevindt.

Deze rijke aanwezigheid van kruisbeelden op deze begraafplaats valt te begrijpen vanuit de wetenschap dat Temse, binnen het behandelde tijdsbestek, vele katholiek gelovigen onder zijn bevolking telde. Omwille van haar symbolische betekenis kreeg dit kruis dan ook een plaats binnen de vormgeving van vele grafmonumenten op deze begraafplaats.

V.2.12: Unieke creaties

Bepaalde grafmonumenten waaronder de praalgraven vallen moeilijk te plaatsen onder één bepaald type. Veelal bestaan deze praalgraven uit een combinatie van diverse funeraire types. Binnen de selectie bevinden zich vijf praalgraven. Deze praalgraven zijn erg monumentaal. Hun omvang, de aard en de locatie van deze praalgraven staan vrijwel steeds in het teken van de vereeuwiging van de naam en de status van de overleden familie.

De praalgraven op de begraafplaats van Temse

Het grafmonument van de familie **Boel – De Valck** (zie inventarisfiche nr. 79, °1914) is werkelijk imposant en ze is gelegen als tweede in een laan, tegen een scheidingsmuur naast

een ander monumentaal grafmonument (zie inventarisfiche nr. 78: Sloor Lesseliers). Dit praalgraf bestaat uit een middelhoog podium waarop centraal een sarcofaag werd geplaatst. Het hoofdeinde van het praalgraf bestaat uit een monumentale stèle die als een scherm werd opgevat. Centraal in dit scherm zit een indrukwekkend beeldhouwwerk vervaardigd uit Franse witsteen en in hoogrelief gebeeldhouwd. Het beeldhouwwerk stelt een Piëta voor die samen met de maagd Maria rouwt om de dood van Jezus Christus. Dit middendeel wordt aan weerszijden geflankeerd door twee vierkant granieten pijlers. De zuilen dragen elk een massief bovenstuk dat aan weerszijden een rozenkrans draagt met afhangende linten. Het geheel wordt omheind door een opengewerkte arduinen omheining die vooraan werd opengelaten. Vooraan sluiten twee voluten geplaatst tegen de voorste paaltjes het perceel gedeeltelijk af. Het grafmonument links van haar, op de hoek behoort toe aan de familie **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78, °1912). Op een vrij hoog podium werd centraal een sarcofaag opgesteld. Aan het hoofdeinde van het praalgraf staat een monumentaal scherm. Het middenveld is bekleed met een geïntegreerd beeldhouwwerk die in hoogrelief uit een blok carrara marmer werd gehouwen. Het beeldhouwwerk wordt geflankeerd door twee slanke en sobere colonetten. Zij stelt de opwekking van Lazarus voor. In het bijzijn van enkele nieuwsgierigen heft Jezus de rechterhand op en laat hij Lazarus uit de dood ontwaken. Het middendeel wordt geflankeerd door twee zuilen van Dorische inspiratie die het hoofdgestel dragen. De frieszone is ingevuld met een epigrafie en een geprofileerde vlakke kroonlijst sluit dit middenveld af. Deze twee vierkante pijlers van Dorische inspiratie worden elk bedekt door een vlakke geprofileerde abacus die een vuurbekken draagt. Onder de uitgezuiverde kapitelen die de vierkante pijlers bekronen hangen haakjes met daaraan papaverkransen met afhangende linten. Het hoge podium is op de hoeken versierd met vier robuuste postamenten die elk bovenaan wordt bekroond door een geprofileerde getrapte zone met daarop een diamantkop. Tussen deze postamenten zit een lage gesloten balustrade, samen omheinen ze het podium. Deze omheining is enkel langs de flanken opgetrokken. De omheining wordt vooraan afgesloten door sierlijke langgerekte voluutmotieven die worden bedekt door een acanthusblad. Het praalgraf van de familie **Van der Schueren – Heye** (zie inventarisfiche nr. 73, 1925) is eveneens gelegen op de hoek van een laan, tegen een scheidingsmuur. Op een middelhoog podium rust centraal in het grafperceel een sarcofaag. Aan het hoofdeinde van het praalgraf staat een monumentaal scherm. Dit scherm bestaat uit drie velden, een hoger gelegen middenveld en twee lager zijschermen. Het middenveld is bekleed met een epigrafie met daarboven in een uitsparing binnen dit veld, een bronzen rouwkrans die is samengesteld uit rozen met afhangende linten. De zijschermen zijn onversierd en ze dragen elk een

epigrafie in bronzen letters. Massieve getrapte vierkante pijlers stutten op de hoeken deze zijschermen. Het podium wordt langs de flanken omheind door een eenvoudige en onversierde lage arduinen omheining. De voorzijde van het praalgraf werd volledig opengelaten. Vier arduinen paaltjes met getrapte bekroningen vormen de hoeken van deze omheining. Achteraan groeien deze paaltjes uit tot de massieve vierkante hoekpilaren die het scherm langs weerszijden schragen.

Deze drie hierboven beschreven praalgraven werden elk met een gelijkaardige aanwending van verschillende elementen, vormgegeven. Ze bestaan elk uit enkele hoofdelementen waaronder: Een podium met daarop centraal in het perceel een sarcofaag, aan het hoofdeinde een monumentaal scherm en een lage arduinen balustrade die het grafperceel omheint. Deze grafmonumenten werden ook in dezelfde periode opgericht, met name in de eerste twee decennia van de twintigste eeuw.

Het grafmonument van de familie **Van Raemdonck – Vydts** (zie inventarisfiche nr. 69, °1887) ligt eveneens op de hoek van een laan, tegen de scheidingsmuur. Op een middelhoog podium rust een plint met hellend oppervlak, die in twee niveaus naar boven, in de richting van de sarcofaag loopt. Op het deksel van de hellende sarcofaag ligt een Latijns kruisbeeld met de voorstelling van een Christushoofd en gevleugelde cherubijnen. De hoeken van de sarcofaag zijn versierd met palmetacroterie. Het grafmonument wordt omheind door een lage opengewerkte arduinen omheining die op het arduinen podium rust. De omheining lijkt te zijn samengesteld door een aaneenschakeling van voluutmotieven waarvan de uiteinden lijken samen te komen in een vorm die doet denken aan een miniatuur knielbankje. Op elke hoek eindigt de omheining in een arduinen postament waarbij de twee flanken die naar buiten kijken omgekeerde fakkels met vlam dragen. Het enige verschil tussen dit praalgraf en deze drie die hierboven werden besproken, is het ontbreken van een scherm aan het hoofdeinde van het grafperceel.

Het indrukwekkende praalgraf van de familie **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86, °1911) is gelegen op de hoek van een laan tegen een scheidingsmuur. Aan de andere zijde van het gangpad zet deze monumentaliteit zich voort in de praalgraven van de families Sloor – Lesseliers en Boel – De Valck. Het monumentale praalgraf van de familie Brys – Van Bergen incorporeert twee verschillende funeraire types in haar vormgeving met name een sarcofaag en een portiek. Een laag arduinen podium draagt een lage plint met bovenaan een schuin hellend vlak waarop een sarcofaag rust. Aan het hoofdeinde van het podium priemt een neogotische portiek de hoogte in. Het portiek wordt aan weerszijden geflankeerd door een middelhoog scherm met een borstwering bovenaan. Het podium wordt afgesloten door acht

paaltjes die bekroond worden door miniatuur koepelgewelfjes. Deze postamenten worden met elkaar verbonden door bronzen staven die in het midden een knoop bevatten. In tegenstelling tot de voorgaande voorbeelden werd hier aldus geopteerd voor de aanwending van een portiek met aan weerszijden een laag scherm als hoofdeinde van het grafperceel.

Buiten het praalgraf van de familie Van Raemdonck – Vydt (°1887), werden de vier praalgraven opgericht in de eerste twee decennia van de twintigste eeuw. De verschillende praalgraven vertonen qua invulling veel gelijkenissen met elkaar. De sarcofaag, de omheining en het middelhoge podium zijn elementen die stevast terugkomen, enkel de invulling van het hoofdeinde varieert. De vijf praalgraven bevinden zich in elkaars buurt en de omvang, de locatie en de aard van deze praalgraven doen vermoeden dat kapitaalkrachtige en vooraanstaande individuen opdracht gaven tot de creatie van dergelijk type grafmonument. Vermits vier van de vijf praalgraven in dezelfde periode werden opgericht rijst het vermoeden dat deze families zeker niet voor elkaar wilden onderdoen en men steeds imposanter en indrukwekkender grafmonumenten op hun laatste rustplaats wilden oprichten, maar waarbij men door een gebrek aan inspiratie steeds dreigde terug te vallen op eenzelfde vormgeving.

Tussentijds besluit

De hierboven behandelde typologie van de grafmonumenten werd onderverdeeld in twaalf groepen. Diverse grafmonumenten bestaan uit een combinatie van verschillende types waarbij een bepaald type hetzij een ondergeschikt, hetzij een evenwaardig onderdeel vervult binnen de algehele vormgeving van het grafmonument. Om te besluiten is het misschien handig een overzicht te creëren, waardoor men zich een beter beeld kan vormen in welke mate een bepaald type voorkomt binnen deze selectie. Enkel wanneer een bepaald type een dominant of zelfstandig onderdeel vormt binnen een vormgeving werd haar aandeel meegerekend in het totaal aantal.

De grootste groep wordt gevormd door de stèles, vrijwel de helft (veertig) van alle grafmonumenten binnen deze selectie bezit een stèle in het totaalconcept. Hierna is het kruisbeeld het meest voorkomende type op deze begraafplaats, met een aantal van éénentwintig. De zerken en de sarcofagen, zijn respectievelijk met negen en acht exemplaren vertegenwoordigd. Binnen de selectie komen vijf praalgraven voor. De muurplaten en de cippi komen elk vier maal voor binnen deze selectie. Daarnaast vinden we drie portieken en obelisk terug, twee grafkapellen en is de zuilen en de siertoren elk met slechts één exemplaar vertegenwoordigd.

V.3. Het stilistische aspect:

In de negentiende en de twintigste eeuw valt er een evolutie waar te nemen in de bouwkundige stijlen. In België bemerkte men in de negentiende eeuw het overgangspatroon van laatclassicistische en neo-griekse stijlen naar de herontdekking van de romaanse, gotische en klassieke bouwwijzen.²³⁸

Deze evolutie toonde zich niet enkel in het straatbeeld. De grafmonumenten, die enigszins een spiegel vormen van de architectonische concepten in de straat, waren bijgevolg eveneens onderhevig aan deze stilistische evolutie. Tijdens de overgang van het achttiende eeuwse classicisme naar het negentiende eeuwse neoclassicisme beperkte de funeraire architectuur zich nog tot de traditionele vlakke zerk en de rechtopstaande stèle. Vanaf de negentiende eeuw zouden de grafmonumenten een veel complexere en meer driedimensionale vormgeving gaan vertonen. De herontdekking van enkele sites uit de antieke wereld, zoals Herculaneum, Pompeï en Rome en verschillende publicaties als deze van Piranesi, lagen aan de basis van deze nieuwe benadering van de funeraire architectuur. Vanaf het midden van de negentiende eeuw vond men in de Neogotiek de gepaste stijl om uitdrukking te geven aan het katholieke réveil. Voortaan werd het beeld op de negentiende eeuwse begraafplaats bepaald door een invulling van neoklassieke en neogotische grafmonumenten en naderhand ook eclectische mengvormen, die op de voorgrond traden op het einde van de negentiende eeuw. Rond de eeuwwisseling werd gereageerd op de veelvuldige inspiratie op enkele historische bouwstijlen als het classicisme en de gotiek. Een gevolg hiervan was de ontluiking van de Art Nouveau, die eveneens zijn stempel zou drukken op de vormgeving van de grafmonumenten. Ook de art-decostijl vond zijn weg naar de begraafplaats. Na deze laatste artistieke opflakking, in de geest van de art deco, raakte de artistieke geleidelijk aan ondergeschikt aan de functionaliteit van het grafmonument. Vanaf het midden van de twintigste eeuw worden de grafmonumenten gekenmerkt door een ver doorgedreven versobering en een standaardisatie van de vormtaal. Deze nieuwe benadering van het grafmonument herinnert in geen enkel opzicht aan de eens zo rijke grafarchitectuur die de begraafplaats in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw kenmerkte.²³⁹

---

²³⁸ Watkin, D., *De Westerse architectuur, een geschiedenis*, Nijmegen, Sun, 1994, op cit. Pg. 438.

²³⁹ Deze paragraaf is gebaseerd op: Celis, M. *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in: *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, Pg.28-30.

Deze evolutie is ook merkbaar op de begraafplaats van Temse. Binnen de selectie treft men grafmonumenten aan, die ontworpen werden in een neoklassieke-, neogotische-, neoromaanse- en art - decostijl. Vele grafmonumenten binnen deze selectie werden echter geconcipieerd in een eclectische mengstijl waarbij verschillende historische invloeden met elkaar werden vermengd. Bij grafmonumenten van recentere oorsprong is het niet altijd evident om er een stijl op te kleven. Binnen de inventaris worden deze veelal bestempeld als hedendaags of stijlloos.

Bij de behandeling van de stijlen wordt vooral het accent gelegd op het tijdstip waarop een bepaalde stijl vaste grond kreeg in de gemeente Temse, op welke manier deze stijl zich uitte in het straatbeeld en hoe dit zich vertaalde naar de vormgeving van de grafmonumenten.

V.3.1. Het neoclassicisme in Temse en op haar begraafplaats

In Temse kreeg het Neoclassicisme vaste grond vanaf het tweede kwart van de negentiende eeuw. In de beginperiode houdt men zich aan een streng classicerende eenvoud. In het midden van de negentiende evolueert deze stijlrichting naar een meer versierende architectuur waarbij men zich ging inspireren op de monumentaalbouw van de Lodewijk XV- en XVI- stijl. Twee toonaangevende architecten die enkele gebouwen tekenden in een neoklassieke stijl in Temse en haar deelgemeenten waren Jan De Somme – Servaes (1799-1864) en Edmond Serrure (1832-1911), beiden waren afkomstig uit Sint-Niklaas. Vooral het werk van de Gentse stadsarchitect Lodewijk Roelandt (1786-1864) speelde een belangrijke rol als inspiratiebron.²⁴⁰ Van hun hand is echter geen enkel grafmonument binnen de selectie bekend. Op de begraafplaats van Temse werden zestien van de zesentachtig grafmonumenten ontworpen in een Neoklassieke stijl. Binnen de selectie is het grafmonument van de familie Van Raemdonck – Vydt (zie inventarisfiche nr. 16) wellicht het oudste dat werd ontworpen in Neoklassieke stijl, zij dateert vermoedelijk uit 1854.

De neoklassieke inspiratie laat zich zowel voelen in de keuze van het type grafmonument als in haar architectonische vormgeving en de decoratie van het grafmonument.

Types als de cippus (grafmonument van de familie **Andries- Van Bergen**, inv. 38, 1875), de sarcofaag (grafmonument familie **Sloor**, inv. 17, 1866), de stèle (grafmonument met ligging **FI6**, inv.5, na 1875) en de obelisk (grafperceel van de familie **Wilford – Lejeune**, inv.58, 1897) getuigen van een neoklassieke inspiratie. Diverse architectonische elementen als zuilen, friezen, architraven, kroonlijsten, frontons en acroteria creëren een neoklassiek ensemble.

---

²⁴⁰ G.A.T.: Boel, J.L., *Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18^e eeuw tot 1939*, 1985, Pg. 287-291.

Verskillende decoratieve aspecten van neoklassieke inspiratie als de palmet, de meander, de rozet, de lauwerkrans, de fakkel, de schelp, de acanthus, et voluut, de palmtak, de ouroboros en dergelijke meer maken het geheel af.

Een mooi voorbeeld van een vrij zuiver neoklassiek grafmonument vinden we terug bij het grafperceel van de familie **Keppens** (zie inventarisfiche nr.3, ° voor of tijdens de periode 1873-1875). De stèle werd bedacht met verschillende neoklassieke elementen als de gecanneleerde zuilen met acanthusloof, de geprofileerde kroonlijst, het rondboogfronton met in haar boogveld de voorstelling van een ouroboros en de palmetacroterie, die in hun combinatie een heel symmetrisch, evenwichtig en smaakvol neoklassiek arrangement creëren. Een ander vrij zuiver neoklassiek grafmonument behoort toe aan de familie **Sloor** (zie inventarisfiche nr. 17, °1866) waarbij de vorm van sarcofaag de klassieke tempelarchitectuur in herinnering brengt.

Andere grafmonumenten waarbij het neoclassicisme de dominante stijl is, behoren toe aan de families **De Buyscher – Vemers** (zie inventarisfiche nr. 11, °1898), **Gordijn** (zie inventarisfiche nr. 49, °1882), **Seghers – Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24, °1905), **Van den Haute – Dubois** (zie inventarisfiche nr. 61, °1909), **Van de Perre - Vertongen** (zie inventarisfiche nr. 72, °1919), **Van de Vijver - Van Liempt** (zie inventarisfiche nr. 44, °1913), **Van Raemdonck - Vydt** (zie inventarisfiche nr. 16, °1854), **Lesage - Boscus** (zie inventarisfiche nr. 63, °1911), **Lambrechts** (zie inventarisfiche nr. 82, °1926), **Permentier** (zie inventarisfiche nr. 2, °1875), het linkergrafmonument van de familie **Wittock - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39, °1886), de centrale stèle op het grafperceel van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27, °1868).

V.3.2. De neogotiek in Temse en op haar begraafplaats

Ondanks de opkomst van de Renaissance in de zestiende eeuw bleef de gotiek voortleven in ons land. Kerken en kathedralen dienden te worden afgewerkt en andere monumenten werden hersteld of kenden een uitbreiding. Om een zekere stijleenheid te handhaven werd er verder gewerkt in de gotische vormentaal. De neogotische stijl werd vooral geprogrammeerd en verspreid met de opkomst van de Gentse Sint-Lucas architectuur scholen met als belangrijk voortrekker en promotor Jean Baptiste Béthune (1821-1894). De heropflakking van de gotiek was zowel nationaal als Christelijk geïnspireerd. In het Waasland, waar Temse toe behoort, was het kasteel van Bazel, dat in 1811 ontworpen werd door architect François

Verly, de eerste verschijning van de neogotiek. Het werd wachten tot het jaar 1840, op enige navolging in de rest van het Waasland. De neogotische architectuur bleef in het Waasland doorleven tot in het jaar 1914. Ook hier waren de wegbereiders de architecten Serrure en Jan de Somme. Ook andere architecten uit de streek waaronder priester architect Jan-August Clarysse en Frans Smet, de ontwerper van de muur rondom de begraafplaats van Temse werkten in deze stijl. Bij de vormgeving van neogotische gebouwen ging men zich hier voortaan inspireren op de voeggotische Scheldegotiek, de Kustbaksteengotiek en de Brabantse hooggotiek. In het Waasland werd de neogotische stijl vooral aangewend in pastorieën, kloosters, kerken, kapellen en katholieke scholen en in mindere mate voor de burgerlijke gebouwen.²⁴¹ De neogotische stijl vond ook zijn weg naar de begraafplaatsen en zou tot ver in de negentiende eeuw de vormgeving van de grafmonumenten gaan bepalen.²⁴²

Binnen de selectie tellen we negen grafmonumenten met een overwegend neogotische vormgeving. De neogotische invloed laat zich hier voornamelijk gelden in de aankleding met enkele gotische motieven als de lancetnis, de drie- en vierpas, de wimberg, de pinakel, de hogel en de kruisbloem.

Het grafmonument van de priester **Cornelius Buysrogge** (zie inventarisfiche nr. 7, °1847, is een mooi voorbeeld van een stèle die werd geconcipieerd in zuivere neogotische vormtaal. Het middenlichaam van deze stèle bestaat uit een marmeren casement met wimberg. Bovenaan het marmeren casement bemerkt men twee symmetrische lancetbogen die eindigen in een hangende kraagsteen. Deze lancetbogen dragen in hun boog elk een gotische driepasboog. Het marmeren casement wordt aan weerszijden geflankeerd door twee ranke zuiltjes die elk een pinakel dragen met onderaan casementen en een kepel met hogels en bovenaan een finaal met pumeel. De ezelsrugboog die het middenlichaam van de stèle afsluit is versierd met hogels en bovenaan smelten deze samen in een voetstuk die een fijn Latijns kruisbeeld draagt. Het grafmonument draagt de signatuur van de Gentse beeldhouwende gebroeders Parmentier.

Het priesterschap van Buysrogge was wellicht mede bepalend voor de keuze voor de neogotische stijl van de stèle, waarvoor de katholieken tot een bepaalde voorkeur voor hadden.

---

²⁴¹ G.A.T.: Boel, J.L., *Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18e eeuw tot 1939*, 1985, Pg. 297-306.

²⁴² Celis, M. *Funerair erfgoed in België, funeraire archeologie in Vlaanderen*, in : *Een introductie tot de zorg voor het funeraire erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999, op cit. Pg.29.

Bij de grafmonumenten van de families **Brys – Van Bergen** (inventarisfiche nr. 86, °1911) en de **Ryck – Wuytack** (zie inventarisfiche nr. 48, °1886) werd het portiek geconcipieerd in een neogotische vormentaal waarbij haar structuur bestaat uit een geprofileerde lancetboog die steunt op zuiltjes. De wanden van de nissen van de portieken worden elk bekleed met een Latijns kruisbeeld werden de uiteinden van deze armen eindigen in een gotische driepas. De siertoren van de familie **Varendonck** (zie inventarisfiche nr. 20, °1884) leunt sterk aan bij de vormgeving van een neogotisch pinakelgrafmonument.

Andere grafmonumenten waarbij de neogotiek de dominante stijl is, behoren toe aan de families **De Schrijver - De Malssche** (zie inventarisfiche nr. 21, °1865), **Spruyt** (zie inventarisfiche nr. 4, °1858), **Vandenbroeck - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 18, °1869), **Van Der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15, °1848), het grafmonument met ligging KII6 (zie inventarisfiche nr. 30, °?) en de lancetvormige muurplaten in de muur van het grafperceel van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27, °1872).

V.3.3. Het eclecticisme in Temse en op haar begraafplaats

Het eclecticisme is een mengstijl, die zich gelijktijdig met de neogotiek en het neoclassicisme manifesteerde in Temse tussen 1830 en 1914.²⁴³ Binnen het eclecticisme werd er inspiratie gezocht in de vormentaal van diverse historische stijlen waarbij men tegelijk gebruik maakte van de nieuwe technische verworvenheden van de negentiende eeuw.

Echt stijlzuivere grafmonumenten zijn sterk in de minderheid op de begraafplaats van Temse. Een verklaring hiervoor is de grote vrijheid die de opdrachtgever genoot in de vormgeving en de aankleding van het grafmonument. Binnen de selectie is dan ook de overgrote meerderheid van de grafmonumenten vormgegeven in eclectische mengstijl. Zo'n tweeënveertig van de zesentachtig of bijna de helft van de grafmonumenten zijn overwegend eclectisch van stijl.

Een mooi voorbeeld van een grafmonument in een eclectische stijl, vindt men terug op het grafperceel van de familie **Verbruggen - Nol** (zie inventarisfiche nr. 53, °1904). Dit grafmonument is moeilijk onder te brengen in één specifieke stijlstroming. Romantische-, Art Nouveau- en klassieke elementen werden hier uit hun context gerukt, uitvergroot en op zo'n manier samengebracht en met elkaar verweven dat ze in een geheel nieuw perspectief worden geplaatst en eclectisch geheel gaan vormen. Het romantische aspect toont zich in de

---

²⁴³ G.A.T.: Boel, J.L., *Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18^e eeuw tot 1939*, 1985, op cit. Pg. 306.

pleurante, die met een mijmerende blik het heengaan van de overledenen betreurt. De Art Nouveau inspiratie toont zich in de behandeling van de sokkelzone waarbij de flanken van de bovenste geleding van de sokkel zijn bekleed met omgekeerde brede consoles in voluutvormen die overhoeks werden geplaatst. De acanthusbladeren en de afgebroken gecanneleerde zuil zijn ontleend aan de klassieke vormenalfabet.

Een ander voorbeeld van deze eclectische benadering vindt men terug in het grafmonument van de familie **Orlay** (zie inventarisfiche nr. 40, °1902), waarin art nouveau, klassieke en gotische elementen worden samengebracht. De lineaire en organische vormgeving van het art nouveau smeedwerk figureert de gotische spitsboog en driepas. Dit smeedijzeren hekwerk wordt tegenover de sarcofaag geplaatst die gegoten is een klassieke vormgeving.

De grafmonumenten van de families **Boodts - Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 56, °1890), **Boel – De Valck** (zie inventarisfiche nr. 79, °1914), **Bertrand – Félix** (zie inventarisfiche nr. 54, °1938), **Braeckman – De Buyschere** (zie inventarisfiche nr. 8, °1899), **Bressinck – Van Overschelde** (zie inventarisfiche nr. 23, °1882), **De Coninck – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 51, °1895), **De Dycker – Joos** (zie inventarisfiche nr. 80, °?), **De Frangh** (zie inventarisfiche nr. 65, ° 1909/1950), **De Leenheer – Goffa** (zie inventarisfiche nr. 37, °1914), **D’Hondt – De Parade** (zie inventarisfiche nr. 81, °1924), **De Nayer** (zie inventarisfiche nr. 22, °1877), **Flickx** (zie inventarisfiche nr. 43, °1876), **De Vree – Van Cotthem** (zie inventarisfiche nr. 62, ° 1911), **Hellebaut** (zie inventarisfiche nr. 50, °1891), **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr. 10, °1881), **Meersman** (zie inventarisfiche nr. 57, °1896), **Muys – Hinderdael** (zie inventarisfiche nr. 60, °1901), **Pelagie – Nonneman** (zie inventarisfiche nr. 32, °?), **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55, ° 1886), **Pycke – Pauwels** (zie inventarisfiche nr. 33, °1908), **Raemdonck** (zie inventarisfiche nr. 71, °1866), **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78, °1912), **Verbruggen** (zie inventarisfiche nr. 34, °1906), **Van De Perre – Braye** (zie inventarisfiche nr. 19, °1877), **Van de Perre – De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr. 52, °1905), **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45, °1895), **Van der Biest** (zie inventarisfiche nr. 66, ° 1877), **Van der Schueren – Heye** (zie inventarisfiche nr. 73, °1825), **Van de Vijver** (zie inventarisfiche nr. 25, ° 1848/1863?), **Van Gansberghe** (zie inventarisfiche nr. 29, °?), **Van Hoeylandt** (zie inventarisfiche nr. 85, °1926), **Van Landeghem – D’Hollander** (zie inventarisfiche nr. 47, °1890), **Van Raemdonck – Vydt** (zie inventarisfiche nr. 69, °1887), **Vergauwen – De Wolf** (zie

inventarisfiche nr. 36, °1906), **Wilford – Bosteels** (zie inventarisfiche nr. 64, °1907), **Wittock – Nyssen** (zie inventarisfiche nr. 70, °1890), het rechtse grafteken op het grafperceel van de familie **Wittock – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39, °1873-1875/1886), het grafmonument met de ligging **FI8** (zie inventarisfiche nr. 6, °?) en het grafmonument van de familie **Van der Gucht** (zie inventarisfiche nr. 59, °1906) zijn allen geconcipieerd in een eclectische mengstijl.

Daarnaast kan het ook zijn dat een grafperceel werd ingevuld met enkele grafmonumenten elk in een verschillende stijl. Een voorbeeld hiervan vinden we terug bij het grafperceel van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27), waarbij de centrale stèle werd opgetrokken in een neoklassieke stijl en de flankerende muurplaten in een neogotische stijl. Veelal is dit verschil in stijl te wijten aan het verschil in tijdstip waarop het specifieke grafteken werd opgericht.

V.3.4. De neoromaanse stijl in Temse en op haar begraafplaats

De negentiende eeuw wordt aldus in grote mate gekenmerkt door een nostalgisch terugkijken naar het verleden waarbij men inspiratie zocht in haar diverse stijlperioden. Naast de neogotiek greep men tussen 1850 en 1925 ook terug naar andere nationale stijlen waaronder de Romaanse stijl, de Vlaamse Renaissance, de Barok en de Rococo. In Tielrode en Steendorp, twee deelgemeenten van Temse, werden respectievelijk het oud gemeentehuis (°1856-1859) en de voorgevel van Sint - Jan de Evangelistenkerk (°1899) in een neoromaanse stijl ontworpen.²⁴⁴ Ook de grafarchitectuur werd geïnspireerd door de romaanse vormentaal.

De selectie bevat twee grafkapellen die werden geconcipieerd in een neoromaanse stijl, met name deze van de familie **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12, °1874-1875) en van de familie **Janssens – Smits** (zie inventarisfiche nr. 46, °1886). Beide grafkapellen werden ontworpen in een beheerste neogotische vormentaal. De romaanse inspiratie toont zich bij de grafkapel van de familie Janssens - Smits in het rondboogportaal, het rondbogig tympanon, in de lisenen tegen de muurpartij en in het romaanse drielicht in de rondboogarcade, dat de arduinen muurpartij van de grafkapel onderbreekt. De grafkapel van de familie Wauters – Braeckman is bescheidener van vormgeving, hier toont de romaanse voedingsbodem zich eveneens in het rondboogportaal waarbij de wanden van het portaal worden bekleed door blinde rondboogcasementen en in het rondbogig frontonveld boven de

---

²⁴⁴ Ibidem, Pg. 316-319.

toegangspartij, in het interieur van de grafkapel dat wordt verlicht door een beglaasde oculus die in de achterwand zit vervat en door de overwelfing met een tongewelf.

V.3.5 De art deco in Temse en op haar begraafplaats

De art deco stijl manifesteert zich in Temse tussen 1925 en 1935. Binnen deze stijl vallen drie types of strekkingen te onderkennen.

De eerste strekking binnen de art deco is gericht op het verleden waarbij men inspiratie put uit het neoclassicisme, de neorenaissance, de neobarok, de art nouveau en andere historische stijlen.

Een ander type binnen de art deco leunde aan bij de ‘Nieuwe Zakelijkheid’, die gekenmerkt wordt door een strakkere geometrische vormgeving en een functionele gerichtheid.

Bij het laatste type, het autonome art deco – type, is een drang naar schoonheid merkbaar waarbij het decoratieve aspect het wint van de functionaliteit.²⁴⁵ Deze drie types worden ondersteund door de nieuwe technologische en wetenschappelijke verworvenheden uit die periode.

Op het moment dat de art deco stijl merkbaar is in het straatbeeld vindt zij ook haar weg naar de begraafplaats. De selectie bevat namelijk twee graftekens die werden ontworpen in de art decostijl, met name dit van de familie **Amelinckx - Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75, °1936) en deze van de familie **Maes – De Mayer** (zie inventarisfiche nr. 74, °1934).

Wat meteen in het oog springt bij het grafmonument van de familie Amelinckx – Hulin is de erg strakke lijnvoering van de zerk en de stèle. Deze stèle werd opgevat als een puzzel, die is samengesteld uit diverse geometrische volumes met daarop een decoratief marmeren reliëf. Het samenspel van deze elementen plaatst dit grafmonument onder de noemer van de art deco. Een gelijkaardige benadering van de art decostijl vindt men terug in het grafmonument van de familie Maes – De Mayer. Ook zij wordt gekenmerkt door een strakke geometrische lijnvoering. In de stèle smelten verschillende geometrische motieven met elkaar samen tot één geheel in de geest van de Art Deco. Afgeronde hoeken leunen tegen strakke rechte lijnvoeringen en daarenboven bereikt men hier ook een contrasterend kleurenspeel.

Het teruggrijpen naar historische stijlen en de aanwending van bronzen ornamenten, werd in beide graftekens achterwege gelaten. De vormgeving van beide grafmonumenten is aldus

---

²⁴⁵ Ibidem, Pg. 327-328.

voornamelijk geënt op het tweede type art deco, dat sterk aanleunt bij de principes van de ‘Nieuwe Zakelijkheid’.

De selectie bevat daarnaast enkele grafmonumenten die men niet volledig onder de noemer art deco kan plaatsen, maar ze hebben wel een belangrijke invloed van deze stijl ondergaan. Een voorbeeld hiervan vinden we terug in het grafmonument van de familie **Reynaerts – Deshayes** (zie inventarisfiche nr. 42, ° 1932). Dit grafmonument is gegoten in een meer hedendaagse vormgeving, zij is vrij symmetrisch van opbouw en de aanwending van architectonische elementen als de zuilen en het driehoekige fronton bezorgen haar een klassieke toets. Daarenboven werden de zuilen gecreëerd in een rode granietsoort die bedragen aan het decoratieve aspect van dit grafmonument. Andere voorbeelden vindt men terug in de grafmonumenten van de families **Hebbinckhuys** (zie inventarisfiche nr. 84, ° 1930) en **De Landtsheer** (zie inventarisfiche nr. 83, °1931).

V.3.6. Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens en vooral na de Tweede Wereldoorlog heeft zich heel wat afgespeeld op architecturaal gebied en het is niet evident hier enig gestructureerd inzicht in te verwerven. Meer dan ooit waren andere, dan esthetische overwegingen bepalend binnen de vormgeving van de naoorlogse architecturale concepten in ons land. Algemeen waren een sterke versobering, een devaluatie van architecturale kwaliteit en waarde en een meer functionele gerichtheid merkbaar in die periode.²⁴⁶

Deze tendens manifesteerde zich ook op de begraafplaats van Temse, in een tanende aandacht voor de funeraire traditie. Opmerkelijk is het gegeven dat de grafmonumenten die werden geconcipieerd in deze periode stijlloos zijn geworden. Een voorbeeld dat deze bevinding onderstreept vindt men terug in het grafmonument van de familie **Van Os** (zie inventarisfiche nr. 75, °1943). De stèle die aan het hoofdeinde van de graftuin staat is opgebouwd uit een Latijns kruisbeeld dat aan weerszijden wordt geflankeerd door een laag afgerond scherm. Dit grafteken is volkomen stijlloos en blinkt uit in soberheid, bescheidenheid en banaliteit.

De grafmonumenten van de families **Boel – Roobroeck** (zie inventarisfiche nr. 28, °1943) en **De Schepper – Van Molle** (zie inventarisfiche nr. 68, °1959) dateren respectievelijk uit de oorlogse- en de naoorlogse periode. Beiden vertonen een hang naar de klassieke vormtaal.

---

²⁴⁶ Deze paragraaf is gebaseerd op: G.A.T.: Boel, J.L., *Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18^e eeuw tot 1939*, 1985, op cit. Pg. 329.

Dit zijn echter twee uitzonderingen die de regel bevestigen. De recenter aangelegde partijen van de begraafplaats zijn druk bezaaid met grafmonumenten die men moeilijk kan linken aan een bepaalde stijl, zoals het grafmonument van de familie **Aubroeck** (zie inventarisfiche nr. 67, °1955).

Deze stijlloosheid is niet enkel kenmerkend voor de naoorlogse periode. De selectie bevat ook enkele grafmonumenten, die werden geconcipeerd vóór de Eerste Wereldoorlog, met name deze van de families **D'Hooghe** (zie inventarisfiche nr.13, °1907) en van **Desideer Poppe** (zie inventarisfiche nr. 41, °1907) en tijdens het interbellum, met name deze van de families **Wilford – Mésot** (zie inventarisfiche nr. 26, °1929) en **Beeckx** (zie inventarisfiche nr. 77, °1937) waarop men niet echt een stijl kan kleven.

Deze hierboven aangehaalde grafmonumenten zijn niet enkel stijlloos, hun vormgeving is daarenboven eerder banaal en eentonig. Meer algemeen valt te concluderen dat er een breuk heeft plaatsgevonden en dat de grafmonumenten uit deze periode in niets herinneren aan de rijke funeraire traditie die de voorafgaande eeuw kenmerkte.

Tussentijds besluit

De negentiende eeuw wordt gekenmerkt door een grote diversiteit inzake architecturale vormgeving waarbij men voornamelijk inspiratie ging zoeken in enkele historische kunstrichtingen. Men onderkent binnen deze historische oriëntering twee strekkingen, een klassiek geïnspireerde met de veruitwendiging in het neoclassicisme en een nationaal geïnspireerde strekking met de veruitwendiging in de christelijk getinte neogotiek, de neoromaanse stijl, de neo – Vlaamse renaissance en de neobarok.²⁴⁷ Tegelijk ging men binnen het eclecticisme elementen uit deze verschillende historische stijlen met elkaar vermengen. Rond de eeuwwisseling keerde men de gerichtheid op het verleden de rug toe en met de art nouveau werd een geheel nieuwe weg ingeslagen. De art – deco vormde een laatste creatieve stuip trekking waarop de moderniteit een einde breidde aan een rijke funeraire traditie. Tussen de twee wereldoorlog doofde de rijke funeraire architectuur uit. Ze werd ingeruild voor een cultus met nieuwe gebruiken als het cremen en waarbij de aandacht voornamelijk werd gevestigd op het functionele en efficiënte aspect van het grafteken.²⁴⁸

---

²⁴⁷ Deze paragraaf is gebaseerd op: G.A.T.: Boel, J.L., *Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18^e eeuw tot 1939*, 1985, op cit. Pg. 286.

²⁴⁸ Celis, M. *Funeraire architectuur*, in : Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, Pg. 368.

Opmerkelijk is dat de typologie en de stijl van de grafmonumenten in een tijdspanne van iets minder dan een eeuw grondige veranderingen heeft ondergaan.

Om af te sluiten is het misschien goed nog even een overzicht te geven in welke mate bepaalde stijlen op de begraafplaats zijn vertegenwoordigd. Om en bij de zeventien grafmonumenten werden ontworpen in neoklassieke stijl, negen grafmonumenten in een neogotische stijl, ééneveertig grafmonumenten in een eclectische stijl, twee grafmonumenten in een neoromaanse stijl, vijf grafmonumenten in de art – decostijl. Op zo'n acht grafmonumenten valt helemaal geen stijl te kleven.

De stilistische evolutie die zich binnen het behandelde tijdsbestek in het straatbeeld van Temse voltrok, vond dus gelijktijdig ook zijn echo op haar begraafplaats.

V.4. Het Materiaal

Het materiaal vormt onmiskenbaar een heel belangrijk onderdeel van het grafmonument. Voor de vervaardiging van deze grafmonumenten had men de keuze uit een ruim aanbod aan materialen, die opgedeeld kunnen worden in steensoorten, metalen, hout en glas. In bepaalde gevallen werd er slechts één soort materiaal gebruikt voor de creatie van het grafmonument, maar veelal bestaat het uit een combinatie van verschillende materiaalsoorten.

Hieronder worden de verschillende materiaalsoorten die binnen de selectie voorkomen, met hun karakteristieke eigenschappen, besproken.

-

V.4.1. De steensoorten

Hieronder vindt men een overzicht van de steensoorten waaruit ondersteunende en versierende onderdelen werden vervaardigd, van de grafmonumenten die voorkomen binnen de selectie. Niet alle soorten zijn geschikt als bouw materiaal. Hardheid, bestendigheid in diverse weersomstandigheden, druksterkte en slijtvastheid zijn eigenschappen waarover steensoorten best dienen te beschikken willen ze geschikt zijn om onderdeel te vormen van een grafmonument.

Arduin

Arduin, blauwe hardsteen of ‘petit granit’²⁴⁹ is het materiaal dat het meest voorkomt binnen de selectie als hoofdelement van het constructiemateriaal van de grafmonumenten. Op enkele uitzonderingen na bevatten vrijwel alle grafmonumenten binnen de selectie onderdelen in blauwe hardsteen. Enkele grafmonumenten werden zelfs volledig opgetrokken in deze steensoort, zoals het grafmonument van de familie **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr. 10, °1881). Decoratieve en symbolische motieven werden bij de grafmonumenten, die tot de selectie behoren, veelal in carrara marmer vervaardigd. Bij het grafmonument van de familie **Van Strydonck** (zie inventarisfiche nr.14, °1837/1860) werd het reliëf op de sokkelzone echter uitgevoerd in arduin. Daarnaast werden ook veelal de borduur die het grafperceel omheind, de paaltjes waartussen de kettingen hangen en het knielbankje of – kussen in arduin uitgevoerd.

Arduin of blauwe hardsteen, heeft een blauwachtige grijze kleur. Zij is een vrij uniforme kolenkalksteensoort die wordt gevormd uit koolzure kalk, bitumen, pyriet, kernachtig slib en fossielen.²⁵⁰ Er wordt een onderscheid gemaakt tussen blauwe arduin (escosijnse steen, hardsteen) en witte arduin, die men opnieuw kan onderverdelen in Vlaamse arduin (Ledesteen) en Brabantse steen (Gobertanger).²⁵¹

---

²⁴⁹ Dressen, R., Dusar, M., Groessens, E., *Natuursteen als historisch bouw materiaal*, in: Steen. Grondstof, stof tot nadenken, Open monumentendag Vlaanderen, 2003, Pg. 34.

²⁵⁰ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, op cit. Pg. 31.

²⁵¹ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, op cit. Pg. 37.

Het voornaamste ontginningsgebied van deze steensoort bevindt zich in de Belgische provincie Henegouwen en dan vooral in de gemeentes Soignies, Eccaussines, Feluy, Arquennes en Maffle.²⁵²

Deze harde steensoort heeft een korrelig breukvlak, is dof met glinsterende vlekjes en heeft een weinig onregelmatig oppervlak.²⁵³ De steen bezit een voldoende druksterkte, een geringe porositeit, ze is vrij stevig, ze slijtvast en bovendien gemakkelijk bewerkbaar. Daarnaast bezit deze steensoort een lage erosiegraad²⁵⁴. De combinatie van deze eigenschappen maakt dat deze steensoort vrij geschikt is voor de creatie van beeldhouwwerken en grafmonumenten, die bestemd zijn om in de buitenlucht te worden geplaatst. Arduin, is zoals de meeste kalksteensoorten gevoelig voor zuren en reinigingsmiddelen. Hardsteen zal na verloop van tijd steken en scheuren gaan vertonen, dit natuurlijke proces wordt echter vertraagd wanneer men tracht de vochtinsijpeling in de steenbreuk te voorkomen.²⁵⁵

Het arduin wordt uit de groeven gedynamitiseerd. Tijdens dit proces ontstaan er al kleine barsten die door het circulair uitzetten en inkrimpen onder invloed van vorst en warmte steeds groter worden. De meeste grafmonumenten binnen de selectie vertonen dergelijke breuken en scheuren, zoals het arduinen podium en de sarcofaag van de familie **De Coninck – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 51, °1895), die op vele plaatsen barsten in de steen vertoont. De breuken in het arduinen podium van de familie **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78, °1912) werden behandeld en gedicht met een bepaalde materie.

Deze steensoort kan op verschillende manieren worden gemanipuleerd en deze bewerking is bepalend voor de kleur die de steensoort aanneemt. Frijnen, boucharderen en kloven zijn maar drie mogelijke bewerkingsmethoden van deze steensoort.

Frijnen levert vlakke parallelle bewerkingssporen op, die van elkaar gescheiden worden door dunne lijnen grijze breuksteen. Deze techniek wordt zowel toegepast op het eigenlijke grafmonument als in de arduinen grafborduur.

Door te boucharderen of te hameren creëert men een dicht oppervlaktepatroon van onregelmatige punten tussen de 1 en 3 mm groot en diep. Het donkere en ruwe kalksteenoppervlak kan afhankelijk van de kracht die wordt uitgeoefend op de hamer en van de dichtheid van het patroon variëren in uitzicht. Door de aanwending van deze techniek verkrijgt het arduin een licht grijsblauwe kleur met witachtige vlekken.

²⁵² Laleman, M.C., *Steenhouwer Nicolas Paternotte*, in: Stadsarcheologie, 1989, nr. 1, Pg. 37-38.

²⁵³ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, op cit. Pg. 31.

²⁵⁴ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992, Pg 193.

²⁵⁵ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg. 31.

Een gekloofde afwerking vertoont een zeer onregelmatige oppervlaktestructuur en kan een vrij hoog reliëf hebben.²⁵⁶ Voor de afwerking van de grafmonumenten werd vaak geopteerd voor een ruw gezaagde of geschuurde bewerking, door de bewerking verkrijgt de steensoort een poreus uitzicht.²⁵⁷

Franse witsteen

Franse witsteen, een zachte kalksteen, is een vorm van natuursteen die zeer geliefd is omwille van haar unieke uitzicht en structuur. Er bestaan verschillende soorten Franse witsteen. De soort die men binnen de selectie aantreft is vermoedelijk afkomstig uit Euville (Frankrijk). Zij heeft een rozige beige achtergrond met een blinkende hoekige korrel. Omwille van haar compactheid laat zij zich zonder veel moeite behouwen. Voor decoratieve toepassingen is zij een dankbare steensoort. Dit materiaal is zowel geschikt voor binnen- als buitentoepassingen. Afhankelijk van de specifieke soort kan zij op verschillende manieren worden bewerkt. De Franse Witsteen uit Euville kan men zowel verzoeten, slijpen, hakken, en beeldhouwen.²⁵⁸

Binnen de selectie bevatten slechts een paar grafmonumenten onderdelen die uitgevoerd werden in Franse witsteen.

Twee voorbeelden van grafmonumenten die volledig werden opgetrokken uit Franse witsteen zijn deze van de families **Wilford – Mésot** (zie inventarisfiche nr. 26, °1929 en **Boel – Roobroeck** (zie inventarisfiche nr. 28, °1943). Normaal gezien heeft dit type Franse witsteen afkomstig uit Euville een roze/beigeachtige kleur. Bij beiden heeft deze steen echter momenteel een groenachtige kleur, dit is te wijten aan hun locatie onder een boomrijke omgeving. Ook de stèle van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27, °1868) werd vervaardigd in Franse witsteen. Deze stèle is sterk aan het verweren en zij ziet volledig groen doordat enkele bomen een dak vormen boven dit grafperceel. In enkele gevallen opteerde men om bepaalde ornamenten uit te voeren in Franse witsteen, zoals de funeraire urn die de monumentale stèle van de familie **Gordijn – Cornelissens** (zie inventarisfiche nr.49, °1888) bekroont. Het scherm van het praalgraf van de familie **Boel – De Valck** (zie inventarisfiche nr. 79, °1914) bevat een indrukwekkend hoog – reliëf dat gehouwen werd uit Franse witsteen. Dit beeldhouwwerk is sterk aan het verweren en vertoont een lelijke zwarte schijn.

Marmer

²⁵⁶ <http://www.mathys-bvba.be/bouwinfo>

²⁵⁷ Vanden Berghe, V., *De Stedelijke begraafplaats aan de Nieuwpoortsesteenweg te Oostende*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 2001, op cit. Pg. 77.

²⁵⁸ Deze paragraaf is gebaseerd op: <http://www.u-bouwt.be>

Marmer is een kristallijn gesteente dat ontstaat door de metamorfose die kalksteen ondergaat. Deze steensoort kan glanzend gepolijst worden maar in de buitenlucht begint zij na verloop van tijd te eroderen onder invloed van bepaalde weersomstandigheden en verliest zij al snel haar glans. Marmer is net als andere kalksteensoorten vrij gevoelig voor zuren en de steensoort neemt makkelijk vuil op. Na verloop van tijd begint de oppervlaktestructuur van het marmer te verruwen of te verweren waarna zij ook begint te verkleuren.²⁵⁹ Een voorbeeld hiervan is de marmeren inscriptieplaat, die het grafmonument van de familie **Van Gansberghe** (zie inventarisfiche nr. 29) bekleedt, die sterk aan het verweren is en een zwarte schijn bezit.

Bij de keuze van de aanwending van marmer spelen behalve de polijstbaarheid ook het rijke kleurenpalet en het patroon van aders en fossielen een belangrijke rol.²⁶⁰

Geen enkel grafmonument binnen de selectie werd geheel opgetrokken in marmer. De selectie bevat echter vele grafmonumenten die werden opgetrokken in arduin met bepaalde onderdelen die werden uitgevoerd in wit marmer, die afkomstig is uit de Italiaanse carrara - steengroeve. Veelal levert deze combinatie van het blauwgrijze arduin met het parelwitte carrara marmer een decoratieve kleurschakering op. Het zijn voornamelijk kruisbeelden, inscriptieplaten, kransen, takken, funeraire urnen, reliëfs, zuilen en andere symbolische of versierende motieven die werden uitgevoerd in het kostbare carrara-marmer.

Het grafmonument van de familie **Van Raemdonck-Vydt** (zie inventarisfiche nr. 16, °1854) illustreert dergelijke behandeling. Hier werden het altaar met de lijkwade, de funeraire urnen en de inscriptieplaat uitgevoerd in carrara-marmer en bestaat het hoofdmateriaal van het grafmonument uit arduin. Het grafmonument van de familie **Amelinckx-Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75, °1936) is de stèle bekleedt met een parelwit marmeren hoogreliëf, die in een vrij goede staat verkeert. Een voorbeeld van een marmeren inscriptieplaat die in een uiterst erbarmelijke toestand verkeert, treft men aan op het middenlichaam van de stèle van de familie **De Buysscher – Vemers** (zie inventarisfiche nr.11, °1898)²⁶¹. Weersomstandigheden en pollutie vormden hier de grote boosdoeners. De combinatie van deze elementen zorgde ervoor dat het carrara marmer een proces van vergijpsing onderging met een decompositie van de steen tot gevolg. De inscriptieplaat is een flink stuk naar voren gaan hellen waarbij de steen begint te barsten en af te brokkelen.

---

²⁵⁹ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, op cit. Pg. 32.

²⁶⁰ Dressen, R., Duser, M., Groessens, E., *Natuursteen als historisch bouwmetaal*, in: Steen. Grondstof, stof tot nadenken, Open monumentendag Vlaanderen, 2003, op cit. Pg. 33.

²⁶¹ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 31.

Het marmer wordt ook aangewend voor de aankleding van het interieur van de grafkapel. De linker - en rechterwand van de grafkapel van de familie **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12, °1874/1875) zijn bekleed met grijze marmeren inscriptieplaten waarbij de hoeken zijn ingevuld met vegetatieve motieven. Zowel de vloer van deze grafkapel als deze van de kelder van de grafkapel van de familie **Janssens – De Varebeke** (zie inventarisfiche nr. 46, °1886) bestaat uit een dambordpatroon van vierkante witte en zwarte marmeren stenen.

Breuksteen

Breuksteen is een vorm natuursteen waarbij haar oppervlaktestructuur wordt gevormd uit een samenstelling van onregelmatige blokken. Breuksteen is het materiaal zoals het in de groeve op de breuklijn splijt.²⁶²

Binnen de selectie werd geen enkel ondersteunend noch versierend onderdeel van de eigenlijke grafmonumenten vervaardigd uit breuksteen. Deze materie werd wel enkele malen aangewend voor de constructie van het podia waarop de grafmonumenten rusten. Dit is het geval bij de grafpercelen van de families **Andries** (zie inventarisfiche nr. 38, °1875), **Gordijn – Cornelissens** (zie inventarisfiche nr. 49, °1888), **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27, °1868) en **Aubroeck** (zie inventarisfiche nr. 67, °1955).

Graniet

Graniet is een hard oergesteente met een grove korrel. De hoofdbestanddelen vormen kwarts, kaliveldspaat en enkele mineralen. Naar gelang de bestanddelen verschilt zij in kleur. Graniet is niet poreus en net als andere dieptegesteenten vrij goed weerbestendig. Zowel de kleur als de structuur van graniet is goed bestand tegen de tand des tijds, ook in de buitenlucht, dit in tegenstelling tot andere steensoorten die aangewend worden voor de constructie van grafmonumenten, die wel na verloop van tijd beginnen te verweren.²⁶³ In de negentiende eeuw werd graniet reeds in enkele gevallen toegepast op de begraafplaats maar niet op grote schaal, daar deze steensoort enorm duur was. Pas in de twintigste eeuw, wanneer machines het polijsten van graniet enigszins betaalbaar maakten, kende graniet een ruimere toepassing op de begraafplaats.²⁶⁴ Vandaag is zij één van de steensoorten die het meest gebruikt worden

²⁶² <http://www.architectuurgids.nl/bouwmateriaal.htm>

²⁶³ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg.33.

²⁶⁴ Havermans, A., *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- theaterwetenschappen, 2000, Pg. 64.

voor de creatie van de graftekens. Graniet is goed te herkennen daar haar oppervlaktestructuur vrij glanzend is en bedekt met zwarte vlekjes. Graniet is vrij gemakkelijk in onderhoud en zou best worden gereinigd met staalwol.²⁶⁵

Binnen de selectie bevatten de grafmonumenten uit de negentiende en begin twintigste eeuw voornamelijk zuilen die in graniet werden uitgevoerd. Deze werden ingepast in hoofdzakelijk arduinen grafmonumenten. Voorbeelden hiervan vinden we terug in de portieken van de families **De Dycker - Joos** (zie inventarisfiche nr. 80, °?): rood graniet met zwarte spikkels en **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86, °1911): rood graniet met zwarte spikkels; en in de grafmonumenten van de families **Boel - De Valck** (zie inventarisfiche nr. 79, °1914): wit graniet met zwarte spikkels en **Reynaerts – Deshayes** (zie inventarisfiche nr. 42, °1932): rood graniet met zwarte spikkels. De sarcofaag van de familie **Orlay – De Ryck** (zie inventarisfiche nr. 40, °1902) werd uitzonderlijk helemaal uitgevoerd in zwartgrijs graniet, de andere modellen werden allen uitgevoerd in arduin. Deze sarcofaag staat echter op een arduinen podium met een smeedijzeren hekwerk daaromheen. Geen enkel grafmonument binnen de selectie werd immers volledig opgetrokken in graniet. Wanneer men evolueert op de tijdslijn bemerkt men zerken die geheel werden uitgevoerd in graniet, zoals deze van de familie **Maes** (zie inventarisfiche nr. 74, °1934). Bij het grafmonument van de familie **De Schepper – Van Molle** (zie inventarisfiche nr. 68, °1959) werd de inscriptieplaat en het kruisbeeld die de stèle bekleden uitgevoerd in donkerzwart graniet. Een alternatief voor dit toch behoorlijk kostbare graniet vond men in **Marbriet**, waaruit enkele inscriptieplaten binnen de selectie werden vervaardigd. Marbriet is een vorm van ondoorschijnend gemarmerd glas, dat in 1922 werd ontwikkeld door Arthur Brancart als alternatief voor het duurdere geglazuurde aardewerk.²⁶⁶ Een voorbeeld van zo'n marbrieten inscriptieplaat vinden we terug op het middenlichaam van de stèle van de familie **Bertrand – Félix** (zie inventarisfiche nr. 54, °1938).

Baksteen

Baksteen is uit klei gebakken steen. Deze steensoort is hoofdzakelijk rood of geel, afhankelijk van een gering of hoger kalkgehalte. Baksteen heeft een sponsachtige structuur.²⁶⁷

---

²⁶⁵ Deze informatie werd afgeleid uit een gesprek met Tony Van Wauwe, de zaakvoerder van een steenhoudersbedrijf uit Temse.

²⁶⁶ <http://www.ster.kuleuven.ac.be/janv/belgië/wbrabant/Fauquez.php>

²⁶⁷ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, op cit. Pg. 46.

Vlaanderen wordt gedomineerd door een baksteenarchitectuur²⁶⁸, hier is echter weinig van te merken op de begraafplaats van Temse. Geen enkel grafmonument binnen de selectie werd volledig in baksteen vervaardigd, daarnaast werd deze steensoort ook in geen enkel grafmonument op een decoratieve manier aangewend. Binnen de selectie vormen bakstenen meestal een onderdeel van de sokkelzone waarrond een mantel, die meestal uit arduin bestaat, werd gevormd. Onder andere de grafmonumenten van de families **Permentier** (zie inventarisfiche nr. 2, °1875), **Keppens** (zie inventarisfiche nr. 3, °1874/1875), **Van Hoeylandt** (zie inventarisfiche nr. 9, ° 2^e helft van de 19^e eeuw), **Verbruggen** (zie inventarisfiche nr. 34, °1906) en **Varendonck** (zie inventarisfiche nr. 20, °1884) bevatten bakstenen die een onderdeel vormen van het voetstuk waarop het eigenlijke grafmonument rust. Bij de grafkapel van de familie **Janssens de Varebeke** (zie inventarisfiche nr. 46, °1884) is de wand van de muur van het interieur opgetrokken uit gebakken aardekleurige steentjes.

Porselein

Porselein is een bijzondere vorm van keramiek. Keramiek zelf wordt gemaakt door het verhitten van klei. Om porselein te maken voegt men aan zo wit mogelijke klei, of kaolien genoemd, zilverzand (kwarts) toe. Dit om de massa minder vet te maken en bij verhitting glasachtig te laten worden. Veldspaat (graniet) wordt naderhand toegevoegd om de baktemperatuur te verlagen. Vervolgens wordt het water uit de massa geperst. Na het creëren van de vorm en het drogen wordt het Europese porselein tweemaal gebakken. De eerste maal bij 900°C. Vervolgens wordt het glazuur aangebracht waarna men de vorm op ca 1400°C gedurende een dag laat gladbakken.²⁶⁹ Zowel geglazuurd als ongeglaazuurd porselein komt voor op de begraafplaats en op zich is dit materiaal vrij weervast.²⁷⁰

Binnen de selectie vindt men enkele porseleinen gekruisigde Christusfiguren terug, zoals aan het kruisbeeld van het grafmonument van de familie **Pycke – Pauwels** (zie inventarisfiche nr.33,°1908). Daarnaast vinden we ook enkele porseleinen ovaal schildjes terug waarop de afbeelding van de overledenen werd afgedrukt. Een dergelijke porseleinen foto vinden we terug op de stèle van het grafmonument van de familie **Vergauwen – De Wolf** (zie inventarisfiche nr. 36, °1906) met de afbeelding van beide echtelingen. Bij het grafmonument

---

²⁶⁸ Dressen, R., Duser, M., Groessens, E., *Natuursteen als historisch bouwmetaal*, in: Steen. Grondstof, stof tot nadenken, Open monumentendag Vlaanderen, 2003, op cit. Pg.30.

²⁶⁹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Porselein>

²⁷⁰ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, Pg.37.

van de familie **Amelinckx – Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75, °1936) staat een rechthoekige porselein schild met de afbeelding van Amaury Amelinckx in een arduinen fotohouder vooraan op de zerk. Op het driehoekige opengewerkte frontonveld van het grafmonument van de familie **Reynaerts – Deshayes** (zie inventarisfiche nr. 42, °1936) hangt een porseleinen hand die een bloementuul vasthoudt.

V.4.2. De metalen

Ijzer

IJzer werd op deze begraafplaats vaak aangewend om de grafpercelen te omheinen, in de vorm van ijzeren kettingen tussen paaltjes of er werd een ijzeren hekwerk geplaatst ter afbakening van het grafperceel.²⁷¹ De ijzeren hekwerken, die rondom de graven werden geplaatst, bestaan vaak uit een combinatie van smeedijzer en gietijzer. Smeedijzer heeft echter een andere samenstelling dan gietijzer en ze verschillen sterk in eigenschappen.²⁷² Smeedijzer is letterlijk het ijzer waaruit de smid onder hoge temperatuur allerhande motieven en bouwdelen kan vervaardigen.²⁷³ Gietijzer is hard, bros en niet smeedbaar. Zij wordt verkregen door ruwijzer te smelten in een koepeloven. In bepaalde gevallen wordt er kalksteen toegevoegd om het ijzer te zuiveren van zwavel en fosfor. Het ruwe koolstofhoudende gietijzer kan direct worden uitgegoten in een bepaalde vorm maar het kan ook in een volgend proces worden hersmolten en ontkoold om het ijzer smeedbaar te maken.²⁷⁴

Gietijzeren is vrij bros en breekt gemakkelijk af. Smeedijzer breekt niet af maar verbuigt na verloop van tijd. Beiden roesten ook op een andere manier. Terwijl gietijzer na een tijd wordt bedekt door een roestlaag, neemt smeedijzer door het roestproces in de dikte toe.²⁷⁵ Net omwille van dit roestproces is ijzer in feite niet zo geschikt om de buitenlucht te worden blootgesteld.

De podia van de grafpercelen van de families **Orlay** (zie inventarisfiche nr. 40, °1902), **Braeckman – De Buyscher** (zie inventarisfiche nr. 8, °1899) en **De Coninck – Braeckman** (zie inventarisfiche 51, °1895) worden omzoomd door een hekwerk dat bestaat uit deze combinatie van giet -en smeedijzer. Deze ijzeren hekwerken hebben allen te lijden onder

²⁷¹ Op de afbakening van de percelen wordt dieper ingegaan in hoofdstuk 3.

²⁷² Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, op cit. Pg. 36.

²⁷³ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, Pg.420.

²⁷⁴ Ibidem, Pg. 189.

²⁷⁵ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, op cit. Pg. 36.

roestvorming en roestkleurige druppelplekken ontsieren de arduinen podia. Een variatie op deze omheining met een ijzeren hekwerk vindt men terug in het grafperceel van de familie **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45, °1895). Hier wordt podium van het grafperceel omheind door acht arduinen postamenten die met elkaar zijn verbonden door twee parallelle niet gedecoreerde ijzeren staven, die eveneens werden aangetast door roestvorming.

Deze ijzeren omheiningen van een likje verf voorzien kan het proces van roestvorming enigszins verhelpen. Een voorbeeld dat deze preventieve maatregel aantoont vormen de zwart geschilderde ijzeren hekwerken die de zijperken van de grafkapel van de familie **Janssens de Varebeke** (zie inventarisfiche nr. 46, °1886) omheinen. Zij vertonen geen sporen van roestvorming en lijken in een vrij goede staat te verkeren.

De selectie bevat één grafteken, die toebehoort aan de familie **De Sutter – Meeus** (zie inventarisfiche nr. 31, °1912), die werd opgevat als een gietijzeren kruisbeeld. Aan dit gietijzeren kruisbeeld hangt een Christusfiguur. Dit Latijnse kruisbeeld rust op een eenvoudige doch sierlijk afgewerkte arduinen sokkel. Ook dit gietijzeren kruis wordt door roestvorming aangetast.

In de grafkelder van de familie **Janssens de Varebeke** (zie inventarisfiche nr. 46, °1886) hangt een gietijzeren kruisbeeld aan de muur die in een vrij goede staat verkeert, deze wordt dan ook niet blootgesteld aan de buitenlucht. De toegangspartijen tot het interieur van de grafkapellen van de families **Wauters - Braeckman** (zie inventarisfiche 12, °1874/1875) en **Janssens de Varebeke** (zie inventarisfiche nr. 46, °1886) bestaan respectievelijk uit een ijzeren deur met decoratieve patronen en een glazen deurpartij met daarvoor een decoratief traliewerk uitgevoerd in zwart geschilderd ijzer.

Brons

Brons is een duurzaam en stevig materiaal en zij bestaat uit een legering van koper en tin waarbij koper het merendeel uitmaakt.²⁷⁶

Brons wordt voornamelijk aangewend omwille van haar fijnheid, die een gedetailleerde bewerking mogelijk maakt en haar kleur, die mooie kleurcontrasten oplevert met de materialen waarin de grafmonumenten werden vervaardigd.²⁷⁷

Binnen de selectie wordt brons enkele malen aangewend voor de letters van de epigrafie, zoals het geval is bij het grafmonument van de familie **Amelinckx – Hulin**. Daarnaast worden ook vaak versierende onderdelen, zoals kransen vervaardigd in brons. Later werden

²⁷⁶ Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, op cit. Pg.106.

²⁷⁷ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, op cit. Pg. 38.

deze bronzen letters vervangen door een alternatief in **aluminium**. Een voorbeeld van deze aluminium letters vindt men terug in de epigrafie op de arduinen inscriptieplaat die vooraan in de graftuin van de familie **De Nayer** (zie inventarisfiche nr. 22, °1877) ligt. Deze inscriptieplaat werd later toegevoegd aan het grafperceel.

Een bronzen krans versiert het scherm van het praalgraf van de familie **Van der Schueren – Heye** (zie inventarisfiche nr. 73, °1925). Hier zien we tevens de nadelige eigenschap van brons. Brons wordt namelijk gewoonlijk beschermd door een groen - of bruinkleurige oxidelaag of patina. In sommige gevallen, zoals hier, verspreidt het oxide zich met het lekwater over de onderliggende partijen van het grafmonument, wat een verstoring van haar oorspronkelijke uitzicht veroorzaakt.²⁷⁸ Brons kan ook worden aangewend voor de omheining van het grafperceel. Een voorbeeld hiervan vinden we terug in het praalgraf van de familie **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86, °1911) dat wordt omheind door acht paaltjes die met elkaar verbonden worden door bronzen staven die in het midden een knoop bevatten. Deze bronzen staven zijn echter volledig geoxideerd en zien nu groen.

V.4.3. Hout

Al sinds de Middeleeuwen werd hout aangewend, waaruit een kruisbeeld werd gesneden die functioneerde als grafteken van de gewone man die rondom het kerkgebouw werd begraven. Dit sobere kruisbeeld werd toen bruin of zwart geschilderd, sporadisch droeg ze een gekruisigde Christusfiguur met bovenaan zadeldakje en vooraan lag een heuvel aarde. Dit houten kruisbeeld vormde een heel eenvoudige en goedkope manier om de locatie van het graf van de gewone man te markeren.²⁷⁹ Hout heeft het voordeel dat het relatief makkelijk te bewerken is. Hout werd na verloop van tijd steeds minder toegepast en vervangen door grafmonumenten in steen.²⁸⁰ Binnen de selectie bestaat enkel het grafteken van **Desideer Poppe** (zie inventarisfiche nr. 41, °1907) uit een eenvoudig houten Latijns kruisbeeld dat op een arduinen voetstuk rust. Het hout lijkt geschilderd en gelakt, waardoor haar duurzaamheid wordt verlengd.²⁸¹

V.4.4. Glas

---

²⁷⁸ Ibidem

²⁷⁹ De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begrafenis, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999, op cit. Pg. 247.

²⁸⁰ Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003, op cit. Pg. 30.

²⁸¹ Ibidem.

Glas is een doorzichtig, niet kristallijn materiaal. Glas wordt bereid door een mengsel van zo zuiver mogelijk zand, kalk, soda of potas te smelten bij een temperatuur van ongeveer 1100° Celsius. Glas verkrijgt kleur door de aanwezigheid van metaaloxiden.²⁸² Gebrandschilderd glas kan vlak of blank gekleurd zijn. Bij gebrandschilderd glas worden bij een temperatuur van ongeveer 610° tekeningen of kleuren ingebrand.²⁸³ Glas – in – loodramen zijn stukken glas of ruiten die gevat worden in loodstrippen van een H- vormige doorsnede en worden samengevoegd tot grotere glasvakken.²⁸⁴

De selectie bevat twee grafkapellen en in beiden werd glas geïntegreerd. De muurpartijen van de grafkapel van de familie **Janssens de Varebeke** (zie inventarisfiche nr. 46, °1884) worden onderbroken voor een neoromaans drielicht²⁸⁵ met daarin drie hoge gebrandschilderde glas in loodramen. Deze ramen zijn erg kleurrijk, ze bestaan uit gele, blauwe en witte kleuren die in een decoratief patroon met gestileerde lelies werden gegoten. Deze ramen kunnen bovenaan geopend worden om het interieur van de grafkapel te verluchten. De achterwand van de grafkapel van de familie **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12, °1874/1875) bevat een beglaasde oculus die is ingevuld met wit glas.

Tussentijds besluit

Arduin is bij de overgrote meerderheid van de grafmonumenten, binnen de selectie, het hoofdmateriaal waaruit de ondersteunde elementen werden uitgevoerd. Hoe verder men in de tijd evolueert hoe frequenter ook graniet werd aangewend als materiaal waaruit de ondersteunende delen van het grafmonument werden vervaardigd. Een grote minderheid van de grafmonumenten werd uitgevoerd in Franse witsteen. Enkele podia binnen de selectie werden in breuksteen vervaardigd. Baksteen werd voornamelijk aangewend als een ‘onzichtbaar’ ondersteunend onderdeel in de basis van enkele grafmonumenten.

Het merendeel van de symbolische en decoratieve motieven, die de grafmonumenten tooien werden uitgevoerd in het kostbare carrara marmer. De gekruisigde Christusfiguren en de ovaal fotoplaatjes werden voornamelijk in porselein uitgevoerd. Ijzer werd vooral gebruikt bij de omheining van de grafpercelen, in de vorm van kettingen of hekwerken. Naast twee gietijzeren kruisen werd dit materiaal ook aangewend in beide toegangspartijen tot het interieurs van de grafkapellen. Binnen de selectie werd enkele malen voor brons gekozen aangewend als materiaal voor de letters van de epigrafie. Hout komt binnen de selectie slechts

²⁸² Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001, op cit. Pg.191.

²⁸³ Ibidem, op cit. Pg. 179.

²⁸⁴ Ibidem, op cit. Pg; 192.

²⁸⁵ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 32

voor als materiaal waaruit het kruisbeeld van Desideer Poppe werd vervaardigd. Glasramen werden in de muurpartijen van de twee grafkapellen geïntegreerd, met als doel het geheel wat meer open te werken en het interieur van daglicht te voorzien.

V.5. De uitvoerders

Steenhouwers – beeldhouwers

In dit onderdeel wordt ingegaan op diegenen die meewerkten aan de creatie van de eigenlijke grafmonumenten en dan hebben we het in hoofdzaak over de steenhouwers, de beeldhouwers en de architecten. Maar ook bronsgieters en smeden werden vaak aangesproken voor de vervaardiging van de decoratieve aspecten.

De steenhouwers hielden zich zowel bezig met het ontwerp als met de creatie van het grafmonument. Wanneer een opdrachtgever bij de steenhouwer aanklopte, had deze laatste

vrij veel invloed in de keuze van het type grafmonument, want tijdens het eigenlijke ontwerpproces grepen deze steenhouwers vaak terug naar modelboeken waarin men inspiratie zocht.²⁸⁶ Daarnaast bestond ook de mogelijkheid dat de steenhouwer samen met de opdrachtgever een bezoek bracht aan de begraafplaats om er zich te inspireren op reeds bestaande grafmonumenten.²⁸⁷ Wanneer de opdrachtgever opteerde voor een reeds bestaand ontwerp, kon dit natuurlijk nog steeds aangepast worden aan de persoonlijke smaak van de opdrachtgever en voorzien worden van een persoonlijke toets.

Bijgevolg hadden de steenhouwers een weinig individuele stijl en werd hun creatieve vrijheid in grote mate beperkt, omdat zij zich in grote mate plooiden naar de wensen en eisen van de opdrachtgevers en omdat zij vaak teruggrepen naar voorgekauwde modellen in modelboeken of platenbundels.

Naast dit ontwerpen vormde de hoofdtaak van de steenhouwer de eigenlijke uitvoering van het tweedimensionaal ontwerp in een driedimensionale vormgeving. In tegenstelling tot het ontwerp van gebouwen werden steenhouwers veel minder geconfronteerd met constructieve problemen, waarop zij zich bijgevolg ten volle konden concentreren op de vorm en de decoratieve aankleding van het grafmonument.²⁸⁸ Steenhouwers, zoals de familie Salu die hun atelier hadden naast het kerkhof van Laken, werkten vaak in nauwe relatie met wat zich in de (Brusselse) kunstkringen afspeelde. Bijgevolg werd de grafbeeldhouwkunst gerekend tot de Schone Kunsten, die tijdens de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw een grote uitstraling kende.²⁸⁹

Deze steenhouwers werkten veelal in atelierversband. Een ander fenomeen dat vaak opduikt binnen dit kunstambachtelijke beroep, is dat het vak van vader op zoon, generaties na elkaar werd doorgegeven. Dit was immers een efficiënte manier om de opgedane kennis, de technische vaardigheden of de know how binnen de familie te houden en aan elkaar door te geven.

De benaming steenhouwer of steenkapper is in feite een algemeen begrip voor een ambachtsman, die verschillende steensoorten bewerkt (zagen, met hamer en beitel bewerken, schuren, polijsten) en die zelf de afgewerkte stukken in één geheel plaatst. Naargelang de steensoort die de steenhouwer bewerkt werden verschillende benamingen gehanteerd als

---

²⁸⁶ Hier wordt later verder op ingegaan.

²⁸⁷ Hernalsteen, A., *De Westerbegraafplaats*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992.

²⁸⁸ Vaes, L., *Het Sint-Fredeganduskerkhof te Deurne - Antwerpen*, onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1993, Pg. 71.

²⁸⁹ Stynen, H., *Omtrent het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein in Laken*, (Monumenten Beleven), Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1994, Pg. 53.

‘steenkapper’ of ‘arduinkapper’, voor diegenen die hardsteen bewerken, ‘marbelier’ of ‘marmerbewerker’ voor diegenen die marmer bewerkten en ‘witsteenkapper’ voor diegenen die werkten met zandsteen.²⁹⁰

Bepaalde steenhouwers/beeldhouwers en architecten beitelden hun signatuur op het grafmonument als vorm van visitekaartje. Een voorbeeld hiervan vinden we terug op de cippus van de familie **Andries – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 38, °1875). Op de rechterflank, in de linkerbovenhoek van de onderste geleding van de sokkelzone van deze cippus bemerkt men de signatuur van de steenhouwer: Edm. Paternotte, Visscherij 32, Gent. Bij graftekens van recentere datum staat de signatuur van de steenhouwer vaak op een metalen plaatje dat men vastmaakt aan een onderdeel van het grafmonument. Een voorbeeld hiervan vindt men terug op de zerk van de familie **De Frangh** (zie inventarisfiche nr. 65, °1950) waarop een metalen plaatje zit bevestigd met daarop: G. Van Landeghem – Meersman, Houtbriel, Temse, tel: 710.295.

Binnen de selectie is de naam van de uitvoerders dikwijls niet terug te vinden op de grafmonumenten. Ofwel werd de signatuur nooit geplaatst, ofwel is de signatuur met de tijd verdwenen bijvoorbeeld door steenbreuk.

Naast de signatuur die op enkele grafmonumenten voorkomt, vormt de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent een bijkomende bron aan informatie betreffende de namen van steenhouwers, architecten en beeldhouwers.

Hieronder vindt men de namen terug van de steenhouwers/beeldhouwers, die enkele grafmonumenten van de selectie hebben geconcipeerd. Wel moet opgemerkt worden dat hieronder enkel de namen van deze steenhouwers/beeldhouwers vermeld worden, die op de gesigeneerde grafmonumenten voorkomen of die vermeld worden in de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent. Vermoedelijk werkten enkelen onder hen ook mee aan andere grafmonumenten van de selectie, maar door het ontbreken van de signatuur vallen deze grafmonumenten moeilijk te koppelen aan een bepaalde steenhouwer. Daarnaast kunnen er ook nog andere steenhouwers bepaalde grafmonumenten hebben geconcipeerd, maar door het ontbreken van een signatuur of mogelijke gegevens hieromtrent in het archief van Temse, is dit moeilijk te achterhalen. Enkele steenhouwers waren ook beeldhouwers en omgekeerd, daarom worden deze hieronder samen besproken. De architecten worden apart behandeld.

Victor Patteet

²⁹⁰ Van Acker, M., *De vaktaal van de steenhouwer in Oostelijk Oost-Vlaanderen*, Deel I, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 1983, Pg.1.

Victor Patteet nam samen met zijn oom F. Hendrickx in 1911, een steenhouwerzaak over die gelegen was naast de Kielbegraafplaats te Antwerpen.²⁹¹ Victor Patteet en F. Hendrickx waren grafmakers die men in het Antwerpse adressenboek van 1911 terugvond onder de rubriek ‘Monuments Funéraires’. Na enkele jaren zette Victor Patteet de zaak alleen verder en in 1922 staat hij in het adresboek vermeld onder de rubriek ‘Marbriers et Tailleurs de Pierres’.²⁹² Zijn atelier zou gespecialiseerd zijn in de bewerking van arduin.²⁹³

Victor Patteet realiseerde slechts één grafmonument die tot de selectie behoort. Hij concipieerde het grafmonument van de familie **Amelinckx – Hulin** (zie inventarisfiche nr. 75, °1936). Daarnaast zou hij ook enkele grafmonumenten voor het Antwerpse Schoonselhof hebben vervaardigd.²⁹⁴ Zijn naam komt ook voor op het Sint-Fredeganduskerkhof van Deurne.²⁹⁵

Edmond Paternotte

Edmond Paternotte behoorde tot een familie van steenhouwers die generatie per generatie meerdere steenhouwers kende. Oorspronkelijk was deze familie afkomstig uit Frankrijk. In de late middeleeuwen ging een tak van deze familie zich vestigen in het huidige Henegouwen waar Arquennes het centrum van de bedrijvigheid gevestigd was.²⁹⁶ In de tweede helft van de achttiende eeuw verscheen de naam Paternotte in het Gentse.²⁹⁷ Edmond Paternotte vindt men in het jaar 1875, in de Wegwijzer van Gent, terug onder de rubriek: ‘Marmmerwerkers, houdende magazijnen van marmer, bewerkten en onbewerkten arduin, tailleurs de pierre et marbriers.’ Op dit moment was zijn atelier gevestigd in Visserij 32, te Gent.²⁹⁸

²⁹¹ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 33 en 34.

²⁹² Havermans, A., Op cit: *Victor Patteet*, in de bundel: *Ontwerpers en uitvoerders*, in: *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000.

²⁹³ Vaes, L., *Het Sint-Fredeganduskerkhof te Deurne - Antwerpen*, onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1993, Pg. 73.

²⁹⁴ Havermans, A., Op cit: *Victor Patteet*, in de bundel: *Ontwerpers en uitvoerders*, in: *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000.

²⁹⁵ Vaes, L., *Het Sint-Fredeganduskerkhof te Deurne - Antwerpen*, onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1993, Pg. 73.

²⁹⁶ Laleman, M.C., *Steenhouwer Nicolas Paternotte*, in: *Stadsarcheologie*, 1989, nr. 1, Pg. 49-50.

²⁹⁷ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992, Pg. 187.

²⁹⁸ Dubbele wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen voorhet jaar 1875, 106^e jaar, Gent, uitgeverij E. Vanderhaeghen, 1875 Pg. 439.

Op de begraafplaats van Temse heeft Edmond Paternotte twee grafmonumenten, die tot de selectie behoren, gerealiseerd. Namelijk de cippus van de familie **Andries – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 38, °1875) en de grafkapel van de familie **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12, °1874/1875). Beiden werden opgericht in een eenzelfde periode en zij werden respectievelijk in een neoklassieke en neoromaanse stijl uitgevoerd.

Daarnaast zou hij ook enkele grafmonumenten op het Gentse Campo Santo hebben gecreëerd.²⁹⁹

A. Depauw

A. Depauw is een steenhouwer, die volgens zijn signatuur, afkomstig was uit Dendermonde. Over hem werden geen verdere gegevens teruggevonden. Op de begraafplaats van Gentse Campo Santo komt de naam van steenhouwer J.B. Depauw voor, die het beroep zou hebben uitgeoefend te Dendermonde.³⁰⁰ Wellicht stammen A. en J.B. De Pauw uit hetzelfde steenhouwersgeslacht.

Op de begraafplaats van Temse werd één grafmonument door A. Depauw gerealiseerd. Hij vervaardigde vermoedelijk in 1882, het grafmonument dat op naam staat van de familie **Van Overschelde – Bressinck** (zie inventarisfiche nr. 23, °1882). De signatuur ziet er als volgt uit: A. Depauw, Dendermonde

De gebroeders Philippe en Leopold Parmentier

Philippe Parmentier werd op 2 februari 1784 te Feluy geboren³⁰¹. Hij kreeg aanvankelijk onderricht van zijn vader, Antoine François Parmentier die een befaamde ornamentist was. Daarop trok Philippe naar Parijs waaraan hij enkele jaren het onderwijs aan de Academie volgde. Na zijn terugkeer uit Parijs, rond het jaar 1823 verrichte hij beeldhouwwerk voor de aula van de Gentse universiteit. Na verscheidene malen te hebben deelgenomen aan salons en tentoonstellingen werd hij in 1824 benoemd tot lid van de Amsterdamse academie. Op het einde van de jaren '20 realiseerde hij een neobarok marmeren grafmonument voor de bisschop Charles Pisani de la Gaude die een plaats kreeg in de kathedraal van Namen. In diezelfde periode realiseerde ook het praalgraf van de filantroop Bortier die destijds was opgesteld in de oude kerk van Laken. Tussen 1836 en 1850 doceerde hij beeldhouwkunst aan

²⁹⁹ De Grootte, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992, Pg. 189.

³⁰⁰ Ibidem pg. 183.

³⁰¹ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 35.

de Gentse academie. Een belangrijke realisatie betrof de epitaaf van de geestelijken Joos en Ambrosius en Goethals in de Sint-Baafs kathedraal te Gent. Hij voltooide dit monument in het jaar 1842 samen met zijn broer en leerling Leopold Parmentier die voornamelijk portretten uitvoerde.³⁰² In de Gentse wegwijzer van het jaar 1850 komen de namen van Philippe en Leopold Parmentier voor onder de rubriek van beeldhouwers en boetseerders. Hun atelier was toen gevestigd in de Bestormstraat 14 te Gent.³⁰³

Op de begraafplaats van Temse werden drie grafmonumenten door de gebroeders Parmentier gerealiseerd. Dan hebben we het over de grafmonumenten van **Joannes Baptista Van der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15, °1848), **Cornelius Buysrogge** (zie inventarisfiche nr. 7, °1847) en het grafmonument van de familie **Keppens** (zie inventarisfiche nr. 3, vóór 1873). Hun signatuur is niet terug te vinden op deze grafmonumenten. Joannes Baptista Van der Heyden en Cornelius Buysrogge waren beiden priesters voor wie de gebroeders Parmentier een grafmonument realiseerden. Hun beider grafmonumenten werden in dezelfde periode gerealiseerd in een neogotische stijl, waarbij beide vormgevingen toch behoorlijk grondig van elkaar verschillen. Het grafmonument van de familie Keppens werd opgevat in een neoklassieke stijl. In de kelders van het archief van Temse werden ook enkele ontwerptekeningen³⁰⁴ van één van de gebroeders of door een samenwerking teruggevonden. Philippe Parmentier realiseerde ook een grafmonument voor het Gentse Campo Santo.³⁰⁵

Georges Van Landeghem

Georges Van Landeghem was een Temsese steenhouwer. Zijn zaak was gevestigd in Houtbriel 24 te Temse.

De naam van deze steenhouwer is verbonden met de zerk van de familie **Van Landeghem – D’Hollander** (zie inventarisfiche nr. 47, ° vermoedelijk na het overlijden van Clementine Van Der Gucht in 1949), met de zerk van de familie **De Frangh** (zie inventarisfiche nr. 65, ° vermoedelijk werd opgericht na het overlijden van Jules De Frangh, in 1950), met het grafmonument van de familie **Hebbinckhuys** (zie inventarisfiche nr. 84, ° 1930) en met de miniatuur stèle en –zerk die bij het grafmonument van de familie **D’Hondt – De Parade** (zie

³⁰² Van Lennep, J., *De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, tentoonstellingscatalogus Generale Bank, Brussel, 1990, Pg. 520-522.

³⁰³ Dubbele wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen voor het jaar 1850, 81ste jaar, Gent, uitgeverij D.J. Vanderhaeghen – Hulin, 1850, Pg. 323.

³⁰⁴ Zie illustratiebundel, Bijlagen, Bijlage 8.

³⁰⁵ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992, Pg. 176.

inventarisfiche nr. 81, ° vermoedelijk na het overlijden van Frans Spiessens in het jaar 1983). Buiten het grafmonument van Georges Hebbinckhuys is de naam van Georges Van Landeghem voornamelijk verbonden met zerken die later werden toegevoegd aan het oorspronkelijke grafmonument. De zerken van de familie Hebbinckhuys en Van Landeghem – D’Hollander vertonen sterke gelijkenissen met elkaar, maar ook dit van de familie De Frangh lijkt op deze beide exemplaren.

Jos. De Nil en zoon

Het grafmonument van de familie **D’Hooghe** (zie inventarisfiche nr. 13, °1907) draagt een signatuur met de woorden Jos. De Nil en zoon, Steenhouwerij, Temsche. Verdere gegevens over deze steenhouwerij werden niet teruggevonden.

Jules Lefebure

De naam van Jules Lefebure vindt men in de Gentse Wegwijzer uit het jaar 1875 terug onder de rubriek: ‘Marmmerwerkers, houdende magazijnen van marmer, bewerkten en onbewerkten arduin, tailleurs de pierre et marbriers.’ Op dit moment was zijn atelier gevestigd in Hofstraat nr. 2 te Ledeberg.³⁰⁶

Op de begraafplaats van Temse is de naam Lefebure verbonden met het grafmonument van de familie **De Coninck – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 51, °1895). De signatuur op dit grafmonument vermeldt: J. Lefebure, eigr. der steengroef Ledeberg.

Jules Lefebure realiseerde ook enkele grafmonumenten voor het Gentse Campo Santo.³⁰⁷

Van Wauwe

De familie Van Wauwe is een steenhouwersgeslacht uit Temse.

De naam van Wauwe komt voor op twee grafmonumenten binnen de selectie, met name op dit van de familie **De Ryck – Wuytack** (zie inventarisfiche nr. 48, °1886) en dat van de familie **Maes** (zie inventarisfiche nr. 74, °1934). De zerk van het grafmonument van de familie De Ryck – Wuytack is vrij waarschijnlijk van latere ontstaansdatum dan het portiek. De zerk draagt een signatuur met de vermelding: Van Wauwe Hubert, grafzerken –

---

³⁰⁶ Dubbele wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen voor het jaar 1875, 106^e jaar, Gent, uitgeverij E. Vanderhaeghen, 1875 Pg. 439.

³⁰⁷ De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992, Pg. 187.

Gasthuisstraat 22, Temse, telef. (03)710.456. Bij het grafmonument van de familie Maes is het niet duidelijk of de huidige zerk en de stèle op hetzelfde moment werden gerealiseerd. De granieten zerk draagt rechts vooraan de signatuur van de steenhouwer: Marmer – Steenhouwerij / Van Wauwe / Gasthuisstr. 22-24, 2690 Temse. Indien deze zerk van de familie Maes, jonger is dan deze van de familie De Ryck – Wuytack, kende het steenhouwerbedrijf ondertussen een uitbreiding, gezien het bijkomende huisnummer. Beide zerktypes verschillen grondig van elkaar.

Vandaag staat Tony Van Wauwe aan het hoofd van het steenhouwerbedrijf, dat nog steeds in de Gasthuisstraat te Temse gevestigd is.

A. De Bruyne

A. De Bruyne was een lokale steenhouwer, waarover geen verdere gegevens bekend zijn. Deze steenhouwers is met zes grafmonumenten goed vertegenwoordigd binnen deze selectie. De grafmonumenten van de families **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45, °1895), **Wilford – Bosteels** (zie inventarisfiche nr. 64, °1907), **Verbruggen** (zie inventarisfiche nr. 34, °1906), **Reynaerts – Deshayes** (zie inventarisfiche nr. 42, °1932), **De Vree – Van Cotthem** (zie inventarisfiche nr. 62, °1911) en **Sloor** (zie inventarisfiche nr. 17, °1866) dragen zijn signatuur telkens in deze vorm: A. De Bruyne / Tems(ch)e. Deze signatuur werd ofwel ingebeiteld ofwel verschijnt ze op een arduinen plaatje. De zes grafmonumenten werden gerealiseerd over een tijdsperiode van zesenzestig jaar en zij zijn vrij uiteenlopend van aard.

E. Pelerin

E. Pelerin was een lokale steenhouwer, waarover geen verdere gegevens bekend zijn. Binnen deze selectie staan twee grafmonumenten op zijn naam, met name dit van de familie **Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 10, °1881) en dat van de familie **Seghers – Sergoyenne** (zie inventarisfiche nr. 24, °1905). De epigrafie op het grafmonument van de familie Lejeune is in het Frans waarop hij zijn signatuur in dezelfde taal uitvoerde als: E. Pelerin/Tamise. De epigrafie op het grafmonument van de familie Seghers – Sergoyenne is in het Nederlands en ook hier paste hij zijn signatuur aan conform de taal van de epigrafie, als volgt: E. Pelerin / Temse. Deze beide grafmonumenten zijn vrij uiteenlopend van aard.

Clement Jonckheer fils

Clement Jonckheer werd op 28 juni 1871 in Antwerpen geboren. Clement was de jongste zoon van de steenhouwer Bernard Jonckheer (1830-1911), die in de voetsporen van zijn vader trad en het vak bij hem leerde. Bij de Antwerpse volkstelling van 1880 staat Clement ingeschreven als steenhouwersgast en na zijn vorming aan de Antwerpse Academie stond hij in 1890 ingeschreven als beeldhouwer. Clement Jonckheer was net als andere steenhouwers van zijn generatie academisch geschoold. Als technisch geschoolde arbeider genoot hij samen met architecten, beeldhouwers en schilders onderwijs wat de samenwerking tussen de verscheidene kunstdisciplines stimuleerde.

Omstreeks 1894 richtte Clement zijn eigen steenhouwersatelier onder de naam Clement Jonckheer fils.³⁰⁸ In 1907 nam Clement het steenhouwersatelier van F. Berger over die gelegen was in de Sint-Bernardsesteenweg vlak naast de Kielbegraafplaats. Dit atelier kreeg de naam: 'Ateliers d'apprentissage et galerie des modeles'. De oudste zoon van Clement, Walter, kwam in de jaren '20 meewerken in de zaak van zijn vader. In het Antwerpse adressenboek van 1923 vindt men Clement Jonckheer terug onder de rubriek: 'Monument funéraires' et 'Marbriers et Tailleurs de Pierres'. Nadat de onteigening van het gebied rondom de Kielbegraafplaats verhuisde Clement Jonckheer iets verderop naar de Sint-Bernardsesteenweg 180.

Clement Jonckheer noemde zichzelf sculpteur en verschillende kwalitatief hoogstaande funeraire monumenten zouden zijn atelier verlaten. Hij werkte in zijn atelier vaak samen met beeldhouwers als Arthur Pierre.

Het atelier van Clement Jonckheer zou gespecialiseerd zijn geweest in de (de later ook machinaal) bewerking van blauwe hardsteen, graniet, marmer en zandsteen. Een advertentie van dit atelier vermeldde dat zij monumenten en kelders leverden op de begraafplaatsen in gans België.³⁰⁹

Buiten zijn beroepsmatige activiteit was hij gemeenteraadslid te Antwerpen en was hij lid van de maçonnieke loge. Clement Jonckheer overleed op 9 december 1932.³¹⁰

Drie grafmonumenten binnen de selectie dragen de signatuur van de Antwerpse steenhouwer/beeldhouwer Clement Jonckheer. Dan hebben we het over de grafmonumenten

---

³⁰⁸ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 36.

³⁰⁹ Vaes, L., *Het Sint-Fredeganduskerkhof te Deurne - Antwerpen*, onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1993, Pg. 72.

³¹⁰ Havermans, A., *Clement Jonckheer fils*, in de bundel: *Ontwerpers en uitvoerders. In: Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000.

van de families **Lesage – Boscus** (zie inventarisfiche nr. 63, °1911), **Wilford – Lejeune** (zie inventarisfiche nr. 58, °1897) en **Verbruggen – Nol** (zie inventarisfiche nr. 53, °1904).

Bij deze drie grafmonumenten ziet de signatuur er telkens anders uit. Respectievelijk lezen we op de grafmonumenten: Jonckheer / Fils / Antw. / Kiel, Clement / Jonckheer / Kiel en C. Jonckheer / Kiel.

Van het grafmonument van de familie Verbruggen – Nol, zijn identieke exemplaren terug te vinden op de stedelijke begraafplaats van Assebroek³¹¹ en op het Antwerpse Schoonselhof.

Grafmonumenten van de hand van deze steenhouwer zijn verder terug te vinden op de Gemeentelijke Begraafplaats van Kapellen, op het Sint-Fredeganduskerkhof van Deurne en te Hoogboom. Naast de realisatie van funeraire monumenten verleende hij ook zijn medewerking aan de realisatie van gebouwen als Hotel Century op Keizerlei te Antwerpen, dat hij bekleedde met graniet en marmer.³¹²

Alphonse Hellemans

In het Antwerpse adressenboek van 1885 vindt men de naam van Jean Hellemans terug onder de rubriek ‘Marbrier’, met het adres van het atelier in de Sint-Bernardsesteenweg nr. 89 vlakbij de Kielbegraafplaats. In 1892 zou Jean Hellemans opgevolgd worden door Alphonse Hellemans. In 1911 draagt het atelier van Alphonse Hellemans de naam: Hellemans A et fils. Tussen 1907 en 1911 vindt men de naam van Alphonse Hellemans (zonder fils), in het Antwerpse adressenboek terug onder de rubrieken ‘Marbrier et Tailleurs de Pierres’ en ‘Monuments Funéraires’, pas vanaf 1910 verschijnt Hellemans et fils onder de rubriek ‘Sculpteurs’. Tussen 1912 en 1922 en in het jaar 1927 vinden we Hellemans et fils enkel nog terug onder de rubriek ‘Monuments Funéraires’.³¹³

Binnen de selectie is slechts één grafmonument met de naam A. Hellemans verbonden. Op het linkerpaaltje van de omheining van het grafmonument van de familie **Van Den Haute – Dubois** (zie inventarisfiche nr. 61, °1909) leest men: A. Hellemans / Kiel / Antwerpen.

³¹¹ Vandervelde, C., *De funeraire beeldhouwkunst*, in: *De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Generale Bank, Brussel, 1990, Vol 1., Pg. 191.

³¹² Havermans, A., *Clement Jonckheer fils*, in de bundel: Ontwerpers en uitvoerders. In: *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000.

³¹³ Havermans, A., *A. Hellemans*, in de bundel: Ontwerpers en uitvoerders. In: *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000.

De naam van Alphonse Hellemans is ook verbonden met enkele grafmonumenten op de Antwerpse begraafplaats Schoonselhof.³¹⁴ Daarnaast realiseerde hij ook grafmonumenten voor het Sint Fredeganduskerkhof te Deurne.³¹⁵

J. De Can

J. De Can is een steenhouwer, die volgens zijn signatuur, afkomstig was uit Dendermonde. Over deze steenhouwer zijn geen verdere gegevens beschikbaar. Amedée de Schoutheete de Tervarent vermeldt in zijn inventaris dat de grafmonumenten van de families **Van den Staepelen** (zie inventarisfiche nr. 1, °1858) en **Strydonck** (zie inventarisfiche nr. 14, °1837/1870) werden gerealiseerd door J. De Can uit Dendermonde. De signatuur op het grafmonument van de familie Van den Staepelen zag er volgens de inventaris uit als volgt: J. De Can – De Cock, 1858.³¹⁶ Vermoedelijk werkte J. De Can in die periode samen met een zekere De Cock. Het grafmonument van de familie Van Strydonck werd volgens de inventaris gesigneerd als: J. De Can.³¹⁷ Van beide grafmonumenten ontbreken vandaag belangrijke fragmenten maar toch kan men zeggen dat beide graftekens op een vrij gelijkaardige manier werden vormgegeven.

Theophiel Pieters

Theophiel Pieters is een steenhouwer, die volgens zijn signatuur afkomstig was uit Temse maar wellicht ook werkzaam was in Gent. Zijn naam werd teruggevonden op de grafmonumenten van de families **Van Gansberghe – Van De Vreken** (zie inventarisfiche nr.29, ° ?), **Van de Vijver – Janssens** (zie inventarisfiche nr. 25, ° 1848/1863?), het grafmonument met de ligging **KII6** (zie inventarisfiche nr. 30, °?) en **Wittock – Nyssen** (zie inventarisfiche nr. 70, °1890). Deze signaturen zien er niet op elk grafmonument hetzelfde uit. Op het grafmonument van de familie Van Gansberghe – Van de Vreken leest men: T. Pieters / Gent – Temse. Onderaan in de rechtse hoek van de bovenste geleiding van de sokkelzone van het grafmonument van de familie Van de Vijver – Janssens leest men: T. Pieters – Van Cleemput. De epigrafie op het grafmonument met ligging KII6 werd in het Frans opgesteld

---

³¹⁴ Ibidem.

³¹⁵ Vaes, L., *Het Sint-Fredeganduskerkhof te Deurne - Antwerpen*, onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1993, Pg. 72.

³¹⁶ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 242-243.

³¹⁷ Ibidem, Pg. 248- 249.

conform de epigrafie, ziet de signatuur van Theophiel Pieters er hier als volgt uit: TH. Pieters, Tamise. Onderaan rechts op de sokkel van het grafmonument van de familie Wittock – Nyssen vindt men de signatuur als volgt: T. Pieters – Van Cleemput, Temsche. De naam Van Cleemput duikt twee maal op in de signatuur, vermoedelijk werkte Theophiel Pieters samen met ene Van Cleemput aan deze grafmonumenten. Omdat men geen zekerheid heeft over de ontstaansdata van deze grafmonumenten is het moeilijk uit te maken in welke periode deze samenwerking tussen beiden plaatsvond.

Vermits we geen zekerheid hebben over de precieze ontstaansdata van deze vier grafmonumenten kunnen we niet met zekerheid zeggen wanneer Theophiel Pieters werkzaam was op deze begraafplaats. Daarnaast valt op te merken dat deze vier grafmonumenten naast hun creatie in arduin, heel verscheiden zijn en weinig met elkaar gemeen hebben. Het is bijgevolg niet evident een bepaalde lijn te trekken in het werk van Theophiel Pieters.

Henri Dubois

Henri Dubois komt uit een steenhouwersfamilie.³¹⁸ In de dubbele Gentse Wegwijzer van het jaar 1881 vinden we naast de naam van H.J. Dubois: Beeldhouwer en steenkapper, Muinkaai 23.³¹⁹ Zijn atelier bleef tot aan de stopzetting op dezelfde plaats gevestigd. Voorheen, vanaf 1873, stond het atelier Dubois op naam van weduwe L.J. Dubois, met adres in de Muinkaai nr.22. De onderneming bleef onder dezelfde naam bestaan tot in 1880.³²⁰

Binnen de selectie is de naam van Henri Dubois terug te vinden op het praalgraf van de familie **Van Raemdonck – Vydts** (zie inventarisfiche nr. 69, °1887). Vooraan op het podium links, staat de signatuur van de steenhouwer vermeld als volgt: H. Dubois, / Muinkaai / Gent. Henri Dubois heeft ook enkele grafmonumenten gecreëerd voor het Gentse Campo Santo. Het oeuvre van Henri Dubois is vrij ruim. Op elke begraafplaats in Gent en haar randgemeenten zouden grafmonumenten uit het atelier van Henri Dubois terug te vinden zijn. Daarbuiten zouden ook grafmonumenten uit dit atelier te vinden zijn in het gebied tussen de Vlaamse

---

³¹⁸ De Grootte, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992, Pg. 184.

³¹⁹ Dubbele wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen voor het jaar 1881, 16^e jaar, Gent, uitgeverij E. Vanderhaeghen, 1881, Pg. 609.

³²⁰ Hernalsteen, A., *De Westerbegraafplaats*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992.

Ardennen tot in Eeklo. Hieruit valt af te leiden dat zijn atelier een vrij ruime naambekendheid genoot.³²¹

Tot slot komen nog een paar namen voor op enkele grafmonumenten. Vermits er buiten hun namen, geen verdere informatie over hen beschikbaar is, worden ze hier kort met hun specifieke realisatie op deze begraafplaats vermeld.

Het Frans witstenen hoog – reliëf, dat werd geïntegreerd in het praalgraf van de familie **Boel – De Valck** (zie inventarisfiche nr. 79, °1914), werd rechts bovenaan gesigneerd door R. Van De Velde. Dezelfde naam komt terug op het praalgraf van de familie **Van der Schueren – Heye** (zie inventarisfiche nr. 73, °1925). Hier leest men op het rechterpaaltje vooraan: Van de Velde, St. Nicolas: Kalkstraat. Of we hier te maken hebben met één en dezelfde beeldhouwer/steenhouwer is niet duidelijk.

De centrale stèle op het grafperceel van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27, °1868) werd volgens de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent, gesigneerd als volgt: H. De Fierlant, 1870. In de inventaris valt verder te lezen dat de twee neogotische lancetnissen als volgt werden gesigneerd: G. Mees, 1872.³²²

De architecten

Tot na de Eerste Wereldoorlog waren vaak ook architecten betrokken bij het de creatie van funeraire architectuur, waarbij zij grafmonumenten ontwierpen voor opdrachtgevers of collega's.³²³

Op de begraafplaats van Temse werden de namen van de volgende architecten teruggevonden. Over deze architecten is vrijwel geen informatie beschikbaar, daar er over lokale architecten weinig of geen monografieën of korte overzichten van hun carrière terug te vinden zijn.

Karel Nissens

De Temse architect Karel Nissens werd geboren in het jaar 1858. Aanvankelijk was schrijnwerker. Het eclectische gemeentehuis van Temse³²⁴, dat in 1905 werd ingehuldigd is

---

³²¹De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992, op cit. Pg. 185.

³²² De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 257-258.

³²³ Celis, M. *Funeraire architectuur*, in : Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, Pg. 368.

³²⁴ Zie illustratiebundel, Afbeeldingen, Afbeelding 37.

een ontwerp van zijn hand. Karel Nissens stond ook een tijdlang aan het hoofd van de Academie in Temse, waar hij ook les gaf. In 1905 werd hij bovendien benoemd tot gemeentearchitect. Hij tekende verscheidene gebouwen die nog steeds overeind staan in het centrum van Temse. Karel Nissens overleed in 1919.³²⁵

Binnen de selectie werden twee grafmonumenten door hem ontworpen. Met name het grafmonument van de familie **Braeckman – De Buyschere** (zie inventarisfiche nr. 8, °1899) en voor de realisatie van het grafmonument van de familie **De Coninck – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 51, °1895) werkte Nissens samen met steenhouwer Jules Lefebure.

Op het podium links vooraan van het grafmonument van de familie Braeckman – De Buyschere vind je de signatuur Karel Nissens als volgt: Ch. Nissens / Bouwmeester. Vooraan, links op de bovenste geleding van het podium van het grafmonument van de familie De Coninck – Braeckman leest men: C. Nissens Bouwkundige.

Beide grafmonumenten vertonen vele gelijkenissen. Ze werden in dezelfde periode opgericht, ze zijn vrij gelijkaardig van ontwerp en zij werden in dezelfde materialen geconcipieerd.

Opvallend is hier dat Karel Nissens twee grafmonumenten ontwierp voor de familie Braeckman. Vermoedelijk was hij de huisarchitect of een persoonlijke vriend van de familie.

Triphon De Smet

Triphon De Smet was een architect die uit Puurs afkomstig was. Hij zou in het jaar 1902 de prijs van Rome voor bouwkunde hebben verworven.³²⁶ Hij zou Paestum hebben aangedaan, waar hij de antieke ruïnes bestudeerde.³²⁷ Hij ontwierp enkele huizen in Temse, waaronder het huis met nummer. 24 op de Markt van Temse, dat hij in een neorenaissancestijl ontwierp.³²⁸

Voor de begraafplaats van Temse ontwierp hij het eclectische praalgraf van de familie **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78, °1912). Op het postament rechts vooraan op het podium leest men: Triphon / De Smet/ Bouwmeester. Het neoklassieke aspect heeft de bovenhand in dit eclectische praalgraf.

Van zijn hand zijn er verder geen grafmonumenten binnen deze selectie gekend.

---

³²⁵ www.temse.be/Formulieren/INFO200403/gemeentehuis%20100.doc

³²⁶ www.temse.be/toerisme_kunsthistorie.htm

³²⁷ bcs.fltr.ucl.ac.be/FE/11/Antic.html

³²⁸ G.A.T.: Boel, J.L., *Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18^e eeuw tot 1939*, 1985, Pg. 319.

Rooms

Het grafmonument van de familie **Van de Perre – Joos** (zie inventarisfiche nr. 45, °1895) bevat een paaltje rechts vooraan met deze signatuur: A. De Bruyne / Rooms. A. De Bruyne werkte mee als steenhouwer aan dit grafmonument, vermoedelijk was Rooms hiervan de architect. De naam Rooms werd enkel teruggevonden op dit grafmonument. In het werk van Mark Van Acker vindt men de naam van een steenhouwer Siegfried Rooms (°1914) uit Stekene terug, wiens vader architect was.³²⁹ Misschien zijn beide personen één en dezelfde. Naast deze mogelijke indicatie werd geen informatie over deze architect teruggevonden.

Tussentijds besluit

Op deze begraafplaats werden een aantal grafmonumenten gerealiseerd door enkele steenhouwers/beeldhouwers waarvan hun namen ook voorkomen op andere begraafplaatsen in steden als Gent, Antwerpen en Deurne. De andere steenhouwers die we aantreffen binnen deze selectie komen uit de streek van Temse. Ze hebben niet zo'n naambekendheid omdat ze waarschijnlijk eerder lokaal of in de naburige gemeenten werkzaam waren. Dit is ook het geval bij de architecten, die eerder lokaal werkten. De steenhouwers/beeldhouwers hielden zich zowel bezig met het ontwerp als de uitvoering van de grafmonumenten, terwijl de architecten zich louter bezig hielden met het ontwerp. Duidelijke verschillen tussen het ontwerp van een architect of een steenhouwer zijn niet merkbaar.

De inspiratiebronnen

Nagaan in hoeverre steenhouwers - beeldhouwers en architecten zelf de begraafplaatsen bezochten met hun opdrachtgevers om er zich te inspireren op bestaande modellen is moeilijk na te gaan. Het is wel mogelijk de te raadplegen modelboeken of platenbundels te bekijken en te onderzoeken in welke mate de steenhouwers/beeldhouwers en architecten, die de grafmonumenten op deze begraafplaats uitvoerden, zich inspireerden op deze modelboeken waarvan ze vermoedelijk een exemplaar, of enkele reproducties in hun bezit hadden.

Hieronder vindt men een overzicht van enkele geraadpleegde modelboeken waarbij telkens bepaalde overeenkomsten tussen de motieven uit de modelboeken en de elementen op de begraafplaats van Temse behandeld worden.

---

³²⁹ Van Acker, M., *De vaktaal van de steenhouwer in Oostelijk Oost-Vlaanderen*, Deel I, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 1983, Pg.xx.

- **Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France van Louis Normand:**

Plaat 1³³⁰ (zie PB) toont een neoklassieke portiek, dat werd uitgevoerd door architect Debret. De bekroning van de portiek die men hier ziet lijkt vrij sterk op de bekroning van de centrale neoklassieke stèle van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche nr. 27), die in 1870 werd uitgevoerd door H. De Fierlant. Plaat 2³³¹ (zie PB) toont een kruisbeeld dat onderaan wordt geschraagd door twee voluutmotieven, een gelijkaardige versiering vindt men terug bij het kruisbeeld van het rechtergrafmonument, op het perceel van de familie **Wittock – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39, ?). Op plaat 3³³² (zie PB) ziet men een kruisbeeld met onderaan twee medaillonvormen met daarin rozetten. Een dergelijk motief treft men aan, onderaan het kruisbeeld op de nok van de grafkapel van de familie **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche nr. 12, °1874/1875). Platen 4³³³ en 5³³⁴ (zie PB) tonen ons twee modellen van neogotische stèles. De neogotische stèle van **Cornelius Buysrogge** (zie inventarisfiche nr. 7, °1847), die gerealiseerd werd door de gebroeders Parmentier, vertoont opvallende gelijkenissen met beide modellen. Plaat 6³³⁵ (zie PB) toont ons een model van een palmetacroterie zoals men er enkele terugvindt binnen de selectie, zoals op de hoeken van het rondboogfronton, die de monumentale stèle van de familie Keppens (zie inventarisfiche nr. 3, ° vóór 1873-1875) bekroont.

- **Architecture funéraire, 25 planches gravées. Extraites du Moniteur des architectes, Paris 1867 – 1900 :**

Binnen dit modelboek werden weinig modellen of motieven teruggevonden die gelijkenissen vertonen met deze op de begraafplaats van Temse. Plaat 7³³⁶ (zie Pb) toont ons het grafmonument van de architect E. Brune dat werd gerealiseerd door de architect M. Dartein in het jaar 1888. Voor de rijkelijk aangeklede stèle strekt zich een plint uit met daarop een zadeldakvormige deksteen. Een zeer gelijkaardig onderdeel vindt men terug maar in combinatie met een cippus, bij het grafmonument van **Maria Amelberga Raemdonck** die overleed in 1903 (zie inventarisfiche nr. 71).

---

³³⁰ Normand, L. , *Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France*, A. Morel, Parijs, 1863, Première partie, Plaat: 63.

³³¹ Ibidem, Plaat: 29, sépulture de la famille Boscary.

³³² Ibidem, Plaat: 33

³³³ Ibidem, deuxième partie, Plaat: 12

³³⁴ Ibidem, Plaat: Plaat: 39

³³⁵ Ibidem, Plaat 72.

³³⁶ *Architecture funéraire, 25 planches gravées*. Extraites du Moniteur des architectes, Paris 1867 – 1900, Plaat : 3.

- **Manuels Roret : Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du proprétaire de maisons door N. J.B. et J.Mti :**

Dit boek bevat verschillende afbeeldingen van steenhouwersmateriaal, van standaard decoratieve patronen, van standaard typologieën voor grafmonumenten en van behandelingen van schoorsteenmantels. Plaat 8 ³³⁷ (zie PB) toont ons enkele voorbeelden van decoratieve motieven, waaronder de meanderfries en verschillende rozetten. Deze beide motieven werden meermaals geïntegreerd in enkele grafmonumenten, die tot de selectie behoren. De meanderfries vindt men bijvoorbeeld terug in de grafmonumenten van de families **Van den Haute – Dubois** (zie inventarisfiche nr. 61, °1909) en **De Schepper – Van Molle** (zie inventarisfiche nr. 68, °1959). Plaat 9 ³³⁸ (zie PB) toont ons drie modellen van neogotische siertorens. Het model van de familie **Varendonck – Wittock** (zie inventarisfiche nr. 20, °1884) vertoont vage gelijkenissen met elk van deze drie modellen. Plaat 10 ³³⁹ (zie PB) bevat de voorstelling van een Latijns kruisbeeld met loof in de okselzones van de kruisarmen en voluutmotieven aan de voet van de verticale kruisarm. Een zeer gelijkaardig exemplaar rust op de sokkelzone van het rechtergrafmonument op het grafperceel van de familie **Wittock – Van Landeghem** (zie inventarisfiche nr. 39, °?). Plaat 11³⁴⁰ (zie PB) toont ons een model van een afgeronde stèle, waarmee de vorm van de stèle van **Joannes Baptista Van der Heyden** (zie inventarisfiche nr. 15, °1848) aardig wat gelijkenissen vertoont. Platen 12³⁴¹ en 13³⁴² (zie PB) tonen ons voorbeelden van de typische stèle –en cippusbekroning zoals we er enkele terugvinden op de begraafplaats van Temse. De stèle van de familie **De Buyscher – Vemers** (zie inventarisfiche nr. 11, °1898) wordt bekroond door dergelijk opgewerkt driehoekig fronton met hoekacroteria. Op deze begraafplaats wordt dit frontonveld meestal ingevuld met bepaalde motieven als kransen, takken, medaillons en dergelijke. We vinden er ook enkele varianten terug op deze frontonvormige bekroning. Eenzelfde kruisbeeld, zoals deze die de neogotische siertoren op plaat 14 ³⁴³ (zie PB) bekroont, treft men aan als bekroning van de neogotische stèle van de familie **Spruyt** (zie inventarisfiche nr. 4, °1858). Ook dit modelboek bevat een voorbeeld van een neogotische stèle op plaat 14 ³⁴⁴ (zie PB), die wat

---

³³⁷ N., J.B. J. Mti, *Manuels Roret : Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du proprétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret, Plaat 3.

³³⁸ Ibidem, Plaat 4, nrs 144-146.

³³⁹ Ibidem, Plaat 4, nr. 143.

³⁴⁰ Ibidem, Plaat: 4, nr. 161.

³⁴¹ Ibidem, Plaat: 4 nr. 153.

³⁴² Ibidem, Plaat 4 nr. 151

³⁴³ Ibidem, Plaat 4, nr. 146.

³⁴⁴ Ibidem, Plaat 6, nr. 198.

overeenkomsten vertoont met het grafmonument van **Cornelius Buysrogge** (zie inventarisfiche nr. 7), dat in 1847 werd gerealiseerd door de gebroeders Parmentier.

- Recueil des tombeaux les plus remarquables exécutés de nos jours et représentés en perspective van Jean Broussard :

Plaat 15³⁴⁵ (zie PB) bevat de voorstelling van een sarcofaag die op het Parijse Père Lachaise werd gerealiseerd door architect E. Bérard. Het deksel van deze sarcofaag komt in grote lijnen overeen met het deksel dat de sarcofaag van de familie **Sloor** (zie inventarisfiche nr. 17, °1866) bedekt. Plaat 16³⁴⁶ bevat de afbeelding van het grafmonument van de familie Guérin – Boutrot, dat door de architect E. Gaudré werd gerealiseerd op het Parijse Père Lachaise. Een identiek exemplaar van dit grafmonument vindt men terug op de begraafplaats van Temse. Buiten de namen is het grafmonument van de familie **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr. 10, °1881) identiek aan dit exemplaar van de familie Guérin – Boutrot op Père Lachaise.

- Choix de documents pratiques, extraits de la revue générale d'architecture et des travaux publics. Chapelles funéraires, tombeaux.

Plaat 17³⁴⁷ (zie PB) bevat de voorstelling van de sarcofaag van Félix Duban op het cimetière du Sud te Parijs, die door architect Duc gerealiseerd werd in het jaar 1873. Het deksel van deze schuinhellende sarcofaag met haar cilindervormen op de hoeken en het frontonveld vertoont enkele gelijkenissen met deze van de familie **Brys – Van Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86, °1911).

- Architecture funéraire contemporaine van César Daly:

Bepaalde grafmonumenten konden ook een inspiratiebron betekenen voor de onderdelen van de grafpercelen, waaronder bijvoorbeeld de paaltjes die deel uitmaken van de omheining van dit perceel. Op plaat 18³⁴⁸ (zie PB) bemerkt men de voorstelling van een grafmonument, waarop de postamenten, die het grafmonument van de familie **Braeckman – De Buyscher** (zie inventarisfiche nr. 8, °1899) omheinen, lijken te zijn geïnspireerd.

---

³⁴⁵ Broussard, J. , *Recueil des tombeaux les plus remarquables exécutés de nos jours et représentés en perspective*, J. Baudry, Parijs, ca 1865, Plaat : 15.

³⁴⁶ Ibidem, Plaat: 25, études 84-85.

³⁴⁷ *Choix de documents pratiques, extraits de la revue générale d'architecture et des travaux publics. Chapelles funéraires, tombeaux.* Parijs, Schmid, Pg. 37, plaat 42, vol xxx.

³⁴⁸ Daly, C., *Architecture funéraire contemporaine*, Ducher et compagnie, Parijs, 1871, première section C, plaat 6, figuur 4, tombeaux.

Naast het modelboek van Jean Broussard bevat ook deze platenbundel van César Daly de afbeelding van het grafmonument van de familie Guérin – Boutron (zie plaat 19³⁴⁹ in de PB), dat door architect E. Gaudré werd gerealiseerd op het cimetière de l'est in Parijs. Een exacte kopie (buiten de naam dan) van dit grafmonument is terug te vinden op de begraafplaats van Temse, het behoort toe aan de familie **Le Jeune** (zie inventarisfiche nr. 10, °1881).

Plaat 20³⁵⁰ toont ons een grafmonument dat door architect Vaudoyer werd gerealiseerd op het cimetière du sud in Parijs. Een dergelijke sarcofaag, als te zien is op deze plaat, met tentvormig dak en Latijns kruisbeeld waarvan de kruisarmen het deksel overkragen, vinden we terug op de praalgraven van de families **Sloor – Lesseliers** (zie inventarisfiche nr. 78, °1912) en **Van der Schueren – Heye** (zie inventarisfiche nr. 73, °1925).

Plaat 21³⁵¹ (zie PB) toont ons een voorbeeld van een Latijns kruisbeeld waarvan de armen zijn uitgewerkt in de vorm van gestileerde leliebladeren. Op de begraafplaats van Temse vinden we dergelijk kruisbeeld terug als bekroning van de stèle van het grafmonument van de familie **Poort – Wauters** (zie inventarisfiche nr. 55, ° 1886).

- Recueil d'architecture funéraire. Spécimens de tombeaux, chapelles funéraires, mausolées, sarcophages, pierres tombales, croix etc. van Jules Fonteyne :

Plaat 22 en 23 ³⁵² (zie PB) tonen ons een grafkapel die door Jules Fonteyne werd ontworpen voor de begraafplaats van Elsene. De gesloten muurpartijen worden hier langs de buitenzijde onderbroken door een blinde arcade, zoals bij de grafkapel van de familie **Wauters – Braeckman** (zie inventarisfiche 12, °1873-1875) op de begraafplaats van Temse. Op plaat 24 ³⁵³ zien we een grafmonument dat door architect M. Smits werd gerealiseerd op de begraafplaats van Evere. De vorm van obelisk, die hier aan het hoofdeinde van het grafmonument de hoogte in priemt, komt in grote mate overeen met de vorm van de obelisk op het grafperceel van de familie **D' Hondt – de Parade** (zie inventarisfiche nr. 81, ° 1924).

- Sépultures modernes, door J. Lecocq:

Plaat 25 ³⁵⁴ (zie PB) toont ons een grafmonument waarbij de structuur van haar vorm in grote mate overeenkomt met de vormgeving van de sarcofaag van de familie Wilford – Bosteels

---

³⁴⁹ Ibidem, deuxième section A, plaat 4.

³⁵⁰ Ibidem, deuxième section A', plaat 5.

³⁵¹ Ibidem, troisième section A'', plaat 8, figuur 2.

³⁵² Fonteyne, J. *Recueil d'architecture funéraire. Spécimens de tombeaux, chapelles funéraires, mausolées, sarcophages, pierres tombales, croix etc.*, J. Bouwers, Brussel, ca 1879-1889, Plaat : 44 en 45.

³⁵³ Ibidem, Plaat 41.

³⁵⁴ Lecocq, J., *Sépultures modernes*, H. Vial, Parijs, plaat 6.

(zie inventarisfiche nr. 64, °1907). Vooraan bij het grafmonument op plaat 26 ³⁵⁵ ziet men een superpositie van enkele niveaus met bovenaan twee vijfhoekige vormen die functioneren als bloembakje. Een vrij identieke invulling van de zone voor de eigenlijke zerk met deksteen vindt men terug in het grafmonument van de familie **Wilford – Mésot** (zie inventarisfiche nr. 26, °1929).

Tussentijds besluit.

In hoeverre de steenhouwers/beeldhouwers en architecten deze referentiewerken echt gezien hebben is niet duidelijk. Zeker is dat zij, hetzij rechtstreeks hetzij onrechtstreeks, op de hoogte waren van het bestaan van deze voorbeelden, omdat gelijkaardige elementen uit deze platenbundels werden teruggevonden op de begraafplaats van Temse. Enkel het grafmonument van de familie Le Jeune vormt onmiskenbaar een kopie van de voorbeelden die men terugvindt in de platenbundels van Jean Broussard en César Daly. Daarnaast lijken bepaalde onderdelen van de grafmonumenten binnen de selectie geïnspireerd op voorbeelden uit deze platenbundels maar werden ze hier in een ander ensemble geplaatst of kenden ze kleine aanpassingen conform de smaak van de opdrachtgever.

---

³⁵⁵ Ibidem, plaat 26, figuur 1.

Algemeen besluit

Met de wet van 20 juli 1971 werd de eeuwigdurende concessie, die door Napoleon in het leven werd geroepen afgeschaft. Aan de grondslag van dit besluit lag de nood tot de sanering van onze begraafplaatsen. De andere kant van de medaille had nefaste gevolgen voor de vele negentiende eeuwse graftekens, ook voor deze op de begraafplaats van Temse. Sinds deze wet uit 1971 werden op de Temse begraafplaats stelselmatig grafmonumenten ontmanteld. Aan de grondslag voor dit ruimen lagen twee redenen. Zoals de wet dicteert werden de eventuele nabestaanden van de overledenen per brief op de hoogte gebracht om de concessie minimaal 25, maximaal 50 jaar te verlengen, zoniet wachtte een eventuele ruiming van het grafmonument. Dit proces verliep echter niet steeds zoals verwacht. In enkele gevallen waren er helemaal geen nabestaanden meer, of deze konden niet worden opgespoord of de familieleden waren de band met hun voorouders verloren en betoonden geen enkele interesse in het voortbestaan van deze graftekens. De gemeente ging niet direct over tot het slopen van deze grafmonumenten. Gezien hun ouderdom maakten verschillende grafmonumenten een erg verwaarloosde en afgetakelde indruk zij vormden op termijn zelfs een bedreiging, door instabiliteit en steenbreuk, voor de veiligheid van de bezoekers van de begraafplaats.

Omwille van de laatste reden werden enkele waardevolle grafmonumenten weggenomen. Niettegenstaande onderkende het gemeentebestuur het belang van hun begraafplaats en werden bepaalde grafmonumenten waarvan de concessies al lang verlopen waren gevrijwaard van de sloophamer. Deze beslissing kan enkel toegejuicht worden, want deze verhandeling onderstreept het waardevolle statuut van deze begraafplaats met haar grafmonumenten, die samen een spiegel vormen van de rijke funeraire traditie die onze begrafenis cultuur kende gedurende de negentiende eeuw en waaraan een eind gebreed werd met de Tweede Wereldoorlog.

Wanneer we de geschiedenis van het begraven in Temse bekijken, onderkennen we een vrij gelijkaardig verloop met de algemene geschiedenis van het begraven in andere streken. Vóór de eigenlijke oprichting van de begraafplaats kregen de doden een laatste rustplaats in of rond de Dekanale Onze Lieve Vrouwe kerk van Temse. De beslissing tot de aanleg van een nieuwe begraafplaats aan de rand van de stad in 1811 heeft een tweeledige basis. Een pertinent gebrek aan hygiëne in het kerkgebouw en de opeenvolgende verkleiningen van de oppervlakte van het bestaande kerkhof vormden de indirecte redenen die aanleiding gaven tot de oprichting van de nieuwe begraafplaats. De directe aanleiding vormde het decreet van 23 priaral an XII, dat op 12 juni 1804 werd uitgevaardigd door Napoleon. Deze beide elementen liggen aan de basis van de noodzakelijke oprichting van de nieuwe begraafplaats ‘buiten de commune van Temse’, waar de eerste persoon in mei 1820 zou worden begraven. De begraafplaats heeft tot op vandaag een hele evolutie doorlopen. Ze werd ommuurd, beplant, meermaals uitgebreid en van de nodige gebouwen en accommodatie voorzien. Kortom het gemeentebestuur, dat het gezag over de begraafplaats bewaart, heeft doorheen haar geschiedenis steeds getracht de gepaste antwoorden te formuleren op de noden die zich opdrongen en heeft alles in het werk gesteld zich te conformeren naar de vereiste criteria die werden gesteld door het decreet van Napoleon.

Het grondplan van de begraafplaats vertoont een vrij symmetrisch en geometrisch patroon, waarbij centrale assen en dwarsassen de oppervlakte opdelen in perken. Deze geometrische indeling heeft als voordeel dat de begraafplaats een overzichtelijke indruk maakt en bovendien wordt een maximale benutting van de beschikbare oppervlakte bereikt. Het merendeel van de waardevolle grafmonumenten werd veelal opgetrokken langs de omtreklijnen van deze perken.

Daarnaast heeft men ook oog gehad voor de aanleg van groen waardoor de begraafplaats een rustgevend en schilderachtig karakter verkrijgt en een sfeer van intimiteit uitstraalt, waar het aangenaam is te verpozen tijdens een wandeling tussen het weefsel van grafmonumenten. Daarnaast heeft de aanwezigheid van het groen ook een symbolische functie en vormt haar aanwezigheid de metaforische verwijzing naar aspecten die verband houden met het leven en de dood.

Uit het onderzoek blijkt dat heel wat families, die begraven liggen onder de geselecteerde grafmonumenten, een vooraanstaande positie bekleedden in het sociaal-economische, politieke, industriële en/of culturele leven van de gemeente Temse en soms ook daarbuiten. Aan de sociale stratificatie, die duidelijk voelbaar was in de gemeente tijdens het behandelde tijdsbestek kwam geen einde met het uur van de dood. De necropool vormde daarentegen een spiegel van het werkelijke leven en het standenverschil weerspiegelde zich op de dodenakker in de aard, de omvang en de artistieke uitwerking van de grafmonumenten. Voornamelijk de upper-class en de rijkere middenklasse opteerden voor imposante en rijk aangeklede grafmonumenten in duurzame materialen om de generaties na hen te blijven herinneren aan het aanzien en de roem die hen tijdens hun leven te beurt viel. Vele van deze families, die in dit verhaal werden opgenomen waren behoorlijke vermogend. Toch dient te worden onderstreept, dat op een twintigtal exemplaren na, het merendeel van de geselecteerde grafmonumenten een eerder sober en bescheiden karakter vertonen. Hier schuilt een zekere logica in, want enkele de smalle toplaag van de echt rijken konden het zich veroorloven zich te laten begraven onder een heel prijzig grafmonument. Daarnaast moesten de minder kapitaalkrachtigen, het logischerwijs met wat minder stellen. Hieruit concluderen we dat de begraafplaats onlosmakend verbonden is met de geschiedenis van de gemeente en dat ze een levende getuige in een versteende vorm is van een maatschappij die niet langer is.

Ook uit de uitgebreide kunsthistorische analyse kunnen we enkel conclusies destilleren. Een erg rijk arsenaal aan symbolische elementen en attributen wordt op deze begraafplaats tentoongespreid. Steevast lijken deze motieven onlosmakend verbonden te zijn met de mentaliteit, in al haar facetten, van de overledene(n). Symbolen die verband houden met een Christelijke levenshouding hebben op deze begraafplaats de bovenhand. Het rijke negentiende –en begin twintigste eeuwse typologische vormenalfabet is goed vertegenwoordigd op deze begraafplaats. Vrijwel alle negentiende eeuwse funeraire types zijn hier ofwel zelfstandig of als onderdeel van een ensemble aanwezig. Men onderkent een opvallende voorkeur voor de

stèle en het kruisbeeld is binnen de vormgeving van talrijke grafmonumenten prominent aanwezig. Dit laatste onderstreept eveneens de vrome en religieuze mentaliteit van de overleden Temsenaren. Op stilistisch vlak is de adaptatie van de stijl van de grafmonumenten aan de stilistische evolutie die zich voltrok in het straatbeeld frappant. Vrij gelijktijdig of met enige vertraging entte de stilistische vormgeving van de grafmonumenten zich op dezelfde historische inspiratiebronnen als zichtbaar in het straatbeeld. In dit opzicht is hetgeen men waarneemt op de begraafplaats een spiegel van de negentiende –en begin twintigste eeuwse bouwkunst. Voornamelijk de eclectische mengstijl, die deze verschillende bronnen van inspiratie in een vaak originele mix vermengden, genoot een grote voorkeur op deze begraafplaats. Een verklaring voor het overwicht van de eclectische graftekens moet gezocht worden in de inbreng van de opdrachtgever(s), die vaak een persoonlijke toets wilden integreren in hun grafmonument. Qua materiaalgebruik valt te constateren dat de ondersteunende onderdelen van de overgrote meerderheid van de grafmonumenten werden uitgevoerd in arduin. Later op de tijdslijn vormde graniet een aantrekkelijk alternatief voor arduin. Beiden materialen vertonen een behoorlijk onverwoestbaar karakter, waardoor deze materialen zich uitstekend lenen voor de vervaardiging van grafmonumenten, die voortdurend worden blootgesteld aan de invloeden van de buitenlucht. Het kostbare maar eroderende carrara marmer, die het grafmonument een luxueus cachet bezorgt, werd voornamelijk aangewend voor de vervaardiging van de symbolische en decoratieve aspecten van de graftekens.

Onder de uitvoerders van de grafmonumenten vinden we enkele bekende namen terug van steenhouwers/beeldhouwers, die ook werkzaam waren op andere begraafplaatsen in ons land. De andere steenhouwers/beeldhouwers en de architecten die hun medewerking verleenden aan de realisatie van de geselecteerde grafmonumenten waren vermoedelijk eerder lokaal of in de streek werkzaam. Deze uitvoerders getuigen een van gedegen vakmanschap gezien de kwaliteit van de gerealiseerde grafmonumenten. Het onderzoek in de platenbundels en modelboeken leverde het bewijs dat de uitvoerders van de geselecteerde grafmonumenten deze bronnen (on)rechtstreeks aanwendden om er zich door te laten inspireren. Het putten van inspiratie uit kerkhofwandelingen, platenbundels met gestandaardiseerde elementen en modelboeken leidde vaak tot de creatie van grafmonumenten met een vrij inspiratieloos karakter. Niettemin ontsproten ook vaak originele en fantasierijke grafmonumenten aan de

geest van de ontwerper, vaak mede door toedoen van de smaak van de opdrachtgever, die het grafmonument een persoonlijk karakter wenste te verlenen.

De combinatie van deze hierboven vernoemde factoren laat ons toe te staven dat de begraafplaats van Temse met haar grafkunst een representatief beeld vormt van de negentiende eeuwse dodencultus en dat zij onze rijke funeraire traditie, die zo toonaangevend was doorheen de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, in een levendige herinnering brengt. Door een veranderende mentaliteit ten aanzien van de dood dreigt de spons over dit aspect van ons verleden te worden geveegd. Hopelijk vormen deze verhandeling en de bijgevoegde inventaris de aanzet tot verder onderzoek, een kwaliteitsvol voortbestaan van de geselecteerde grafmonumenten en de eventuele uiteindelijke bescherming van de behandelde onderdelen van deze historisch waardevolle begraafplaats, die onmiskenbaar een belangrijk onderdeel vormt van ons culturele patrimonium. Hierbij onderstreep ik 'de behandelde onderdelen' want het gevaar bestaat erin dat het accent zou komen te liggen op een beperkt aantal grafmonumenten waardoor mogelijke hiaten worden gecreëerd en het historisch gegroeide totaalbeeld zou worden verstoord. Alles dient in het werk te worden gesteld dit te voorkomen opdat men deze getuige van onze funeraire traditie in zijn geheel en in zijn waarde en glorie kan laten voortbestaan.

Bibliografie

Literatuur

- Ariès, P. *Het beeld van de dood*, Nijmegen, Sun, 1983.
- Ariès, P., *Het uur van de dood, duizend jaar sterven, begraven, rouwen en gedenken*, Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 2003.
- Bok, L., Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, sdu uitgevers, Den Haag, 2003.
- Busschaert, L., "*Clement D'Hooghe (1899-1951)*". Gemeentemuseum van Temse, Jrb. 1983
- Capiteyn, A., Decavele, J., *In steen en brons van leven en dood*, Gent, 1981
- Celis, M., *Funeraire symbolen. De Taal van de dood*, in: Symbolen, Open Monumentdag Vlaanderen 2002, stichting Kunstboek, 2002.
- Celis, M., Vandenbreeden, J. *Kerkhof van Laken*, Brussel, epitaaf, 1990

- De Potter, F., Broeckaert, J., *Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen*, III e reeks, Arrondissement Sint-Niklaas, 4de deel, Temse, Gent, 1881.
- De Rijcke, E., *Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot-Hamme*, Hamme, Heemkundige Kring Osschaert, 1996.
- Dressen, R., Dusar, M., Groessens, E., *Natuursteen als historisch bouwmateriaal*, in: Steen. Grondstof, stof tot nadenken, Open monumentendag Vlaanderen, 2003
- Frampton, K., *Moderne architectuur een kritische geschiedenis*, Nijmegen, 1995
- Hall, J., *Hall's geïllustreerde encyclopedie van symbolen in Oosterse en Westerse Kunst*, Leiden: Primavera Pers, 1996. Nederlandse vertaling door Theo Veenhof in 1996
- Haslinghuis, E.J., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera, 2001
- Hernalsteen, A. *De Westerbegraafplaats van Gent*, een uitgave van Provinciebestuur, Oost-Vlaanderen, Dienst 92 – Monumentenzorg en cultuurpatrimonium, L. Vanmelle nv. Mariakerke, 2000.
- Kok, H.L.; Wille, A.; Boerhof, G., *Begraven en begraafplaatsen, monumenten van ons bestaan*, Utrecht, Stichting Teleac, 1998.
- Schoeters, S., *Archiefbeelden Schoonselhof*, Gloucestershire, Tempus Publishing Group Ltd, 2004
- Schokkaert, L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997.
- Steels, P., *Romaans*, uitgever / 01 , 1996.
- Stynen, H., *Omtrent het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein in Laken*, (Monumenten Beleven), Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1994
- Tresidder, J., *XYZ van de symbolen*, Antwerpen, The House of books, Vianen, 2003
- Vandenbreeden, J., Dierkens – Aubry, *De 19de eeuwse eeuw in België, Architectuur en interieurs*, Tielt: Uitgeverij Lannoo, 1994
- Vandervelde, C., *La nécropole de Bruxelles. Etude de l'architecture et de la sculpture funéraire, des symboles et des épitaphes. Inventaires*. Brussel, s.n., 1991
- Van Eeden, Ed, *Het Kleine boekje van de dood, tradities en gebruiken rond het sterven*, Amsterdam, Forum, 2003.
- Van Reeth, A., Peeters, G., Büch, B., Weerheijen, T., *Herinneringen in steen*, De Haan, Unieboek, 1988

- Watkin, D., *De Westerse architectuur, een geschiedenis*, Nijmegen, Sun, 1994
- Dubbele wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen voorhet jaar 1875, 106^e jaar , Gent, uitgeverij E. Vanderhaeghen, 1850/1875/1881
- *Een introductie tot de zorg voor het funerair erfgoed*, Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg, Antwerpen, Prometheuscentrum, Brussel, VCM, 1999.
- *Religie en de dood. Momentopnamen uit de geschiedenis van de westerse omgang met de dood*. Red. Guido Van Heeswijck en Walter van Herck, Kapellen/Kampen, 2004.
- *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003.

Catalogi

- *Op leven en dood: Het Grafmonument*, tentoonstellingscatalogus, ICC i.s.m. Epitaaf, Antwerpen, 1987.
- Van Lennep, J., *De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, tentoonstellingscatalogus Generale Bank, Brussel, 1990, Vol. 1&2

Modelboeken en platenbundels

- Broussard, J. , *Recueil des tombeaux les plus remarquables exécutés de nos jours et représentés en perspective*, J. Baudry, Parijs, ca 1865.
- Daly, C., *Architecture funéraire contemporaine*, Ducher et compagnie, Parijs, 1871
- De Folimont, F.T., *Les mausolées français ou recueil des tombeaux les plus remarquables , élevés dans les nouveaux cimetières de Paris*, F. Didot, Parijs, 1823.
- Fonteyne, J. *Recueil d'architecture funéraire. Spécimens de tombeaux, chapelles funéraires, mausolées, sarcophages, pierres tombales, croix etc.*, J. Bouwers, Brussel, ca 1879-1889
- Lecocq, J., *Sépultures modernes*, H. Vial, Parijs.
- Normand, L., *Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France*, A. Morel, Parijs, 1863
- Salmain et fils, *L'art funéraire moderne*, Brussel.
- *Architecture funéraire, 25 planches gravées*. Extraites du Moniteur des architectes, Paris 1867 – 1900

- *Choix de documents pratiques, extraits de la revue générale d'architecture et des travaux publics. Chapelles funéraires, tombeaux.* Parijs, Schmid

- N., J.B. J. Mti, Manuels Roret : *Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du propriétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret

Internetadressen

- <http://www.dodenakkers.nl/symboliek/figuur.html>

- <http://www.uitvaart.org/info/clipart/symbolen/>

- http://www.maverick-ics.be/03_epitaaf/epitaaf_2.htm.

- <http://nl.wikipedia.org/wiki/stèle>

- <http://www.mathys-bvba.be/bouwinfo>

- <http://www.u-bouwt.be>

- <http://www.architectuurgids.nl/bouwmateriaal.htm>

- <http://www.ster.kuleuven.ac.be/janv/belgië/wbrabant/Fauquez.php>

- www.temse.be/Formulieren/INFO200403/gemeentehuis%20100.doc

- www.temse.be/toerisme_kunsthistorie.htm

- bcs.fltr.ucl.ac.be/FE/11/Antic.html

- www.katholieknederland.nl/archief/rkkerk/media/rkkerk_gedrukt/index_rkkerk_nl_archief_1999_4143.html - 17k –

Tijdschriften -en krantenartikels

- Capiteyn, A., *Kunst na het leven: grafmonumenten van de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw, De 19 e eeuw, Grafmonumenten in openlucht: christelijk en profaan.* In: *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, jaargang 21, nr. 3, 1983

- Celis, M., *Waar tijd van geen tel is: de vakafdeling funerair erfgoed*, in: *Monumenten en Landschappen*. Tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, Jg. 21, 2001, nr. 1

- Celis, M., *'Nascentes Morimor. Funeraire symbolen'*, in : *Monumenten en landschappen*. Tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en landschappen, Jg. 21, 2001, nr. 1

- De Meulemeester, J. , *Over de dood heen. Beschouwingen rond begrafenis, dood en grafmonumenten vanaf de middeleeuwen tot in de negentiende eeuw*, in *Vlaanderen*, jg. 48 nr. 5, 1999
- De Schepper, 'Een prinselijke begrafenis', *Het Nieuwsblad van Temse*, 8/11/1959.
- Havermans, A., *Parkbegravingplaats Schoonselhof, Ik hecht mij of ik sterf*, in *Openbaar Kunstbezit Vlaanderen*, nr. 4, 2004
- Laleman, M.C., *Steenhouwer Nicolas Paternotte*, in: *Stadsarcheologie*, 1989, nr. 1
- Vissers, P. , Heirman, M. , *Het Sint – Fredeganduskerkhof te Deurne, “Is er leven na de dood”*, in: *Monumenten en Landschappen*, tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: Afdeling monumenten en landschappen, jaargang 11, 1992, nr. 3
- *Temse kiest voor Industrie*, in: een speciale editie van het Vrije Waasland, week 22, 31 mei 1996.

Bronnen

- Anné, D., *Temse, op weg naar de industriële tijd – economisch-sociale microstudie 1830-1900, licentiaatsverhandeling voor de universiteit van Gent*, 1980-1981
- Celis, M., *Van Dodenakker tot Elyzische Velden: Het erfgoed van de zandloper*, op de contactnamiddag “Funerair Erfgoed”, 4 oktober 2005.
- De Groote, S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Kunsthistorische studie van de site en van de graftekens tijdens de periode 1847-1878*, Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992.
- De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: *De annalen van de oudheidkundige Kring*, Deel 5, 1873-1875
- Havermans, A. , *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begravingplaats Schoonselhof*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000
- Hernalsteen, A., *De Westerbegravingplaats*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1992.
- Vaes, L., *Het Sint-Fredaganduskerkhof te Deurne - Antwerpen*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen, 1993
- Van Acker, M., *De vaktaal van de steenhouwer in Oostelijk Oost-Vlaanderen*, Deel I, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 1983
- Van Santvoort, L., *Cursus Geschiedenis van de Bouwkunst III: College 19° eeuwse grafmonumenten*, 21.12.2005.

- Vanden Berghe, V., *De Stedelijke begraafplaats aan de Nieuwpoortsesteenweg te Oostende*, Onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en Theaterwetenschappen, 2001
- Verlinde, A., *De stedelijke begraafplaats aan de Nieuwpoortsesteenweg te Oostende*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-Muziek- en Theaterwetenschappen, 2002
- Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse
- G.A.T.: Boel, J.L., *Bouwkundig erfgoed van Temse van de 18^e eeuw tot 1939*, 1985
- G.A.T. : Boel, M., De Ryck, L., Felix, E., Hemelaer, L., Machiels, B., Peleman, L., Smet, J., Van Buynder, L., *Temse, Toeristische cursus 1984-1985*, gemeentebestuur van Temse, 1985.
- G.A.T.: Coppieters, D., *Jules de frangh, Oorlogsburgemeester van Temse (1943-1944)*.
- G.A.T.: Van Bosch, I., *Biografie van Dionysius Andries*, 1987/1988, verhandeling voor de rijksuniversiteit van Gent, 1^e kan geschiedenis.
- G.A.T.: *Heldenhulde*: Verslag over het oorlogsleven der gesneuvelde oud studenten, voorgelezen op de vergadering van 10 augustus 1920 door Flor Fierens, een uitgave van het Klein Seminarie te Hoogstraten, oud – studentenbond.
- G.A.T., Jaarboeken van het gemeentemuseum
- G.A.T., Reynaerts, M. E., *Cheijnsbrief tot het erigeren een nieuw Kerkckhof binnen de Commune van Themsche*, 1820.
- G.A.T., *Georges Hebbinckhuys, "Vrijwilliger 1914-1918"*, Gemeentemuseum van Temse, Jaarboek 2004
- G.A.T., Gemeenteraadsverslagen 1809-1822.
- G.A.T.: Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement St. Nicolaas, Gemeente – Temsche, Vergroting van het Kerkhof, *Proces Verbaal van onderzoek de commodo – Incommodo*, 24 maart 1847.
- G.A.T.: Gemeenteraadsverslag, Nr. 84, *Bouwing van een grafkelder*, Temse, 1863.
- G.A.T., Provincie Oostvlaanderen, gemeente Temsche, *kerkhof van O.L.Vrouwe, Antwoord op de inlichtingen gevraagd bij aanschrijving van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, gedagteekend 14 november 1871 (provincie en gemeentezaken, nr. 36)*, Temse, 22 januari 1872.
- G.A.T., Gemeenteraadsverslag, Temse, 23 juni 1875

- G.A.T.: Document ‘Begraafplaats – Columbarium’ dat ondertekend werd door de burgemeester en de gemeentesecretaris van Temse die gericht is aan de Gouverneur van Oost-Vlaanderen, 8 november 1978.

- G.A.T., Gemeenteraadsverslag, Temse, 2 augustus 1882.

- G.A.T.: Document ‘Herstel 2 kalvariekruisen kerkhof 2690 Temse, dat werd opgesteld door Gemeentearchitect – urbanist Marc Boel op 14 augustus 1989 dat werd gericht aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te 2690 Temse.

- G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van het Schepencollege; dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Ontbeenderingswerken op het kerkhof van de kerngemeente Temse – toewijzing, zitting van 5 maart 1991.

- G.A.T.: Toelichtingsnota Gemeenteraad van 27 januari 1997, Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken – machtiging aan het college.

- G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 26 januari 1998.

- G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 25 januari 1999.

- G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 31 januari 2000.

- G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 22 januari 2001.

- G.A.T.: Uittreksel uit het notulenboek van de Gemeenteraad, Dagorde: Gemeentelijke begraafplaatsen – Uitrustings- en onderhoudswerken machtiging aan het college, zitting van 25 februari 2002.

- G.A.T.: Rouwbrieven:

- G.A.T.: Rouwbrief Hippoliet Frederic Albertus Van Den Staepelle.

- G.A.T.: Rouwbrief Joseph Eugène Braeckman-Vydt

- G.A.T.: Rouwbrief Auguste Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Paul Euphrasie Marie Faldonie Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Auguste-Marie-Adolphe Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Josepha Marie Isabelle Emilie Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Gabriël Maria Pius Juliaan August Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Joseph Jean Marie Gommaire Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Adolphe-Marie-Leon Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Anna Maria Josepha Valentina Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Josepha Marie Isabelle Emilie Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Anna Maria Josepha Valentina Wauters

- G.A.T.: Rouwbrief Pierre Louis Nathalis Ghislain Van Raemdonck
- G.A.T.: Rouwbrief Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck.
- G.A.T.: Rouwbrief Colette Van De Perre
- G.A.T.: Rouwbrief Jan Baptiste De Nayer
- G.A.T.: Rouwbrief Adelaide Van Der Gucht
- G.A.T.: Rouwbrief Maria Jozefa Victoria De Nayer
- G.A.T.: Rouwbrief Leon Marie Joseph De Nayer
- G.A.T.: Rouwbrief Richard Jozef Marie De Nayer
- G.A.T.: Rouwbrief Emma Maria Leonida Van Haelst
- G.A.T.: Rouwbrief Leo Maria Jozef Cornelius De Nayer
- G.A.T.: Rouwbrief Yvonne Marie Jozefa Justina Clementina De Nayer
- G.A.T. : Rouwbrief Richard Jozef Marie De Nayer
- G.A.T. : Rouwbrief Florimond Benoit Seghers
- G.A.T.: Rouwbrief Augustinus Seghers
- G.A.T.: Rouwbrief Mildred Wilford
- G.A.T.: Rouwbrief Conrad Ernest Decimus Wilford
- G.A.T.: Rouwbrief Joseph Van Gansberghe
- G.A.T.: Rouwbrief Amélie Thérèse Van De Vreken
- G.A.T.: Rouwbrief Aline Marie Van Gansberghe
- G.A.T.: Rouwbrief Amandine Van Gansberghe
- G.A.T.: Rouwbrief August De Meester
- G.A.T.: Rouwbrief Maria Joanna Pauwels
- G.A.T.: Rouwbrief Auguste Wittock
- G.A.T.: Rouwbrief Jean François Wittock
- G.A.T.: Rouwbrief Celestine Adelaïde Wittock
- G.A.T.: Rouwbrief Emmanuel Honoré Wittock
- G.A.T.: Rouwbrief Luciaan Orlay
- G.A.T.: Rouwbrief Anna Delphina Orlay
- G.A.T.: Rouwbrief Mathilde Orlay
- G.A.T.: Rouwbrief Karel Niklaas Orlay
- G.A.T.: Rouwbrief Mathilde Orlay
- G.A.T.: Rouwbrief Luciaan Orlay
- G.A.T.: Rouwbrief Luciaan Maria Antoon Reynaerts
- G.A.T.: Rouwbrief Maria Eleonara Van Strydonck
- G.A.T.: Rouwbrief Luciaan Reynaerts
- G.A.T.: Rouwbrief Karel Marie Van de Perre
- G.A.T.: Rouwbrief Paul, Emile, Charles, Marie Van de Perre
- G.A.T.: Rouwbrief Maria Josepha Louis Caroline Van de Perre
- G.A.T. Rouwbrief Jozef Frans Ghisleen Marie Van de Perre
- G.A.T.: Rouwbrief Kamiel Marie Van de Perre
- G.A.T.: Rouwbrief Benedikt Louis Frans Janssens
- G.A.T : Rouwbrief Jeannette, Théodore, Véronique, Cornélie Smits
- G.A.T.: Rouwbrief Antonius Maria Petrus Janssens de Varebeke
- G.A.T.: Rouwbrief Clementina Coleta Josepha Van der Gucht
- G.A.T.: Rouwbrief Omer Edmond De Maeyer
- G.A.T.: Rouwbrief Anna Clementina Amelberga Van der Gucht
- G.A.T.: Rouwbrief Leopoldina Maria Braeckman
- G.A.T.: Rouwbrief Valentine Mathilde Marie Françoise Reinilde De Coninck
- G.A.T., Rouwbrief Anna Maria Victoria Helena De Coninck
- G.A.T.: Rouwbrief Azarie Marie Vitaline De Landtsheer

- G.A.T.: Rouwbrief Marie Alice Amandine De Landtsheer
- G.A.T.: Rouwbrief Isidoor Van De Perre
- G.A.T.: Rouwbrief Gustave Kamiel Verbruggen
- G.A.T.: Rouwbrief John James Wilford
- G.A.T.: Rouwbrief Simonne Wilford
- G.A.T.: Rouwbrief Frederik Michaël Van Der Gucht
- G.A.T.: Rouwbrief Joanna Clementina Felix
- G.A.T.: Rouwbrief Auguste Constant Marie Muys
- G.A.T.: Rouwbrief Celeste Muys
- G.A.T.: Rouwbrief Petrus Paulus Raphaël Hinderdael
- G.A.T.: Rouwbrief Antoinette Dubois
- G.A.T.: Rouwbrief Leon Lesage
- G.A.T.: Rouwbrief Charles Wilford.
- G.A.T.: Rouwbrief Melania Josefina Bosteels
- G.A.T.: Rouwbrief Albert Karel Gustaaf Wilford.
- G.A.T.: Rouwbrief Henry Wilford
- G.A.T.: Rouwbrief Emile Louis Achille Wilford.
- G.A.T.: Rouwbrief John Wilford
- G.A.T.: Rouwbrief Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck
- G.A.T.: Rouwbrief Clotilde Marie Ghislaine Justine Bauwens
- G.A.T.: Rouwbrief Karel Theodoor August Marie Ghisleen Van Raemdonck
- G.A.T.: Rouwbrief Jean François Wittock
- G.A.T.: Rouwbrief Adolfine Nyssen
- G.A.T.: Rouwbrief Louis Antoon Van de Perre
- G.A.T.: Rouwbrief Joanna Maria Vertongen
- G.A.T.: Rouwbrief Paul Van der Schueren
- G.A.T.: Rouwbrief Fernanda Catherina Arthur Amelberga Maes.
- G.A.T.: Rouwbrief Benny, Marie, Alfons Van Os.
- G.A.T.: Rouwbrief Franciscus Aloysius Tony Van Os.
- G.A.T.: Rouwbrief Juliaan Poppe
- G.A.T.: Rouwbrief Mathilde Vermeirssen.
- G.A.T.: Rouwbrief Amédée Braeckman
- G.A.T.: Rouwbrief Euphrasie Henriette Marie De Buysscher
- G.A.T.: Rouwbrief Arthur Joseph Antoine Braeckman
- G.A.T.: Rouwbrief César –Marie–Auguste Braeckman.
- G.A.T.: Rouwbrief Eugenie Cnockaert
- G.A.T.: Rouwbrief Jozef Frans Marie Boel
- G.A.T.: Rouwbrief Irma Francisca Roobroeck
- G.A.T.: Rouwbrief Bernard Van Geyt
- G.A.T.: Rouwbrief Jozef Frans Marie Boel
- G.A.T.: Rouwbrief Maria Rosalie Goffa en Alfons De Leenheer
- G.A.T.: Rouwbrief Dionysius Florentinus Franciscus Andries
- G.A.T.: Rouwbrief Maria Josefa Johanna Hendrika Andries
- G.A.T.: Rouwbrief Theodoor Jozef Antoon Maria De Decker
- G.A.T.: Rouwbrief Paulina Josephina Wuytack
- G.A.T.: Rouwbrief Eugénie Maria De Ryck.
- G.A.T.: Rouwbrief Leo Maria Lodewijk De Ryck
- G.A.T.: Rouwbrief Christiane, Lucienne, Lea, Jean, Marie, Ghislain Hellebaut.
- G.A.T.: Rouwbrief Esther Pauline Florence Marie Hellebaut
- G.A.T.: Rouwbrief Jules Lodewijk Maria Amelberga De Frangh

- G.A.T.: Rouwbrief Maria Ermelindis Bernaerts
- G.A.T.: Rouwbrief Karel, Adriaan, Arthur, Jozef Beeckx
- G.A.T.: Rouwbrief Maria Amelberga De Parade
- G.A.T.: Rouwbrief Kamiel D'Hondt
- G.A.T.: Rouwbrief Edward Eugeen Marie De Landtsheer
- G.A.T.: Rouwbrief Achille Benoit Florent Brys.

- G.A.T.: Bidprenten:

- G.A.T.: Bidprent Josephus Permentier
- G.A.T.: Bidprent Antonius Spruyt
- G.A.T.: Bidprent Robert Bernard Ghislain Van Hoeylandt.
- G.A.T.: Bidprent Bernard August Van Hoeylandt
- G.A.T.: Bidprent Elisa Marie Virginie Gabrielle Wauters
- G.A.T.: Bidprent Pierre-Augustin Sloor
- G.A.T.: Bidprent August Marie Jan Sloor
- G.A.T.: Bidprent Petrus Augustinus Van Den Broeck
- G.A.T.: Bidprent Isidoor Marie, Joseph Van Den Broeck
- G.A.T.: Bidprent Stéphanie Marie Joséphine Van Den Broeck
- G.A.T.: Bidprent Isidore Marie Joseph Van Den Broeck
- G.A.T.: Bidprent Charles Van De Perre
- G.A.T.: Bidprent Joseph De Schrijver
- G.A.T.: Bidprent Barbara Lauwers
- G.A.T.: Bidprent Adelaïde Van Der Gucht
- G.A.T.: Bidprent Florimond Benoit Seghers
- G.A.T.: Bidprent Johanna Justina Sergoyenne
- G.A.T.: Bidprent Maria Cesarina Coleta Joanna Camille Van Gansberghe
- G.A.T.: Bidprent Marie Jeanette Amandine Van Gansberghe
- G.A.T.: Bidprent August Emiel Aimé De Meester
- G.A.T.: Bidprent Amélie Thérèse Van De Vreken
- G.A.T.: Bidprent Joanna Meeus
- G.A.T.: Bidprent Jacobus Augustus De Sutter
- G.A.T.: Bidprent Desideer Van Hoeck
- G.A.T.: Bidprent Maria Celestina Van Hoeck
- G.A.T.: Bidprent Karel Lodewijk Van Hoeck
- G.A.T.: Bidprent Maria Eugenia Carolina De Ryck
- G.A.T.: Bidprent Maria Josephina Poppe
- G.A.T.: Bidprent Juliaan Poppe.
- G.A.T.: Bidprent Leon Le Jeune
- G.A.T.: Bidprent Marie Rosalie Goffa en Alfons De Leenheer
- G.A.T.: Bidprent Maria Josephine Constance Van Bergen
- G.A.T.: Bidprent Hendrik Maria Jozef De Ryck
- G.A.T.: Bidprent Leo Maria Lodewijk De Ryck.
- G.A.T.: Bidprent Mathilde Rosalie Hellebaut
- G.A.T.: Bidprent Kamiel Hellebaut
- G.A.T.: Bidprent Ursule Caroline Iris Hellebaut
- G.A.T.: Bidprent Amedée Gérard Hellebaut
- G.A.T.: Bidprent Augustinus Constantinus Marie Muys
- G.A.T.: Bidprent Petrus Paul Raphaël Hinderdael
- G.A.T.: Bidprent Celeste Muys

- G.A.T.: Bidprent Severin Hinderdael
- G.A.T.: Bidprent Clothilde Maria Ghislina Justina Bauwens
- G.A.T.: Bidprent Leopold Justinus Polydoor Nathalis Ghislenus Van Raemdonck
- G.A.T.: Bidprent Jozef Bunneghem
- G.A.T.: Bidprent Georges Dominique Marie Hebbinckhuys

G.A.T. : Personaliamappen:

- G.A.T. : Personaliamap Van Den Staepele
- G.A.T. : Personaliamap Permentier
- G.A.T. : Personaliamap Braeckman
- G.A.T. : Personaliamap Wauters
- G.A.T. : Personaliamap Van Strydonck.
- G.A.T. : Personaliamap Van Der Heyden, J.B. .
- G.A.T. : Personaliamap Sloor
- G.A.T. : Personaliamap Van De Perre
- G.A.T. : Personaliamap De Schrijver
- G.A.T. : Personaliamap De Nayer
- G.A.T. : Personaliamap Van De Vijver
- G.A.T. : Personaliamap Wilford
- G.A.T. : Personaliamap Pycke
- G.A.T. : Personaliamap Wittock/Van Landeghem
- G.A.T. : Personaliamap Orlay
- G.A.T. : Personaliamap Edward Poppe
- G.A.T. : Personaliamap familie Reynaerts
- G.A.T. : Personaliamap Janssens de Varebeke.
- G.A.T. : Personaliamap David Van Landeghem
- G.A.T.: Personaliamap De Ryck
- G.A.T. : Personaliamap De Coninck
- G.A.T. : Personaliamap Gustaaf Kamiel Verbruggen.
- G.A.T. : Personaliamap Frederik Michiel Van Der Gucht.
- G.A.T. : Personaliamap Karel Theophiel Van Der Biest
- G.A.T. : Personaliamap Paul Van der Schueren
- G.A.T.: Personaliamap August Maes
- G.A.T.: Personaliamap Van Os
- G.A.T. : Personaliamap Karel Van Hoeylandt.
- G.A.T. : Personaliamap Buysrogge
- G.A.T.: Personaliamap Braeckman
- G.A.T.: Personaliamap De Nayer.
- G.A.T.: Personaliamap D'Hooghe
- G.A.T.: Personaliamap Frans Boel.
- G.A.T.: Personaliamap Dionysius Andries
- G.A.T.: Personaliamap Theodoor De Decker
- G.A.T.: Personaliamap Jules De Frangh
- G.A.T.: Personaliamap Karel Aubroeck
- G.A.T.: Personaliamap Jules De Schepper
- G.A.T.: Personaliamap Florent Beeckx
- G.A.T.: Personaliamap Clémens de Landtsheer.
- G.A.T.: Personaliamap Achiel Brys

Registers van de Burgerlijk stand, Overlijdensakten:

- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1837, Ludovicus Franciscus Hellebaut.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1854, Charles Alexander Van Raemdonck.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1856, Josephus Van De Vijver.
- Registers van de burgerlijk stand, overlijdensakten, 1858, Antonius Spruyt.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1863, Franciscus Augustinus Van De Vijver.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1864, Leonardus Maria Antoinette Reynaerts.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1865, Amadeus Van Hoeylandt.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1868, Renee Maria Antoinette Reynaerts.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1869, Petrus Augustinus Van Den Broeck
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1870, Franciscus Reynaerts.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1874, Carolus Van Hoeylandt.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1875, Petrus Augustinus Sloor.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1878, Carolus Alexander Augustinus Sloor.
- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1881, Amedeus Gerardus Hellebaut.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1883, Ludovicus Carolus Lodewijk Van De Vijver.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1884, Michiel Varendonck
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1888, Leopoldus Justinus Polydorus Nathalis Ghislenus Van Raemdonck.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1888, Petrus Gordijn.
- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1888, August Eduard Eugeen Le Jeune.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1890, Karel Lodewijk Boodts.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1891, Joseph Van Gansberghe.
- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1892, Gustaaf Jozef Hellebaut.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1894, François Augustien Joseph De Coninck.
- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1896, Karel August Le Jeune.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1898, Petrus Frans De Buyscher.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1898, Frederik Meersman.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1899, Frederik Michel Van der Gucht
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1899, Cesar Marie August Braeckman.
- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1901, Karel Lodewijk De Ryck
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1901, Constantinus Augustinus Maria Muys
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1902, Jan Frans Wittock.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1903, Leo Maria Joannes Boodts
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1903, Karel Van De Vijver.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1903, Basilius Maria Antonius.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1904, Hubert Van de Perre
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1905, Florimond Seghers
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1906, Desideer Van Hoeck.

- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1906, Valerius Josephus Frans Maria.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1911, Leo Maria August Lodewijk Lesage.
- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1913, August Leo Jan Marie.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1913, Emiel Van de Vijver.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1914, Karel Lodewijk De Vree.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1914, Alfons De Leenheer
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1917, Augustien Seghers.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1917, Jacob August De Sutter
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1919, Karel Lodewijk Van Hoeck
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1920, Renuus Jozef De Vree.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1924, Antoon Van De Perre.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1927, Leo Lambrechts.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1927, Florimond Louis Joseph Van de Perre.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1927, Theopiel Pieters.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1930, Arthur Josephus Antonius Braeckman.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1933, August Emiel Amatus Jozef De Meester.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1933, Jan Adolf Poort.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1934, Petrus Paulus Raphaël Hinderdael
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1941, Ghisleen Lodewijk Maria Verbeke.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1941, Robert Bernard Ghisleen Van Hoeylandt.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1949, Bernardus August Van Hoeylandt.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1952, Kamiel D'Hondt.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1953, Kamiel Theopiel De Schrijver.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1956, Theopiel Huyben.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1957, Petrus Johannes De Dycker.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1958, Raymond Antoine Eleodorus Cornelissens
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1959, Juliaan Maria De Schrijver.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1960, Arthur Achilles De Vree.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1960, Edgard Jozef Lodewijk Bertrand
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1961, Alfons De Malsche.
- Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1962, Jozef Hortensia Clemens Amandus Leo Ghisleen De Ryck.
- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1866, Benjamin Gordijn.

Registers van de Burgerlijk stand, Bevolkingsregisters, Tellingen :

- Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregister, Telling '47-'65, Boek 3, Joannes Eduardus Franciscus De Coninck.
- Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregister, Telling '66-'99, Boek 2, Frederiek Michiel Van der Gucht.

- Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregisters, telling '66-'99, Boek 8, David Van Landeghem
- Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregisters, Telling 1931-1947, Boek 9, François Emile Felicien Augustien Clement Sloor.

G.A.T.: Documentatiemappen :

- G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Historiek sociaal-economisch.
- G.A.T.: Documentatiemap: Toerisme Algemeen.
- G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Toerisme.
- G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Industrieel verleden.
- G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Historiek.
- G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Historiek cultuur- en Toerismebeleid.
- G.A.T.: Documentatiemap: Temse: Van kerkhof tot markt.
- G.A.T.: Documentatiemap: Temse: Toeristische gidsen.
- G.A.T.: Documentatiemap: Kerkhof oud
- G.A.T.: Documentatiemap: Temse Prentkaarten.
- G.A.T.: Map: Kerkhof oud: Kelder

Mondelinge bronnen:

- Jerome Smet: Voormalig Gemeente-archivaris te Temse
- Digna Coppieters: Huidig Gemeente-archivaris te Temse
- Wim Vereecken: Hoofd van de Groendienst te Temse
- Luc De Ryck: Burgemeester van Temse
- Tony van Wauwe: Zaakvoerder van Marmer – Steenhouwerij Van Wauwe
- Robert heirbaut: Voormalig grafdelver op de begraafplaats van Temse
- Eerwaarde Heer Schrijen: Deken
- Professor doctor Linda VanSantvoort: Professor binnen het vakgebied Geschiedenis van de Bouwkunst en Monumentzorg, aan de Universiteit van Gent.
- Erik de Rijcke: Auteur van *Memento Mori. Kerkhoven en begraafplaatsen van groot-Hamme*, Hamme, Heemkundige Kring Osschaert, 1996.

Een inleiding

Deze inventarisatiebundel vormt de neerslag van een veldonderzoek dat plaatsvond in de maanden september en oktober 2005 en januari, februari en maart 2006.

Binnen deze inventaris werden 86 grafmonumenten opgenomen die een representatief beeld vormen van de begraafplaats van Temse. Het merendeel van deze grafmonumenten is gelegen in de oudere gedeelten van de begraafplaats. Het gaat om de vakken F, J, K, G, H, L, M, I, E, C, B en D.

Diverse criteria werden gehanteerd bij de selectie van de grafmonumenten waaronder: het (lokaal) historische en sociale belang, het cultureel belang, het kunst/architectuurhistorisch belang, de ouderdom van de grafmonumenten, het artistieke aspect, de bijdrage van vooraanstaande architecten, steenhouwers, beeldhouwers of ijzer- en bronsgieters en het contextueel belang. Naast deze 86 grafmonumenten bevinden zich nog meerdere grafmonumenten op deze begraafplaats, die voldoende kwaliteiten bezitten om in deze inventaris te worden opgenomen. Om een grondige en kwaliteitsvolle inventarisatie mogelijk te maken diende het echter bij deze 86 grafmonumenten te blijven. Deze inventarisatie vormt dan ook een aanzet tot verdere studie en beschouwingen omtrent de grafmonumenten aanwezig op deze begraafplaats.

Deze inventarisatiebundel is behoorlijk lijvig, er werd dan ook aandacht geschonken aan de meest diverse aspecten die verband houden met het eigenlijke grafmonument.

Het is misschien handig even de werking van de inventarisfiche te verduidelijken:

1. Algemene gegevens:

- **Naam grafteken:** Bevat in de meeste gevallen de naam van de belangrijkste persoon die hier werd begraven of de naam van de familie.

- **Een afbeelding van het grafmonument**

- **Inventarisnummer:** Elk grafmonument kreeg van ons een nummer om een zekere structuur binnen de inventarisatie te verkrijgen. Er wordt gewerkt per Vak en de behandeling van de grafmonumenten verloopt hoofdzakelijk kloksgewijs. De volgorde van de vakken loopt als volgt: F, G, K, J, H, L, M, I, E, C, D, B. In principe bevinden zich in Vak F de oudste grafmonumenten en in Vak B, de jongste.

- **Ontstaansdatum:** In vele gevallen is het helemaal niet duidelijk wanneer het grafmonument werd opgericht. In bitter weinig gevallen werd de signatuur op het grafmonument voorzien

van een datum. De opgegeven datum komt veelal overeen met de datum van aankoop van het grafperceel, met de sterfdatum van de eerste persoon die in het grafperceel werd begraven of bij de oudste grafmonumenten is de datum gebaseerd op de inventarisatie van Amedée de Schoutheete de Tervarent.

- **Type:** Het aangewende type grafmonument.
- **Stijl:** De dominante stijl van het grafmonument.
- **Steenhouwer/ architect/ beeldhouwer:** De namen van diegenen die het grafmonument concipieerden.
- **Type begraafing:** Werden de lijken in de volle grond of in een grafkelder begraven.
- **Ligging:** Plan met de aanduiding van de locatie van het grafmonument.

2. Concessiegegevens:

- **Administratieve gegevens** aangaande de grafconcessie.
- **Gegevens over de begravenen:** De naam, de geboorteplaats, de overlijdensplaats, het adres, de burgerlijke stand, de datum van begraafing en het akte nummer en kistnummer van elke persoon die in het grafperceel werd begraven.
- **Laatste bijzetting:** De datum waarop de laatste overledene in het grafperceel werd begraven.

3. Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Beschrijving van de ligging en de zichtbaarheid van het grafmonument, waarbij aandacht wordt geschonken aan de omgeving waarin het grafmonument zich bevindt.
- **Schaal:** Is het grafmonument eerder bescheiden of monumentaal van omvang.
- **Afmetingen:** De breedte, de diepte en de hoogte van het grafmonument.
- **De epigrafie:** Hier staat vermeld wat er geschreven staat op het grafmonument, op welke ondergrond, in welke schriftsoort, in welke taal, welke grafische vormgeving en de kleur van de letters. Met (...) bedoelt men dat een bepaald fragment van de tekst onleesbaar is geworden. Met [...] bedoelt men dat dit gaat om een eigen interpretatie van het tekstfragment. Dit / teken duidt erop dat het tekstfragment na dit teken zich op een volgende regel bevindt.
- **Het materiaal:** Beschrijving van de materiaalsoorten waaruit de diverse onderdelen bestaan.
- **Beschrijving:** Hierin wordt het grafmonument aan een grondige analyse onderworpen. De verschillende onderdelen van het grafmonument worden hierin in detail besproken.

- **Bespreking:** Hierin worden de diverse aspecten geïnterpreteerd, gelinkt aan de biografische gegevens en in een bredere context geplaatst.
- **Bewaringstoestand:** Bestaat uit twee onderdelen: Het schadebeeld en de huidige toestand van het grafmonument. Binnen het schadebeeld vindt men een opsomming van de diverse vormen van schade die het grafmonumenten heeft opgelopen sinds haar oprichting. De huidige toestand bevat een vrij beknopte beschrijving van de huidige staat waarin het grafmonument zich bevindt.
- **Vegetatie:** Hierin wordt beschreven welke vegetatie zich binnen het grafperceel bevindt.
- **Selectie & Evaluatiecriteria:** Hier vindt men een overzicht aan welk belangen en waarden het specifieke grafmonument beantwoordt.

4. Biografische gegevens

Binnen dit onderdeel wordt aandacht geschonken aan de biografische gegevens van de overledenen. De klemtoon wordt vooral gelegd op de mannelijke leden van de familie. Als namen van personen in het vet gedrukt staan, wil dit zeggen dat zij binnen het desbetreffende grafperceel begraven liggen. Om het geheel wat overzichtelijker te maken werden de hoofdbezigheden van de overleden persoon telkens onderlijnd.

Binnen de beschrijving van de grafmonumenten heeft men het veel over links en rechts. Links en rechts dient men steeds te interpreteren vanuit het standpunt van de toeschouwer.

Binnen deze inventaris werd getracht vrij grondig op elk van deze aspecten in te gaan, met als achterliggend doel een vrij gedetailleerd beeld te creëren van elk afzonderlijk grafmonument. De stedelijke begraafplaats is nog steeds in gebruik. Conform de wet van 1971, in het kader van de sanering van onze begraafplaatsen, worden de grafmonumenten waarvan de concessie vervalt eigendom van de gemeente. In dit geval bestaat het gevaar dat de gemeente de toestemming tot opruiming van het grafmonument verleent. Daarnaast heeft men ook grafmonumenten waarvan de concessie nog steeds loopt maar de toestand, door verwaarlozing, zo slecht is dat het voortbestaan van deze grafmonumenten niet kan worden gewaarborgd.

Deze inventarisatie hoopt dan ook een bijdrage te kunnen leveren tot een herwaardering, een betere instandhouding en het uiteindelijke behoud van de vele waardevolle grafmonumenten die zich op de stedelijke begraafplaats van de gemeente Temse bevinden.

Naam grafteken: Van den Staepede

Ontstaansdatum: Amedée de Schoutheete de Tervarent heeft het in zijn inventaris over een signatuur met datum: 1858.

Type: Stèle

Stijl: Vermits er belangrijke delen ontbreken is het moeilijk dit grafmonument in een bepaalde stijlstroming onder te brengen.

Steenhouwer: J. De Can – De Cock, Dendermonde

Type begraafing: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan I, Nr. 2

Concessiegegevens¹Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn: ?
- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: ?

De concessiehouder: Verschraegen Hubert
Kattestraat 12
2760 Kruibeke

Gegevens over begravenen:

<i>Naam</i>	<i>Geboren</i>	<i>Overleden</i>	<i>Wonende te</i>	<i>Burgerlijke stand</i>	<i>Begraven op</i>	- <i>Akte nr.</i> - <i>Kist nr.</i>
Van Schooten Sylvia Carolina V	10/6/1821, te Stekene	3/2/1857, te Temse	Temse	echtgenote van Hyppolitus Fredericus Albertus Van den Staepete	?	- 23 - ?
Van den Staepete Maria Godeliva Coleta V	28/1/1857, te Temse	23/7/1857, te Teme	Temse	dochter van Hyppolitus Fredericus Albertus Van den Staepete en van Sylvia Carolina Van Schooten	?	- 113 - ?
Van den Staepete Hyppoliet Fredrik Albert M	4/10/1820, te Berchem bij Oudenaerde	22/5/1897, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	weduwnaar van Sylvia Carolina Van Schooten	26/5/1897 ²	- 94 - ?

Laatste bijzetting: Op 26 mei 1897: De inhumatie van Van den staepete Hyppoliet Fredrik Albert.

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

² G.A.T., Rouwbrief Hippoliet Frederic Albertus Van Den Staepete.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen als eerste (vermits het grafmonument links van haar werd weggenomen) in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze laan is ingevuld met de oudste grafmonumenten die op de begraafplaats gelegen zijn. Het grafmonument werd geplaatst op een vrij ruim grafperceel en op een behoorlijke afstand van het volgende grafteken. Vermits een groot deel van het oorspronkelijke grafmonument ontbreekt, springt wat nog rest van de stèle, niet onmiddellijk in het oog. Dit aspect buiten beschouwing gelaten is het grafmonument toch goed zichtbaar.

- **Schaal:** Hierover kan men moeilijk uitsluitsel geven, daar men hier wordt geconfronteerd met de restanten van het oorspronkelijke grafmonument

Afmetingen:

Breedte: 200 cm

Diepte: 70 cm

Hoogte: 180 cm

- **De epigrafie:** Op het marmeren casement van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D. O. M. / A la mémoire de / Dame Sylvie Caroline VAN SCHOOTEN / épouse de / Monsieur Hippolyte VAN DEN STAEPELE, / juge de paix du canton de Tamise, / née à Stekene le 10 juin 1821 / décédée à Tamise le 3 février 1857 Marie Godelieve Colette VAN DEN STAEPELE / née à Tamise le 28 janvier 1857 / y décédée le 23 juillet de la même année. / Monsieur Hippolyte Van den Staepel / juge de paix honoraire / chevalier de l'ordre de Leopold / décoré de la croix civique de Ire classe / né à Berghem – lez – Audenaerde / le 4 octobre 1820 / décédé à Tamise le 22 mai 1897 . R.I.P. //

- **Het materiaal:** De stèle: **Arduin**
Casement en zandloper: **Carrara marmer**

Beschrijving:

Het grafmonument van deze familie behoort tot één van de oudste die zich op deze begraafplaats bevinden. De arduinen stèle is geplaatst in de oostelijke hoek tegen de oorspronkelijke buitenmuur. Op een arduinen plint rust de sokkelzone van de stèle. Deze sokkelzone bestaat uit een middendeel met twee verdiepte zijschermen, die naar boven toe de verbreding van het middenlichaam vormen. Het middenveld van de sokkelzone draagt een marmeren gevleugelde zandloper. De vleugels van de zandloper behoren toe aan een duif. Een geprofileerde naar boven toe hellende lijst vormt de overgang naar het middenlichaam. Een carrara marmeren casement met epigrafie is ingebed in een geprofileerde lijst waarvan haar vorm refereert naar een Grieks kruisbeeld. De marmeren inscriptieplaat is met ronde bronzen nagels op de arduinen stèle bevestigd. In de okselszones van dit kruisbeeld werden kleine diamantkoppen geplaatst. Het monument werd gesigneerd door J. De Can – De Cock, die afkomstig was uit Dendermonde. De signatuur zou voorzien zijn van het jaartal van oprichting met name, 1858. Het grafmonument droeg volgens de Schoutheete de Tervarent

aanvankelijk een kroonlijst met daarin diverse motieven waaronder een hand, een aardbol en een boek die geplaatst waren onder een weegschaal. Vervolgens vermeldt hij in zijn inventaris dat de stèle aanvankelijk werd bekroond door een kruisbeeld.³ Het grafperceel vertoont geen sporen van afbakening.

- Bespreking:

Dit grafmonument heeft de tand des tijds niet vrij goed doorstaan. Wat er ons nog rest zijn fragmenten van het oorspronkelijke grafteken. Dankzij de inventaris van de Schoutheete de Tervarent krijgen we een meer klare kijk op hoe het grafmonument er oorspronkelijk moet hebben uitgezien. Hij vermeldt de voorstelling van een globe, een hand, een boek en een weegschaal. Zowel de globe als de weegschaal verwijzen naar gerechtigheid en het boek refereert binnen deze context wellicht naar de codex met haar wetteksten. Daarnaast vermeldt de epigrafie dat Hyppoliet Van den Staepale een vrederechter was. Wanneer we deze aspecten koppelen aan de biografische gegevens kunnen we de boodschap, die de symbolen in zich dragen, eenduidig gaan interpreteren. Hier hebben we dus te maken met een geïndividualiseerd grafmonument, die de toeschouwer met haar voorhanden zijnde middelen inlicht over de professionele activiteiten en filosofische of morele overtuiging van de overledenen.

Wat verder nog in het oog springt bij dit grafmonument, is de sterke contrastwerking tussen witte marmer van de inscriptieplaat en de grijze kleur van het arduinen waaruit de stèle is opgebouwd.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument vertoont enorm veel barsten en scheuren.
- Het arduinen grafmonument is verweerd.
- Bedekking met gele korstmossen.
- De bovenzone van de stèle ontbreekt.
- De marmeren inscriptieplaat is sterk aan het verkleuren.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een erbarmelijke toestand.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁴

---

³ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 242-243.

⁴ G.A.T., personaliamap Van Den Staepale

Inventarisnummer: 1

Hyppoliet Frederic Albertus Van Den Staepete werd geboren op 4 oktober 1820 te Berchem bij Oudenaerde. Hij was gehuwd met **Sylvia Carolina van Schooten** (1821-1857). Het echtpaar was woonachtig in de Oeverstraat nr. 54 te Temse.

Hyppoliet Van Den Staepete oefende gedurende zijn leven het beroep van vrede rechter uit. Op de rouwbrief naar aanleiding van zijn overlijden staan volgende titels vermeld: Ere-vrederechter, Ridder van de Leopoldsorde en vereerd met het burgerkruis van 1e klas. Uit één van de personaliabronnen valt af te leiden dat er ooit een rechtszaak tegen Hyppoliet Van Den Staepete werd ingespannen omwille van slagen en verwondingen die hij zou hebben aangebracht. Het beroepshof van Gent zou Hyppoliet Van Den Staepete hebben vrijgesproken ergens in januari 1895. Uit deze gegevens blijkt dat zijn vrijspraak de inwoners van Temse gelukkig stemde die hem loofden omwille van 'zijn eerlijke inborst, zijn liefdadigheid en zijn vaderlijke bescherming van de zwakken en hulpelozen.'

Naam grafteken: Permentier

Ontstaansdatum: Onbekend.
Vermoedelijk vóór of rond 1875, vermits Amedée De Schoutheete de Tervarent dit grafmonument vermeldt in zijn inventaris

Type: Stèle

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan I, Nr. 3

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:**?
- **Aantal m²:** 12 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

---

¹ Begraafplaastbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen: Hierover vond men geen informatie terug.

Laatste bijzetting: ?

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in het begin van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze laan is ingevuld met de oudste grafmonumenten die op deze begraafplaats gelegen zijn. Het grafmonument ligt op een behoorlijke afstand van haar burens en is heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden. Toch valt deze stèle op doordat ze tamelijk imposant is, wanneer je ervoor staat.

Afmetingen:

Breedte: 216 cm
Diepte: 73 cm
Hoogte: 323 cm

- **De epigrafie:**² Op het arduinen casement, op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / Ter gedachtenis van / Mr Josephus-Benedictus PERMENTIER, / Doctor in de Medecynen, / Geboren te Moerzeke den 3 juni 1803, / en overleden te Temsche den 18 augusti 1853. / Zyner echtgenote / Vrouw Maria-Virginia WAUTERS, / Geboren te Temsche den 22 mei 1812, / en aldaar overleden den 13 augusti 1869. / En hunne kinderen : / Valentina, gehuwd met Mr Petrus CLAUS, / Emilius, advocaat, / Leonia, gehuwd met Mr Félix HAP, / Mathilde, Dame van Maria, / Josephus, Priester. / Deze dankbaar hebben, voor hunne ouders, / een eeuwigdurend jaargetyde gesticht, / met brood aan den armen. / Bermhertige Jesus, geef hunne zielen de eeuwige rust. / R.I.P. .

- **Het materiaal:** Stèle: **Arduin**
Medaillon met esculaap: **Carrara marmer**

- Beschrijving :

Het grafmonument van deze familie is gelegen in de Oostelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. De stèle werd uitgevoerd in arduin en ze rust op een smalle rechthoekige arduinen plint, die op een onderstructuur van bakstenen steunt. Op de plint, tegen de sokkel van de stèle, rust een blind gelaten driehoekig fronton. Men kan haar interpreteren als de aanzet van een sarcofaag met tentdak waarbij het achterlichaam werd weggelaten. De sokkelzone heeft bovenaan afgeronde randen die vloeiend overgaan in het middenlichaam van de stèle. Een afgerond arduinen casement zit vervat in nis van lijstwerk. Een marmeren medaillon is ingewerkt in de kromming van de afgeronde gelijkste top. Het medaillon draagt de voorstelling van een slang en een handspiegel, beiden liggen op een boek waarbij het geheel wordt omringd door een laurierkrans. Dit motief staat bekend als een

² De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 243.

esculaap. Onder het medaillon bevindt zich de epigrafie, die nog nauwelijks leesbaar is. De stèle wordt bekroond door een hoog gebogen geprofileerd fronton met aan weerszijden een uitstulpende rand die zich verdubbelt. Net onder deze geprofileerde buitenste randen bemerkt men aan weerszijden een afgerond veld dat wordt bekleed door gebeitelde gestileerde vegetatieve motieven en een rozet in hoogrelief. Aanvankelijk werd de stèle bekroond door een kruisbeeld.³ Op de plint staan twee paaltjes die de stèle flankeren. De paaltjes hebben een eenvoudig maar hoog basement, een gladde schacht en een verbreding van het volume markeert de overgang naar de bekroning in de vorm van een afgeronde top. De basementen van de paaltjes vertonen sporen van ijzeren haken, wat het vermoeden doet rijzen dat het grafperceel oorspronkelijk werd afgebakend door ijzeren kettingen.

- Bespreking:

Dit grafmonument is één van de oudste exemplaren die nog overeind staat op deze begraafplaats. De Neoklassieke stèle straalt eenvoud en klasse uit en is evenwichtig van opbouw. Dit grafmonument werd geïndividualiseerd en vertelt, door de voorstelling van de esculaap, wat meer over het levenspad van één der overledenen, die binnen dit perceel werd begraven. Deze esculaap vormt de verwijzing naar een medisch beroep en zou daarenboven verwijzen naar de bedachtzaamheid. Josephus Benediktus Permentier was inderdaad een geneesheer die overleed in het jaar 1853. Zijn ene zoon Emilius was een advocaat en de andere zoon Josephus was een priester. Dit valt echter symbolisch niet af te leiden uit het grafmonument.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De onderstructuur van de arduinen plint is volledig kapot.
- Het linkerrozet onder de geprofileerde dakrand ontbreekt.
- Het kruisbeeld dat de stèle bekroonde ontbreekt.
- De omheining van het grafperceel is verdwenen.
- De arduinen stèle is verweerd.
- De epigrafie is niet langer duidelijk leesbaar.
- Bedekking met mossen.
- De arduinen stèle vertoont barsten.

Huidige toestand: We zien hier een vrij oud grafmonument daterend uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Gezien haar ouderdom is dit omvangrijke schadebeeld begrijpelijk. Globaal kan men stellen dat dit grafmonument in een minder goede toestand verkeert.

- **Vegetatie:** Op bepaalde tijdstippen doorheen het jaar wordt de stèle overwoekerd door klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

---

³ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 243.

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁴

Naar aanleiding van hetgeen het epitaaf vermeldt kan men stellen dat **Josephus Benedictus Permentier** (1803-1853) dokter moet zijn geweest, zijn zoon **Emilius advocaat** en **Josephus**, (1844-1900) priester.

Josephus Permentier werd geboren op 9 september 1844 te Temse.

Op 16 november 1869 of op 9 september 1869⁵ werd hij in Gent tot priester gewijd.

In de jaren 1870, 1871, 1875, 1881 en 1888 werd Josephus Permentier respectievelijk onderpastoor van de gemeentes Evergem, Stekene, Beveren-Waas, Lochristi en Petegem-aan-de Schelde.

Op 25 oktober 1888 werd hij dan uiteindelijk aangesteld tot pastoor van de gemeente Gijzenzele, waar hij overleed op 6 maart 1900.⁶

---

⁴ G.A.T., personaliamap Permentier

⁵ De gegevens van het Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent en het bidprentje spreken elkaar tegen.

⁶ - Schokkaert, L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997, Pg. 361.
- G.A.T., Bidprent Josephus Permentier

Naam grafteken: Keppens

Ontstaansdatum: Onbekend. Maar vermits Amedée de Schoutheete de Tervarent dit grafmonument vermeldt in zijn inventaris was zij al opgericht vóór de periode 1873-1875.

Type: Stèle

Stijl: Neoklassiek

Beeldhouwer/Steenhouwer:
Gebroeders Parmentier, Gent.

Type begraafing: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan I, Nr. 4

Concessiegegevens:

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn:
- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : ?

De concessiehouder: ?

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze laan is ingevuld met de oudste grafmonumenten die op de begraafplaats gelegen zijn. Het grafmonument werd geplaatst op een vrij ruim grafperceel en op een behoorlijke afstand van de naburige graftekens. Het grafmonument is, indien ze niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing, goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden. Toch valt deze stèle op doordat ze behoorlijk imposant is wanneer je er als toeschouwer voor staat.

Afmetingen:

Breedte: 179 cm
Diepte: 44 cm
Hoogte: 321 cm

- De **epigrafie:**¹ Volgens Amedée de Schoutheete de Tervarent stond de volgende epigrafie vermeldt op een marmeren inscriptieplaat, die bevestigd was op het middenlichaam van de stèle. Informatie betreffende de schriftsoort en de grafische vormgeving ontbreekt.

D.O.M. / Gedachtenis / van / Mynheer Joannes Josephus KEPPENS / doctor in de medecynen, / geboren te Temsche, aldaer overleden / den 13n juny 1835, / in den ouderdom van 79 jaren; / van zyne echtgenote / Jofvrouw Francisca Isabella REYNAERTS, / geboren te Temsche, aldaer overleden / den 31n maert 1818, / in den ouderdom van 71 jaren; / en van hunne dochter / Jofvrouw Theresia Francisca KEPPENS / in huwelyk met / Mynheer Joannes Henricus Maria Vydts, / geboren te Temsche en aldaer overleden / den 21 augustus 1861, / in den ouderdom van 75 jaren / 5 maenden en 21 dagen. / R.I.P.

- Het **Materiaal:** De stèle: **Arduin**
Volgens Amedée de Schoutheete de Tervarent was de inscriptieplaat in:
Wit marmer.

- Beschrijving:

Deze stèle bevindt zich in de Oostelijke hoek tegen een omheiningsmuur van de begraafplaats en werd voor of tijdens de periode 1873-1875 opgericht, aangezien Amedée de Schoutheete de Tervarent deze stèle in zijn inventaris vermeldt. Een rechthoekige stele in arduin is geplaatst op een iets bredere lage driedelige getrapte sokkelzone. Geprofileerd lijstwerk markeert deze overgang tussen de sokkel en het middenlichaam. Het middenlichaam werd aanvankelijk bedekt door een marmeren inscriptieplaat, die werd gesigneerd door de gebroeders Parmentier uit Gent.² De vier gaten in het arduinen middenveld lijken dit te

¹ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 243-244.

² De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 242-243-244.

bevestigen. Gecanneleerde zuilen, die worden bekroond door bladwerkkapitelen, flankeren dit middenveld. De stèle wordt afgedekt door een geprofileerde kroonlijst met daarboven een rondboogfronton met op de hoeken gestileerde palmetacroterie. Centraal in het frontonveld bemerkt men de voorstelling van een ourobouros in hoogrelief. De Schoutheete de Tervarent vermeldt in zijn inventaris dat dit grafmonument aanvankelijk werd bekroond door een kruisbeeld op een eenvoudig getrappt voetstuk.³ De stèle noch de omheiningsmuur vertonen sporen van afbakening.

- Bespreking:

Dit grafmonument is geheel geconcipieerd in een neoklassieke geest. Diverse architectonische elementen als de gecanneleerde zuilen, de palmetacroterie en de geprofileerde kroonlijst smelten samen tot een evenwichtig en smaakvol arrangement. Dankzij de inventaris van de Schoutheete de Tervarent weten hoe het grafmonument er oorspronkelijk moet hebben uitgezien en zijn we op de hoogte van wat de epigrafie vermeldde. Het ontbreekt ons aan biografische gegevens vermits de namen van de overledenen in de concessiegegevens ontbreken, maar hier brengt de epigrafie verheldering daar deze vermeldt Josephus Keppens het beroep van geneesheer uitoefende. Geen enkel attribuut verwijst echter naar dit beroep. Dit type slang die hier wordt voorgesteld verwijst niet naar een medisch beroep maar deze refereert samen met de acanthusbladeren naar de eeuwigheid. De ourobouros, de staartbijtende staat symbool voor eeuwigheid en eeuwig leven en de acanthus, frequent voorkomend tijdens het neoclassicisme, is een plant die eeuwig groen blijft. Deze aspecten in combinatie met het kruisbeeld en de formules D.O.M. en R.I.P. doen vermoeden dat hier enkele katholieken begraven liggen die geloven in de verrijzenis uit de dood en het eeuwige leven.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Verschillende aspecten ontbreken, waaronder de marmeren inscriptieplaat, de linkerzuil en het kruisbeeld dat de stèle bekroonde.
- De arduinen stèle is verweerd.
- De stèle is bedekt met gele korstmossen.
- Het grafmonument vertoont talrijke breuken en barsten.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig. Op bepaalde tijdstippen gedurende het jaar wordt het grafmonument bedekt door weelderige klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

---

³ Ibidem.

Biografische gegevens

Naar aanleiding van hetgeen het epitaaf ons vertelt kunnen we stellen dat **Josephus Keppens** (1835-1914) een dokter moet zijn geweest.

Naam grafteken: Spruyt

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Antonius Spruyt, in 1858.

Type: Stèle

Stijl: Neogotiek

Uitvoerder:
Onbekend

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan I, Nr. 5

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:** ?
- **Aantal m²:** 12 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

Inventarisnummer: 4

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven op	- Akte nr. - Kist nr.
Spruyt Antonius M	Vermoedelijk in april 1769	23/12/1858, te Temse. Hij was toen 89 jaar en 8 maanden oud.	Temse	weduwnaar van Anna Francisca De Cock	?	- 250 - ?
De Cock Anna Francisca V	Vermoedelijk in het jaar 1757	25/4/1815, te Temse	Temse, in de Veldstraat	echtgenote van Spruyt Antoin	?	- ? - ?
Spruyt Luciana Amelia V	Vermoedelijk in het jaar 1795	10/3/1837. Zij was toen 22 jaar en 6 maanden oud.	Temse, in de Akkerstraat	dochter van Antonius Spruyt en Anna Francisca De Cock, echtgenote van Petrus de Prins.	?	- 57 - ?
Spruyt Franciscus Carolus M	?	?	?	echtgenote van Joanna Catharina PASCH	?	- ? - ?
N.N. De Prins M	?	10/3/1837, te Temse	?	levensloos kindje van het vrouwelijke geslacht van Petrus de Prins en Spruyt Luciana Amelia	?	- 58 - ?
Joanna Catharina Pasch V	?	?	?	echtgenote van Spruyt Franciscus Carolus	?	- ? - ?

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits niet alle overlijdensdata zijn gekend.

Beschrijving: :

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze laan is ingevuld met de oudste grafmonumenten die op de begraafplaats gelegen zijn. Het grafteken is gevestigd op een ruim perceel en staat op een behoorlijke afstand van haar burenen. Indien de stèle niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing, wat frequent voorkomt, is ze heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** behoorlijk imposant maar toch eerder, in vergelijking met enkele andere grafmonumenten in deze inventaris, bescheiden.

Afmetingen:

Breedte: 164 cm
Diepte: 51 cm
Hoogte: 359 cm

- De **epigrafie:**² Op het casement, in Latijnse letters, verdiept in de marmeren ondergrond.

Ter gedachtenis van / Mynheer / Antonius SPRUYT / Overl. te Temsche den 23 Xber 1858, / In den ouderdom / Van 89 jaren 8 maenden; / en zyne echtgenoot / Jufvrouw Anna Francisca DE COCK / Overl. te Temsche den 23 april 1815, / oud 58 jaren; / van hunne kinderen : / Jufvrouw Lucia Amelia SPRUYT / echtgenoot van / Mynheer Petrus DE PRINS, / Overled. Te Temsche den 10 maert 1837, / Oud 42 jaren, / en Mynheer / Franciscus Carolus SPRUYT / in huwelyk met / Jufvrouw Joanna Catharina PASCH / R. I. P.

- Het **materiaal:** Stèle: **Arduin**
Casement: **Carrara marmer**.

- Beschrijving:

Dit grafmonument rust tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Samen met de anderen in haar laan behoort ze tot de oudste van deze begraafplaats. We zien hier een elegante neogotische stèle, uitgevoerd in arduin. Een drieledige getrapte sokkelzone draagt het middenlichaam van de stèle. Het middenveld bestaat uit een marmeren casement, die ingebed is in een ingezwenkte accoladeboog die bekroond wordt door een kruisbloem. Het marmeren casement draagt een epigrafie met bovenaan een verdiepte vijfpuntige ster. De accoladeboog wordt bovenaan aan weerszijden geflankeerd door rouwkransen die samengesteld werden uit immortellen. De geprofileerde bovenrand van de stèle heeft zich gesplitst in drie geledingen. Het middendeel van de bovenrand ligt hoger dan de geledingen naast haar. Deze bovenrand wordt bovenaan bedekt door een schuinhellend oppervlak. De middelste bovenrand wordt bekroond door een Latijns kruisbeeld waarbij de armen van het kruis eindigen in een gotische driepas. Het voetstuk van dit kruisbeeld heeft de vorm van een strik.

- Bespreking:

---

² De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 244-245.

Dit neogotische grafmonument dateert uit het midden van de 19e eeuw en verkeert gezien haar ouderdom nog in een behoorlijke goede staat. Het grafteken is voorzien van enkele ornamenten die goed geproportioneerd in het grafmonument werden ingepast. De stèle is evenwichtig van opbouw en is vrij elegant. De rijkdom van de gebruikte materialen draagt bij tot de uitstraling van de stèle. Verder maakt dit grafmonument een bijzonder verzorgde indruk en vermoeden we dat het grafmonument onlangs aan een reinigingsbeurt werd onderworpen. Buiten het kruisbeeld, dat een Christelijke levensovertuiging verraadt, vertelt het grafteken ons verder niets over de overledenen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Bedekking met gele korstmossen.
- Het grafmonument heeft te lijden onder groenaanslag.
- Het bovenste deel van de epigrafie is niet langer goed leesbaar.

Huidige toestand: Vrij goed, gezien haar ouderdom.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig. Het grafmonument wordt wel op bepaalde tijdstippen doorheen het jaar bedekt met klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

          Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Antonius Spruyt was een rentenier³ en voorzitter van raad van de Kerkfabriek.⁴

---

³ Registers van de Burgerlijk stand, Overlijdensakten, 1858, Akte Antonius Spruyt.

⁴ G.A.T., Bidprent Antonius Spruyt

Naam grafteken: Geen naam

Ontstaansdatum: Onbekend. Wellicht na 1875, vermits Amedée de Schoutheete de Tervarent dit grafmonument niet heeft opgenomen in zijn inventaris.

Type: Monumentale stèle

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan I, Nr. 6

Concessiegegevens:

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.:
- Termijn:
- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum:
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :

De concessiehouder: ?

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze laan is ingevuld met de oudste grafmonumenten die op de begraafplaats gelegen zijn. Het grafmonument werd geplaatst op een vrij ruim grafperceel en op een behoorlijke afstand van de naburige graftekens. Het grafmonument is, indien ze niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing, goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder monumentaal :

Afmetingen:

Breedte: 179 cm
Diepte: 57 cm
Hoogte: 325 cm

- Het **epitaaf** vermeldt: De inscriptieplaat is verdwenen.

- Het **materiaal:** De stèle: **Arduin**
Gevleugelde zandloper en zeis: **Carrara marmer**

- Beschrijving:

Deze monumentale arduinen stèle staat in de Oostelijke hoek van de begraafplaats, waar de oudste grafmonumenten zich bevinden. De stèle werd tegen de omheiningsmuur geplaatst. De sokkelzone van de stèle is opgebouwd uit twee geledingen. In het middenveld van de bovenste geleding bemerkt men een arduinen casement met daarin de voorstelling van een gevleugelde zandloper. De zandloper werd bedacht met vleugels van een duif. Achter deze zandloper ziet men een zeis. Dit centrale gedeelte wordt geflankeerd door twee rechthoekige sokkelzones met een blind casement, die elk een zuil dragen. Deze zuilen zijn bovenaan en in het midden voorzien van loofwerk en de schacht is onderaan gecanneleerd. Deze zuilen flankeren het monumentale lichaam van de stèle. De aanwezigheid van drie ankerpunten vormen een indicatie dat het middenlichaam aanvankelijk wellicht een marmeren inscriptieplaat droeg. De lijst die de overgang bepaalt tussen de sokkelzone en het eigenlijke middenlichaam van de stèle, bestaat afwisselend uit vierkante en rechthoekige casementjes. Deze rechthoekige casementen bieden ruimte aan de voorstelling van ruitmotieven en de vierkante casementjes dragen rozetten. Boven dit middenlichaam bevindt zich een blinde fries met op de uiteinden een kubusvorm waarbij de velden die naar buiten kijken zijn ingevuld met casementen, deze kubussen rusten elk op een abacus die de zuil bedekt. De stèle wordt afgedekt door geprofileerde vlakke kroonlijst met daarop een smalle en langwerpige arduinen sokkelzone die een gedrapeerde urn draagt. Op de buik van deze funeraire urn ziet men de voorstelling van een Malterzerkruis. Op de hoeken van deze bekroning bemerkt men twee cilindervormen die elk vooraan een rozet dragen. Het grafmonument noch de muur vertonen sporen dat het grafperceel oorspronkelijk werd afgebakend.

- Bespreking:

Deze monumentale stèle is qua vormgeving geïnspireerd op modellen uit de klassieke oudheid. In de concessiegegevens werden geen namen teruggevonden over de overledenen en

ook het grafmonument kan ons hier niets meer over vertellen vermits de inscriptieplaat is verdwenen van het middenlichaam. Gezien de omvang van het grafmonument veronderstellen we dat de familie behoorlijk kapitaalkrchtig was. Alle geïntegreerde symbolen vertellen niets over het leven van de overledenen zelf maar staan in het teken van de dood en rouw.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument is bedekt met gele korstmossen en groene mossen.
- Het arduinen grafmonument is sterk aan het verweren.
- Hier en daar bemerkt men breuken in het arduin.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig. Op bepaalde tijdstippen doorheen het jaar wordt het grafmonument wel overwoekerd door klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken

Biografische gegevens:

Over deze familie vond men geen biografische gegevens terug, vermits men niet weet aan welke familie dit grafmonument toebehoort.

Naam grafteken: Geen naam

Ontstaansdatum: Onbekend

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan I, Nr. 8

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn: ?
- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: ?

De concessiehouder: ?

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

Gegevens over begravenen: Hierover vond men niets terug.

Laatste bijzetting: ?

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in de Oostelijke hoek van de begraafplaats, in het midden van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur. Deze laan is ingevuld met de oudste grafmonumenten die op de begraafplaats gelegen zijn. Het grafmonument werd geplaatst op een vrij ruim grafperceel en op een behoorlijke afstand van de naburige gedenktekens. Het grafmonument is, indien ze niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing, goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 138 cm
Diepte: 37 cm
Hoogte: 265,5 cm

- De **epigrafie:** Op het middenlichaam van de arduinen stèle, in Latijnse letters en verdiept:

[D.O.M. / den Plaetse (onleesbaar) of Henricus / van die Joannes Franciscus Marie / Vydte Judocus Anna Catherine / gebortig (...) Maes / overleden in de commune van Temse / den 28 october 1818 in den ouderdom / van 22 jaeren / en sijne gesel (...) / Joffrouw Theresia Francisca Keppens / filia Joannes Josephus ex Françoise / (onleesbaar) Isabella (...) Reynaerts / sterft den 21 aug 1864 oud 74 jaren / Hunne kinderen / Maria Josephina Vydte / sterft den 10 janry 1836 oud 24 jaren / ende Joffrouw Julia Antonia Vydte / sterft den 8 novembr 1862 oud 50 jaeren / R.I.P.]

De epigrafie houdt wellicht weinig steek, dit heeft te maken met het feit dat de tekst in een zeer slechte staat verkeert, en dat het dikwijls gissen is naar wat er geschreven staat.

- Het **materiaal:** Stèle: **Arduin**
Memento mori en omranding van de arduinen inscriptieplaat: **Carrara marmer**.

- **Beschrijving:**

Wanneer dit grafmonument precies werd opgericht weten we niet, wel staat vast dat ze behoort tot één van de oudste exemplaren op deze begraafplaats. We zien hier een heel eenvoudige arduinen rechthoekige stèle die tegen de muur werd geplaatst. Op een driedelige getrapte sokkelzone rust het middenlichaam van de stèle. Het centrale veld van het middenlichaam draagt een epigrafie met bovenaan een grijnzende marmeren schedel met twee dijbeenderen, tegen een marmeren achtergrond. Sporen tonen aan dat dit veld oorspronkelijk werd omkaderd door een marmeren band. De hoeken van dit centrale veld werden decoratief uitgesneden. Het rechthoekige middenlichaam wordt bedekt door een geprofileerde vlakke afdekplaat. Een afgebroken fragment helemaal bovenaan doet vermoeden dat het

grafmonument aanvankelijk nog een bekroning droeg. Het grafmonument vertoont geen sporen van een afbakening van het grafperceel.

- Bespreking:

Dit grafmonument behoort tot één van de oudste exemplaren op deze begraafplaats. De stèle verkeert in een erbarmelijke staat en ze laat een onverzorgde en verwaarloosde indruk na op de toeschouwer. Vermits we geconfronteerd worden met fragmenten van het oorspronkelijke grafmonument is het moeilijk haar aan een analyse te onderwerpen. Wat opvalt is de memento mori, die in het grafmonument werd geïntegreerd. Dit vanitasmotief confronteert de toeschouwer op een heel directe wijze met haar eigen sterfelijkheid. Dit barokke motief verdween geleidelijk na het ancien régime maar duikt in bepaalde gevallen, zoals hier nog eens op. In feite weten we niets over de overleden familie en het grafmonument bevat geen verdere aanwijzingen in die richting.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen grafmonument is sterk aan het verweren.
- Het grafmonument is bedekt met gele korstmossen.
- Bepaalde delen van het grafmonument ontbreken.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig, maar op bepaalde tijdstippen doorheen het jaar wordt de stèle overwoekerd door weelderige klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens:

Over deze familie vond men geen biografische gegevens terug, vermits men niet weet aan welke familie dit grafmonument toebehoort.

Naam grafteken: Buysrogge

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Cornelius Buysrogge, in het jaar 1847.

Type: Stèle

Stijl: Neogotiek

Beeldhouwer/Steenhouwer: De gebroeders Parmentier, Gent

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan I, Nr. 10

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn: ?
- Aantal m²: ?
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : ?

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	geboren	overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven op	- Akte nr. - Kist nr.
Buysrogge Cornelius M	12/5/1798, in Hontenisse, in de Provincie Zeeland, Nederland	7/2/1847, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	Ongehuwde zoon van Cornelius Buysrogge en Maria Anna Adriaenssens	?	- 26 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in februari 1847: de inhumatie van Buysrogge Cornelius

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen op de hoek van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. De stèle is op bepaalde tijdstippen van het jaar niet goed zichtbaar doordat zij wordt overwoekerd door klimopbegroeiing. Indien gesnoeid springt dit grafteken in het oog omwille van het parelwitte casement en haar sierlijkheid.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 148 cm
Diepte: 47 cm
Hoogte: 290 cm

- De **epigrafie:**² Op het marmeren casement, in Latijnse blokletters, in de Latijnse taal en verdiept:

Monumentum / Rdi Dni Cornelii BUYSROGGE / nati in Hontenisse XII maii MDCCXCVIII, / defuncti Tamisiis VII feb. MDCCCXLVII; / qui domo dei zelo incensus / eraditione doctrinâque ornatissimus / postquam huic parochiae pro muro / fuerat per annos XII, / hic media internoves pastor / in pulvere dormit / enspectans quem tremens praedicavit / adventum gloriae magni Dei / R. I. P. .

- Het **Materiaal:** De stèle: **Arduin**

² de Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 247.

Het casement: **Carrara marmer**

- Beschrijving:

Het grafmonument van Cornelius Buysrogge is gelegen in de Oostelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. We zien een neogotisch grafmonument dat gedeeltelijk werd uitgevoerd in wit carrara marmer en de rest in arduin. De sokkelzone bestaat uit drie geleidingen en zij draagt het middenlichaam van de stèle. Het middenlichaam bestaat uit een marmeren casement met wimberg. Het marmeren casement draagt een epigrafie in het latijn. Bovenaan dit marmeren casement ziet men twee symmetrische lancetbogen waarvan haar bogen eindigen in een hangende kraagsteen die uitgewerkt is met bladloof. Deze lancetbogen dragen in hun boog elk een gotische driepasboog. Het veld tussen de ezelsrugboog en de lancetnissen draagt de voorstelling van een miskelk met hostie met daarachter een stralengloed, dit aspect vormt een referentie naar het priesterschap van Cornelius Buysrogge. Het marmeren casement wordt aan weerszijden geflankeerd door twee ranke zuiltjes bekroond met bladkapitelen, gladde schacht en rijkelijk versierde basementen die op octogonale voetstukken werden geplaatst. Deze zuiltjes dragen elk een pinakel met onderaan casementen en een kepel met hogels en bovenaan een finaal met pumeel. De ezelsrugboog die het middenlichaam van de stèle afsluit is versierd met hogels en bovenaan smelten deze samen waardoor een voetstuk wordt gevormd dat een fijn Latijns kruisbeeld draagt als bekroning van het grafmonument. Het grafmonument draagt de signatuur van de gebroeders Parmentier, beeldhouwers/steenhouwers uit Gent.

- Bespreking:

Dit grafmonument is harmonieus geproportioneerd en vormt een sierlijke parel op deze begraafplaats. Het grafmonument draagt enkele symbolische elementen, zoals de miskelk met hostie, die een verwijzing vormen naar het beroep en ideologie van de overledene. Op haar specifieke manier identificeert het grafmonument de overledene waarbij ze aan de hand van de opgenomen symboliek aan de toeschouwer vertelt dat er hier een katholieke priester begraven ligt.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Klassieke verweringsverschijnselen van carrara marmer tonen zich hier.
- Het grafmonument wordt op bepaalde tijdstippen in het jaar overwoekerd door klimopbegroeiing, waardoor bepaalde delen van het monument te lijden hebben onder groenaanslag.
- De arduinen sokkel is doorheen de tijd wat verweerd.
- Hier en daar merkt men gele korstmossen op.

Huidige toestand: Globaal kan men stellen dat het grafmonument in een behoorlijk goede staat verkeert.

- **Vegetatie:** Op bepaald tijdstippen van het jaar wordt de bovenzone van het grafmonument volledig bedekt door klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch
Architectuurhistorisch
Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens³

Cornelius Buysrogge werd tot priester gewijd op 24 mei 1822, waarop hij op 19 juni 1829 werd benoemd tot onderpastoor van Lokeren. Op 12 november 1829 werd hij aalmoezenier van Zuiddorpe in Nederland. Hij werd bovendien deservitor van Vlierzele op 16 december 1830. Hij was pastoor in de gemeente Temse vanaf 2 oktober 1834 tot in het jaar van zijn overlijden, in 1847.

Volgens het repertorium van de priesters van het bisdom Gent spreken deze gegevens tegen. Volgens deze bron werd hij op 29 november 1830 benoemd tot pastoor in de gemeente Vlierzele en op 15 september 1835 tot pastoor van de gemeente Temse.⁴

---

³ G.A.T., personaliamap Buysrogge

⁴ Schokkaert, L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997, Pg. 58.

Naam grafteken: Braeckman – De Buysscher

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk opgericht na het overlijden van Braeckman Alfred Bernardus Josephus Amedeus in het jaar 1899.

Type: Sarcofaag

Stijl: Eclectisme

Ontwerper: De architect Karel Nissens ontwierp dit grafmonument.

Type begraafing:
Grafkelder

Ligging: Vak F, Laan VI, Nr. 1

Concessiegegevens¹Bestaande familiegrond op naam van: Braeckman – De Buysscher

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 9 mei 1899
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal vierkante meter: 14 m²
- Concessie-aanvrager: Alfred Bernardus Josephus Amedeus Braeckman.

De concessiehouder: ?**Gegevens over begravenen:**

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven op	- Akte nr. - Kist nr.
Braeckman Alfred Bernardus Josephus Amedeus M	4/2/1834, te Temse	24/9/1899, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	echtgenoot van Euphrasia Maria Henriette De Buysscher	28/9/1899 ²	- 245 - ?
De Buysscher Euphrasia Maria Henriette V	18/10/1837, te Temse	24/6/1912, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	weduwe van Alfred Bernardus Josephus Amedeus Braeckman	27/6/1912 ³	- 113 - ?
Braeckman Arthur Josephus Antonius M	21/1/1859, te Temse	23/10/1930, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	ongehuwde zoon van Alfred Bernardus Josephus Amedeus Braeckman en Euphrasia Maria Henriette De Buysscher	27/10/1930 ⁴	- 108 - ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse² G.A.T., Rouwbrief Amédée Braeckman³ G.A.T., Rouwbrief Euphrasie Henriette Marie De Buysscher⁴ G.A.T., Rouwbrief Arthur Joseph Antoine Braeckman

Braeckman Cesar Maria August M	22/9/1862, te Temse	5/3/1899, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	ongehuwde zoon van Alfred Bernardus Josephus Amedeus Braeckman en Euphrasia Maria Henriette De Buysscher.	9/3/1899 ⁵	- 54 - ?
--	------------------------	-----------------------	--------------------------------	---	-----------------------	-------------

Laatste bijzetting: 27 oktober 1930: De inhumatie van Braeckman Arthur Joseph Antoine.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek van een laan tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Dit grafmonument is misschien wat hoog maar zeker goed zichtbaar waarbij haar omvang zeker geen onbelangrijke rol speelt.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 290 cm
Diepte: 446 cm
Hoogte: 261 cm

- De **epigrafie** : Vooraan op de sarcofaag, in Latijnse letters en verdiept in de arduinen ondergrond:

* *Familie / Braeckman – De Buysscher / R.I.P.*

- Het **materiaal:** Sarcofaag, postamenten, hoofdplaat en podium: **Arduin**
Hekwerk: **Combinatie van smeed -en gietijzer**

- **Beschrijving :**

Op een vrij hoog arduinen podium, dat het ganse grafperceel beslaat, bevindt zich een lage arduinen schuinhellende plint waarop een arduinen sarcofaag rust. Deze sarcofaag is uiterst eenvoudig qua type en uitvoering. Het deksel van de sarcofaag dat overkraagt, neemt de vorm aan van een zadeldak. Aan de voorzijde van de sarcofaag werd een vijfpuntige stervorm en de naam van de familie ingebeiteld. Op de sarcofaag ligt een arduinen kruisbeeld met armen die eindigen in een klaverbladvorm. Het grafmonument wordt omsloten door vier arduinen postamenten die op de hoeken van het podium staan. De robuuste postamenten bestaan uit een versierde sokkelzone waarbij een gleuf de overgang markeert naar de bekroning die langs elke flank is uitgewerkt in de vorm van een driehoekig fronton. Deze postamenten zorgen voor de

⁵ G.A.T., Rouwbrief César –Marie-Auguste Braeckman.

verbinding van het ijzeren hekwerk. Het hekwerk bestaat uit verschillende segmenten die telkens een vierpas in haar omtrek dragen met centraal bovenaan op de horizontale spijl een spitse punt. Dunne verticale spijlen markeren de overgang naar een volgend segment. Deze spijlen zijn versierd en dragen boven- en onderaan rozetten. Ze worden bekroond door spitse V- motieven en onderaan eindigen ze in spitse punten. In de muur werd een arduinen hoofdplaat ingepast conform de breedte van het grafperceel.

Op het podium links vooraan vind je de signatuur van de bouwmeester: Ch. Nissens / Bouwmeester.

- Bespreking

Opvallend bij dit grafmonument, dat is geconcipieerd voor een behoorlijk kapitaalkrachtige familie, is de contradictie in vormgeving tussen het massieve podium met haar postamenten en sarcofaag en daartegenover het sierlijke spel dat zich afspeelt binnen het smeedijzeren hekwerk. Lichtheid en massiviteit worden binnen dit grafmonument tegenover elkaar geplaatst en bereiken op hun manier een harmonieus geheel.

Onmiskenbaar hebben we hier te maken met een grafmonument dat in het oog springt, waarvoor de familie opteerde in de geest hun status te vereeuwigen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het ijzeren hekwerk is volledig verroest.
- Roestkleurige druiptekken ontsieren het podium.
- Zowel in het grafmonument als in de hoofdplaat merkt men barsten op.
- Daarnaast verkeert ook de epigrafie in een gebrekkige staat.

Huidige staat: Dit grafmonument verkeert in een erbarmelijke staat.

- Vegetatie: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁶

Alfred Bernardus Josephus Amedeus Braeckman (1834-1899) is de zoon van Joseph Eugene Braeckman en van Maria Josepha Vydt. Samen met **Euphrasie Marie Henriette De Buysscher** (1837-1912) kreeg hij vijf kinderen.

Arthur Josephus Antonius Braeckman werd geboren in Temse op 21 januari 1859 en overleed er op 23 oktober 1930, hij woonde in de Akkerstraat en bleef ongehuwd. Arthur Braeckman was rentenier.⁷

Justina Maria Theodora Euphrasia Braeckman werd geboren in Temse op 1 augustus 1860 en overleed te Ronse op 3 december 1877. Ze zou gehuwd zijn met Ferrant Auguste

⁶ G.A.T., personaliamap Braeckman

⁷ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1930, Arthur Josephus Antonius Braeckman.

Alphonse Constant Amand, die het beroep van dokter zou hebben uitgeoefend. Dhr Ferrant zou geboren zijn te Wervik op 4 januari 1847.

Jozef Victor August Braeckman werd geboren in Temse op 10 september 1861 en overleed er op 1 oktober 1861.

Cesar Marie August Braeckman werd geboren in Temse op 22 september 1862 en overleed er op 5 maart 1899. Cesar Braeckman was een grondeigenaar.⁸

Petrus Maria Leo Braeckman werd geboren in Temse op 18 september 1864 en overleed te Antwerpen op 1 maart 1927. Hij zou gehuwd zijn met Maria Melania Bursens.

---

⁸ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1899, Cesar Marie August Braeckman.

Naam grafteken: Van Hoeylandt

Ontstaansdatum: Onbekend, wellicht in het tweede deel van de 19e eeuw.

Type: Stèle

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan VI, Nr. 2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:** ?
- **Aantal m²:** 14,96 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd.:** **De concessie zal vervallen op 4 december 2027**

De concessiehouder: Van Hoeylandt Bernard Juliaan
Volhardingstraat 74
2020 Antwerpen

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

In een document opgesteld te Antwerpen op 8 mei 1990 vraagt Van Hoeylandt Bernard Juliaan de toelating om de grond op het 'oud kerkhof van Temse' met ligging F-VI-2 en een oppervlakte van 14,96m², op naam van de familie Van Hoeylandt – Vernimmen, in gebruik genomen in 1856 en waar geen gemeenteraadsbesluit is van terug te vinden, te aanschouwen als zijnde eeuwigdurende grond met begindatum 7 september 1856. Vermits eeuwigdurende grond nu niet meer mag bestaan, verzaakt Van Hoeylandt Bernard Juliaan aan een omzetting. In deze brief gaf hij vervolgens de toelating tot verwijdering van het grafmonument door de gemeentediensten zonder kosten voor de opdrachtgever.

Gegevens over begravenen

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven op	- Akte nr. - Kist nr.
Van Hoeylandt Carolus M	29/2/1818, te Temse	9/1/1874, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	echtgenoot van Paulina Vernimmen	?	- 3 - ?
Vernimmen Paulina V	3/7/1821, te Temse	19/2/1899, in Temse	Temse, in de Kasteelstraat	weduwe van Carolus van Hoeylandt	?	- 40 - ?
Van Hoeylandt Theophilus M	18/11/1842, te ?	7/9/1856, te Temse	Temse, in de Oeverstraat nr. 17	zoon van Carolus van Hoeylandt en Paulina Vernimmen	?	- 127 - ?
Van Hoeylandt Amedeus M	24/2/1847, te Temse	30/9/1865, te Temse	Temse	ongehuwde zoon van Carolus van Hoeylandt en Paulina Vernimmen.	?	- 238 - ?
Van Hoeylandt Robert Bernard Ghisleen M	27/1/1923, te Temse ²	20/9/1941, te Temse	Temse, in de Nijsstraat	ongehuwde zoon van Bernard August Van Hoeylandt en van Emma Henriette Emilie Ghislaine Fiévez.	?	- 159 - 120X
Van Hoeylandt Bernard August	In het jaar 1879, te Temse	1/4/1949, te Temse	Temse, in de Schoolstraat 64	echtgenoot van Emma Henriette Emilie	?	- 54 - 45X

² G.A.T., Bidprent Robert Bernard Ghislain Van Hoeylandt.

M				Ghislaine Fiévez		
Emma Henriette Emelie Ghislaine Fiévez V	30/8/1892, te Namen	9/5/1976, Te Temse	Temse, in de Schoolstraat 64	Weduwe van Bernard August Van Hoeylandt	?	- 46 - 63X

Laatste bijzetting: Ergens in mei 1976: De inhumatie van Emma Henriette Emelie Ghislaine Fiévez.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Het grafmonument is gevestigd op een vrij ruim grafperceel en de naburige grafmonumenten liggen niet echt dichtbij. Het grafmonument ligt wat verdiept tussen twee monumentale grafmonumenten maar is toch vrij goed zichtbaar.

- **Schaal:** In vergelijking met haar twee burens: De familie Lejeune (zie inventarisfiche nr 10) en de familie Braeckman – De Buysscher (zie inventarisfiche nr. 8) : Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 167 cm
Diepte: 47 cm
Hoogte: 321 cm

- De **epigrafie:** Op het arduinen casement van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / ter zalige gedachtenis / van de Heer / Carolus Van Hoeylandt / geboren te Temsche den 29 februari 1816 / aldaar overleden den 8 januari 1874 / en van zijne echtgenoot / Dame Paulina Vernimmen / geboren te Temsche den 3 juli 1821 / aldaar overleden den 19 februari 1899 / en van hunne kinderen / Theophilus van Hoeylandt / geboren den 18 november 1842 / overleden den 7 september 1856 / Amedeus Van Hoeylandt / geboren den 24 februari 1817 / overleden den 30 september 1865 / Dat zij in vrede rusten.

- Het **materiaal:** Stèle: **Arduin**
Medaillon met gevleugeld toorts: **Carrara marmer**

Beschrijving:

Deze monumentale stèle bevindt zich in de Oostelijke hoek van de begraafplaats, ze werd vermoedelijk in de tweede helft van de negentiende eeuw opgericht. Op een getrapte sokkel, die drie geleidingen telt, rust een hoog rechthoekig middenlichaam. Centraal op het middenlichaam van de stèle bevindt zich een arduinen casement die een epigrafie draagt. Dit casement wordt omkaderd door enkele lijsten. Hierdoor lijkt een nis te ontstaan waar het

casement zich inpast. De arduinen stèle wordt bovenaan afgesloten door een geprofileerde afgeronde gelijkste top. Deze geprofileerde lijst bestaat uit enkele boogruggen. Op de geprofileerde lijst ligt langs elke helling een Ionische voluut. Centraal tussen deze beide voluutmotieven bemerk men een kleine arduinen sokkel waarop wellicht aanvankelijk een kruisbeeld prijkte. In het open veld dat ontstaat door de vormgeving van de geprofileerde lijst bemerkt men een carrara marmeren medaillon met daarin de voorstelling van een gevleugelde toorts. De vleugels behoren toe aan duiven. Het grafmonument vertoont geen sporen van omheining.

- Bespreking:

Dit grafmonument van de familie Van Hoeylandt dateert wellicht uit de tweede helft van de negentiende eeuw en ze werd in haar concept geïnspireerd op de Klassieke vormentaal. De stèle is evenwichtig van opbouw en gezien haar formaat trekt ze de aandacht naar zich toe. Geen enkel attribuut werd in het grafmonument geïntegreerd die ons wijzer maakt over de levensloop van de overleden. De rechtopstaande gevleugelde toorts kan symbool staan voor licht en kennis, wanneer we dit koppelen aan de beschikbare gegevens zijn we echter nog geen stap verder. Aanvankelijk werd het grafmonument vermoedelijk bekroond door een kruisbeeld dat refereert naar de Christelijke geloofsovertuiging van de overleden familie.

-Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het ontbreekt het grafmonument aan bepaalde onderdelen.
- Het grafmonument vertoont verscheidene breuken en barsten.
- Het grafmonument wordt bedekt met mossen.
- De epigrafie is niet langer goed leesbaar.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert gezien haar ouderdom in een behoorlijke staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens³

Carolus Van Hoeylandt werd op 29 februari 1818 in Temse geboren en overleed er op 9 januari 1874. Hij was gehuwd met **Paulina Vernimmen** (1821-1899). Beroepshalve was hij kuiper.⁴ **Amedeus Van Hoeylandt** werd op 24 februari 1847 in Temse geboren en overleed er op 30 september 1865. Hij bleef ongehuwd en in de overlijdensakte staat hij ingeschreven als particulier.⁵

³G.A.T., Bidprent Bernard August Van Hoeylandt

⁴ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1874, Carolus Van Hoeylandt.

⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1865, Amadeus Van Hoeylandt.

Robert Bernard Ghisleen Van Hoeylandt werd op 27 januari 1932 in Temse geboren en overleed op 20 september 1941. Hij was bij zijn overlijden nog student.⁶

Bernard August van Hoeylandt werd geboren in Temse in 10 oktober 1879. Hij huwde met **Emma Fievez** (1892-1976). Beroepshalve was deze man handelaar.⁷

Daarnaast was Bernard Van Hoeylandt voorzitter van de Liberale Partij, afdeling Temse en ondervoorzitter van de liberale arrondisementsfederatie. Op cultureel vlak was hij bestuurslid van de harmonie “Moed en volharding” en van het Willemsfonds, afdeling Temse.

---

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1941, Robert Bernard Ghisleen Van Hoeylandt.

⁷ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1949, Bernardus August Van Hoeylandt.

Naam grafteken: Le Jeune

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Emma Justina Theresia Le Jeune, in 1881

Type: Sarcofaag met kruisbeeld met daaronder een grafkelder.

Stijl: Eclecticisme

Ontwerper: E. Pelerin, Temse.

Type begraaving: Grafkelder.

Ligging: Vak F, Laan VI, Nr. 3

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Le Jeune August, FR. Rooseveltstraat, Temse

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 23 juni 1881
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 13,95m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 22 juni 2031.**
- Concessie-aanvrager: : Le Jeune August

‘De grafconcessie op naam van Le Jeune August, p.a. de heer Le Jeune August, wonende te 1150 Sint-Pieters-Woluwe, Tervurenlaan 324, ter grootte van 13,95 m² , gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak F-VI-3, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 23 juni 1881, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 22 juni 1931.

- De concessie werd een eerst maal vernieuwd geldig tot en met 22 juni 1981.
- De concessie werd een tweede maal vernieuwd geldig tot en met 22 juni 2031.’²

De concessiehouder: Le Jeune august
Tervurenlaan 324
1150 Sint-Pieters Woluwe

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven op	- Akte nr. - Kist nr.
Le jeune Emma Justina Theresia V	In het jaar 1840, te Antwerpen	10/1/1881, te Temse	Luik	Echtgenote van Ridder Eugenius De Lantremagne ; die volgens nabestaanden in Luik zou zijn begraven.	?	- 10 - ?
Le Jeune August Eduard Eugeen M	In het jaar 1812, te Antwerpen	12/3/1888, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	echtgenoot van Joanna Maria Vael	?	- 76 - ?
Vael Joanna Maria V	In het jaar 1814, te Antwerpen	12/6/1893, te Temse	Temse, in de kasteelstraat	weduwe van August Le Jeune	?	- 139 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, 16 juni 1992

Inventarisnummer: 10

Le Jeune Karel August M	In het jaar 1862, te Mechelen	13/10/1896 , te Temse	Temse, in de Akkerstraat	echtgenoot van Camilla Victoria Maria De Bruyne	?	- 202 - ?
De Bruyne Camilla Victoria Maria V	8/9/1857, te Temse ³	20/10/1938 , te Temse	Temse, in de Akkerstraat	weduwe van Carolus August Le Jeune	24/10/1938 ⁴	- 144 - ?
Le Jeune August Leo Jan Maria M	In het jaar 1884, te Temse	4/8/1913, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	ongehuwde zoon van Karel August Le Jeune en Camilla Victoria Maria De Bruyne	?	- 140 - ?
Le Jeune Emmanue l Albert Florent Maria M	25/12/1893 , te Temse	23/8/1914, te Bouvines (Namen)	Temse	Ongehuwde zoon van Karel August Le Jeune en Camilla Victoria Maria De Bruyne	?	- 57 bis (192 3) - ?
Le Jeune Margareta Maria Joanna Fanny V	20/4/1882, te Temse	2/5/1963, te Temse	Temse in de Akkerstraat nr. 33	ongehuwde dochter van Karel August Le Jeune en Camilla Victoria Maria De Bruyne	?	- 92 - 97X
Le Jeune Helena Camilla Maria Florenxia V	17/12/1888 , te Temse	1/3/1978, te Temse	Temse, in de Akkerstraat nr. 33	ongehuwde dochter van Karel August Le Jeune en Camilla Victoria Maria De Bruyne	?	- 52 - 38X
Le Jeune Leo	1/6/1886,te Temse	16/8/1961, te Temse	Temse in de Akkerstraat	echtgenoot van Julia	?	- 94 - 89X

³ G.A.T., Rouwbrief Camille Victorine Marie De Bruyne⁴ G.A.T., Rouwbrief Camille Victorine Marie De Bruyne

Gustaaf Maria Victor M			nr. 33	Theresia Josepha Maria Lenaerts		
Julia Theresia Josepha Maria Lenaerts V	7/6/1884, te Turnhout	24/11/1971 , te Temse	Temse in de Beekstraat nr. 12	weduwe van Leo Gustaaf Maria Victor Le Jeune	?	- 51 - 149X
Le Jeune Maria Julia Camilla Carola V	In het jaar 1917, te Temse	18/12/1944 , te Temse	Temse in de Akkerstraat	ongehuwde dochter van Leo Gustaaf Maria Victor Le Jeune en van Julia Theresia Josepha Maria Lenaerts.	?	- 226 - 165X

Laatste bijzetting: Ergens in maart 1978: De inhumatie van Le Jeune Helena Camilla Maria Florencia.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. De naburige grafmonumenten liggen niet extreem dichtbij, wat maakt dat het oog van de toeschouwer gecapteerd wordt door dit toch tamelijk hoge grafmonument. Ook dit aspect draagt bij tot een goede zichtbaarheid van het grafteken.

- **Schaal:** Eerder monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 305 cm
Diepte: 295 cm
Hoogte: 335 cm

- De **epigrafie:** Op de sokkelzone van het monumentale kruisbeeld, in Latijnse letters, verdiept in de arduinen ondergrond:

Caveau de la famille / Auguste Le Jeune / Eugene de Lantremagne.

Aan de voorzijde van de sarcofaag, in Latijnse letters, verdiept in de arduinen ondergrond:

Concession / <----> / perpetuite

- Het **materiaal**: geheel het grafmonument: **Arduin**

- Beschrijving:

Een podium met drie hoge treden draagt een eenvoudig sarcofaagtype. De sarcofaag wordt gedragen door een schuin hellend trapsgewijs voetstuk. Het middenlichaam van de sarcofaag bestaat uit rechte en ongeornamenteerde vlakken. Op de voorzijde van de sarcofaag leest men *concession >----< a perpetuite*. De rechterzijflank van de sarcofaag draagt de signatuur van de steenhouwer: E. Pelerin / Tamise. Een geprofileerd deksel bedekt de sarcofaag. Dit deksel heeft de vorm van een zadeldak met zeer lichte helling. Op de nok van dit zadeldak ligt een verticale band in hoogrelief. Aan het hoofdeinde van deze sarcofaag rust een scherm met kruisbeeld op de bovenste trede van het podium. Dit scherm draagt centraal een Latijns kruisbeeld waarbij haar voetstuk op het deksel van de sarcofaag rust. Dit voetstuk draagt onderaan een groef. Daarboven bevinden zich drie medaillons. Het linker- en rechtermedaillon dragen een Maltezerkruis in hun hart. Het middelste medaillon draagt een Christusmonogram met het alpha -en omegateken. Het monumentale kruisbeeld heeft kruisarmen die eindigen in klaverbladmotieven. De kruisarmen zijn versierd met verdiepte pijlen die lijken te vertrekken vanuit een stervormig motief, die zich bevindt op de kruising van beide kruisarmen. De pijlpunten bevinden zich in het hart van elk klaverblad. De sokkelzone die het kruisbeeld draagt wordt aan weerszijden geflankeerd door een laag scherm met afgeronde bovenkant met daarin diepe gleuven. Onder deze bovenrand bevinden zich aan weerskanten twee diepe groeven.

- Bespreking:

Dit grafmonument is behoorlijk monumentaal en capteert de blik van de toeschouwer. Er werd geopteerd voor de aanwending van een typologie, waarbij het naakte lichaam zich leent tot diverse invullingen. Men heeft er echter voor gekozen het grafmonument vrij sober aan te kleden, conform vele andere grafmonumenten die werden opgenomen in deze inventaris. Doch is ze statig en straalt ze in haar hoedanigheid een zekere klasse uit. Behalve de Christelijke levensovertuiging vertelt het monument niets over de overleden familie.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Bedekking met mossen.
- Op bepaalde plaatsen kleine barsten.
- Het arduinen podium is verweerd.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig. Het grafmonument wordt omringd door aangestampte aarde.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

August Eduard Eugeen Le Jeune werd in het jaar 1812 in Antwerpen geboren en overleed in Temse op 12 maart 1888. Hij was gehuwd met **Joanna Maria Vael** (1814-1893). August Le Jeune was een rentenier.⁵ **Karel August Le Jeune** werd in het jaar 1862 in Mechelen geboren en overleed op 13 oktober 1896 te Temse. Hij was gehuwd met **Camilla Victoria Maria De Bruyne** (1857-1938). Karel Le Jeune was handeldrijver.⁶ **August Leo Jan Marie Le Jeune** werd in 1884 in Temse geboren en overleed er op 4 augustus 1913. Hij was handelaar en ongehuwd.⁷

Emmanuel Le Jeune werd op 25 december 1893 in Temse geboren. Hij zou de eerste Temsenaar zijn geweest die omkwam aan het front tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij sneuvelde reeds in de eerste oorlogsmaand, augustus 1914, bij de slag van Namen.⁸ Hij sneuvelde al in de eerste oorlogsmaand, augustus 1914, bij de slag van Namen.⁹ Voor hij als soldaat naar de oorlog trok was hij een student in de rechten aan de universiteit van Leuven. **Leon Le Jeune** werd op 1 juni 1886 in Temse geboren en overleed er op 16 augustus 1961. Hij was gehuwd met **Julia Theresia Josepha Maria Lenaerts** (1894-1971). Leon Le Jeune was Erevoorzitter van de Koninklijke Zangmaatschappij “Vlaams en Vrij”. Hij was laureaat van de Arbeid.¹⁰

---

⁵ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1888, August Eduard Eugeen Le Jeune.

⁶ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1896, Karel August Le Jeune.

⁷ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1913, August Leo Jan Marie.

⁸ G.A.T., personaliamap De Nayer.

⁹ G.A.T., personaliamap De Nayer.

¹⁰ G.A.T., Bidprent Leon Le Jeune

Naam grafteken: De Buysscher - Vemers

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van De Buysscher Petrus Frans, in het jaar 1898.

Type: Stèle

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerders: Onbekend

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak F, Laan VI, Nr. 5

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Buysscher-Vemers

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 1 februari 1898
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 14m²
- **Vervaldatum:**
- **Hernieuwing:**
- **Concessie-aanvrager:**

De Concessiehouder: ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Buysscher Petrus Frans M	In het jaar 1842, te Temse	8/1/1898, te Temse	Temse in de Veerstraat	Echtgenoot van Paula Vemers.	?	- 4 - ?
Vemers Paula V	In het jaar 1850, te Antwerpen	11/3/1920, te Temse	Temse, in de Visscherstraat	weduwe van Petrus Frans de Buysscher	?	- 5_ - ?

Laatste bijzetting: ergens in maart 1920: de inhumatie van Vemers Paula

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument ligt in een laan, rechts van de grafkapel van de familie Wauters – Braeckman (zie inventarisfiche nr. 12). Net de nabijheid van deze grafkapel en de boom die over het grafmonument heen buigt, maakt dat het grafteken van de familie De Buysscher – Vemers wat in een schaduw ligt en niet zo goed zichtbaar is.

- **Schaal:** Eerder bescheiden

Afmetingen:

Breedte: 315 cm

Diepte: 440cm

Hoogte: 250 cm

- **De epigrafie:** Op de stèle: in Latijnse letters, verdiept in de carrara marmeren inscriptieplaat:

D.O.M. / Rustplaats / der / Familie / De Buysscher – Vemers / R.I.P. .

Helemaal onderaan leunen twee afgebroken arduinen inscriptieplaten tegen de sokkel , Het linkerexemplaar bevat in Latijnse letters en verdiept: *A leur regrette ami / et président .* Het rechterexemplaar bevat in Latijnse letters en verdiept: *Les anciens / coloniaux / de Renaix.*

- Het **Materiaal:** Stèle: **Arduin**

Inscriptieplaat en papaverkrans met lint: **Carrara marmer**

Hechtingsknoppen: **Brons**

- Beschrijving:

De stèle bestaat uit drie geledingen waaronder de sokkelzone, het middenlichaam en de bekroning. Op een lage arduinen plint rust de getrapte sokkelzone die een trapeziumvormig middenlichaam draagt. De sokkelzone werd echter opgevat in twee niveaus. Eén niveau ligt hoger en leidt naar de inscriptieplaat en het tweede niveau ligt lager en leidt naar de veld rondom deze inscriptieplaat. Door middel van vijf bronzen bloemen werd een vijfhoekige marmeren inscriptieplaat op het arduinen middenlichaam vastgehecht. Een blind gelaten frieszone loopt over in een gesloten driehoekig fronton die op de hoeken wordt versierd door acroteria. Het frontonveld wordt verrijkt door een rouwkranen die werd samengesteld uit papavers en die onderaan een geknoopte strik draagt. De stèle wordt finaal afgesloten door een vierkant getrapte arduinen sokkelzone waarop wellicht oorspronkelijk een kruisbeeld, een gedrapeerde urne of iets dergelijks stond. Twee inscriptieplaten waarvan wordt vermoed dat zij oorspronkelijk op de stèle waren bevestigd, liggen nu gebroken tegen de sokkelzone van het grafmonument. Het grafperceel wordt afgebakend door vier postamenten waarvan de kettingen langs de flanken ontbreken.

- Bespreking

Hier zien we een stèle die gegoten werd in een klassieke vormgeving. Zij werd vrij ingevuld conform de smaak en voorkeur van de opdrachtgever(s). Het geheel werd qua decoratie behoorlijk sober gehouden. Er werd wel geopteerd voor de aanwending van kostbare materialen om het grafmonument de nodige allure mee te geven. Vandaag heeft het grafmonument echter nog maar weinig uitstraling. Weersomstandigheden en pollutie vormen de grote boosdoeners. Zij zorgen ervoor dat het carrara marmer een proces van vergipsing ondergaat met een decompositie van de steen als resultaat. De inscriptieplaat is een flink stuk naar voren gaan hellen waarbij de steen begint te barsten en af te brokkelen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Twee inscriptieplaten liggen gebroken tegen de sokkelzone.
- De inscriptieplaat op het middenlichaam ziet zwart en is gebarsten en brokkelt af.
- Het grafmonument wordt verder geteisterd door groenaanslag, door haar ligging onder een boom en het arduin waaruit de stèle is opgebouwd is verweerd.

Huidige toestand: Globaal verkeert het grafmonument in een redelijke staat maar ze zou toch eens grondig gereinigd moeten worden. Het is vooral de inscriptieplaat die in een bijzonder slechte staat verkeert.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde die kaal werd gelaten.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens:

Petrus Frans De Buyscher werd in het jaar 1842 in Temse geboren en overleed er op 8 januari 1898. Hij was gehuwd met **Paula Vemers** (1850-1920). Petrus Frans was rentenier.²

---

² Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1898, Petrus Frans De Buyscher.

Naam grafteken: Wauters - Braeckmam

Ontstaansdatum:
1874/1875

Type: Grafkapel

Stijl: Neoromaans

Steenhouwer: Edmond
Paternotte, Gent.

Type begraving:
Grafkelder.

Ligging: Vak F, Laan VI,
Nr. 8

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Wauters-Braeckman August, Temse, Kasteelstraat.

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 8/8/1874 ; 27/2/1875
- **Termijn:** Eeuwigdurend

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse

- Aantal m²: 27,33 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 7 augustus 2024.**
- Concessie-aanvrager: : August Wauters

‘De grafconcessie op naam van familie Wauters-Braeckman, p.a. de heer Wauters Gabriël, wonende te 9140 Temse, Fonteinstraat 8, ter grootte van 27,33 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak F-VI-8, verleend bij gemeenteraadsbesluiten van 8 augustus 1874 en 27 februari 1875, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 7 augustus 1924.

- De concessie werd een eerste hernieuwd geldig tot en met 7 augustus 1974.

- De concessie werd een tweede maal hernieuwd geldig tot en met 7 augustus 2024.’²

De concessie-houder: Gabriël Wauters
Fonteinstraat 8
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Braeckman Joseph Eugeen M	30/12/1803, te Temse	28/5/1894, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van Maria Josepha Vijdt	2/6/ 1894 ³	- 148 - ?
Vijdt Maria Josepha V	19/5/1811, te Temse	10/1/1836, te Temse	Temse	echtgenote van Josephus Eugenius Braeckman	?	- 11 - ?
Maria Christina de Breyne V	10/3/1894, te Gent	1/10/1969, te Elsene	Elsene in de Van Aastraat nr.92	echtgenote van Paul Wauters	6 oktober 1969	- ? - 123X
Braeckman Maria Celestina (Joanna) Jeanette V	3/9/1831, te Temse	26/10/1871, te Temse	Temse	echtgenote van Augustus Wauters	?	- 194 - ?
Wauters	8/3/1814, te	3/11/1887,	Temse, in de	weduwnaar	8/11/1887 ⁴	- 244

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, Uittreksel uit het notulenboek van het college van de Burgemeester en Schepenen, Zitting van 16 juni 1992.

³ G.A.T., Rouwbrief Joseph Eugène Braeckman-Vydt

Inventarisnummer: 12

August M	Temse	te Sint- Niklaas	Akkerstraat	van Maria Celestina Jeanette Braeckman		- ?
Wauters Maria Isabella Josepha V	24/11/1852 , te Temse	15/5/1929, te Jauchelete Nivelles	Temse	dochter van August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	?	- 105 - ?
Wauters Elisa V	28/3/1856, te Temse	2/8/1930, te Brugge	Temse	ongehuwde dochter van August Wauters en Maria Celestine Jeanette Braeckman	?	- 118 - ?
Wauters Leon Marie Frederic M	In het jaar 1860, te Temse	12/2/1861. Hij was toen slechts drie maanden oud.	Temse - Dorp	zoon van August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	?	- 37 - ?
Wauters Paul Emmanuel Maria Faldonia M	21/2/1865, te Temse	7/3/1927, te Temse	Temse, in de Kasteelstraa t	echtgenoot van Maria Christina Augusta Henriette De Breyne	10/3/1927 ⁵	- 39 - ?
Wauters Valeria Maria Theresia Adolphina V	In het jaar 1853, te Temse	10/8/1954, te Temse. Zij was toen slechts 9 maanden oud.	Temse in de oeverstraat nr. 682	dochter van August Wauters en Maria Celestina Braeckman	?	- 125 - ?
Wauters August Maria Adolf M	12/1/1858 ⁶ , te Temse	3/8/1880, langs de kusten van Amerika	?	zoon van August Wauters en Maria Celestina Jeanette	27/9/ 1880 ⁷	- ? - ?

⁴ G.A.T., Rouwbrief Auguste Wauters

⁵ G.A.T., Rouwbrief Paul Euphasie Marie Faldonie Wauters

⁶ G.A.T., Rouwbriefr Auguste-Marie-Adolphe Wauters

⁷ G.A.T., Rouwbrief Auguste-Marie-Adolphe Wauters

Inventarisnummer: 12

				Braeckman		
Wauters Céleste Frederica Maria Theresia Amelberga V	19/2/1862, te Temse	8/1/1913, te Lakeside Forest in de Verenigde Staten van Amerika	?	ongehuwde dochter van . August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	?	- ? - ?
Wauters Anna Isabella Emiliana Maria Josepha V	In het jaar 1867, te Temse	16/2/1946, te Temse	Temse in de oeverstraat nr. 682	ongehuwde dochter van August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	21/2/ 1946: ⁸	- 34 - 20X
Wauters Gabriël Marie Pius Julien Auguste M	9/6/1871, te Temse	20/12/1951 , te Temse	Temse	zoon van August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	24/12/ 1951 ⁹	- 172 - 129X
Wauters (Joseph) Joannes Maria Gommarus Jozef M	18/1/1855, te Temse	27/7/1919, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	ongehuwde zoon van August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	1/8/ 1919 ¹⁰	- 115 - ?
Wauters Adolphus Maria Leon M	7/6/1859, te Temse	30/10/1883 , te Temse	Temse in de Oeverstraat	zoon van August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	2/11/ 1883 ¹¹	- 243 - ?
Wauters Leo Joannes Maria	3/8/1863, te Temse	2/1/1890, te Temse	Temse in de Oeverstraat	ongehuwde zoon van August Wauters en	?	- ? - ?

⁸ G.A.T., Rouwbrief Josepha Marie Isabelle Emilie Wauters

⁹ G.A.T., Rouwbrief Gabriël Maria Pius Juliaan August Wauters

¹⁰ G.A.T., Rouwbrief Joseph Jean Marie Gommaire Wauters

¹¹ G.A.T., Rouwbrief Adolphe-Marie-Leon Wauters

M				Maria Celestina Jeanette Braeckman		
Wauters Anna Maria Josepha Valentina V	23/8/1868, te Temse	31/7/1952, te Temse	Temse	dochter van August Wauters en Maria Celestina Jeanette Braeckman	4/8/ 1952 ¹²	- 120 - 96X

Laatste bijzetting: Gaby Wauters werd niet opgenomen in de concessiegegevens maar zijn naam staat wel vermeld in de grafkapel. Deze man overleed in 1990, dus in dit jaar werd hij wellicht als laatste persoon bijgezet in de grafkapel.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Deze grafkapel is gelegen in het midden van een laan, op de hoek van een perceel, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Dit grafmonument draagt alle aspecten in zich om heel goed zichtbaar te zijn en toch wordt de goede zichtbaarheid wat ingeperkt doordat ze ietwat verdoken ligt tussen een boomrijke omgeving.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 650 cm
Diepte: 460 cm
Hoogte: 605 cm

- **De epigrafie:**

Op het rondboogveld, boven de toegangspartij tot de grafkapel, in Latijnse letters en verdiept:

Pie Jesu, Domine / Dona eis requiem

Op de metalen deur, in Latijnse letters:

*Familie / Wauters - Braeckman_*

Binnenin de kapel, op de linkermuur, op de bovenste marmeren inscriptieplaat, in Latijnse letters en verheven:

D. O. M. / Hier rusten ook in het midden der hunnen / De achtbare Heer. / Joseph

¹² G.A.T., Rouwbrief Anna Maria Josepha Valentina Wauters

Eugeen Braeckman / Ridder van het Leopoldsorde / Provinciaal Raadslid / en gedurende 25 jaren Burgemeester van Temsche.

Binnenin de kapel, op de linkermuur, op de onderste marmeren inscriptieplaat, in Latijnse letters en verheven:

Aldaar geboren den 30 december 1803 / en overleden den 28 mei 1894 / en zijne echtgenoot / Vrouw Maria Josepha Vydts / geboren te Temsche den 19 mei 1811 / en aldaar overleden den 10 januari 1836 / R.I.P. .

Binnenin de kapel, op de rechtermuur, op de bovenste marmeren inscriptieplaat, in Latijnse letters en verheven:

D.O.M. / aan / Vrouw Maria Celestina Joanna Braeckman / zijn diepbetreurede echtgenoot, / geboren te Temsche, den 3 september 1831 / en aldaar overleden den 26 oktober 1871 / opgericht door / August Wauters / Burgemeester van Temsche, Prov. Raadslid / ridder van het Leopoldsorde / ridder van de Piusorde / geboren te Temsche den 8 maart 1814, overleden te / St. Nikolaas den 3 november 1887.

Binnenin de kapel, op de rechtermuur, op de onderste marmeren inscriptieplaat, in Latijnse letters en verheven:

*Hunne Kinderen: / Maria 1852 † Valeria 1853 † 1954   Joseph 1855 † 1919 /
Elisa 1856 † 1930   August 1858 † 1880   Dolf 1859 † 1883 / Leo 1860 † 1861
Celestina 1862 † 1913   Leo 1863 † 1890 / Paul 1865 † 1927   Josepha 1867 † 1946
Anna 1868 † 1952 / Gabriël 1871 † 1951 / R.I.P.*

Op een marmeren plaat hangt een plastic inscriptieplaat, onder het altaar onder de linkse kraagsteen, achteraan in de grafkapel, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

Gabriël / Wauters / 1922 – 1990.

Op een marmeren plaat onder het altaar onder de rechtse kraagsteen, achteraan in de grafkapel, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

Maria Christina / De Breyne / echt. Paul Wauters / 1894 - 1969.

- Het **materiaal**: De grafkapel en podium: **Arduin**
Deur: **Metaal**
Inscriptieplaten op de muren binnenin: **Carrara marmer en plastic**
Altaar: **Franse witsteen**
Vloer: wit en zwarte vierkanten steentjes: **Marmer**
De muren binnenin: **Bezets metselwerk**
Glasraam

- Beschrijving:

Exterieur

Deze indrukwekkende grafkapel van de familie Wauters – Braeckman is gelegen in de Noordelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. Deze neoromaanse grafkapel werd opgericht in de jaren '70 van de negentiende eeuw want toen Amedée de Schoutheete zijn inventaris schreef (1874-1875) was dit grafmonument volgens in opbouw.¹³ De grafkapel staat centraal op een vrij hoog arduinen podium. Via enkele trapjes kan men het podium betreden. Het exterieur van de kapel is geheel opgetrokken uit blauwe hardsteen die afkomstig is uit de steengroeve van Ecaussines. Het portaal van de grafkapel bestaat uit een diepe rondboognis. De boogruigen worden vooraan gestut door ranke compostiezuilen die op een hoog basement rusten. De wanden van het verdiept portaal worden bekleed door blinde rondboogcasementen. In de achterwand van het rondboogportaal zit een metalen deur, die toegang verleent tot het interieur van de grafkapel. Deze deur zit ietwat verdiept en wordt gecontoureerd door een decoratief uitgesneden patroon in de arduinen wand. De metalen deur bevat de voorstelling van een Latijns kruisbeeld met kruisarmen die eindigen in een gotische driepas. De vorm van dit kruisbeeld ontstaat door het schikken van enkele cirkelmotieven. De cirkelmotieven komen ook buiten dit kruisbeeld voor op de metalen deur. Wellicht functioneren deze cirkelvormige gaten om het interieur van de grafkapel te verluchten. Onder het kruisbeeld bemerkt men de voorstelling van klimopraken en twee banderollen waarop men leest: *Familie / Wauters – Braeckman*. De onderste banderol loopt doorheen een rouwkrans met strik. Net boven de toegangspartij en net onder het rondboogveld is plaats gemaakt voor een papaverkrans die onderaan een geknoopte strik draagt. De grafkapel wordt bedekt door een zadeldak. Het veld tussen de boogruigen van het rondboogportaal en het zadeldak wordt ingevuld met een medaillon met daarin de formule D.O.M. . Vooraan op de nok van het zadeldak prijkt een rijkelijk versierd Grieks kruisbeeld. Het bekronende kruis bestaat uit drie identieke kruisarmen waarbij elke arm eindigt in de vorm van Ionische voluten. Het punt waar beide kruisarmen elkaar kruisen bevat een medaillon die een rozet bevat. Dit kruisbeeld rust op een royaal uitgewerkt voetstuk die bestaat uit twee medaillons die elk een rozet bevatten. Afhangend eikebladloof maakt het voetstuk af. Het zadeldak heeft bovenaan een rolvormige nok. Onder de dakrand bemerk je een blind gelaten muurpartij met daaronder een neerwaarts hellende rand die de bovenzone vormt voor een blinde arcadenfries. Amedée de Schoutheete de Tervarent vermeldt in zijn inventaris dat de grafkapel gehouwen werd door Edmond Paternotte uit Gent.¹⁴ De naam van de steenhouwer werd echter nergens teruggevonden op de eigenlijke kapel.

Interieur

De grafkapel wordt binnenin overwelfd door een tongewelf. De muren van de kapel zijn bepleisterd. De marmeren vloer bestaat uit een dambordpatroon van zwarte en witte vierkante stenen. In de achterwand van de kapel is bovenaan een beglaasde oculus aangebracht. Onder dit glasraam staat een monumentale plastic bloemenkrans die rust op een Frans witstenen familiealtaar. De onderste zone van het altaar bestaat uit twee korte symmetrische

¹³ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 242-256.

¹⁴ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 242-256.

rondboogarcaden. De bogen eindigen in hangende kraagsteen die uitgewerkt is met medaillons met daarin rozetten en neerhangend loof. De rondboogarcade wordt gestut door slanke pilasters met kapitelen van Corintische inspiratie. De wanden van de nissen in de rondboogarcade worden bekleed met inscriptieplaten. De wanden van de linker- en rechtermuur zijn bekleed met grijze marmeren inscriptieplaten waarbij de hoeken zijn ingevuld met vegetatieve motieven.

- Bespreking:

Volgens Amedée de Schoutheete de Tervarent werd deze grafkapel door Joseph Eugene Braeckman opgericht ter nagedachtenis van zijn dochter Maria Celestina (Joanna) Jeanette Braeckman, die overleed in het jaar 1871. Zij was gehuwd met August Wauters. Zowel Joseph Braeckman en August Wauters waren burgemeester van Temse.

Deze grafkapel is vrij monumentaal en gesloten en ze werd geconcipieerd in een beheerste neoromaanse vormtaal. In de kelder van grafkapel liggen op dit moment negentien mensen begraven. De mannen van deze familie waren één voor één vooraanstaande figuren binnen de maatschappij. De drang naar monumentaliteit valt te verklaren vanuit het feit dat er hier een belangrijke familie begraven ligt die hun status en faam trachtten te bestendigen door de oprichting van een monumentale grafkapel. De welstellendheid van de familie vertaalt zich niet alleen in de omvang van het grafmonument maar ook in de aanwending van kostbare materialen als marmer en Franse witsteen voor de aankleding van het interieur van de grafkapel. De keuze voor een privé grafkapel als grafmonument ter nagedachtenis van een familie, valt te begrijpen in de geest van het verbod om vooraanstaande families nog langer in het kerkgebouw te begraven. Een compromis werd bereikt door het transponeren van de grafkapel uit het kerkgebouw naar de openbare gemeentelijke begraafplaats. Dit type grafmonument was vrij populair in het negentiende eeuwse funeraire typologische alfabet. De grafkapel is een vorm van gebedsplaats waar nabestaanden hun dierbaren afgeschermd van de buitenwereld en in alle rust kunnen herdenken.

Het kruisbeeld op de nok van de kapel en op de deur van de grafkapel verraden een katholieke geloofsovertuiging.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De bepleisterde wanden in het interieur van de grafkapel verkeren in een erbarmelijke staat. De wanden zijn volledig aan het schilferen.
- De marmeren vloer begint te verzakken.
- De grijze marmeren inscriptieplaten zouden eens gereinigd moeten worden want deze vertonen een zwarte schijn.
- Het arduin waaruit de grafkapel is opgetrokken begint wat te verweren en vertoont zwarte vlekken.

Huidige toestand: Globaal kan men stellen dat de grafkapel, gezien haar ouderdom, in een vrij goede staat verkeert.

- **Vegetatie:** De grafkapel wordt geflankeerd door taxusstruiken en achteraan groeit er klimop. In het tuintje aan weerszijden van de grafkapel staan cipressen.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens¹⁵

De familie Wauters was een vooraanstaande familie in Temse, bekend voor haar industriële en politieke activiteiten.

Joseph Eugeen Braeckman werd op 30 december 1803 geboren te Temse en overleed er op 28 mei 1894. Hij was de zoon van Jan Emmanuel en van Joanna Bernardina Hauman. Hij deed zijn studies in het college van St. Acheuil, Frankrijk. Joseph Braeckman was gehuwd met **Maria Josepha Vydt** (1811-1836) die reeds op 10 januari 1836 overleed. Hij was gemeenteraadslid vanaf 6 september 1837, daarnaast was hij ook provincieraadslid. Joseph Braeckman was een diepgelovig man, van 1874 tot 1879 was hij voorzitter van de plaatselijke kerkfabriek en daarnaast was hij één der stichters en later ook voorzitter van de katholieke kring. In het jaar 1847 droeg hij de titel van kerkmeester en schatbewaarder. Verder was hij ook op cultureel gebied actief waarbij het voorzitterschap op zich nam van de beheerraad van de gemeentelijke Academie in het jaar 1848, van de schuttersmaatschappij "Willem Tell" en van de harmonie St. Cecilia. Hij was burgemeester van Temse van 30 september 1848 tot 9 december 1873. Hij werd geridderd in de Leopoldsorde en werd vereerd met het Burgerkruis van 1^e klas

Joseph Eugeen Braeckman en Maria Josepha Vydt kregen een dochter **Maria Celestina Jeanette** (1831-1871) en twee zonen Alfred Bernardus Josephus Amedeus en Leon Carolus Maria Ghislenus.

August Wauters werd geboren te Temse op 8 maart 1814, als zoon van Gommaar Wauters, die afkomstig was van Sint - Pauwels, en van Isabella Vereecken.

Gommaar Wauters was een fabrikant in siamois (stof uit zijde en katoen) en katoennetten. Hij liet in 1817-1830 werkmanswoningen bouwen op de Hoge Hof bestemd voor zijn personeel, die thuiswerkers waren daar er toen nog geen sprake was van een echte fabriek.

August Wauters huwde met Maria Celestina Jeanette Braeckman, dochter van de voormalig burgemeester Joseph Braeckman. August Wauters woonde in Temse in de Kasteelstraat nr.58 en ook hij was fabrikant van beroep.

August Wauters volgde zijn vader op als industrialist en richtte in 1858 de eigenlijke weverij op, die de oorsprong vormt van de fabriek Wauters. August Wauters schakelde over op wolweven na het uitbreken van de katoencrisis in 1862. Een jaar na de dood van August Wauters overleed ook zijn ongehuwde broer Adolf, waarna de kinderen van August de zaak zouden verderzetten.

August Wauters werd in 1846 in Temse verkozen tot schepen, een ambt die hij zou uitoefenen tot in het jaar 1851. Op 12 februari 1874 werd hij benoemd tot burgemeester in opvolging van

---

¹⁵ G.A.T., personaliamappen Braeckman, Wauters

zijn schoonvader Joseph Braeckman. Hij bleef burgemeester tot aan zijn dood in 1887. Daarnaast was hij ook provincieraadslid binnen de Provincie Oost-Vlaanderen.

Van 8 maart 1853 tot 1874 was hij voorzitter van het Godshuis en vanaf 1869 tot 1875 nam hij ook het voorzitterschap op zich van het Hospitaal van Temse

August Wauters werd geridderd in de Leopolds -en Piusorde. De gemeenteraad van Temse besliste in de zitting van 15 november 1887, de voormalige Verlengde Stationstraat te herbenamen tot de 'August Wautersstraat', als herdenking en hulde aan deze verdienstelijke burgemeester.

Adolphe Marie Leon Wauters werd in Temse geboren op 7 juni 1859. Hij werd op 23 december 1882 tot priester gewijd. Hij overleed te Temse op 30 oktober 1883.

Gabriël Marie Pius Julien Auguste Wauters¹⁶ werd in Temse geboren op 9 Juni 1871.

Op 12 juni 1897 werd hij in Gent tot priester gewijd. Op 30 juni 1897 werd hij benoemd tot onderpastoor van Gentbrugge, Sint-Eligius en op 25 september 1897 tot onderpastoor van Elst. Hij nam er op 19 december 1899 zijn ontslag.

In de jaren 1901, 1902, 1907 en 1909 werd hij respectievelijk benoemd tot onderpastoor van de gemeentes Doorslaar - Eksaarde, Elversele, Wetteren ten Ede en Bellem. In het jaar 1910 nam hij Bellem opnieuw zijn ontslag om op 9 mei 1913 benoemd te worden tot onderpastoor van de gemeente Etikhove. Op 6 februari werd hij uiteindelijk benoemd tot pastoor van Vlassenbroek-Baasrode. Hij nam zijn ontslag op 12 augustus 1927. Hij overleed te Temse op 20 december 1951.

Jozef Joannes Maria Gommarus Wauters werd op 18 januari 1855 in Temse geboren. Hij werd op 24 april 1905 benoemd tot burgemeester van de gemeente Temse en hij bleef dit ambt bekleden tot aan zijn dood in 1919. Daarnaast was hij lid van de provincieraad van de provincie Oost-Vlaanderen. Hij werd geridderd in de Leopoldsorde. Hij overleed op 27 juli 1919 in Temse.

Josepha Marie Isabelle Emilie Wauters¹⁷ was voorzitter van het werk der Arme Kerken en lid van verschillende genootschappen van de parochie.

Celeste Frederica Maria Theresia Amelberga Wauters werd geboren op 19 februari te Temse. Ze was een kloosterlinge en behoorde tot de congregatie van het H.Hart. Ze overleed op vijftientigjarige leeftijd op 8 januari 1913 te Lakeside Forest in de Verenigde Staten van Amerika.

Anna Maria Josepha Valentina Wauters¹⁸ was voorzitter van het Werk der Arme Kerken en andere godvruchtige genootschappen. **Elisa Marie Virginie Gabrielle Wauters**¹⁹ was voorzitter van de derde orde van St. François. Daarnaast was ze préfet van de congregatie van de Heilige maagd. Zij was ook vice - voorzitter van Werk der Arme Kerken en voorzitter van 'L'Oeuvre des Retraites'. **Auguste-Marie-Adolphe Wauters**²⁰ was een leerling van de zeeschool van Arcachon. Hij droeg de titel van luitenant aan boord van de driemaster 'Alphonse & Marie' die verging op de kusten van Amerika.

Paul Wauters was een industriël en zette het familiebedrijf (weverij Wauters) verder. Het bedrijf werd stopgezet in 1936. Wat er plaatsvond tussen het overlijden van Paul Wauters en de stopzetting van de zaak is onduidelijk. **Gabriël Jean Paul Marie Victor Wauters**, Gaby genaamd werd geboren in Temse op 19 november 1922 als oudste zoon van de drie kinderen (één zoon, twee dochters) van textielfabrikant Paul Wauters en Maria Christine de Breyne. Gaby was amper vijf jaar oud toen diens vader overleed in 1927.

Gaby Wauters had twee jongere zussen: Marthe (°1924) en Paule (°1926). Na zes jaar huwelijk werd Marie Christine de Breyne weduwe. In 1935 verhuisde zij met haar drie kinderen naar Ukkel.

¹⁶ Schokkaert, L. , *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997, Pg. 606.

¹⁷ G.A.T., Rouwbrief Josepha Marie Isabelle Emilie Wauters

¹⁸ G.A.T., Rouwbrief Anna Maria Josepha Valentina Wauters

¹⁹ G.A.T., Bidprent Elisa Marie Virginie Gabrielle Wauters

²⁰ G.A.T., Rouwbrief Auguste-Marie-Adolphe Wauters

Gaby Wauters huwde op 26 september 1946 te Ukkel met Peters Jeanine Yvonne Gabrielle, dochter van een bekend behangfabrikant, en in augustus 1946 keerde Gaby Wauters samen met z'n echtgenote terug naar Temse . Ze vestigden zich in de Wilfordkaai nr.6. Later zou hij met zijn gezin verhuizen naar de Fonteinstraat nr.8, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van de Schelde. Het gezin kreeg vier kinderen. Paul Herman Yvan Marie (°1947), Yvan Luc Eduard Marie (°1948), Anne Augusta Paula Marie (°1950), Maria Christina Cecile Yvonne Gabrielle (°1958).

De zaak van zijn voorouders werd stopgezet in het jaar 1936, toch liep de vergunning verder en in 1946 startte Gaby er de NV Tissage Paul Wauters, gespecialiseerd in meubelstof -en jacquardweven. De ondernemer leidde het bedrijf tot de stopzetting in 1979 en verhuurde sindsdien de gebouwen in de Paterstraat aan een voedingsketen.

In 1948 lag Gaby Wauters mede aan de basis van de oprichting van de Temsese Watersportvereniging. In 1950 werd hij benoemd tot voorzitter van deze vereniging, hij zou uiteindelijk gedurende veertig jaren dit voorzitterschap op zijn schouders nemen. Deze watersportvereniging werd in belangrijke mate met de figuur van Gaby Wauters geïdentificeerd. Daarnaast was hij ook jarenlang bestuurslid van de harmonie St.Cecilia.

Gaby Wauters was verder ere-luitenant-kolonel van de Reserve, oorlogsvrijwilliger, politiek gevangene, commandeur in de orde van Leopold II, Officier in de Leopoldsorde, Officier in de Kroonorde, dijkgraaf van de Oost-Sive-Schouselbroekpolder en titularis van meerdere Belgische en buitenlandse eretekens. Hij was medestichter en een tijdlang voorzitter van de Rotary club van Sint-Niklaas, lid van het Paul Harris-genootschap en bestuurder van diverse andere genootschappen. Gaby Wauters overleed na helikopterongeluk op 20 mei 1990 te Saint-Malot in Frankrijk .

Naam grafteken: D'Hooghe

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van D'Hooghe Franciscus, in het jaar 1907.

Type: Stèle

Stijl: Stijlloos.

Steenhouwer: Jos. De Nil en zoon.

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak G, Laan I, Nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: D'Hooghe – Segers Frans

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 8 juli 1907
- **Termijn:** Eeuwigdurend

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Aantal m²: 13,50 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 7 juli 2007**.

‘De grafconcessie op naam van de familie D’Hooghe - Segers Frans, p.a. de heer De Nayer Leo, wonende te 9140 Temse, Markt 11, ter grootte van 13,50 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak G-I-1, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 8 juli 1907, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 7 juli 1957.

- Deze concessie werd een eerste maal hernieuwd geldig tot en met 7 juli 2007.’²

De concessiehouder: D’Hooghe Cecilia Maria Frans Alexandre Eugenia
Frilinglei 61
2930 Brasschaat

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
D’Hooghe Franciscus M	21/8/1820, te Hingene	21/6/1907, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	weduwnaar van Segers Joanna Fidelia	?	- 147 - ?
D’Hooghe Frans Joannes M	22/11/1854, te Temse	1/11/1934, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van Cnockaert Eugenia	?	- 173 - ?
Cnockaert Eugenia V	4/2/1861, te Nazareth	10/10/1933, te Temse	Temse in de kasteelstraat	echtgenote van D’hooghe Frans	14/10/1933 ³	- 138 - ?
D’Hooghe Jozef Frans M	9/3/1891, te Temse	15/5/1944, te Temse	Temse	echtgenoot van Van Eeckhoven Margaretha Theresia Emma	?	- ? - ?
D’Hooghe Clement Julius Ferdinand	21/4/1899, te Temse	1/4/1951, te Wilrijk	?	echtgenoot van Pycke Suzanna Elisa Julia	?	- ? - 510051

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente, Uittreksel uit het notulenboek van het College van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992.

³ G.A.T., Rouwbrief Eugenie Cnockaert

Inventarisnummer: 13

Vital M						
D'Hooghe Leonia Godeliva V	27/2/1901, te Temse	25/5/1984, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	ongehuwd	1/6/1984	- 133 - 840080
Van Eeckhoven Margaretha Theresia Emma V	24/1/1904, te Antwerpen	9/1/1984, te Temse	Temse in de Kasteelstraat 18	1) weduwe van D'Hooghe Jozef Frans 2) weduwe van Van de Perre Paulus Emilius Karel Maria	13/1/1984	- 13 - 840004
Pycke Suzanna Elisa Julia V	9/1/1904, te Temse	8/11/2000, Ekeren	Frankrijklei 47, Antwerpen	weduwe van D'Hooghe Clemens Julius Ferdinand Vital	15/11/2000	- ? - 000137

Laatste bijzetting: Op 15 november 2000: De inhumatie van Pycke Suzanna Elisa Julia.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen op de hoek van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Geen enkel aspect hindert de goede zichtbaarheid van het grafmonument.

- **Schaal:** eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 255 cm
Diepte: 425 cm
Hoogte: 173cm

- De **epigrafie:** Op de stèle: in Latijnse letters, verdiept in de arduinen achtergrond en wit geschilderd:

Rustplaats / der/ familie / D'Hooghe

Op een rechthoekige arduinen plaat die vooraan in de graftuin werd geplaatst: in Latijnse letters, opgelegd en aan elkaar gelaste aluminium letterelementen:

Francis d'Hooghe / Hingene / 1820 / Temsche / 1907 // Wed. Joh. Fidelia Segers / Temsche / 1828 / 1861 // echtg. Hilaria Wauters / 1826 / 1911 // Feans D'Hooghe / 1854 / 1934 // echtg. Eugenia Cnockaert / Nazareth / 1861 / 1933 // Jozef D'Hooghe / Temsche / 1891 / 1944 // echtg. Marguerite Van Eeckhoven + // Clement D'hooghe / 1899 / Wilrijk / 1951 // echtg. Suzanne Pycke / 1904 / 2000 // Godelieve D'Hooghe / 1901 / Temse / 1984 .

Op een arduinen plaatje, op de linkerzijde van de stèle, in Latijnse en verdiept:

Eeuwige vergunning

- Het **Materiaal**: Stèle, borduur, postamenten en inscriptieplaat vooraan: **Arduin**
Bloemstukken: **Majolica**
Kruisbeeld: **Graniet**

- Beschrijving:

Hier zien we een graftuin die bezaaid is met kiezelstenen, met aan het hoofdeinde een staande arduinen steen, in het midden een granieten kruisbeeld en vooraan een grote nieuw arduinen inscriptieplaat. Deze inscriptieplaat wordt gedragen door twee langwerpige smalle arduinen balken. Het grafperceel wordt afgezoomd door een arduinen borduur die zes kleine afgestompte paaltjes draagt. Vooraan, centraal op de borduur, werd een knielbankje geplaatst. De stèle lijkt een puzzel van allerhande geometrische patronen die vakkundig in elkaar werden gepast. Het middenlichaam draagt een epigrafie. Dit centrale veld wordt aan weerszijden geflankeerd door twee massieve vierkante pijlers die bekroond worden door een kubusvorm met bovenaan een oneffen oppervlak. De schachten van deze pijlers werden versierd met een casement waarin een lier staat afgebeeld. Twee steunberen lijken deze pijlers te schragen. De sokkelzone van de rechtersteunbeer draagt de signatuur van de steenhouwer: Jos. De Nil en zoon, Steenhouwerij, Temsche. Het centrale veld wordt bekroond door een smalle balkvorm met daarop een afgeronde zone met daarin een breed ingebeiteld Latijns kruisbeeld.

- Bespreking:

Dit grafmonument beschouwt men in één oogopslag als eenvoudig en sober en toch is zij tegelijk veelzeggend. De twee symmetrische lieren, die in reliëf werden afgebeeld, vormen symbolen die de toeschouwer duidelijk willen maken dat hier wellicht toondichters, musici of schrijvers begraven liggen. Binnen dit grafperceel liggen inderdaad een bekend toondichter en enkele musici begraven. Vrijwel alle mannen van de familie D'Hooghe vertoefden gedurende hun leven in muzikale middens.

De manier waarop het grafperceel hier werd afgebakend leunt aan bij een traditie waarbij dit aanvankelijk gebeurde in de vorm van een hekwerk of stenen hoekpalen waartussen kettingen, vaste panelen of spijlen werden aangebracht. Daarnaast gebeurde het ook dat men de vergunning afbakende in de vorm van beplanting of hagen bestaande uit taxus of buxus.⁴

Dit grafperceel wordt hier echter afgezoomd door een arduinen borduur met daarop stenen hoekpalen, die refereren naar de traditie, maar waarbij echter het gebruik van kettingen, panelen of spijlen achterwege werd gelaten.

---

⁴ Bok, L. ; Attema, Y., *Begraafplaatsen als cultuurbezit*, Den Haag, SDU uitgevers, 2003, Pg. 29.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Vooraan op de linkerhoek vertoont de borduur en het linkerpaaltje enkele barsten.
- Bedekking met mossen.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een vrij goede staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁵

De wortels van deze muzikale familie D'Hooghe, die ook in Temse vertakkingen heeft, liggen in Niel en in Hingene in Klein-Brabant. Van Daaruit heeft hun talent het Waasland weten te veroveren. De naam D'Hooghe stond en staat garant voor goede muziek. De familie staat ervoor bekend talrijke leden te bevatten die het één en het ander betekend hebben in muzikale middens zowel binnen het land van Waas als ver daarbuiten. Hun betekenis tracht ik hier aan de hand van de diverse biografieën verder te verduidelijken.

Franciscus D'Hooghe werd op 21 augustus 1820 te Hingene geboren en overleed te Temse op 21 juni 1907. Hij was de vader van Clemens Eduardus en Franciscus Joannes (1854-1934). Hij werd in 1844, in opvolging van zijn vader tot koster-organist benoemd en oefende deze taak gedurende tweeënvijftig jaren uit. Hij was bovendien voor een periode van vijfentwintig jaar orkestmeester. Het kerkorkest van Temse werd net als alle anderen door een pauselijke beslissing in 1903 afgeschaft. Frans D'Hooghe verhuisde in 1855, één jaar na de geboorte van zijn zoon Franciscus Joannes van de Markt naar de Kasteelstraat (huidige Kamiel Wautersstraat).

Franciscus Joannes D'Hooghe werd in Temse geboren op 22 november 1854 en overleed er op 1 november 1934. Hij was de zoon van D'Hooghe Franciscus (1820-1907), huwde met **Eugenia Cnockaert** (1861-1933) en werd vader van Jozef D'Hooghe (1891-1944) en Clemens D'Hooghe (1899-1951). Franciscus Joannes zette de muzikale familietraditie verder en was net als zijn vader koster-organist in de dekanale kerk te Temse. Hij was ook verbonden aan het kerkkoor. Daarnaast was medestichter, lid, op verschillende tijdstippen dirigent, onderchef en secretaris van de Koninklijke Harmonie Sinte-Cecilia. Hij was gedurende vele jaren directeur van de gemeentelijke muziekschool, waar hij tevens les gaf in notenleer, compositie en instrumentenleer. De beste leerlingen van de muziekschool stuurde hij stevast door naar Sint-Cecilia. Frans D'Hooghe moet een voortreffelijk musicus zijn geweest en tevens een uitstekend piano- en vioolpedagoog, die menig Temsenaar muzikaal vormde. Het merendeel van de muzikale Temsenaren geboren tussen 1880 en 1930 genoten bij hem hun opleiding. Tot zijn bekendste leerlingen behoorden Priester Poppe, de muscicoloog Piet Nuten, de violisten Achiel Vermeiren en François Temmerman, de burgemeesters Albert De

⁵ G.A.T., personaliamap D'Hooghe

Ryck en August Maes en zijn eigen kinderen Jozef en Clement. Frans D'Hooghe had vijf kinderen. Drie dochters en twee zonen die allen muzikaal begaafd waren. Samen vormden ze thuis een klein ensemble. Frans D'Hooghe overleed in 1934, op negenenzeventigjarige leeftijd. **Jozef Frans D'Hooghe** werd op 9 maart 1891 in Temse geboren en overleed er op 15 mei 1944. Hij was de zoon van Franciscus Joannes D'Hooghe (1854-1934) en de broer van D'Hooghe Clemens (1899-1951). Ook hij was in opvolging van zijn vader koster-organist. Hij zou een uitmuntend organist zijn geweest en een bekwaam muzikkenner.⁶ Hij was dirigent van het plaatselijke kerkkoor.

Clemens Julius Ferdinand Vital D'Hooghe was wellicht de belangrijkste figuur van de familie. Hij werd te Temse geboren op 21 april 1899 en overleed te Wilrijk op 1 april 1951. Hij was de zoon van Franciscus Joannes D'Hooghe (1854-1934) en de broer van Jozef D'Hooghe (1891-1944). Hij was een organist, leraar transpositie en praktische harmonie aan het Koninklijke Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen en toondichter.

Hij was een befaamd toondichter, die een grote bedrijvigheid ontplooid. Diverse liederen, koren, klavier- en orgelstukken, cantates, suites en balletten werden door hem getoonzet.

Clement D'Hooghe genoot zijn eerste onderricht in notenleer en piano van zijn vader, zoals reeds hierboven vermeld een organist en een uitmuntend piano- en orgelpedagoog. Het werd een solide en harde leerschool. De jonge Clemens vormde samen met zijn drie zussen Maria (°1894, zangdiploma en celliste) Anna (°1896, violiste) en Godelieve (°1899, orgeliste en componiste) en zijn oudere broer Jozef thuis een kleine artistieke groepering die geregeld musiceerden. Om zijn zoon een zo volledig mogelijke vorming te geven zond Frans D'Hooghe hem op veertienjarige leeftijd naar het college van Sint-Niklaas waar Clement van 1913-1917 er de Grieks-Latijnse humaniora zou volgen. Na beëindiging van zijn middelbare studies koos hij definitief voor een opleiding tot muzikant. Voor een diocesane jury te Gent legde hij met grote onderscheiding examens af in notenleer, orgel, piano en zang.

Na wereldoorlog I, vestigde hij zich te Antwerpen, waar hij weldra tot volle ontplooiing zou komen. Hij volgde er privé-lessen bij prof. Alex Papen, organist van de kathedraal van Antwerpen. Vervolgens ging hij studeren aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Antwerpen. Hij genoot er onderricht van een indrukwekkende reeks muziekpedagogen uit die tijd als Arthur De Hovre, leraar orgel, August De Boeck en Emiel Wambach, leraren harmonie, Lodewijk Mortelmans leraar contrapunt en fuga, Alex Papen en Emmanuel Durllet leraren fuga. Hij was er een schitterend student die in al zijn examens de eerste prijs met grote onderscheiding behaalde: harmonie (1920), orgel (1921), contrapunt en fuga (1924) en compositie (Prijs Albert De Vleeshouwer, 1927). Daarna studeerde Clement kerkmuziek bij Jules Van Nuffel en volgde hij drie jaar compositie bij Paul Gilson. Te Parijs vervolmaakte hij zich gedurende achttien maanden in het orgelspel en de improvisatie bij Marcel Dupré, leraar orgel aan het Nationaal Muziekconservatorium te Parijs. Alle Europese en Amerikaanse organisten met enige faam kwamen bij deze Franse orgelpedagoog studeren. Van 1924 tot 1926 was Clement D'Hooghe als organist verbonden aan de St. Joriskerk te Antwerpen. Van 1924 tot 1927 was hij muziekleraar aan het Sint-Jozef-Klein-Seminarie te Sint-Niklaas. In 1926 was hij organist aan de H.Geestkerk te Antwerpen: datzelfde jaar werd Clement D'Hooghe benoemd tot organist aan de Sint-Pauluskerk in Antwerpen, een ambt dat hij tot zijn dood zou uitoefenen. Na zijn huwelijk in 1928 met Suzanne Pycke uit Temse vestigde het paar zich te Berchem. Van 1928 tot 1936 was Clement D'Hooghe in opvolging van de heer Moreau, artistiek directeur van het Empire- en Roxy theater te Antwerpen. In 1929 werd D'Hooghe directeur van de muziekacademie te Berchem. Onder zijn impuls werd deze instelling voor muziekonderwijs volledig uitgebouwd en in 1935 in de eerste categorie geplaatst met gelukwensen van de staatsinspectie.

---

⁶ Busschaert, L., "*Clement D'Hooghe (1899-1951)*". Gemeentemuseum van Temse, jrb. 1983, Pg. 143.

In 1938 verwierf hij met zijn “Trio in vorm en suite voor piano, viool en altviool” de Prijs van “Levende Kunst” te Antwerpen en behaalde hij tevens de Prijs van de Kon. Harmoniemaatschappij. In datzelfde jaar werd hij benoemd tot muziekleraar aan de Rijksmiddelbare School te Lier, een functie die hij tot 1948 waarnam. Clement D’Hooghe had na zijn conservatoriumstudie twee bekwaamheidsdiploma’s tot het geven van zangonderwijs in de athenea en normaalscholen behaald. In 1942 werd hij aangesteld als leraar transpositie en praktische harmonie aan het Kon. Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen. Op 21 april 1949 vond naar aanleiding van zijn vijftigste verjaardag een huldinging plaats te Berchem. Tijdens deze viering die werd uitgezonden door de N.I.R. werden verschillende van zijn composities uitgevoerd en stichtte men een “Prijs Clement D’Hooghe” waarvan het bedrag jaarlijks zou worden uitgereikt aan de laureaat die de hoogste onderscheiding in het eindexamen behaalt aan de muziekacademie te Berchem. Op 22 oktober had onder zijn persoonlijke leiding de eerste uitvoering plaats van “De Jubelboodschap der Annonciaden” voor meisjeskoor, orgel en orkest in de schouwburg “Vrede St.Willebrordus” te Antwerpen. Kort daarop werd de toondichter ernstig ziek. Op 1 april zou Clement D’Hooghe op een concert met het Filharmonisch Orkest van Antwerpen in de schouwburg “Concordia” te Antwerpen, één van zijn symfonische werken zelf dirigeren maar wegens ziekte was hij genoodzaakt de eerste repetitie te annuleren. De dag van het concert werd zijn sterfdag. Met zijn dood ging te Antwerpen een vrij bekend en geliefd musicus heen. Zijn muziek werd in hoge mate gewaardeerd en zijn vele muzikale uitvoeringen werden steevast bijgewoond door een enthousiast publiek. Als orgelvirtuoos verwierf hij met zijn vele recitals in binnen- en buitenland grote faam. Als toondichter was Clement D’Hooghe bekend om de vlugheid en gemakkelijker waarmee hij componeerde. Zijn oeuvre bevat ruim tweehonderd werken in vrijwel alle genres, bijna alle onuitgegeven. Uit deze werken blijkt bovenal zijn groot technisch kunnen. In de gemeente Temse werd er een straat naar hem vernoemd.

Naam grafteken: Van Strydonck

Ligging: Vak G, Laan I, Nr. 4

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk na het overlijden van Augustinus Van Strydonck in 1837 of van Sophie Boodts in het jaar 1860.

Type: Stèle

Stijl: Vermits een belangrijk deel van de stèle ontbreekt is het moeilijk de stijl van dit monument te achterhalen.

Steenhouwer: J. De Can, Dendermonde.

Type begraving: In volle grond.

Concessiegegevens¹

¹ Begraafplaatsen beheer van de burgerlijke stand van Temse.

Bestaande familiegrond op naam van:

- Begindatum beslissing G.R. dd.:
- **Termijn: Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 13,50 m²
- Vervaldatum:
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Strydonck Augustinus M	18/1/1782, te Temse	22/6/1837, te Temse	Temse - Dorp	echtgenoot van Sophie Boodts	?	- 131 - ?
Boodts Sophie V	?, te Temse	7/8/1860, te Temse. Zij was toen 83 jaar en 8 maanden oud.	Temse in de Kasteelstraat	weduwe van Augustinus van Strydonck	?	- 117 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in augustus 1860: De inhumatie van Boodts Sophie.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument bevindt zich in de Oostelijke hoek van de begraafplaats, in het midden van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur. Dit grafmonument behoort samen met haar burens tot de oudste grafmonumenten van deze ganse begraafplaats. Het grafmonument staat op een vrij ruim grafperceel en op ruime afstand van de naburige graftekens. Indien de stèle niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing is zij goed zichtbaar voor de toeschouwer.

- **Schaal:** Hierover kan men moeilijk uitsluitsel geven, daar men hier wordt geconfronteerd met de restanten van het oorspronkelijke grafmonument.

Afmetingen:

Breedte: 200 cm

Diepte: 78 cm
Hoogte: 205 cm

- De **epigrafie**²: Bovenaan, op het middenlichaam van de stèle, in een arduinen casement, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / La mémoire du juste sera éternelle / Sépulture / de Monsieur Augustin VAN STRYDONCK, / en son vivant / membre des Etats Provinciaux / et Bourgemestre de Tamise, / y décédé le 22 juin 1837 / à l'âge de 55 ans, / et / de son épouse / Madame VAN STRYDONCK / Née Sophie Boodts, / Décédée à Tamise le 7 août 1860 / À l'âge de 83 ans et 8 mois. / Que leurs âmes reposent en paix. / R.I.P..

- Het **materiaal**: Het gehele grafmonument: **Arduin**

- Beschrijving:

Het grafmonument van de familie Van Strydonck – Boodts is gelegen in het oudste gedeelte van de begraafplaats. Wat ons nog rest zijn fragmenten van wat ooit een imposante arduinen stèle moet zijn geweest. De sokkelzone bestaat uit drie geledingen. Tussen twee geprofileerde geledingen zit een arduinen casement vervat, met daarop de voorstelling van een treurende vrouw die getooid is in gewaad die als een cape rond haar lichaam hangt. Haar rechterhand houdt een deel van haar gewaad vast en op die manier bedekt ze haar wenende gezicht. Huilend en geknield leunt de pleurante aan tegen een gedrapeerde urne. Achter deze figuur aan de linkerkant staat een afgeknakte boom. Op de onderste geleding van de sokkelzone leest men: *Requiescat in pace*. De zijflanken van de middenpartij en de linkerbovenhoek van de sokkelzone ontbreken. Het smalle rechthoekige middenlichaam van de stèle draagt een arduinen casement met daarop een epigrafie. Het casement is omkaderd door enkele lijsten in een hoekige lijvoering. Het grafmonument werd gesigneerd door J. De Can uit Dendermonde. De Schoutheete de Tervarent heeft dit grafmonument opgenomen in zijn inventaris. Hij vermeldt hierin dat het hoofdstel van de stèle de voorstelling bevatte van een engel die op een Romeinse olielamp blaast en dat zij oorspronkelijk werd bekroond door een kruisbeeld.³ Vandaag vindt men geen sporen terug van een eventuele afbakening van het grafperceel. Centraal recht voor de stèle staat een arduinen bidbankje. De stèle rust op een massief stenen fundament.

- Bespreking:

Wat ons nog rest van dit grafmonument zijn fragmenten van de oorspronkelijke stèle. Dit maakt het moeilijk om het grafmonument op een accurate manier te analyseren. De

² De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 248-249.

³ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 248-249.

voorstelling van de wenende vrouw die tegen de gesluisde urn aanleunt verkeert in een behoorlijk goede staat. De geknielde en smartelijk huilende vrouw beweent het heengaan van de overledenen. De gesluisde funeraire urn staat symbool voor dood en de daarbij gepaard gaande rouw. De geknakte boom refereert naar de levens die (te vroeg) werden afgebroken. Deze voorstelling staat geheel in het teken van het verdriet en de rouw omwille van de dood van enkele dierbaren. Op een serene manier wordt uitdrukking hier gegeven aan dit verdriet.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het bovenste gedeelte van de stèle is afgebroken.
- Bedekking met gele korstmossen
- Het grafmonument verzakt in de ondergrond.
- De arduinen stèle is verweerd.
- Het grafmonumenten vertoont enorm veel breuken en barsten.
- De epigrafie is niet goed leesbaar.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig. De stèle wordt wel op bepaalde tijdstippen in het jaar overwoekerd door weelderige klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁴

Augustinus Van Strydonck werd geboren op 18 januari 1782 als zoon van Jan Frans Van Strydonck en Amelberga De Pillecyn. Augustinus Van Strydonck was gehuwd met **Sophie Boodts** (°?-1860).

Hij was van vóór 13 augustus 1830 tot 22 juni 1837 voorzitter van het Weldadigheidsbureau. In het jaar 1830 werd hij benoemd tot burgemeester van de gemeente Temse en hij bleef deze functie vervullen tot aan zijn dood op 22 juni 1837. Hij was tevens provinciaal raadslid en rentenier.

---

⁴ G.A.T., personaliamap Van Strydonck.

Naam grafteken: Van Der Heyden

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Joannes Baptista Van Der Heyden, in het jaar 1848.

Type: Stèle

Stijl: Neogotiek

Beeldhouwers/Steenhouwers:
Gebroeders Parmentier, Gent.

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak G, Laan I, Nr. 6

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van:?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:**
- **Aantal m²:** 13,50 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

De Concessiehouder: ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Der Heyden Joannes Baptista M	11/12/1819, te Berlare	6/3/1848, te Temse	Temse	zoon van wijlen Adrianus Franciscus Van Der Heyden en van Maria Coleta Rosseel	?	- 53

Laatste bijzetting: ergens in maart 1848: de inhumatie van Van Der Heyden Joannes Baptista

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Deze stèle bevindt zich in het midden van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Dit grafmonument ligt in de oostelijke hoek van de begraafplaats en behoort samen met haar burens tot de oudste grafmonumenten hier aanwezig. Deze stèle werd geplaatst op een voldoende ruim perceel en op behoorlijke afstand van de naburige grafmonumenten. Indien de stèle niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing is deze goed zichtbaar.

- **Schaal:** Bescheiden grafmonument:

Afmetingen:

Breedte: 102 cm

Diepte: 21cm

Hoogte: 205 cm

- **De epigrafie:** Op het arduinen casement van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / et piae memoriae / Bev Dni J.B. VAN DER HEYDEN / nati in Berlaere, / defuncti VI martii MDCCCXLVIII, / aetatis XXVIII annorum, / Xenodochii hujus parochiae / Primi directoris / necron Soc. S. Vinc. a Paulo institutoris, / cura in pauperes omnigena / maturius exhausti; / monam. hoc cives tamisieanes / in grati animi tesseram / posuere. / R.I.P. .

- **Het materiaal:** Het hele grafmonument: **Arduin**

- **Beschrijving:**

Het grafmonument van Joannes Baptista Van Der Heyden behoort samen met haar burens tot de oudste exemplaren op deze begraafplaats. Een lage getrapte sokkelzone draagt het middenlichaam van de arduinen afgeronde stèle. De rondboogvorm werd samengesteld uit enkele lijsten die een arduinen casement omkaderen. Dit casement is bekleed met een epigrafie. Bovenaan het casement bemerkt men de voorstelling van een miskelk die vergezeld wordt van korenaren en enkele trossen druiven. Deze elementen vormen de symbolische verwijzing naar het sacrament van de eucharistie en duiden op het priesterschap van de overledene. De onderste hoeken van de stèle zijn ingevuld met gestileerde vegetatieve motieven. De stèle draagt de sporen van een eenvoudig uitgewerkte sokkelzone die oorspronkelijk een kruisbeeld droeg. Het grafteken werd gesigneerd door de gebroeders Parmentier uit Gent.² Het grafperceel vertoont geen sporen van afbakening.

- Bespreking:

Dit grafmonument onthult, door middel van de afgebeelde symbolische elementen, de identiteit van de overledene. De miskelk treffen we bijna uitsluitend aan bij priestergraven. Ze vormt de verwijzing naar de Christelijke religie en het sacrament van de eucharistie. Door de voorstelling van de miskelk met korenaren en druiventrossen bestaat er vrijwel geen twijfel dat er binnen dit grafperceel een priester begraven ligt. Het grafmonument is vrij nederig en dit past in de geest van het priesterschap.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De sokkelzone is bedekt met gele korstmossen en is verweerd.
- Het grafmonument verzakt in de linkse richting.
- Het kruisbeeld die de stèle bekroonde is verdwenen.

Huidige toestand: Gezien haar ouderdom behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** Het grafmonument wordt op bepaalde tijdstippen in het jaar overwoekerd door klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens³

---

² De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 249-250.

³ G.A.T., personaliamap Van Der Heyden, J.B. .

Joannes Baptista Van Der Heyden werd op 11 december 1819 geboren te Berlare als zoon van Adrianus Franciscus Van Der Heyden en van Maria Coleta Rosseel. Op 17 mei 1845 werd hij tot priester gewijd. Vanaf 1 oktober 1844 begon hij als leraar te Sint-Niklaas in het Sint-Jozefsinstituut. Op 24 oktober 1845 werd hij benoemd tot onderpastoor van de gemeente Temse. Hij was directeur van het hospitaal in de gemeente Temse.⁴ Hij overleed op achtentwintig jarige leeftijd in Temse.

---

⁴ Schokkaert, L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997, Nr.5162.

Naam grafteken: Van Raemdonck - Vydts

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Charles A. Van Raemdonck, in het jaar 1854.

Type: Monumentale stèle

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerder: Onbekend.

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak G, Laan I, nr. 7

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: familie Van Raemdonck -Vydts²

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 11 juni 1854 (dood van Charles A. van Raemdonck)
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 15,75 m²

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² De naam van de bestaande familiegrond luidt Van Raemdonck-Vydt. Dit lijkt bizar daar er geen enkele Vydt te vinden is onder de gegevens van de begravenen. Oorspronkelijk lagen op deze concessie ook: Van Raemdonck Carolus Alexander en zijn echtgenote Vydt Julia Antoinette. Deze personen werden echter geschrapt in de concessiegegevens.

- Vervaldatum: De grond werd op 11 februari 1992 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 10 juni 2004**

‘De grafconcessie op naam van de familie Van Raemdonck-Vydt, p.a. mevrouw van Raemdonck Marie Christine Monique Roberte, wonende te 1150 Brussel, Kamelialaan 60, ter grootte van 15,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak G-I-7, erkend als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 11 februari 1992, met begindatum van 11 juni 1854, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 10 juni 2004.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 10 juni 1954.

- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 10 juni 2004.’³

De concessiehouder: Van Raemdonck Marie Christine Monique Roberte
Kamelialaan 60
1150 Brussel

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Raemdonck Euphrasine Reine Marie ⁴ V	28/7/1834, te ?	8/10/1912, te Sint-Niklaas.	?	?	?	- ? - ?
Van Raemdonck Françoise Hélène Marie Ghislain V	18/12/1835	21/7/1920, te ?	?	?	?	- 173
Van Raemdonck Pierre Louis Natalis Ghislaine ⁵	9/8/1838, te Temse	7/10/1887, te Sint-Niklaas	?	weduwnaar van Emérence Adolphine Isabelle De Schepper ⁶	12/10/1887 ⁷	- 138 - ?

³ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse. Uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

⁴ De naam van deze vrouw is niet terug te vinden in de overlijdensakten.

⁵ De naam van deze man is niet terug te vinden in de overlijdensakten.

M						
Van Haelst Louis Joseph	12/1/1826, te ?	22/10/1892, te ?	?	echtgenoot van Euphrasine Reine Marie Van Raemdonck	?	- ? - ?
Van Haelst Ernest Polydore Théophile Marie Ghislain M	26/6/1866, te ?	11/1/1919, te ?	?	?	?	- ? - ?
Van Haelst Marie-Julie Françoise Corneille V	?	In het jaar 1941	?	?	?	- ? - ?
Van Haelst Vincent Jean François Marie Corneille M	13/12/1863, te ?	12/7/1942, te ?	?	?	?	- ? - ?

Aanvankelijk lagen **Carolus Alexander Van Raemdonck** (° 24/1/1809 Sint-Niklaas - + 11/6/1854 Temse), **Julia Antoinetta Vydt** (° 21/9/1812 Temse - + 8/11/1862 Temse), **Léopold Justin Polydoor Nathalis Van Raemdonck** (° 21/6/1837 – + 16/8/1888 Temse) en **Ernest Marie Ghislain Fidèle Van Raemdonck** (° ? - + 20/3/1865 Temse) hier ook begraven. Vermoedelijk werden, daar hun namen in de concessiegegevens werden doorstreept, deze lichamen werden verplaatst of weggenomen.

Laatste bijzetting: Ergens in juli 1942: De inhumatie van Van Haelst Vincent Jean François Marie Corneille.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument bevindt zich in het midden van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats, in haar oudste gedeelte. Dit grafmonument behoort samen met haar burens tot de oudste grafmonumenten van deze ganse begraafplaats. Het grafteken staat op een vrij ruim grafperceel en op ruime afstand van de naburige grafmonumenten. Indien de stèle niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing is zij goed zichtbaar voor de toeschouwer.

- **Schaal:** eerder monumentaal:

⁶ G.A.T., Rouwbrief Pierre Louis Nathalis Ghislain Van Raemdonck

⁷ G.A.T., Rouwbrief Pierre Louis Nathalis Ghislain Van Raemdonck

Afmetingen:

Breedte: 250 cm
Diepte: 92 cm
Hoogte: 338 cm

- De **epigrafie:**⁸ Op het marmeren casement van de monumentale stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / A la mémoire / de Monsieur Charles-Alexandre VAN RAEMDONCK ,/ juge de paix du canton de Tamise,/ né à St. Nicolas le 24 janvier 1800, / décédé à Tamise le 11 juin 1854; / et de son épouse / Dame Julie-Antoinette VYDT, / née à Tamise le 21 septembre 1812, / y décédée le 8 novembre 1862. / Descendants: / Euphrasine Reine Marie décédée à / à l'âge de / Françoise Hélène Marie Ghislaine décédé à / à l'âge de / Léopold Justin Natalis Polydore décédé à Tamise / le 16-8-1888 à l'âge de 51 ans (bourgemestre) / Pierre Louis Natalis Ghislain décédé à St. Nicolas / le 7-8-1887 à l'âge de 49 ans / Ernest Marie Fidèle Ghislain décédé à Tamise / le 20 mars 1865, à l'âge de 25 ans, 4 mois, 20 jours. / Heureux ceux qui meurent dans le seigneur. / R.I.P. / AP. XIV. 13.

- Het **materiaal:** De stèle: **Arduin**
Het casement, de gedrapeerde urnen, het altaar inclusief laken: **Carrara marmer.**

- Beschrijving :

Het grafmonument van de familie Van Raemdonck – Vydt is gelegen in de Oostelijke hoek van de begraafplaats en werd vermoedelijk opgericht in het midden van de 19e eeuw. Het arduinen grafmonument is behoorlijk monumentaal en centraal bemerkt men een parelwitte carrara marmeren inscriptieplaat die omsloten wordt door een rondboog die uit verschillende boogruigen bestaat. Het marmeren casement wordt geflankeerd door hoekpilasters met telkens drie cannelures over de ganse lengte van de schacht.

Voor de sokkelzone van de stèle staat een marmeren altaar op een getrapte basis. Het tafelblad van het altaar wordt bedekt door een gedrapeerde lijkwade. Dit altaar wordt geflankeerd door twee lage massieve postamenten die elk een gedrapeerde funeraire urn dragen. Elke flank van deze postamenten wordt bekroond door een overkragend driehoekig fronton met op de hoeken acroterie en de zijwanden van deze sokkels zijn voorzien van blinde arduinen casementen. Het grafmonument werd bedekt door een geprofileerde kroonlijst. Op deze kroonlijst liggen twee sierlijke voluten waarbij haar uiteinden op de hoeken eindigen in palmetacroterie. Het motief tussen de krullen van de voluten is sterk verweerd. De Schoutheete de Tervarent omschrijft dit motief in zijn inventaris als een gevleugeld wateruurwerk. Het grafmonument werd aanvankelijk bekroond door een kruisbeeld.⁹ Noch het grafmonument noch de omheiningmuur vertoont sporen dat het grafperceel oorspronkelijk werd afgebakend.

- Bespreking:

---

⁸ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 250. Zo zag het epitaaf eruit, op het moment dat deze werd opgetekend door Amedée De Schoutheete de Tervarent. De inscripties in het vet betreffen latere toevoegingen.

⁹ Ibidem.

Dit neoklassieke grafmonument van de familie Van Raemdonck-Vydt behoort samen met haar burens tot één van de oudste exemplaren op deze begraafplaats. Het grafmonument werd vermoedelijk opgericht in het midden van de negentiende eeuw en gezien haar ouderdom is dergelijk schadebeeld niet abnormaal. Toch dient te worden benadrukt dat zij dringend een grondige opknappbeurt nodig heeft. Het monumentale grafmonument bevat omvangrijke onderdelen die werden vervaardigd in het kostbare carrara marmer. Het gebruik van kostbare materialen samen met haar monumentale omvang doen vermoeden dat deze familie behoorlijk kapitaalkrchtig was. Diverse ornamenten als het gevleugeld wateruurwerk, de funeraire uren en de lijkwade op het altaar vormen een verwijzing naar de dood. Geen enkel attribuut maar wel de epigrafie bevat verwijzingen naar het beroep van de overledenen. De epigrafie wordt afgesloten door een fragment uit de bijbel. Dit is een gebruik dat frequent voorkomt bij protestantse grafmonumenten. Het kruisbeeld, dat nu verdwenen is en de formules D.O.M en R.I.P. doen echter vermoeden dat hier een katholieke familie begraven ligt. Samenvattend kan men zeggen dat hier een smaakvol neoklassiek grafmonument werd opgetrokken waarbij men speelt met kleurcontrasten tussen de parelwitte carrara marmeren fragmenten en de grijze kleur van blauwe hardsteen waaruit het grafmonument grotendeels bestaat.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument verzakt in de linkse richting.
- Het arduinen grafmonument is sterk verweerd.
- Het grafmonument is bedekt met gele korstmossen.
- Talrijke breuken en barsten en dan vooral in de bovenste geleding.
- De marmeren elementen zijn sterk verweerd en zien helemaal zwart.
- Het kruisbeeld ontbreekt.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Diverse klimopstengels klampen zich vast op het arduinen grafmonument. Indien niet gesnoeid, is de bovenste geleding van het grafteken vrijwel volledig bedekt door klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens¹⁰

Naar aanleiding van het onderzoek in de rouwbrieven kan men afleiden dat **Louis Van Haelst** en **Euphrasine van Raemdonck** verwantschap vertonen met Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck. Deze man was Burgemeester van Temse, lid van de provinciale raad binnen de provincie Oost-Vlaanderen en oud-voorzitter was van de godshuizen. Uit het epitaaf valt verder af te leiden dat **Charles Alexandre Van Raemdonck** (1809-1854) vrede rechter was van het kanton Temse.

¹⁰ G.A.T., Rouwbrief Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck.

Inventarisnummer: 16

Inventarisnummer: 17

Naam grafteken: Sloor

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk na het overlijden van De Roeck Theresia, in 1866.

Type: Sarcofaag

Stijl: Neoklassiek

Steenhouwer: A. De Bruyne, Temse.

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak G, Laan I, Nr. 9

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De familie Sloor

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 16 februari 1866
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 13,50 m²
- Vervaldatum: De grond werd op 22 mei 1990 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 15 februari 2016.**

‘ De grafconcessie op naam van de familie Sloor, p.a. mevrouw Sloor Adrienne Alice Louise Anna Françoise Ghislaine, wonende te 9140 Temse, Kasteeldreef 14, ter grootte van 13,50 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak G-I-9, erkend als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 22 mei 1990, met begindatum van 16 februari 1866, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 15 februari 1916.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 15 februari 1966.

- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 15 februari 2016.’²

De concessiehouder: Adrienne Alice Louise Anna Françoise Ghislaine Sloor
Kasteeldreef 14
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Roeck Theresia V	?, te Bazel	16/2/1866. Zij was toen 73 jaar oud.	Temse	echtgenote van Sloor Petrus Augustinus	?	- 36 - ?
Sloor Petrus Augustinus M	30/3/1794 ³ , te Temse	10/3/1875, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van De Roeck Theresia	?	- 60 - ?
Sloor Carolus Alexander Augustinus M	15/5/1855, te Beveren	18/5/1878, te Temse	Temse in de kasteelstraat	ongetrouwd	?	- 102 - ?
Pauwels Clemencia	10/5/1835, te Bazel	17/12/1906, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	echtgenote van Sloor	?	- 273 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Bidprent Pierre-Augustin Sloor

V			t	Augustien Maria Jan		
Sloor Augustien Maria Joannes M	5/3/ 1831 ⁴ te Temse	5/2/1912, te Temse	Temse in de Kasteelstraa t nr.14	weduwnaar van Pauwels Clemencia	?	- 28 - ?

Laatste bijzetting: Tussen 5 en 18 februari 1912: De inhumatie van Sloor Augustien Maria Joannes.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats en in het oudste gedeelte. Dit grafmonument behoort samen met haar burens tot de oudste grafmonumenten behorende tot deze ganse begraafplaats. De sarcofaag werd geplaatst op een ruim perceel waarbij er voldoende ruimte werd gelaten tussen de naburige grafmonumenten. Het grafteken is heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Echt monumentaal kan men dit grafmonument niet noemen maar toch kan men zich moeilijk voorstellen dat ze bescheidenheid zou uitstralen. In zeker opzicht is dit grafteken toch behoorlijk imposant. Samenvattend kan men stellen, als men dan toch een keuze moet maken, dat zij eerder monumentaal is.

Afmetingen:

Breedte: 200 cm
Diepte: 250 cm
Hoogte: 160 cm

- De **epigrafie:** Vooraan op de arduinen sarcofaag, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der familie / Sloor.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**

- Beschrijving :

Dit grafperceel wordt ingevuld door een sarcofaag die op een omheind podium rust. Sporen doen vermoeden dat dit grafmonument aanvankelijk werd omzoomd door een borduur. Achteraan rechts staat nog een paaltje overeind met ijzeren haken op haar schacht. Vooraan staat een eenvoudig arduinen knielbankje dat verankerd zit in de resten van de arduinen borduur. Een sarcofaag staat centraal op een vrij laag podium dat wordt omsloten door vier postamenten met daartussen een opengewerkte arduinen balustrade. Op de het basement van het postament rechts vooraan, een arduinen plaatje met de signatuur van de steenhouwer: A. De Bruyne. De arduinen tombe met rechte wanden rust op een getrapte basis. Op de voorzijde van de tombe hangt een arduinen plaat met een epigrafie. De zijwanden worden bedekt met telkens twee naast elkaar geplaatste rechthoekige arduinen blinde platen. Een geprofileerd

⁴ G.A.T., Bidprent August Marie Jan Sloor

zadeldakvormig deksel bedekt de sarcofaag waarbij de hoeken van het deksel worden geaccentueerd door eenvoudige acroteria. Een Latijns kruisbeeld bedekt gans de oppervlakte van het deksel van de tombe. Het driehoekig frontonveld van het zadeldakdeksel langs de voorzijde van het grafmonument draagt de voorstelling van een rouwkrans met papavers met daar doorheen een palmtak met haar steel links onder. Dit motief werd aangebracht in hoogrelief.

- Bespreking:

Hier zien we een eenvoudig maar zorgvuldig afgewerkt familiemonument in een neoklassieke geest. Het grafmonument is evenwichtig van opbouw en haar vormgeving bezit een zekere aantrekkingskracht. Buiten het kruisbeeld vormt geen enkel ornament of symbool een mogelijke verwijzing naar beroepsmatige of ideologische gegevens betreffende de overledenen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument vertoont enkele breuken en barsten.
- Bedekking met gele korstmossen.
- Groei van onkruid.

Huidige toestand: De sarcofaag en de balustrade verkeren in een goede staat. Het podium verkeert in een minder goede staat.

- Vegetatie: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁵

Kunstschilder **Augustien Maria Joannes Sloor** werd op 25 maart 1831 geboren en was de jongste van drie zonen uit het gezin van Petrus Augustinus Sloor en Theresia De Roeck. Het gezin Sloor was één van de invloedrijke families uit het Land van Waas. Zijn vader **Petrus Augustinus Sloor** werd geboren op 30 maart 1794 te Temse en overleed er op 10 maart 1875. Petrus Augustinus Sloor was bij de onafhankelijkheid van België als directeur van het Hospitaal te Temse (1830-1840) nauw betrokken met het lenigen van sociale noden in deze gemeente. De overlijdensakte vertelt ons dat deze man voormalig ambtenaar van de burgerlijke stand en Oud-Schepen van de gemeente Temse was. Verder staat hij ingeschreven als rentenier.⁶ Petrus Augustinus Sloor was gehuwd met **Theresia De Roeck** (°?-1866)

⁵ G.A.T., personaliamap Sloor

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1875, Petrus Augustinus Sloor.

De naam van hun zoon August Maria Joannes Sloor is verbonden aan de vroegere tekenschool (huidige Academie en Vaktekenschool) te Temse waar hij voorzitter was van de Beheerraad. Daarnaast was hij ook gemeenteraadslid in Temse en werd hij vereerd met het Burgerkruis van 1^e klas en de Herinneringsmedaille van Z.M. Leopold II.

August Sloor zou zich ontwikkelen tot een gewaardeerd schilder en uitbeelder van realistische onderwerpen. Zijn artistieke vorming groeide vanuit zijn belangstelling voor alles wat met 'Kunst' met de grote K te maken had. De natuur en het kunstwezen kwamen bij hem op eerste plaats. Zijn bijzondere aandacht ging uit naar blijvende waarden. Zo hield hij vooral van beuken en eiken, bomen die in staat zijn de tijd te trotseren. Hij beschikte over een aangeboren tekentalent en ook het schilderen zat hem in het bloed. Vrij spoedig zou een eigen visie op de dingen en een scherpe opmerkingsgave opvallen bij August Sloor. Men noemt hem een kunstminnaar die zich met volle overgave aan zijn artistieke roeping heeft gewijd. Hij staat bekend als een uitmuntend schilder die behalve zijn grote muurschilderingen in de Egyptische zaal van zijn kasteel, diverse kleine werken en studies meer dan veertig doeken van grote afmeting heeft nagelaten. In een geschreven portret noemde Burgemeester Jozef Wauters hem 'Een van nature eenvoudig, ongecompliceerd man. Ervaren en plichtsgetrouw bij zijn werk, bezielde met taaie wilskracht, rechtvaardigheidszin en rechtschapenheid. Bij de uitoefening van zijn ambt als gemeenteraadslid en zijn zorg voor een welvarend Temse, was hij de waardige ambtenaar die de achting van zijn medeburgers genoot.'

August Sloor huwde op 16 februari 1861 met **Clemencia Pauwels** (1835-1906) uit Bazel, waarna ze zich vestigden in de Kasteelstraat in Temse. Hun gezin telde vijf kinderen waaronder vier meisjes en één jongen. In datzelfde jaar 1861 kocht hij aan het einde van de Kasteelstraat (huidige Kasteeldreef) een groot stuk grond met hierop een jachtpad die dateert uit de Napoleontische periode. Gedurende twintig jaar liet hij het paviljoen uitbreiden tot het huidige Kasteelcomplex. In de bovenzaal van het bijgebouw van het kasteel beschikte August Sloor over een groot atelier met uitzicht over zijn park.

August Sloor begon in 1850, op negentienjarige leeftijd, aan zijn kunstenaarsloopbaan. Tussen deze datum en het jaar 1909 dat als laatste werkdatum op een van zijn schilderijen vermeld staat, bemerkt men een evolutie van een romantisch realisme naar het impressionisme. In zijn thema's valt een volkse inslag te onderkennen waarin de geest van de negentiende eeuw wordt weerspiegeld. In zijn religieuze onderwerpen bemerkt men een zekere aandacht voor het werk van topfiguren uit de zeventiende eeuw. Hij kende een ongetemde werklust, dagelijks en zonder overhaasten schilderde hij, niet uit financiële noodzaak maar hij verlangde ernaar schoonheid te scheppen, te beantwoorden aan een verheven behoefte, het maakte hem gelukkig. De onderwerpen die hun weg vonden naar het doek beantwoordden aan de smaak van de burgerij uit die tijd. Ze dragen de kenmerken van zijn tekenvaardigheid, een fijnzinnige kleurenschakering en getuigen op bepaalde ogenblikken van een schalkse inspiratie van het ogenblik. Hij werkte diverse godsdienstige thema's uit die een ereplaats in zijn oeuvre innemen waarbij zijn madonna's steevast getuigen van een natuurlijke voornaamheid. Het zijn aristocratische dames in elegante klederdracht en overdadige luister geschilderd. Zijn religieuze werken vormen de weergave van een devote en intimistische wereld.

August Sloor schilderde ook talrijke portretten, waaronder zijn dochter Amandine. Toch zullen de onderwerpen met volkse inslag in hoofdzaak boeien. Het zijn gebeurtenissen uit het dagelijkse leven die de kenmerken dragen van de periode waarin de schilder leefde. In de weergave van personages werd hij geïnspireerd door bekende typen uit het Waasland, zijn huisgenoten en het dienspersoneel. Voor deze laatste was het hun liefste tijdverdrijf om tijdens hun vrije uren te poseren. De afgebeelde personages dragen de klederdracht van de toen heersende mode. De stijl die van zijn werk uitgaat is direct en vertrouwelijk, zijn personages zeer typisch en waarheidsgetrouw en dit alles is geschilderd in een gevoelig en

variërend kleurengamma. August Sloor was een natuurminnaar, zijn schilderijen getuigen dan ook van een zeer persoonlijke stijl en vormen een lofzang op de schoonheid van het landschap dat zowel in Temse als in de rest van het Land van Waas nog ongeschonden aanwezig was.

Niettegenstaande zijn hoge ouderdom wou August Sloor van geen rusten weten, hij bleef tot op het laatste ogenblik actief. Zijn werken werden echter nooit geëxposeerd, hiervoor genoot hij misschien wat te weinig aandacht bij het grote publiek.

August Sloor overleed te Temse op 18 februari 1912. Na zijn overlijden werd de ganse verzameling schilderijen verdeeld onder zijn vijf kinderen en door erfenis zitten deze werken nu verspreid in de familie.

Carolus Alexander Augustinus werd op 15 mei 1855 in Temse geboren en overleed er op 18 mei 1878. Hij bleef ongehuwd en was een rentenier.⁷

---

⁷ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1878, Carolus Alexander Augustinus Sloor.

Naam grafteken: Van Den Broeck - Van Landeghem

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Augustinus Van Den Broeck, in 1869.

Type: Stèle

Stijl: Neo-gotiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak G, Laan I, Nr. 10

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn: ?
- Aantal m²: 13,50 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

¹ G.A.T., Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Den Broeck Augustinus M	12/1/1795 ² , te Temse	26/10/1869, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	weduwnaar van Ursula Amelberga Maria Van Landeghem	?	- 229 - ?
Van Landeghem Ursula Amelberga V	?, in Temse	2/8/1866 te Temse. Zij was toen 68 jaar en 11 maanden oud.	Temse - Dorp	echtgenote van Augustinus Van Den Broeck	?	- 177 - ?
Van Den Broeck Isidoor Maria Josephus M	14/10/1822 ³ , te Temse	3/1/1850, te Temse	Temse in de Akkerstraat	ongehuwde zoon van Augustinus Van Den Broeck en van Ursula Amelberga Maria Van Landeghem.	?	- 5 - ?
Van Den Broeck Stephania Maria Josepha V	19/3/1821 ⁴ , te Temse	28/7/1882, te Temse	Temse in de Akkerstraat	ongehuwde dochter van Augustinus Van Den Broeck en van Ursula Amelberga Maria Van Landeghem.	?	- 160 - ?

Laatste bijzetting: Ergens eind juli of begin augustus 1882: De inhumatie van Van Den Broeck Stephania Maria Josepha.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Deze stèle bevindt zich op de hoek van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats, in haar oudste gedeelte. Dit grafmonument behoort samen met haar burens tot de oudste grafmonumenten van deze ganse begraafplaats. Het grafmonument staat op ruime afstand van het naburige grafteken van de familie Sloor (zie inventarisfiche nr. 17). Indien de stèle niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing is zij goed zichtbaar.

² G.A.T., Bidprent Petrus Augustinus Van Den Broeck

³ G.A.T., Bidprent Isidoor Marie Joseph Van Den Broeck

⁴ G.A.T., Bidprent Stéphanie Marie Joséphine Van Den Broeck

- **Schaal:** In vergelijking tot enkele andere grafmonumenten in deze inventaris, kan men dit grafmonument als eerder bescheiden beschouwen. Net als verscheidene andere stèles in deze laan en in de laan die in haar verlengde ligt, is ook deze behoorlijk imposant.

Afmetingen:

Breedte: 143 cm

Diepte: 23 cm

Hoogte: 316 cm

- De **epigrafie:** Op het marmeren casement, op de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D. O. M. / Ter gedachtenis / van Mynheer / Augustinus VAN DEN BROECK, / schepen der gemeente Temsche ./ overleden den 26 oktober 1869, / in de ouderdom van 74 jaeren, 9 maenden, / en van zyne huysvrouw / Dame / Ursula Amelberga VAN LANDEGHEM, / overleden den 2 augustus 1866, / in de ouderdom van 68 jaeren, 11 maenden. / En van hunne kinderen: / Mr Isidoor Marie Joseph VAN DEN BROECK, / Overleden den 3 january 1850, / in de ouderdom van 27 jaeren, 2 maenden, / en Jofvrouw / Stephanie Maria Josephine VAN DEN BROECK, / Overleden den 28 juni 1882 / in den ouderdom van 61 jaeren, 4 maenden / Alle geboren te Temsche .

Op een smalle rechthoekige inscriptieplaat, onder het marmeren casement, in Latijnse letters en verdiept:

R.I.P.

- Het **materiaal:** Stèle: **Arduin**
Casement en rechthoekige inscriptieplaat: **Carrara marmer**
Siernagels: **Brons**

- Beschrijving:

Het grafmonument van de familie Van Den Broeck – Van Landeghem is gelegen in de Oostelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. De stèle werd gehouwen uit een blok blauwe hardsteen en ze rust op een bijzonder lage tweeledige getrapte sokkelzone. Het monumentale middenlichaam is behoorlijk breed opgevat en zij is bedekt met twee marmeren platen die met bronzen vijfpuntige siernagels op dit middenlichaam werden bevestigd. De onderste marmeren plaat is smal en rechthoekig van vorm en draagt de formule R.I.P. . De bovenste plaat draagt een epigrafie en deze bestrijkt nagenoeg de ganse oppervlakte van het middenlichaam van de stèle. Bovenaan heeft de inscriptieplaat de vorm van een gotische driepas waarbij elke boogtrommel een letter draagt van de formule D.O.M. . Het middenlichaam van de stèle heeft langs haar omtreklijnen dakvormige uitstulpingen. De stèle wordt afgesloten door een driehoekig gelijste top. Het grafmonument draagt helemaal bovenaan een klein torenvormig sokkeltje die aanvankelijk de basis vormde voor een kruisbeeld. Het grafperceel werd aanvankelijk omgeven door een ketting die enkele paaltjes

met elkaar verbond en zo het grafperceel afbakende.⁵ Dit wordt bevestigd door de arduinen aanknopingspunten met ijzeren haakjes die nog aan weerszijden van het grafmonument in de muur verankerd zitten.

- Bespreking:

Dit grafmonument dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de negentiende eeuw en gezien haar ouderdom verkeert ze nog in een behoorlijk goede staat. De neogotische stèle is behoorlijk onevenwichtig van opbouw, dit is te wijten aan de verhouding tussen het middenlichaam van de stèle en de sokkelzone die niet echt in balans is. Dit aspect doet echter geen afbreuk aan de aantrekkelijkheid van het grafmonument. Symbolen noch ornamenten vertellen ons iets over de overleden familieleden. Dit wordt echter gecompenseerd door de epigrafie waarin beroepsmatige gegevens werden opgenomen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De marmeren inscriptieplaat ziet zwart.
- Het grafmonument wordt bedekt door gele korstmossen.
- Het grafmonument lijdt onder groenaanslag.
- Het grafmonument verzakt in de rechtse richting.

Huidige toestand: Gezien haar ouderdom behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig. Op bepaalde tijdstippen van het jaar wordt het grafmonument wel overwoekerd door klimopbegroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Petrus Augustinus Van Den Broeck werd op 12 januari 1795 in Temse geboren en overleed er op 26 oktober 1869. Hij was gehuwd met **Ursula Amelberga Maria Van Landeghem** (?-1866). Naar aanleiding van hetgeen is ingebeiteld op de marmeren plaat op het grafmonument en de gegevens op zijn bidprent kunnen we afleiden dat Petrus Augustinus Van den Broeck schepen was van de gemeente Temse. Verdere gegevens uit zijn overlijdensakte vermelden

---

⁵ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 251-252. Zo zag het epitaaf eruit, op het moment dat deze werd opgetekend door Amedée De Schoutheete de Tervarent. De inscripties in het vet betreffen latere toevoegingen.

dat hij grondeigenaar was en een gepensioneerd postontvanger.⁶ **Isidoor Marie Joseph Van Den Broeck** werd geboren op 14 oktober 1822 in Temse en overleed er op 3 januari 1850. Hij bleef ongehuwd en was luitenant kwartiermeester van het bataillon Burgerwacht van Temse.⁷

---

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1869, Petrus Augustinus Van Den Broeck.

⁷ G.A.T., Bidprent Isidore Marie Joseph Van Den Broeck

Naam grafteken: Van De Perre - Braye

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Carolus Van de Perre, in het jaar 1877.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld.

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak G, Laan VIII, Nr. 2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van De Perre – Braye

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 2 januari 1877
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 12 m²
- **Vervaldatum:** De grond werd op 27 maart 1990 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 1 januari 2027.**

‘ De grafconcessie op naam van Van De Perre - Braye, p.a. mevrouw Van De Perre Maria, wonende te 9140 Temse, Velle 116, ter grootte van 12 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak G-VIII-2, erkend als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 27 maart 1990, met begindatum van 2 januari 1877, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 1 januari 1927.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 1 januari 1977.

- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 1 januari 2027.’ ²

De concessiehouder: Van De Perre Maria
Velle 116
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van De Perre Carolus M	20/1/1800 ³ , te Beveren (Waas)	2/1/1877, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	echtgenoot van Dame Paulina Theresia Braye	?	- 2 - ?
Braye Paulina Theresia V	17/1/1806, te Melsele	5/3/1881, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwe van Carolus Van De Perre	?	- 71 - ?
Van De Perre Clementina Benedicta V	9/8/1840, te Exaerde	?	?	?	?	?
Van De Perre Ludovicus Philippus M	6/4/1842, te Exaerde	9/1/1918, te Hulst, Nederland	Temse in de Kasteelstraat nr. 42	ongetrouwd	?	- ? - ?
Van Perre Coleta Francisca	9/4/1845, te Exaerde	11/2/1933, te Temse	Temse in de Kasteelstraat nr.42	ongetrouwd	15/2/1933 ⁴	- 21 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, 16 juni 1992.

³ G.A.T., Bidprent Charles Van De Perre

⁴ G.A.T., Rouwbrief Colette Van De Perre

V						
---	--	--	--	--	--	--

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits een overlijdensdatum ontbreekt.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het begin van een laan (vermits het grafmonument links van haar werd weggenomen), tegen een scheidingsmuur. Het grafmonument is geplaatst op een behoorlijk ruim perceel met voldoende ruimte tussen zichzelf en het volgende grafteken. Geen enkel aspect belemmert de goede zichtbaarheid van het grafmonument.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 111 cm

Diepte: 111 cm

Hoogte: 342 cm

- **De epigrafië:** Op een rechthoekige arduinen inscriptieplaat die vooraan op de arduinen rotsformatie zit bevestigd: in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der familie / Van de Perre.

Op een rechthoekige arduinen inscriptieplaat die op de rechterflank van de rotsformatie zit bevestigd: in Latijnse letters en verdiept:

Carolus Van de Perre / notaris / geboren te Beveren den 20 januari 1800 / overleden te Temsche 2 januari 1877 / zijn echtgenootte vrouw / Pauline Theresia Braye / geboren te Melsele de 17 januari 1806 / overleden te Temsche den 3 maart 1881.

Op een rechthoekige arduinen inscriptieplaat die op de linkerflank van de rotsformatie zit bevestigd: in Latijnse letters en verdiept:

Carolus Maria Van de Perre / notaris / zijne echtgenootte in eerste huwelijk / Maria Joos / geboren te St.Nicolaes den 5 maart 1855 / overleden te Temsche den 9 mei 1879 / zijne echtgenootte in tweede huwelijk / Louise Joos.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**

- **Beschrijving :**

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een grafperceel dat wordt afgebakend door vier arduinen paaltjes. Drie hiervan staan nog overeind, het linker paaltje vooraan is verdwenen. Aan elk paaltje hangt een ijzeren ring waaraan oorspronkelijk de ijzeren ketting werd vastgehecht. Het grafmonument bestaat uit drie geledingen: een sokkelzone, een rotsformatie en een rustiek kruisbeeld. Op een eenvoudige arduinen sokkelzone, met schuin

hellend vlak bovenaan, rust een gestileerde rotsformatie. Langs elke flank werd een arduinen plaat aan deze rotsformatie opgehangen. Enkel achteraan draagt deze plaat geen epigrafie. Op deze rotsformatie rust een rustiek kruisbeeld. Gestileerde boomstronken vormen de kruisarmen van het Latijns kruisbeeld.

- Bespreking:

Dit grafmonument is een uiterst eenvoudige benadering van een kalvarieberg met takkenkruis, die symbool staat voor de bijbelse passage van de kruisiging op Golgotha. De keuze voor dergelijke typologie suggereert een Christelijke geloofsovertuiging van de overleden familie. Geen enkel mogelijk ornament smukt dit grafmonument enigszins op waardoor het geheel maar wat kaal en saai oogt. De epigrafie verleent de toeschouwer informatie over de beroepsactiviteit van enkele overleden.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument verzakt in de linkse richting.
- Mossen bedekken het grafmonument.
- De epigrafie is niet langer goed leesbaar.
- Eén paaltje en de ijzeren ketting ontbreken.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een matige toestand.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁵

Het gezin Van De Perre bestond uit zeven gezinsleden. Vader **Carolus Van De Perre** (1800-1877) huwde met **Theresia Paulina Braye** (1806 - 1881). Binnen dit huwelijk werden vijf kinderen geboren. Van De Perre Maria Carolina (° 1837) die huwde met Florimond Van Landeghem. Dit gezin ligt begraven op een aparte concessie waarvan de precieze locatie niet is gekend. Een tweede dochter **Van De Perre Clementina Benedicta** (° 1840), een zoon **Van De Perre Ludovicus Philippus** (1842 – 1918), een tweede zoon **Van de Perre Carolus Maria** (°1843 + 1906). Van de Perre Carolus Maria huwde met **Joos Maria Coleta Joanna** (°1855 + 1879) en met **Joos Louise Maria Antonia** (°1860 + 1889). Uit beide huwelijke werden negen kinderen geboren. Het gezin Van De Perre Carolus – Theresia Paulina Braye kreeg nog een derde dochter Coleta Francisca (°1845). Zij was lid van de congregatie van O.L.V. en van verscheidene andere godvruchtige genootschappen

---

⁵ G.A.T., personaliamap Van De Perre

Charles Van De Perre⁶ oefende het beroep van notaris uit. Daarnaast was hij gemeenteraadslid, koster en schatbewaarder binnen de Dekanale kerk van Temse. **Coleta Francisca Van De Perre**⁷ was lid van de Congregatie van Onze Lieve Vrouw en van verscheidene andere godvruchtige Genootschappen en goede werken.

Het vreemde aan deze concessie is dat enkele namen die voorkomen op het grafmonument niet voorkomen in de concessiegegevens en visa versa . Dan hebben we het over Carolus Maria Van de Perre (°1843), Maria en Louise Joos. De namen van bijna alle andere kinderen van Carolus van de Perre (°1800) zijn opgenomen in de concessiegegevens, maar komen niet voor op het grafmonument. Men kan dus niet met zekerheid zeggen wie hier al dan niet begraven ligt.

---

⁶ G.A.T., Bidprent Charles Van De Perre

⁷ G.A.T., Rouwbrief Colette Van De Perre

Naam grafteken: Varendonck - Wittock

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Michiel Varendonck, in het jaar 1884.

Type: Siertoren

Stijl: Neogotiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak G, Laan VIII, Nr. 4

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn: ?
- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: ?

De concessiehouder: ?

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Varendonck Michiel M	?, te Temse	11/4/1884. Hij was toen 70 jaar oud.	Temse in de Akkerstraat	weduwnaar van Wittock Seraphina	?	- 84 - ?
Varendonck Philotea Amelberga V	?, te Temse	8/2/1917, te Temse. Zij was toen 70 jaar oud	Temse in de Akkerstraat	ongetrouwd	?	- 38 - ?
Wittock Seraphina V	26/4/1810, te Temse	27/6/1848, te Temse	Temse in de Akkerstraat	echtgenote van Varendonck Michiel	?	- 131 - ?
Varendonck Maria Amelberga Seraphina V	?, te Temse	22/12/1927, te Temse. Zij was toen 82 jaar oud.	Temse in de Akkerstraat	ongetrouwd	?	- 181 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in december 1927 of in januari 1928: De inhumatie van Varendonck Maria Amelberga Seraphina.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden een laan, tegen een scheidingsmuur. De siertoren werd geplaatst op een vrij ruim grafperceel. Het grafmonument rechts van haar werd weggenomen. Geen enkel aspect belemmert de goede zichtbaarheid van dit gedenkteken.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 313 cm
Diepte: 371 cm
Hoogte: 296 cm

- De **epigrafie:** De epigrafie is volledig onleesbaar geworden. Men vermoedt dat het arduinen casement aan de voorzijde van de siertoren een epigrafie droeg, deze is nu echter niet langer leesbaar.

- Het **materiaal:** Siertoren, knielbank en postamenten: **Arduin.**

- **Beschrijving :**

Een hoopje bakstenen vormt de onderstructuur van een vrij hoog, getrapt en eenvoudig arduinen vierkant voetstuk die de neogotische siertoren draagt. Langs elke flank van de siertoren heeft men twee smalle halfzuiltjes, die bekroond worden door Corintische kapitelen, op de hoeken met tussenin een gotische drielobbige nis met hierin een arduinen casement. Het casement aan de voorzijde van de siertoren draagt een epigrafie die niet langer leesbaar is door verwerking. Het rechter- linker- en achterste casement werd wellicht nooit voorzien van een epigrafie. Elke flank wordt bedekt door een driehoekig gelijste top. Helemaal bovenaan wordt de siertoren bekroond door een Latijns kruisbeeld op een eenvoudige vierkante basis, met fantasierijke uitwerking van de kruisarmen. Vier arduinen paaltjes bakenen het grafperceel af. De ijzeren ketting die de paaltjes met elkaar verbond is echter verdwenen. Centraal vooraan staat een arduinen knielbankje.

- Bespreking:

Op dit grafperceel ligt Michiel Varendonck samen met zijn vrouw en zijn twee dochters begraven, onder een fraai uitgewerkte neogotische siertoren. Na raadpleging van de overlijdensakte kwamen we te weten dat Michiel Varendonck bij zijn overlijden een rentenier was. De neogotische siertoren en de bekroning door een Latijns kruisbeeld geven gestalte aan de katholieke geloofsovertuiging van de familie Varendonck. Daarnaast vertelt het grafmonument eigenlijk niets meer over de levensloop van de familieleden.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen siertoren is verweerd.
- Bedekking met gele korstmossen en groene mossen.
- De onderstructuur van de sokkelzone is helemaal kapot.
- Het arduinen knielbankje is helemaal verweerd, is bedekt met gele korstmossen en helt naar voren.
- De ijzeren ketting is verdwenen.

Huidige toestand: Vrij goed.

- Vegetatie: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Michiel Varendonck werd geboren in Temse en overleed er op 11 april 1884. Hij was gehuwd met Seraphina Wittock (1810-1848). Hij was een rentenier.²

² Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1884, Michiel Varendonck

Naam grafteken: De Schrijver

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Meersman Amelberga, zij overleed in december 1864. De concessie werd wel pas aangekocht in december 1865.

Type: Stèle

Stijl: Neogotiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak G, Laan VIII, Nr. 8

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: familie De Schrijver

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 24 december 1865
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 12 m²

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Inventarisnummer: 21

- Vervaldatum: De grond werd op 3 april 1990 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 23 december 2015.**

'De grafconcessie op naam van de familie De Schrijver , p.a. mevrouw De Malsche Frida, wonende te 9100 Sint-Niklaas, Haasdonksesteeg 115, ter grootte van 12 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak G-VIII-8, erkend als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 3 april 1990, met begindatum van 24 december 1865, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 23 december 1915.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 23 december 1965.

- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 23 december 2015.'²

De concessiehouder: De Malsche Frida
Haasdonksesteeg 115
9100 Sint-Niklaas

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr..
De Schrijver Kamiel Theophiel August M	29/8/1889, te Temse	4/1/1953, te Temse	Temse	zoon van Jan Aloys De Schrijver en van Maria Ludovica Verhaeghen	?	- 2 - 1X
De Schrijver Juliaan Maria M	1/10/1885, te Temse	7/9/1959, te Temse	Temse in de Houtbriel 9	ongehuwde zoon van Jan Aloys De Schrijver en van Maria Ludocica Verhaeghen	?	- 132 - 130X
De Schrijver	25/3/1880, te Temse	17/2/1962, te Temse	Temse in de Houtbriel 9	ongehuwde dochter van	?	- 22 - 27X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

Inventarisnummer: 21

Maria Josephina Amandina V				Jan Aloys De Schrijver en van Maria Ludovica Verhaeghen		
De Schrijver Anna Josephina V	12/1/1887, te Temse	14/6/1961, te Temse	Temse in de Haasdonkse Steenweg 83	weduwe van Jan Maria Kamiel Smet, echtgenote van Alfons Maria De Malsche	?	- 69 - 61X
De Malsche Alfons Maria M	24/10/1881 , te Temse	15/6/1961, te Temse	Temse in de Haasdonkse Steenweg 83	weduwnaar van Anna Josephina De Schrijver	?	- 71 - 63X
De Schrijver Josephus M	23/11/1804 , te Temse	15/11/1878 , te Temse	Temse	weduwnaar van Amelberga Meersman en echtgenoot van Barbara Lauwers.	?	- 229 - ?
Meersman Amelberg a V	?, te Bazel	24/12/1864 . Zij was toen 80 jaar oud.	Temse - Dorp	weduwe van Petrus Joannes Van Den Broeck, echtgenote van Josephus De Schrijver	?	- 314 - ?
Lauwers Barbara V	3/3/1819, te Bornem	30/1/1896, te Temse	Temse in de Kasteelstraa t	weduwe van Petrus Van Goethem en van Josephus De Schrijver	?	- 24 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in februari 1962: De inhumatie van De Schrijver Maria Josephina Amandina

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Geen enkel aspect belemmert de goede zichtbaarheid van dit gedenkteken.

- **Schaal:** In vergelijking met enkele andere grafmonumenten, opgenomen in deze inventaris, is dit grafmonument eerder bescheiden. Dit neemt niet weg dat de stèle toch behoorlijk imposant is.

Afmetingen:

Breedte: 205 cm

Diepte: 87 cm

Hoogte: 390 cm

- **De epigrafie:** Op een inscriptieplaat op de sokkelzone van de stèle: in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd.

Familie / Alfons De Malsche / 1881-1961 / Anna De Schrijver / 1887-1961.

Op de arduinen lancetnis: in Latijnse letters, in soort blokletters, verdiept:

Rustplaats / der / familie (de rest is onleesbaar geworden)

- Het **materiaal:** Stèle: **Arduin**
Christusfiguur: **Porselein**
Inscriptieplaat: **Marbriet**

- Beschrijving :

Een oude neogotische stèle staat tegen een scheidingsmuur. Het perceel werd niet afgebakend. Een lage afgeschuinde plint draagt een sokkelzone, die centraal onderaan een inscriptieplaat draagt. Het middenlichaam bestaat uit een arduinen lancetnis met daarin bovenaan een kleine porseleinen Christusfiguur. Wellicht droeg dit arduinen spitsboogcasement oorspronkelijk een epigrafie, die nu echter niet langer leesbaar is. De lancetboog, die uit diverse boogruggen werd gevormd, wordt gedragen door telkens aan weerszijden twee ranke colonetten die bekroond worden door bladkapitelen. Het frontaal is ingevuld met eikenbladloof waarvan de stengels lijken samen te komen in een rozet. Het middenlichaam van de stèle wordt geflankeerd door lisenen die hier eerder als steunberen beschreven kunnen worden. Deze dragen elk een pinakel waarvan de schacht voorzien is van hogels. Deze pinakels worden bekroond door een finaal met kruisbloem. Zowel de pinakels als het frontaal zijn versierd met hogels. Wellicht werd de stèle oorspronkelijk bekroond door een kruisbeeld.

- Bespreking:

We zien hier een stèle in een Neogotische en gracieuze vormgeving. Zowel de keuze voor deze stijl, de Christusfiguur en het kruisbeeld dat vermoedelijk het grafmonument bekroonde doen vermoeden dat er hier een katholieke familie begraven ligt.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen stèle is verweerd.
- Het grafmonument verzakt naar rechts.
- Bedekking met gele korstmossen
- De rechterpinakel ontbreekt en vermoedelijk ook het kruisbeeld die de stèle zou bekroond hebben.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in niet zo'n goede staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens³

Joseph De Schrijver werd op 23 november 1804 geboren te Temse, als zoon van Jan Baptist De Schrijver en van Anna Catharina Smet. Hij huwde twee maal, een eerste maal met **Amelberga Meersman** (?-1864) en een tweede maal met **Barbara Lauwers** (1819-1896), die lid was van diverse broederschappen en bekend stond als een weldoenster van allerhande goede werken.⁴ Van 1873 tot 12 maart 1875 was Joseph De Schrijver voorzitter van het weldadigheidsbureau. Daarnaast was hij was bestuurder van enkele broederschappen waaronder deze van de H. Berechting en van Onze Lieve Vrouw. Hij was ook lid van de raad van de kerkfabriek en van het godshuis. Hij werd vereerd met het Burgerlijk ereteken. Hij stond ingeschreven als rentenier. Joseph De Schrijver overleed op 15 november 1878 te Temse.

Kamiel Theophiel August De Schrijver werd op 29 augustus 1889 in Temse geboren en overleed er op 4 januari 1953. Hij was landbouwer⁵ en bleef ongehuwd.

Juliaan Maria De Schrijver werd op 1 oktober 1885 in Temse geboren en overleed er op 7 september 1959. Bij zij overlijden was hij zonder beroep en hij was ongehuwd.⁶ **Alfons De Malsche** werd geboren op 24 oktober 1881 in Temse en overleed er op 15 juni 1961. Hij was gehuwd met Anna Josephina De Schrijver (1887-1961). Hij stond eveneens ingeschreven als rentenier.⁷

³ G.A.T., personaliamap De Schrijver en Bidprent Joseph De Schrijver

⁴ G.A.T., Bidprent Barbara Lauwers

⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1953, Kamiel Theophiel De Schrijver.

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1959, Juliaan Maria De Schrijver.

⁷ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1961, Alfons De Malsche.

Inventarisnummer: 21

Naam grafteken: De Nayer – Van Der Gucht

Ontstaansdatum: De kalvarieberg werd vermoedelijk opgericht na het overlijden van Adelaïde Van Der Gucht, in het jaar 1877. De arduinen inscriptieplaat vooraan in de graftuin is vermoedelijk van recentere datum.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak G, Laan VIII, Nr. 11

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Nayer Joannes Baptista, Temse-Markt

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 5 december 1877
- **Termijn:** Eeuwigdurend

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Aantal m²: 13,79 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 4 december 2027**.

De concessiehouder: Verschraegen Hubert
Kattestraat 12
2760 Kruibeke

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Nayer Joannes Baptista M	24/6/1823, te Elsene	1/11/1896, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van Adelaïde Van der Gucht	10/11/1896 ²	- 210 - ?
Van Der Gucht Adelaïde V	30/1/1824 ³ , te Temse	15/11/1877, te Temse	?	echtgenote van Joannes Baptista De Nayer	17/11/1877 ⁴	- 258 - ?
De Nayer Maria Josephine Victoire V	25/1/1852, te Temse	2/2/1918, te Temse	Temse in de Akkerstraat	ongetrouwd	6/2/1918 ⁵	- 28 - ?
De Nayer Joseph Maria François M	28/3/1853, te Temse	16/8/1880, te Temse	Temse in de Oeverstraat	ongetrouwd	?	- 162 - ?
De Nayer Leon Joseph Maria M	29/10/1854, te Temse	10/12/1883, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	ongetrouwd	12/12/1883 ⁶	- 280 - ?
De Nayer Richard Joseph M	25/1/1851, te Temse	13/3/1928, te Temse	Temse - Markt	echtgenoot van Emma Maria Leonida	16/3/1928 ⁷	- 30 - ?

² G.A.T., Rouwbrief Jan Baptiste De Nayer

³ G.A.T., Bidprent Adelaïde Van Der Gucht

⁴ G.A.T., Rouwbrief Adelaïde Van Der Gucht

⁵ G.A.T., Rouwbrief Maria Jozefa Victoria De Nayer

⁶ G.A.T., Rouwbrief Leon Marie Joseph De Nayer

⁷ G.A.T., Rouwbrief Richard Jozef Marie De Nayer

				Van Haelst		
Van Haelst Emma Leonida Maria V	29/1/1864, te Meerdonk	22/3/1942, te Temse		weduwe van Joseph Richard De Nayer	26/3/1942 ⁸	- 70 - 55X
De Nayer Leo Maria Jozef Cornelius M	30/4/1892, te Temse	15/10/1918, te Maagdeveld (Torhout)	?	ongehuwd	28/12/1918 ⁹	- 214 - ?
De Nayer Yvonne Marie Josepha Justine Clementina V	8/4/1928, te Temse	26/5/1945, te Temse	Temse - Markt	ongehuwd	31/5/1945 ¹⁰	- 98 - ?

Laatste bijzetting: Op 31 mei 1945: De inhumatie van De Nayer Yvonne Marie Josepha Justina Clementina.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek van een laan, tegen de scheidingsmuur en naast een trap die toegang verleent tot de vakken L en H. Het grafteken is uitermate goed zichtbaar.

- **Schaal:** In vergelijking tot sommige andere grafmonumenten, opgenomen in deze inventaris, kan men dit grafteken als eerder bescheiden bestempelen.

Afmetingen:

Breedte: 295 cm
Diepte: 370 cm
Hoogte: 320 cm

- **De epigrafie :** Op een arduinen perkamentrol op de rotsformatie van de kalvarieberg, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Rustplaats / der familie / De Nayer

Op een arduinen inscriptieplaat die vooraan in de graftuin ligt, in Latijnse letters, in aluminium en opgelegd:

⁸ G.A.T., Rouwbrief Emma Maria Leonida Van Haelst

⁹ G.A.T., Rouwbrief Leo Maria Jozef Cornelius De Nayer

¹⁰ G.A.T., Rouwbrief Yvonne Marie Jozefa Justina Clementina De Nayer

Jan Baptist De Nayer / Elsene / 1823 / Temsche / 1896 // Echtg. Adelaïde Van der Gucht / Temsche / 1824 / 1877 // Maria De Nayer / 1852 / 1918 // Richard De Nayer / 1851 / 1928 // Echtg. Emma Van Haelst / Meerdonck / 1865 / 1942 // Leo De Nayer / Temsche / 1892 / Maagdeveld / 1918 // Yvonne De Nayer / 1928 / Temsche / 1945 .

- Het **materiaal** : Kalvarieberg, inscriptieplaat en 6 postamenten: **Arduin**.
Kettingen: **Ijzer**
Letters: **Aluminium**

- Beschrijving :

Dit grafperceel bestaat uit een graftuin met aan het hoofdeinde een kalvarieberg met kruisbeeld en vooraan een monumentale, nieuw arduinen inscriptieplaat. Het grafperceel wordt afgebakend door zes eenvoudige arduinen paaltjes met daartussen zwart geschilderde gepinde ijzeren kettingen. De paaltjes hebben smalle inkepingen op de hoeken en worden bekroond door spitse torentjes. Centraal vooraan staat een arduinen knielbankje. Het grafmonument is opgebouwd in drie geledingen: een sokkelzone, een rotsformatie en een kruisbeeld. De getrapte sokkelzone bestaat uit twee zones waarbij een afgeschuind vlak de overgang markeert naar de rotsformatie. De gestileerde rotsformatie is bekleed met een perkamentrol met een epigrafie. Op deze rotsformatie rust een rustiek kruis met kruisarmen in de vorm van boomstammen. Rond de kruising van beide armen hangt een rouwkrans die uit papavers werd samengesteld.

- Bespreking:

Op dit grafperceel ligt de gesneuvelde militair met literaire ambities, Leo de Nayer, samen met zijn familieleden begraven. Geen enkel motief binnen dit grafperceel refereert naar deze aspecten. Het is een vrij sober grafmonument dat enkel de katholieke achtergrond van de familie prijsgeeft. Deze kalvarieberg vormt een referentie naar de bijbelse passage over Golgotha.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld: - De kalvarieberg met kruisbeeld verzakt in de linkse richting.
- Groene mossen groeien op het grafmonument.
- Het arduinen knielbankje helt naar achteren.
- De postamenten staan vrijwel allen schuin.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde met links in het midden een gekapte boomstronk.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel/Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens¹¹

Joannes Baptista De Nayer werd op 24 juni 1823 geboren te Elsene als zoon van Hendrik De Nayer en van Anna Maria De Bontridder. Hij huwde met **Adelaide Van der Gucht** (1824-1877). Samen kregen ze vijf kinderen: **De Nayer Richard Joseph** (1851-1928), **De Nayer Marie Josephine Victoire** (1852-1918), **De Nayer Joseph Marie François** (1853-1880), **De Nayer Leon Joseph Marie** (1854-1883) en De Nayer Marie Josephine Henriette die huwde met dokter Verschraegen.

Van 15 februari 1888 tot 1 november 1896 was Joannes Baptista De Nayer voorzitter van het Godshuis. Beroepshalve was hij gemeenteonderwijzer, maar hij beoefende ook de functie van gemeenteraadslid en nam het voorzitterschap van de Kerkfabriek op zich. Daarnaast was hij ook voorzitter van de Sociëteit St. Vincentius A Paulo. Hij werd vereerd met het Burgerlijk Kruis van 1^e klas.

Richard De Nayer werd op 25 januari 1851 in Temse geboren. Hij was brouwer van beroep en lid van de kerkraad. Met zijn echtgenote **Emma Van Haelst** (1864-1942) en zijn vier kinderen: De Nayer Jozef Maria Leopold Jan (1890 – 1971), **De Nayer Leo Maria Jozef Cornelius** (1892 - 1918), De Nayer Albert Maria Jozef Cornelius (1896 – 1967), De Nayer Maria Joanna Justina Cornelia (°1897), woonde hij op de Markt van Temse. Richard De Nayer werd vereerd met het ereteken Pro Ecclesia et Pontifice.¹²

Leo De Nayer werd op 30 april 1892 geboren te Temse. Hij was van jongsaf aan een goede student en ging aan de universiteit van Leuven rechten gaan studeren en stond op het punt te doctoreren in de rechten tot de Eerste Wereldoorlog hier abrupt een eind aan maakte. In Temsese jeugdkringen was hij een bekend figuur. Hij was lid van de studentenkring Temse voorwaarts, een vereniging die in 1898 was opgericht. Andere leden van deze studentenvereniging waren Edward en Frans van Raemdonck en Emmanuel Lejeune (zie dossier Lejeune) eveneens student rechten te Leuven die eind augustus 1914 verdween bij de aftocht rond Namen. Met de gebroeders Van Raemdonck maakte Leo De Nayer ook deel uit van FC Temsien, dat in 1907 werd gesticht. Leo De Nayer stond ervoor bekend een joviale kerel te zijn, goed van hart en veelzijdig van belangstelling. Hij was een overtuigd Vlaming, met grote interesse voor de Nederlandstalige literatuur. Toen België in juli 1914 de oorlog als iets onvermijdelijks zag naderen werd het Belgische leger in staat van paraatheid gebracht. Leo De Nayer had in 1912 de legerdienst van zijn broer Jef overgenomen, dit was mogelijk aangezien hij toen nog studeerde. Zijn broer kon op die manier blijven werken in de brouwerij, zijn vertrek zou immers een groot verlies hebben betekend voor het goed draaiende bedrijf. Hij was ervan overtuigd dat de oorlog van korte duur zou zijn en dat de taak van de Belgische soldaten beperkt zou blijven tot het bewaken van de grenzen. Leo De Nayer behoorde tot de klas 1912 en was ingelijfd bij het 8^e linieregiment. De werkelijkheid bleek echter helemaal anders dan de vooropgestelde verwachtingen. Niet alleen viel Duitsland België binnen en werd het Belgische leger teruggedrongen, de oorlog zou veel langer gaan duren dan de verwachte enkele maanden. Leo De Nayer was betrokken bij de slagen om Namen en later om Antwerpen. Na de ‘strategische terugtochten’ van het Belgische leger belandde hij aan het IJzerfront, waar hij gedurende 3,5 jaar de loopgravenoorlog zou meemaken. Eind 1914 raakte hij gewond en werd hij weggebracht van het front om, nauwelijks hersteld, in 1915 terug zijn eenheid te vervoegen. Later zou hij nog twee maal gewond raken. Leo De Nayer moet een opmerkelijk soldaat zijn geweest daar hij in de loop der maanden en jaren herhaaldelijk werd onderscheiden. Van alle Temsenaren bracht hij het in 1914-1918, militair - hiërarchisch gezien, het verst. Hij wist te promoveren tot luitenant. In de loop van de oorlog ontving hij het oorlogskruis en werd hij ridder in de Leopoldsorde.

¹¹ G.A.T., personaliamap De Nayer

¹² G.A.T., Rouwbrief Richard Jozef Marie De Nayer

Leo De Nayer was sterk geïnteresseerd in literatuur, hij schreef zelf ook 33 gedichten om zijn lege uren aan het front wat aangenamer te maken. Ze worden bestempeld als gedichten die stuk voor stuk tot de beste gedichten behoren die ooit aan het front werden neergepend. Verscheidene van zijn gedichten werden gepubliceerd in “De Belgische Standaard” waarvan hij redacteur was. Dit was tevens het enige Belgische blad dat verscheen in het onbezette gebied achter de IJzer. Ook voor het frontblaadje “Onze Temschenaars” leverde hij enkele bijdragen. Daarnaast was hij ook medewerker van het dagblad “De stem uit België” dat in Londen verscheen.

Op 14 oktober 1918 begon de beslissende slag om Torhout - Tielt. Luitenant De Nayer was rond dit tijdstip ziek maar hij wilde tijdens deze belangrijke fase het front niet verlaten. Hij maakte deel uit van een patrouille, die in de omgeving van Maagdeveld (Torhout) op verkenning moest gaan op vrijgevochten grond. De verkenners werden echter op machinegeweerschoten onthaald. Leo De Nayer werd door verscheidene kogels getroffen en zeeg neer. Hij overleed op 15 oktober 1918, minder dan een maand later werd de wapenstilstand uitgeroepen. Hij werd aanvankelijk ter plaatse begraven, maar niet voor lang. Ongeveer een maand na wapenstilstandsday, op 28 december 1918 werd zijn lichaam ontgraven en naar Temse overgebracht. In de dekanale kerk vond de lijkdienst plaats, die werd bijgewoond door een massa volk. Het stoffelijk overschot werd gedragen door Temse soldaten die met verlof waren. De Koninklijke harmonie Ste. Cecilia begeleidde de lijkstoet en speelde treurmarsen.

Jaren na het overlijden van Leo De Nayer bundelde Clemens De Landtsheer diens gedichten onder de titel “Oorlogspoëzie 1914-1918”.

Toon Brijssinck wijdde een boek aan Leo De Nayer getiteld “De Dagboeken van Leo De Nayer”, en dit om de onbekende Vlaming een eervolle plaats te schenken in de geschiedenis van Vlaanderen. De auteur Toon Brijssinck heeft van dit levensverhaal zijn levenswerk gemaakt.

Naam grafteken: Van Overschelde – Bressinck

Ontstaansdatum: Vermoedelijk in het jaar 1882, na het sneuvelen van de drie militairen.

Type: Obelisk

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: A Depauw,
Dendermonde

Type begraiving: In volle grond

Ligging: Vak G, laan IV, nr.19

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van Overschelde – Bressinck Lodewijk,
Eeckhoudtriestraat 46

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 11 april 1969
- **Termijn:** 25 jaar
- **Aantal m²:** 4 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd.:** 8 maart 1994

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Lodewijk Abdon Van Overschelde M	2/2/1895, te Temse	11/3/1969, te Temse	Temse, in de Eeckhoudtriestraat 46	echtgenoot van Maria Esther Bressinck	?	- 26 - 40X
Maria Esther Bressinck V	5/2/1902, te Temse	31/10/1986, te Temse	Temse in de Clement D'Hooghe laan 8	weduwe van Lodewijk Abdon Van Overschelde	8 november 1986	- ? - 158X

Laatste bijzetting: 8 november 1986: De inhumatie van Bressinck Maria Esther

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan en is uitermate goed zichtbaar. De obelisk priemt de hoogte in en deze monumentaliteit en dan bijkomend het contrast met de grafmonumenten die haar omringen zorgen ervoor dat dit grafteken in het oog springt.

- **Schaal:** Monumentaal

Afmetingen:

Breedte: 130 cm
Diepte: 130 cm
Hoogte: 354 cm

- Het **epitaaf** vermeldt: Aan de voorzijde: in Latijnse letters, verdiept:

D.O.M. / Ter nagedachtenis der slachtoffers / den 3 augusti 1882 / Albertus Dive / Luitenant der genie / geboren te St.Nikolaas / den 9 januari 1853/ R.I.P.

Aan de linkerkzijde, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / Severius Henri / geboren te Antwerpen / den 25 mei 1855 / R.I.P.

Aan de rechterzijde, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M./ Aldeward Callebaut / geboren te Grembergen / den 17 maart 1842 / R.I.P.

Op de achterzijde: in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / Petrus Claes / geboren te Boom / R.I.P.

- Het **materiaal**: Obelisk: **Arduin**

- Beschrijving :

Deze monumentale obelisk rust op een eenvoudige vierkante arduinen plint, die in het midden van een onbezaaide graftuin staat. De sokkelzone van de obelisk is getrapd en bestaat uit drie geledingen. De bovenste geleding van deze sokkelzone wordt in het midden versierd door een fries met diamantkoppen. Een diepe groef markeert de overgang naar het zware vierkante lichaam van de obelisk, die langs haar voorzijde bekleed is met een heel bijzondere voorstelling. Een leeg Romeins harnas hangt aan een arduinen haak tussen twee gekrulde motieven die samen een omega-teken lijken te vormen. Uit het linker- en rechterborststuk van het harnas priemt een leeuwenkop met een ondefinieerbaar element in de opengesperde bek. Achter het harnas bemerkt men enkele wapentuigen als een hamer, een bijl een lemnet van een zwaard. Onder het harnas hangt een lauwerkrans aan een arduinen haak. Doorheen deze krans is het water uit een amfoor aan het leeglopen. Achter deze amfoor bemerkt men een omgekeerde dovende fakkel en een fragment van een legerhelm. Deze voorstelling zit vervat tussen twee arduinen banden rondom het lichaam van de obelisk. Langs elke flank van de obelisk staat een epigrafie te lezen op het veld onder de onderste band. Langs de achterzijde van de obelisk zit op de sokkelzone een kadertje bevestigd met de signatuur van steenhouwer: A. Depauw, Dendermonde.

De obelisk wordt afgesloten door een piramidale bekroning waarop een eenvoudig Latijns kruisbeeld rust.

- Bespreking:

Dit grafmonument behoort volgens de concessiegegevens toe aan de familie Van Overschelde – Bressinck. In de epigrafie op het grafmonument vindt men echter nergens deze namen terug. De epigrafie vermeldt dat dit grafmonument werd opgericht ter nagedachtenis van vier militairen die sneuvelden op 3 augustus 1882. Ook de voorstelling op de obelisk wijst in die richting. De voorstelling van het Romeinse krijgsharnas met daaronder de gekruiste bijl en zwaard vormt de symbolische verwijzing naar de Belgische genietroepen. Deze vaststelling wordt ondersteund door gegevens uit de epigrafie. Deze vier militairen stierven tijdens de strijd, waarop hun lege harnassen aan de haak werden gehangen. De verschillende wapens die staan afgebeeld staan symbool voor de strijd die ze leverden voor het vaderland. De leeuwenkoppen verwijzen naar de krijgshaftigheid waarover een dapper strijder dient te beschikken. Het is op dit moment onduidelijk wat deze leeuw in haar opengesperde bek draagt. De lauwerkrans vormt een teken van een eerbetoon aan de gesneuvelde militairen. De leeglopende amfoor en de omgekeerde fakkels vormen elementaire funeraire symbolen die beiden verwijzen naar het einde van dit leven op Aarde.

Deze prachtige voorstelling is vrij bijzonder en draagt naast haar expliciete verwijzing naar het militaire gebeuren ook enkele aspecten van elementaire grafsymboliek in zich. Voorbeelden hiervan zijn de omgekeerde fakkels, het omega – teken en de leeglopende kruik.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het klein en eenvoudig Latijns kruisbeeld is verweerd.
- Het arduinen lichaam van de obelisk vertoont enkele barsten.

Huidige toestand: Vrij goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde en is onbeplant.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Sociaal-cultureel

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel/Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens

Over deze militairen vond men geen biografische gegevens terug. In de volksmond wordt verteld dat deze geniesoldaten zouden gesneuveld zijn op zee tijdens de strijd.

Evenmin werden er gegevens teruggevonden over Lodewijk Van Overschelde en Maria Bressinck, op wiens namen deze concessie staat.

Naam grafteken: Seghers – Sergoyenne

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Florimond Seghers, in het jaar 1905.

Type: Portiek

Stijl: Neoklassiek

Steenhouwer: E. Pelerin, Temse

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak K, laan I, nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Seghers – Sergoyenne en Florimond Seghers

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 9 september 1905
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 28 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie verviel op op 8 september 2005.**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

‘De grafconcessie op naam van de familie Seghers – Sergoyenne en Seghers Flor., p.a. Mevrouw Govaert Yvonne, wonende te 9120 Melsele (Beveren), Grote Baan 178, ter grootte van 28 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak F-VI-3, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 9 september 1905, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 8 september 1955.

- De concessie werd een eerste maal hernieuwd geldig tot en met 8 september 2005.’²

De concessiehouder: Govaert Yvonne
Grote Baan 178
9120 Melsele

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Seghers Florimond M	18/1/1849 ³ , te Temse	24/7/1905, te Temse	Temse in de Hoogkamerstraat	ongehuwde zoon van Jozef Seghers en Maria Amelberga Smet	28/7/1905 ⁴	- 159 - ?
Seghers Augustien M	12/9/1853 ⁵ , te Temse	14/11/1917, te Temse	Temse in de Schoolstraat	echtgenoot van Sergoyenne Joanna Justina	17/11/1917 ⁶	- 215 - ?
Sergoyenne Joanna Justina V	6/3/1857 ⁷ , te Temse	24/4/1925, te Temse	Temse in de Schoolstraat	weduwe van Seghers Augustien	?	- 79 - ?
Seghers Florencia Margareta Philomena V	10/6/1893, te Temse	26/2/1968, te Sint-Niklaas	Temse op de Edgard Tinelplaats 14.	ongehuwd	29/2/1968	- ? - 680034
Seghers Florimond M	17/9/1889, te Temse	3/3/1968, te Sint-Niklaas	Temse op de Edgard Tinelplaats 14.	ongehuwd	7/3/1968	- ? - 680037
Seghers Josephina	8/6/1887, te Temse	10/2/1962, te	Temse op de Edgard	ongehuwd	14/2/1962	- ? - 620025

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Bidprent Florimond Benoit Seghers

⁴ G.A.T., Rouwbrief Florimond Benoit Seghers

⁵ G.A.T., Rouwbrief Augustinus Seghers

⁶ G.A.T., Rouwbrief Augustinus Seghers

⁷ G.A.T., Bidprent Johanna Justina Sergoyenne

Augustina Justina V		Hemiksem	Tinelplaats 14.			
Seghers Anna Maria Catharina V	8/8/1894, te Temse	24/5/1951, te Sint- Niklaas	Temse in de Schoolstraat	ongetrouwd	28/5/1951	- ? - 510063

Laatste bijzetting: 7 maart 1968: De inhumatie van Florimond Seghers.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek van een laan waar er nog drie van de vijf grafmonumenten overeind staan. Deze portiek is geplaatst op een vrij ruim perceel tussen heesters en cipressen en is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Er bestaat een fel contrast met het bescheiden grafmonument van de familie van De Vijver – Janssens (zie inventarisfiche nr. 25) rechts van haar. Wanneer men de vergelijking maakt kan men dit grafmonument in zijn geheel eerder als monumentaal beschouwen.

Afmetingen:

Breedte: 620 cm

Diepte: 430 cm

Hoogte: 410 cm

- De **epigrafie:** Op de inscriptieplaat op het middenrisaliet, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

*Rustplaats / der / familiën / Seghers Smet / Sergoyenne Seghers / ter nagedachtenis / Mr.
Florimond Seghers / geboren de overleden de / 18 januari 1849 24 juni 1905.*

Op de bovenste geleding van de sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurende eigendom

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**
Kettingen: **Ijzer**

- Beschrijving :

Deze Neoklassieke portiek staat aan het hoofdeinde van een grafperceel dat wordt omzoomd door een arduinen borduur met daarop zes eenvoudige arduinen paaltjes, één langs elke flank en vier vooraan. Tussen deze paaltjes hangen smalle kettingen in een lichte steensoort die gepind zijn en zilverkleurig werden geschilderd. Deze kettingen zijn achteraan vastgemaakt in de muur. Centraal vooraan, tussen twee paaltjes, ligt een arduinen knielkussen op de borduur. Het portiek zelf is vrij indrukwekkend en bestaat uit drie geledingen: een monumentale

sokkelzone, een middenlichaam en een bekroning. Op een lage rechthoekige arduinen plint rust een driedelige sokkelzone. Het centrale veld van de middelste geleding van de sokkelzone draagt een blind arduinen casement. De vier geprofileerde hoeken van de twee bovenste geledingen van de sokkelzone dragen ook elk een blind casement. De sokkelzone draagt aan weerszijden langs haar flank een hand met een toorts zonder vlam. Daaronder hangt een papaverkrans die is opgehangen aan een ring. Onderaan rechts op de sokkelzone bemerkt men de signatuur van de steenhouwer: E. Pelerin / Temse. Het zwaar overkragend hoofdgestel van de portiekstructuur wordt gestut door twee zuilen die bekroond worden door voluutkapitelen met in het midden van elk voluut bloemmotiefjes. De gladde schacht van de zuilen verjongt naar boven toe en wordt gedragen door vrij hoge basementen. De wand van de nis wordt bekleed met een arduinen inscriptieplaat. Boven de epigrafie bemerkt men een Christusmonogram en onder de epigrafie een schelpmotief. Het tympanon is verrijkt met twee kruisende lauriertakken met centraal een rouwkrans die samengesteld is uit papavers. Het tympanon wordt op de hoeken versierd met acroteria. De bekroning van het bovengestel bestaat uit een eenvoudig maar toch sierlijk kruisbeeld op een eenvoudige vlakke basis

- Bespreking:

Dit grafmonument behoort toe aan de familie Seghers – Sergoyenne, een brouwersgeslacht. Het grafmonument is vrij geraffineerd en straalt behoorlijk wat klasse uit. Stilistisch kunnen we haar plaatsen onder de neoklassieke koepel.

In tegenstelling tot vele andere grafmonumenten in deze inventaris, is deze portiek rijkelijk van decoratieve elementen voorzien, die haar een aantrekkelijk en bevallig elan bezorgen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen inscriptieplaat verweert.
- Het grafmonument en de zes arduinen paaltjes zijn bedekt met gele korstmossen
- De arduinen borduur is gebroken en is bedekt met witte gedroogde mossen.
- Het grafmonument heeft te lijden onder groenaanslag.

Huidige toestand: Vrij goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde. Het grafmonument wordt aan weerszijden geflankeerd door twee soorten struiken. De lage struiken zijn heesters en de hoge zijn cipressen

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁸

---

⁸ G.A.T., personaliamap De Nayer

Florimond Seghers werd op 18 januari 1849 in Temse geboren en overleed er op 24 juli 1905. Hij was een ongehuwde brouwer.⁹ **Augustien Seghers** werd op 12 september 1853 in Temse geboren en overleed er op 14 november 1917. Hij was gehuwd met **Joanna Justina Sergoyenne** (1857-1925) en hij was beroepshalve eveneens brouwer.¹⁰

---

⁹ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1905, Florimond Seghers.

¹⁰ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1917, Augustien Seghers.

Naam grafteken: Van De Vijver - Janssens

Ontstaansdatum: Onbekend, vermoedelijk na het overlijden van Franciscus Van de Vijver, in het jaar 1863 of van Anna Janssens, in het jaar 1848.

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer:

T. Pieters – Van Cleemput

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak K, laan I, nr. 2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:** ?

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. ?

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van De Vijver Franciscus Augustinus M	19/10/1787, te Temse	11/5/1863, te Temse	Temse - Dorp	weduwnaar van Anna Francisca Janssens	?	- 55 - ?
Janssens Anna Francisca V	8/3/1795, te Temse	28/2/1848, te Temse	Temse	echtgenote van Franciscus Augustina Van De Vijver	?	- 48 - ?
Van De Vijver Benedictus ² M	21/7/1821, te Temse	3/9/1880, te Ottergem	?	ongehuwd	?	- ? - ?
Van De Vijver Josephus M	In het jaar 1823, te ?	14/1/1856, te Temse. Hij was toen 32 jaar oud.	Temse – Dorp nr. 276	ongehuwde zoon van Franciscus Augustinus Van De Vijver en van Anna Francisca Janssens	?	- 11 - ?
Van De Vijver Ludovicus Carolus Lodewijk M	In het jaar 1827, te Temse	21/2/1883, te Temse. Hij was toen 55 jaar en 7 maanden oud.	Temse in de Kasteelstraat	ongehuwde zoon van Franciscus Augustinus Van De Vijver en van Anna Francisca Janssens	?	- 38 - ?
Van De Vijver	In het jaar 1825, te	26/11/1903, te Temse.	Temse in de Kasteelstraat	ongehuwde zoon van	?	- 300 - ?

² De naam van deze man is niet terug te vinden in de overlijdensakten.

Karel M	Temse	Hij was toen 78 jaar oud.	t	Franciscus Augustinus Van De Vijver en van Anna Francisca Janssens		
Van De Vijver Maria Augustina , V	In het jaar 1830, te Temse	7/12/1891, te Temse. Zij was toen 61 jaar oud.	Temse in de Kasteelstraat	ongehuwde dochter van Franciscus Augustinus Van De Vijver en van Anna Francisca Janssens	?	- 26' - ?
Van De Vijver Joanna V	In het jaar 1832, in Temse	17/7/1918, te Temse. Zij was toen 87 jaar oud.	Temse in de Kasteelstraat	ongehuwde dochter van Franciscus Augustinus Van De Vijver en van Anna Francisca Janssens	?	- 163 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in juli 1918: De inhumatie van Van De Vijver Joanna.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Oorspronkelijk telde deze laan vijf grafmonumenten waarvan er nog slechts drie overeind staan. Dit grafmonument is bescheiden en is geplaatst op een vrij ruim grafperceel. De stèle verdwijnt wat in de schaduw van het grafmonument rechts van haar, dat toebehoort aan de familie Seghers – Sergoyenne (zie inventarisfiche nr. 24). Toch is de stèle vrij goed zichtbaar.

- **Schaal :** Bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 150 cm
Diepte: 430 cm
Hoogte: 330 cm

- **De epigrafie:**

Op de marmeren inscriptieplaat, die niet langer op de stèle bevestigd is, in Latijnse letters en verdiept:_____

Ter nagedachtenis van / Franciscus – Augustinus Van De Vijver / geboren te Temsche 19 oktober 1787 / aldaar overleden 11 mei 1863 / zijne echtgenoot / Anna Francisca Janssens / geboren te Temsche 8 maart 1785 / aldaar overleden 28 februari 1848 / hunne kinderen / Benedictus geboren te Temsche 21 juli 1821 / pastoor te Ottergem / aldaar overleden 8 september 1880 / Joseph 1823-1856 Karel 1825 – 1905 / Ludovicus 1827 – 1883 Maria 1830 – 1891 / Joanna 1832 – 1918 / R.I.P.

Bovenaan op de schuinoplopende helling van de sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurenden eigendom

Onder de medaillon, een arduinen banderol, met daarop, in Latijnse letters en verdiept:

Zalig zijn de Barmhartigen

- Het **materiaal:** Stèle: **Arduin**
Medaillon, banderol en inscriptieplaat: **Carrara marmer**

- Beschrijving :

Deze stèle staat aan het hoofdeinde van een grafperceel, voor de omheiningmuur. Het grafmonument bestaat uit drie geledingen: een sokkelzone, een middenlichaam en een bekroning. Een eenvoudige getrapte sokkelzone bestaat uit twee geledingen: een lage plint met daarbovenop een zware rechthoekige arduinen steen met bovenaan een smal en hellend segment die de overgang vormt naar het middenlichaam van de stèle. Op dit segment leest men: *Eeuwigdurenden eigendom*. Onderaan in de rechtse hoek van de bovenste geleding van de sokkelzone bemerkt men de signatuur van de steenhouwer: T. Pieters – Van Cleemput. Het middenlichaam heeft in- en uitzwenkende contouren. Ze werd aanvankelijk bekleed met een trapeziumvormige inscriptieplaat die bovenaan hol werd afgerond. De inscriptieplaat is afgebroken en rust nu tegen de sokkelzone van de stèle. De stèle wordt afgedekt door een geprofileerd driehoekig fronton dat onderaan is opengelaten. In dit open frontonveld bemerkt men een carrara marmeren medaillon met daarin enkele elementen als een anker, een Latijns kruisbeeld en een brandend hart. Deze symbolen vormen de theologische waarden die respectievelijk verwijzen naar hoop, geloof en Christelijke naastenliefde. Onder het medaillon hangt een arduinen banderol waarop men leest: *Zalig zijn de barmhartigen*. Het grafmonument wordt bekroond door een eenvoudig kruisbeeld met uitstulpingen aan de uiteinden van elke kruisarm. Links van de stèle staat nog een paaltje overeind. Aan de schacht hangt nog een fragment van een ijzeren ketting. Dit wijst erop dat het grafperceel oorspronkelijk werd afgebakend.

- Bespreking:

Dit grafmonument bevindt zich in de zuidelijke hoek van de begraafplaats en dateert vermoedelijk uit het midden van de negentiende eeuw. De erbarmelijke toestand waarin de stèle verkeert is grotendeels te wijten aan haar ouderdom. Het grafmonument heeft dringend nood aan een grondige opknappbeurt. De stèle werd bescheiden aangekleed met enkele Christelijke motieven en onthult op die manier de godvruchtige levenshouding van de familie.

Geen enkel aspect werd in dit grafmonument geïntegreerd die ons iets vertelt over de levensloop van de overleden.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De paaltjes en de ijzeren ketting zijn verdwenen.
- De arduinen stèle is verweerd.
- De marmeren inscriptieplaat is niet langer op het middenlichaam vastgehecht.
- De marmeren fragmenten zijn verweerd en zien zwart.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een minder goede staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

                  Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens³

Benedictus Van De Vijver werd op 21 juni 1821 geboren te Temse. Op 17 mei 1845 werd hij tot priester gewijd. Op 28 oktober 1845 werd hij benoemd tot coadjuter van De Klinge. In de jaren 1846 en 1847 werd hij respectievelijk onderpastoor van De Klinge, Zele en Waasmunster. In juni van het jaar 1847 werd hij aangesteld tot kapelaan van Sint-Baafs te Gent. Op 29 september 1849 werd hij coadjuter van Kalloen en op 2 augustus 1852 werd hij er benoemd tot onderpastoor. Vervolgens werd hij in de jaren 1869 en 1870 aangesteld tot onderpastoor van de gemeentes Appels en Lovendegem. Op 22 februari 1871 werd hij uiteindelijk benoemd tot pastoor van Lieferinge en in 1877 werd hij pastoor van Ottergem, waar hij op 3 september 1880 overleed.⁴

Franciscus Augustinus Van de Vijver werd op 19 oktober 1787 in Temse geboren en overleed er op 11 mei 1863. Hij was gehuwd met **Anna Francisca Janssens** (1795-1848). Hij was beroepshalve winkelier.⁵ **Josephus Van De Vijver** werd in het jaar 1832 geboren en overleed in Temse op 14 januari 1856. Hij was een ongehuwde notarisklerk.⁶ **Ludovicus Carolus Lodewijk Van De Vijver** werd in het jaar 1827 in Temse geboren en overleed er op 21 februari 1883. Hij was een ongehuwde rentenier.⁷ **Karel Van De Vijver** werd in het jaar 1825 in Temse geboren en overleed er op 26 november 1903. Ook hij was net als zijn broer een ongehuwde rentenier.⁸

³ G.A.T., personaliamap Van De Vijver

⁴ Schokkaert, L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997, Pg. 510.

⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1863, Franciscus Augustinus Van De Vijver.

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1856, Josephus Van De Vijver.

⁷ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1883, Ludovicus Carolus Lodewijk Van De Vijver.

⁸ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1903, Karel Van De Vijver.

Naam grafteken: Wilford - Mésot

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1929. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Zerk met hoofdplaat

Stijl: Stijlloos

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving:
Grafkelder.

Ligging: Vak K, laan I, nr.

5

Concessiegegevens¹

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Bestaande familiegrond op naam van: Wilford – Mesot Ernest

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 5 oktober 1929
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 9,75 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 4 oktober 2029.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Wilford-Mesot Ernest, p.a. de Heer Boelens Jules, wonene te 9240 Tielrode/Temse, Ruisstraat 182, ter grootte van 9,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, vak K-I-5, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 5 oktober 1929, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 4 oktober 2029.

- De concessie werd voor een eerste maal hernieuwd geldig tot en met 4 oktober 2029.’²

De concessiehouder: Jules Boelens
Ruisstraat 182
9240 Tielrode/Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Mesot Mariette Eulalia Francisca V	3/4/1877 ³ , te Sint- Niklaas	22/11/1938, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	echtgenote van Ernest August Wilford	?	- 161 - ?
Wilford Augustinus Ernest M	13/3/1867, te Temse	1/10/1962, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van Mesot Mariette Eulalia	?	- 109 - 118X
Wilford Mildred Alice Mariette V	1/5/1903, te Temse	9/12/1950, te Herbeumont	Temse	dochter van Wilford Ernest Augustinus en van Mesot Mariette	14/12/1950. ⁴	- 161 - 128X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., personaliamap Wilford

⁴ G.A.T., Rouwbrief Mildred Wilford

			Eulalia.		
--	--	--	----------	--	--

Laatste bijzetting: Ergens in oktober van het jaar 1962: De inhumatie van Ernest Wilford.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek van een laan, tegen een scheidingsmuur. Oorspronkelijk telde deze laan vijf grafmonumenten, nu staan er nog slechts drie overeind. Achter deze scheidingsmuur (zie inventarisfiches nr. 64/58) en direct rechts van haar (zie inventarisfiche nr. 27) liggen naaste familieleden begraven. Wellicht heeft deze familie ervoor gekozen bij elkaar in de buurt begraven te worden. Dit grafmonument beslaat een ruim grafperceel en ligt ietwat verdoken onder de bomen die een dak vormen boven de grafstede van de familie William Wilford (zie inventarisfiche nr. 27). Het grafmonument is behoorlijk goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 208 cm

Diepte: 450 cm

Hoogte: 250 cm

- **De epigrafie:** Op de Franse witstenen hoofdplaat, in Latijnse letters, in brons en verheven:

Famille / Wilford – Mesot

Bovenaan op de franse witstenen zerk, in Latijnse blokletters, verdiept in de arduinen ondergrond:

Wilford / Mesot.

- **Het materiaal:** Het gehele grafmonument: **Franse witsteen**
Letters en palmtak: **Brons**

- Beschrijving:

Dit grafmonument van de familie Wilford werd vermoedelijk opgericht in de eerste helft van de twintigste eeuw. Het grafmonument is opgetrokken uit Franse witsteen en bestaat uit twee basisstructuren: een opgehoogde zerk met aan haar hoofdeinde een hoofdplaat. De eigenlijke zerk is geplaatst op een vrij hoge plint, vooraan op een lager niveau van deze plint rust een vijfhoekig platform, waarbij deze vorm zich herhaalt in de wanden van bloembak die de geometrische contouren van dit platform lijkt te herhalen. Deze bloembak is netjes ingepast tussen twee brede vierkante kubussen. Achter deze elementen bevindt zich de eigenlijke zerk waarvan de deksteen gedeeltelijk lijkt te rusten op de kubusvormige elementen. De zerk wordt aan weerszijden geflankeerd door een lagere wand met een vloeiende lijn. De deksteen draagt bovenaan een epigrafie en rechts daarvan ligt een Latijns kruis in hoogrelief. Aan het hoofdeinde bemerkt men een hoofdplaat die vervat zit in de muurpartij. De hoofdplaat vormt de ondergrond voor een epigrafie en links een palmtak. De steel van de palmtak bevindt zich onderaan links in de hoek van de hoofdplaat, waarbij de tak naar rechts overhelt. Bovenaan wordt de hoofdplaat bekroond door een getrapte bekroning die uit twee geleidingen bestaat.

Op de plint links en rechts onderaan bemerk je telkens drie strepen, waarbij de langste bovenaan en de kortste onderaan. Deze vormen geen decoratief element maar het zijn verluchttingsgaten om de grafkelder te verluchten.

- Bespreking:

Dit grafmonument behoort toe aan Ernest Wilford, die er samen met zijn vrouw en dochter begraven ligt. Net achter de muur en rechts van haar staan drie andere grafmonumenten die toebehoren aan de familie Wilford. De familieleden hebben er wellicht voor gekozen in elkaars nabijheid begraven te worden. Het grafmonument is vrij sober maar tegelijk heel stijlvol. Ernest Wilford was een industrieel die in het familiebedrijf werkzaam was en op latere leeftijd werd hij burgemeester van Temse. Geen enkel attribuut of symbool verwijst naar deze bezigheden. De Wilfords waren anglicanen en het kruisbeeld refereert hiernaar. Het sober en bescheiden aangeklede grafmonument past volledig in de protestantse geest.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De Franse witsteen waaruit het grafmonument werd opgetrokken ziet behoorlijk zwart.
- Omwille van haar locatie onder verschillende bomen, heeft het grafmonument nogal te kampen met groenaanslag.
- Het grafmonument wordt bedekt door mossen.
- Het grafmonument vertoont enkele kleine breuken.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** Het bloembakje bevat geen beplanting. Het grafmonument wordt op bepaalde tijdstippen van het jaar overwoekerd door klimopbegroeiing. Aan de linkerzijde van het grafmonument staat een taxusstruik.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens

- **Ernest August Wilford**⁵ werd op 13 maart 1869 in Temse geboren. Hij was de vierde van de acht kinderen van John Wilford (°1836 +1894) en Marie Lejeune (° 1834 + 1897). Ernest Wilford huwde met **Marietta Eulalia Francisca Mesot** (1877-1938) en samen kregen ze vier dochters. Ernest Wilford was net als zijn voorvaderen een nijveraar, die werkzaam was in familiebedrijf.⁶ Het overlijden van John James Wilford, de vader van Ernest, betekende een zwaar verlies voor het familiebedrijf en de scheepvaartmaatschappij.⁷ Op dit moeilijk moment

⁵ - G.A.T., Personaliamap Wilford

- G.A.T., Documentatiemap Temse historiek sociaal-economisch

⁶ Zie hoofdstuk sociaal-economische geschiedenis van Temse.

⁷ Zie Inventarisfiche nummer 58.

werd de Maatschappij nieuw leven ingeblazen. Op 24 maart 1902 werd de maatschappelijke akte vernieuwd en met sterke kapitalen verrijkt. Het was Ernest Wilford, die in volle kracht van zijn leven werd aangesteld om de scheepvaartmaatschappij "Schelde –Rupel" te beheren. Hij nam de zware taak op zijn schouders omdat hij hierdoor een zaak diende waaraan zijn voorouders het beste van hun leven hadden geofferd.

Bezield met vooruitstrevende gedachten en onverschrokken ondernemingsgeest verkreeg het nieuwe bestuur voor de vaartlijn waardering zowel binnen ons land als ver buiten onze landsgrenzen. Twee prachtige nieuw stoomboten zouden de oude vervangen. De nieuwe beheerder van de N.V. Schelde-Rupel, Ernest Wilford, wist door propagandamiddelen de reislustige Antwerpenaren naar Temse te lokken. Tijdens de zomermaanden zouden ontelbare toeristen, maatschappijen en scholen van de fraaie stoomboten gebruik maken om de Schelde op en af te varen of om het toeristische Temse te bezoeken. Grote feestelijkheden hadden plaats in 1907 en 1932, naar aanleiding van het vijftigjarig -en vijfenzeventig jarige bestaan van de Vaartmaatschappij. Bij het uitbreken van de wereldoorlog 1914-1918 stelde Ernest Wilford zijn schepen kosteloos ter beschikking van het Belgische leger en dit in functie van de bevoorrading van de forten die gelegen waren aan de benedenschelde. Na de val van Antwerpen in oktober 1914, verlieten de Wilfordboten ons land, met aan boord het Engels hulpdetachement, gekwetste soldaten en personeel van het Rode Kruis. De boten werden echter in Vlissingen (Nederland) aan de ketting gelegd door de Nederlandse Admiraliteit maar toch slaagden ze erin via een list Engeland te bereiken. Na de Eerste Wereldoorlog kocht de Maatschappij drie stoomboten in Parijs, die reeds dienst hadden gedaan op de Seine, om de verbinding Antwerpen-Temse te verzekeren.

Op 28 december 1935 werd de honderdste verjaardag van de stichting van de 'Etablissements Wilford' herdacht met een schitterend feest.

Na éénnentachtig jaar diensten te hebben bewezen aan de inwoners van de Scheldeoevergemeenten, hielden de Wilfordboten op te bestaan. Op 15 april 1938 werd de dienst Antwerpen-Temse overgenomen door de Flandriaboten. Ernest Wilford was de eerste die in ons land in 1899 een werkplaats voor het waterdichten van het zeildoek opstartte. Naast de Scheepvaartmaatschappij en deze werkplaats voor het dichten van zeildoek, trachtte hij naar eer en geweten de zeildoekfabriek die zijn grootvader William Wilford had opgericht verder in bloei te houden. Ernest Wilford stond erom bekend een intelligent man te zijn met voldoende technische vaardigheden en onder zijn beheer kende het bedrijf dan ook een bloeitijd. De zeildoekweverij werd verder uitgebreid, nieuwe mechanieken werden aangewend en men ging op zoek naar nieuwe exportmogelijkheden voor hun product. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog had echter nefaste gevolgen voor de zeildoekweverij, de werkzaamheden van de fabriek werden stilgelegd en zowel de goederen, de mechanieken als de werktuigen werden opgeëist. Na afloop van de Eerste Wereldoorlog uitte Ernest Wilford de hoop om de fabriek nieuw leven in te blazen, een hoop die werd verwezenlijkt. Om het bestaan van de fabriek te verzekeren werd in 1928 een naamloze vennootschap opgericht onder de stichter's benaming William Wilford N.V. . Dit bedrijf kende onder het beheer van Ernest Wilford een verdere bloei. De N.V. William Wilford werd op 1 april 1976 verkocht aan de firma 'Wittock-Van Landeghem N.V.'. Op 1 augustus 1977 werd de laatste afdeling overgebracht naar de Gasthuisstraat en werd alle activiteit in de Philemon Haumanstraat definitief gestaakt. De fabrieksgebouwen werden verkocht aan het gemeentebestuur van Temse.

Ernest Wilford was naar verluid een man van wie ontzag uitging. Allereerst omwille van zijn functie als bedrijfsleider maar ook omwille van zijn onderlegdheid op talrijke gebieden waaronder de kunstwereld. Hij genoot gedurende zijn leven een grote populariteit, hij reisde veel en deed geregeld aan sport. Hij was één van de eersten die in Temse een fiets bezat en

het deerde hem niet om als industrieel deel te nemen aan wielerskoersen. Het was de glorie-tijd van de 'vélocipède' en de wielersclubs kenden een grote populariteit. Ook Temse vormde de thuisbasis voor verschillende wielersclubs. In 1906 redde Ernest Wilford een jongeman (August Deyaert) van de verdrinkingsdood in de Schelde, waardoor zijn populariteit alleen maar toenam.

De verkiezing van Ernest Wilford tot voorzitter en van Jozef Wilford tot bestuurslid van de Peter Benoit-vereniging had in grote mate te maken met de invloed van hun familielid Arthur Wilford, toondichter en pianovirtuoos, in de muziekwereld in Vlaanderen, Engeland en Duitsland.

Ernest Wilford bereikte een hoge ouderdom. Hij was vierennegentig jaar oud toen hij op 1 oktober 1962 overleed. Om zijn vele verdiensten werd hij tijdens zijn leven vereerd met binnen-en buitenlandse eretekens. Ernest Wilford werd benoemd tot Eredeken van de Arbeid, een eretitel die slechts uitzonderlijk wordt toegekend aan personen die op het vlak van de arbeid model staan. Verder was hij bestuurder van de oudheidkundige kring van het Land van Waas.

Mildred Wilford (1903-1950) was de derde van de vier dochters van Ernest Wilford en Mariette Mesot. Zij is tevens de enige die samen met haar ouders werd begraven. Zij was een dochter van het Maria Genootschap.

nNaam grafteken: Wilford

Ontstaansdatum:
Vermoedelijk na het overlijden van William Wilford in 1868.

Type: Een monumentale stèle en drie muurplaten.

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: Van het beeldhouwwerk in Franse witsteen: H. De Fierlant.
Van de twee lancetvormige muurplaten: G. Mees.

Type begraafing:
Grafkelder.

Ligging: Vak K, laan II, nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: William Wilford – Kasteelstraat Temse

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 28 oktober 1868
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 5 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 27 oktober 2018.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Wilford William, p.a. de Heer Boelens Jules, wonene te 9240 Tielrode/Temse, Ruisstraat 182, ter grootte van 5 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, vak K-II-1, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 28 oktober 1868, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 27 oktober 1918.

- De concessie werd voor een eerste maal hernieuwd geldig tot en met 27 oktober 1968.

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- De concessie werd voor een twee maal hernieuwd geldig tot en met 27 oktober 2018.²

De concessiehouder: Jules Boelens
Ruisstraat 182
9240 Tielrode/Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
William Wilford James M	22/5/1803, te Brompton near Northhallerton (Engeland)	4/4/1868, te Temse	Temse - Dorp	echtgenoot van dame Jane Ward	?	- 66 - ?
Fawcett Ann V	In het jaar 1787, te Craysham – Yorkshire (Engeland)	26/6/1851, te Temse. Zij was toen 64 jaar oud.	Temse in de Kasteelstraat	weduwe van John Ward en moeder van Jane Ward.	?	- 126 - ?
Wilford Joseph M	4/1/1838, te Temse	11.3/1871, te Berchem	?	zoon van William Wilford en van Jane Ward	?	- ? - ?
Ward Conrad M	7/2/1852, te Temse	29/4/1893, te Jette	?	zoon van William Wilford en van Jane Ward	3/5/1893 ³	- ? - ?
Ward Jane V	1/8/1811, te Hunmanby (Engeland)	13/7/1876, te Hoorebeke St.Marie	?	echtgenote van William Wilford	?	- 66 - ?
Wilford William M	1/9/1834, te Temse	3/4/1884, te Gent	?	zoon van William Wilford en van Jane Ward, echtgenoot van Derham Mary Elisabeth	?	- ? - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Conrad Ernest Decimus Wilford

Wilford Arthur M	8/3/1851, te Temse	26/12/1926, te St. Joost ten Node	?	?	?	- 4 - ?
------------------------	-----------------------	---	---	---	---	------------

Laatste bijzetting: Ergens eind december 1926 of begin januari 1927: De inhumatie van Arthur Wilford.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafperceel is gelegen in een hoek, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats en tegen de scheidingsmuur. Het grafmonument beslaat een heel ruim grafperceel. Achter deze scheidingsmuur (zie inventarisfiches nr. 64/58) en naast haar (zie inventarisfiche nr. 26) liggen naaste familieleden begraven. Wellicht heeft deze familie ervoor gekozen bij elkaar in de buurt begraven te worden. Het grafperceel ligt verdoken onder een dak dat wordt gevormd door enkele bomen, wat het grafperceel minder goed zichtbaar maakt. Haar locatie en de aard van het grafperceel trekken echter wel de aandacht van de toeschouwer.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 650 cm

Diepte: 650 cm

Hoogte: 345 cm

- De **epigrafie:**⁵

Op een arduinen inscriptieplaat op de sokkelzone van de monumentale stèle, in Latijnse letters en verdiept :

Sacred to the memory of / William WILFORD, / Born at Brompton near Northallerton (England) the 22nd may 1803 / died at Tamise the 4th of april 1868. / This monument is created by his sorrowing widow and children. / "The dust shall return tot the earth as it was; / and the spirit shall return unto God who gave it. / Eccles. XII. V. 7. .

Op het marmeren casement, van de muurplaat die zich aan de rechterkant van de centrale stèle bevindt, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

In affectionate remembrance of / Jane / beloved wife of / the late / William Wilford / born at Hunmanby (England) 1st august 1811 / died at Hoorebeke Ste Marie 13th July 1875 / in the 65th year of her age / "Blessed are the dead which die / in the lord: They rest from / their labours : and their works / do follow them / Rev 14V13 / William Wilford / born at Tamise september 1st 1834 / died at Ghent april 3rd 1884.

⁴ Over Wilford Joseph, Wilford Conrad, Ward Jane, Wilford William en Wilford Arthur zijn er weinig gegevens beschikbaar daar hun namen niet terug te vinden zijn in de overlijdensakten.

⁵ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 257-258. Zo zag het epitaaf eruit, op het moment dat deze werd opgetekend door Amedée De Schoutheete de Tervarent. De inscripties in het vet betreffen latere toevoegingen.

Op het marmeren casement, van de muurplaat die die zich aan de linkerkant van de centrale stèle bevindt, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

In affectionate remembrance of / Ann / relict of John Ward / of Hull (England) / died at Tamise / 26th June 1851 aged 66 years / also / Joseph / third son of the late William Wilford / born at Tamise 4th January 1838 / died at Berchem 11th March 1871 / in the 34th year of his age / Conrad Wilford / born at Tamise february 7th 1852 / died at Jette april 29th 1893 /

De rechterkant van de concessie wordt afgesloten door een muur waarin een Franse witstenen gedenkplaat werd geplaatst. Men maakte gebruik van Latijnse letters, de tekst is verdiept en

achteraf

met goudkleur ingekleurd.

Arthur Wilford / born at Tamise march 8th 1851 / died at St. Josse ten Noode / december 26th 1926.

- Het **materiaal:**
  - De monumentale stèle, het lijstwerk rond de lancetnissen van de muurplaten aan weerszijden van de centrale stèle, de muurplaat voor Arthur Wilford : **Franse witsteen**
  - Inscriptieplaat op de sokkel van de centrale stèle: **Arduin**
  - Casementen in de lancetnissen: **Carrara marmer**
  - Podium waarop het gehele grafperceel rust: **Breuksteen**

- Beschrijving :

Het grafmonument van deze familie is gelegen in de zuidoosthoek van de begraafplaats, tegen de westelijke buitenmuur van de begraafplaats. De oud - gemeentearchivaris wist me te vertellen dat deze plek bekend staat als het geuzenhoekje. De Wilfords waren inderdaad protestants van geloof. De centraal geplaatste en monumentale neoklassieke stèle werd opgetrokken uit Franse witsteen en draagt een signatuur: H. de Fierlant, 1870.⁶ Een monumentaal trapeziumvormig middenlichaam rust op een zware rechthoekige sokkelzone die een arduinen inscriptieplaat draagt. Het middenlichaam wordt volledig ingevuld door een beeldhouwwerk in laag-reliëf. Aan de ene zijde ziet men een vrouw met een kind op haar arm en een geknield kind naast haar, die de verdwenen buste van William Wilford bekronen met een lauwerkrans. Deze marmeren buste bevond zich in de diepe nis in het medaillon en werd enkele jaren geleden gestolen. Aan de andere zijde ziet men een jonge man met enkele attributen als een anker, een tandwiel, een papierrrol en planten die allen verwijzen naar de textielindustrie en de scheepvaart. De stèle wordt bekroond door twee symmetrische sierlijke voluutmotieven die rusten op een geprofileerde kroonlijst die de stèle afdekt. Op het punt waar beide voluten samenkomen rust een palmet. Aan weerszijden van het centrale monument bevinden zich twee neogotische muurplaten. Deze zijn geconcipeerd in de vorm van

⁶ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 257.

neogotische lancetnissen die het kader vormen voor marmeren casementen, die elk een epigrafie dragen. De lancetboog is vervaardigd uit Franse witsteen, deze eindigt in haar midden in een motief die lijkt op een kraagsteen. Deze lancetnissen werden gesignd door G. Mees, de signatuur is voorzien van een datum: 1872.⁷

In de muur links zit een eenvoudige Frans witstenen muurplaat vervat die een epigrafie draagt. Deze plaat is met bloemvormige knoppen, die met bladgoud werden belegd, in de muur bevestigd. Deze muurplaat is op sommige momenten nauwelijks zichtbaar door klimopbegroeiing.

- Bespreking:

Dit intiem grafperceel zit misschien wel weggestoken in een hoekje beschut onder enkele bomen, toch vormt ze omwille van haar aantrekkelijkheid een aandachtstrekker van formaat. Het grafmonument behoort toe aan de familie Wilford. Direct naast haar en achter de omheiningmuur liggen naaste familieleden begraven. Deze familie heeft er wellicht voor gekozen in elkaars nabijheid begraven te worden. Dit grafperceel staat in de volksmond bekend als het geuzenhoekje. Helemaal niet onterecht want de Wilfords waren anglicanen afkomstig uit Engeland. Sporen hiervan vind men terug in de epigrafie die afgesloten wordt door een passage uit de bijbel, een gebruik die men vooral aantreft bij Protestantse grafmonumenten. We hebben hier duidelijk te maken met een grafmonument die ons een verhaal wil vertellen en die op haar manier de overledenen tracht te identificeren. Aan de rechterkant van de buste van William Wilford bemerkt men een jongeman die vergezeld wordt door een anker en een tandwiel. Deze elementen verwijzen respectievelijk naar de scheepvaart en naar het mechanisch karakter van deze industrie. Verder ontwaart men een papierrol onder de benen van de jonge man, dit aspect zou een referentie vormen naar het ontwerpen van schepen. Verder ziet men onderaan links planten, die een referentie zouden zijn naar de zeildoekweverij. De vrouw bekroont, uit eerbetoon aan de overledene, de buste van William Wilford met een lauwerkrans.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Elk element van het grafperceel heeft zwaar te lijden onder groenaanslag. Dit is te wijten aan het feit dat het grafperceel verdoken ligt in een hoekje beschut door enkele bomen.
- De centrale en monumentale stèle is erg verweerd.
- De marmeren buste van William Wilford is gestolen.
- De Franse witstenen lancetbogen vertonen breuken.
- De marmeren casementen zijn erg verweerd.

Huidige toestand: Vooral het centrale en monumentale grafmonument verkeert in een erbarmelijke staat.

- **Vegetatie:** Taxusbomen, cipressen en klimop waarvan de stengels zich vastklampen op de grond, op de muur en op de grafmonumenten.
- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

---

⁷ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 258.

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens

De familie Wilford was een vooraanstaande familie, die een eeuw lang haar stempel op de Temse maatschappij heeft gedrukt. De zeildoekweverij en de Wilfordboten vormden in de 19e en de 20ste eeuw een belangrijke bron van economische welvaart voor deze Scheldegemeente.

William Wilford⁸ werd op 22 mei 1803 in Brompton, Engeland, geboren. Hij begon zijn carrière als vlaskoopman en komende van Rotterdam, besloot hij in 1828, tijdens zijn doortocht van Nederland naar Vlaanderen, zich te vestigen in Temse. Hij was gehuwd met **Jane Ward** (1811-1876) en samen kregen ze tien kinderen. William Wilford die begonnen was als vlaskoopman ontpopte zich al snel tot een vrij ondernemend industrieel. Hij lag aan de basis van de zeildoekfabriek, die opgericht werd in 1828 en pas in 1977 definitief zijn deuren zou sluiten. Hij was bovendien de initiatiefnemer van de bootdienst tussen Antwerpen en Temse. Het tijdperk van de Wilfordboten was voor Temse een periode van uitzonderlijke toeristische bedrijvigheid en welvaart.

De eerste fabriek die door deze vooruitstrevende Engelsman werd opgericht, was een handweverij van zeil - en molendoek. Dit bedrijf was tevens de eerste zeildoekweverij die in België werd gevestigd. De firma was gelegen in de Philemon Haumanstraat, dichtbij de Kasteelstraat. Na een tijdelijke inactiviteit, die veroorzaakt werd door een overstroming van het fabrieksgebouw en een interne bedrijfscrisis, kreeg William Wilford in 1847 als eerste in België de toelating om een stoommachine te plaatsen. De firma van William Wilford zou uitgroeien tot één van de belangrijkste werkverschaffende fabrieken binnen de gemeente. Ten tijde van de reorganisatie, stampte hij een spinnerij van vlas en kempgaren uit de grond. Wat betreft de vestigingsplaats gaf hij ditmaal de voorkeur aan de omgeving van Vlietbeek, omdat hij zo op een goedkope manier aan water kon geraken, een noodzakelijk gegeven bij het productieproces. In de jaren 1851 en 1854 kende het bedrijf een uitbreiding en vernieuwing en in 1855 liet hij een gasinstallatie plaatsen, voor de verlichting van de werkplaats. In 1866 volgde een nieuwe uitbreiding. De firma kocht van het toenmalige bureau voor weldadigheid zeven armenhuisjes over. Na afbraak van deze woningen, werd een gedeelte van deze grond door de fabriek ingepalmd. In 1868 werd de leiding van de zeildoekweverij overgenomen door zijn zoon John James Wilford.

Tussen 1835 en 1857 deden speciaal daartoe opgerichte maatschappijen enerzijds en de staat anderzijds verschillende pogingen om een stoomvaartlijn te organiseren op de Schelde die instond voor een verbinding tussen Antwerpen en Temse. Verscheidene pogingen om dit realiseren mislukten. Op desbetreffend ogenblik was er geen transportmogelijkheid tussen Antwerpen en Temse. Temse en andere regio's in het Land van Waes waren bijgevolg erg geïsoleerd van hun omgeving. Op 11 april 1857 stichtten William Wilford – nijveraar, Eduard

⁸ G.A.T., - Personaliamap Wilford

- Documentatiemap Temse Historiek sociaal-economisch

- Documentatiemap Toerisme Algemeen

- Documentatiemap Temse industrieel verleden

Muys – schipper/kapitein, Augustien De Landtsheer – handelaar en Karel De Landtsheer – goudsmid, de Vaartmaatschappij E. Muys, De Landtsheer & Cie. Aan de basis van dit project lag de bevordering van de handel en nijverheid, door een verbinding te realiseren tussen Temse en andere Scheldeoevergemeenten met de haven van Antwerpen. De leidende figuur was William Wilford. De stoombootdienst Temse-Antwerpen ging van start op 1 augustus 1857 met één boot, die de naam droeg van William Wilford.

Vijftien jaar lang bewees de “William Wilford” onschatbare diensten voor het handelsverkeer tussen Antwerpen en Temse en de omliggende oevergemeenten. Deze eerste boot brak op het Scheldestrand te Sint-Amands (Puurs) in 1872. Deze tegenvaller had echter geen rampzalige gevolgen voor de vaartmaatschappij en zonder tijdverlies werd de vaartdienst steviger uitgebouwd. Twee dagen na het verlies van de eerste boot vaarden twee nieuwe Wilfordboten de Schelde op, ze kregen de namen Wilford I en Wilford II. In het voorjaar van 1872, veertien maanden na de inhuldiging van de Scheldebrug werd de maatschappij heringericht. Volgens art. 17 van de statuten zou John James Wilford optreden als directeur-beheerder.

Het succes van de vaartmaatschappij was aanzienlijk, zowel wat het goederen- als het passagiersvervoer betrof. Het aantal boten werd geleidelijk opgedreven. In het jaar 1909 telde de Wilfordvloot reeds zes eenheden.

Volgens geschiedschrijvers De Potter en Broeckaert was William Wilford een man van betekenis in onze nationale nijverheid en een baanbreker voor de fabrieksnijverheid te Temse. Hij overleed er op 4 april 1868. Zijn uitvaart zou worden bijgewoond door duizenden sympathisanten waaronder ook tal van buitenlanders die waren afgezakt naar Temse, om William Wilford te begeleiden naar zijn laatste rustplaats.

In Temse werd een kaai genoemd naar deze stamvader van de familie Wilford.

Arthur Alfred Wilford⁹ werd op 8 maart 1851 in Temse geboren en is één van de zonen van William Wilford en Jane Ward. Beroepshalve was hij pianist, muziekleraar, muziekcriticus en een begaafd toondichter.

Hij studeerde aan het conservatorium te Brussel in de periode tussen 1868 en 1872 en hij behaalde er een eerste prijs voor piano.

Hij studeerde daarna twee jaar in Leipzig waar hij onder andere piano - en compositielessen kreeg van Carl Reinecke. Van 1874 tot 1876 verbleef Arthur Wilford in London, waar hij zijn eerste successen beleefde als pianist. Van 1877 tot 1889 woonde Arthur in Dresden waar de componist in hem naar voren trad. In het jaar 1890 studeerde en concerteerde hij in Praag en Wenen. Daarop sloot hij zijn jarenlange omzwervingen af met een studiereis naar Italië. In 1890 vestigde Arthur Wilford zich in Antwerpen en daar raakte hij goed bevriend met Peter Benoit, wiens pianowerken hij reeds had gepropageerd en gespeeld tijdens zijn vele reizen en recitals.

In Antwerpen was Arthur Wilford een tijdlang actief als muziekleraar en muziekcriticus. Daarnaast organiseerde hij ook uitvoeringen van Benoit's oratoria in Bremen, Krefeld en Düsseldorf. In die zelfde periode hield hij zich ook bezig met het organiseren van volksconcerten in de stad Antwerpen. In 1897 ging hij in Elsene wonen. In Elsene richtte hij “Le quatuor vocal et instrumental” op, dat jaarlijks vier concerten gaf die exclusief gewijd waren aan het werk van Vlaamse meesters. Omstreeks 1899 richtte Arthur Wilford de uitgeverij “Het Vlaamse Lied” op. In de vorm van een abonnementreeks liet Wilford meer dan tweehonderd nieuwe Vlaamse liederen verschijnen, waaraan tal van jonge toondichters hun medewerking zouden verlenen. Anno 1904 stichtte Wilford te Brussel “De Vlaamsche Muziekschool”: de eerste Nederlandstalige muziekschool in de hoofdstad. Tijdens de Eerste Wereldoorlog, verbleef Arthur Wilford in Sheffield. In Engeland opende hij eveneens een

---

⁹ G.A.T., Personaliamap Wilford.

muziekschool en hij stichtte er een “Vlaams Verbond”. Door het geven van concerten en het aanleren van Vlaamse liederen steunde hij de vele landgenoten, die er het einde van de oorlog afwachtten. In 1920, terug in Brussel, hernam hij de uitgave van het “Vlaamsche Lied” en in 1923 werd de “Vlaamsche Muziekschool” heropend onder de benaming “Wilfordschool”. Arthur Wilford overleed te St.-Joost-ten-Node op 23 december 1926 en werd te Temse begraven in het familiegraf van de familie Wilford.

Arthur Wilfords oeuvre is zeer omvangrijk en omvat veel diverse genres en bezettingen: dramatische werken, orkeststukken, kamermuziek, koorwerken, duo's, liederen en pianowerken. De meeste werken bleven echter onuitgegeven en onuitgevoerd.

De betekenis van Arthur Wilford uit zich voornamelijk in de verspreiding van de Vlaamse muziek van zijn tijd binnen en buiten onze landsgrenzen.

In december 1924 werd Arthur Wilford gehuldigd omwille van zijn inzet voor het Vlaamse kunstleven. In april 1977 vond in Temse een Arthur Wilfordherdenking plaats waarbij een aantal liederen en een vioolsonate van zijn hand werden uitgevoerd.

Als blijvend aandenken aan Arthur Wilford werd op de Wilfordkaai in Temse een standbeeld opgericht, dat werd ontworpen door de Brusselse kunstenaar War Van Asten. Vandaag herinneren er nu drie monumenten in Temse aan deze muziekkunstenaar, met name zijn borstbeeld op de Wilfordkaai, zijn grafmonument en zijn geboortehuis in de Kasteelstraat (huis Wilford).

Naam grafteken: Boel - Roobroeck

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk opgericht na het overlijden van Frans Boel in 1943.

Type: Stèle, die werd opgevat als een monumentaal scherm.

Stijl: Dit is een vrij hedendaags grafmonument met een sterke verwijzing naar de klassieke vormtaal.

Uitvoerder: Onbekend

Type begraafing: Grafkelder.

Ligging: Vak K, laan II, nr. 2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Boel F.J. – Roobroeck

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 7 december 1943
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: Oorspronkelijk 24, 75 m² maar de concessie werd op 13 februari 1951 uitgebreid tot 45,55 m².
- Vervaldatum: de omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: **De concessie zal nu vervallen op 6 december 1993.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Boel F.J. – Roobroeck, p.a. mevrouw Van Damme Jeanne, wonende te 9140 Temse, Cauwerbrug 22, ter grootte van 45,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, vak K-II-2, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 7 december 1943 en 13 februari 1951, , om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 6 december 1993.’²

De concessiehouder: Van Damme Jeanne
Cauwerburg 22
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Boel Frans Jozef Marie M	27/10/1876, te Temse	15/10/1943, te Temse	Temse - Markt	echtgenoot van Irma Francisca Roobroeck	19/10/1943 ³	- 151 - 105X
Roobroeck Irma Francisca V	17/10/1876, te Gent	3/1/1951 ⁴ , te Sint – Lambrechts - Woluwe	Sint - Lambrechts - Woluwe	weduwe van Boel Frans Jozef	11/1/1951 ⁵	- ? - 5X
Van Geyt Bernardus M	19/7/1857, te Temse	5/6/1953, te Temse	Rochester – New York, Mainstreet 1353 C	weduwnaar van Rose Herman, en neef van Frans Jozef Boel	9/6/1953 ⁶	- 95 - 76X

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., rouwbrief Jozef Frans Marie Boel

⁴ G.A.T., rouwbrief Irma Francisca Roobroeck

⁵ G.A.T., rouwbrief Irma Francisca Roobroeck

⁶ GA.T., rouwbrief Bernard Van Geyt

Laatste bijzetting: Op 9 juni 1953: De inhumatie van Bernard Van Geyt

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen als tweede in laan tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Links van dit grafperceel ligt dit van de familie Wilford (zie inventarisfiche nr. 27) en rechts van haar, bemerkt men een lege ruimte doordat enkele grafmonumenten werden weggenomen. Net haar ligging en haar monumentaliteit maken dat dit grafmonument de aandacht trekt van de toeschouwer. De goede zichtbaarheid van het grafmonument wordt op bepaalde tijdstippen van het jaar belemmerd doordat het wordt overwoekerd door klimopbegroeiing.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 552 cm
Diepte: 645 cm
Hoogte: 295 cm

- **De epigrafie:** Op de marmeren inscriptieplaat, centraal in het scherm, in Latijnse letters en verdiept:

In memoriam / Frans Jozef Marie / Boel / Burgemeester van Temse / scheepsbouwmeester / 27 oktober 1870 – 15 oktober 1943/ + / en zijne echtgenote / Irma Francisca / Roobroeck / 17 oktober 1870 – 3 januari 1951

Net daaronder, op een meer bescheiden marmeren rechthoekige inscriptieplaat, in Latijnse letters en verdiept:

Bernard van Geyt / 19-7-1857 + 5-6-1953

- **Het materiaal:** Het grafmonument en borduur: **Franse witsteen.**
De inscriptieplaten: **Carrara marmer.**

- Beschrijving :

Dit grafmonument is behoorlijk monumentaal en bestaat uit een immense graftuin met aan het hoofdeinde een monumentale stèle die is opgevat als een scherm. De borduur is opgebouwd in diverse niveaus waarbij het geheel een grasperk omzoomt. Centraal in het scherm zit een omkaderde rechthoekige marmeren inscriptieplaat vervat met daaronder een smalle rechthoekige inscriptieplaat, men kan deze opvatten als een vorm van decoratie binnen het sobere patroon. Aan weerszijden van deze inscriptieplaten, op de hoeken van het scherm, ziet men telkens twee vierkante pilasters met een eenvoudig basement, gladde schacht en Romeins Dorische kapitelen. De monumentale stèle wordt afgesloten door een geprofileerde kroonlijst.

- Bespreking:

Dit grafmonument is werkelijk groots opgevat en is tegelijk heel sober qua uitvoering. Deze aspecten in rekening gebracht gecombineerd met een klassieke toets maakt dit grafteken bijzonder aantrekkelijk. Net deze monumentaliteit, het uitzicht van het grafmonument en het gebruik van kostbare materialen doet vermoeden dat vooraanstaande individuen hier een laatste rustplaats vonden en dit is ook het geval. In dit grafperceel werd het hoofd van de Boelwerf, Frans Boel samen met zijn vrouw en neef begraven. In die zin kan men het grafmonument opvatten als een manier om de sociale status, ook na het uur van de dood, te tonen aan de buitenwereld.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument is opgetrokken uit Franse witsteen, die normaal gezien een rozige beige kleur vertoont. Dit is hier echter niet het geval, de steen heeft momenteel een groenachtige kleur. Dit is te wijten aan haar locatie onder een boomrijke omgeving. Dit leidt tot de conclusie dat het grafteken dringend nood heeft aan een grondige reinigingsbeurt. Voorheen werd het grafmoment enkele malen aan een onderhoud onderworpen door de werknemers van de Boelwerf. Dit bedrijf heeft echter enkele jaren geleden zijn deuren gesloten en nu lijkt niemand zich nog te bekommeren om het onderhoud.
- Enkele kleine barsten in het scherm en de borduur.
- De onderste inscriptieplaat verweert.

Huidige toestand: Dit grafmonument verkeert in een redelijk goede staat.

- **Vegetatie:** De vormgeving van de borduur creëert een grasperkje, de kroonlijst is volledig bedekt met klimopbegroeiing en taxusstruiken omzomen de borduur

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel/Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens

Frans Boel ⁷ werd op 27 oktober 1876 in Temse geboren. Hij is de kleinzoon van Bernard Boel (1798-1872), die de Boelwerf oprichtte in 1829 en de zoon van Joseph Boel (1833-1914), die zijn naam met de zaak verbond 'Scheepswerven Jos.Boel & Zonen'. Frans Boel ging naar de lagere school in de gemeenteschool van Temse, hij volgde gedurende een korte periode handels - en tekenlessen in Temse en Sint-Niklaas, vervolgens ging hij naar een kostschool in Mechelen. Van jongsaf aan betoonde Frans grote interesse in het scheepsbouwbedrijf van zijn vader. Samen met zijn broer César (1868-1942) nam hij het roer over in 1904. Frans Boel had echter geen ruime en deftig voorbereidende opleiding genoten. Hij compenseerde dit gebrek echter door zelfstudie en studiebezoeken in het buitenland. Zijn beperkte vooropleiding belemmerden hem niet uit te groeien tot een groot zakenman. Hij bleek al snel over heel wat kwaliteiten te beschikken waaronder een portie gezond verstand,

⁷ G.A.T., personaliamap Frans Boel.

een scherp inzicht, een grote werklust, een ijzeren wil en een zeldzaam doorzettingsvermogen. Hij beschikte daarnaast over een netwerk aan relaties die reikte tot de hoogste kringen binnen ons land. In 1914 bedroeg de oppervlakte van het bedrijf 11 hectare en 200 personen waren er tewerkgesteld. Vanaf 1922 startte men met de bouw van motorspitsen en een reeks Congo schepen. In 1930 telde het bedrijf zo'n 600 arbeiders en een 30-tal bedienden. César Boel, die de technische leiding op zich nam, verliet het bedrijf in 1933. Onder Frans' krachtige impuls en door zijn sterk commercieel en industrieel beleid kende de werf een enorme ontwikkeling. Tussen 1904 en 1943 boekte de werf meer dan 950 orders, waaronder ook een groot aantal zeeschepen en vrachtschepen van zo'n 2800 ton. Frans Boel overschreed de grenzen van zijn regio en liet zich gelden tot op internationaal niveau. Volgens de lijkrede van de heer Taels tijdens de uitvaart van Frans Boel, was Frans één van de pioniers die een stelsel toepaste om zijn werknemers meer te laten verdienen dan het gebruikelijke uurloon.

Frans Boel was een liberaal maar bij de gemeenteraadsverkiezing van 1932 koos hij voor de Katholieke Partij, een noodzakelijke stap op weg naar een politieke loopbaan. In 1933 werd hij tot burgemeester van Temse benoemd, een ambt die hij bekleedde tot aan zijn overlijden in het jaar 1943. Ook als burgemeester drukte hij zijn stempel op de Scheldegemeente, waarbij hij dan vooral de klemtoon legde op haar economisch, commercieel en toeristisch belang. Tijdens de Tweede Wereldoorlog koos hij resoluut voor de voortzetting van de scheepsbouwactiviteiten. Tijdens de afloop van de oorlog nam hij een zware risico door het aanvaarden van opdrachten van de Duitse bezetter. Op die manier hield hij echter een groot aantal werknemers aan de slag en behoevde hij hen ook voor deportatie. In 1941 ging een verordening van kracht die bepaalde dat alle leden van het Schepencollege ouder dan zestig jaar moesten worden vervangen. Frans Boel, toen zeventig jaar oud, vormde een uitzondering en mocht zijn post als burgemeester blijven bekleden.

Frans Boel was tijdens zijn leven voorzitter of beheerder van acht Belgische bedrijven actief in de scheepvaart -en verzekeringssector.

Daarnaast was hij dijkgraaf van de Eschpolder. In die hoedanigheid lag hij aan de basis van de duurzame versterking en verhoging van de omliggende dijken. Deze vormden een bescherming tegen mogelijke overstromingen en zij zorgden voor een aanzienlijke waardevermeerdering van de omliggende meersen en wijmlanden.

Hij was tijdens zijn leven ook ere - voorzitter van het Rode Kruis België en titularis van diverse erebenedigingen waaronder deze van officier in de Leopolds- en Kroonorde en kadet van de Arbeid Honoris Causa.⁸

Frans Boel overleed op 15 oktober 1943. Op het ogenblik van zijn overlijden telde de werf ongeveer 2000 werknemers. Zijn stoffelijk overschot werd de maandagavond na zijn overlijden overgebracht naar het gemeentehuis, waar de raadzaal werd omgevormd tot rouwkapel. Honderden mensen gingen zijn dode lichaam een laatste groet brengen. Tijdens zijn uitvaartplechtigheid werden negen lijkredes uitgesproken. Voor vele Temsenaren betekende het overlijden van Frans Boel een groot verlies en vanuit economisch oogpunt beschouwden ze deze scheepsbouwmeester als de Temsenaar van de twintigste eeuw.

Twee dagen na het overlijden overleed ook deken Jozef Rombout (1857-1943). Temse zat aldus in die periode zonder burgerlijke en geestelijke leider. Frans Boel werd opgevolgd door eerste schepen Jules de Frangh en deken Rombout door Alfons Raman (1883-1966). Op de boelwerf kwam Frans' zoon Jozef aan het hoofd te staan. Hij moest echter de tol betalen voor de economische collaboratie van zijn vader en de leiding kwam daarop in handen van Frans' schoonzoon Georges Van Damme. Deze man zorgde voor de grote doorbraak van de werf op internationaal vlak en hij bezorgde het bedrijf een wereldwijde reputatie. Georges Van Damme werd opgevolgd door zijn schoonzoon Philippe Saverys.

---

⁸ G.A.T., rouwbrief Jozef Frans Marie Boel.

Irma Francisca Roobroeck werd op 17 oktober 1876 in Gent geboren en zij was de vrouw van Jozef Frans Boel. Tijdens haar leven was zij lid van de Bond van het H. Hart. Zij werd vereerd met de gouden medaille van de orde van Leopold III.

Naam grafteken: Van Gansberghe – Van de Vreken

Ontstaansdatum: Onbekend

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: T. Pieters, Gent – Temse

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak K, laan II, nr. 5

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van:

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn: ?
- Aantal m²: ?
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. g.t.: ?

De concessiehouder:

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonend e te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Gansbergh e Joseph M	10/4/1828, te Temse	16/6/1891, te Temse	Temse - Kaai	weduwnaar van Amelia Theresia van de Vreken	18/6/1891 ²	- 118 - ?
Van de Vreken Amelia Theresia V	13/1/1832, te St. Amands	14/4/1885, te Temse	Temse - Kaai	echtgenote van Joseph Van Gansberghe	17/4/1885 ³	- 84 - ?
Van Gansbergh e Maria Cesarine Coleta Joanna V	In het jaar 1860, te Temse	18/9/1865, te Temse. Zij was toen 5 jaar oud oud.	Temse – Dorp	dochter van Joseph van Gansberghe en van Amelia Theresia Van de Vreken.	?	- 2 - ?
Van Gansbergh e Maria Josepha Alina V	14/11/1861 ⁴ , te Temse	6/1/1931, te Temse	Temse – Grote kaai	ongehuwde dochter van Joseph Van Gansberghe en van Amelie Theresia Van de Vreken	8/1/1931 ⁵	- 2 - ?
Van Gansbergh e Marie Joanna Amandina V	7/2/1864 ⁶ , te Temse	17/2/1906, te Temse	Temse – Kaai	ongehuwde dochter van Joseph Van Gansberghe en van Amelia Theresia Van De Vreken.	22/2/1906 ⁷	- 37 - ?
Van	14/4/1866 ⁸ ,	10/9/1894,	Temse –	ongehuwde	?	- 210

² G.A.T., Rouwbrief Joseph Van Gansberghe

³ G.A.T., Rouwbrief Amélie Thérèse Van De Vreken

⁴ G.A.T., Rouwbrief Aline Marie Van Gansberghe

⁵ G.A.T., Rouwbrief Aline Marie Van Gansberghe

⁶ G.A.T., Rouwbrief Amandine Van Gansberghe

⁷ G.A.T., Rouwbrief Amandine Van Gansberghe

⁸ G.A.T. Bidprent Van Gansberghe Maria Cesarina Coleta Joanna Camille

Gansbergh e Maria Cesarina Coleta Joanna Camille V	te Temse	te Temse	Kaai	dochter van Joseph Van Gansberghe en van Amelia Theresia Van De Vreken.		- ?
Van Gansbergh e Josef Frans Arthur M	19/1/1869, te ?	?	?	?	?	?
Van Gansbergh e Maria Isabella Desirea Clothildis V	30/7/1871, te ?	24/12/1939 , te Brecht	?	echtgenote van De Meester August Emiel Amatus Jozef	?	?
Van Gansbergh e Joannes Gustavus Maria Achillus M	In het jaar 1874, te Temse	31/10/1875 , te Temse. Hij was toen 10 maanden oud.	Temse – Kaai	zoon van Joseph Van Gansberghe en van Amelia Theresia Van De Vreken.	?	- 38 - ?
De Meester August Emiel Amatus Jozef M	12/2/1875, te Belsele	15/8/1933, te Temse	Temse – Kaai	echtgenote van Maria Isabella Desiree Clotilde Van Gansberghe .	18/8/1933 ⁹	- 113 - ?

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits niet een overlijdensdatum ontbreekt.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. In deze laan staan er nog slechts vier van de oorspronkelijk acht grafmonumenten overeind. Het grafteken werd opgetrokken op een ruim perceel met

⁹ G.A.T., Rouwbrief August De Meester

voldoende ruimte rondom zich. De boom, die links naast haar staat, vormt enigszins een belemmering om een optimaal beeld te krijgen van het grafmonument.

- **Schaal** : Dit grafmonument is vrij breed en hoog, dit laat een monumentale indruk na op de toeschouwer.

Afmetingen:

Breedte: 164 cm

Diepte: 78 cm

Hoogte: 332 cm

- **De epigrafie:** Op de marmeren inscriptieplaat, op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats der familie / Van Gansberghe – Van De Vreken / Mijnheer Joseph Van Gansberghe / geboren te Temsche den 10 april 1828 / aldaar overleden den 16 juni 1891 / zijne echtgenoot Dame / Amelia Van De Vreken / geboren te St. Amands den 13 januari 1832 / overleden te Temsche den 14 april 1885 / Hunne kinderen / Cesarine 1860 – 1865 Cesarine 1866 – 1884 / Aline 1861- Arthur 1869 - / Amandine 1864 – 1906 Clotilde 1871- / Achille 1874 – 1875.

- **Het materiaal:** De stèle: **Arduin**
Inscriptieplaat, rouwkrans en ineengestrengelde handen: **Carrara marmer**

- Beschrijving :

Deze monumentale stèle heeft een vrij massieve rechthoekige sokkelzone, die uit twee geledingen bestaat. Vier ronde gaten op de bovenste geleding doen vermoeden dat hierop oorspronkelijk een plaat hing. Op de bovenste geleding van de sokkelzone rust een opengewerkt driehoekig fronton, die in zekere zin een echo vormt van frontonvormige bekroning van het middenlichaam van de stèle. Het frontonveld wordt bekleed met de voorstelling van ineengestrengelde handen, die tegen een lobvormige achtergrond werden geplaatst. Een ononderbroken brede cirkel omringt de handen en hierop leest men: *Vereenigd bij God*. Op de afgevlakte top van het driehoekige fronton ligt een rouwkrans die is samengesteld uit laurierbladeren, linten en bolletjes. De rouwkrans draagt de initialen VG, die verwijzen naar de familienaam: Van Gansberghe. Boven deze sokkelzone strekt zich een breed middenlichaam uit. Het middenveld van dit lichaam is rechthoekig en wordt bekleed met een marmeren rechthoekige inscriptieplaat die bovenaan hol is afgerond. De inscriptieplaat werd met cirkelvormige hechtingsknoppen op het arduinen middenlichaam vastgehecht. Brede wangen zorgen voor een verbreding van het oppervlak van dit middenlichaam. Een frontonvormige bovenstructuur bekroont het middenlichaam van de stèle, haar vorm werd segmentair uitgehold. In de uitsparing werd ruimte gemaakt voor een medaillon waarvan haar invulling vandaag ontbreekt. Het tympanon is bekleed met lauriertakken die samenkomen bij een amandelvormig element. De top van het fronton is bekleed met een rozet. Bovenaan het grafmonument prijkt een smalle vierkante sokkelzone die wellicht aanvankelijk een kruisbeeld droeg. Het grafmonument draagt een signatuur: T. Pieters / Gent - Temse. IJzeren haken die bevestigd zitten langs elke flank van het grafmonument doen vermoeden dat het perceel aanvankelijk werd afgebakend.

- Bespreking:

Op dit ruim grafperceel staat het grafmonument, dat toebehoort aan de familie Van Gansberghe. Het grafmonument reconstrueert geen levensloop maar haar rijke vormgeving suggereert wel een zekere welstand. Uit biografisch onderzoek werd duidelijk dat enkele leden van deze familie handelaars waren. Waarin ze handel dreven is onduidelijk en ook het grafmonument geeft hierover geen verdere informatie prijs. Daarnaast hebben we ook het raden naar de invulling van het medaillon, misschien hing hier een Christushoofd of een rouwkrans. Dit grafmonument is vrij aantrekkelijk en zij onderscheidt zich, omwille van haar specifieke vormgeving, van de andere gedenktekens die in deze inventaris werden opgenomen. De ineengestremde handen getuigen van liefde en verbondenheid. Rond deze handen hangt een ononderbroken cirkel die erop wijst dat de dood de band tussen deze geliefden niet verbreekt maar dat deze voor eeuwig is. Ook de ringen rond de rechteringvinger duiden op deze eeuwige band.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument verzakt in de linkse richting.
- Enkele onderdelen ontbreken.
- De marmeren elementen zijn verweerd en zien zwart.
- De arduinen stèle begint te verweren.

Huidige toestand: Redelijk goed.

- **Vegetatie:** Een boompje rust tegen de linkerflank van het grafmonument.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Joseph Van Gansberghe werd op 10 april 1828 in Temse geboren en overleed er op 16 juni 1891. Hij was gehuwd met **Amelia Theresia Van De Vreken** (1832-1885). Hij was beroepshalve handelaar.¹⁰ **August Emiel Amatus Jozef De Meester** werd geboren op 12 februari 1875 te Belsele en overleed te Temse op 15 augustus 1933. Hij was gehuwd met **Maria Isabella Desiree Clotilde Van Gansberghe** (1871-1939) en was beroepshalve eveneens handelaar.¹¹

¹⁰ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1891, Joseph Van Gansberghe.

¹¹ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1933, August Emiel Amatus Jozef De Meester.

Uit de bidprenten van **Marie Jeanette Amandine Van Gansberghe, August Emiel Aimé De Meester en Amélie Thérèse Van De Vreken** valt af te leiden dat de familie Van Gansberghe vrij godvruchtig was. ¹²

---

¹² - G.A.T., Bidprent Marie Jeanette Amandine Van Gansberghe
- G.A.T., Bidprent August Emiel Aimé De Meester
- G.A.T., Bidprent Amélie Thérèse Van De Vreken

Naam grafteken: Geen naam

Ontstaansdatum: Onbekend

Type: Stèle

Stijl: Neogotiek

Steenhouwer: Th. Pieters, Temse.

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak K, laan II, nr. 6

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van:

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:** ?
- **Aantal m²:** 14, 40 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. g.t.:** ?

De concessiehouder:

Gegevens over begravenen: Hierover vond men niets terug.

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Laatste bijzetting: ?

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. In deze laan staan er nog slechts vier van de oorspronkelijk acht grafmonumenten overeind. Het grafmonument werd opgetrokken op een ruim perceel met voldoende ruimte rondom zich. Geen enkel aspect belemmert de goede zichtbaarheid van dit monument.

- **Schaal:** In vergelijking met enkele andere grafmonumenten, opgenomen in deze inventaris, is dit grafmonument eerder bescheiden. Dit neemt niet weg dat het gedenkteken toch behoorlijk imposant is.

Afmetingen:

Breedte: 184 cm

Diepte: 38 cm

Hoogte: 440 cm

- de **epigrafie:**

Op het arduinen casement, op de sokkelzone van de stèle, in Gotische letters en verdiept:

L'homme n'est que poussière / mais l'âme reflet de dieu / est éternelle.

Op een lint dat rond de linkse zuil werd gewikkeld, in Latijnse letters en verdiept:

Aie / Piété / de mon / âme.

Op een lint dat rond de rechtse zuil werd gewikkeld, in Latijnse letters en verdiept:

Toi / aujourd'hui / hier à moi.

- Het **materiaal:** Wat er nog rest van de stèle: **Arduin**

- **Beschrijving :**

Een monumentale neogotische arduinen stèle werd in de Westelijke hoek van de begraafplaats tegen de buitenmuur geplaatst. De stèle bestaat uit twee basisstructuren: een sokkelzone en een middenlichaam met bekroning. Op een lage en smalle arduinen plint lijkt het ganse lichaam van de stèle te rusten. In de lancetnis zat wellicht oorspronkelijk een marmeren spitsboogcasement met daarop een epigrafie. Dit casement leunt op een rechthoekig arduinen veld die deel uitmaakt van de sokkelzone. In een casement die hierin werd aangebracht leest men: *L'homme n'est que poussière mais l'âme reflet de dieu est éternelle*. De onderste geleiding van de stèle wordt aan weerszijden geflankeerd door smalle colonetten met bekroningen die doen denken aan torenspitsen. Rond elk van deze met klimop omrankte colonetten hangt een drapering met een epigrafie. Op de linkse drapering leest men: *Aie piété*

de mon âme en op de rechtse: *Toi aujourd'hui hier à moi*. Onderaan rechts naast het arduinen casement op de sokkelzone van de stèle: de signatuur van de steenhouwer: TH. Pieters, Tamise. Het frontaal draagt ofwel de voorstelling van een gotische vierpas met drie gestileerde bladeren ofwel de voorstelling van een uil. Het is moeilijk uitsluitsel te geven over wat er precies staat afgebeeld. Het frontaal is versierd met hogels en wordt finaal bekroond door een Latijns kruisbeeld met uiterst spitse uiteinden van de kruisarmen. Deze uiteinden doen denken aan pijlpunten. Centraal op het punt waar beide armen elkaar kruis bemerkt men een gotische vierpas.

- Bespreking:

Deze stèle bevat diverse aspecten als: het spitsboogcasement, de vierpassen en het frontaal met hogels, die haar onder de neogotische koepel plaatsen. Het was vooral de katholieke burgerij die opteerde voor een grafmonument in de neogotische stijl. Zowel de aard van de spreuken, als de bekroning met het Latijns kruisbeeld bevestigen het vermoeden dat hier katholieken begraven liggen. De aard en de omvang van het grafmonument doen vermoeden dat de familie die hier ligt begraven behoorlijk welstellend was. *Toi aujourd'hui hier à moi* kan men interpreteren als een memento mori, die de toeschouwer op een directe manier confronteert met zijn eigen sterfelijkheid. Mocht er een uil op het frontaal staan afgebeeld dan is het grafmonument van een extra symbool voorzien die refereert naar de nacht en de dood. Dit grafmonument is een mooi voorbeeld van hoe bepaalde steensoorten als marmer en arduin niet goed gedijen in onze weersomstandigheden. Slechte weersomstandigheden in ons land zorgen ervoor dat bepaalde steensoorten beginnen te verweren, barsten en breuken vertonen, afbrokkelen en finaal worden weggenomen. Woekerende plantengroei en de erosie die veroorzaakt wordt door de weerselementen maken dat grafmonumenten en de natuur soms in elkaar lijken over te gaan. De plaat die is verdwenen droeg wellicht een inscriptie die ons verder zou kunnen helpen met de identificatie van de deze overledene(n).

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen grafmonument is sterk verweerd.
- De stèle vertoont op enkele plaatsen breuken.
- Bepaalde delen van de stèle lijden onder groenaanslag.
- Het spitsboogcasement ontbreekt.
- Het kruisbeeld bovenaan is gebroken en ontbeert nu enkele onderdelen.
- De epigrafie is niet langer goed leesbaar.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Rechts van de stèle staat een enorme boom die invloed heeft op het uitzicht van de stèle.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken

Biografische gegevens

Over deze familie vond men geen biografische gegevens terug, vermits men niet weet aan welke familie dit grafmonument toebehoort.

Naam grafteken: De Sutter - Meeus

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Joanna Meeus, in 1912.

Type: Gietijzeren kruis

Stijl: Eclecticisme met overwegend neogotische en art nouveau kenmerken.

Uitvoerder: Onbekend

Type begraafing: In volle grond

Ligging: Vak K, laan III, nr. 2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Familie Jacobus De Sutter – Meeus

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 19 juni 1912
- **Termijn:** 25 jaar
- **Aantal m²:** 3 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. g.t.:** 24 september 1938

Er werd beslist om de concessie niet te hernieuwen.

¹ G.A.T., Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Meeus Joanna V	12/6/1842 ² , te Temse	11/6/1912 ³ , te Temse	Temse - Markt	echtgenote van Jacob August De Sutter	?	- 100 - ?
De Sutter Jacob August t M	12/12/1840 ⁴ , te Gent	3/2/1917, te Temse	Temse in de Eechoutdriesstra t	weduwnaar van Meeus Joanna	?	- 35 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in februari 1917: De inhumatie van Jacobus De Sutter.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument staat zowat alleen in het midden van een laan, waar alle andere grafmonumenten reeds zijn verdwenen. Dit gietijzeren kruis, is bijzonder goed zichtbaar.

- **Schaal:** bescheiden

Afmetingen:

Breedte: 102 cm
Diepte: 38 cm
Hoogte: 230 cm

- **De epigrafie :** Op de arduinen sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / Der / Familie / Jacobus De Sutter – Meeus

- **Het materiaal:** Kruisbeeld: **Gietijzer**
Sokkelzone: **Arduin**

- Beschrijving :

Hier zien we een gietijzeren kruisbeeld met Christusfiguur, dat op een eenvoudige doch sierlijk afgewerkte arduinen sokkel rust. De contouren van de sokkelzone worden gevormd

² G.A.T., Bidprent Joanna Meeus

³ G.A.T., Bidprent Joanna Meeus

⁴ G.A.T., Bidprent Jacobus Augustus De Sutter

door een afwisselend ritme van holle en bolle uitstulpingen. Een aftekening links bovenaan vertelt ons dat de sokkelzone aanvankelijk wellicht een portretmedaillon droeg. Daarnaast draagt de sokkel een ingebeitelde epigrafie. Een gietijzeren kruis met Christusfiguur rust op een arduinen voetstuk. We zien een bescheiden lineair ajour uitgewerkt gietijzeren kruisbeeld met daarin de voorstelling van een amfora, een doodshoofd en een Christusfiguur.

De kruisarmen vertrekken vanuit een centraal punt waarin zich het hoofd van gekruisigde Christus bevindt. Deze kruisarmen eindigen allen in een gotische driepas. De okselzones van de kruisarmen werden ingevuld met spitse blad - of vlammotieven. Binnen dit gietijzeren kruis lijkt zich een dynamiek te ontplooiën waarin rechte en kromme lijnen het tegen elkaar lijken op te nemen. Het grafmonument wordt niet afgebakend.

- Bespreking:

Dit is het enige gietijzeren kruis, dat op deze begraafplaats nog overeind staat. Haar uniciteitswaarde en haar sierlijkheid verlenen haar een zekere aantrekkingskracht.

Het grafmonument is eclectisch qua stijl omwille van de vermenging van barokke (memento mori), klassieke (amfora) en gotische (driepas) en art nouveau (fijne organische lijnvoering) motieven. De keuze voor een gietijzeren kruisbeeld met Christusfiguur verraadt een Christelijke geloofsovertuiging.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument verzakt naar links.
- Verdwenen portretmedaillon.
- Bedekt met gele korstmossen en verdere groei van groene mossen.
- Het gietijzeren kruis is volledig verroest.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in niet zo'n goede staat.

- Vegetatie: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Jacob August De Sutter werd op 12 december 1840 in Gent geboren en overleed in Temse op 3 februari 1917. Hij was gehuwd met **Joanna Meeus** (1842-1912). Jacob was beroepshalve werktuigkundige⁵ en Joanna was lid van verschillende liefdadige genootschappen.⁶

⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1917, Jacob August De Sutter.

⁶ G.A.T., Bidprent Joanna Meeus

Naam grafteken: Pelagie - Nonneman

Ontstaansdatum: Onbekend

Type: Sokkel met kruisbeeld

Stijl: Eclecticisme

Ontwerper: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak K, laan III, nr. 5

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:** ?
- **Aantal m²:** 3 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. g.t.:** ?

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen: Hierover vond men niets terug.

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Laatste bijzetting: ?

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen midden in een laan en ligt er wat verlaten bij, daar de naburige grafmonumenten werden weggenomen. Het grafteken is zeer goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 125 cm
Diepte: 38 cm
Hoogte: 290 cm

- De **epigrafie:** Op een inscriptieplaat die op de sokkelzone is bevestigd, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / van / Petrus – Pelagie – Nonneman.

Op de sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

R.I.P.

- Het **materiaal:** Het grafmonument: **Arduin**
De inscriptieplaat en papaverkrans met lint: **carraramarmer**
De kettingen die bevestigd zijn aan het grafmonument: **Ijzer**
De knoppen die de inscriptieplaat aan het grafmonument bevestigen: **Brons**

- Beschrijving :

Dit grafmonument bestaat uit een sokkelzone die een kruisbeeld draagt. De arduinen sokkelzone rust op een smalle rechthoekige plint. De onderste geleding van de sokkel draagt de formule: R.I.P. Haar middenlichaam is bekleed met een rechthoekige marmeren inscriptieplaat waarvan de bovenste rand hol is afgerond. Bronzen bloemetjes bevestigen deze inscriptieplaat op de arduinen ondergrond. Een hevige verjonging van de sokkelzone markeert de overgang naar het Latijns kruisbeeld. Deze geleding wordt in het midden bekleed met een medaillon met daarin de voorstelling van een Maltezerkruis. Het kruisbeeld dat op de sokkelzone rust, heeft kruisarmen die eindigen in een vreemd motief. Met enige verbeelding ontwaart men in deze vormgeving een gotische driepas. Deze uiteinden dragen gestileerde florale motieven. Een papaverkrans met afhangende linten, die is opgehangen aan een arduinen haakje bevindt zich centraal op de kruising van beide kruisarmen. Naar beneden toe zwelt de verticale arm en deze eindigt in het voetstuk van het kruisbeeld. Dit voetstuk heeft afgeronde bolle contouren. De buitenrand van het gehele grafmonument wordt herhaald in een

ondiepe groef binnen het lichaam. Zilverkleurige ijzeren kettingen hangen gebroken en slordig vast aan de sokkel. Oorspronkelijk werd het grafperceel dus afgebakend.

- Bespreking

Dit grafmonument is heel sober, zegt niet veel en staat wat geïsoleerd in zijn laan. Daarnaast beschikken we over geen enkel gegeven betreffende de overledenen, die binnen dit perceel werden begraven. Waren Petrus en Pelagie broer en zus, man en vrouw? We worden volledig in het ongewisse gelaten en misschien maakt dit haar net interessant.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument verzakt naar rechts.
- De marmeren inscriptieplaat is verweerd en ziet zwart.
- De arduinen stèle is verweerd.
- Het grafmonument wordt bedekt met mossen.
- De zilverkleurige kettingen hangen los aan de zijanten.
- De paaltjes zijn verdwenen.
- De bronzen knoppen lopen groen uit.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens

Over deze overledenen vond men geen biografische gegevens terug.

Naam grafteken: Pycke - Pauwels

Ontstaansdatum: De concessie werd aangekocht in het jaar 1908. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Sokkel met kruisbeeld

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan II, nr. 7

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Pycke Alexander

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 30 december 1908
- **Termijn:** **25 jaar**
- **Aantal m²:** 6 m²
- **Vervaldatum:**
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd.** 24.9.1938 / 13.3.1984

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: Pycke Rita
Oeverstraat 24
9140 Temse

Rita Pycke gaf op 4 november 2003 toelating tot opruiming van het grafmonument. Deze opruiming heeft echter nog steeds niet plaatsgevonden.

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Pycke Philip Alexander M	21/4/1864 ² , te Rupelmonde	20/8/1919, te Temse	Temse in de Oeverstraat	echtgenoot van Pauwels Maria	?	- 132 - ?
Pauwels Maria V	28/6/1870, te Temse	1/4/1954, te Temse	Temse in de Oeverstraat 24	weduwe van Philippus Alexander Pycke	6/4/1954 ³	- 52 - 43X
Welter Christiaan Alexander Edmond Maria M	24/2/1953, te Temse	13/3/1953, te Sint-Niklaas	Temse in de Oeverstraat 24	zoontje van Gijsbertus Johannes Welter en van Rita Lea Cyrilla Philomena Pycke	?	- 58 - 10X
Pycke Marcollus Philip Alexander M	26/9/1909, te Temse	11/10/1962	Amsterdam	echtgenoot van Vierkant Marie	16/10/1962	- ? - 125X

Laatste bijzetting: 16 oktober 1962: De inhumatie van Pycke Marcollus Philip Alexander

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, die vrijwel volledig is ingevuld met kalvariebergen. Dit grafteken werd geplaatst op een vrij ruim perceel en ligt op die manier wat afgezonderd van haar burens die vrij dicht tegen elkaar aanleunen. Het grafmonument zelf is goed zichtbaar, maar de begroeiing vooraan in de graftuin verhindert een goede zichtbaarheid van de kleine inscriptieplaten, die tegen de sokkel werden geplaatst.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

² G.A.T. personaliamap Pycke

³ G.A.T., Rouwbrief Maria Joanna Pauwels

Afmetingen:

Breedte: 287 cm
Diepte: 260 cm
Hoogte: 280 cm

- De **epigrafie:** Op een marmeren inscriptieplaat die met bronzen knoppen werd vastgehecht op de arduinen sokkel, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der Familie / Pycke – Pauwels

Op een arduinen inscriptieplaat die links achteraan in de graftuin ligt, in Latijnse letters en verdiept:

Verenigd / in 't leven / gescheiden / door 't graf / de dood breekt / de banden / der liefde / niet af.

Op een arduinen inscriptieplaat die rechts achteraan in de graftuin ligt, in Latijnse letters en verdiept:

Hier rust / Christiaan Wester / * 24-2-'52 / + 13-3-'53.

- Het **materiaal:** Sokkel, kruisbeeld, postamenten en kleine inscriptieplaten: **Arduin**
Christusfiguur: **Porselein**
Inscriptieplaat op de sokkel: **Carrara marmer**
Kettingen: **Ijzer**

- Beschrijving :

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een grafperceel dat afgebakend wordt door zes uiterst eenvoudige arduinen paaltjes waartussen zilverkleurige gepinde kettingen hangen. De kettingen zijn overal nog in goede staat, behalve deze langs de rechterflank, die beiden gebroken zijn. De graftuin is vrijwel volledig ingevuld met een Ericastruik. Het grafmonument bestaat uit een sokkelzone met daar bovenop een kruisbeeld. Een smalle rechthoekige arduinen plaat met een frontonachtige bekroning rust tegen de onderste zone van deze sokkel. Twee kleine vierkante arduinen inscriptieplaten rusten tegen deze arduinen plaat. Het vierkante middenlichaam van de sokkel wordt bedekt door een marmeren inscriptieplaat met een originele contourering, die met bronzen bloemenknoppen op de sokkel werd vastgehecht. De sokkelzone verjongt naar boven toe en draagt op haar smalste geleding een palmet. Op deze sokkelzone rust een Latijns kruisbeeld waarvan de kruisarmen eindigen in een vorm die doet denken aan pijlpunt. Uitgespaarde gestileerde florale motieven versieren het veld binnen deze kruisarmen. Op het punt waar beide armen elkaar kruisen staat de formule: IHS. Daaronder hangt een porseleinen Christusfiguur.

- Bespreking:

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een behoorlijk ruim perceel. Hier ligt een koppel begraven die beroepshalve kleinhandelaars waren in kledingstukken. De aanwending

van een bepaalde symboliek die zou kunnen verwijzen naar het beroep van kleremaker werd hier achterwege gelaten. Hun grafmonument is vrij bescheiden maar tegelijk heeft het ook iets bevalligs. Het grafteken werd bekleed met enkele standaardelementen als een Christusfiguur en een palmet die het grafmonument helemaal geen uniek karakter verlenen. Inspiratieloos grijpt men terug naar standaardtypologieën waarbij een unieke toets achterwege blijft. Door het combineren van enkele standaardelementen verkrijgt men echter een grafmonument conform de smaak en voorkeur van de opdrachtgever.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument helt naar voren.
- De marmeren inscriptieplaat op sokkel is verweerd en ziet zwart.
- De bronzen hechtingsknoppen lopen groen uit.

Huidige toestand: Behoorlijk goed

- **Vegetatie:** De graftuin wordt vrijwel volledig ingevuld door een Ericastruik.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁴

Philip Alexander Pycke werd op 21 april 1864 te Rupelmonde geboren en overleed op 20 augustus 1919 te Temse. Hij was gehuwd met **Maria Pauwels** (1870-1954).

In de personaliamap van de familie Pycke staat te lezen dat Alexander Pycke een winkelier/kleermaker was van beroep en zijn vrouw Maria Pauwels staat hierin vermeld als handelaarster.

---

⁴ G.A.T. personaliamap Pycke

Naam grafteken: Verbruggen

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Joannes Bart Verbruggen, in 1906.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld.

Stijl: Eclecticisme

Ontwerper: A. De Bruyne, Temse.

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan II, nr.9

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** ?
- **Termijn:** ?
- **Aantal m²:** 3,75 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. g.t.:** ?

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Verbruggen Joannes Bart M	19/8/1847, te Gent	8/2/1906 of 1908, te Temse	?	weduwnaar van Eugenia Theresia Claeyesen	?	?

Laatste bijzetting: Ergens in februari 1908 of 1906: De inhumatie van Verbruggen Joannes Bart

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, die vrijwel volledig is ingevuld met kalvariebergen. Er is voldoende ruimte tussen de opeenvolgende grafmonumenten en het grafmonument van de familie Verbruggen is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden

Afmetingen:

Breedte: 78 cm

Diepte: 38 cm

Hoogte: 220 cm

- **De epigrafie:** Op een arduinen drapering, op de rotsformatie van de Kalvarieberg, in Latijnse letters en verdiept:

Ter gedachtenis van / Mr. Joannes Baptista Verbruggen / weduwnaar van / Dme Eugenia Theresia Claeyesen / Geb. te Gent 19 oogst 1847 / overl. te Temsche 8 feb. 1906 / De Bruyne.

- **Het materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**

- Beschrijving:

Aan het hoofdeinde van het grafperceel staat een kalvarieberg met kruisbeeld. Het grafmonument bestaat uit een tweeledige rotsformatie met daarop een rustiek kruisbeeld. Op een bakstenen plint rusten twee stapels rotsblokken. De bovenste geleiding draagt een drapering die rond de rotsformatie hangt, met daarop een epigrafie. Vanonder deze drapering klampt klimopbegroeiing zich vast aan de rotsformatie en klimt ze de hoogte in. Op de rotsformaties werd een rustiek kruis geplaatst. Dit rustiek kruis heeft de vorm van een Latijns kruisbeeld waarbij beide gesculpteerde armen boomstammen voorstellen. Rondom de

kruisarmen hangt een banderol waarop niets vermeld staat. Het grafperceel is niet langer afgebakend.

- Bespreking

Dit grafmonument van Joannes Verbruggen heeft dezelfde typologie als enkele anderen in de laan. Het is een uiterst eenvoudig en bescheiden grafmonument en dit type staat symbool voor de bijbelse passage van de kruisiging op Golgotha. De keuze voor dergelijke typologie suggereert een Christelijke geloofsovertuiging van de overleden familie. Het ontbreekt ons op dit ogenblik aan biografische gegevens en dit grafmonument weet ons hierover niets meer te vertellen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument is verweerd.
- Het grafmonument is bedekt met mossen.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde zonder begroeiing.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens

Over deze man vond men geen biografische gegevens terug.

Naam grafteken: Van Hoeck - Goffa

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Desideer Van Hoeck, in het jaar 1906.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld.

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan II, nr. 11

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van Hoeck – Goffa Charles

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 13 juni 1906
- **Termijn:** 25 jaar
- **Aantal m²:** Oorspronkelijk bedroeg de oppervlakte 4 m² waarbij de concessie op 22 december 1938 werd uitgebreid tot 7 m².
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. g.t.:** 24 september 1938

De concessiehouder: Van Hoeck Raymond

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Durletstraat 59
2018 Antwerpen

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Begraven	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Hoeck Desideer M	28/8/1876 ² , te Temse	3/5/1906, te Temse	Temse - Kaai	ongehuwde zoon van Karel Lodewijk van Hoeck en van Maria Celestina Goffa	?	- 104 - ?
Goffa Maria Celestina V	28/8/1843 ³ , te Temse	23/5/1913, te Temse		echtgenote van Karel Lodewijk Van Hoeck	?	- 97 - ?
Van Hoeck Karel Lodewijk M	26/2/1840 ⁴ , te Temse	21/10/1919, te Temse	Temse - Kaai	weduwnaar van Maria Celestina Goffa	?	- 165 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in oktober 1919: De inhumatie van Van Hoeck Karel Lodewijk.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, die vrijwel volledig is ingevuld met kalvariebergen. Er is voldoende ruimte tussen de opeenvolgende grafmonumenten en het grafmonument van de familie Van Hoeck – Goffa is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 284 cm
Diepte: 264 cm
Hoogte: 277 cm

² G.A.T., Bidprent Desideer Van Hoeck

³ G.A.T., Bidprent Maria Celestina Van Hoeck

⁴ G.A.T., Bidprent Karel Lodewijk Van Hoeck

- De **epigrafie:** Op de arduinen drapering, die omheen de rotsformatie hangt, in Latijnse letters en verdiept en zwart gekleurd:

Rustplaats / der / familie / Karel Van Hoeck – Goffa.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**

- **Beschrijving :**

Aan het hoofdeinde van een graftuin staat een kalvarieberg met rustiek kruisbeeld. De graftuin wordt omzoomd door een arduinen borduur zonder paaltjes of kettingen. Op een lage en smalle rechthoekige arduinen plint rust een tweeledige rotsformatie. Rondom de bovenste stapel rotsblokken hangt een drapering met epigrafie. Vanonder de drapering zie je gesculpteerde klimopbeplanting, die zich vastklampt aan de rotsformatie en zo naar boven klimt. Op de rotsformatie prijkt een rustiek kruisbeeld waarbij de kruisarmen boomstammen voorstellen. Rondom de kruisarmen hangt een arduinen banderol zonder epigrafie.

- **Bespreking:**

Een rustiek kruis is opgericht op een formatie van rotsblokken die een evocatie vormt naar Golgotha. De keuze voor dit type geeft gestalte aan de katholieke geloofsovertuiging van de familie. Dit grafmonument stelt de toeschouwer verder niet in staat om de levensloop van de overleden te reconstrueren. Deze kalvarieberg is vrijwel identiek aan het exemplaar wat verderop in de laan dat toebehoort aan Joannes Verbruggen (zie inventarisfiche nr. 34). Dit doet het vermoeden rijzen dat men hier te maken heeft met seriewerk waarbij men een standaardtype naar eigen smaak en budget aankleedt. Het grafteken van de familie Van Hoeck – Goffa is enorm sober en bescheiden aangekleed in vergelijking tot enkele andere grafmonumenten die in deze inventaris werden opgenomen.

- **Bewaringstoestand:**

Schadebeeld:

- Het grafmonument is bedekt met gele korstmossen.
- De arduinen stèle is verweerd.
- Het grafmonument verzakt in de linkse richting
- De arduinen borduur is gebroken.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een behoorlijk goede staat.

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezels en is onbeplant.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Desideer Van Hoeck werd op 28 augustus 1876 in Temse geboren en overleed er ongehuwd op 3 mei 1906. Beroepshalve was hij een handelaar.⁵ **Karel Lodewijk Van Hoeck** werd op 26 februari 1840 in Temse geboren en overleed er op 21 oktober 1919. Hij was gehuwd met **Maria Celestina Goffa** (1843-1913). Beroepshalve was hij zoutzieder.⁶

---

⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1906, Desideer Van Hoeck.

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1919, Karel Lodewijk Van Hoeck.

Naam grafteken: Vergauwen – De Wolf

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1906. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Sarcofaag met stèle

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan II, nr.12

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Vergauwen – De Wolf

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 25 juli 1906
- **Termijn:** **25 jaar**
- **Aantal m²:** 4 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** 24 September 1938

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Het betreft alleszins **een vervallen concessie**. In 1964 richtte één van de enige overblijvende familieleden, F.Segers een brief aan het gemeentebestuur van Temse. Hij deelde hierin mee dat hij vernomen had dat de concessie niet langer voor vernieuwing vatbaar was en dat hij op de hoogte wilde gebracht worden van het moment van definitieve ontruiming. Het grafmonument staat echter vandaag nog steeds overeind.

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Vergauwen Charles M	28/4/1851, te ?	?, te Duitsland ²	?	?	?	?
De Wolf Victorie Ludovica V	1/1/1854, te ?	?, te Antwerpen ³	?	?	?	?

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits men over geen overlijdensdata beschikt.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan die vrijwel volledig is ingevuld met kalvariebergen. Het grafmonument is geplaatst op een voldoende ruim perceel en staat er maar wat alleen bij, vermits er drie grafmonumenten langs haar rechterzijde werden weggenomen. De boom die, bij wil van de natuur, uit de zerk komt priemen belemmert het totaalbeeld van dit grafmonument. Ondanks dit gegeven is het grafmonument vrij goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 190 cm
Diepte: 230 cm
Hoogte: 232 cm

- De **epigrafie:** Op het middenlichaam van de arduinen stèle, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd: _

Rustplaats / der familie / Karel Vergauwen – De Wolf

Op de sokkelzone van de arduinen stèle, net boven de sarcofaag, in

² In de Concessiegegevens staat vermeld dat men over geen datum beschikt in de volkstelling.

³ In de concessiegegevens staat vermeld dat men over geen datum beschikt in de volkstelling

Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

R.I.P.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**
Kettingen: **Ijzer**
Portretmedaillons: **Porselein**

- Beschrijving :

Dit grafmonument bestaat uit twee typologieën, een sarcofaag en een stèle, die met elkaar gecombineerd werden en ingebed zijn in podium. Het arduinen podium lijkt een puzzel van diverse onderdelen die in elkaar werden gepast. In een uitsparing in dit podium rust een hellende sarcofaag waarbij op het vlakke overkragende deksel een eenvoudig kruisbeeld in hoogrelief werd uitgewerkt met onderaan de voorstelling van een palmtak in laagrelief, met steel links onder. Aan het hoofdeinde van de sarcofaag staat een arduinen stèle waarbij haar voetstuk steunt op het arduinen podium. Een eenvoudige rechthoekige sokkelzone heeft bovenaan een groef die de overgang markeert naar de het middenlichaam van de stèle. De vorm van het middenlichaam vertoont gelijkenissen met een ingezwenkte klokgevel. Het middenlichaam draagt boven -en onderaan een porseleinen ovalen portretmedaillon met de afbeelding van de echtelingen. Daartussen bevindt zich de epigrafie. De stèle wordt bekroond door een eenvoudig kruisbeeld die omwille van de cirkelvormige invulling van de okselzones refereert naar een Keltisch kruisbeeld. Het grafperceel wordt afgezoomd door drie postamenten langs elke flank. Tussen deze paaltjes hingen aanvankelijk zilverkleurige ijzeren kettingen die niet langer in tact zijn. De twee paaltjes links en rechts vooraan zijn omver gevallen. Centraal vooraan werd er ruimte vrijgemaakt voor een bidbankje. Links groeit er een boompje bij wil van de natuur uit het podium.

- Bespreking:

Voor het grafmonument van de familie Vergauwen – De Wolf, opteerde men voor een combinatie van een sarcofaag met een stèle. Deze combinatie is zeker niet uitzonderlijk binnen de funeraire traditie. Toch tracht men zich steeds van andere gelijkaardige exemplaren te onderscheiden door de specifieke aankleding van het grafteken. In principe vertelt dit grafmonument niet echt een verhaal aan de toeschouwer. Enkel de twee kruisbeelden en de formules D.O.M en R.I.P. doen vermoeden dat er hier een godvruchtig gezin begraven ligt. De aanwending van de portretmedaillons, laat weinig aan de verbeelding over en creëert een levendig beeld van de overleden echtelingen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het ganse grafmonument is bedekt met gele korstmossen.
- Bedekking met gele korstmossen
- Groei van onkruid.
- Het grafmonument en dan vooral het podium vertoont talrijke breuken en barsten.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Er groeit een boompje doorheen het podium, links in het midden.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens:

Over de overledenen vond men geen biografische gegevens terug.

Naam grafteken: De Leenheer – Goffa

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Goffa Marie Rosalie, in 1914.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan II, nr.16

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Leenheer – Goffa Alfons

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 24 juni 1914
- **Termijn:** **25 jaar**
- **Aantal m²:** 3 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd.:** 12 december 1942 / 13 februari 1962 / 1 December 1992

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: Denise Rombouts
Paviljoenlaan 10, Bus 5
2610 Wilrijk

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Goffa Marie Rosalie V	9/11/1847 ² , te Temse	6/5/1914, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	echtgenoot van Alfons De Leenheer	9/5/1914 ³	- 117 - ?
De Leenheer Alfons M	8/10/1948 ⁴ , te Temse	7/5/1914, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van Goffa Maria Rosalie	9/5/1914 ⁵	- 119 - ?
De Leenheer Karel Alfred M	In het jaar 1885, te ?	12/6/1945, te Antwerpen	?	echtgenoot van Vercammen Maria	16/6/1945	- ? - 75X

Laatste bijzetting: 16 juni 1945: De inhumatie van De Leenheer Karel Alfred.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Deze kalvarieberg met rustiek kruisbeeld is gelegen op de hoek van een laan, die grotendeels is ingevuld met andere kalvariebergen. Het grafteken is uitermate goed zichtbaar.

- **Schaal:** Achter dit monument strekt zich een laan uit, die ingevuld wordt door een reeks monumentale grafmonumenten. Men kan aldus, wanneer men de vergelijking maakt, dit exemplaar gaan beschouwen als uitermate bescheiden.

Afmetingen:

Breedte: 153 cm
Diepte: 232 cm
Hoogte: 231 cm

- **De epigrafie:** Op de rotsformatie van de kalvarieberg: op een stuk arduinen perkamentrol, in Latijnse letters, verdiept:

² G.A.T., Bidprent Marie Rosalie Goffa en Alfons De Leenheer

³ G.A.T., Rouwbrief Marie Rosalie Goffa en Alfons De Leenheer

⁴ G.A.T., Bidprent Marie Rosalie Goffa en Alfons De Leenheer

⁵ G.A.T., Rouwbrief Maria Rosalie Goffa en Alfons De Leenheer

Rustplaats / der familie / De Leenheer / Goffa.

Op de onderste geleding van de kalvarieberg: op een smalle rechthoekige carrara marmeren inscriptieplaat: is de tekst onleesbaar geworden.

- Het **materiaal:** Kalvarieberg en borduur: **Arduin**
Inscriptieplaat helemaal onderaan het grafmonument: **Carrara marmer**

- Beschrijving:

Dit grafperceel bestaat uit een kleine graftuin die bezaaid is met kiezelstenen met aan haar hoofdeinde een kalvarieberg met rustiek kruisbeeld. Het grafmonument is opgebouwd in drie geledingen: een sokkelzone, een rotsformatie en een kruisbeeld. De sokkelzone bestaat uit twee geledingen: een onderste zone draagt een casement met de formule R.I.P. De bovenste zone draagt een marmeren inscriptieplaat met een epigrafie die onleesbaar is geworden, bovenaan helt een vlak schuin naar boven toe. Een volgende geleding bestaat uit een superpositie van twee rotsformaties met op de bovenste zone, centraal bovenaan een arduinen haak waaraan een perkamentrol hangt. Op deze zone rust een rustiek kruis waarbij de armen boomstammen voorstellen. Op de horizontale arm hangt een banderol. De graftuin wordt omzoomd door een arduinen borduur.

- Bespreking:

Hier zien we een uiterst eenvoudig en bescheiden grafmonument. Dit type grafmonument refereert naar de bijbelse passage over Golgotha. Met deze informatie in het achterhoofd rijst het vermoeden dat hier een katholieke familie ligt begraven.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld: - Het arduin van het grafmonument is wat verweerd.

- Groei van groene mossen.

- De marmeren inscriptieplaat is verweerd en ziet zwart.

Huidige toestand: Globaal gezien verkeert het grafmonument in een behoorlijk goede staat.

- **Vegetatie:** Onbeplant grindperk dat bestrooid werd met kiezels.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Alfons De Leenheer werd op 8 oktober 1848 in Temse geboren en overleed er op 7 mei 1914. Hij was gehuwd met **Maria Rosalia Goffa** (1847-1914) en was beroepshalve

vleeshouwer.⁶ Hij was bovendien onder - voorzitter van het syndicaat der verenigde vleeshouwers van Temse en omliggende streken.⁷

---

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1914, Alfons De Leenheer.

⁷ G.A.T., Rouwbrief Marie Rosalie Goffa en Alfons De Leenheer

Naam grafteken: Andries – Van Bergen

Ontstaansdatum: Deze concessie werd in het jaar 1875 aangekocht en dus ving men vermoedelijk in dit jaar aan met de bouw van het grafmonument. Dit wordt bevestigd door de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent.

Type: Cippus

Stijl: Neoklassiek

Steenhouwer: Edmond Paternotte

Type begraving: Grafkelder

Ligging: Vak J, laan IV, nr.1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Andries – Van Bergen Dionysius

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 8 augustus 1874/ 27 februari 1875
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 27,33 m².
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: ?

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Bergen Maria Josepha Constantina V	21/9/1838 ² , te Aarschot	2/5/1873, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	echtgenote van Andries Dionysius Florentinus Franciscus	?	- 102 - ?
Andries Dionysius Florentinus Franciscus M	16/10/1830 ³ , te Weert	16/5/1904, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	weduwnaar van Maria Josepha Constantia Van Bergen	19/5/1904 ⁴	- 131 - ?
Andries Maria Josepha Joanna Hendrika V	16/11/1862 ⁵ , te Temse	20/1/1920, te Temse	Temse-Markt	echtgenote van De Decker Theodoor Jozef Antoon Maria	24/1/1920 ⁶	- 18 - ?
De Decker Theodoor Jozef Antoon Maria M	11/6/1862 ⁷ , te Sint-Niklaas	8/7/1938, te Temse	Temse-Markt	weduwnaar van Maria Josepha Joanna Henrica Andries	13/7/1938 ⁸	- 95 - ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² G.A.T., Bidprent Maria Josephine Constance Van Bergen

³ G.A.T., Rouwbrief Dionysius Florentinus Franciscus Andries

⁴ G.A.T., Rouwbrief Dionysius Florentinus Franciscus Andries

⁵ G.A.T., Rouwbrief Maria Josefa Johanna Hendrika Andries

⁶ G.A.T. Rouwbrief Maria Josefa Johanna Hendrika Andries

⁷ G.A.T., Rouwbrief Theodoor Jozef Antoon Maria De Decker

⁸ G.A.T., Rouwbrief Theodoor Jozef Antoon Maria De Decker

Andries Alfred Maria Jozef Benedikt M	31/7/1864, te Temse	26/10/1923 , te Temse	Temse in de Kasteelstraa t	weduwnaar van Titeca Elvira Ludovica	?	- 161 - ?
Titeca Elvira Ludovica V	7/7/1867, te Laken	?, te Engeland	Temse in de Kasteelstraa t	echtgenote van Andries Alfred Maria Jozef Benedikt	?	- ? - ?

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits een overlijdensdatum ontbreekt.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument van de familie Andries – Van Bergen ligt in een laan tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats en zij bevindt zich links van de grafkapel van de familie Wauters – Braeckman (zie inventarisfiche nr. 12). De aanwezigheid van de grafkapel doet geen afbreuk aan de goede zichtbaarheid van dit grafmonument. De cippus ligt in een laan, die ingevuld is met monumentale grafmonumenten, die zich op een voldoende ruime afstand van elkaar bevinden.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 655 cm
Diepte: 450 cm
Hoogte: 395 cm

- **De epigrafie:** Aan de voorkant van de cippus⁹, verdiept in de arduinen ondergrond, in een Latijns lettertype:

Rustplaats / der/ familie / Andries-Van Bergen

Op een smalle strook als onderdeel van de sokkel van de cippus :

Andries-Titeca Van Bergen-Andries

Op de rechterflank van de cippus, verdiept in Latijnse letters op een arduinen glad gezaagde inscriptieplaat:

Dame / Maria-Josepha-Constanina / VANBERGEN / geboren te Aarschot / den 21 september 1838 / overleden te Temsche / den 2 mei 1875.

⁹ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 255.. Zo zag het epitaaf eruit, op het moment dat deze werd opgetekend door Amedée De Schoutheete de Tervarent. De inscripties in het vet betreffen latere toevoegingen.

Op de linkerflank van de cippus, verdiept in Latijnse letters op een arduinen glad gezaagde inscriptieplaat:

Dionysius Fl.Franciscus / Andries / Burgemeester van Temsche / Gemeenteraadslid / Ridder in de Leopoldsorde / geboren te Weert den 16 oktober 1830 / overleden te Temsche den 16 mei 1904.

Op een arduinen muurplaat, links van de cippus:

Theodoor De Decker / 1862-1938 / gedurende veertig jaren / vrederechter des kantons / en zijn huisvrouw / Maria Andries / 1862-1920.

- Het **materiaal**: Cippus: **Arduin**
Borduur: **Breuksteen**

- Beschrijving:

De monumentale cippus van de familie Andries - Van Bergen is geplaatst voor de buitenmuur in de Noordelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. Onder het podium bevindt zich een grafkelder. Amedée de Schoutheete de Tervarent vermeldt dit grafmonument in zijn inventaris en op dat moment was het gedenkteken nog in volle opbouw. De cippus werd opgetrokken in arduin, met vier glad gezaagde inscriptieplaten langs elke flank. Aanvankelijk werd het grafmonument bekroond door een gesluerde funeraire urn die naar het zuiden was gericht.¹⁰

De cippus is geplaatst op een lage arduinen plint die rust op een monumentaal podium die werd opgetrokken uit breuksteen. De sokkelzone bestaat uit twee geledingen, in de onderste zone werd een eenvoudig Latijns kruis gebeiteld en de smalle rechthoekige geleding erboven draagt een epigrafie. Vanaf deze laatste geleding ziet men een trapsgewijze versmalling die overgaat in het middenlichaam. Dit middenlichaam draagt langs elke flank een arduinen casement dat langs elke zijde, behalve achteraan, een epigrafie draagt. Overkragend lijstwerk bedekt het middenlichaam. Centraal in dit lijstwerk bemerkt men een omega-teken met in haar boogrand D.O.M. De vier hoeken van de cippus worden versierd met palmetacroteria. De gesluerde urn, die de cippus bekroonde is nu verdwenen. Op de rechterflank, in de linkerbovenhoek van de onderste geleding van de sokkelzone bemerkt men de signatuur van de steenhouwer: Edm. Paternotte, Visscherij 32, Gent.

Links van de cippus ziet men een arduinen muurplaat die een epigrafie draagt. Tegen de muur rechts achteraan hangt een ovalen medaillon met daarin een kruisbeeld.

- Bespreking:

In de grafkelder liggen enkele vooraanstaande personen binnen de gemeente begraven. Voor hen werd een monumentaal, kostbaar, in het oog springend maar toch behoorlijk sober grafmonument opgetrokken. Het grafmonument maakt indruk op de voorbijganger en op die manier kan men haar enigszins interpreteren als een middel van de overleden families om hun sociale status over de grenzen van de dood heen te bestendigen. De aanwezigheid van de Latijnse kruisbeelden en de formules D.O.M. en R.I.P. verwijzen naar de Christelijke geloofsovertuiging van de familie. Het omega – teken verwijst naar het einde van alle dingen.

---

¹⁰ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 255.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduin waaruit de cippus is opgebouwd is wat verweerd.
- De cippus vertoont enkele barsten.
- Groei van groene mossen.

Huidige toestand: De cippus onderging een gebruikelijk verouderingsproces. Het podium en de borduur verkeren echter in uiterst goede staat. Globaal kan men zeggen dat het grafmonument de tand des tijds behoorlijk goed heeft doorstaan.

- **Vegetatie:** In de graftuin die bezaaid is met kiezels, werden aan de linker- en rechterkant van de cippus yucca's aangeplant. De bakstenen muur achter de cippus is volledig begroeid met klimop die zoiets als een groenscherm vormt achter het grafmonument.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
Artiestiek
Historisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens

Dionysius Florentius Franciscus Andries¹¹ werd op 16 oktober 1830 geboren als oudste zoon van Florentius Joannes Andries en van Maria Anna Lemmens. Zowel zijn vader als zijn grootvader vertoefden in politieke kringen, beiden waren aanvankelijk schepen van Weert om later tot burgemeester te worden benoemd. Buiten het feit dat Dionysius (Denis) naar het college van Aarschot ging is er over zijn opleiding, zijn jeugdijaren en zijn militaire dienst niets bekend. Op 2 mei 1852 kwam Denis zich in Temse vestigen. Op 31 juli 1861 huwde Denis Andries met **Maria Constantina Van Bergen** (1838-1873) waarop het koppel zich ging vestigen in de Kasteelstraat nr. 313 te Temse. Het paar kreeg vijf kinderen, drie meisjes en twee zonen: **Maria Josepha** (1862-1920), **Alfred Maria** (1864-1923), Florentia (1866-1894), Julius Marie (1868-1923) en Augusta.

In 1852 stichtten de ondernemers Denis Andries en zijn schoonbroer Benedikt Brijs in Temse een onderneming, die gespecialiseerd was in de bewerking van jutegarens. Het personenvennootschap kreeg de naam 'Andries, Brijs en Compagnie' en was gevestigd in de oude gebouwen van het voormalige klooster 'Sint Anna ten Troost' in de Kasteelstraat. In de volksmond stond het bedrijf bekend als 'Het Klodde' omdat ze aanvankelijk het afval van vlas verwerkten. In 1856 kende het bedrijf een technologische uitbreiding en in 1857 werd er een gasinstallatie geplaatst om de werkruimten te verlichten. In 1857 verschaftte de fabriek werk aan zo'n honderd werknemers. Dit aantal zou blijven toenemen tot eind de jaren 1870 waarop een algemene industriële malaise toesloeg. Gevolgen hiervan waren een verminderde tewerkstelling en het voeren van een voorzichtige politieke inzake technologische innovatie. In 1858 kenden de werkplaatsen van de vlasspinnerij een uitbreiding en er werden twee ketels

---

¹¹ G.A.T., Personaliamap, Dionysius Andries. - Biografie van Dionysius Andries door Ingrid Van Bosch academiejaar 1987/1988 voor de rijksuniversiteit van Gent, 1^e kan geschiedenis

geplaatst en een schouw van meer dan dertig meter hoog geplaatst. Vanaf 1864 begon men jutegrunderstof te verspinnen en zo werd de firma 'Andries, Brijs en Compagnie' de eerste jutespinnerij in België.

In 1871 werd in het bedrijf een stoommachine van 100 P.K. geplaatst wat een belangrijke verbetering voor het bedrijf betekende.

In 1906 kreeg het bedrijf een nieuwe benaming 'Etablissement Andries en Brijs' en men kocht een nieuwe stoommachine van 490 P.K. aan. In de periode van de Eerste Wereldoorlog werden de werkzaamheden in het bedrijf volledig stilgelegd en alle grondstoffen en afgewerkte producten werden opgeëist. Het bedrijf kwam gehavend uit de oorlog waarop de familie Andries besloot zich terug te trekken uit het bedrijf en haar aandeel over te laten aan de Comptoir Linier van Rijsel. De spinnerij van Andries en Brys behield tot na de Eerste Wereldoorlog zijn familiestructuur.

In 1919 werd het bedrijf gereorganiseerd tot een naamloze vennootschap onder de naam 'N.V. Dacca, ancien établissement Andries, Brijs en co'. Op 1 april 1972 werd de bedrijvigheid binnen de onderneming gestaakt en op 31 december 1979 ging de firma Dacca op in een fusie met de N.V. Waasland: de verenigde weverijen in het industriepark West te Sint-Niklaas.

Denis Andries behoorde tot de rijke burgerij en naast zijn bezigheden als industrieeel mengde hij zich zowel in diverse culturele verenigingen als in politieke middelen.

Denis Andries was tussen 1889 en 1903 erevoorzitter van de Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia. Daarnaast was hij ook erevoorzitter van het Davidsfonds, afdeling Sint-Niklaas en van de Academie. In 1903 werd hij door de koning tot ridder in de Leopoldsorde geslagen omwille van bewezen diensten aan de nijverheidssector.

Denis Andries was een gelovig, hij was Deken van het Allerheiligste Sacrament des Autaars en lid van verschillende godvruchtige genootschappen binnen de parochie van Temse. Hij was tevens een sociaal geëngageerd man waarbij zieken en minder bedeelden steeds terecht konden. Hij heeft zich ook ingezet voor het onderwijs en tijdens zijn bewind als burgemeester werden avondscolen en zondagsklassen voor volwassenen ingericht. De scholen kenden een modelinrichting en werden bevolkt met bekwaam personeel.

Denis Andries werd in 1872 gemeenteraadslid in Temse. In die hoedanigheid ging hij zich inzetten voor de verdere bloei en vooruitgang van deze gemeente. Op 2 februari werd hij benoemd tot schepen en onder zijn gezag zouden diverse grote projecten worden uitgevoerd. Denis Andries werd in 1888 benoemd tot burgemeester van Temse, een ambt die hij bekleedde tot aan zijn dood in 1904. Tijdens zijn bewind kreeg de gemeente een nieuw gemeentehuis dat in 1906 werd ingehuldigd. Op 25 mei 1890 werd hij verkozen tot provincieraadslid. Een kandidatuur die hij aanvaardde om trachten een eind te maken aan de debacles binnen de katholieke partij in het kanton. Zijn aandacht zou zich binnen deze functie specifiek focussen op de belangen van de burgerij, de koophandel, de landbouw en nijverheid en op alles wat ten goede kwam aan de provincie.

Denis Andries overleed op 16 mei 1904 in zijn geliefde Temse.

Theodoor De Decker¹² werd geboren op 11 juni 1862 te Sint-Niklaas als lid van een voorname en rijke familie. Zijn vader Ludovicus De Decker en zijn moeder Maria Verwilghen waren beiden bekende figuren in Sint-Niklaas en hun beider familienamen klonk zowel in het Waasland als ver daarbuiten bekend in de oren. Tussen 1873 en 1879 genoot Theodoor De Decker zijn Middelbaar onderwijs aan het St. Jozef Klein-Seminarie te Sint-Niklaas, waar hij Grieks-Latijn studeerde. Tussen 1879 en 1884 ging hij rechten studeren in Leuven. In zijn studentenjaren was hij lid van het 'Taal en letterlievend studentengenootschap' en daarnaast was hij secretaris van het 'Comité organisateur de la fête musicale flamande'.

---

¹² G.A.T., Personaliamap, Theodoor De Decker

In 1890 werd hij benoemd tot vrede rechter van het Kanton Temse, waarop hij zich in Temse kwam vestigen in het oude griffierhuis aan de Markt.

Theodoor De Decker was een gelovige man en hij verleende graag zijn medewerking aan de verspreiding van het katholieke geloof. Omwille van zijn godvruchtigheid werd hij zowel te Sint-Niklaas als te Temse aangezocht lid te worden van de Kerkfabriek. In 1923 maakte hij deel uit van het Ere – comité van het Eucharistisch congres van het Waasland. Zijn geloofsovertuiging zette hij om in de praktijk. Hij zou immers ontelbare individuen in nood met raad en daad en materiële steun geholpen en gesteund hebben

Daarnaast was hij lid van diverse politieke en sociale organisaties en in die hoedanigheid zette hij zich in om allerhande sociale problemen van de baan te ruimen. Hij was een Vlaamsgezind man die een grote interesse betoonde in de lokale en de nationale geschiedenis en die zich inzette voor de bevordering van het culturele leven en de wetenschap.

Als sociaal werker was hij in Sint-Niklaas actief bij de opbouw van het Gildenhuis en als lid van de ‘Beschermtcomités voor de werkmanswoning’ was hij begaan met de verbetering van de woontoestand van de arbeidersbevolking. Hij stond ook aan de wieg van de mutualiteitswerking binnen de gemeente Temse.

Vóór 1914 was Theodoor De Decker ondervoorzitter van het ‘Katholiek Vlaamsch Arrondissementsverbond van Waas’. In 1914 stond hij op de lijst van de plaatsvervangers voor de parlamentsverkiezingen maar vanwege een beslissing van de minister van rechtswegen mocht de ‘Vlaming’ De Decker zich geen kandidaat stellen.

In de jaren vóór de Eerste Wereldoorlog ging de Vlaamse strijd zich gaan toespitsen om de vernederlandsing van de Gentse Universiteit. Theodoor De Decker was voor velen de aangewezen man om als voorzitter van de kantonale Commissie voor de vernederlandsing van de universiteit van Gent, de actie te leiden. Door zijn toedoen zouden de plaatselijke leiders van de onderscheiden politieke partijen het manifest ondertekenen en op die manier het belang van die Vlaamse eis ondersteunen. De Vlaamsgezindheid van De Decker gaat terug tot in zijn studentenjaren en ontloek wellicht onder de invloed van Professor P. Alberdingk-Thijm. Theodoor De Decker heeft echter na de Eerste Wereldoorlog moeten boeten voor zijn Vlaamse overtuiging, omwille van het feit dat hij behoorde tot de uiterst radicale fractie van de Vlaamse beweging en hij de raad van Vlaanderen steunde tijdens de Duitse bezetting. Ondanks het feit dat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog voor de geallieerden spioneerde en daarvoor na de oorlog het Oorlogskruis ontving van het Britse leger, werd hij toch door het Belgisch Ministerie van Justitie voor de duur van één jaar uit zijn ambt van vrede rechter ontzet.

Theodoor De Decker was in grote mate gefascineerd door de geschiedenis en was bijgevolg lid van verschillende wetenschappelijke verenigingen. Zelf schreef hij ook enkele werken waaronder ‘Omwandeling ten jare 1645 in de parochie Temsche’ een uitgave die dateert uit 1908 en een werk met de titel ‘Geldelijke toestand ener Wase Parochie in ’t midden der 17^e eeuw’ die verscheen in de Annalen van de oudheidkundige Kring van het Land van Waas.

In het culturele leven te Temse was Theodoor De Decker een belangrijke figuur en dit zowel vóór als na de Eerste Wereldoorlog. In 1893 stichtte hij het Davidsfonds te Temse waarvan hij het voorzitterschap op zich nam. Als kunstkenner en liefhebber riep hij de kring ‘Arti et Caritate’ in het leven met als doel kunsttentoonstellingen te organiseren waarvan de opbrengst werd geschonken aan de minderbedeelden. Hij hield tientallen voordrachten over de meest uiteenlopende onderwerpen en hij zou dan ook vier maal de eerste prijs in ‘déclamation’ behalen in het St. Jozef Klein-Seminarie. Hij musiceerde ook en was verbonden aan de Symphonische Kring Edgard Tine, waar hij de piccolofluit bespeelde.

Wat zijn persoonlijke leven betreft valt te vermelden dat Theodoor De Decker op 10 mei 1887 huwde met **Andries Maria Josepha Joanna Henrica**. Zij werd geboren in Temse op 16 november als dochter van de burgemeester Denis Andries. Theodoor en Maria kregen een

dochter Maria Josepha Coleta Francisca De Decker, die geboren werd in Sint-Niklaas op 6 maart 1889. Theodoor De Decker overleed op 8 juli 1938 in Temse.

Andries Alfred Maria Jozef Benedikt¹³ werd op 31 juli 1864 geboren als tweede kind van Denis Andries en Maria Van Bergen. Alfred Andries trouwde met **Elvira Titeca** (1867-?). Samen met Achiel Brys¹⁴ (1851-1911) baatte hij Alfred Andries het familiebedrijf van hun ouders verder uit. Alfred Andries was burgemeester van Temse van 1920 tot 1923. Tijdens zijn burgemeesterschap kenden de socialisten een doorbraak te Temse. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verbleef Alfred Andries in Engeland waar hij hulp bood aan vluchtelingen en frontsoldaten. Hij was tijdens zijn leven ook erevoorzitter van de Onderlinge Bijstand en lid van talrijke broederschappen. Vanaf 1914 tot aan zijn overlijden in het jaar 1923, was hij voorzitter van de Kerkfabriek van de Dekanale Onze Lieve Vrouwekerk waarvan hij sinds 1905 was.

---

¹³ G.A.T., Personaliamap, Dionysius Andries

¹⁴ Zie inventarisfiche nr. 86, Brys – Van Bergen

Naam grafteken: Wittock – Van Landeghem

Ontstaansdatum: Dit grote grafperceel werd aangekocht in het jaar 1886.

In de inventaris van Amedée de Schoutheete de Tervarent is er enkel sprake van het linkermonument. Op het moment dat hij zijn inventaris opstelde (tussen 1873-1875) was dit monument in opbouw. Wanneer de andere monumenten precies werden opgericht is mij onbekend.

Type: - Monument links: Stèle, - Monument rechts: Sokkel met kruisbeeld. – Vooraan in de graftuin: Miniatuur zerk.

Stijl: - Monument links: Neoklassiek, - Monument rechts: Eclecticisme, miniatuurzerk: Onbepaald. Deze diversiteit zorgt ervoor dat het geheel als eclectisch kan worden bestempeld.

Uitvoerder: Onbekend

Type begraafing: Grafkelder

Ligging: Vak J, laan IV, nr.2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Wittock Vitalis

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 25 januari **1886**
- Termijn: **25 jaar**
- Aantal m²: 14,24 m².
- Vervaldatum: 25 januari 1911
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: De concessie werd tot vier maal toe hernieuwd en is **goed tot 25 januari 2011**

De concessiehouder: Dhr. Heyrman

Gegevens over begravenen:

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Somers Petrus Fernand Joseph ² M	1/5/1810, te Gent	7/3/1878, te Sint-Niklaas	?	?	?	?
Van Landeghem Rosalia V	5/8/1809, te Temse	24/1/1877, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	echtgenote van Petrus Ferdinand Josephus Somers	?	- 12 - ?
Cammaert Carola Maria Anna Josepha V	8/2/1886, te Bornem	15/7/1978, te Ukkel	Ukkel, Groeselenberg 57	weduwe van August Wittock, echtgenote van Eugene Maria Jacques Schlögel.	19/7/1978	- ? - 111X
Wittock Auguste ³ M	16/2/1881, te Temse	4/6/1937, te Brussel	?	echtgenote van Cammaert Carola Maria Anna Josepha	8/6/1937 ⁴	- ? - ?
Wittock Benediktus M	30/10/1809, te Temse	27/3/1878, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van Barbara Philippart en van Isabella van Landeghem	?	- 64 - ?
Phillipart Barbara V	4/12/1812, te Hamme	8/11/1844, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	echtgenote van Benediktus Wittock	?	- 197 - ?
Wittock Jan Franciscus M	5/7/1839, te Temse	20/12/1902, te Temse	Temse in de Visserstraat	echtgenoot van Maria Adolphina Nyssen	24/12/1902 ⁵	- 246 - ?

² De naam van deze man werd niet teruggevonden in de overlijdensakten

³ De naam van deze man werd niet teruggevonden in de overlijdensakten

⁴ G.A.T., Rouwbrief Auguste Wittock

⁵ G.A.T., Rouwbrief Wittock Jean François

Inventarisnummer: 39

Wittock Celestina Adelaide V	29/1/1841 ⁶ , te Temse	21/6/1914, te Temse	Temse in de Schoolstraat	weduwe van Joannes Petrus Van Puyvelde	25/6/1914 ⁷	- 150 - ?
Wittock Vitalis ⁸ M	18/3/1842, te ?	Waarschijnlijk in het jaar 1900 want hij zou 58 jaar geworden zijn.	?	?	?	- ? - ?
Wittock Leo ⁹ M	in het jaar 1843 ¹⁰ , te ?	In het jaar 1843, want hij zou overleden zijn toen hij drie maanden oud was.	?	?	?	- ? - ?
Wittock Emmanuel Honorius M	24/8/1844, te Temse	2/9/1927, te Temse	Temse in de veldstraat	weduwnaar van Celina Maria De Strobbeleir	6/9/1927 ¹¹	- 117 - ?
Van Landeghem Isabella V	19/12/1812, te Temse	6/2/1874, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	echtgenote van Benediktus Wittock	?	- 20 - ?
Wittock Augustinus Maria Frans M	22/7/1847, te Temse	4/12/1909	Temse in de Schoolstraat	ongetrouwd	?	- 275 - ?
Wittock Josephus Theophilus Maria M	8/3/1851, te Temse	17/10/1894, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	echtgenoot van Anna Magdalena Victorina Van Roie	?	- 240 - ?
Wittock Josephina V	4/3/1853, te Temse	21/3/1853, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	?	?	- 48 - ?
Wittock Maria Clementina Josephina V	9/8/1854, te Temse	10/11/1905, te Temse	Temse in de Schoolstraat	ongetrouwd	?	- 238 - ?
Schlögel Eugène Maria Jacques	15/9/1905, te Brussel	26/11/1985, te Sint Pieters - Woluwe	1150 Sint Pieters Woluwe – Avenue Julius	weduwnaar van Cammaert	2/12/1985	- 184 - 184X

⁶ G.A.T., Rouwbrief Celestine Adelaïde Wittock

⁷ G.A.T., Rouwbrief Celestine Adelaïde Wittock

⁸ De naam van deze man werd niet in de overlijdensakten teruggevonden

⁹ De naam van deze jongen werd niet in de overlijdensakten teruggevonden

¹⁰ G.A.T., Personaliamap Wittock/Van Landeghem

¹¹ G.A.T., Rouwbrief Emmanuel Honoré Wittock

M		Caesar 11	Carola Maria Anna Josepha	
---	--	-----------	---------------------------------	--

Laatste bijzetting: Op 2 december 1985: De inhumatie van Schlögel Eugène Maria Jacques.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafperceel is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze laan werd grotendeels ingevuld met monumentale grafmonumenten die zich op een voldoende ruime afstand van elkaar bevinden. De twee rechtopstaande gedenktekens en het miniatuurzerk werden geplaatst op een heel ruim grafperceel. Het totaalbeeld is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Het totaalbeeld: Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 600 cm
Diepte: 443 cm
Hoogte: 382 cm

- **De epigrafie:** Op het middenlichaam van de stèle, van het linkse grafmonument, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

D.O.M. / Ter zaliger gedachtenis / van d'Heer / Benedictus WITTOCK / geboren te Temsche den 30 october den 20 october 1809 / aldaar overleden den 27 maart 1878 / en van zijne eerste echtgenoot / Dame Barbara PHILIPPART, / geboren te Hamme den 4 december 1812, / overleden te Temsche den 8 november 1844, / en van hunne kinderen / Franciscus oud 63 jaren / Celestina oud 73 jaren / Vitalis oud 58 jaren / Leo oud 3 maanden / Honorius oud jaren / en van zijne tweede echtgenoot / Dame Isabella VAN LANDEGHEM, / geboren te Temse den 19 december 1812, / aldaar overleden den 6 februari 1874, / en van hunne kinderen / Augustinus oud 62 jaren / Josephus oud 43 jaren / Josephina oud 17 dagen / Maria oud 51 jaren / dat hunne zielen in vrede rusten.

Tegen de sokkel van het linkse monument ligt een zwarte granieten plaat, in opgelegde Latijnse letters:

Eugene Schögel / 1905-1985 / époux de / Dame Carola / Cammaert.

Vooraan, op de sokkelzone van het rechtermonument, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

D.O.M. / Ter zalige gedachtenis / van mijnheer / Petrus Ferdinand Joseph Somers / geboren te Gent den 1 mei 1810 / overleden te St. Nicolaes den 7 maart 1878 / en van zijne echtgenote / jufvrouw / Rosalia Van Landeghem / geboren te Temsche den 5 aug. 1809 / aldaar overleden den 24 januari 1877 / dat hunne zielen in vrede rusten.

Op een arduinen inscriptieplaat, die tegen de voet van het rechtermonument rust, in Latijnse letters en verdiept:

CI – GIT / Carola Cammaert / 8•2•1886 - 15•7•1978 / veuve de / August Wittock / épouse de Eugene Schlögel / R.I.P. .

Op de arduinen zerk, vooraan in de graftuin, in Latijnse letters en verdiept:

R.I.P. / August Wittock / consul général / d'Autriche / née à Tamise le / 16 février 1881 / décède à Bruxelles le / 4 juin 1937 / priez pour lui.

- Het **Materiaal:** Alles wat je kunt waarnemen binnen het grafperceel: **Arduin**
Behalve de smalle rechthoekige inscriptieplaat met de naam van Eugene Schlögel: **Graniet**

- Beschrijving :

Het grafmonument van de familie Wittock is gelegen in de Noordelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. Op het moment dat Amedée de Schoutheete de Tervarent zijn inventaris maakte was dit grafmonument nog in opbouw.¹² We hebben hier te maken met een bijzonder ruim grafperceel waar er plaats werd geboden aan drie afzonderlijke gedenktekens, die allen een plaats hebben gekregen in een graftuin, die bezaaid is met kiezelstenen en die werd afgeboord door een arduinen borduur zonder paaltjes of ijzeren kettingen. Op de rechterhoek vooraan hangt een haakje dat is bevestigd aan het podium van het grafperceel van de familie Andries. Dit doet vermoeden dat het grafperceel van de familie Wittock van Landeghem werd voorzien van een ijzeren ketting om dit grafperceel van de wereld der levenden af te bakenen.

Vooraan, in het midden van de borduur heeft men een arduinen knielbankje geplaatst dat gebroken is.

- De linkerstèle: is een monumentale Neoklassieke Stèle. Het middenlichaam van de stèle rust op een getrapte sokkelzone die uit vier geledingen bestaat. Het middenlichaam van de stèle is lang en rechthoekig en draagt een epigrafie. Bovenaan het middenlichaam werd ruimte gelaten voor een fries die twee omgekeerde brandende fakkels draagt. Daarboven bevindt zich een vlakke overkragende lijst met daarop een blind gelaten gebogen frontonveld dat wordt bekroond door een uiterst eenvoudig en fijn Latijns kruisbeeld. Tegen de sokkelzone van deze stèle rust een granieten inscriptieplaat.

- Het rechtermonument: Men kan dit grafmonument beschrijven als een sokkel die een monumentaal kruisbeeld van Keltische inspiratie draagt. De getrapte arduinen sokkelzone bestaat uit vier geledingen waarbij de bovenste geleding is opgevat als een rechthoekig segment met daarin een arduinen casement die de epigrafie draagt. Deze sokkelzone vormt de basis voor het kruisbeeld. Een arduinen inscriptieplaat werd onderaan vastgehecht aan de sokkelzone van het grafmonument. Op de voet van dit kruisbeeld bemerkt men de voorstelling van een memento mori, in de vorm van een skelet met twee gekruiste tibiae. Twee sierlijke voluutmotieven flankeren de onderste partij van de verticale kruisarm. Deze voluutmotieven lijken te rusten op een voetstuk die samen met het vanitasmotief de bekroning vormen van de sokkelzone. Het kruisbeeld draagt rondom de kruising van beide kruisarmen

---

¹² De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes.* In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 254-255. Zo zag het epitaaf eruit, op het moment dat deze werd opgetekend door Amedée De Schoutheete de Tervarent. De inscripties in het vet betreffen latere toevoegingen.

een cirkelvorm waardoor ze sterke gelijkenissen vertoont met een Keltisch kruisbeeld. Elk segment van deze cirkelvorm in de okselzones werd verrijkt met gestileerd loofwerk. De geometrische vormen van het kruisbeeld en van de cirkel gaan hand in hand met dit organisch aspect van het loofwerk. De uiteinden van de kruisarmen werden gedecoreerd met schelpmotieven.

- Het miniatuurzerk: vooraan in de graftuin ligt een uiterst sober rechthoekig zerkje die een epigrafie draagt. Het decoratieve aspect werd hier volledig achterwege gelaten.

- Bespreking:

We hebben hier te maken met een heel ruim grafperceel en toch geeft het geheel maar een lege en sobere indruk. Voor deze behoorlijk kapitaalkrachtige familie was het wellicht niet echt belangrijk om onder een prachtig en monumentaal grafmonument begraven te worden maar wel om samen als een familie een laatste rustplaats te vinden. Beide grafmonumenten dragen symbolen die verband houden met de dood. De omgekeerde fakkels vormen het symbool voor het uitdovende leven. Het skelet met de twee dijbeenderen (tibiae) is een vanitasmotief, die de toeschouwer confronteert met zijn eigen sterfelijkheid. De aanwezigheid van de Kruisbeelden duiden op de Christelijke geloofsovertuiging van de familie. Voor het kruisbeeld van het rechter grafmonument werd inspiratie gehaald bij de Keltische cultuur. Door de aanwending van dit motief grijpt men terug naar een vormentaal die dateert uit het prille begin van het westerse christendom

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen knielbankje vertoont enkele breuken.
- De linker arduinen stèle is verweerd.
- De linker arduinen stèle vertoont enkele breuken en barsten.
- Het miniatuurzerkje verzakt in de kiezelgrond.
- Het rechter grafmonument verkeert in een betere staat maar deze vertoont ook enkele barsten in de sokkelzone.

Huidige toestand:

Het rechter grafmonument verkeert in een betere staat dan het linker. Het linker grafmonument verkeert in een minder goede staat. Het rechter grafmonument en het miniatuurzerkje verkeren in een behoorlijk goede staat.

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezelstenen en is onbeplant. Klimopbegroeiing overwoekert op bepaalde tijdstippen doorheen het jaar het rechter grafmonument.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens¹³

Omdat ieder zijn levensverhaal zowat in elkaar overloopt en vele familieleden iets te maken hebben gehad met het familiebedrijf heb ik besloten niet ieder individu apart te behandelen maar hun verhaal als een geheel aan te pakken.

Benedict Wittock werd op 30 oktober 1809 geboren als zoon van Emmanuel Wittock en Joanna Catharina Pilaet. In 1838 trad hij in het huwelijk met **Barbara Philippart** (1812-1844), een winkelierster uit Hamme en samen kregen ze vijf kinderen: Jan Frans (1839-1902), Celestine Adelaïde (1841-1914), Vitalis (1842-1900), Leo Adolphus (1843) en Emmanuel Honoré (1844-1927). Benedictus woonde aanvankelijk met zijn gezin in de Akkerstraat en was werkzaam als huisschilder, verver, glazenmaker en winkelier. Tijdens zijn eerste huwelijksjaren verkeerde Vlaanderen in een crisisperiode. Net in die periode besliste Benediktus Wittock, wellicht onder invloed van het succes van zijn dorpsgenoot William Wilford, zich op de textielsector toe te leggen. Zijn overstap zou hem plaatsgevonden in het jaar 1842. Kort daarop op 8 november 1844, enkele maanden na de geboorte van Emmanuel Honoré overleed Barbara Phillipart. Benediktus Wittock hertrouwde echter twee jaar later met de brouwersdochter **Isabella Van Landeghem** (1812-1874), eveneens afkomstig uit Temse. Samen kregen zij vijf kinderen: ééntje werd doodgeboren, Josephina werd geboren in 1853 maar overleed enkele maanden na haar geboorte, Augustinus (1847-1909), Theophilus (1851-1894) en Maria Clementina (1854-1905). De inbreng van Isabella Van Landeghem in het nog jonge bedrijf was van zeer grote betekenis. Alle documenten zouden erop wijzen dat de textielzaak vooral na het huwelijk met Isabella tot haar volle ontplooiing kwam en dat zij de zaak een financiële injectie gaf. Omwille van haar belangrijke bijdrage werd het bedrijf dan ook omgedoopt tot 'Wittock-Van Landeghem'. De eerste stappen die Benedictus zette in de textielsector waren een zuivere bijverdienste want zelfs tot 1859 vinden we hem terug met een meervoudige beroepsvermelding namelijk zeildoekfabrikant en winkelier. Slechts geleidelijk aan zou zijn professionele aandacht zich volledig gaan focussen op de zeildoekfabricatie. Men vermoedt dat Benediktus in de beginperiode voor de vervaardiging van zeilen voor schepen en windmolens gebruik maakte van thuisarbeiders en pas rond 1865, wanneer de bedrijvigheid begon te renderen, zou hij een huis gekocht hebben in de Veldstraat dat hij tot een fabriekspand liet ombouwen. In de daaropvolgende jaren werden ook de aanpalende panden opgekocht. Tussen 1865 en 1870 zou de firma Wittock-Van Landeghem voornamelijk kleeddoek, zakgoed, baalgoed en vlagdoek gaan produceren. Het bedrijf bleef in de ambachtelijke sfeer en ressorteerde onder de categorie 'tisseranderie de toile à voile à la main'. In de firma waren toen twintig mensen werkzaam. Het bedrijf kende een ware doorbraak in het jaar 1873. Er werd voor tienduizenden franken geïnvesteerd in de plaatsing van een stoommachine van 21 Pk. De techniek werd geïntroduceerd en het bedrijf maakte langzamerhand haar overgang van het ambachtelijke naar het industriële niveau.

In 1876 wijzigde de bedrijfsnaam in 'Wittock-Van Landeghem en kinderen'. Na het overlijden van Benediktus in 1878 kwam het bedrijf in handen van August, Maria en Joseph, de kinderen uit zijn tweede huwelijk. August en Maria overleden kinderloos waarop Joseph samen met zijn vrouw Anna Van Roie het roer overnamen.

Ook de kinderen uit zijn eerste huwelijk verging het niet slecht. **Vitalis** werd griffier op het vredegerecht te Temse, **Jan Frans** huwde in 1872 met Adolphina Nyssen, dochter van een kantfabrikant. Aanvankelijk verdiende Jan Frans zijn brood als zeildoekfabrikant. Sedert 1881 vormden Jan Frans Wittock 'et consorts' de onderneming. Wittock Frères, een garensponnerij waar de grondstof jute werd verwerkt. **Emmanuel Honoré Wittock** stond ingeschreven als jutefabrikant en was hoogstwaarschijnlijk vennoot in de onderneming van zijn broer.

¹³ G.A.T., Personaliamap Wittock-Van Landeghem

Joseph Wittock beheerde het ouderlijke bedrijf tot aan zijn dood in 1894. Zijn zoon **Auguste Wittock**, amper dertien jaar oud, zou zijn vader opvolgen na diens overlijden. Anna Van Roie zou vanwege de jonge leeftijd van haar zoon, Auguste, tijdelijk diens belangen en deze van het bedrijf behartigen. Rond 1900 telde de firma een veertigtal arbeiders. Op erg jonge leeftijd, namelijk in zijn achttiende levensjaar, kwam Auguste Wittock terecht in het bedrijfsleven. Auguste Wittock was een bekend figuur in het plaatselijke verenigingsleven. Hij was onder meer bestuurslid van de toneelkring Nut en Vermaak en van de toneel- en zangmaatschappij Vlaamsch en Vrij. Auguste Wittock huwde in 1905 met **Carola Cammaert** (1886-1978) die afkomstig was uit Bornem. Samen kregen ze drie kinderen Jozef (°1905), Geneveva (1907) en Marc (1910). Onder de leiding van August Wittock kenden de fabrieksgebouwen een uitbreiding. In 1914 werd de bedrijvigheid in de firma gestaakt omwille van de oorlog. Brussel weigerde aan de Duitsers doorgang te verlenen naar Frankrijk, waarop de Duitse troepen ons land binnenvielen. Te Temse werd de burgerwacht opgeroepen en de leiding werd toegekend aan de dorpsnotabelen. Auguste Wittock werd benoemd tot majoor van de Burgerwacht. Net als vele andere Temsenaren vluchtte ook Auguste Wittock naar Nederland waar zijn bediende Jozef Vercouteren verbleef. Samen waren ze er actief in de vlashandel. In de periode hielp Auguste Wittock de Britse inlichtingendienst door informatie over de grens te smokkelen. Wittock stopte gegevens in de holle poten van rieten stoelen. Tijdens zijn verblijf in Nederland kocht Auguste Wittock rond 1917 de Rotterdamse sigarettenfabriek 'The Vittoria Egyptian Cigarette Compagny' die onder andere het merk 'Miss Blanche' op de markt bracht. Dit bedrijf was één van de grootste sigarettenproducenten in Nederland waarbij vooral haar luxesigaretten veel succes kenden in het buitenland.

Na de oorlog keerde Auguste Wittock terug naar België en ging er zich vestigen te Etterbeek. Hij nam de functie van consul – generaal van Oostenrijk op zich. Oostenrijk was zeer gehavend uit de eerste wereldoorlog gekomen en liet zich vertegenwoordigen door rijke buitenlanders die er relaties op na hielden in hoge financiële en economische kringen. August Wittock ging nog geregeld naar Rotterdam en om de toekomst van de sigarettenfabriek veilig te stellen benoemde Auguste, Jozef Vercouteren, tot procuratiehouder. Jozef Vercouteren overleed in 1933 en een paar jaar later werd 'The Vittoria Egyptian Cigarette Compagny' overgenomen door het Amerikaanse bedrijf 'Virginia'. Ook in Temse werden de werkzaamheden na de oorlog hervat. In 1919 werd de firma 'Wittock-Van Landeghem' omgedoopt tot de N.V. Soiété Anonyme des Etablissements Wittock-Van Landeghem. Vanaf dan zou het bedrijf een gestage expansie kennen. Zaakgelastigde werd Albin Hainaut maar Auguste Wittock bleef echter hoofd van de raad van bestuur. In 1919 ging de N.V. over tot de aankoop van de fabriek 'Le Phoenix' te Borgerhout waar 'Wittock-Van Landeghem' zijn ververij en veredelingsafdeling in onderbracht. In 1921 kende de firma grootscheepse verbouwingen. De Antwerpse afdeling startte in 1922 met het verven van velours. Het totaal aantal werknemers in de twee Belgische vestigingen bedroeg tweehonderd. In 1924-1925 kocht 'Wittock-Van Landeghem' in het Nederlands Goirle de 'Tissage P.W. Van der Lisdonk' op, waarvan Josse Cammaert, Auguste's schoonbroer, het hoofd werd.

In de twintiger jaren verhuisde de Antwerpse afdeling naar een nieuwbouw in de nabijheid van het vliegveld van Deurne. Tot 1954 vonden op die locatie de scheikundige processen en de zware confectie plaats. Met een vrachtwagen werden de ruwe goederen van Temse naar Antwerpen gevoerd maar ook arbeidskrachten want die waren goedkoper in het Waasland. In het interbellum produceerde 'Wittock-Van Landeghem' gespecialiseerde textielweefsels voor onder meer spoorwegwagens en uitrustingen voor het leger, producten die geleidelijk aan de voornaamste plaats zouden innemen. In de 20^e eeuw kwam de zeildoekweverij tot haar volle ontplooiing en in 1976 werd de fabriek N.V. William Wilford door haar opgekocht.

Auguste Wittock overleed op 4 juni 1937. Zijn begrafenis werd bijgewoond door enkele individuen uit de hoogste kringen als de Oostenrijkse minister Alexich, leden van het

Oostenrijks consulair corps en de Belgische minister van economische zaken Philippe van Isacker. Vaxelaire, de Poolse consul-generaal hield de lijkrede. Na de uitvaartplechtigheid werd zijn lichaam bijgezet in het familiegraf te Temse.

Marc Wittock, de zoon van Auguste, kwam in 1935 in het bedrijf en bezorgde haar bekendheid tot ver buiten de landsgrenzen.

De firma Wittock-Van Landeghem kan terugkijken op een rijk en boeiend verleden. Het bedrijf hield meer dan honderdvijftig jaar stand en heeft een hele evolutie in familiehanden doorgemaakt die representatief is voor de sector. De onderneming heeft steeds een voorname plaats bekleed op de textielmarkt en is het enige bedrijf dat zo lang standhield van de in Temse ooit zo bloeiende textielsector. De firma Wittock-Van Landeghem sloot definitief zijn deuren in september 1999, en Temse is op die manier één van zijn laatste historische, industriële monumenten kwijtgeraakt.

Naam grafteken: Orlay – De Ryck

Ligging: Vak J, laan IV, nr.6

Ontstaansdatum: Het grafperceel werd aangekocht in 1902. Vermits de overlijdensdatum van Eduard Orlay niet gekend is, kan het zijn dat dit grafmonument werd opgericht naar aanleiding van zijn overlijden. Zoniet misschien na het overlijden van Lucianus Alphonsius Orlay, in 1900 maar dit lijkt minder waarschijnlijk.

Type: Sarcofaag

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraafing: Grafkelder

Concessiegegevens¹Bestaande familiegrond op naam van: Orlay Eduard

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 26 augustus 1902
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 14,50 m².
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: ?

De concessiehouder: ?**Gegevens over begravenen:**

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Orlay Eduard M	21/12/1807, te Tielrode	?	Temse	weduwnaar van Charlotta Pilaet	?	- 246 - ?
Orlay Lucianus Alphonsius M	11/8/1837, te Tielrode	19/9/1900, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	echtgenoot van Maria Eugenia Carolina De Ryck	22/9/1900 ²	- 249 - ?
De Ryck Maria Eugenia Carolina V	10/1/1852, te Temse	24/6/1936, te Temse	Temse in de oeverstraat	weduwe van Luciaan Alfons Orlay	?	- 77 - ?
Orlay Anna Delphina V	30/5/1840, te Tielrode	13/6/1925, te Temse	Temse - Markt	ongehuwd	18/6/1925 ³	- 98 - ?
Orlay Gislina Mathildis V	25/12/1838, te Temse	21/12/1910 ⁴ , Elsene	?	ongehuwd	?	- ? - ?
Orlay Celestina Emerentianna V	16/11/1843, te Tielrode	10/9/1914, te Temse	gehuisvest te Sint-Niklaas, verblijvende te	ongehuwd	?	- 266 bis - ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.² G.A.T., Rouwbrief Luciaan Orlay³ G.A.T., Rouwbrief Anna Delphina Orlay⁴ G.A.T., Rouwbrief Mathilde Orlay

			Meerdonk			
Orlay Karel Nicolas M	18/8/1845, te Tielrode	18/10/1927, te Temse	Temse - Markt	ongehuwd	22/10/1927 ⁵	- 145 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in juni 1936: De inhumatie van De Ryck Maria

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het begin van een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze laan werd grotendeels ingevuld met monumentale grafmonumenten die zich op een voldoende ruime afstand van elkaar bevinden. Links van haar werd het grafteken weggenomen en rechts bevindt zich een waterput. Het grafmonument is zeer goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 290 cm

Diepte: 446 cm

Hoogte: 238 cm

- **De epigrafie:** Vooraan op de sarcofaag, in Gotische letters en verdiept:

Familie / Orlay & Orlay : De ryck / R.I.P. .

- Het **materiaal:** De postamenten, de grondplaat op het podium en de hoofdplaat achteraan:
Arduin
De sarcofaag: **Graniet**
De omheining: **Combinatie van giet –en smeedijzer**
Het podium: **Arduin en baksteen.**

- Beschrijving :

Dit grafperceel bestaat uit een hoog podium met daarop een sarcofaag. Op een hoog podium in baksteen ligt een arduinen grondplaat en daarop werd centraal een granieten sarcofaag geplaatst met een geprofileerd zadeldakvormig deksel. Op de sarcofaag ligt een Latijns kruisbeeld in graniet waarvan de kruisarmen eindigen in een gotische driepas. Een casement op de voorzijde van de sarcofaag draagt een epigrafie. De sarcofaag rust op een plint die trapsgewijs naar de sarcofaag toe loopt. De concessie wordt omheind door een ijzeren hekwerk die op de hoeken wordt afgesloten door monumentale arduinen postamenten. Dit hekwerk vormt de grens tussen de wereld der levenden en doden. De robuuste paaltjes zijn rijkelijk gedecoreerd. Een gladde schacht vertoont op de hoeken diepe groeven, waarbij deze rust op een eenvoudig basement. Omgekeerde kantelen markeren de overgang naar de bekroning van het postament, in de vorm van een kloostergewelf. Tussen deze postamenten zit een smeedijzeren omheining vervaardigd met gotische motieven als de lancetnis, de driepas en hogels die

⁵ G.A.T., Rouwbrief Karel Niklaas Orlay

in de segmenten vervat zitten. Elk segment wordt bekroond door een ruivorm die bovenaan wordt opengebrouwen. Onderaan doorboort een spitse punt de onderrand van elk segment. De segmenten worden van elkaar gescheiden door verticale spijlen met bovenaan zo iets als een gestileerde urn en onderaan een motief dat doet denken aan een drietand. De horizontale spijlen dringen in de medaillons van de kanteeltjes en verankeren zich zo aan de postamenten. Een arduinen hoofdplaat zit in de buitenmuur van de begraafplaats vervat. Haar breedte is conform aan deze van het grafmonument.

- Bespreking:

Dit is een sober maar tegelijk indrukwekkend grafmonument. Art Nouveau, klassieke en gotische motieven worden binnen dit grafmonument samengebracht. De lineaire en gestileerde vormgeving van het art nouveau smeedwerk figureert de gotische spitsboog en driepas. Dit smeedijzeren hekwerk wordt tegenover de sarcofaag geplaatst die gegoten is een klassiek concept. Lichtheid (hekwerk) en massiviteit (sarcofaag) staan tegenover elkaar. Daarnaast merkt men op dat dit grafmonument door haar omvang en de aanwending van kostbare materialen als graniet, een zekere welstand uitstraalt. Binnen dit grafperceel liggen enkele industriële begraven die zich bekommerden over de besteding van hun prestige en succes na het uur van de dood.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het podium verkeert in een erbarmelijke staat.
- Het ijzeren hekwerk is verroest.
- Roestkleurige druiptekken ontsieren het podium.
- Bepaalde stukken van de omheining ontbreken.
- Het grafmonument wordt bedekt met roestkleurige druiptekken.
- De grondplaat op het bakstenen podium en de postamenten hebben enkele barsten.

Huidige toestand: Minder goed. Het grafperceel maakt bovenal een onverzorgde en verwaarloosde indruk.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel/Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁶

---

⁶ G.A.T., Personaliamap Orly

In 1858 werd de textielfabriek Orlay opgericht op de plaats waar eerder het katoenbedrijf van de Fransman Antoon Flick was gesitueerd. Antoon Flick was een mecanicien die een spinnerij had aan de markt van Temse. De man verdween echter plotseling. Orlay startte aanvankelijk als katoenspinnerij maar reeds in 1873 schakelde men over op de verwerking van jute en vlas. Buiten het centrum, op de Cauwerburg, bouwde men een tweede fabriek. De werkzaamheden in Orlay's spinnerijen werden stopgezet in 1968 en pas in 1983 kregen de gebouwen op Cauwerburg een nieuwe industriële bestemming met de vestiging van Belgomine. De gebouwen aan de Markt werden opgekocht door de Boelwerf.

Eduard Orlay⁷ werd op 21 december 1807 in Tielrode geboren. Na een hele poos werkzaam te zijn geweest als winkelier kwam hij op 16 december 1861 in Temse wonen. Hij werd fabrikant en stichtte de katoenspinnerij op de Markt. Op 1 januari 1854 ging hij een vennootschap aan met de bestaande firma Flickx. In het jaar 1864 stichtte Eduard Orlay de firma Orlay en Zonen, die sinds 1921 bekend staat als de N.V. Orlay spinnerijen. Eduard Orlay huwde op 5 februari 1836 in Tielrode met Charlotte Pilaet. Charlotte Pilaet werd geboren op 30 maart 1806, als dochter van Petrus Augustinus Pilaet, burgemeester van Tielrode en notaris en van Marie Louise Van Gothem. Charlotte overleed op 16 oktober 1858. Eduard en Charlotte kregen vijf kinderen: **Anna Delphina** (1840-1925), **Gislina Mathildis** (1838-1910), **Celestina Emerentiana** (1843-1914), **Karel Nicolas** (1845-1927) en Alexis (°1847+1927). Eduard overleed in Temse op 23 september 1875.

Nicolas Orlay⁸ werd op 18 augustus 1845 in Tielrode geboren als vierde kind van Eduard Orlay en Charlotte Pilaet. Eens volwassen werd Nicolas mede-eigenaar en directeur van de firma Ed.Orlay en zonen, Jutespinnerijen. Op dit moment, in 1895, was Temse het Mekka van de juteverwerkende nijverheid in België en zelfs in Europa. Als onderlegd en vooruitziend zakenman wist hij dat de markt in eigen land niet volstond voor de afzet van hun producten en al gauw knoopte hij handelsbetrekkingen aan met firma's in het buitenland. Het familiebedrijf raakte door zijn toedoen over gans Europa bekend.

Zijn talenkennis kwam goed van pas want naast zijn moedertaal, het Nederlands, beheerste deze jongeman eveneens het Frans, Duits, Engels en Italiaans. Polyglotten waren zeldzaam in die periode.

Door de verschillende handelsbetrekkingen kwam Nicolas Orlay vaak in contact met de Duitse bevolking en dan zowel met fabrikanten als met gewone mensen. Al snel bemerkte hij dat de gewone Vlaming een flinke achterstand bezat tegenover de Duitse populatie. Daarop besloot hij zich in te zetten voor de ondersteuning en het bewerkstellingen van de bloei van het Vlaamse muziekleven en de volksontwikkeling. Twee initiatieven die de Vlaming op een hoger niveau moesten tillen.

Binnen de firma Orlay was er een bibliotheek voor het personeel aanwezig, die in hoofdzaak boeken van het Willemfonds bezat. De werknemers beschikten over een eigen ziekenfonds en de minder ontwikkelde werknemers hadden de mogelijkheid onderricht te genieten in moedertaal en rekenen.

Nicolas Orlay sponsorde ook de liberale culturele verenigingen van Temse waaronder de fanfare 'Moed en volharding', de toneelkring 'De Winterbloem' en hij was medeoprichter van de Peter Benoit concerten in het Liberaal Huis. Voor dergelijke initiatieven trad hij vaak op als voornaamste sponsor.

Nicolas Orlay was een bewuste Vlaming, een strijdend flamingant en een Daensist. Hij was één van de fabrikanten met voldoende aanzien, die zich inspande voor de vervlaamsing van het handels- en bedrijfsleven in Vlaams - België.

Nicolas Orlay speelde aldus een voortrekkersrol in de vervlaamsing van het bedrijfsleven.

⁷ G.A.T., Personaliamap Orlay

⁸ G.A.T., Personaliamap Orlay

Daarnaast was hij een liberaal politicus die voorkwam op die kieslijsten.

In 1908 stichtte hij samen met Lieven Gevaert en Hyppoliet Meert-de Mullewie, het Vlaamsch Handelsverbond, de voorloper van het huidige Vlaams Economisch Verbond.

In die hoedanigheid spoorde men de leden van het verbond aan het Kunstwezen te steunen. Het uiteindelijke doel was echter de vernederlandsing van de handel en Vlaams België, de verbreiding van het gebruik van het Nederlands in de wereldhandel, de uitbreiding van de handelsbetrekkingen met het buitenland en ook met de bevolking van het Nederlands taalgebied.

In de gemeente Temse werd een straat naar Nicolas Orlay genoemd. Het is een vorm van erkentelijkheid voor een industrieel, die welvaart bracht aan honderden werknemers afkomstig uit Temse en Tielrode en die zorgde voor de inrichting van schoolcursussen en een eigen ziekenkas voor zijn werknemers binnen het bedrijf.

Maria Eugenia Carolina De Ryck⁹ werd op 10 januari 1852 in Temse geboren en overleed er op 24 juni 1936. Zij was gehuwd met **Luciaan Alfons Orlay** (1817-1900). Zij was voorzitster van het 'Werk der Arme Kerken' en lid van talrijke Christelijke Genootschappen.

Mathilde Orlay¹⁰ werd op 25 december 1838 in Tielrode geboren. Mathilde Orlay was een kloosterzuster, Maria Cyrilla, bij de Zusters van Onzer Lieve Vrouw te Elsene. Ze overleed in het klooster op 21 december 1910.

Luciaan Orlay¹¹ werd op 11 augustus 1837 te Tielrode geboren. Hij was gehuwd met Maria De Ryck (1852-1936). Ook hij was een industrieel. Daarnaast was hij lid van het Weldadigheidsbureau en was hij gemeenteraadslid in Temse.. Hij overleed op 19 september 1900 te Temse.

Anna Delphina Orlay¹² werd op 31 mei in Tielrode geboren. Zij stond in de gemeente Temse bekend als een bijzondere vrouw. Ze was net als haar broer Nicolas een overtuigde flamingant die zich ook op het sociale en religieuze vlak liet gelden.

---

⁹ G.A.T.; Bidprent Maria Eugenia Carolina De Ryck

¹⁰ G.A.T.; Rouwbrief Mathilde Orlay

¹¹ G.A.T.; Rouwbrief Luciaan Orlay

¹² G.A.T.; Personaliamap Orlay

Naam grafteken: Desideer Poppe

Ontstaansdatum: Ogericht na het overlijden van Desideer Aloys Poppe, in het jaar 1907.

Type: Houten kruis

Stijl: Stijlloos

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan III, nr.1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: familie Poppe

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 10 januari 1907
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 3 m²
- Vervaldatum: De grond werd op 20 november 1990 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 9 januari 2007.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Poppe, p.a. de heer Poppe Jozef, wonende te 9100 Sint-Niklaas, Leopold II laan 99, ter grootte van 3 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak J-III-1, erkend als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 20 november 1990, met begindatum 10 januari 1907, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 9 januari 1957.

- De concessie werd voor een eerste maal hernieuwd geldig tot en met 9 januari 2007.’²

De concessiehouder: Jozef Poppe
Leopold II laan 99
9100 Sint-Niklaas

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Poppe Desideer Aloys M	25/12/1851, te Elversele	10/1/1907, te Temse	Temse, in de Visserstraat	echtgenoot van Josepha Ogiers	?	- 20 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in januari 1907: De inhumatie van Poppe Desideer Aloys.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument lijkt samen met twee andere graftekens lukraak ingeplant te zijn op een ruim grasperk. Net dit bizarre aspect richt de aandacht van de toeschouwer op hun aanwezigheid. Het grafmonument is bijgevolg goed zichtbaar.

- **Schaal:** Erg bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 40 cm
Diepte: 40 cm
Hoogte: 197cm

- **De epigrafie:** Op de armen van het houten kruis, in Latijnse letters, verdiept en goud gekleurd:

Hier / rust // Desiré Alois Poppe – Ogiers // Elversele / 25-12 / 1851 / Temsche / 10-1 / 1907.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het College van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992.

- Het **materiaal**: Het kruisbeeld: **Hout**
Sokkel: **Arduin**

- Beschrijving:

Dit grafteken bestaat uit een eenvoudig vierkant arduinen voetstuk met daarop een heel eenvoudig houten Latijns kruisbeeld in een modern cachet. De beide kruisarmen dragen een epigrafie die wordt omkaderd door een fijne geschilderde rand. Op het einde van elke kruisarm neemt de omkadering van de epigrafie een vorm aan die doet denken aan een gestileerde gotische driepas. De omkadering van de epigrafie vormt een Latijns kruisbeeld binnen het eigenlijke houten kruis. De verticale kruisarm wordt onderaan geflankeerd door vleugelstukken.

- Bespreking:

Dit grafteken is enorm bescheiden. Desideer Poppe ligt begraven onder een eenvoudig houten kruisbeeld, zoals de gewone man voorheen rond het kerkgebouw ter aarde werd besteld. Toch heeft dit kruisbeeld een vrij modern en hedendaags karakter waardoor het vermoeden rijst dat dit niet het oorspronkelijke grafteken betreft. Dit grafteken maakt verder een heel verzorgde indruk en wordt nog regelmatig van een bloemstukje voorzien.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen voetstuk is verweerd.

Huidige toestand: Het grafteken verkeert in een heel goede staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Contextueel belang: Materieel/Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens³

Desideer Poppe werd geboren op 25 december 1851 te Elversele. Hij was gehuwd met Jozefa Ogiers. Samen kregen ze elf kinderen waarvan er acht, zes meisjes en twee jongens in leven bleven. Desideer Poppe baatte in de Vissersstraat in Temse, thans Priester Poppe straat, een kleine zelfstandige bakkerij uit. Jozefa Ogiers had een buurtwinkeltje waar ze brood en kruidenierswaren verkocht aan de scheepslossers en schippers. Hun oudste zoon, Eerwaarde Heer Priester Edward Poppe groeide uit tot een alom bekend en geprezen figuur. Edward Poppe werd geboren op 18 december 1890 en aanvankelijk hoopte Desideer dat zijn zoon de zaak zou overnemen. Later werd het zijn grootste wens dat Edward priester zou worden.

---

³ G.A.T., Personaliamap Edward Poppe

Edward genoot in Temse een onbezorgde jeugd, hij speelde er met vrienden, volgde tekenles in de academie en genoot muziek -en vioolles bij koster Frans D'Hooghe.

Edward Poppe liep lagere school en volgde middelbaar onderwijs bij de Broeders van Liefde in de Akkerstraat. In 1907 overleed Desideer Poppe, moeder Jozefa bleef alleen achter met acht kinderen. Voortaan oefende Edward het vaderlijke gezag uit. Hij stelde voor zijn studie te staken en de kost winnen om het kroostrijke gezin te onderhouden. Zijn moeder had hier echter geen oren naar en benadrukte de laatste wil van diens vader opdat Edward zijn studie zou verderzetten.

Edward Poppe werd in 1916 tot priester gewijd. Hij was een begenadigd godsdienstpedagoog en hij wist de eucharistische stroming binnen de Kerk te voorzien van een opvoedkundige methode. Hij lag zowaar aan de basis van een katholiek reveil in Vlaanderen tijdens de interbellumjaren. Als bezieler van de opkomende Eucharistische Kruistocht vormde hij een hele generatie kinderen voor wie hij een gebedenboekje schreef. Hij pende talrijke geschriften neer en door de talrijke vertalingen strekte zijn invloed tot ver buiten onze landsgrenzen uit. Edward Poppe staat in menig geheugen gegrift als een briljante en veelzijdige persoonlijkheid, sociaal bewogen, scherp intellectueel, begenadigd godsdienstpedagoog, Vlaamsgezind, man en priester voor alle tijden die ver vooruit was op zijn tijd. Hij had een boodschap naar Kerk en Volk toe, die hij op een voortreffelijke wijze heeft voorgeleefd. Op 3 oktober 1999 verklaarde Paus Johannes Paulus II priester Edward Poppe zalig.⁴ Desideer Poppe was aldus de vader van Temses beroemdste zoon.

---

⁴ [www.katholiek nederland.nl/archief/rkkerk/ media/rkkerk_gedrukt/index_rkkerk_nl_archief_1999_4143.html](http://www.katholiek nederland.nl/archief/rkkerk/media/rkkerk_gedrukt/index_rkkerk_nl_archief_1999_4143.html) - 17k -

Naam grafteken: Reynaerts - Deshayes

Ontstaansdatum: Dit grafmonument werd vermoedelijk opgericht na het overlijden van Luciaan Reynaerts, in het jaar 1932.

Type: Monumentale stèle die werd opgevat als een scherm.

Stijl (dominantie): Art deco

Uitvoerder: A. De Bruyne, Temse.

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan V, Nr. 6

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Reynaerts – Deshayes Frans

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 12 augustus 1854

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- **Termijn: Eeuwigdurend**
- **Aantal m²:** 12 m².
- **Vervaldatum:** De grond werd op 8 mei 1990 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd.:** Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 11 augustus 2009.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Reynaerts-Deshayes Frans, p.a. mevrouw Rosseels Elisabeth, wonende te 9140 Temse, Oeverstraat 4, ter grootte van 12 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak J-V-6, erkent als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 8 mei 1990, met begindatum van 1 augustus 1859, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie geldig tot en met 11 augustus 1909.

- De concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 1 augustus 1959.

- De concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 1 augustus 2007.’²

De concessiehouder: Elisabet Rosseels
  Oeverstraat 4
  9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Reynaerts Franciscus M	10/6/1810, te Temse	15/12/1870, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	weduwnaar van Joanna Deshayes	?	- 256 - ?
Joanna Deshayes V	24/10/1810, te Temse	12/8/1859, te Temse	Temse, in de Oeverstraat 504	echtgenote van Franciscus Deshayes	?	- 240 - ?
Renée Maria Antoinette Reynaerts V	28/1/1842, te Temse	23/10/1868, te Temse	Temse in de oeverstraat	ongehuwde dochter van Franciscus Reynaerts en Joanna Deshayes.	?	- 263 - ?
Albert Marie Antoine Reynaerts	18/2/1843, te Temse	23/10/1868, te Temse	Temse	ongehuwde zoon van Franciscus Reynaerts	?	- 246 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

M				en Joanna Deshayes		
Remi Maria Antoinette Reynaerts M	5/11/1844, te Temse	11/8/1863, te Temse	Temse - Dorp	ongehuwde zoon van Franciscus Reynaerts en Joanna Deshayes	?	- 140 - ?
Leonardus Maria Antonius Reynaerts M	16/12/1849, te Temse	14/9/1864, te Temse	Temse - Dorp	zoon van Franciscus Reynaerts en van Joanna Deshayes	?	- 162 - ?
Lucianus Maria Antonius Reynaerts M	6/5/1848, te Temse	18/8/1932, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	echtgenoot van Maria Eleonara van Strydonck	23/8/1932 ³	- 109 - ?
Maria Eleonara Van Strydonck V	28/3/1867, te Temse	26/9/1942, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	weduwe van Lucianus Maria Antonius Reynaerts	1/10/1942 ⁴	- 163 - 132X
Basilius Maria Antonius Reynaerts M	15/1/1851, te Temse	25/5/1903, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	ongehuwde zoon van Franciscus Reynaerts en van Joanna Deshayes.	?	- 130 ?

Laatste bijzetting: Op 1 oktober 1942: De inhumatie Marie Eleanora Van Strydonck.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Dit grafmonument werd opgetrokken op een behoorlijk ruim perceel waarbij het grafmonument rechts van haar werd weggenomen en dit links van haar nauw aansluit. Vooraan in de graftuin staat een boompje omdat de natuur het zo gewild heeft. Deze boom staat daar misschien niet zo ideaal, maar het doet niet echt afbreuk aan de goede zichtbaarheid van het grafmonument.

- **Schaal:** Eerder monumentaal:

³ G.A.T., Rouwbrief Luciaan Maria Antoon Reynaerts

⁴ G.A.T., Rouwbrief Maria Eleonara Van Strydonck

Afmetingen:

Breedte: 320 cm
Diepte: 425 cm
Hoogte: 290 cm

- De **epigrafie:** Op de arduinen inscriptieplaat, centraal in het scherm, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / Der familie / Frans Reynaerts / Deshayes en kinderen / en Luciaan Reynaerts / geboren te Temsche 6 mei 1848 / aldaar overleden 18 augusti / 1932 / en zijn echtgenoot / Maria Van Strydonck / geboren te Temsche 23 maart / 1867 / er overleden 26 september / 1942.

Op de bovenste geleding van arduinen sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurende Eigendom

- Het **materiaal:** De stèle, postamenten en borduur: **Arduin**
De twee zuilen: **Graniet:** rood met zwarte spikkels
De twee rouwkransen aan weerszijden: **Carrara marmer**
Hand met bloementuil: **Porselein**

- Beschrijving :

Het grafmonument van deze familie is gelegen in de Noordelijke hoek van het oudste gedeelte van de begraafplaats. Aanvankelijk stond op deze concessie een kunstig bewerkt ijzeren kruis, geornamenteerd met een medaillon met daarin de beeltenis van de Heilige Maagd Maria.⁵ Dit oorspronkelijke grafteken werd vermoedelijk opgericht na het overlijden van Joanna Deshayes in 1859. Dit grafteken werd aldus vermoedelijk in het jaar 1932 vervangen door het grafmonument dat men vandaag aantreft op de concessie. Het huidige grafmonument staat aan het hoofdeinde van een graftuin dat wordt omzoomd door een arduinen borduur. Zes kleine afgestompte vierkante arduinen paaltjes staan op deze borduur en bakenen het perceel enigszins af. Een rood granieten knielbankje rust centraal vooraan op de borduur. Het grafmonument is een stèle, die is opgevat als een monumentaal scherm. Het scherm bestaat uit drie velden, laat ons gemakshalve spreken van een middenrisaliet met twee zijschermen. Het middenrisaliet rust op een sokkelzone met twee treden. Op de bovenste trede leest men *Eeuwigdurende eigendom*. Centraal draagt dit middenrisaliet een arduinen casement met daarop een epigrafie. Dit casement wordt geflankeerd door twee rood granieten Dorische zuilen. Deze zuilen rusten op een eenvoudig vierkant basement. Deze zuilen dragen een hoofdgestel met een opengewerkt driehoekig fronton. In dit frontonveld bemerkt men een porseleinen hand die een bloementuil draagt. Het middenrisaliet wordt bekroond door een eenvoudig arduinen Latijns kruis die rust op een voetstuk. Dit voetstuk bestaat uit twee vierkante blokken van verschillende oppervlakte in superpositie. Twee rechthoekige schermen flankeren dit middenrisaliet en rusten op een tweeledige sokkelzone. Centraal in beide schermen hangt marmeren rouwkrans. Deze rouwkransen zijn samengesteld uit laurierbladen, linten en knopjes. De zijschermen worden elk geflankeerd door een vierkante pijler die wordt bekroond door een vlakke plaat. Een klein vierkant arduinen plaatje, onderaan

⁵ De Schoutheete de Tervarent, A., *L'épithaphien Wasien. Collection d'inscriptions tombales dans les églises et cimetières de l'ancien pays de Waes*. In: De annalen van de oudheidkundige Kring, Deel 5, 1873-1875, Pg. 241.

in de rechterhoek van het rechterscherm draagt de signatuur van de steenhouwer: A. De Bruyne / Temse

- Bespreking:

Dit grafmonument is gegoten in een meer hedendaagse vormgeving, is heel symmetrisch van opbouw en draagt een klassieke toets. Het grafmonument werd bekleed met enkele ornamenten/symbolen als de rouwkransen, de hand met bloementuil en het kruisbeeld. Enkel het kruisbeeld geeft ons enige informatie over de familie. Samenvattend kan men zeggen dat het grafmonument behoorlijk monumentaal is, eerder sober van vormgeving en dat zij ons vrijwel niets vertelt over het levenspad van de overledenen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De porseleinen hand met bloementuil ziet zwart.
- Het grafmonument vertoont barsten.
- Het arduinen casement in het middenrisaliet is verweerd.
- De arduinen borduur is gebroken.
- De verschillende geledingen van het scherm beginnen van elkaar los te komen.

Huidige toestand: Redelijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezelstenen en rechts vooraan staat een sparrenboompje bij wil van de natuur. Er groeit onkruid in de graftuin.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Uit de gegevens afkomstig uit de personaliamappen van het archief, blijkt dat de familie 'Reynaerts' steeds een belangrijke rol heeft gespeeld in het bestuur van de gemeente Temse. Over diegenen die hier begraven liggen kon men enkel wat informatie terugvinden over Luciaan Reynaerts en Albertus Reynaerts.

Lucianus Maria Antonius Reynaerts werd in Temse geboren op 6 mei 1848. Hij was een zoon van de handelaar **Franciscus Reynaerts**⁶, die op 10 juni 1810 in Temse werd geboren en er overleed op 15 december 1870 en van **Jeanette Deshayes** (1810-1859) die op jonge leeftijd overleed aan de gevolgen van cholera.

Luciaan van 1905 tot 1911 Schepen van openbare werken in Temse. Daarnaast was hij lid van de kerkfabriek waarvan hij het voorzitterschap op zich nam van 1899 tot 1919. Luciaan Reynaerts schonk aan de kerk, de grond waar de huidige Kristus Koning Kerk op werd gebouwd. Onder zijn impuls en financiële steun werd de huidige kerk van Velle, een

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1870, Franciscus Reynaerts.

deelgemeente van Temse, gebouwd. Tijdens zijn ambt als schepen van openbare werken werd de bouw van het nieuwe gemeentehuis afgerond. Samen met zijn oudere broer Basilius stichtte Luciaan de huidige bloemenmolens van Temse. Luciaan Reynaerts was daarnaast ook medestichter van de Academie, ere -en beschermlid van de koninklijke harmonie, erevoorzitter van de boomteelt en van de duivenmaatschappij 'De Postduif'.

Uit erkentelijkheid werd Luciaan Reynaerts gedecoreerd met de burgerlijke medaille 1e Klas, de herinneringsmedaille van de vereniging Leopold II en het speciaal ereteken van de landbouwvereniging.⁷

De familie Reynaerts was eigenaar van de gronden waar de huidige sociale woonwijk in het Sompershoek werd opgericht.⁸ Lucianus Reynaerts was gehuwd met **Maria Eleonara van Strydonck** (1867-1942), hij overleed te Temse op 18 augustus 1932.

Albertus Maria Antonius Reynaerts werd volgens de concessiegegevens op 18 februari 1843 in Temse geboren en hij zou er overleden zijn op 23 oktober 1868.

Het biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent⁹ vermeldt een Albertus Maria Antonius Reynaerts, die in 1820 zou geboren zijn in Temse en er overleden zijn op 23 december 1868 op achtentwintigjarige leeftijd. De geboorte -en sterftedata kunnen dus ergens niet kloppen. Vermits de concessiegegevens van de burgerlijke stand 18 februari 1843 vermelden als geboortedatum en 23 oktober 1868 als sterftedatum en de namen volledig overeenkomen, wordt vermoed dat het repertorium hoogstwaarschijnlijk een melding maakt van die Albertus Maria Antonius Reynaerts, die samen met zijn familie begraven ligt op concessienummer JV6 op de begraafplaats van Temse. Indien de gegevens uit de burgerlijke stand en het repertorium het over dezelfde man hebben dan zou Albertus een geestelijke zijn geweest die in het seminarie van Gent verbleef.¹⁰ **Basilius Maria Antonius Reynaerts** werd op 15 januari 1851 in Temse geboren en overleed er op 25 mei 1903. Hij was een ongehuwde molenaar.¹¹ Zowel **Renee Maria Antoinette Reynaerts** (1842-1968) als **Leonardus Maria Antoinette Reynaerts** (1849-1862) worden beiden in hun respectievelijke overlijdensakten vermeld als zijnde zonder beroep.¹²

---

⁷ G.A.T. Rouwbrief Luciaan Reynaerts

⁸ G.A.T., Personaliamap familie Reynaerts

⁹ Schokkaert, L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997, Pg. 382.

¹⁰ G.A.T., Personaliamap familie Reynaerts.

¹¹ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1903, Basilius Maria Antonius.

¹² - Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1868, Renee Maria Antoinette Reynaerts.

- Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1864, Leonardus Maria Antoinette Reynaerts.

Naam grafteken: Devoys - Flicx

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Maria Flickx, in 1876.

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Ontwerper: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak J, laan V, nr. 3

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- Begindatum beslissing G.R. dd.: ?
- Termijn: ?
- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: ?

De concessiehouder: ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Flickx Maria V	17/5/1797, te Temse	27/12/1876 , te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	Weduwe van Josephus Arnoldus Petrus Devoys en van Waltens Henri.	?	- 242 - ?

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits de andere personen die hier werden begraven niet werden opgenomen in de concessiegegevens.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats. Deze stèle is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden

Afmetingen:

Breedte: 170 cm
Diepte: 60 cm
Hoogte: 357 cm

- **De epigrafie:** Op de stèle, in het arduinen casement, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / zalige gedachtenis van / Dame Maria Flickx / geboren te Temsche den 24 mei 1797 / aldaer overleden den 27 december / (...) Huwelijk / (...) Heer / Josephus Arnoldus Petrus Devoys / geboren te Temsche den 14 mei 1779 / overleden in Temsche den 8 januari 1829 / en in tweede huwelijk / Hendrik Waltens / geboren te Temsche den 10 juli 1809 / overleden te Brussel den 19 november 1875 / hunne kinderen / juffrouw / Clementina Devoys / geboren te Temsche 19 mei 1820 / en aldaer overleden (...) 1855 / Mijnheer/ (...) Devoys / geboren te Temsche (...) 1825 / overleden 26 juni 1886 / (...) / (...) Maria Waltens / Desideer (...).

- **Het materiaal:** Stèle: **Arduin**
Medaillon met kruisbeeld en anker: **Carrara marmer**

- **Beschrijving :**

Een arduinen stèle werd tegen de buitenmuur van de begraafplaats geplaatst waarbij het grafperceel niet werd afgebakend. De stèle bestaat uit drie geledingen: een sokkelzone, een middenlichaam en een bekroning. Een afgeschuinde arduinen plint draagt een tweeledige rechthoekige sokkelzone. Een smalle maar diepe groef markeert de overgang naar het trapeziumvormige middenlichaam. Deze trapeziumvorm herhaalt zich in het verdiepte arduinen casement dat wordt gekaderd door lijstwerk. De epigrafie binnen dit casement is nog nauwelijks leesbaar. Geprofileerd lijstwerk vormt de afsluiting van het middenlichaam. De bekroning bestaat uit een smalle rechthoekige sokkelzone met daarop een gebogen tympanon, die centraal een marmeren medaillon draagt met daarin enkele Christelijke symbolen: Een kruisbeeld en een anker, respectievelijk verwijzen deze naar geloof en hoop. Het tympanon wordt verder ingevuld door een patroon met miniatuur diamantkoppen. Dit tympanon wordt omlijst door een langgerekte gebogen voluut. De stèle wordt bekroond door kleine vierkante sokkelzone met daarbovenop een eenvoudig Latijns kruisbeeld.

- Bespreking:

Hier zien we een standaardtype stèle die naar eigen voorkeur werd aangekleed. Het ontbreekt ons aan biografische gegevens betreffende deze familie en het grafmonument vertelt ons evenmin iets. We kunnen enkel afleiden uit de Christelijke symbolen: het kruisbeeld en het anker, dat er hier een katholieke familie begraven ligt.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen grafmonument is grotendeels verweerd.
- Het grafmonument vertoont diverse barsten, bijvoorbeeld rechts onderaan op de plint.
- De epigrafie is nauwelijks leesbaar.
- Het grafmonument is verkleurd.

Huidige toestand: Behoorlijk slecht.

- Vegetatie: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits men het ons ontbreekt aan biografische gegevens.

Biografische gegevens

Over deze familie werden geen biografische teruggevonden.

Naam grafteken: Van de Vijver – Van Liempt

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Adelaïde en Emiel Van de Vijver, in het jaar 1913.

Type: Monumentale en miniatuur stèle

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak H, Laan I, nr. 4

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van de Vijver – Van Liempt Emiel

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 1 oktober 1913
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 7 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van de Vijver Adelaïde Maria Antoon Emilia V	?, te Temse	31/1/1913, te Temse. Zij was toen 11 jaar en 2 maanden oud.	Temse, in de Veerstraat	dochter van Emiel Van de Vijver en Antonia Henrica Van Liempt.	?	- 16 - ?
Van de Vijver Emiel M	In het jaar 1855, te Temse	In het jaar 1913, te Temse	Temse, in de Veerstraat	echtgenoot van Van Liempt Antonia Henrica	?	- 50 - ?
Van Liempt Antonia Henrica ² V	In het jaar 1858, te ?	In het jaar 1929, te ?	?	weduwe van Emiel Van de Vijver	?	- ? - ?

Laatste bijzetting: Ergens in het jaar 1929: De inhumatie van Van Liempt Antonia Henrica.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafperceel van de familie Van de Vijver – Van Liempt is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafmonument rechts van haar staat niet langer overeind en dit links van haar bevindt zich op voldoende afstand. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** In vergelijking met de grafmonumenten van de families: Van de Perre-Joos (zie inventarisfiche nr. 45) en Janssens de Varebeke (zie inventarisfiche nr. 46) die zich verder in de laan bevinden is dit grafmonument veeleer bescheiden. Toch maakt het een imposante indruk op de toeschouwer.

Afmetingen:

Breedte: 210 cm
Diepte: 370 cm
Hoogte: 410 cm

- De **epigrafie:** Op de marmeren inscriptieplaat, op het middenlichaam van de monumentale stèle, in Latijnse letters en verdiept:

² De naam van deze vrouw werd niet teruggevonden in de overlijdensakten.

D.O.M. / Rustplaats / der / Familie / Van De Vijver / Van Liempt.

Op de marmeren inscriptieplaat, op het middenlichaam van de miniatuur stèle, in Latijnse letters en verdiept:

Emiel Van De Vijver / 1855 – 1913 / zijne echtgenoot / Antonia Henrica Van Liempt / 1858 – 1929 / Hun kind Adelaïda / 1901 – 1915 .

- Het **materiaal:** De beide stèles en de borduur: **Arduin**
De inscriptieplaten, de zandloper en het hoofd van Christus: **Carrara marmer.**

- Beschrijving :

Dit grafperceel is ingevuld met twee stèles, een monumentaal- en een miniatuurexemplaar, die aan het hoofdeinde van een graftuin staan. De graftuin wordt omzoomd door een arduinen borduur. Achteraan staan aan weerszijden van de monumentale stèle nog twee arduinen postamenten overeind. Aan de postamenten die nog overeind staan, hangen ijzeren haken langs hun schachten waaraan oorspronkelijk de ijzeren kettingen werden vastgehecht. Op de postamenten bemerk je bovenaan langs elke flank de voorstelling van Maltezerkruisen.

De monumentale stèle: De geprofileerde sokkelzone van deze stèle is vrij hoog en ze werd opgebouwd in verschillende compartimenten. Een rechthoekige marmeren inscriptieplaat werd met bronzen stervormige nagels op het rechthoekige arduinen middenlichaam bevestigd. Twee vrijstaande zuilen flankeren het middenlichaam en dragen het hoofdstel. Deze zuilen worden bekroond door kapitelen van Ionische inspiratie, ze hebben een gladde schacht die bovenaan is gecanneleerd en ze rusten op eenvoudige basementen. Tussen het middenlichaam en het fronton bevindt zich een fries met trigliefen en guttae en daartussen ziet men drie vijfpuntige sterren. Een gesloten driehoekig fronton bekroont de stèle. Het frontonveld is ingevuld met een marmeren medaillon met daarin het gebogen hoofd van Christus. Dit medaillon wordt aan weerszijden geflankeerd door lauriertakken. De hoeken van het fronton worden versierd met palmetacroteria. Op de top van het fronton bemerk je de voorstelling van een palmet. Helemaal bovenaan draagt een eenvoudig vierkant voetstuk een kruisbeeld van Keltische inspiratie. Elke kruisarm is voorzien van een diepe groef.

De miniatuur stèle: Deze stèle werd geplaatst tegen de sokkelzone van de monumentale stèle. Een getrapte en behoorlijk brede sokkelzone draagt het rechthoekige middenlichaam van de stèle. Een marmeren inscriptieplaat werd met bronzen stervormige siernagels op dit middenlichaam bevestigd. De stèle wordt afgesloten door een langgerekte voluut die een gebogen fronton creëert. Het frontonveld draagt de voorstelling van een gevleugelde zandloper waarvan de vleugels toebehoren aan een duif.

- Bespreking:

Dit grafmonument straalt omwille van haar samenstelling en aankleding behoorlijk wat aantrekkingskracht uit. Door de combinatie van enkele architectonische elementen ontstaat een grafmonument in een neoklassieke geest, die in feite weinig informatie prijsgeeft aan de toeschouwer. Het kruisbeeld en het Christushoofd suggereren een Christelijke levensovertuiging. Daarnaast staat de zandloper symbool voor de kortstondigheid van het

leven en het nakende stervensuur maar ze kan daarenboven ook een referentie vormen naar het beroep Emiel Van de Vijver, die een horlogemaker was.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen borduur is op enkele plaatsen gebroken.
- Het arduin en het marmer beginnen te verweren.
- De marmeren inscriptieplaten zien wat zwart.
- De bronzen siernagels lopen groen uit.
- Er groeit onkruid op het grafmonument.

Huidige toestand: Behoorlijk goed

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde en is onbeplant.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Emiel Van de Vijver werd in het jaar 1855 in Temse geboren en overleed er op 21 maart 1913. Hij was gehuwd met **Antonia Henrica van Liempt** (1858-1929). Emiel Van de Vijver was beroepshalve horlogemaker.³

---

³ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1913, Emiel Van de Vijver.

Naam grafteken: Van de Perre – Joos

Ontstaansdatum: De concessie werd aangekocht in het jaar 1895. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Monumentaal grafmonument met obelisk

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerders: A. De Bruyne: steenhouwer,
Rooms: architect

Type begraafing:
Grafkelder

Ligging: Vak H, Laan I, Nr. 6

Concessiegegevens¹**Bestaande familiegrond op naam van:** Van de Perre - Joos Charles

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 16 maart 1895
- **Termijn: Eeuwigdurend**
- **Aantal m²:** 32,25 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 15 maart 2045.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Van de Perre – Joos Charles, p.a. mevrouw Van de Perre Marie, wonende te 9140 Temse, Velle 116, ter grootte van 32,25 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-I-6, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 16 maart 1895, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met maart 1945.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 15 maart 1995.

- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 15 maart 2045.’²

De concessiehouder: Van de Perre Maria
Velle 116
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van de Perre Carolus Maria M	24/9/1843, te Eksaerde	26/2/1906, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	weduwnaar van Ludovica Maria Antonia Joos	21/2/1906 ³	- 35 - ?
Joos Maria Coleta Joanna V	5/3/1855, te Sint-Niklaas	7/11/1879, te Temse	Temse	echtgenote van Carolus Maria Van de Perre	?	- 262 - ?
Joos Louise Maria Antonia V	15/9/1860, te Sint-Niklaas	1/6/1889, te Temse	Temse	echtgenote van Carolus Maria Van de Perre	?	- 218 - ?
Van de	12/8/1876, te	22/9/1857, te	Temse in de	weduwnaar	26/9/1957 ⁵	- ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Karel Marie Van de Perre

Inventarisnummer: 45

Perre Paulus Emilius Charles Maria M	Temse	Sint-Niklaas	Kasteelstraat nr. 18 ⁴	van Dilewyns Maria Josepha Joanna, echtgenoot van Van Eeckhoven Margareta Theresia Emma		- 570103
Van de Perre Maria Josepha Ludovica Carolina V	8/9/1877, te Temse	16/12/1945, te Temse	Temse in de Kasteelstraat nr.40	ongetrouwd	21/12/1945 ⁶	- 204 - 146X
Van de Perre Charles Florimond Louis Joseph M	15/9/1878, te Temse	1/4/1927, te Temse	Temse, Velle	echtgenoot van Smet Maria Leonia	?	- 53 - ?
Van de Perre Helena Adela Ludovica Maria V	3/9/1879, te Temse	18/10/1966, te Anderlecht	Anderlecht	weduwe van De Riemaecker Paul	?	- ? - 162X
Van de Perre Fernand Oscar Maria Ghislain M	23/10/1881, te Temse	?	?	?	?	- ? - ?
Van de Perre Hubert Jan Clemens Maria M	23/9/1882, te Temse	15/6/1904, te Temse	Temse, in de Akkerstraat nr. 35	ongetrouwd	?	- 149 - ?

⁴ G.A.T., Rouwbrief Paul, Emile, Charles, Marie Van de Perre

⁵ G.A.T., Rouwbrief Paul, Emile, Charles, Marie Van de Perre

⁶ G.A.T., Rouwbrief Maria Josepha Louis Caroline Van de Perre

Van de Perre Josephus Frans Ghislenus M	7/9/1883, te Temse	26/8/1909, te Gent	Temse, in de Akkerstraat nr. 35	ongetrouwd	30/8/1909 ⁷	- 189 bis - ?
Van de Perre Romanus Louis Marie Gislenus M	10/1/1886, te Temse	26/2/1958, te Tervuren	Tervuren	?	?	- ? - 38X
Van de Perre Valerius Josephus Frans Maria M	3/5/1888, te Temse	31/10/1906, te Temse	Temse, in de Akkerstraat nr. 35	ongetrouwd	?	- 228 - ?
Smet Maria Leonia V	15/5/1880, te Temse	14/1/1958, te Temse	Temse, Velle nr. 84	weduwe van Van de Perre Charles Florimond Louis Joseph	?	- 7 - 8X
Van de Perre Raphaël M	20/8/1910, te ?	28/8/1945, te Antwerpen	?	weduwnaar van Mathilde De Moor	?	- ? - 2X
De Moor Mathilde V	30/8/1911, te ?	13/1/1945, te Antwerpen	?	echtgenote van Van de Perre Raphaël	?	- ? - 14X

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits een overlijdensdatum ontbreekt.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen een scheidingsmuur op een heel ruim grafperceel. Haar uitzicht en omvang maken dat de voorbijganger dit grafmonument in geen geval kan negeren. Het grafmonument is bijgevolg heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 675 cm

⁷ G.A.T., Rouwbrief Jozef Frans Ghisleen Marie Van de Perre

Diepte: 450 cm
Hoogte: 460 cm

- De **epigrafie:** Op een marmeren inscriptieplaat, die vooraan op de obelisk is bevestigd, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der / familie / Van de Perre – Joos

- Het **materiaal:** Obelisk met kruisbeeld, podium, postamenten en knielbankje: **Arduin**
Vlammen op de postamenten, inscriptieplaat, rouwkrans en rechthoekige plaat op de sokkel: **Carrara marmer.**
Staven in de omheining: **Ijzer**

- Beschrijving :

De hele structuur van het grafmonument steunt op een podium die is uitgewerkt in diverse niveaus waarbij het oppervlak waar de obelisk op rust hoger ligt dan de oppervlakken aan weerszijden van deze obelisk. Het podium is aan weerszijden van de obelisk opgebouwd uit 4 massieve arduinen platen die achter elkaar werden geplaatst. Dit podium bedekt de grafkelder en wordt omsloten door acht arduinen geornamenteerde postamenten. Deze postamenten worden elk bekroond met een wit marmeren vlam die naar links flakkert. Deze brandende toortsen doen denken aan miniatuurvuurtorens. De schachten van de postamenten zijn versierd met Maltezerkruisen in een medaillon en bovenaan net onder de toorts bemerkt men sierlijk rolwerk. Op de hoek links ontbreekt de vlam op het postament. Het postament op de rechterhoek, draagt de signatuur van de steenhouwer: A. De Bruyne en de architect: Rooms. De arduinen postamenten zijn langs de zijflanken en vooraan met elkaar verbonden door twee parallelle niet gedecoreerde ijzeren staven. Diverse staven ontbreken, wellicht werden deze doorheen de tijd weggenomen omwille van slijtage. Centraal vooraan recht tegenover de obelisk rust een arduinen knielbankje op de hoogste etage van het podium. Aan het hoofdeinde van het podium staat een brede obelisk die de hoogte in priemt. De onderste geleiding van de obelisk is getrapt. Op de bovenste geleiding van deze zone bevindt zich een rechthoekige carrara marmeren plaat met daarop de voorstelling van een acanthusrank doorheen een rouwkrans die samengesteld werd uit immortellen en een Latijns kruis. Op het brede lichaam van de obelisk werd een carrara marmeren inscriptieplaat bevestigd. De inscriptieplaat heeft de vorm van een trapezium en is bovenaan hol afgerond. Het lichaam van de obelisk wordt afgesloten door een opengewerkte frontonvormige bovenstructuur waarbij haar timpaan wordt bekleed door twee klimopraken die worden samengebonden door een strik.

De frontonvormige bovenstructuur is aan de voorzijde segmentvormig uitgehold, in deze uitsparing tussen de inscriptieplaat en het opengewerkte fronton bevindt zich een rouwkrans die is samengesteld uit papavers waarbij deze is opgehangen aan een marmeren haakje. De obelisk wordt getopt door een vlakke afdekking waarop een eenvoudig arduinen Latijns kruis werd geplaatst. De uiteinden van de kruisarmen werden versierd met kragen. Aan de voet van het kruisbeeld bemerk je een palmetmotief.

- Bespreking:

Dit grafperceel behoort toe aan de familie Van de Perre, die enkele vooraanstaande figuren in hun familie hadden. De opdrachtgever koos voor een obelisk, een type die frequent voorkwam

in het negentiende-eeuwse en vroeg twintigste-eeuwse funeraire vormenarsenaal. Dit type droeg de voorkeur van vrijmetselaars, we weten echter niet of één of meer familieleden inderdaad tot de maçonnieke loge behoorde. Dit grafmonument is werkelijk monumentaal en haar omvang vormt een aanwijzing voor de welstand die deze familie genoot. Verdere aanwijzingen die verband houden met beroepsmatige aspecten of de levensloop van de overledenen onthult dit grafmonument niet. Het kruisbeeld suggereert een Christelijke geloofsovertuiging.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen platen van het podium vertonen enkele barsten.
- De postamenten vertonen enkele barsten.
- De marmeren fragmenten zijn zwart geworden.
- Het arduinen kruisbeeld is verweerd.
- Het grafmonument wordt bedekt met gele korstmossen.
- Het knielbankje vertoont diverse breuken.

Huidige toestand: Redelijk goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Karel Marie Van de Perre werd op 24 september 1843 te Eksaerde geboren en overleed op 26 februari 1906 te Temse. Hij was gehuwd met **Ludovica Maria Antonia Joos** (1860-1889). Karel Van de Perre was notaris van beroep. Daarnaast was hij provinciaal raadslid, schepen van de gemeente Temse en plaatsvervangend vrederechter van het Kanton Temse. Op het culturele vlak was hij voorzitter van de Koninklijke Harmonie St. Cecilia. Hij werd vereerd met de Burgerlijke medaille eerste klas.⁸ **Paul Emile Charles Marie Van de Perre** werd op 12 augustus 1876 in Temse geboren en overleed te Sint-Niklaas op 22 september 1857. Hij huwde twee maal, de eerste maal met Dilewyns Maria Josepha Joanna en een tweede maal met Van Eeckhoven Margareta Theresia Emma. Aan de hand van de rouwbrief valt op te maken dat Paul Van de Perre, net als zijn vader, het beroep van notaris uitoefende. Op latere leeftijd vervulde hij het ambt van Schepen en Burgemeester van Temse. Hij was ook penningmeester - griffier van de Polder van Tielrode-Broek. Uit erkentelijkheid werd hij benoemd tot Ridder in de Leopolds - en Kroonorde.⁹ **Florimond Louis Joseph Van de Perre** werd geboren op 15 september 1878 te Temse en overleed er op 1 april 1927. Hij was gehuwd met **Maria Leonia Smet** (1880-1958). Florimond Van de Perre was beroepshalve

⁸ G.A.T., Rouwbrief Kamiel Marie Van de Perre

⁹ G.A.T., Rouwbrief Paul, Emile, Charles, Marie Van de Perre

brouwer¹⁰. **Hubert Van de Perre** werd op 23 september 1882 in Temse geboren en overleed er op 15 juni 1904. Hij was een ongehuwde student.¹¹ **Valerius Josephus Frans Maria Van de Perre** werd op 3 mei 1888 in Temse geboren en overleed er op 31 oktober 1906. Ook hij was een ongehuwde student.¹²

---

¹⁰ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1927, Florimond Louis Joseph Van de Perre.

¹¹ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1904, Hubert Van de Perre

¹² Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1906, Valerius Josephus Frans Maria.

Naam grafteken: Janssens - Smits

Ontstaansdatum: Vermits er sprake is van twee data (1886 en 1891) wanneer de concessie werd aangekocht, is het mogelijk dat de grafkapel werd opgericht naar aanleiding van het overlijden van Benedikt Janssens, in 1884.

Type: Grafkapel

Stijl: Neoromaans

Ontwerper: Onbekend

Type begraaving: Grafkelder

Ligging: Vak H, Laan I, Nr. 9

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Janssens – Smits, Sint-Niklaas

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 11 december 1886 / 30 december 1891
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 42,25 m²

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 10 december 2036**.

‘De grafconcessie op naam van de familie Janssens - Smits, p.a. de heer Janssens de Varebeke Louis, wonende te 1180 Ukkel, Montjoielaan 36, ter grootte van 42,25 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-I-9, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 11 december 1886 en 30 december 1891, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 10 december 1936.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 10 december 1986

- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 10 december 2036.’²

De concessiehouder: Louis Janssens de Varebeke
Montjoielaan 36
1180 Ukkel

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Janssens Benedikt Aloysius Louis M	10/10/1832, te Sint- Niklaas	12/4/1884, te Sint-Niklaas	?	echtgenoot van Joanna Theodorina Veronica Cornelia Smits	17/4/1884 ³	- ? - ?
Smits Joanna Theodorina Veronica Cornelia V	28/11/1834, te Eindhoven	15/4/1902, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	weduwe van Benedikt Aloys Frans Janssens	21/4/1902 ⁴	- 75 - ?
Janssens de Varebeke Antoine Marie Pierre M	3/1/1868, te Sint-Niklaas	7/10/1929, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	echtgenoot van Marguerite Marie Joseph Louise Ghislaine	11/10/1929 ⁵	- 171 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Benedikt Louis Frans Janssens

⁴ G.A.T., Rouwbrief Jeannette, Théodore, Véronique, Cornélie Smits

⁵ G.A.T., Rouwbrief Antonius Maria Petrus Janssens de Varebeke

Inventarisnummer: 46

				Ryelandt.		
Janssens de Varebeke Joannes Benediktus Josephus Maria Cornelius M	1/11/1913, te Sint- Niklaas	11/12/1975, te Sint Lambrechts – Woluwe	1200 Sint Lambrechts - Woluwe, square Joséphine Charlotte 14.	echtgenoot van Jacqueline Marie de Wautier	15/12/1975	- 171 - 183X
één of twee kindjes Ortegat ?/?	?	?	?	?	?	- ? - ?
Janssens de Varebeke Antoine M	2/3/1944, te Gent	24/7/1954, te Serville	Eine	zoon van Gilles Janssens de Varebeke en van Françoise Moens de Hase.	?	- ? - 84X
Reylandt Marguerite Marie Joseph Louise Ghislaine V	9/7/1873, te Brugge	2/7/1963, te Sint-Niklaas	Sint-Niklaas, Stationsstraat 14	echtgenote van Antoine Marie Pierre Janssens	?	- ? - 133X
Janssens de Varebeke Joanna Maria Renata Cornelia V	11/8/1908, te Temse	15/12/1996, te Jette	1090 Jette, Leopold I straat 314	ongehuwd	19/12/1996	- ? - 960136
Janssens de Varebeke Albert Amand Lucia Joannes Maria Cornelius M	23/8/1915, te Sint- Niklaas	14/9/1997, te Hamme	9920 Hamme, Molenstraat 7	ongehuwd	18/9/1997	- ? - 970124
Janssens de Varebeke Cecilia Maria	23/2/1906, te Sint- Niklaas	17/1/1999, te Jette	1210 Sint -Joost -ten -Node, Overvloedstraat 23	ongehuwd	23/1/1999	- ? - 990009

Carolina Josepha Cornelia V						
Janssens de Varebeke Gilles Josephus Ludovicus Maria Cornelius M	19/2/1910, te Sint- Niklaas	21/8/2001, te Watermaal Bosvoorde	Watermaal Boosvoorde, Emile van Becelaerelaan 28	echtgenoot van Moens de Hase Françoise Henriette Thérèse Marie Joseph Ghislaine	24/8/2001	- 0195 - 010099

Laatste bijzetting: Op 24 augustus 2001: De inhumatie van Janssens de Varebeke Gilles Josephus Ludovicus Maria Cornelius.

Niet alle namen van de personen die werden begraven in de grafkapel werden opgenomen in de concessiegevens.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Deze grafkapel is gelegen op de hoek van een laan. Dit grafmonument draagt alle aspecten in zich om heel goed zichtbaar te zijn.

- **Schaal:** enorm imposant en monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 760 cm
Diepte: 490 cm
Hoogte: 610 cm

- De **epigrafie:** Op een rechthoekige ijzeren inscriptieplaat, die zich tussen het tympanon en de toegangspartij bevindt, in Latijnse letters, verheven en in brons:

Sepultura Janssens de Varebeke

- Het **materiaal:** Grafkapel: **Arduin**
Omheining: **Combinatie van smeed –en gietijzer**
Beeldhouwwerk: **Carrara marmer**
Inscriptieplaat: **Brons**

- **Beschrijving :**

Exterieur:

Deze monumentale grafkapel behoort toe aan de familie Janssens de Varebeke en situeert zich op de hoek van een laan. De grafkapel lijkt te zijn opgebouwd door een opeenstapeling van arduinen steenblokken die netjes op elkaar en naast elkaar werden geplaatst.

De massief stenen muren worden langs elke flank onderbroken door rondboogvensters. De veelkleurige gebrandschilderde glas in loodramen zitten gevat in een driedelige geprofileerde rondboognis. De boogruigen steunen op vier smalle deelzuiltjes van romaanse inspiratie, die de drie smalle rondboogvensters onderling van elkaar scheiden. Het neoromaanse drielicht werd herhaald in een driedelige rondboogstructuur die dit drielicht omkadert. Op de hoeken van elke flank bemerkt men uitgezuiverde lisenen, die in feite zijn uitgegroeid tot steunberen die niet echt functioneel zijn maar eerder sluitingshoeken vormen. Deze verticale verzwaringen worden elk bekroond door een afhellend dakmotief. Achteraan de linker- en rechterflank lopen smalle afvoerbuizen om het regenwater naar de bodem te voeren. Drie hoge rondbogen creëren een verdiepte nis die het portaal van de grafkapel vormt. De boogruigen worden gestut door smalle ranke zuilen van romaanse inspiratie, die steunen op een basement met voetloof. Het tympanon wordt bekleed door een krachtige marmeren beeldhouwcompositie in hoog-reliëf, die Christus met zijn apostelen voorstelt. Onder dit beeldhouwd tympanon hangt een bronzen rechthoekige plaat waarop men leest: *Sepultura Janssens de Varebeke*. Onder deze plaat bevindt zich de toegangspartij tot de grafkapel. De toegangspartij bestaat uit een glazen deurpartij met daarvoor een decoratief traliewerk uitgevoerd in ijzer. Twee hoge treden verlenen toegang tot het interieur van de grafkapel. De grafkapel wordt bedekt door een zadeldak. Een band met zaagtanden versiert de onderste zone van de daklijst. Vooraan op de nok van het zadeldak bemerkt men een eenvoudig en klein Latijns kruisbeeld. De grafkapel steunt op een vrij lage arduinen plint. Langs weerszijden van de kapel bevinden zich zijperken, ze lijken net twee terrasjes met een arduinen bevloering die worden omheind door een sierlijk zwartgeschilderd ijzeren hekwerk. Deze perken worden omheind door een vrij lage smeedijzeren omheining. De segmenten van deze omheining worden net als bij het traliewerk van de deurpartij van de kapel, ingevuld met symmetrische spiraalmotieven. De verticale spijlen worden bekroond met een drie-armig motief. De verticale spijlen op de hoeken zijn zwaarder en worden bekroond door een rozet.

Interieur:

De muren van de grafkapel zijn opgetrokken uit gebakken aardekleurige steentjes. De gekleurde brandglasramen zitten gevat in een arduinen rondboogstructuur. De gebrandschilderde glas in loodramen bestaan uit gele, blauwe en witte kleuren die in decoratieve vormen werden gegoten. Deze ramen werden niet gesigneerd. Het plafond van het interieur van de kapel bestaat uit een kruisribgewelf, waarbij de ribben in arduin werden uitgevoerd. De ribben komen samen in een arduinen medaillonvorm die een Grieks kruisbeeld in haar omtrekt draagt. De wand van de grafkapel bestaat uit een rondboognis die plaats biedt aan een arduinen familiealtaar. Het altaar wordt gedragen door een massieve arduinen zuil, die zich in het midden onder het tafelblad bevindt. Op dit altaar staan vier houten kandelaars die elk een witte kaars dragen. Tussen deze kandelaren staat een sierlijk gesneden houten Latijns kruisbeeld. Tegen het altaar rusten drie houten bidbanken. In de linkerhoek naast de deurpartij hangt een arduinen wijwatervat op aan de muur. Het vat neemt de vorm aan van een schelp.

De vloer bestaat uit leistenen. In het midden van deze vloer bevinden zich twee luiken die toegang verlenen tot de grafkelder. De vloer van de grafkelder bestaat uit een dambordpatroon van witte en zwarte marmeren stenen. Tegen de wand van de muur staat een monumentaal gietijzeren Latijns kruisbeeld op een arduinen sokkel.

Aan de rechterkant van de muur zitten enkele kisten achter vierkante arduinen inscriptieplaten.

- Helemaal links onderaan leest men op de inscriptieplaat:

Joannes Hubertus Leo Maria Ortegat
Geboren 15 november 1889
Overleden 2 april 1890.

- Op de onderste rij, de tweede van links leest men op de inscriptieplaat:

Hubertus Flor. Marg. Maria Cornelia Ortegat
Geboren 17 februari 1898
Overleden 8 maart 1908

- Op de onderste rij, de derde van link leest men op de inscriptieplaat:

Theresia Maria Celeste Aloisia Cornelia Ortegat
Geboren 28 november 1902
Overleden 6 januari 1903

- Op de middelste rij, de eerste van links leest men op de inscriptieplaat:

Mejuffer Jeanne Marie Janssens de Varebeke
Geboren 1908 – overleden 1996.

- Op de middelste rij, helemaal rechts leest men op de inscriptieplaat:

Jonckheer Jan Benediktus Janssens de Varebeke
Echtgenoot van Jacqueline De Wautier
Geboren St. Niklaas 1.11.1913 – Overleden St. Lambrechts Woluwe 11.12.1975.

- Op de bovenste rij, de derde van links leest men op de inscriptieplaat:

Mejuffrouw Janssens de Varebeke
Cecilia Maria Candice
Geboren 1906 – overleden 1999.

- Op de bovenste rij, de vierde van links leest men op de inscriptieplaat:

Priester Albert Janssens de Varebeke
Geboren Sint-Niklaas 23.8.1915 – Overleden 14.9.1997.

Ook aan de rechterkant van de muur zitten enkele kisten achter vierkante arduinen inscriptieplaten.

- Op de bovenste rij, de tweede van links leest men op de inscriptieplaat:

*Jonckheer Antoine Jan Anna Marie Jozef Cornelius Janssens de Varebeke
Geboren te Gent 2 maart 1944
Bij ongeval overleden te Serville 24.7.1954*

- Op de bovenste rij, de derde van links leest men op de inscriptieplaat:

*Mijnheer Antoon Maria Petrus Janssens de Varebeke
Echtgenoot van mevrouw Marguerite Ryelandt
Geboren te St. Niklaas 3.1.1868
Overleden te Temse 7.10.1929*

- Op de bovenste rij, helemaal rechts leest men op de inscriptieplaat:

*Janssens de Varebeke Marguerite Ryelandt
Geboren te Brugge 9.7.1873
Overleden te St. Niklaas 2.7.1963.*

- Op de middelste rij, helemaal links leest men op de inscriptieplaat:

*Gilles Janssens de Varebeke
Geboren 19.2.1910
Overleden 21.8.2001*

- Op de middelste rij, de tweede van links leest men op de inscriptieplaat:

*Senator Benedictus Aloysius Franciscus Janssens
Echtgenoot van Joanna Theodora Veronica Cornelia Smits
Geborente St. Niklaas 10.10.1832 Aldaer overleden 12.4.1884*

- Op de middelste rij, de derde van links leest men op de inscriptieplaat:

*Joanna Theodora Veronica Cornelia Smits
Weduwe van Benedictus Aloysius Franciscus Janssens
Geboren te Eindhoven (Noord-Brabant) op 28.11.1834
Overleden te Temse 15.4.1902*

- Op de middelste rij, helemaal rechts leest men op de inscriptieplaat:

*Johanna Maria Van de Wiel
Weduwe van Antonius Smits
Geboren te Woersel (Noord-Brabant) 24.10.1809
Overleden te Sint-Niklaas 16.8.1891*

De arduinen platen die de nissen afdekken hebben een eenvoudige vierkante vorm. De platen die de bovenste nissen afdekken hebben een rondboogvorm. De epigrafie van de oudste grafnissen zijn in goudkleur, de jongere zijn in zilverkleur. Twaalf nissen zijn nog leeg.

- Bespreking:

Deze indrukwekkende grafkapel in neoromaanse stijl behoort toe aan het welstellende adellijke geslacht Janssens de Varebeke. De grafkapel werd vermoedelijk opgericht eind de 19^e eeuw, naar aanleiding van het overlijden van Benediktus Janssens. Geen enkel document werd teruggevonden die de namen bevat van de mogelijke ontwerper of steenhouwer. De grafkapel vormt een aandachtstrekkende van formaat omwille van haar monumentale omvang en haar beheerste neoromaanse vormtaal. Ook deze grafkapel werd opgevat als een intieme bid-en gedenkplaats waar de nabestaanden hun dierbaren afgeschermd van de buitenwereld en in alle rust kunnen eren en herdenken.

Het is moeilijk uitsluitend te geven wat het marmeren beeldhouwwerk precies voorstelt. Men ziet Jezus Christus in het bijzijn van zijn apostelen maar het is niet duidelijk naar welke passage uit het Nieuwe Testament wordt gerefereerd. Ook deken Schrijen kon geen uitsluitend geven over het thema van de passage. Het zou kunnen gaan over de opwekking van Lazarus. De grafkapel behoort toe aan het adellijke geslacht Janssens de Varebeke, het wapenschild van deze familie werd echter niet geïntegreerd in het grafmonument. Het kruisbeeld op de nok van het zadeldak en het marmeren beeldhouwwerk verwijzen naar de Christelijke geloofsovertuiging van deze familie.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Op enkele plaatsen bemerk je breuken in het arduin
- Groei van onkruid op het grafmonument en bedekking met korstmossen.
- Steentjes en het onkruid die de zerk bedekken geven het grafmonument een wat onverzorgde indruk.

Huidige toestand: exterieur: Vrij goed, Interieur: Redelijk goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁶

In de grafkapel ligt een tak begraven van het geslacht Janssens, later Janssens de Varebeke, waarvan er sporen zijn terug te vinden tot in de zeventiende eeuw.

Reeds sedert de achttiende eeuw had de familie Janssens een belangrijk aandeel in de opkomst en bloei van de textielnijverheid van de Wase hoofdstad, Sint-Niklaas.

---

⁶ Personaliamap Janssens de Varebeke.

Benedikt Aloïs Frans Janssens⁷ werd geboren te Sint-Niklaas op 10 oktober 1832. Hij was de zesde van de elf kinderen van Louis Jan Jozef Janssens (1793/1844) en van Maria Theresia Amelia De Decker (1805/1871). Benedikt Aloïs Frans Janssens trouwde op 12 september 1858 te Eindhoven met Jeanette Smits.

Als jonge nijveraar werd Benedikt reeds in het jaar 1859 aanvaard als lid van de werkrechtensraad en in 1869 werd Louis Janssens aangesteld als rechter bij de rechtbank van koophandel. Intussen werd hij in 1861 medestichter en eerste voorzitter van het katholiek kiescomité van het arrondissement Sint-Niklaas waarbij zijn politieke loopbaan enigszins werd voorbereid. In 1863 werd hij in de voetsporen van zijn broer Theodoor Janssens gemeenteraadslid te Sint-Niklaas. Hij bleef gemeenteraadslid in zijn geboortestad tot aan zijn overlijden op 12 april 1884. In 1878 werd Benedikt Janssens verkozen tot senator voor het arrondissement Sint-Niklaas. In de senaat ging hij de belangen van het Waasland gaan behartigen en hij zette zich tijdens de schoolstrijd in voor de vrijheid van de Christelijke scholen. Benedikt Janssens verzette zich hevig tegen de anti – godsdienstige opvattingen van het Rijksonderwijs. Als gevolg van deze kwestie liet hij een deel van zijn kasteel te Temse ombouwen tot een school voor het vrije onderwijs. In verband met de Wase belangen pleitte hij voor een stoombootdienst Antwerpen - Doel, voor afwateringswerken te Lokeren en voor het aanleggen van een Scheldebrug.

Ook op cultureel gebied legde hij zijn gewicht in de schaal. Benedikt Janssens' hoofdbekommernis ging uit naar de mens en naar de culturele ontwikkeling van het volk. Hij maakte zich verdienstelijk als stichter van het Davidsfonds, afdeling Waasland, waarvan hij de eerste voorzitter werd. Benedikt Janssens was een persoonlijke vriend van Henri Conscience en hij stapte mee voorop in de Vlaamse betoging van Conscience te Brussel. Benedikt Janssens schreef zelf ook gelegenheidsgedichten waaronder 'Zegelied' en 'Jubelzang'. Benedikt Janssens was een gelovig man, Vlaamsvoelend en cultuurbewogen. Zijn Vlaamse houding was tekenend voor die tijd: zijn geloofsbrieven voor de senaat waren in het Vlaams opgesteld, hij was ere-voorzitter van de Vlaamse Kring en zijn begrafenis op 14 april 1884 staat aangeschreven als een grote Vlaamse betoging waarbij zes van de zeven lijkredes in het Vlaams werden uitgesproken.

Joanna Smits werd op 28 november 1834 in Eindhoven geboren, ze overleefde haar echtgenoot, Benedikt Janssens ruim achttien jaar. Nadat hun negen kinderen getrouwd of in het klooster getreden waren, verbleef zij gedurende het ganse jaar alleen op het kasteel in Temse. Niet lang voor haar overlijden in Temse op 15 april 1902 uitte weduwe Janssens haar verbondenheid met de Scheldegemeente in de schenking van het nodige kapitaal voor de bouw en het onderhoud van de Apostelhuizen van het hospitaal. Onder de negen kinderen van gezin Janssens-Smits tellen we zes geestelijken. Slechts één zoon met name **Antoon Janssens de Varebeke** werd bij zijn ouders begraven in de kapel. Na het overlijden van Joanna Smits ging het kasteel over naar haar zoon Antoon. Hij werd op 3 januari 1868 te Sint-Niklaas geboren en hij bestendigde er de familietak. Antoon Janssens de Varebeke huwde in 1895 met **Margaretha Ryelandt** (1873/1963), die afkomstig was uit Brugge. Antoon Janssens de Varebeke was naar de normen van zijn tijd sociaal bewogen. Net zoals zijn vader was hij in Sint-Niklaas voorzitter van het Sint-Vincentiusgenootschap. Hij was de eerste voorzitter van de Bond der Grote Gezinnen in het Waasland en speelde een actieve rol in tal van andere verenigingen als 'het Werk van de Akker' en de 'Temsese Bouwmaatschappij'. Antoon Janssens de Varebeke was doctor in de rechten. Toch ging zijn interesse meer uit naar de technische vooruitgang en meer bepaald naar die van de auto, die toen op de markt werd gebracht, en de toekomstmogelijkheden van de helikopter. Te Sint-Niklaas richtte hij een experimenteel autoconstructiebedrijfje op waar hij een twintigtal brevetten, vooral van auto-onderdelen, op zijn naam liet zetten. De Eerste Wereldoorlog staakte echter de

⁷ Die namen die in het vet worden aangeduid, betreffen personen die begraven liggen in de grafkapel.

werkzaamheden in het atelier. Verder focuste de aandacht van Antoon zich, als echte planten -en bloemenliefhebber, op alles wat het kasteeldomein aanbelangde.

Bij koninklijk besluit van 20 december 1912 werd aan de familie Janssens het predikaat 'De Varebeke' toegekend. Deze titel is de naam van een vroegere heerlijkheid gesitueerd te Belsele. Antoon Janssens de Varebeke stierf op 7 oktober 1929 te Temse, op de leeftijd van éénnenzestig jaar. Margaretha Ryelandt overleefde haar echtgenoot vierendertig jaar. Margaretha verliet Temse nadat ten gevolge van onteigeningsplannen bij de heropbouw van een brug, het kasteeldomein bij minnelijke schikking aan de staat werd afgestaan. Margaretha stierf op 2 juli 1963 te Sint-Niklaas. Als blijk van dank voor het verblijf van de familie in Temse schonk Margaretha bij haar afscheid het hoogaltaar uit hun kapel aan de Kristus-Koningskerk die toen werd ingericht. Binnen het gezin Janssens de Varebeke - Reylandt werden negen kinderen, vijf jongens en vier meisjes, geboren. De streng Christelijke opvoedingstraditie bleef men handhaven, waarop ook binnen die generatie drie van de vijf jongens priester werden en één dochter werd kloosterzuster.

Eén van de zonen die geen geestelijke werd, is **Joannes Janssens de Varebeke**. Jan Janssens de Varebeke werd op 1 november 1913 geboren en hij huwde met Jacqueline Marie de Wautier. Hij was net als zijn vader doctor in de rechten. Beroepshalve was hij toezichter bij de bouwmaatschappij van Temse. Ook **Gilles Janssens de Varebeke**, die geboren werd op 19 februari 1910 en huwde met Françoise Moens de Hase was doctor in de rechten. Hij bekleedde beroepshalve het ambt van voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg. **Albert Janssens de Varebeke** werd op 23 augustus 1915 geboren als jongste van de negen kinderen. Albert Janssens trad binnen in het seminarie van Gent, hij studeerde wijsbegeerte in Sint-Niklaas en theologie in Gent en Leuven. Hij werd op 24 april 1938 in Gent tot priester gewijd. Hij was achtereenvolgens onderpastoor van Melsele (1940-1945) en onderpastoor van Sint-Pieters-Buiten in Gent (1945-1947). Daarnaast was hij directeur van de Zusters van Liefde, van het Medico Pedagogisch Instituut 'Sint-Lodewijk' voor motorisch gehandicapte meisjes in Kwatrecht (1947-1964) en van het klooster van de Zusters Sint-Vincentius a paulo in Moerzeke (1964-1988). In Moerzeke ging hij zich verdiepen in het leven van Priester Edward Poppe. Hij was actief bij het priester Edward Poppe-comité als mederedacteur van 'De stem uit Moerzeke' en als archivaris van het Poppe-archief. Van zijn hand verschenen diverse geschriften over priester Poppe. Op 22 september ging Albert Janssens de Varebeke met rust en genoot van zijn oude rustige dag in het kasteel van Moerzeke. Zijn gezondheid ging de laatste jaren fel achteruit en hij overleed op 14 september 1997 in het klooster van Moerzeke. De oudste zoon, Louis Janssens de Varebeke werd benedictijner monnik. Jacques Janssens de Varebeke werd witte pater van Afrika. Marie Thérèse Janssens de Varebeke werd kloosterzuster bij de Zusters van Liefde. Amelberga Janssens de Varebeke huwde met Henri Nolf die afkomstig was uit Kortrijk. **Cecile en Jeanne Janssens de Varebeke** verbleven ongehuwd te Sint-Niklaas, waar ze zich toededen op een aantal goede werken.

Naam grafteken: Van Landeghem – D’Hollander

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1890. De stèle vermoedelijk ouder dan het zerk. De ontstaansdatum van beide grafmonumenten is onbekend.

Type: Stèle met zerk.

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: De zerk werd vervaardigd door G. Van Landeghem, Temse.

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van Landeghem – D’Hollander

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 10 mei 1890
- **Termijn:** Eeuwigdurend

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Aantal m²: aanvankelijk 3,48 m², de concessie werd echter op 16 maart 1895 uitgebreid tot 7 m².
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie verviel op 15 maart 1995.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Van Landeghem David Erven, p.a. Mevrouw De Nayer Christiana, wonende te 9140 Temse, Oeverstraat 105, ter grootte van 7 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-1, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 16 maart 1895, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 15 maart 1945.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 15 maart 1995.’²

De concessiehouder: Christiana De Nayer
Oeverstraat 105
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Landeghem David M	13/10/1836, te Temse	30/7/1892, te Temse	Temse, in de Statiestraat	echtgentoot van Maria Clementina D’Hollander	?	- 169 - ?
D’Hollander Maria Clementina V	30/3/1846, te Zwijndrecht	18/2/1895, te Temse	Temse, in de Statiestraat	weduwe van David van Landeghem	?	- 40 - ?
Van der Gucht Clementina Coleta Josepha V	In het jaar 1901, te Temse	29/8/1949, te Temse. Zij was toen 48 jaar, 2 maanden en 15 dagen oud.	Temse, in de Kasteelstraat nr. 37	echtgenote van Frans Lodewijk Sidonie Stuer	1/9/1949 ³	- 103 - 79X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Clementina Coleta Josepha Van der Gucht

De Maeyer Omer Edmond M	17/8/1895, te Steendorp	31/12/1958, te Sint- Niklaas	Temse, in de Oeverstraat 97	echtgenoot van Anna Clementina Amelberga Van der Gucht	5/1/1958 ⁴	- AR 1 1958 - 2X
Van der Gucht Anna Clementina Amelberga V	22/7/1899, te Temse	10/1/1970, te Temse	Temse, in de Oeverstraat 105	weduwe van Omer Edmond De Maeyer	14/1/1970 ⁵	- 7 - 11X

Laatste bijzetting: op 14 januari 1970: De inhumatie van Van der Gucht Anna Clementina Amelberga

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen op de hoek van een laan, tegen een scheidingsmuur. Het geheel beslaat een smal grafperceel en bevindt zich op voldoende afstand van het rechtse naburige grafmonument. Indien de stèle niet wordt overwoekerd door klimopbegroeiing is zij vrij goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 150 cm
Diepte: 440 cm
Hoogte: 310 cm

- **De epigrafie:** Op de marmeren inscriptieplaat, op de arduinen stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / ter gedachtenis van / David Van Landeghem / geboren te Temsche 13 oktober 1836 / en er overleden 30 juli 1892 / en zijn echtgenote / Clementina D'Hollander / geboren te Zwijndrecht 30 maart 1846 / overleden te Temsche 18 februari 1895 / R.I.P. .

Op de marmeren banderol, op de arduinen stèle, in Latijnse letters en verdiept:

Zalig zijn de vreedzamen

Op het arduinen zerk, in Latijnse letters, verheven en in aluminium:

Familie / De Maeyer ---- / Van der Gucht / Omer De Maeyer / 1895 – 1958 / Anna Van der Gucht / 1899 – 1970 / Clementine Van der Gucht / 1901 – 1949.

⁴ G.A.T., Rouwbrief Omer Edmond De Maeyer

⁵ G.A.T., Rouwbrief Anna Clementina Amelberga Van der Gucht

- Het **materiaal:** Stèle, zerk, borduur en postamenten: **Arduin**
Inscriptieplaat, medaillon en banderol: **Carrara marmer.**
Letters op de zerk: **Aluminium**

- Beschrijving :

Dit grafperceel werd ingevuld door een zerk met deksteen met aan haar hoofdeinde een stèle. Een vrij lage arduinen plint draagt een smalle zerk die bedekt wordt door een dekplaat die getript is en twee niveaus telt. Het voorste gedeelte van de deksteen draagt een epigrafie. Het achterste gedeelte van de deksteen wordt bedekt door nog een deksteen. Zo lijkt het althans bij vooraanzicht. Zijzicht toont ons een schuinoplopende deksteen waarvan het voorste deel over een hoogte van enkele centimeters is weggelaten en werd afgesneden van de rest van de deksteen. Het achterste veld van de deksteen wordt aan weerszijden afgesloten door een arduinen boord. Op de rechterhoek vooraan van de lage plint bemerkt men een plaatje met de signatuur van de steenhouwer: G. Van Landeghem, Temse. Aan het hoofdeinde van de zerk staat een stèle. Het voetstuk van de stèle rust op de arduinen plint. Het middenlichaam van de stèle heeft in- en uitzwenkende contouren. Het middenlichaam is bekleed met een marmeren trapeziumvormige inscriptieplaat die bovenaan hol is afgerond. De stèle wordt afgedekt door een geprofileerd driehoekig fronton dat onderaan is opengelaten. In dit open frontonveld bemerkt men een carrara marmeren achthoekig medaillon met daarin enkele elementen als een anker, een Latijns kruisbeeld en een brandend hart. Deze symbolen vormen de theologische waarden die respectievelijk verwijzen naar hoop, geloof en Christelijke naastenliefde. Onder het medaillon hangt een arduinen banderol waarop men leest: *Zalig zijn de vreedzamen.* Het grafmonument wordt bekroond door een fantasierijk uitgewerkt kruisbeeld met uitstulpingen aan de uiteinden van elke kruisarm. Het grafperceel werd niet afgebakend.

- Bespreking:

Dit grafperceel werd ingevuld door een combinatie van twee verschillende typologieën, die uit verschillende periodes dateren. De stèle is vrijwel zeker ouder dan de zerk met deksteen. De stèle werd vermoedelijk opgericht na het overlijden van David van Landeghem, in het jaar 1892, terwijl de zerk ten vroegste werd geplaatst na het overlijden van Clementine Van der Gucht in het jaar 1949. Zowel de stèle als de zerk met deksteen vertonen belangrijke parallellen met andere grafmonumenten die opgenomen werden in deze inventaris. De stèle vertoont belangrijke gelijkenissen met het grafmonument van de familie Van de Vijver (zie inventarisfiche nr. 25) en de zerk met deksteen vertoont belangrijke gelijkenissen met deze van de familie Hebbinckhuys (zie inventarisfiche nr. 84). Zowel de zerk met deksteen als de stèle vormen aldus producten die in serie werden geproduceerd en die vervolgens naar eigen smaak en budget werden aangekleed en met elkaar werden gecombineerd. Enkele symbolen verwijzen naar de godvruchtigheid van de overleden maar verder onthult het grafmonument niets meer over de levensloop van de familieleden. Het grafperceel verkeert in een prima staat en laat een erg verzorgde indruk na op de toeschouwer.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen stèle vertoont enkele kleine barstjes.
- De arduinen plint is lichtjes aan verzakken in de kiezelgrond.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een heel goede staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

David Van Landeghem werd op 13 oktober 1836 in Temse geboren als zoon Benedikt Van Landeghem en van Catharina Verneirt. Hij was gehuwd met **Maria Clementina D'Hollander** (1846-1895). David Van Landeghem was beroepshalve landbouwer.⁶ Van 10 november 1886 tot 30 juli 1892 was hij voorzitter van het weldadigheidsbureau. Daarnaast was hij lid van de Kerkfabriek en van het bestuur van het godshuis. Hij overleed als rentenier in Temse op 30 juli 1892.⁷

---

⁶ Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregisters, telling 1866-1899, Boek 8, Pg. 41.

⁷ G.A.T., Personaliamap David Van Landeghem

Naam grafteken: De Ryck - Wuytack

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1886. Wanneer het portiek werd opgericht is niet duidelijk. De zerk met deksteen werd wellicht later toegevoegd aan het grafperceel.

Type: Portiek met zerk.

Stijl: Neogotische Portiek. Omwille van de combinatie met de zerk: Eclecticisme.

Uitvoerder: De zerk werd vervaardigd door steenhouwerij Van Wauwe, Temse.

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr. 2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Ryck Charles Louis, Oeverstraat, Temse

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 11 december 1886
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 14 m²

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 10 december 2036**.

‘ De grafconcessie op naam van de familie De Ryck Charles Louis , p.a. Mevrouw De Ryck Geneveva, wonende te 9140 Temse, Markt 16, ter grootte van 14 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-2, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 11 december 1886, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 10 december 1936.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 10 december 1986.
- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 10 december 2036.²

De concessiehouder: Genoveva De Ryck
Markt 16
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Ryck Karel Lodewijk M	10/3/1816, te Melsele	11/10/1901 te Temse	Temse, in de Oeverstraat	echtgenoot van Paulina Wuytack	?	- 243 - ?
Wuytack Paulina Josephina V	15/8/1823, te Waasmunster	2/6/1903, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	weduwe van De Ryck Karel Lodewijk	6/6/1903 ³	- 138 - ?
De Ryck Hendrik Maria Jozef M	15/2/1854, te Temse	2/1/1900, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	ongehuwd	?	- 7 - ?
De Ryck Eugenia Maria Joanna V	24/1/1862, te Temse	11/8/1932, te Temse	Temse, in de Oeverstraat 10 ⁴	ongehuwd	168/1932 ⁵	- 106 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Paulina Josephina Wuytack

⁴ G.A.T., Rouwbrief Eugénie Maria De Ryck.

⁵ G.A.T., Rouwbrief Eugénie Maria De Ryck.

De Ryck Paulus Eugenius Maria Josephus M	17/3/1871, te Temse	19/4/1872, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	?	?	- 100 - ?
De Ryck Leon ⁶ M	24/10/1863, te ?	1/2/1922 ⁷ , te Temse	Temse, in de Oeverstraat 9 ⁸	echtgenoot van Sloor Amandine	6/2/1922 ⁹	- ? - ?
De Ryck Jozef Hortensia Clemens Amandus Leo Ghisleen M	14/1/1907, te Temse	6/12/1962, te Temse	Temse, Markt 16	echtgenoot van De Valck Angela Justina Julia Alice Maria	?	- 134 - 620145
De Valck Angela Justine Julia Alice Maria	4/7/1905, te De Klinge	13/2/1989, te Sint- Niklaas	Sint-Niklaas, in de Hofstraat 134	Weduwe van Jozef Hortensia Clemens Amandus Leo Ghisleen De Ryck	22/2/1989	- ? - 26

Laatste bijzetting: 22 februari 1989: De inhumatie van De Valck Angela Justina Julia Alice Maria.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Deze portiek is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. De goede zichtbaarheid van het grafmonument wordt wat gehinderd door de grote boom, links van het grafteken. Haar aanwezigheid zorgt ervoor dat het grafmonument wat in de schaduw staat.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 295 cm
Diepte: 450 cm
Hoogte: 407 cm

- **De epigrafie:** Bovenaan op het marmeren casement, in Gotische letters,

⁶ Leon De Ryck zou ook bij zijn vrouw, Amandine Sloor, en haar familie begraven kunnen liggen.

⁷ G.A.T., Rouwbrief Leo Maria Lodewijk De Ryck

⁸ G.A.T., Rouwbrief Leo Maria Lodewijk De Ryck

⁹ G.A.T., Rouwbrief Leo Maria Lodewijk De Ryck

verdiept en wit geschilderd met een zwart randje:

Requiesqant in pace

Op een smalle grijze band in het marmeren casement, in Gotische letters, verdiept en wit geschilderd:

D.O.M.

Op de kruising van de armen van het gotisch kruisbeeld, in Gotische letters, verdiept en wit geschilderd:

IHS

Op de arduinen sokkel, in een casement, in Gotische letters, verdiept en in goudkleur geschilderd:

Familie / De Ryck – Wuytack

- Het **materiaal**: Portiek, zerk, borduur en postamenten: **Arduin**
Casement: **Carrara marmer / blanc statuaire**.

- Beschrijving :

Dit grafperceel werd ingevuld met een Neogotische portiek en een zerk met hellende deksteen respectievelijk achter- en vooraan in de graftuin. Dit grafperceel werd afgezoomd door een arduinen borduur met vooraan vier arduinen paaltjes waartussen zilverkleurige ijzeren schakels hangen. De ketting links vooraan is echter gebroken. Tussen de middelste paaltjes is er een opening die toegang verleent tot het grafperceel. De portiekstructuur is opgebouwd uit verschillende geledingen. Op een lage plint rust een rechthoekige sokkelzone met een casement die een epigrafië draagt. Lijstwerk sluit deze zone af en markeert de overgang naar het middenlichaam. Een gegroefde lancetboog rust op twee korte arduinen zuilen die bekroond worden door Corintische kapitelen. De zuilen worden gedragen door een eenvoudig basement die opnieuw op een sokkelzone rust. De wand van de nis is bekleed met een gotisch kruisbeeld waarvan de kruisarmen eindigen in een driepas. In het hart van het kruis staat de formule: IHS. Boven het kruisbeeld ziet men een fries met de formule: D.O.M. met op de uiteinden gestileerde florale motieven. Helemaal bovenaan werd een epigrafië gebeiteld in de lancetboog. Het portiek wordt afgedekt door een puntvormig zadeldak, met onder de dakrand een keellijst. Het veld tussen de lancetboog en de driehoekig gelijkste top wordt ingevuld door driehoekig casement waarvan de contouren zijn uitgewerkt in een groef.

Het portiek wordt bekroond door een kruisbeeld die op de kruising van beide kruisarmen wordt geornamenteerd door een stervorm.

Vooraan in de graftuin ligt een zerk die een schuinopgaande deksteen draagt. Dit grafmonument is volledig uitgepuurd en geometrisch qua vormgeving waarbij elke vorm van decoratie overboord werd gegooit. De rechterhoek van de zerk draagt de signatuur van de steenhouwer: Van Wauwe Hubert, - grafzerken – Gasthuisstraat 22, Temse, telef. (03)710.456.

- Bespreking:

Binnen dit grafperceel werden twee typologieën samengebracht: een Neogotische portiek en een hedendaagse zerk met deksteen. Naast dit verschil in typologie en stijl worden ook verticaliteit (portiek) en horizontaliteit (zerk met deksteen) tegenover elkaar geplaatst. Deze

opposities doen echter geen afbreuk aan het harmonisch geheel dat binnen dit grafperceel wordt bereikt. Ook op het vlak van aankleding contrasteren beide grafmonumenten met elkaar en net dit houdt het geheel in evenwicht. Op geen enkele manier dragen deze grafmonumenten aspecten in zich die de toeschouwer informeren betreffende de professionele activiteiten van deze overledenen. Enkel het kruisbeeld, dat het monument bekroond verraadt de katholieke geloofsovertuiging van deze familie.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het portiek vertoont enkele minuscule barstjes.
- De linkse ijzeren ketting is gebroken.

Huidige toestand: Goed.

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezelstenen. Het grafmonument verdwijnt wat in de schaduw van de boom die links van haar staat.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Karel Lodewijk De Ryck werd op 10 maart 1816 in Mechelen geboren en overleed in Temse op 11 oktober 1901. Hij was gehuwd met **Paulina Josephina Wuytack** (1823-1903). Karel Lodewijk De Ryck was beroepshalve geneesheer. In 1847 brak in de Temse de besmettelijke ziekte, dysenterie uit waarop Louis de Ryck in die periode de zieken met volle overgave verzorgde. In de gemeente Temse stond Louis De Ryck bekend als de 'armendokter'.¹⁰ Daarnaast was hij schepen in binnen de gemeente. Hij werd benoemd tot ridder in de Leopoldsorde en werd vereerd met het Burgerkris 1ste Klas.¹¹

Hendrik Maria Jozef De Ryck werd op 15 februari 1854 in Temse geboren en overleed er op 2 januari 1900. Hij bleef ongehuwd en was beroepshalve geneesheer.¹² **Leo Maria Lodewijk De Ryck** werd op 24 oktober 1863 geboren als zoon van Karel Lodewijk De Ryck en van Pauline Josephine Wuytack. Hij huwde op 3 mei 1904 met Amandine Sloor. Ook hij was beroepshalve geneesheer.¹³ Daarnaast was Leo De Ryck provincieraadslid, Schepen in de gemeente Temse, lid van het kerkbestuur en voorzitter van de koninklijke harmonie St.Cecilia. Hij overleed in Temse op 1 februari 1922. Hij werd vereerd met het Burgerkris 1ste klas.¹⁴ **Jozef Hortensia Clemens Amandus Leo Ghisleen De Ryck** werd op 14 januari

¹⁰ Boel, M., De Ryck, L., Felix, E., Hemelaer, L., Machiels, B., Peleman, L., Smet, J., Van Buynder, L., *Temse, Toeristische cursus 1984-1985*, gemeentebestuur van Temse, Pg.67.

¹¹ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1901, Karel Lodewijk De Ryck

¹² G.A.T., Bidprent De Ryck Hendrik Maria Jozef.

¹³ G.A.T., gegevens van de burgerlijke stand, akte van huwelijk en echtscheidingen.

¹⁴ G.A.T., Bidprent Leo Maria Lodewijk De Ryck.

1907 in Temse geboren en overleed er op 6 december 1962. Hij was gehuwd met Angela Justina Julia Alice Maria De Valck. Jozef De Ryck was beroepshalve nijveraar.¹⁵

---

¹⁵ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1962, Jozef Hortensia Clemens Amandus Leo Ghisleen De Ryck.

Naam grafteken: Gordyn - Cornelissens

Ontstaansdatum: De monumentale stèle werd vermoedelijk na het overlijden van Petrus Gordijn, in het 1888 opgericht. De kleinere stèle is vermoedelijk van latere datum en werd waarschijnlijk opgericht na het overlijden van Raymond Cornelissens in 1922.

Type: Een grote stèle en een stèle in miniatuur.

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr.3

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Gordyn Th. en St.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 5 september 1888
- Termijn: **Eeuwigdurend**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Aantal m²: 14 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 4 september 2038**.

‘De grafconcessie op naam van de familie Gordyn Th. en St. , p.a. Mevrouw Vaes Veerle, wonende te 5121HD Rijen (Nederland), Statenlaan 80, ter grootte van 14 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-3, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 5 september 1888, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 4 september 1938.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 4 september 1988.
- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 4 september 2038.’²

De concessiehouder: Cornelissens Ilse
Haasdonkse Steenweg 75
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Gordijn Benjamin M	In het jaar 1786, te Temse	11/2/1866, te Temse. Hij was toen 79 jaar oud.	Temse - Dorp	weduwnaar van Judoca Van Landeghem	?	- 31 - ?
Van Landeghem Judoca V	2/8/1789, te Temse	29/3/1857, te Temse	Temse, in de Veirstraat	echtgenote van Benjamin Gordijn	?	- 57 - ?
Gordijn Theresia V	In het jaar 1813, te Temse	23/1/1889, te Temse. Zij was toen 76 jaar oud.	Temse, in de Veirstraat	ongehuwde dochter van Benjamin Gordijn en van Judoca Van Landeghem.	?	- 54 - ?
Gordijn Virginia	In het jaar 1814, te	17/8/1881, te Temse.	Temse, in de Veirstraat	echtgenote van Johannes	?	- 203 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

V	Temse	Zij was toen 66 jaar en 8 maanden oud.		Pilaet		
Gordijn Petrus M	In het jaar 1817, te Temse	24/7/1888 te Temse. Hij was toen 71 jaar en 4 maanden oud.	Temse, in de Veirstraat	ongehuwde zoon van Benjamin Gordijn en van Judoca Van Landeghem.	?	- 169 - ?
Gordijn Lucia V	In het jaar 1818, te Temse	24/3/1880, te Temse. Zij was toen 60 jaar en 11 maanden oud.	Temse in de Veirstraat	echtgenote van Carolus Van de Vijver	?	- 69 - ?
Gordijn Francisca ³ V	In het jaar 1822, te ?	In het jaar 1891, te ?	?	?	?	?
Gordijn Adelaïde V	In het jaar 1820, te Temse	9/2/1902, te Temse. Zij was toen 75 jaar oud	Temse in de Veirstraat	ongehuwde dochter van Benjamin Gordijn en van Judoca Van Landeghem	?	- 29 - ?
Cornelissens Raymond Antoine Eleodorus M	14/12/1922, te Oberkassel – Duitsland	18/2/1958, te Temse	Temse in de Haasdonkse Steenweg 49	echtgenoot van Liliane Renée Louise Victorina De Schaepdrijver.	?	- 36 - 35X
Cornelissens (Kid) Dirk M	12/3/1951, te Oostende	19/8/1980, te Deurne	Wilrijk, Keizershoeve 7	echtgenoot van Veerle Johanna Theresia Vaes	23/8/1980	- ? - 122X
De Schaepdrijver Liliane Renée Louise Victorine V	22/5/1921, te Temse	3/5/2000, te Temse	Temse, Haasdonkse Steenweg 75	Weduwe van Cornelissens Raymond Antoine Eleodorus	8/5/2000	- 13 - 000062

Laatste bijzetting: Op 8 mei 2000: De inhumatie van De Schaepdrijver Liliane Renée Louise Victorine.

³ Haar naam werd niet in de overlijdensakten teruggevonden.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafteken is eigenlijk helemaal niet goed zichtbaar, door de bomen die achter en naast deze stèle hun wortels hebben. Vooral de bovenste geleding van dit gedenkteken verdwijnt volledig in de schaduw van deze bomen.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 115 cm
Diepte: 80 cm
Hoogte: 325 cm

- De **epigrafie:** Op een inscriptieplaat op het middenlichaam van de kleine stèle, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Raymond / Cornelissens / 1922-1958.

Op een inscriptieplaat op de bovenste geleding van de sokkelzone van de kleine stèle, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Cornelissens Kid / 1951-1980.

Op een inscriptieplaat op de onderste geleding van de sokkelzone van de kleine stèle, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Liliane De Schaepdrijver / 1921-2000.

Op het arduinen casement van de grote stèle, in Latijnse letters en verdiept.

Ter / zalige gedachtenis van / Mijnheer Benjamin Gordijn / geboren te Temsche 6 (onleesbaar) 1786 / aldaar overleden 11 februari 1866 / zijne echtgenoot Dame / Judoca Van Landeghem / geboren te Temsche 2 oogst 1789 / aldaar overleden 20 maart 1851 / en zijn kinderen / Theresia 1813-1889 / Virginia 1814-1881 / Petrus 1817-1888 / Luciaan 1819-1880 / Francisca 1822-1891 / Adelaïda 1826-1902 / Stephania 1830- .

- Het **materiaal:** De beide stèles: **Arduin**
De inscriptieplaten met Raymond en Kid Cornelissens: **Marbriet**
De inscriptieplaat met Liliane De Schaepdrijver: **Graniet**
De gedrapeerde urne op de kleine stèle: **Franse witsteen**
De borduur: **Breuksteen**

- **Beschrijving :**

Deze monumentale- en miniatuurstèle staan beiden aan het hoofdeinde van een graftuin. Dit grafperceel wordt omzoomd door een middelhoog breukstenen podium. Centraal vooraan ligt een arduinen knielkussen op dit podium.

De monumentale stèle: Dit grafmonument bestaat uit drie geledingen: een sokkelzone, een middenlichaam en een bekroning. De sokkel is behoorlijk monumentaal en ze is getrapd in drie niveaus. Boven deze sokkelzone strekt zich het middenlichaam uit. Een arduinen casement zit vervat in een nis die wordt gecreëerd door een rondboog die bestaat uit rechthoekige arduinen segmenten die op elkaar werden gestapeld. Deze arduinen blokken worden duidelijk van elkaar onderscheiden door ondiepe groeven. De sluitsteen in deze boog werd voorzien van een verheven vijfpuntige ster. Bovenaan sluit een geprofileerde gebogen kroonlijst het middenlichaam af. Deze kroonlijst wordt op de hoeken versierd met palmetacroteria. Deze kroonlijst is langs haar bovenrand gebroken waarbij het veld werd ingevuld door drie cirkelmotieven met daarbovenop een voetstuk die een palmet draagt. Helemaal bovenaan de stèle ziet men een Latijns kruis met rond de kruisarmen een rouwkrans die werd samengesteld uit papavers.

De miniatuur stèle: Deze miniatuur stèle zit ingebed in de onderste zone van de monumentale stèle. Zij bestaat uit een tweeledige sokkelzone waarbij elke geleding wordt bekleed met een inscriptieplaat. Daarboven strekt zich het middenlichaam uit die eveneens wordt bekleed door een inscriptieplaat. Een geprofileerde en afgeronde afdekking sluit dit middenlichaam af. Deze miniatuurstèle wordt bekroond door een gedrapeerde funeraire urn.

- Bespreking:

Deze grafmonumenten vormen in hun combinatie een fraai en gracieus geheel. De Neoklassieke vormgeving straalt een zekere klasse uit. De aanwezigheid van de cipressen zorgen er echter voor dat het grafmonument in haar schaduw verdwijnt en belemmeren de goede zichtbaarheid van het geheel. De toeschouwer is onbekend met de levensloop van de overledenen en geen enkele vorm van decoratie of symbool vormt een aanwijzing over het beroep, de rang of stand van de overledenen. Enkel het kruisbeeld dat het grafmonument bekroont, verraad een katholieke achtergrond.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Beide stèles geplaagd door felle groenaanslag.
- De monumentale arduinen stèle is verweerd.
- De borduur wordt bedekt door gele korstmossen.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde met hier en daar enkele kleine plantjes. Het grafmonument wordt overschaduwd door enkele cipressen die naast en achter haar hun wortels hebben.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Benjamin Gordijn werd in het jaar 1786 in Temse geboren en overleed er op 11 februari 1866. Hij was gehuwd met **Judoca Van Landeghem** (1789-1857). Hij was beroepshalve schipper.⁴ **Petrus Gordijn** werd in 1817 in Temse geboren en overleed er op 24 juli 1888. Hij was een ongehuwde rentenier.⁵ **Raymond Antoine Eleodorus Cornelissens** werd op 14 december 1922 in Oberkassel (Duitsland) geboren en overleed op 18 februari 1958 in Temse. Hij was gehuwd met **De Schaepdrijver Liliane Renée Louise Victorine** (1921-2000). Beroepshalve was hij werktuigkundige.⁶

---

⁴ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1866, Benjamin Gordijn.

⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1888, Petrus Gordijn.

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1958, Raymond Antoine Eleodorus Cornelissens.

Naam grafteken: Hellebaut

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Isabella De Landtsheer, in 1891.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr.6

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Hellebaut Louis

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 30 december 1891
- **Termijn:** eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 21 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 29 december 2041.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Hellebaut Louis , p.a. Mevrouw Hellebaut Claire, wonende te 9100 Sint-Niklaas, Hofstraat 10, ter grootte van 21 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-6, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 30 december 1891, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 29 december 1941.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 29 december 1991.
- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 29 september 2041.’²

De concessiehouder: Claire Hellebaut
Hofstraat 10
9100 Sint-Niklaas

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Hellebaut Ludovicus Franciscus M	10/6/1796, te Gent	4/8/1837, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	echtgenoot van Isabella De Landtsheer	?	- 150 - ?
De Landtsheer Isabella V	28/7/1799, te Temse	29/11/1891, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	weduwe van Lodewijk Frans Hellebaut	?	- 257 - ?
Hellebaut Eduardus Tiburtius M	3/7/1833, te Temse	23/7/1835, te Temse	Temse - Dorp	zoon van Hellebaut Ludovicus en Isabella De Landtsheer	?	- 101 - ?
Hellebaut Amedeus Gerardus M	27/3/1828, te Temse	27/11/1881, te Temse	Temse, in de Statiestraat	echtgenoot van Adelaïde Elisabeth Alexandrine Van Roie	?	- 277 - ?
Hellebaut Joanna Maria Adolphina Amedée M	5/2/1877, te Temse	4/9/1879, te Temse	Temse	dochter van Gustavus Josephus Hellebaut en van Clementina	?	- 206 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

Inventarisnummer: 50

				Josephina Maria De Smet		
Hellebaut Mathildis Rosalia V	10/3/1832 ³ , te Temse	20/6/1907, te Temse	Temse in de Oeverstraat 53 ⁴	ongehuwde dochter van Frans Hellebaut en Isabella De Landtsheer	24/6/1907 ⁵	- 145 - ?
Hellebaut Christiane Lucienne Leo Jean Marie Ghislain V	10/4/1944 ⁶ , te Temse	3/5/1964, te Temse.	Temse in de Oeverstraat 53	dochter van Hellebaut Werner Gustaaf Richard Clemens Jozef en van Roels Joanna Adelina Maria Ghislana	8/5/1964 ⁷	- 9 AR - 62X
Hellebaut Esther Pauline Florence Marie V	13/5/1887, te Temse	19/3/1965, te Temse	Temse in de Schoolstraat 9	ongehuwde dochter van Gustaaf Jozef Hellebaut en van Clementina Josephina Maria De Smet	23/3/1965 ⁸	- 40 - 39X
Hellebaut Werner Gustaaf Richard Clemens Jozef M	28/4/1903, te Temse	31/8/1975, te Temse	Temse in de Oeverstraat 53	echtgenoot van Joanna Adelina Maria Ghislana Roels	?	- 88 - 127X
Hellebaut	6/1/1830, te	13/8/1892, te	Temse in de	echtgenoot	?	- 176

³ G.A.T., Bidprent Mathilde Rosalie Hellebaut

⁴ G.A.T., Bidprent Mathilde Rosalie Hellebaut

⁵ G.A.T., Bidprent Mathilde Rosalie Hellebaut

⁶ G.A.T., Rouwbrief Christiane, Lucienne, Lea, Jean, Marie, Ghislain Hellebaut.

⁷ G.A.T., Rouwbrief Christiane, Lucienne, Lea, Jean, Marie, Ghislain Hellebaut.

⁸ G.A.T., Rouwbrief Esther Pauline Florence Marie Hellebaut

Gustaaf Jozef M	Temse	Temse	Schoolstraat	van Clementina Josephina Maria De Smet.		- ?
Hellebaut Kamiel M	13/7/1825 ⁹ , te Temse	23/6/1896, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	ongehuwde zoon van Lodewijk Frans Hellebaut en van Isabella De Landtsheer.	?	- 129 - ?
Hellebaut Iris Ursula Carolina ¹⁰ V	23/11/1836 ¹¹ , te Temse	22/9/1900 ¹² , te Gent	?	echtgenote van Camille Lacompte ¹³	?	- ? - ?
Van Roie Adelaïda Elisabeth Alexandrina V	?, te Bornem	24/9/1903, te Temse. Zij was toen 72 jaar oud.	Temse in de Statiesstraat	weduwe van Amedée Gerard Hellebaut	?	- 246 - ?
De Smet Clementina Josephina Maria V	?, te Moerzeke	16/8/1905, te Temse. Zij was toen 57 jaar oud.	Temse in de Schoolstraat	weduwe van Gustaaf Jozef Hellebaut	?	- 179 - ?
Roels Joanna Adelina Maria Ghislana V	19/4/1907, te Lovendegem	21/8/1988, te Temse	Temse in de Kasteelstraat 102	weduwe van Hellebaut Werner Gustaaf Richard Clemens Jozef	27/8/1988	- 161 - 880091
Seghers Madeleine V	16/1/1894, te Temse	6/10/1971, te Temse	Temse in de Eeckhoudtriestraat 76	ongehuwd	9/10/1971	- ? - 710131

Laatste bijzetting: 27 augustus 1988: De inhumatie van Roels Joanna Adelina Maria Ghislana.

Beschrijving:

⁹ G.A.T., Bidprent Kamiel Hellebaut

¹⁰ Haar naam werd niet teruggevonden in de overlijdensakten.

¹¹ G.A.T., Bidprent Ursule Caroline Iris Hellebaut

¹² G.A.T., Bidprent Ursule Caroline Iris Hellebaut

¹³ G.A.T., Bidprent Ursule Caroline Iris Hellebaut

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Indien de taxussen, die de kalvarieberg flankeren, niet teveel in de breedte groeien is dit grafmonument goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Hier werd, ondanks het ontbreken van een duidelijke afbakening van de concessie, toch het geheel en niet enkel de voet van de sokkel als uitgangspunt genomen, omdat het knielbankje nog aanwezig is. Het knielbankje is gevestigd op een stenen boord die nog in betrekkelijke goede staat is en die kan refereren naar de oorspronkelijke lengte en breedte van de concessie.

Breedte: 470 cm
Diepte: 440 cm
Hoogte: 335 cm

- **De epigrafie:** Op het arduinen casement dat werd uitgespaard in de rotsformatie van de kalvarieberg: in Latijnse letters, verdiept:

Mijnheer dr. Ludovicus Franciscus Hellebaut / geboren te Gent 10 juni 1796 / overleden te Temsche 4 augustus 1837 / zijne echtgenoot / Dame Isabella De Landtsheer / geboren te Temsche 28 juli 1799 / aldaar overleden 29 november 1891 / Hunne kinderen / Tiburcius geboren te Temsche 3 juni 1833 / aldaar overleden 23 juli 1853 / Amedeus Gerardus geboren te Temsche 27 maart 1828 / aldaar overleden 27 november 1881.

- Het **materiaal:** Kalvarieberg, kruisbeeld, borduur en 8 postamenten: **Arduin**
Kettingen: **Ijzer**

- Beschrijving:

Aan het hoofdeinde van een graftuin staat een kalvarieberg met kruisbeeld tussen twee taxussen. Het grafperceel wordt afgebakend door acht arduinen paaltjes met daartussen ijzeren kettingen. Alle kettingen hangen nog vast aan de paaltjes behalve deze links en rechts achteraan. De ijzeren kettingen zijn aan de postamenten bevestigd met haken. Deze kettingen en de aanhechtingspunten werden niet gedecoreerd.

Vooraan wordt de omheining onderbroken en op die manier ontstaat een opening die wordt ingevuld door een arduinen knielbankje die op een verlaagd stuk borduur rust. Het grafmonument bestaat uit drie geledingen: een sokkelzone, een rotsformatie en een kruisbeeld. De sokkelzone bestaat uit twee niveaus, een eenvoudige rechthoekige plint met daarop een geleding die verjongt en de overgang vormt naar de rotsformatie. Een massieve gestileerde rotsformatie draagt een verdiept arduinen casement met epigrafie. Op deze zone rust een rustiek kruis met kruisarmen in de vorm van gestileerde boomstammen. Aan de verticale kruisarm is onderaan een arduinen koord bevestigd waaraan een perkamentrol hangt. Deze perkamentrol draagt een epigrafie die onleesbaar is geworden. Rondom de armen van het kruisbeeld hangt een rouwkrans die is samengesteld uit papaverknoppen.

- Bespreking:

Dit grafmonument is heel eenvoudig en sober gezien de achtergrond van de overledenen waaronder twee artsen, een rentenier en grondeigenaar. Op geen enkel vlak refereert dit grafmonument naar de welstand of de sociale status die de familie genoot. Het enige dat het grafmonument ons, aan de hand van het rustiek kruisbeeld, vertelt is dat het hier gaat om een katholieke familie

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen borduur vertoont op enkele plaatsen breuken.
- De ijzeren kettingen zijn op enkele plaatsen verroest.
- De arduinen borduur is bedekt met korstmossen.
- Het kruisbeeld is verweerd.
- De epigrafie is niet langer goed leesbaar.

Huidige toestand: Redelijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde met twee taxussen die het grafmonument flankeren.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Ludovicus Franciscus Hellebaut werd op 10 juni 1796 in Gent geboren en overleed op 4 augustus 1837 te Temse. Hij was gehuwd met **Isabella De Lantsheer** (1799-1891) en beroepshalve was hij geneesheer.¹⁴ **Amedeus Gerardus Hellebaut** werd op 27 maart 1828 in Temse geboren en overleed er op 27 november 1881. Hij was gehuwd met **Adelaïde Elisabeth Alexandrine Van Roie** (°?-1903) en hij was een rentenier.¹⁵ **Gustaaf Jozef Hellebaut** werd op 6 januari 1830 in Temse geboren en overleed er op 13 augustus 1892. Hij was gehuwd met **Clementina Josepha Maria De Smet** (°?-1905) en hij was een grondeigenaar.¹⁶ **Kamiel Hellebaut** werd op 13 juli 1825 in Temse geboren en overleed er op 23 juni 1896. Hij was beroepshalve geneesheer en bleef ongehuwd. Hij werd vereerd met Burgerlijk Kruis van eerste klas en hij was lid van de confrerie van het Allerheiligste.¹⁷

¹⁴ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1837, Ludovicus Franciscus Hellebaut.

¹⁵ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1881, Amedeus Gerardus Hellebaut.

¹⁶ Registers van de Burgerlijke stand, overlijdensakten, 1892, Gustaaf Jozef Hellebaut.

¹⁷ G.A.T., Bidprent Kamiel Hellebaut

Naam grafteken: De Coninck - Braeckman

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk na het overlijden van De Coninck François Augustien Joseph, in het jaar 1895.

Type: Sarcofaag

Stijl: Eclecticisme, met enkele kenmerken van de art nouveau die op de voorgrond treden.

Uitvoerder en ontwerper:

Lefebure, Ledeberg:
Steenhouwer, Karel
Nissens: Architect

Type begraafing:

Grafkelder.

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr.7

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Coninck –Braeckman

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 25 mei 1895
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 21,39 m² m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 2 januari 2030.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Hellebaut Louis , p.a. de heer De Coninck Georges, wonende te 1060 Elsene, Molièrelaan 501/B14, ter grootte van 21,39 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-7, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 24 mei 1895, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 24 mei 1945.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 24 mei 1995.’²
- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, ditmaal op speciaal verzoek van de concessiehouder, Georges De Coninck, in december 1979, waarbij de concessie nu geldig blijft tot 2 januari 2030. ’³

De concessiehouder: Georges De Coninck
Molièrelaan 501, Bus 14
1060 Elsene

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Coninck François Augustien Joseph M	15/9/1824, te Temse	9/9/1894, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	echtgenoot van Leopoldina Maria Braeckman	?	- 211 - ?
Braeckman Leopoldina Maria	1/5/1835, te Oostakker	7/4/1931, te Temse	Temse, in de Oeverstraat 59 ⁴	weduwe van De Coninck	12/4/1931 ⁵	- 59 - ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, speciaal bijgevoegd formulier in de concessiegegevens.

⁴ G.A.T., Rouwbrief Leopoldina Maria Braeckman

⁵ G.A.T., Rouwbrief Leopoldina Maria Braeckman

Inventarisnummer: 51

V				François Augustien Joseph		
De Coninck Marie Victorine Joannes Amelia V	6/12/1862, te Temse	21/12/1931, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	ongetrouwde dochter van De Coninck François Augustien Joseph en van Leopoldina Maria Braeckman	?	- 170 - ?
De Coninck Adrienne Livina Clementina Ludovica Maria V	20/6/1867, te Temse	17/7/1928, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	ongetrouwde dochter van De Coninck François Augustien Joseph en van Leopoldina Maria Braeckman	?	- 106 - ?
De Coninck Arthur Georges Fideel Maria Bernard M	20/8/1868, te Temse	7/12/1958, te St.Amandsberg	St. Amandsberg	weduwnaar van Leclef Anna Felicita Maria	?	- ? - 155X
Leclef Anna Felicita Maria V	17/6/1874, te ?	18/2/1949, te St. Amandsberg	?	echtgenote van De Coninck Arthur Georges Fideel Maria Bernard	?	- ? - 30X
De Coninck Gerard Charles Clement Joseph M	17/11/1869, te Temse	22/1/1873, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	zoon van Franciscus De Coninck en van Leopoldina Maria Braeckman.	?	- 23 - ?
De Coninck	2/9/1872, te Temse	28/10/1872, te Temse	Temse	zoon van Franciscus	?	- 224 - ?

Paulus Eduardus Antonius Alphonsus Marie M				De Coninck en van Leopoldina Maria Braeckman.		
De Coninck Anna Maria Victoria Helena V	28/8/1874, te Temse	7/1/1938, te Antwerpen	Antwerpen, Tolstraat 53 ⁶	echtgenote van Leclef Jozef	12/1/1938 ⁷	- ? - ?
Leclef Jozef M	6/4/1873, te Boom	30/10/1955, te Antwerpen	Antwerpen	weduwnaar van De Coninck Anna Maria Victoria Helena	?	- ? - 142X
Leclef Jacques M	14/1/1902, te ?	26/2/1919, te Antwerpen	?	zoon van Leclef Jozef en van De Coninck Anna Maria Victoria Helena	?	- ? - ?
De Coninck Valentina Mathildis Maria Francisca Reinildis V	21/8/1876, t e Temse	28/3/1932, te Temse	Temse in de Oeverstraat 59 ⁸	ongehuwde dochter van Franciscus De Coninck en van Leopoldina Maria Braeckman.	31/3/1932 ⁹	- 51 - ?
De Coninck Gabriël Jozef Willem Frans Maria M	18/6/1878, te Temse	6/3/1953, te Antwerpen	Antwerpen	ongehuwd	?	- ? - 38X
De Coninck	20/8/1880, te Temse	6/10/1902, te Temse	Temse in de Oeverstraat	dochter van Franciscus	?	- 192 - ?

⁶ G.A.T., Rouwbrief De Coninck Anna Maria Victoria Helena

⁷ G.A.T., Rouwbrief De Coninck Anna Maria Victoria Helena

⁸ G.A.T., Rouwbrief De Coninck Valentine Mathilde Marie Françoise Reinilde.

⁹ G.A.T., Rouwbrief De Coninck Valentine Mathilde Marie Françoise Reinilde

Magdalena Victorina Maria Franciscus Josepha Reinilde V				De Coninck en van Leopoldina Maria Braeckman.		
De Coninck Amelberga Maria Francisca Josepha V	10/6/1913, te Temse	6/9/1916, te Temse	Temse in de Kasteelstraa t	dochter van Victor Maria Jozef Frans De Coninck en van Maria Lambertina Lucia Wery	?	- 150 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in december 1958: De inhumatie van De Coninck Arthur Georges Fideel Maria Bernard

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Vooral de monumentaliteit van het grafmonument maakt haar heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Behoorlijk monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 465 cm
Diepte: 455 cm
Hoogte: 150 cm

- **De epigrafie:** Op de arduinen sarcofaag: in Latijnse letters, verheven uit het arduin
:

Familie / De Coninck / Braeckman / R.I.P. .

- **Het Materiaal:** Het grafmonument, podium en postamenten: **Arduin**
Omheining: **Combinatie van giet –en smeedijzer**

- Beschrijving :

Dit monumentale grafmonument is opgebouwd uit een middelhoog podium waarop centraal een lage doch ruime arduinen plint staat die schuin naar boven, naar de sarcofaag toe, helt. Op deze plint rust een sarcofaag die is opgebouwd uit zuivere en uitgepuurde geometrische vormen. De hoeken zijn echter afgerond waardoor de massiviteit enigszins wordt verzacht. Het sterk hellende vlak van de sarcofaag draagt bovenaan een verheven Latijns kruisbeeld en onderaan een epigrafie. Het grafmonument wordt omsloten door vier arduinen hoekpalen die op de hoeken van het podium staan. De robuuste hoekpalen bestaan uit een onversierde

sokkelzone die worden afgesloten door een bijzondere bekroning. Een kubusvorm draagt op haar bovenzijde een kruisbeeld, waarbij aan weerszijden langs elke kruisarm een hoek van 45° naar beneden toe werd weggekapt, waardoor men deze vorm van bekroning verkrijgt. Deze vier hoekpalen zorgen voor de verbinding van het ijzeren hekwerk. Dit hekwerk vertoont een heel sierlijk patroon dat is uitgewerkt in verschillende segmenten waarin telkens hetzelfde patroon wordt hernomen. Elk segment lijkt een vloeiend organisch en dynamisch spel waaraan sierlijke krullen, acanthusbladeren, amfora en gebogen vegetatieve motieven lijken deel te nemen. De verschillende segmenten worden van elkaar onderscheiden door verticale spijlen die bovenaan worden afgesloten door een motief die doet denken aan een amfora met bovenaan een gestileerd leliemotief. De segmenten worden onderaan afgesloten door een lange horizontale spijl die op de kruispunten met de verticale spijlen rozetten dragen. Onder deze horizontale spijl bemerkt men een afwisselend ritme tussen iets wat lijkt op een bloemenkelk met spitse bloembladeren en het sober gehouden voetstuk van de verticale spijlen. Vooraan, links op de bovenste geleding van het podium, vindt men de signatuur van de architect: C. Nissens Bouwkundige en daaronder de steenhouwer: J. Lefebure, eigr. der steengroef Ledeberg. Helemaal achteraan zit een arduinen hoofdplaat in de muur vervat conform de breedte van dit grafmonument.

- Bespreking:

Dit grafmonument vormt een mooi voorbeeld van de contradictie tussen massiviteit en elegantie, tussen rust en dynamiek en tussen soberheid en een rijke uitwerking waarbij telkens de eerste pool overeenkomt met de sarcofaag en de twee pool met het hekwerk. Het hekwerk heeft binnen dit grafmonument een drieledige functie, met name als grens tussen het rijk der doden en levenden, als bescherming van het grafperceel en als antipode van de sarcofaag waarbij een spel met diverse organische vormgevingen ontstaat. Daarnaast draagt de monumentaliteit nog een andere functie in zich met name, het etaleren van de sociale status van de overleden familie.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het gehele grafmonument vertoont barsten.
- Het podium onderaan is helemaal kapot.
- Het ijzeren hek is volledig verroest en roestkleurige druppelplekken ontsieren het podium.
- Bepaalde delen van het hekwerk zijn losgekomen.
- Er groeit onkruid op het grafmonument.

Huidige toestand: Samenvattend kan men zeggen dat het grafmonument in een slechte staat verkeert.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
Artiestiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

François Augustien Joseph De Coninck werd in Temse geboren op 15 september 1824, als zoon van Joannes Eduardus Franciscus De Coninck en van Amelia Isabella D'Hanens. De vader van Frans August was tussen 1838 en 1848 burgemeester van de gemeente Temse en voorzitter van het weldadigheidsbureau. Beroepshalve stond hij ingeschreven als zoutzieder en grondeigenaar¹⁰. We kunnen bijgevolg Frans August Jozef De Coninck situeren in het bourgeoisiemilieu. Frans De Coninck huwde op 2 juli 1861 met **Leopoldina Maria Braeckman** (1835-1931), die afkomstig was uit Sint-Amandsberg. Samen kregen ze veertien kinderen:

Marie Victoria Joanna Amelie (1862-1931), Jozef Leopold Eduard (1863-?), Victor Marie Joseph Frans (1865- ?), **Adriana Clementine Ludovic Marie** (1867-1928), **Arthur Joris Fidelis Maria** (1868-1958), **Gerard Karel Clemens Jozef** (1869-1873), Lodewijk Jozef Paul Frans (1871-1932), **Paul** (1872-1872), **Anna** (1874-1938), **Gabriël Jozef Willem Frans Maria** (1878-1953) en **Madeleine** (1880-1902). Een erg kroostrijk gezin dus. Sommige kinderen liggen samen met hun echtgenoot op de concessie begraven. Een voorbeeld hiervan is Anna De Coninck die er begraven ligt met haar echtgenoot Jozef Leclef.¹¹

Het bidprentje van Frans August Jozef De Coninck vermeldt dat hij voorzitter was van de Kerkfabriek van Temse. In de overlijdensakte van François De Coninck staat vermeld dat beroepshalve zeepzieder was. Frans De Coninck overleed op 9 september 1894.¹²

---

¹⁰ Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregister, Telling '47-'65, Boek 3, pg. 146, Joannes Eduardus Franciscus De Coninck.

¹¹ G.A.T., Personaliamap De Coninck

¹² Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1894, François Augustien Joseph De Coninck.

Naam grafteken: Van De Perre – De Landtsheer

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1905. De precieze ontstaansdatum van de stèle is onbekend.

Misschien werd zij opgericht naar aanleiding van het overlijden van Maria De Landtsheer in 1906.

Type: Sokkel met kruisbeeld

Stijl: Eclecticisme

Ontwerper: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr.10

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van de Perre – De Landtsheer Is.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 9 augustus 1905
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 6,37 m²

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu verviel 8 augustus 2005**.

‘De grafconcessie op naam van de familie Van De Perre – De Landtsheer Is. , p.a. de heer Van De Perre Isidoor, wonende te 9100 Sint-Niklaas, Ten Bos 34, ter grootte van 6,37 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-10, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 9 augustus 1905, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 8 augustus 2005.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 8 augustus 2005.’²

De concessiehouder: Van De Perre Isidoor
Ten Bos 34
9100 Sint-Niklaas

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Landtsheer Azarine Marie Vitalina V	14/5/1864 ³ , te Temse	12/2/1926, te Temse	Temse	echtgenote van Van De Perre Antoon Isidoor	17/2/1926 ⁴	- 22 - ?
Van De Perre Antoon Isidoor M	4/9/1856 ⁵ , te Temse	4/6/1930 ⁶	St.Pauwels-Waas	weduwnaar van Alice en Azarie De Landtsheer ⁷	7/6/1930 ⁸	- ? - ?
De Landtsheer Maria Alice Amandina V	30/4/1865, te Temse	22/6/1906, te Temse	Temse in de Kasteelstraat 48 ⁹	echtgenote van Van De Perre Antoon Isidoor ¹⁰	25/6/1906 ¹¹	- ? - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Azarie Marie Vitaline De Landtsheer

⁴ G.A.T., Rouwbrief Azarie Marie Vitaline De Landtsheer

⁵ G.A.T., Rouwbrief Isidoor Van De Perre

⁶ G.A.T., Rouwbrief Isidoor Van De Perre

⁷ G.A.T., Rouwbrief Isidoor Van De Perre

⁸ G.A.T., Rouwbrief Isidoor Van De Perre

⁹ G.A.T., Rouwbrief Marie Alice Amandine De Landtsheer

¹⁰ G.A.T., Rouwbrief Isidoor Van De Perre

¹¹ G.A.T., Rouwbrief Marie Alice Amandine De Landtsheer

Laatste bijzetting: Op 7 juni 1930: De inhumatie van Van De Perre Antoon Isidoor.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument bevindt zich in het midden van een laan, tegen een scheidingsmuur. De stèle werd opgetrokken op een smal perceel waarbij er net genoeg ruimte tussen de naburige grafmonumenten werd gelaten om niet al te nauw bij elkaar aan te sluiten. De stèle is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 85 cm

Diepte: 45cm

Hoogte: 290 cm

- **De epigrafie:** Op de bovenste geleding van de arduinen sokkel, in Latijnse letters en verdiept:

Bidplaats der familie / Van de Perre – De Landtsheer --- . --- / Isidoor Van de Perre / (...) / zijne echtgenoot / Alice De Landtsheer / geboren te Temsche (...) / aldaar overleden (...) / en Azaria Vitaline de Landtsheer / geboren te Temsche 14 mei 1864 / aldaar overleden 12 februari 1926 .//

- het **Materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**
rouwkrans: **Carrara marmer**

- Beschrijving :

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een grafperceel. De graftuin dat de ganse oppervlakte van grafperceel bestrijkt wordt omkaderd door een arduinen borduur met daarop centraal vooraan een arduinen knielbank. Het knielvlak van het knielbankje draagt de signatuur van de steenhouwer: T. Pieters. Het grafmonument bestaat uit een sokkelzone die een Latijns kruisbeeld draagt. De sokkelzone is opgebouwd in twee geledingen waarbij de bovenste geleding een epigrafie draagt. Een ondiepe groef markeert de overgang naar het voetstuk van het kruisbeeld. Dit voetstuk verjongt naar boven toe en haar omtreklijn wordt geritmeerd door een afwisseling van holle en bolle vormen waarbij haar vorm bovenaan eindigt in een motief die doet denken aan keellijst. Het Latijnse kruisbeeld heeft kruisarmen die eindigen in de vorm van een klaverblad. Op het punt waar beide armen elkaar kruisen hangt een rouwkrans die is gevlochten uit papavers en linten.

- Bespreking:

Dit grafmonument is zo ongekunsteld en bescheiden dat ze liever lijkt te verdwijnen in de schaduw van deze die haar omringen. De aankleding met ornamentiek werd tot een minimum herleid en de vormgeving werd bijzonder eenvoudig gehouden. De combinatie van deze aspecten resulteert in een wat saaie en banale behandeling van het grafteken. Verder werden

er buiten het kruisbeeld geen symbolische elementen in dit grafmonument geïntegreerd die ons iets vertellen over het levenspad van de overledenen.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De sokkelzone is verweerd waardoor de epigrafie niet langer goed leesbaar is.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een behoorlijk goede staat.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde en is onbeplant.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel eenvoudig

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Antoon Isidoor Van De Perre werd op 4 september 1856 in Temse geboren. Hij huwde twee maal, een eerste maal met **Alice De Landtsheer** (1865-1906) en een tweede maal met **Azarine De Landtsheer** (1864-1926).

Isidoor Van De Perre was een ambtenaar en hij vervulde de functie van ere – gemeente - ontvanger van de gemeente Temse. Op recreatief vlak was hij voorzitter van de Hof-en Tuinbouwmaatschappij “De Boomteelt” in Temse. Hij verplaatste zich ook in culturele middens. Hij was lid van verschillende confrererieën waaronder de Koninklijke Harmoniemaatschappij ‘St.Cecilia’ en de fanfarenmaatschappij te Sint.Pauwels.

Hij werd vereerd met het Burgerlijk ereteken 1^e klas en het bijzonder Landbouwteken 1^e klas.¹²

---

¹² G.A.T., Rouwbrief Isidoor Van De Perre

Naam grafteken: Verbruggen - Nol

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Sidonia Noll, in het jaar 1904.

Type: Monumentale sokkel met pleurante en afgebroken zuil.

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: CL. Jonckheer, Kiel, Antwerpen.

Type begraafing: In volle grond.

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr.11

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Verbruggen – Nol

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 16 maart 1904
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 7 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu verviel 15 maart 2004.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Verbruggen - Nol. , p.a. Mevrouw Verbruggen Maria, wonende te 9140 Temse, August Wautersstraat 21, ter grootte van 7 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-11, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 16 maart 1904, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 15 maart 1954.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 15 maart 2004.’²

De concessiehouder: Verbruggen Maria
August Wautersstraat 21
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven op	- Akte nr. - Kist nr.
Verbruggen Gustaaf Kamiel - M	7/6/1845, te Gent ³	Op 29/2/1904, te Temse	Temse, in de August Wautersstraat 37	Echtgenoot van Sidonia Noll	?	- 54 - ?
Noll Sidonia - V	?, te Gent	op 13/5/1904, te Temse. Zij was toen 52 jaar oud.	Temse, in de August Wautersstraat 37	Weduwe van Gustaaf Kamiel Verbruggen	?	- 125 - ?
Verbruggen Willem Amandus - M	In het jaar 1873, te Temse	Op 9/1/1931, te Dendermonde. Hij was toen 58 jaar oud.	Temse, in de August Wautersstraat	Echtgenoot van Renée Joannes Muys	?	- 40 - ?
Muys Renée Joanna - V	15/4/1872, te Temse	Op 19/12/1959, te Temse.	Temse, in de August Wautersstraat nr. 21.	Weduwe van Willem Amandus Verbruggen	?	- 182 - 178X
Van Dun Franciscus Joannes Maria - M	28/2/1904, te Turnhout	Op 18/5/1980, te Sint-Niklaas.	Temse, in de August Wautersstraat nr. 21.	Echtgenoot van Verbruggen Maria Ludovica Albertine Florentina	Op 22/5/1980	- ? - 73X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Gustave Kamiel Verbruggen

Laatste bijzetting: Op 22 mei 1980: De inhumatie van Van Dun Franciscus Joannes Maria

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument bevindt zich in het midden van een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafteken werd geplaatst op een smal perceel waarbij er net genoeg ruimte tussen de naburige grafmonumenten werd gelaten om niet al te nauw bij elkaar aan te sluiten. Vooraan in de graftuin staat een yucca die ietwat het zicht op de sokkelzone van het grafmonument belemmert. De rest is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder monumentaal.

Deze monumentaliteit wordt voornamelijk bereikt door de massieve sokkelzone.

Afmetingen:

Breedte: 155 cm
Diepte: 460 cm
Hoogte: 330cm

- De **epigrafie:** Op een rechthoekige marmeren inscriptieplaat, net onder sokkel waarop het beeldhouwwerk staat, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd:

Familie / Verbruggen.

Op een rechthoekige marmeren inscriptieplaat, helemaal onderaan op de sokkel, in Latijnse letters, verdiept en zwart geschilderd waarbij enkel op de linkerkant tekst staat vermeld:

François / Van Dun / 1904 – 1980.

Op de arduinen borduur, in het midden, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurende eigendom

- Het **materiaal:** Sokkel, borduur en postamenten: **Arduin**
Vlammen op de postamenten: **Carrara marmer**
Pleurante en afgebroken zuil: **Franse witsteen**
Kettingen: **Ijzer**
Inscriptieplaten: **Plastiek**

- Beschrijving:

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een vrij smal grafperceel dat wordt omgeven door een hoge arduinen borduur waarop vier paaltjes staan die met elkaar verbonden worden door zilverkleurige ijzeren kettingen met cirkelvormige schakels. Overal hangt deze ijzeren ketting nog vast aan de paaltjes behalve vooraan rechts. De paaltjes worden bovenaan

bekroond door brandende marmeren toortsen. Op het postament, rechts vooraan de signatuur van de steenhouwer: Cl. Jonckheer, Kiel. Vooraan in het midden op de borduur ligt een marmeren knielkussentje. Op deze arduinen borduur leest men: *eeuwigdurende eigendom*. De massieve sokkelzone van het grafmonument is rijkelijk gedecoreerd. De onderste geleding van deze monumentale sokkel is getrapt in twee geledingen. De bovenste geleding van deze zone draagt een smalle rechthoekige inscriptieplaat. De flanken van de bovenste geleding van de sokkel zijn bekleed met omgekeerde brede consoles in voluutvormen die overhoeks werden geplaatst, met daarboven een smalle cirkelfries en nog hoger neerhangende acanthusbladeren. De sokkelzone wordt afgesloten door een sierlijk voetstuk waarop de pleurante en de afgebroken zuil rusten. Net onder de overkragende lijst van dit voetstuk hangt een smalle rechthoekige inscriptieplaat. De pleurante is gehuld in een lang en klassiek gewaad (tunica) en ze is barrevoets. In haar rechterhand draagt ze een rouwkrans, haar linkerhand ondersteunt haar hoofd terwijl haar elleboog op de afgebroken gecanneleerde zuil rust. De pleurante heeft een mijmerende blik in de ogen. Haar uiterlijk zou aanleunen bij het schoonheidsideaal van rond de eeuwwisseling.

- Bespreking:

Dit grafmonument behoort toe aan de familie Verbruggen – Noll. Dit grafmonument kan men vrij moeilijk in één specifieke stijlstroming onderbrengen. Romantische-, Art Nouveau- en klassieke elementen worden uit hun context gerukt, uitvergroot en op zo'n manier samengebracht en met elkaar verweven dat ze in een nieuw perspectief worden geplaatst en eclectisch geheel gaan vormen. Drie van de vier mannen die hier begraven liggen waren werktuigkundigen, geen enkel attribuut of gebruiksvoorwerp werd in het grafmonument geïntegreerd die hiernaar verwijst. De treurende en mijmerende vrouw of pleurante was in de negentiende eeuw een geliefkoosd thema die een personificatie vormt van de rouw van de nabestaanden. De gebroken zuil staat symbool voor het plots afgebroken (jonge) leven. Vermits binnen dit grafperceel geen kinderen of jongeren begraven liggen kan deze zuil symbool staan voor iemand die het leven liet in volle bedrijvigheid of voor de plotse en onverwachte dood van één van de overledenen. Het grafmonument is behoorlijk hoog en monumentaal. Het plaatsen van het beeld in de hoogte kan een referentie vormen naar de status van de overledene. Het grafmonument werd gehouwen door Clemens Jonckheer uit Kiel. Men vermoedt dit het hier om seriewerk gaat, daar exact dezelfde exemplaren op de stedelijke begraafplaats van Assebroek (Brugge) en op het Schoonselhof te Antwerpen staan.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De pleurante en de afgebroken zuil werden uitgevoerd in Franse witsteen, die nu helemaal verweerd is en lijdt onder groenaanslag.
- Het grafmonument verzakt in de rechtse richting.
- De vlammen op de paaltjes, die uitgevoerd werden in carrara marmer, zijn verweerd en zien zwart.
- De ijzeren ketting is rechts vooraan gebroken.

Huidige toestand: Behoorlijk goed. Het grafmonument zou wel eens een grondige reinigingsbeurt kunnen gebruiken.

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezelstenen en links vooraan staat een yucca.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁴

Enkele leden van de familie Verbruggen waren industriëlen, die zich toelegden op de bouw van machines.

Gustaaf Kamiel Verbruggen werd op 7 juni 1845 in Gent geboren. Hij was gehuwd met **Sidonia Noll**. (+1904). Gustaaf Verbruggen was een mecanicien, werktuigkundige en werktuigbouwer. Op 11 maart 1872 vestigde Gustaaf zich in Temse. Aanvankelijk produceerde hij er machines voor het verwerken van paarden- en varkenshaar, bestemd voor de vullingen van zetels. Zijn zoon **Willem Amandus Verbruggen** werd in Temse geboren op 30 april 1872 en hij trad er in de voetsporen van zijn vader. Willem Verbruggen staat bekend als de uitvinder van de eerste 'automatische' spinmachine ter wereld voor de verwerking van paardenhaar. Gedurende de eerste wereldoorlog ontwikkelde hij deze machine waarop hij deze leverde in Duitsland, Oostenrijk, Polen, Frankrijk, Italië en nog andere landen. Tussen 1920-1930 stonden er zo'n vijfendertig à veertig werknemers ingeschreven in dit familiebedrijf. Rond 1930 bouwde een familielid, **Frans Van Dun** (1904-1980) de machines van zijn voorgangers om, waarbij voortaan dierlijke vezels werden vervangen door vegetale. Gedurende de Tweede Wereldoorlog werden machines vervaardigd om koord te spinnen. Rond 1950 legde Frans Van Dun zich toe op de fabricatie van machines voor de verwerking van textiel-afval, waarbij het gerecycleerde product werd aangewend als vulling voor matrassen, zetels en stoelen.

---

⁴ G.A.T., Personaliamap Gustaaf Kamiel Verbruggen.

Naam grafteken: Bertrand – Felix

Ontstaansdatum: Vermoedelijk opgericht na het overlijden van Maria Margaretha Bertrand in 1938.

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak H, Laan VI, Nr.12

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Bertrand - Felix

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 7 mei 1938
- **Termijn:** **Eeuwigdurend**
- **Aantal m²:** 13,50 m²
- **Vervaldatum:** De grond werd op 2 oktober 1990 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd:** Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 6 mei 2038.**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

‘De grafconcessie op naam van de familie Sloor, p.a. de heer Bertrand Paul, wonende te 9140 Temse, Stationstraat 5, ter grootte van 13,50 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak H-VI-12, erkend als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 2 oktober 1990, met begindatum van 7 mei 1938, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 6 mei 1988

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 6 mei 2038.’²

De concessiehouder: Paul Bertrand
Stationstraat 5
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven op	- Akte nr. - Kist nr.
Bertrand Margareta Maria V	25/3/1916, te Hulst, Nederland	7/5/1938, te Temse	Temse, in de Stationstraat	Ongehuwde dochter van Edgard Jozef Lodewijk Bertrand en van Felix Idonia Maria Celestina Antonia.	?	- 66 - ?
Felix Idonia Maria Celestina Antonia V	29/9/1891, te Temse	23/1/1959, te Temse	Temse, in de Stationstraat 5	Echtgenote van Edgard Jozef Lodewijk Bertrand	?	- 9 - 10X
Bertrand Edgard Jozef Lodewijk	7/1/1882, te Vrasene	17/3/1960, te Temse	Temse, in de Stationstraat 5	Weduwnaar van Idonia Maria Celestina Antonia Felix	?	- 57 - 60X

Laatste bijzetting: Ergens in het maart 1960: De inhumatie van Bertrand Edgard Jozef Lodewijk.

Beschrijving

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in een laan, tegen een muur en is heel goed zichtbaar.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 310 cm
Diepte: 440 cm, met knielbankje erbij gerekend: 453 cm
Hoogte: 315 cm

- De **epigrafie:** Op een marbrieten inscriptieplaat op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Famille / Bertrand / – Felix,

Op de arduinen sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurende eigendom

- Het **materiaal:** De stèle, borduur, postamenten en knielbankje: **Arduin**
Inscriptieplaat: **Marbriet**
Papaverkrans en acanthusrank: **Carrara marmer**

- **Beschrijving:**

Aan het hoofdeinde van een graftuin, die wordt afgezoomd door een smalle arduinen borduur, staat een stèle. Deze borduur wordt vooraan onderbroken door een eenvoudig rechthoekig arduinen knielbankje en werd voorzien van vier eenvoudige arduinen paaltjes die nog overeind staan maar waarvan de oorspronkelijke ijzeren kettingen die het perceel afbaken ontbreken. De eigenlijke stèle is opgebouwd uit een uiterst lage arduinen plint waarop de vierkante sokkelzone, die voorzien is van een opschrift, rust. Daarboven strekt zich het middenlichaam van de stèle uit. Het middenlichaam bestaat uit een arduinen plaat die verjongt naar boven toe, op die manier neemt ze de vorm aan van een trapezium. Dit arduinen middenlichaam draagt een gelijkvormige marbrieten inscriptieplaat. Bovenaan wordt dit middenlichaam afgesloten door twee afgeronde gestileerde acroteria en een afgeronde top met daar bovenop een uiterst eenvoudig Latijns kruisbeeld. Binnen deze gestileerde acroteria bemerkt men ingebeitelde gestileerde florale rankmotieven. Men kan men het middenlichaam van de stèle ook, met wat verbeelding, gaan interpreteren als een gesloten kruisvorm waarvan de armen werden voorgesteld als een afwisseling tussen holle en bolle vormen, waardoor men een drielob verkrijgt. Binnen die interpretatie werd op het punt waar beide kruisarmen elkaar kruisen een papaverkrans met daar doorheen acanthusrank aangebracht.

- **Bespreking** De stèle is eenvoudig en toch sierlijk en het geheel maakt een verzorgde indruk.

- **Bewaringstoestand:**

Schadebeeld:

- De stèle is beperkt bedekt met gele korstmossen
- Het carrara marmer is wat verweerd doorheen de tijd.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een vrij goede staat

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezelstenen en is onbezaaid.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Edgard Jozef Lodewijk Bertrand werd geboren op 7 januari 1882 te Vrasene en hij overleed op 17 maart 1960 te Temse. Hij was gehuwd met **Idonia Maria Celestina Antonia Felix** (1891-1959). Edgard Bertrand was beroepshalve nijveraar.³

---

³ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1960, Edgard Jozef Lodewijk Bertrand

Naam grafteken: Poort – Wauters

Ontstaansdatum: De concessie werd opgericht in het jaar 1886. Maria Eleonara Margareta Poort overleed in het jaar 1885, vermoedelijk werd het grafmonument naar aanleiding van haar overlijden opgericht.

Type: Sarcofaag met stèle.

Stijl: Eclecticisme

Ontwerper: Onbekend

Type begraafing: In volle grond

Ligging: Vak L, Laan IV, Nr. 3

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Poort – Wauters Ad., Oeverstraat, Temse.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 24 december 1886
- Termijn: **25 jaar**
- Aantal m²: 14,40 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : 24 september 1938. **Er werd beslist de concessie niet opnieuw te hernieuwen. Bijgevolg hebben we hier te maken met een vervallen concessie.**

De concessiehouder: Poort Jacques
Hoogkamerstraat 270
9140 Temse

Deze man was de concessiehouder.

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Poort Maria Eleonara Margareta V ²	In het jaar 1884, te Boom	21/8/1885, te Temse. Zij was toen 8 maanden oud.	Temse, in de Oeverstraat	Dochter van Jan Adolphus Poort en van Maria Eleonora Wauters	?	- 168 - ?
Wauters Maria Eleonora V	In het jaar 1846, te Temse	10/7/1928, te Temse. Zij was toen 81 jaar, 6 maanden en 19 dagen oud.	Temse, in de Oeverstraat	Echtgenote van Poort Jan Adolf	?	- 102 - ?
Poort Jan Adolf M	In het jaar 1854, te Boom	31/5/1933, te Temse. Hij was toen 79 jaar en 14 dagen oud.	Temse in de Oeverstraat	Weduwnaar van Wauters Maria Eleonora	?	- 78 - ?
Poort Jozef Adolf Maria	22/8/1889, te Temse	26/8/1959, te Temse	Temse in de Kouterstraat 5	Ongehuwde zoon van Jan Adolf Poort	?	- 127 - 124X

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² Men is niet helemaal zeker of deze vrouw wel op deze concessie werd begraven.

Albert M				en Maria Eleonora Wauters		
-------------	--	--	--	---------------------------------	--	--

Laatste bijzetting: Ergens in augustus of september 1959: De inhumatie van Poort Jozef Adolf Maria Albert.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafmonument is geplaatst op een behoorlijk ruim perceel en is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Het betreft hier een ruim perceel waarop een eerder bescheiden grafmonument werd geplaatst.

Afmetingen:

Breedte: 313 cm

Diepte: 435 cm

Hoogte: 237 cm

- De **epigrafie:** Op het arduinen scherm, links voor de toeschouwer, van het grafmonument, in Latijnse letters en verdiept:

+ / *Familie / Poort / Wauters.*

Op het arduinen scherm, rechts voor de toeschouwer, van het grafmonument, in Latijnse letters en verdiept:

+ / *Z. Eerw. Heer / Pastoor / Adolf Poort / 1889-1955.*

Op een arduinen inscriptieplaat, op de stèle, aan het hoofdeinde van het grafmonument, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der familie / Vydt – Van der Gucht / (onleesbaar) / R.I.P. .

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument en de postamenten: **Arduin**
Kettingen: **Ijzer**

- Beschrijving :

Dit grafperceel bestaat uit een graftuin met aan haar hoofdeinde het grafmonument. Het grafperceel wordt afgebakend door zes paaltjes met daartussen zilverkleurige ijzeren kettingen. Vier paaltjes bevinden zich aan de voorzijde en twee andere bevinden zich in het midden van het perceel. De kettingen links vooraan en links langs de flank vooraan zijn gebroken. De kettingen achteraan hangen tussen een paaltje en worden langs de andere zijde vastgemaakt aan de muur. De paaltjes zijn uiterst eenvoudig vormgegeven en hebben een spitse bekroning. Tussen de twee middelste paaltjes vooraan staat een arduinen knielbankje. Aan het hoofdeinde van de graftuin staat een sarcofaag met daarbovenop een stèle, die

geflankeerd wordt door twee lage arduinen schermen. Een hellende sarcofaag draagt een geprofileerd deksel met daarop een eenvoudig arduinen Latijns kruisbeeld. De randen van het geprofileerde deksel bestaan uit verschillende lijsten. De voorzijde van de sarcofaag heeft een blind rechthoekig casement. Aan het hoofdeinde van de sarcofaag rust een stèle op haar deksel. Deze stèle heeft een afgerond voetstuk die een middenlichaam draagt waarbij haar vorm doet denken aan klokgevel. Op dit middenlichaam hangt een arduinen plaat met een afgeronde holle bovenrand. In het veld tussen deze arduinen plaat en de bovenrand van het middenlichaam hangt een papaverkrans met onderaan een lint, dit lint wikkelt zich omheen de krans en vormt onderaan een grote strik. De stèle wordt bekroond door een Latijns kruisbeeld waarvan de armen eindigen in de vorm van gestileerde leliebladeren. Het grafmonument wordt geflankeerd door een vrij hoog arduinen scherm, dat op een rechthoekige plint rust. Het scherm heeft afgeronde hoeken. De hoeken worden halvelings bedekt door iets lagere arduinen balken met afgeronde hoeken. Tussen deze balken en het grafmonument werd aan weerszijden een epigrafie in het scherm gebeiteld.

- Bespreking:

Hier zien we een eenvoudig en bescheiden grafmonument dat op een behoorlijk ruim perceel werd geplaatst. De aanwezigheid van enkele kruisbeelden openbaart de Christelijke geloofsovertuiging van de overleden individuen. Daarnaast werden mogelijke symbolen die kunnen verwijzen naar het priesterschap van Jozef Poort achterwege gelaten. Het grafperceel laat een onverzorgde en verwaarloosde indruk na op de toeschouwer.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen scherm vertoont enkele barsten.
- Het scherm lijkt van het grafmonument af te scheuren.
- Bedekking met gele korstmossen.
- Het grafmonument vertoont enkele barsten.
- Het arduinen grafmonument verkleurt.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde met vooraan links een Yucca.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens:

Jozef Poort werd op 22 augustus 1889 in Temse geboren en koos ervoor priester te worden waarop hij op 18 december 1915 tot priester werd gewijd. Vanaf 4 oktober 1915 was hij leraar te Sint-Niklaas in het Sint-Jozefsinstituut. Op 7 maart 1926 werd hij benoemd tot onderpastoor van Nieuwkerken-Waas. Hij werd op 21 oktober 1939 benoemd tot pastoor van

Balgerhoeke en op 4 juli 1946 tot pastoor van de gemeente Belsele. Vanaf 20 april 1969 was hij directeur van de Maricolen te Temse. Hij overleed in Temse op 20 maart 1959.³

Jan Adolf Poort werd in het jaar 1854 in Boom geboren en overleed op 31 mei 1933 in Temse. Jan Poort was gehuwd met **Maria Eleonara Wauters** (1846-1928) en hij was een handelaar.⁴

---

³ Schokkaert, L., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent*, Leuven, 1997, Pg. 370.

⁴ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1933, Jan Adolf Poort.

Naam grafteken: Boodts – Van Landeghem

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1890. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan IV, nr. 5

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Boodts - Van Landeghem Charles

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 9 augustus 1890
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 14 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: ?**Gegevens over begravenen:**

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Karel Lodewijk Boodts M	7/4/1821, te Temse	22/7/1890, te Temse	Temse, in de Landmolenstraat	Echtgenoot van Joanna Petronilla Van Landeghem	?	- 147 - ?
Van Landeghem Petronilla V	In het jaar 1832, te Temse	7/1/1896, te Temse. Zij was toen 64 jaar oud.	Temse in de Landmolenstraat	Weduwe van Karel Lodewijk Boodts	?	- 5 - ?
Boodts Maria Amelberga V	3/12/1859, te Temse	29/3/1903, te Temse	Temse in de Lauwershoek	ongehuwd	?	- 82 - ?
Boodts Aloysius Maria Joseph M	1/2/1863, te Temse	14/1/1868, te Temse	Temse in de Lauwershoek	ongehuwd	?	- 12 - ?
Boodts Julianus Maria Joannes M	22/10/1868, te Temse	18/11/1871, te Temse	Temse in de Landmolenstraat	ongehuwd	?	- 212 - ?
Boodts Leo Maria Joannes M	20/9/1872, te Temse	4/12/1903, te Genk	?	ongehuwd	?	- 318 - ?
Boodts Josephina Maria Theresia V	28/2/1874, te Temse	5/3/1940, te Temse	Temse, in de Stationstraat	Ongehuwd	?	- 56 - 43X
Boodts Theophile Maria Antonius M	4/6/1876, te Temse	25/10/1876, te Temse	Temse, in de Landmolenstraat	Ongehuwd	?	- 193 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in maart 1940: De inhumatie van Boodts Josephina Maria Theresia.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in een laan tegen een scheidingsmuur. Vooraan in de graftuin bevinden zich enkele yucca's die de zichtbaarheid van het grafmonument toch ietwat belemmeren.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 300 cm

Diepte: 440 cm

Hoogte: 265 cm

- De **epigrafië** : Op een marmeren inscriptieplaat, op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

D.O.M. / Rustplaats / der familie / Karel / Boodts – Van Landeghem / R.I.P

- Het **materiaal:** De stèle: **Arduin**
Inscriptieplaat, rouwkrans met ineengestrengelde handen: **Carrara marmer**

- Beschrijving:

Aan het hoofdeinde van een graftuin staat een stèle. Zes paaltjes, waartussen oorspronkelijk ijzeren kettingen hingen, omheinen het grafperceel. Deze ijzeren kettingen zijn nu verdwenen of hangen nog slechts vast aan één paaltje. Centraal vooraan staat een eenvoudig arduinen knielbankje en daar tegenover aan het hoofdeinde van de graftuin staat de stèle. De stèle is opgebouwd uit diverse geledingen. De onderste geleding is opgebouwd uit een getrapte sokkel. Daarboven strekt zich het middenlichaam van de stèle uit. Dit middenlichaam draagt een marmeren inscriptieplaat die bovenaan hol is afgerond. Deze inscriptieplaat is met cirkelvormige marmeren knoppen vastgehecht op het arduinen middenlichaam. In inkeping in het middenlichaam bepaalt de overgang naar de bekroning van de stèle in de vorm van open driehoekig fronton met hoekacroteria. In het veld van het open fronton bevindt zich een rouwkrans, die werd samengesteld uit rozen met daarin ineengestrengelde handen waarbij de rechteringvinger een ring draagt. Deze stèle wordt afgesloten door een rechthoekige vorm met bovenaan een schuinhellend vlak dat geen bekroning draagt.

- Bespreking

Dit grafmonument is een voorbeeld van de aanwending van een standaardtype, de stèle, die naar beschikbaar vermogen en persoonlijke smaak werd aangekleed. Men heeft hier geopteerd voor een uiterst eenvoudige aankleding die resulteert in een sober doch smaakvol grafmonument.

Door het gebruik van de formules R.I.P. en D.O.M., respectievelijk als begin- en eindformule, wordt het voor de toeschouwer duidelijk dat hier mensen met een katholieke geloofsovertuiging begraven liggen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De stèle is bovenaan bedekt met gele korstmossen
- De stèle vertoont op enkele plaatsen kleine barsten.
- De letters op de inscriptieplaat zien er groenachtig uit.

Huidige toestand: Globaal gezien kan men echter stellen dat het grafmonument in een vrij goede staat verkeert.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde waarin zich enkele yucca's bevinden. De graftuin maakt een wat onverzorgde indruk.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Karel Lodewijk Boodts werd geboren op 7 april 1821 te Temse en hij overleed er op 22 juli 1890. Hij was gehuwd met **Joanna Petronilla Van Landeghem** (1832-1896). Hij was beroepshalve landbouwer.² **Leo Maria Joannes Boodts** werd op 20 september 1872 in Temse geboren en overleed er op 4 december 1903. Hij was een ongehuwde geneesheer.³

---

² Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1890, Karel Lodewijk Boodts.

³ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1903, Leo Maria Joannes Boodts.

Naam grafteken: Meersman

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Van Haevere Theresia, in 1896

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan IV, nr. 6

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Meersman Frederik

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 28 april 1896
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 7 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu verviel op 27 april 1996.**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

‘De grafconcessie op naam van Meersman Frederik, p.a. de heer Van Loo Hendrik, wonende te 9140 Temse, Kouterstraat 13, ter grootte van 7 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak L-IV-6, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 28 april 1896, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 27 april 1946.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 27 april 1996.’²

De concessiehouder: Hendrik Van Loo
Kouterstraat 13
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Huyben Theophiel M	18/7/1881, te Temse	3/10/1956, te Temse	Temse, in de Kouterstraat 13	Echtgenoot van Maria Cesarina Martens	?	- 149 - 127X
Martens Maria Cesarina M	22/12/1886, te Temse	18/5/1972, te Temse	Temse in de Kouterstraat 13	Weduwe van Huyben Theophiel	?	- 55 - 77X
Meersman Frederik M	25/2/1822, te Temse	27/7/1898, te Temse	Temse in de Kouterstraat	Weduwnaar van Van Haevere Theresia	?	- 176 - ?
Meersman Anna Coleta V	1/6/1844, te Temse	23/3/1904, te Temse	Temse in de Kouterstraat 11	ongehuwd	?	- 80 - ?
Van Haevere Theresia V	?, te Temse	6/4/1896, te Temse	Temse in de Kouterstraat	Echtgenote van Meersman Frederik	?	- 72 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in mei 1972: De inhumatie van Martens Maria Cesarina

Beschrijving:

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan waar er niet echt veel ruimte wordt gelaten tussen de verscheidene grafmonumenten. De stèle van de familie Meersman is gelegen tegen een scheidingsmuur en is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 164 cm

Diepte: 428 cm

Hoogte: 320 cm

- **De epigrafie:** Op een marmeren inscriptieplaat, bevestigd op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der echtgenoten / Theophiel Huyben / 1881-1956 / Martens

Op de middelste geleding van de sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurende eigendom

- Het **materiaal:** Stèle, postamenten en knielbankje: **Arduin**
Medaillon en inscriptieplaat: **Carrara marmer**
Kettingen: **Ijzer**

- **Beschrijving:**

Binnen dit grafperceel staat een arduinen stèle aan het hoofdeinde van een graftuin. Zes arduinen paaltjes met ijzeren kettingen vormen de omheining van de graftuin. De rechtse kettingen zijn nog in één stuk, deze links zijn gebroken. De kettingen hangen met bloemvormige ijzeren schakels vast aan de paaltjes. De omheining werd enkel langs de flanken opgetrokken, vooraan staat een arduinen knielbankje dat bedekt wordt door een arduinen kussen, recht tegenover de stèle. Elk paaltje heeft bovenaan een afgeronde rand en het middenlichaam vertoont op de hoeken een inkeping.

De stèle wordt gevormd uit een sokkelzone, een middenlichaam en een bekroning. Een getrapte sokkelzone draagt het middenlichaam van de stèle waarbij de overgang tussen beiden wordt gemarkeerd door een groef met daarboven een verjonging van het volume. Het middenlichaam wordt bekleed met een marmeren inscriptieplaat die vastgemaakt is door middel van kleine ronde knoppen. Een geprofileerd driehoekig fronton dat onderaan is opengelaten draagt in haar frontonveld een marmeren medaillon met daarin een anker, een kruisbeeld en een brandend hart, drie Christelijke symbolen die respectievelijk verwijzen naar hoop, geloof en liefde. Deze symbolen worden met elkaar verbonden door een schakelketting. Onder de geprofileerde lijst van het fronton, bemerk je aan weerszijden van het middenlichaam omgedraaide voluutvormige motieven. Een eenvoudig voetstuk, dat geflankeerd wordt door omgekeerde voluutkrullen, draagt een eenvoudig arduinen Latijns kruisbeeld.

- **Bespreking:**

Dit is een heel eenvoudig type stèle, die werd opgesmukt door toevoeging van enkele subtiele toetsen. Hiermee bedoelen we de behandeling van de randen van het middenlichaam van de stèle en de sierlijke voluutmotieven die het voetstuk van het kruisbeeld flankeren. Men is behoorlijk karig geweest in de aanwending van elementen die het grafmonumenten enige allure of uitstraling konden bezorgen. Dit grafteken springt niet echt in het oog en verdwijnt een beetje als een grijze muis in de menigte. Men heeft er wel op toegezien dat het grafmonument werd voorzien van motieven die refereren naar een Christelijke geloofsovertuiging.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De bovenste rand van het fronton vertoont langs elke helling een grote barst.
- De ijzeren kettingen zijn langs één kant gebroken.
- De ijzeren kettingen die nog in één stuk zijn, zijn verroest.
- De arduinen stèle is verweerd.
- Het knielbankje is bedekt met gele korstmossen.

Huidige toestand: Redelijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Theophiel Huyben werd op 18 juli 1881 in Temse geboren en overleed er op 3 oktober 1956. Hij was gehuwd met **Maria Cesarina Martens** (1886-1972). Bij zijn overlijden was hij zonder beroep.³ **Frederik Meersman** werd op 25 februari 1822 in Temse geboren en overleed er op 27 juli 1898. Hij was gehuwd met **Theresia Van Haevere** (°?-1896) en bij zijn overlijden was hij een rentenier.⁴

---

³ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1956, Theophiel Huyben.

⁴ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1898, Frederik Meersman.

Naam grafteken: Wilford – Lejeune

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Marie Isabelle Lejeune, in het jaar 1897.

Type: - Cippus met kruisbeeld
- Vooraan in de graftuin staat een miniatuur obelisk.

Stijl: Dominante stijl: Neoclassicisme

Steenhouwer: Clémens Jonckheer, Kiel.

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak L, laan IV, nr. 7

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Wilford – Lejeune

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 2 maart 1897
- **Termijn:** **Eeuwigdurend**
- **Aantal m²:** 7 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu verviel op 1 maart 1997.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Wilford – Le Jeune, p.a. de heer Boelens Jules, wonende te 9140 Tierlrode/Temse, Ruisstraat 182, ter grootte van 7 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak L-IV-7, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 2 maart 1897, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 1 maart 1947.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 1 maart 1997.’²

De concessiehouder: Jules Boelens
Ruisstraat 182
9140 Tielrode/Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Wilford John James M	5/1/1836, te Temse	10/3/1894, te Temse.	Temse, in de Kasteelstraat	Echtgenoot van Lejeune Maria Isabella	13/3/1894 ³	- 75 - ?
Lejeune Maria Isabelle V	In het jaar 1835, te Mechelen	11/1/1897, te Temse. Zij was toen 62 jaar oud.	Temse in de Kasteelstraat	Weduwe van Wilford John James		- 9 - ?
Wilford Simonne Hendrika Augusta V	29/4/1901, te Temse	25/12/1903, te Temse	Temse in de kasteelstraat	Dochter van Jozef Wilford en van Augusta Sophia Laroye	28/12/1903 ⁴	- 342 - ?

Laatste bijzetting: Op 28 december 1903: De inhumatie van Wilford Simonne Hendrika Augusta.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafmonument is geplaatst op een eerder smal perceel en sluit nauw aan bij de naburige grafmonumenten. Achter deze scheidingsmuur (zie inventarisfiches nr. 79/80) en enkele percelen verder (zie inventarisfiche nr. 64) liggen er naaste familieleden begraven.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief John James Wilford

⁴ G.A.T., Rouwbrief Simonne Wilford

Wellicht heeft deze familie ervoor gekozen bij elkaar in de buurt begraven te worden. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 140 cm
Diepte: 410 cm
Hoogte: 285 cm

- De **epigrafie:** Op een marmeren inscriptieplaat, op de voorzijde van de cippus, in Latijnse letters en verdiept:

In loving memory / of / John James Wilford / and his beloved wife / Mary Isabelle Lejeune / — ● — / (fragment onleesbaar) / sorrowful children.

Op de arduinen miniatuur obelisk, vooraan in de graftuin, in Latijnse letters en verdiept :

Simonne.

- Het **materiaal**
  - Cippus, zes postamenten en obelisk: **Arduin**
  - Afgeknotte zuilen, drapering, bloementuil op het kruis en inscriptieplaat: **Carrara marmer**.
  - De knoppen die de inscriptieplaat op de cippus bevestigen: lijken belegd met **Bladgoud**.
  - De krans onderaan het kruisbeeld: **Majolica**
  - Kettingen: **Ijzer**

- **Beschrijving:**

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een graftuin die wordt omzoomd door een arduinen borduur met daarop zes paaltjes met daartussen verroeste ijzeren kettingen met gepinde schakels. Buiten langs de linkerflank vooraan, zijn alle andere kettingen nog steeds bevestigd aan de paaltjes. Ook vooraan wordt het grafperceel afgesloten door een ijzeren ketting en dit is eerder exceptioneel op deze begraafplaats. Het paaltje rechts vooraan draagt de signatuur van de steenhouwer: Clement Jonckheer Kiel. Het eigenlijke grafmonument bestaat uit een kleine cippus die op een getrapte sokkel staat. Op voorzijde het middenlichaam werd een marmeren inscriptieplaat met bloemvormige knoppen, die met bladgoud werden belegd, bevestigd. Boven het middenlichaam van de cippus bemerkt men overkragend lijstwerk en daarboven bevindt zich een meanderfries. De cippus wordt langs weerszijden bekroond door een rondboogfronton, die uit verschillende boogruggen bestaat, met een half rond blindgelaten timpaan. Op deze cippus rust een Latijns kruis waarbij de verticale en horizontale kruisarmen afgeknotte zuilen voorstellen. Het kruisbeeld zit half verborgen onder de gedrapeerde lijkwade en de rozentuיל, die over de kruisarmen hangen. Aan de voet van het kruisbeeld ligt een rozenkrans in majolica, deze zou later zijn toegevoegd.

Vooraan in de graftuin staat een eenvoudige en sobere miniatuur obelisk op een kleine arduinen sokkel. Aan de voorzijde draagt deze obelisk een epigrafie.

- **Bespreking:**

Dit grafmonument behoort toe aan John James Wilford, die er samen met zijn vrouw en zijn kleindochter begraven ligt. Links van haar en achter de omheiningmuur liggen naaste familieleden begraven. Deze familie heeft er wellicht voor gekozen in elkaars nabijheid begraven te worden. Het grafmonument bevat geen enkel attribuut of gebruiksvoorwerp die verwijst naar de industriële activiteiten van John Wilford. Het grafmonument is echter wel voorzien van enkele typische funeraire symbolen. De lijkwade rondom de kruisarmen staat in het teken van rouw en ingetogenheid omwille van het heengaan. De armen van het kruisbeeld doen denken aan afgeknotte zuilen die het einde van het aardse leven symboliseren. De rozen vormen dan weer een verwijzing naar de ontluiking van het eeuwig leven na het uur van de dood. Dit grafmonument werd gehouwen door Clémens Jonckheer, een vrij gewaardeerd beeldhouwer die zijn atelier te Kiel had. Het grafmonument is behoorlijk beperkt in omvang, vrij elegant met als dominante stijl het neoclassicisme.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Alle marmeren onderdelen zijn verweerd en hebben een zwarte schijn.
- De sokkelzone van de cippus zakt weg in de ondergrond.
- De paaltjes zijn bedekt met gele korstmossen.
- De miniatuur obelisk zakt volledig weg in de aangestampte aarde.
- De bovenste zone van de obelisk is afgebroken.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **- Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde zonder beplanting.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁵

John James Wilford werd op 5 januari 1836 geboren als zoon van William Wilford en Jane Ward.⁶ Diverse bronnen vermelden dat John Wilford als student reeds blijk gaf van een grote schranderheid en dat hij van zijn vader alle kwaliteiten overerfde die van iemand een wijs en eerlijk nijveraar maken. John Wilford was bijzonder onderlegd in talen. Naast het Nederlands en Frans sprak hij vloeiend Engels, Duits, Spaans, Italiaans en diverse Scandinavische talen.

⁵ G.A.T., Personaliamap Wilford.

⁶ Zie inventarisfiche nummer 17

John Wilford huwde met **Maria Lejeune** (1835 - 1897) en samen kregen ze acht kinderen, waaronder vijf zonen en drie dochters. De zeildoekweverij die werd gesticht door zijn vader William Wilford in 1868, kwam in handen van John James Wilford.

John Wilford was net als zijn vader een succesvol industrieel, die talrijke verbeteringen aanbracht in het familiebedrijf. Onder zijn bestuur werd ook overgeschakeld op de bewerking van afdekzeilen, dekkledendoek en andere zware weefsels. Hij startte ook met de export naar het buitenland. John James Wilford werd tot ridder geslagen in de Leopoldsorde.⁷

Toen John Wilford op 10 maart 1894 overleed werd dit aangevoeld als een zware klap voor de scheepvaartmaatschappij en een algemene rouwdag voor Temse, waar hij werd geacht door de bevolking. John James Wilford kreeg een plechtige begrafenis, die zowel in verschillende binnenlandse als buitenlandse dagbladen een vermelding kreeg.

Het verlies van John Wilford werkte nadelig op de goede gang van zaken in de onderneming. De maatschappij begon minder te renderen net in die periode dat ze een groot aantal boten in eigendom had. John Wilford werd na zijn overlijden opgevolgd door zijn zoon Ernest Wilford.⁸

Simonne Wilford (1901-1903) is de kleindochter van John James Wilford en van Maria Lejeune. Simonne werd geboren uit het huwelijk van John James' zoon Jozef Wilford (°1876) en Augusta Laroye (°1873). Waarom Simonne Wilford precies op deze concessie samen met haar grootouders begraven ligt is me niet duidelijk.

---

⁷ G.A.T., Rouwbrief John James Wilford.

⁸ Zie inventarisfiche nummer 26

Naam grafteken: Van der Gucht – Felix

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Joanna Clementina Felix, in het jaar 1906.

Type: Hoog podium met daarop een zerk met deksel

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan III, nr. 4

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van der Gucht – Felix Michel

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 12 december 1906

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- **Termijn: Eeuwigdurend**
- **Aantal m²: 14 m²**
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 11 december 2006.**

‘ De grafconcessie op naam van de familie Van Der Gucht – Felix Michel, p.a. de heer Stuer Marcel, wonende te 8610 Kortemark, Nieuwstraat 21, ter grootte van 14 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak L-III-4, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 12 december 1906, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 11 december 1956.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 11 december 2006.²

De concessiehouder: Marcel Stuer
Nieuwstraat 21
8610 Kortemark

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Der Gucht Frederik Michel M	20/7/1828 te Temse ³	17/5/1899, te Temse.	Temse, in de Kasteelstraat	Echtgenoot van Felix Joanna Clementina	20/5/1899 ⁴	- 123 - ?
Felix Joanna Clementina V	2/1/1834, ⁵ te Temse	27/11/1906, te 4415 Antwerpen	Temse, in de Kasteelstraat 122 ⁶	Weduwe van Frederik Michel Van Der Gucht	1/12/1906 ⁷	- 268 - ?
Van Der Gucht Joanna Augusta Josepha V	In het jaar 1873, te Temse	24/12/1896, te Temse. Zij was toen 23 jaar oud.	Temse in de kasteelstraat	Ongehuwde dochter van Frederik Michel Van Der Gucht en van Felix Joanna Clementina	?	- 260 - ?

Laatste bijzetting: Op 1 december 1906: De inhumatie van Felix Joanna Clementina

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Frederik Michaël Van Der Gucht

⁴ G.A.T., Rouwbrief Frederik Michaël Van Der Gucht

⁵ G.A.T., Rouwbrief Joanna Clementina Felix

⁶ G.A.T., Rouwbrief Joanna Clementina Felix

⁷ G.A.T., Rouwbrief Joanna Clementina Felix

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats (meer specifiek, tegen het stuk muur dat in 1885 werd bijgebouwd). Het grafmonument is monumentaal en toch ligt zij, wanneer je het grondplan van de begraafplaats bekijkt, op een tamelijk smal perceel. Omdat het grafmonument in de hoogte werd uitgewerkt heb je niet echt het gevoel dat het wat samengedrukt ligt tussen haar burens. Het grafmonument is in haar geheel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 300 cm

Diepte: 480 cm

Hoogte: 155 cm

- **De epigrafie:** Op een arduinen plaat die centraal boven het grafmonument in de muur is geplaatst, in Latijnse letters, verheven en in goudkleur geschilderd:

Rustplaats der Familie / Van Der Gucht.

Vooraan op de deksteen, in Latijnse letters, verdiept en in goudkleur geschilderd:

Gedenk de zielen.

- **Het materiaal:** Het gehele grafmonument en inscriptieplaat tegen de muur: **Bruut gekapte arduin**
Omheining: **Smeedijzer**
Kruisbeeld: **Mozaïek**

- Beschrijving:

Dit grafmonument bestaat uit een gekloven brute blauwe hardstenen zerk met daarop een deksteen in dezelfde materie. Zowel de zerk als de deksteen bestaan uit twee geledingen. Op de bovenste geleding van de deksteen leest men: *Gedenk de zielen*. De deksteen is bekleed met een rechthoekig mozaïekveld met decoratieve patronen en de figuratie van een Latijns kruisbeeld. Centraal op de kruising van beide kruisarmen staat de formule IHS. De mozaïek werd samengesteld uit grijze, witte en aardekleurige steentjes. Een fijne smeedijzeren omheining werd rond de deksteen geplaatst. De armen die de omheining dragen zitten verankerd in de bovenste geleding van de deksteen. De staaf vertoont vooraan in het midden een gedraaid patroon. Tegen de muur hangt een arduinen inscriptieplaat die met goudkleurige cirkelvormige hechtingsknoppen in de muur werd bevestigd.

- Bespreking:

Binnen dit grafperceel ligt een pottenbakkersgeslacht begraven. De opdrachtgever(s) opteerde(n) voor een vrij karaktervol grafmonument waarbij men voldoende aandacht schonk aan de contrastwerking tussen de aangewende materialen. Hier wordt de confrontatie geëvoceerd tussen de enerzijds bruto gekapte blauwe hardsteen en anderzijds de fijne en elementair behandelde smeedijzeren omheining. De materialen spelen een spel van contrasten waardoor ruwheid en sierlijkheid tegenover elkaar worden geplaatst.

Gezien hun achtergrond is het niet verwonderlijk dat pottenbakkers oog hadden voor de behandeling van materialen en hun contrastwerking met andere materies. De smeedijzeren omheining werd opgetrokken om de mozaïek te beschermen maar ze werkt ook belemmerend. De omheining had ietwat lager mogen zijn om optimaal te kunnen genieten van de mooie mozaïekvorm. Dit grafmonument oogt vrij modern voor de periode waarin ze werd opgericht.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Talrijke steentjes ontbreken in het mozaïekpatroon.
- De mozaïekvorm vertoont talrijke barsten.
- Weersomstandigheden zorgden ervoor dat de mozaïekvorm afwisselend uitzette en kromp, waardoor haar oppervlak niet langer effen is.
- De inscriptieplaat die op de muur werd bevestigd vertoont enkele barsten.
- De staven van de omheining hangen door.
- Bepaalde fragmenten van de omheining ontbreken.
- De linkerhoek van de onderste geleding van de zerk is afgebroken.
- De zerk en deksteen vertonen enkele barsten.

Huidige toestand: Minder goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Joanna Felix werd op 2 januari 1834 in Temse geboren en zij overleed in Antwerpen op 27 november 1906, zij was een winkelierster.⁸ **Frederik Michiel Van Der Gucht** (1828-1899) staat in de overlijdensakte ingeschreven als pottenbakker⁹, het bevolkingsregister vermeldt hem als handelaar.¹⁰ Anno 1870 kwam een pottenbakkerij, die in de Akkerstraat gelegen was, te koop te staan. Michiel Van der Gucht kocht het pand en nam daarbij het aanwezige materiaal en personeel over. De firma Van der Gucht overleefde diverse crisisperiodes en kende een hoogtepunt in de periode 1910-1912. Aan de basis van dit succes lag een elektrisch

⁸ G.A.T., Personaliamap Frederik Michiel Van Der Gucht.

⁹ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1899, Frederik Michel Van der Gucht.

¹⁰ Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregister, Telling '66-'99, Boek 2, pg. 42, Frederiek Michiel Van der Gucht.

aangedreven kneedmolen, die de productie de hoogte deed ingaan. De Eerste Wereldoorlog zou de werkzaamheden tijdelijk stil leggen.¹¹ Ook de zoon van Frederik, Achiël Van Der Gucht (°1866), die niet op deze concessie begraven ligt, was werkzaam als pottenbakker in het familiebedrijf.

---

¹¹ G.A.T., Documentatiemap: Temse: Industrieel verleden, *Het industriële verleden van Temse*, Pg. 3.

Naam grafteken: Muys - Hinderdael

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Muys Constantinus Augustinus Maria, in 1901.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld.

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan III, nr. 5

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Muys Aug., Cel en Jos. en Hinderdael

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 20 februari 1901
- **Termijn:** **eeuwigdurend**
- **Aantal m²:** 9,45 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie verviel op 19 februari 2001.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Muys Aug., Cel. en Jos., en Hinderdael, p.a. de heer Hinderdael Michaël, wonende te 9300 Aalst, Ronsevaalstraat 2/F, ter grootte van 9,45 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak L-III-5, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 20 februari 1901, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 19 februari 1951.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 19 februari 2001.’²

De concessiehouder: Michaël Hinderdael
    Ronsevaalstraat 2/F
    9300 Aalst

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Muys Constantinus Augustinus Maria M	28/4/1850, te Temse ³	31/1/1901, te Temse.	Temse, in de Akkerstraat	Ongehuwde zoon van Jozef Muys en Perpetua Pilaet.	4/2/1901 ⁴	- 33 - ?
Muys Maria Josephina V	In het jaar 1843, te Temse	21/1/1914, te Temse. Zij was toen 71 jaar oud.	Temse in de Kasteelstraat	Echtgenote van Hinderdael Severius	?	- 21 - ?
Muys Celestina V	24/5/1839, te Temse ⁵	5/11/1921, te Temse. Zij was toen 82 jaar.	Temse in de Akkerstraat	Ongehuwde dochter van Jozef Muys en Perpetua Pilaet	9/11/1921 ⁶	- 144 - ?
Hinderdael severius	25/7/1851, te Hillegem	5/3/1929, te Oombergen	Oombergen	Weduwnaar van Maria Josephina Muys	?	- ? - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Auguste Constant Marie Muys

⁴ G.A.T., Rouwbrief Auguste Constant Marie Muys

⁵ G.A.T., Rouwbrief Celeste Muys

⁶ G.A.T., Rouwbrief Celeste Muys

Hinderdael Petrus Paulus Raphaël	27/6/1882, te Rupelmonde ⁷	25/10/1934 , te Temse..	Temse in Akkerstaat	Echtgenoot van Maria Amelberga Van Uytvanck	29/10/1934 ⁸	- 170 - ?
Van Uytvanck Maria Amelberga ⁹	?	In het jaar 1959, te Temse	?	Echtgenote van Hinderdael Petrus Paulus Raphaël	?	- 34 - ?

Laatste bijzetting: Ergens in het jaar 1959 indien Van Uytvanck Maria Amelberga inderdaad op deze concessie werd begraven.

Zoniet dan op 29 oktober 1934: De inhumatie van Hinderdael Petrus Paulus Raphaël.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats (meer specifiek, tegen het stuk muur dat in 1885) werd bijgebouwd. Dit bescheiden grafmonument werd geplaatst op een tamelijk ruim grafperceel. Er is dus behoorlijk wat ruimte tussen dit grafteken en haar naburige grafmonumenten. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** In verhouding tot het beschikbare perceel, hebben we hier te maken met een eerder bescheiden grafmonument.

Afmetingen:

Breedte: 200 cm

Diepte: 420 cm

Hoogte: 350 cm

- Het **epitaaf** vermeldt: Op een inscriptieplaat, die ingebed is in de rotsformatie van de kalvarieberg, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der / familie / Muys-Pilaet / Hinderdael-Muys / eeuwigdurende eigendom.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**

- Beschrijving:

Aan het einde van een graftuin staat een kalvarieberg met kruisbeeld. Het grafperceel wordt vooraan afgebakend door vier arduinen paaltjes. Verroeste ijzeren haken die bevestigd zitten

⁷ G.A.T., Rouwbrief Petrus Paulus Raphaël Hinderdael

⁸ G.A.T., Rouwbrief Petrus Paulus Raphaël Hinderdael

⁹ Haar naam komt niet voor in het boek van de grafmaker, waardoor men niet zeker is of deze vrouw wel op deze concessie werd begraven.

op de paaltjes, verraden dat zij oorspronkelijk met elkaar verbonden werden door ijzeren kettingen. Het grafmonument bestaat uit twee geledingen: een tweeledige rotsformatie en een rustiek kruisbeeld. De tweeledige bruut gekapte rotsformatie draagt in het midden een verdiepte trapeziumvormige inscriptieplaat die eruit ziet als een ontrold tapijt. Eikenbladeren, klimopstengels en nog andere loofsoorten groeien vanonder het tapijt, waarbij hun stengels zich verder vastklampen op de rotsformatie. Helemaal bovenaan deze rotsformatie hangt een palmtak, met haar stengel links onderaan. Het rustiek kruisbeeld heeft twee kruisarmen in de vorm van boomstammen. Op de horizontale kruisarm hangt een arduinen banderol die geen epigrafie draagt. Op de verticale kruisarm klampt een klimopstengel zich vast en klimt ze de hoogte in. Rond de armen van het kruisbeeld hangt een rouwkrans gevlochten uit papavers.

- Bespreking:

Wat de toeschouwer meteen opvalt is dat grafmonument vrij robuust is van uitzicht. Het lichaam van het grafmonument neemt geen ruime proporties aan maar de drukke aankleding en de vormgeving geven ons een indruk van massiviteit. In tegenstelling tot de andere kalvariebergen, die opgenomen werden in deze inventaris, is deze allerm minst eenvoudig en sober. Men heeft hier geopteerd voor een kalvarieberg, die verwijst naar de bijbelse passage van Golgotha, waaruit men kan afleiden dat er hier een katholieke familie begraven ligt.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument wordt bedekt met witte, gedroogde korstmossen.
- De ijzeren kettingen zijn gebroken.
- De onderste zone van de rotsformatie vertoont enkele grote barsten.
- Achtereen is het echt een rommeltje van stenen en beplanting. Het grafperceel maakt een vrij onverzorgde indruk.

Huidige toestand: Redelijk goed

- Vegetatie: De graftuin bestaat uit aangestampte aarde met wat onkruid.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Constantinus Augustinus Maria Muys werd op 28 april 1850 te Temse geboren en overleed er op 31 januari 1901. Hij was een ongehuwde brouwer.¹⁰ **Petrus Paulus Raphaël Hinderdael** werd op 27 juni 1882 te Rupelmonde geboren en overleed op 25 oktober 1934 in

---

¹⁰ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1901, Constantinus Augustinus Maria Muys

Temse. Hij was gehuwd met **Maria Amelberga Van Uytvanck** (°?-1959). Petrus Paulus was beroepshalve brouwer.¹¹

---

¹¹ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1934, Petrus Paulus Raphaël Hinderdael.

Naam grafteken: Van den Haute – Dubois

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Eugenia Antonia Dubois, in het jaar 1909.

Type: Stèle

Stijl: Neoklassiek

Steenhouwer: A. Hellemans, Kiel, Antwerpen

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan III, nr.7

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van den Haute – Dubois Ernest

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 17 augustus 1909
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

De concessiehouder: ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Dubois Antonia Eugenia	10/1/1852, te St. Gravenbrakel ²	8/7/1909, te Temse.	Temse, in de Oeverstraat.	echtgenote van Ernest Jan Baptist Van den Haute	10/7/1909 ³	- 153 - ?
Van den Haute Ernest Jan Baptist	24/4/1844, te ?	?	?	Echtgenoot van Dubois Antonia Eugenia	?	- ? - ?

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits een overlijdensdatum ontbreekt.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen midden in een laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats (meer specifiek, tegen het stuk muur dat in 1885) werd bijgebouwd. De stèle werd geplaatst op een smal grafperceel en zij zit wat gedrongen tussen de naburige graftekens, dit doet echter geen afbreuk aan de goede zichtbaarheid van dit grafmonument.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 170 cm
Diepte: 410 cm
Hoogte: 315 cm

- De **epigrafie:** Op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters, verdiept in de arduinen ondergrond:

Sépulture / de la famille / Van den Haute – Dubois / ---- ---- / Dame Ernest Van den Haute / née Arlette Henriette Dubois / 1852-1909 / Monsieur Ernest Dubois / 1844-1912 /

Onder het geprofileerde lijstwerk, op de bovenste geleiding van de sokkelzone, in Latijnse letters, verdiept in de arduinen ondergrond:

Regrets éternels

- Het **materiaal:** De stèle: **Arduin**

² G.A.T., Rouwbrief Antoinette Dubois

³ G.A.T., Rouwbrief Antoinette Dubois

Vijfpuntige ster op het lijstwerk: **Carrara marmer**

- Beschrijving:

Aan het hoofdeinde van een grafperceel staat een Neoklassieke stèle. Dit grafperceel wordt omzoomd door een arduinen borduur met daarop vooraan vier arduinen paaltjes waartussen oorspronkelijk ijzeren kettingen hingen. Een tweeledige sokkelzone draagt het middenlichaam van de stèle. Op het veld van de bovenste geleiding leest men: *regrets éternels*. Deze zone draagt langs haar zijflanken eenvoudige postamenten met een schelpvormige bekroning. De schacht van deze postamenten bevat ijzeren haken waaraan oorspronkelijk de ijzeren kettingen werden vastgehecht. Een geprofileerde lijst, met in het midden een marmeren vijfpuntige ster in een medaillon, markeert de overgang tussen de sokkelzone en het rechthoekige arduinen middenlichaam. Dit middenlichaam draagt een gebeitelde epigrafie. Een fijne geprofileerde lijst vormt de overgang naar een meanderfries. Onder deze fries bevindt zich een heel smalle strook die ingevuld is met een soort drapering bestaande uit loofwerk. Een gelijk en gebogen frontonveld sluit het middenlichaam van de stèle af. Het frontonveld wordt ingevuld door een papaverkrans met daaronder een laurierrank met haar steel links onderaan. De stèle wordt finaal bekroond door een eenvoudig Latijns kruisbeeld die rust op een geprofileerde vierkante basis.

Bespreking:

Hier zijn we een bekoorlijke en evenwichtige stèle, die toebehoort aan een familie waarover we eigenlijk niets af weten. Buiten het Latijns kruisbeeld, die ons inlicht over een Christelijke levensovertuiging, komen we over deze familie verder ook niets te weten. De stèle is een standaardtype grafmonument, die door haar aankleding met motieven als de meanderfries en het tympanon aansluit bij een neoklassieke vormgeving. Het grafperceel laat een verzorgde indruk na op de toeschouwer.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De ijzeren kettingen die het perceel afbakenden zijn verdwenen.
- De arduinen borduur is gebroken.
- De stèle vertoont enkele kleine barsten.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een vrij goede staat.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde zonder beplanting.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens

Over deze familie werden geen biografische gegevens teruggevonden.

Naam grafteken: De Vree – Van Cotthem

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Carolina Maria De Vree, in het jaar 1911.

Type: Stèle

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: A. De Bruyne, Temse

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan III, nr. 9

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Vree – Van Cotthem

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 28 november 1911
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Vree Carolina Maria V	In het jaar 1871, te Temse	2/11/1911, te Temse. Zij was toen 35 jaar oud.	Temse	Ongehuwde dochter van Karel Lodewijk De Vree en Eulalia Van Cotthem	?	- 250 - ?
Van Cotthem Eulalia V	In het jaar 1850, te Temse	22/4/1912, te Temse. Zij was toen 61 jaar oud.	Temse - Kaai	Echtgenoot van Van Cotthem Eulalia	?	- 71 - ?
De Vree Karel Lodewijk M	In het jaar 1846, te Bazel.	2/5/1914, te Temse. Hij was toen 68 jaar oud.	Temse - Kaai	Weduwnaar van Van Cotthem Eulalia	?	- 109 - ?
De Vree Renatus Jozef M	In het jaar 1890, te Temse	3/3/1920, te Temse. Hij was toen 29 jaar oud.	Temse - Kaai	Ongehuwde zoon van Karel Lodewijk De Vree en Eulalia Van Cotthem	?	- 43 - ?
De Vree Rosalia Sophia V	1/8/1886, te Temse	13/9/1952, te Temse	Temse – Grote Kaai 17	Dochter van Karel Lodewijk De Vree en Eulalia Van Cotthem	?	- 139 - 111X
De Vree Anna Octavia V	7/6/1883, te Temse	20/10/1956 , te Temse	Temse – Grote Kaai 17	Ongehuwde dochter van Karel Lodewijk De Vree en Eulalia Van Cotthem	?	- 13 - 13X
De Vree Arthur Achilles M	22/11/1874 , te Temse	16/6/1960, te Temse	Temse – Grote Kaai 17	Ongehuwde zoon van Karel Lodewijk	?	- 95 - 94X

				De Vree en Eulalia Van Cotthem		
--	--	--	--	--------------------------------------	--	--

Laatste bijzetting: Ergens in juni 1960: De inhumatie van De Vree Arthur Achilles.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats (meer specifiek, tegen het stuk muur dat in 1885) werd bijgebouwd. Deze stèle zit wat gedrongen tussen de grafmonumenten links en rechts van haar. Dit doet echter geen afbreuk aan de goede zichtbaarheid van dit grafteken.

- **Schaal:** Eerder bescheiden

Afmetingen:

Breedte: 150 cm

Diepte: 430 cm

Hoogte: 335 cm

- De **epigrafie:** Op de inscriptieplaat die bevestigd is op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der familie / Louis De Vree - / Van Cotthem / (onleesbaar) / Eulalia Van Cotthem 1850-1912 / Louis De Vree 1846-1920 / Rosa De Vree 1886 -1952 / Anna De Vree 1883-1956 / Arthur De Vree 1874-1960 .

Op de bovenste geleding van sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurenden eigendom

- Het **materiaal:** De stèle, knielbankje en postamenten: **Arduin**
Inscriptieplaat, cartouche met schip en kruisbeeld met drapering: **Carrara marmer**

- Beschrijving:

Een stèle staat aan het hoofdeinde van een graftuin, tegen de buitenmuur van de begraafplaats. Deze graftuin wordt afgebakend door vier paaltjes. Ijzeren haken, die aan de paaltjes bevestigd zitten, doen vermoeden dat ijzeren kettingen deze paaltjes met elkaar verbonden en zo het grafperceel afbakenden. Centraal vooraan ligt een arduinen knielkussen. De stèle zelf is opgebouwd uit vier geledingen: een plint, een sokkelzone, een middenlichaam en een bekroning. Een rechthoekige arduinen plint draagt een getrapte sokkelzone die bovenaan verjongt en die zorgt voor een vloeiende overgang naar het trapeziumvormige middenlichaam. Deze sokkelzone herhaalt zich in superpositie, ligt centraal op de onderste geleding en is kleiner qua oppervlakte. De breedte van de bovenste rand van de uitspringende

sokkelzone komt overeen met de breedte van de inscriptieplaat. Het middenlichaam van de stèle is trapeziumvormig en draagt een rechthoekige marmeren inscriptieplaat waarvan de bovenste rand hol is afgerond. Een geprofileerde kroonlijst met driehoekig fronton tussen acroteria bekroont de stèle. In het tympanon bemerkt men een marmeren cartouche met daarin de voorstelling van een schip die vaart over de golven. Het geheel wordt bekroond door een eenvoudig vierkant getrappt voetstuk met daarbovenop een gedrapeerd kruisbeeld. Het voorste rechter paaltje draagt de signatuur van de steenhouwer: A. De Bruyne / Temsche.

- Bespreking:

Dit grafmonument bestaat uit een stèle, die een duidelijke verwijzing draagt naar het levenspad van enkele individuen die hier werden begraven. Het grafmonument werd geïndividualiseerd door de aankleding met een cartouche met daarin de voorstelling van een schip. De aanwending van dit symbool vormt een referentie naar een beroepsmatig aspect en vertelt ons dat één of meerdere personen, die hier werden begraven, gedurende hun leven actief waren in het scheepvaartmilieu. Karel Lodewijk en Renatus Jozef De Vree waren inderdaad schippers. Deze harmonieus geproportioneerde stèle vertelt ons verder, door de aanwezigheid van het kruisbeeld, dat deze familie katholiek was. Door de hantering van een specifieke vormtaal is een grafmonument aldus in staat de toeschouwer bepaalde informatie mede te delen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Al het marmer is verweerd en ziet zwart.
- Barst in de inscriptieplaat.
- Groenaanslag, onder andere op het gedrapeerde kruisbeeld.
- Het grafmonument is verkleurd.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde en is onbeplant.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Karel Lodewijk De Vree werd in het jaar 1846 in Temse geboren en overleed er op 2 mei 1914. Hij was gehuwd met **Eulalia Van Cotthem** (1850-1912) en hij was beroepshalve schipper.² **Renatus Jozef De Vree** werd in het jaar 1890 in Temse geboren en overleed er op 3 maart 1920. Hij was een ongehuwde schipper.³ **Arthur Achilles De Vree** werd op 22 november 1874 in Temse geboren en overleed er op 16 juni 1960. Hij was ongehuwd en bij zijn overlijden was hij zonder beroep.⁴

² Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1914, Karel Lodewijk De Vree.

³ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1920, Renatus Jozef De Vree.

⁴ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1960, Arthur Achilles De Vree.

Naam grafteken: Lesage – Boscus

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Lesage Leo Maria August Lodewijk, in 1911

Type: Stèle

Stijl: Neoklassiek.

Steenhouwer: Jonckheer Fils, Antwerpen Kiel.

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan III, nr. 10

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Lesage – Boscus Louis

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 22 augustus 1911
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 9 m²

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 21 augustus 2011.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Lesage – Boxus Louis, p.a. Mevrouw Lesage Roberta, wonende te 2610 Wilrijk, Prins Boudewijnlaan 138, ter grootte van 9 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak L-III-10, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 22 augustus 1911, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 21 augustus 1961.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 21 augustus 2011.’²

De concessiehouder: Roberta Lesage
Prins Boudewijnlaan 138
2610 Wilrijk

Gegevens over begravenen:

Naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Lesage Leo Maria August Lodewijk M	3/6/1895, te Orp - Le - Grand ³	24/6/1911, te Temse.	Temse - Zeedijk	Zoon van Lodewijk Jozef Lesage en Augustina Maria Catharina Boscus	28/6/1911 ⁴	- 138 - ?
Boscus Augustina Maria Catharina ⁵ V	In het jaar 1868, te ?	In het jaar 1931, te ?	?	Echtgenote van Lodewijk Jozef Lesage	?	- ? - ?
Lesage (Louis) Lodewijk Jozef ⁶ M	In het jaar 1866, te ?	In het jaar 1936, te ?	?	Echtgenoot van Boscus Augustina Maria Catharina	?	- ? - ?
Lesage Josephina	5/8/1888, te St. Rémy	27/2/1966, te Brussel	Brussel, Van Campenhoutstraat	echtgenote van Van	3/3/1966	- ? - 41X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Leon Lesage

⁴ G.A.T., Rouwbrief Leon Lesage

⁵ De naam van deze vrouw werd noch in de overlijdensakten noch in de boeken van de grafmaker teruggevonden.

⁶ De naam van deze man werd noch in de overlijdensakten noch in de boeken van de grafmaker teruggevonden.

Augustina Maria V	Geest		18	Looy August Karel Frans		
Lesage Jean Louis Laurent M	23/3/1894, te Elisem	11/4/1975, te Antwerpen	Antwerpen, Lange Leemstraat 234.	Echtgenoot van Verbelen Marie Louise Joanna Mathilde Rosalia	17/4/1975	- ? - 57X
Verbelen Maria Ludovica Joanna Mathildis Rosalia V	18/10/1897,te Puurs	6/12/1982,te Antwerpen	Antwerpen, Lange Leemstraat 234.	Weduwe van Lesage Jean Louis Laurent	10/12/1982	- ? - 199X

Laatste bijzetting: Op 10 december 1982: De inhumatie van Verbelen Maria Ludovica Joanna Mathildis Rosalia.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats (meer specifiek, tegen het stuk muur dat in 1885 werd bijgebouwd). Ook deze stèle zit wat gedrongen tussen de naburige graftekens, dit doet echter geen afbreuk aan de goede zichtbaarheid van dit grafmonument.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 200 cm
Diepte: 450 cm
Hoogte: 375 cm

- De **epigrafie:** Op de marmeren inscriptieplaat, op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

Sépultura / de la / famille / Lesage – Boxus

Op de smalle rechthoekige inscriptieplaat, direct onder het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters en verdiept:

Josephine Lesage / 1888 – 1956

Op de smalle linkse, voor de toeschouwer, rechthoekige inscriptieplaat, die zich bovenaan op de sokkelzone bevindt, in Latijnse letters en verdiept:

Jean Louis Lesage / 1894 – 1975

Op de smalle rechtse, voor de toeschouwer, rechthoekige inscriptieplaat, die zich bovenaan op de sokkelzone bevindt, in Latijnse letters en verdiept:

Marie Louise Verbelen / 1897 – 1982

Op de marmeren inscriptieplaat, onderaan op de sokkelzone, in Latijnse letters en verdiept. Enkel het linkerdeel, voor de toeschouwer, van deze inscriptieplaat is beschreven.

Leon Lesage / 1895-1911 / Mme Louis Lesage / née A.Boxus / 1868-1931/ Louis Lesage / 1866-1936.

- Het **materiaal:** Het lichaam van de stèle, borduur, knielbankje en postamenten: **Arduin**
Inscriptieplaten, gedrapeerde kruisbeeld, zuilen en bloembak: **Carrara marmer**
Stervormige siernagels: **Brons**

- Beschrijving:

Op het einde van een graftuin staat een stèle voor de buitenmuur van de begraafplaats. De graftuin wordt omzoomd door een arduinen borduur met daarop acht paaltjes die met elkaar verbonden waren door ijzeren kettingen. De kettingen links hangen nog vast, deze rechts niet. Het rechtse paaltje vooraan draagt de signatuur van de steenhouwer: Jonckheer / Fils / Antw. – Kiel. Centraal vooraan op de arduinen borduur ligt een knielkussen.

Aan het hoofdeinde van de graftuin staat een Neoklassieke stèle. Op een rechthoekige arduinen plint rijst een elegante sokkelzone de hoogte in. Het lichaam van deze sokkelzone is bekleed met een inscriptieplaat die vastgemaakt werd door middel van bronzen stervormige siernagels. Een behoorlijk brede frieszone markeert de grens tussen deze sokkel en het middenlichaam. Op deze fries hangen twee smalle rechthoekige inscriptieplaten naast elkaar. Het middenlichaam bestaat uit een rechthoekig veld dat geflankeerd wordt door twee vrijstaande marmeren Corintische zuilen die rusten op eenvoudig basement. Deze zuilen dragen een architraaf en een fries met daarboven het hoofdgestel. Het rechthoekige middenlichaam draagt een marmeren inscriptieplaat die met bronzen stervormige siernagels werd vastgemaakt op de arduinen ondergrond. Onder deze geleding bemerkt men een vierde inscriptieplaat die werd bevestigd op een smalle arduinen band. De stèle wordt bekroond door een driehoekig fronton met in het frontonveld een palmtak doorheen een papaverkrans. Rond deze papaverkrans zit een ring vervat die de krans aan een arduinen haak hangt. Het fronton is sterk uitgewerkt met decoratieve gestileerde hoekacroteria. De stèle wordt bekroond met een kruis met een gedrapeerde lijkwade. Vooraan in de graftuin staat een marmeren bloembak.

- Bespreking:

De stèle is evenwichtig van opbouw en met enkele architectonische elementen werd hier een harmonieus ensemble neergezet. De rijkdom van de gebruikte materialen draagt bij tot de uitstraling van de stèle. Ook binnen deze casus komen we, buiten de Christelijke geloofsovertuiging, niets meer te weten over het levenspad van de overledenen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De stèle verzakt in de linkse richting.
- Diverse bronzen stervormige siernagels ontbreken.
- Marmeren zuilen verweren.
- Groenaanslag op het kruisbeeld.

Huidige toestand: Behoorlijk goed

- **Vegetatie:** De graftuin is voorzien van een marmeren bloembak met daarin erica. De graftuin is bezaaid met kiezels en wat onkruid.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens

Leo Maria August Lodewijk Lesage werd op 3 juni 1895 geboren in Orp-Le-Grand en overleed op 24 juni 1911 in Temse, hij was toen nog student.⁷

---

⁷ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1911, Leo Maria August Lodewijk Lesage.

Naam grafteken: Wilford – Bosteels

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1907, vermoedelijk naar aanleiding van het overlijden van Karel en Henri Wilford in het jaar 1906.

Type: Sarcofaag

Stijl: Eclecticisme

Uivoerder: De Bruyne, Temse

Type begraving:
Grafkelder

Ligging: Vak L, Laan III, nr. 11

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Wilford Bosteels Charles

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 9 maart 1907
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 25,32 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 8 maart 2007.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Wilford – Bosteels Charles, p.a. de heer Boelens Jules, wonende te 9140 Tielrode/Temse, Ruisstraat 182, ter grootte van 25,32 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak L-III-11, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 9 maart 1907, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 8 maart 1957.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 8 maart 2007.’²

De concessiehouder: Jules Boelens
Ruisstraat 182
9140 Tielrode/Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Wilford Karel M	21/7/1839, te Temse	26/7/1906, te Temse	Temse, in de Stationstraat	Echtgenoot van Melania Josephina Bosteels	30/7/1906 ³	- 150 - ?
Bosteels Melania Josephina V	10/1/1847, te Zele	2/2/1926, te Temse	Temse in de Stationstraat	Weduwe van Wilford Karel	6/2/1926 ⁴	- 14 - ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Charles Wilford.

⁴ G.A.T., Rouwbrief Melania Josefina Bosteels

Wilford Albert Charles Jean Gustave M	19/5/1871, te Schaarbeek	15/4/1946, te Temse	Temse	Zoon van Wilford Karel en Bosteels Melania Josephina	17/4/1946 ⁵	- 74 - ?
Verbelen Maria Theresia ⁶ V	24/4/1871, te Puurs	16/4/1945, te Sint Gilles, Brussel	?	echtgenote Maurice Wilford	?	- ? - 41X
Wilford Maurice ⁷ M	21/11/1872 , te Temse	31/3/1954, te Brussel	?	weduwnaar Maria Theresia Verbelen	?	- ? - 44X
Wilford Henri Octavius M	8/2/1847, te Temse	12/8/1906, te Neder- Over- Heembeek ⁸	Schaarbeek, rue Gaucheret 36 ⁹	Echtgenoot van Bosteels Coleta Ludovica Victorina	16/8/1906 ¹⁰	- ? - ?
Bosteels Coleta Ludovica Victorina V	31/3/1842, te Zele	27/5/1912, te Temse	Schaarbeek	Weduwe van Wilford Henri Octavius	?	- 52 - ?
Wilford Emiel Lodewijk m	21/11/1872 , te Schaarbeek	31/1/1886, te Temse	Temse	ongehuwd	3/2/1886 ¹¹	- 27 - ?
Wilford Jan Gustaaf Cesar M	26/3/1878, te Temse	6/6/1911, te Namen ¹²	Namen, Pepijnstraat 28 ¹³	?	8/6/1911 ¹⁴	- ? - ?
Wilford Paul Edgard Abel M	28/12/1874 , te Temse	In het jaar 1958, te ,	?	Weduwnaar van Streel Fanny	?	- ? - ?

⁵ G.A.T., Rouwbrief Albert Karel Gustaaf Wilford.

⁶ De naam van deze vrouw is niet terug te vinden in de overlijdensakten.

⁷ De naam van deze man is niet terug te vinden in de overlijdensakten

⁸ G.A.T., Rouwbrief Henry Wilford

⁹ G.A.T., Rouwbrief Henry Wilford

¹⁰ G.A.T., Rouwbrief Henry Wilford

¹¹ G.A.T., Rouwbrief Emile Louis Achille Wilford.

¹² G.A.T., Rouwbrief John Wilford

¹³ G.A.T., Rouwbrief John Wilford

¹⁴ G.A.T., Rouwbrief John Wilford

Inventarisnummer: 64

Streel Fanny Maria Estelle V	9/1/1871, te Ampsin	In het jaar 1934, te ?	?	Echtgenote van Wilford Paul Edgard Abel	?	- ? - ?
Wilford Gustaaf Jan Emiel M	27/4/1887, te Temse	4/12/1964, te Antwerpen	Antwerpen, in de Isabella Brantstraat 55	Weduwnaar van de Smedt Maria Louis P.	8/12/1964	- ? - 640163
De Smedt Marie Louise P. V	31/12/1876 , te Zele	In het jaar 1949, te ?	?	Echtgenote van Wilford Gustaaf Jan Emiel	?	- ? - ?
Wilford Jenny Sarah Ernestina Maria V	29/4/1879, te Temse	In het jaar 1958, te ?	?	Echtgenote van De Smedt Arthur	?	- ? - ?
De Smedt Arthur M	In het jaar 1872, te ?	In het jaar 1963, te ?	?	Weduwnaar van Wilford Jenny Sarah Ernestina Maria	?	- ? - ?
Wilford Karel Lodewijk Jozef Basiel M	16/6/1911, te Temse	25/6/1978, te Antwerpen	Antwerpen, van Putlei 64	Weduwnaar van De Smedt Julienne Maria	28/6/1978	- ? - 780098
De Smedt Julienne Maria V	6/4/1914, te Zele	7/8/1969, te Wilrijk	Antwerpen, van Putlei 64	Echtgenote van Wilford Karel Lodewijk Jozef Basiel	11/8/1969	- ? - 690105
De Smedt Joanna Coleta V	In het jaar 1803, te Zele	14/12/1881 , te Temse	Temse	Weduwe van Bosteels Theodorus		- 286 - ?
Bosteels Joannes Baptista M	In het jaar 1832, te Zele	11/4/1876, te Temse	Temse	ongehuwd	?	- 76 - ?

Pauwels Anna Catharina V	In het jaar 1852, te Temse	2/3/1935, te Temse	Temse	Ongehuwd	?	- 20 - ?
Wilford Willy	?	?	?	?	?	- ? - ?

Laatste bijzetting: Vermits de gegevens van Willy Wilford ontbreken, werd er geopteerd om 25 juni 1978 te vermelden als datum van laatste bijzetting. Op die dag vond de inhumatie plaats van Wilford Karel Lodewijk Jozef Basiel

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een hoek, tegen de buitenmuur van de begraafplaats (meer specifiek, tegen het stuk muur dat in 1885 werd bijgebouwd) en tegen de scheidingsmuur. Direct achter deze scheidingsmuur (zie inventarisfiches nr. 79/80) en enkele percelen verder (zie inventarisfiche nr. 58) liggen naaste familieleden begraven. Wellicht heeft deze familie ervoor gekozen bij elkaar in de buurt begraven te worden. Het grafmonument beslaat een ruim grafperceel en is omwille van haar specifiek karakter een echte blikvanger. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal

Afmetingen:

Breedte: 560 cm

Diepte: 475 cm

Hoogte: 235 cm

- De **epigrafie:** Op de arduinen rand tussen het schuinhellende mozaïekvlak en de bovenste geleding van het monument, in Latijnse letters en verheven:

F le Wilford - Bosteels

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin** waarbij het schuinhellend vlak bedekt is met **Mozaïeksteentjes**.

Beschrijving:

Dit grafmonument behoort toe aan de familie Wilford. Op een hoog arduinen podium rust een lage arduinen plint. Vanaf deze plint stijgen langs elke flank vier vlakken de hoogte in, waarbij elk vlak wordt bedekt met gele mozaïeksteentjes. De vier hellende vlakken worden van elkaar gescheiden door een arduinen scheidingsmuurtje die een sterkere helling kent dan de vlakken. Deze vier arduinen scheidingsmuurtjes lijken de twee bovenste geledingen van het grafmonument op de hoeken te schragen. Centraal in dit patroon van mozaïeksteentjes ligt een zwart Latijns kruis ingebed. Dit hellend vlak eindigt bij een opstaande arduinen rand,

die slechts langs één zijde een epigrafie draagt. Deze rand heeft bovenaan een helling die toeloopt naar de bovenste geleding van het grafmonument. De bovenste geleding van het grafmonument bestaat uit een heel bijzonder type van sarcofaag. Een kubusvorm draagt op haar bovenzijde een kruisbeeld, waarbij aan weerszijden langs elke kruisarm een hoek van 45° naar beneden toe werd weggekapt, waardoor men deze vormgeving verkrijgt. Elke kruisarm is opgevat als een cilinder die in haar diameter een rozet draagt. Langs elke flank hangt een rouwkrans die is opgehangen aan een arduinen haak. Deze rouwkransen zijn samengesteld uit eikenbladeren en onderaan hangt een lint. Enkel de flank achteraan is niet voorzien van een rouwkrans. Het arduinen podium draagt de signatuur van de steenhouwer: A. De Bruyne / Temse.

- Bespreking:

Dit grafmonument behoort toe aan de familie Wilford. Rechts van haar en achter de omheiningmuur liggen naaste familieleden begraven. Deze familie heeft er wellicht voor gekozen in elkaars nabijheid begraven te worden. Wat meteen opvalt is de erbarmelijke toestand waarin het grafmonument verkeert waarbij vooral het mozaïekpatroon vrij dringend aan een onderhoud toe is. Het grafmonument is behoorlijk monumentaal en werd vrij origineel vormgegeven. Buiten het kruisbeeld, dat verwijst naar een Christelijke geloofsovertuiging en de rouwkransen bevat het grafmonument geen enkel attribuut of symbool die verwijzingen bevatten naar de overleden familie. De eikebladeren staan ofwel symbool voor het eeuwige leven of kunnen ook geïnterpreteerd worden als teken van onvergankelijke eer. Het kruisbeeld in combinatie met de eikebladeren kan men in principe interpreteren aan de overtuiging van de gelovige Christenen dat na de dood een eeuwig leven bij God voor hen is weggelegd.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen podium vertoont enorm veel breuken en barsten.
- Het patroon met mozaïekjes is volledig kapot.
- De arduinen hoofdplaat die in de muur zit bevestigd vertoont enkele barsten.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een belabberde toestand, waarbij de mozaïek er erg aan toe is.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens¹⁵

¹⁵ G.A.T., Personaliamap Wilford

Op deze concessie liggen twee kinderen, tal van kleinkinderen en (aangetrouwde) familieleden van stamvader William Wilford begraven.¹⁶ Het zou ons te ver leiden de levenswandel van elk individu die binnen deze concessie werd begraven te behandelen. Omwille van die reden werd besloten zich te beperken tot Albert en Paul Wilford, twee vooraanstaande figuren die elk op hun manier een belangrijke rol hebben gespeeld in Temse en in het geval van Paul Wilford tot ver daarbuiten.

Albert Wilford werd op 19 mei 1871 geboren als oudste zoon van Karel en Melanie Bosteels. Albert Wilford was een kleinzoon van stamvader van William Wilford. Albert begon als nijveraar maar verdiende uiteindelijk zijn strepen op een ander terrein. Sedert 1908 was hij lid van het godshuis en van de Oost-Vlaamse provincieraad. Tussen 1923 en 1933 was hij burgemeester van de gemeente Temse. Eens de burgemeestersjerp afgelegd beoefende hij tussen 1937 en 1946 het ambt van voorzitter van de Commissie van Openbare Onderstand. Hij werd geridderd in de Kroonorde en werd vereerd met het Pauselijk ereteken "Pro Ecclesia et Pontifice". Albert Wilford overleed ongehuwd in Temse op 15 april 1946.¹⁷

Paul Eduard Abel Wilford werd in Temse geboren op 28 december 1874, als vierde zoon van Karel en Melania Bosteels. Hij huwde met **Fanny Maria Estelle Streel** (1871-1934). In de bevolkingsregisters van Temse stond Paul ingeschreven als mechaniekmaker - nijveraar en mecanicien. Paul Wilford vervaardigde in zijn fabriek te Temse in 1897 een autootje met horizontale I-cilindermotor, draaiende op lampenpetroleum. De overbrenging op de achterwielen gebeurde door middel van riemen en kettingen. Ondanks de hoge verkoopprijs werden meerdere exemplaren van zijn ontwerp verkocht. Paul Wilford kan men dus beschouwen als één van de pioniers van de Belgische automobieliindustrie. Hij was daarnaast ook de eerste die op de weg naar Diegem bij Brussel in 1899 een snelheidsrecord vestigde, waarbij zijn snelheid 90km/u bedroeg. Paul Wilford vertrok op 18 mei 1901 naar Antwerpen. Paul overleed in het jaar 1958.

---

¹⁶ Zie inventarisfiche K II 1, William Wilford.

¹⁷ Voor verdere informatie betreffende Albert Wilford zie Rouwbrief.

Naam grafteken: De Frangh

Ontstaansdatum: Vermoedelijk werd de kalvarieberg met rustiek kruisbeeld een poosje na het overlijden van De Frangh Kamiel, in 1909, opgericht. Daarnaast wordt vermoed dat de zerk van latere oorsprong is en vermoedelijk werd opgericht na het overlijden van Jules De Frangh, in 1950.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld + zerk

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: De steenhouwer van de zerk : G. Van Landeghem – Meersman, Temse.

De naam van de uitvoerder van de kalvarieberg is onbekend.

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak L, laan II, nr. 7

Concessiegegevens¹

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Bestaande familiegrond op naam van: De Frangh – De Bruyne Amedée

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 22 juni 1909
- Termijn: **25 jaar**
- Aantal m²: 4 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: 12 november 1938 en op 4 september 1990

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Frangh Kamiel Edmond Amedé Anna M	12/9/1890, te Temse	29/5/1890, te Temse	Temse, in de Kasteelstraat	Ongehuwde zoon van Amedée De Frangh en van Maria Sylvia De Bruyne	?	- 131 - ?
De Frangh Basiel Peter Jozef Maria M	10/3/1882, te Temse	1/10/1921, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	Ongehuwde zoon van Amedée De Frangh en van Maria Sylvia De Bruyne	5/10/1921 ²	- ? - ?
De Frangh Amedée M	31/5/1859, te Temse	14/4/1914, te Temse	Temse in de kasteelstraat	Echtgenoot van De Bruyne Maria Sylia	?	- 96 - ?
De Bruyne Maria Sylvia V	9/5/1851, te Waasmunster	12/6/1930, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	Weduwe van Amedée De Frangh	?	- 81 - ?
De Frangh Jules Lodewijk Maria Amelberga M	31/3/1885, te Temse	6/9/1950, te Temse	Temse in de Kasteelstraat nr.32	Echtgenoot van Vercouteren Anna Maria Elodia	9/9/1950 ³	- 122 - 103X
Vercoutere	17/1/1887, te	27/8/1954,	Temse in de	Weduwe	?	- 122

² G.A.T., Basiel Petrus Joseph De Frangh

³ G.A.T., Rouwbrief Jules Lodewijk Maria Amelberga De Frangh

n Anna Maria Elodia V	Temse	te Temse	Kasteelstraat nr.32	van De Frangh Jules Lodewijk Maria Amelberga	- 99X
--------------------------------	-------	----------	------------------------	---	-------

Laatste bijzetting: Ergens eind augustus of begin september 1954: De Inhumatie van Vercouteren Anna Maria Elodia.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, waarin er naast dit grafteken, op een afstand nog slechts drie andere overeind staan. Net deze factor maakt dat dit grafmonument wat alleen staat en opvalt bij de voorbijganger. Samenvattend kan men aldus concluderen dat dit grafmonument goed zichtbaar is.

- **Schaal:** Dit grafmonument is eerder bescheiden te noemen.

Afmetingen:

Breedte: 200 cm

Diepte: 285 cm

Hoogte: 307 cm

- De **epigrafie:** De arduinen banderol die over het kruis hangt: draagt een inscriptie maar die is door de tand des tijds onleesbaar geworden.

Op de drapering die gedeeltelijk de rots bedekt, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / Der familie / De Frangh – De Bruyne.

Vooraan op de zerk, in Latijnse letters, in brons en opgelegd:

Rustplaats / van / Jules De Frangh / 1885 – 1950 / oud – burgemeester / en / Anna Vercouteren / 1887 – 1954.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Combinatie van nieuw en oud Arduin.**
Letters: **Brons**

Beschrijving:

Dit grafmonument bestaat in wezen uit twee diverse typologieën, enerzijds heeft men een kalvarieberg met rustiek kruisbeeld (vermoedelijk opgericht in het jaar 1909) en anderzijds een zerk (vermoedelijk opgericht in het jaar 1950). De kalvarieberg is samengesteld uit twee

stapels rotsblokken in arduin. De bovenste geleding draagt een drapering. Vanonder de drapering zie je klimop het grafmonument opklimmen. Op deze rotsformatie rust een rustiek kruis waarvan de armen boomstammen voorstellen. Rond de kruising van beide armen van het Latijns kruisbeeld, hangt een banderol die een epigrafie draagt die niet langer leesbaar is. Dit type grafmonument refereert naar de bijbelse passage over Golgotha. Voor deze kalvarieberg strekt zich een nieuw arduinen verhoogde zerk uit, die bedekt is met een deksteen in diverse niveaoverschillen. De voorste geleding draagt een epigrafie, de achterste geleding bevat een medaillon met daarin, in de vorm van een kruis: AVV-VVK (Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Christus). Deze geleding wordt afgesloten door een borduur die tot helemaal achteraan het grafmonument loopt. De zerk draagt vooraan rechts de signatuur van de steenhouwer: G. Van Landeghem – Meersman, Houtbriel, Temse, tel: 710.295. Vermits er aan weerszijden van de rotsformatie ijzeren haken aanwezig zijn, rijst het vermoeden dat er aanvankelijk, voor dat de zerk werd geplaatst, paaltjes en ijzeren kettingen moeten zijn geweest.

- Bespreking:

Dit grafperceel verenigt twee verschillende types grafmonumenten, die beiden dateren uit een apart tijdsbestek in de geschiedenis, waarin de kijk op de funeraire architectuur grondig van elkaar verschilde. Beiden zijn behoorlijk sober maar het is vooral opmerkelijk dat de typologie en de stijl in een tijdspanne van iets minder dan een halve eeuw grondige veranderingen heeft ondergaan. In tegenstelling tot het grafmonument van de familie D'Hondt de Parade (zie inventarisfiche nr. 81) is deze combinatie behoorlijk evenwichtig. Deze harmonie wordt wellicht bereikt door de oppositie van verticaliteit (de sarcofaag) en horizontaliteit (de zerk) en door de sobere aankleding van beide grafmonumenten. Binnen dit grafmonument treedt de ideologie van de begraven burgemeester duidelijk op de voorgrond, door de voorstelling van het kruisbeeld met daarin AVV-VVK. De Vlaamsvoelendheid van de overledene wordt aan de buitenstaander aan de hand van dit symbool meegedeeld.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Smalle barst in de drapering.
- Enkele kleine barsten in de rotsformatie

Huidige toestand: Het grafperceel verkeert in een goede staat. Wellicht zijn er nog familieleden die de zorg voor dit grafmonument op zich nemen, want het geheel maakt een verzorgde en goed onderhouden indruk.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
Historisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁴

-
Amedée De Frangh werd op 31 mei 1859 in Temse geboren. In het jaar 1861 trad hij in het huwelijk met **Maria Silvia De Bruyne** (1851-1930), die uit Waasmunster afkomstig was. Het echtpaar ging zich vestigen in de Kasteelstraat 54 te Temse, waar Amedée aan de kost kwam als behanger. Het gezin kreeg zeven kinderen, waaronder zes jongens en één meisje, van wie er drie jongens onmiddellijk na de geboorte overleden. Amedée De Frangh overleed op 14 april 1914.

De oudste zoon **Baziel De Frangh**, geboren op 10 maart 1882, was een actief figuur in het plaatselijke verenigingsleven. Hij was onder meer voorzitter van de plaatselijke katholieke turnkring, ondervoorzitter van de in 1918 gestichte Onpartijdige Bond voor handelaars, Neringdoeners en Ambachtsbazen binnen de gemeente Temse, penningmeester van het genootschap van de H. Vincentius a Paulo, bestuurslid van zowel de plaatselijke Academie als van de Bond der Eigenaars van Huizen en hij was lid van de Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia en de Confrerie van de H. Amelberga. Baziel overleed in het jaar 1921, hij was toen amper 39 jaar oud.

Kamiel De Frangh, werd geboren op 12 september 1890 als jongste zoon binnen het gezien De Frangh – De Bruyne. Hij overleed op amper 19 jarige leeftijd.

Jules De Frangh is de bekendste telg van het gezin. Hij was burgemeester van zijn geboortedorp tijdens de Tweede Wereldoorlog, in de periode 1943-1944.

Jules De Frangh werd op 31 december 1885 in Temse geboren. Tussen 1896 tot 1897 liep hij school bij de Broeders van Liefde in de Akkerstraat in Temse. Zijn Middelbare studies voltooide hij aan het Institut Saint-Lambert te Hollogne-aux-Pierres, een klein dorpje in de provincie Luik. In die tijd was het niet ongebruikelijk dat kinderen van welstellende ouders hun studies voltooiden in Wallonië.

Terug thuis hielp Jules zijn vader in de zaak. Later zou hij als zelfstandig behanger - garneerder de zaak van zijn vader voortzetten en verder uitbreiden met een confectie - atelier waar spreien en gordijnen werden vervaardigd. In de jaren '30 zou het bedrijf uitgroeien tot een onderneming waar naast thuiswerkers ook mensen in het atelier werden tewerkgesteld.

Net als zijn oudere broer Baziel, was ook Jules een actief figuur in het plaatselijke verenigingsleven.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog maakte Jules deel uit van het bestuur van de gemeentelijke afdeling van het Nationaal Hulp -en Voedingscomité, dat in 1914 in Brussel werd opgericht. Het comité stond in voor de verdeling van levensmiddelen in oorlogsomstandigheden. Binnen dit comité was Jules lid van de afdeling hulp waarnaast hij ook behoorde tot de leden van het uitvoerend bureau. Jules was één van de voortrekkers om hulp te bieden aan de Temseese krijgsgevangenen.

Jules De Frangh huwde op 12 april 1921 met **Anna Vercouteren** (1887-1954), een bakkersdochter uit Temse. Na hun huwelijk gingen zij zich vestigen in het huis van Jules' ouders in de Kasteelstraat. Hun huwelijk bleef kinderloos.

Jules De Frangh stamt uit een traditioneel katholiek midden en van thuis uit had hij geen Vlaamsgezindheid meegekregen. Het was onder impuls van zijn schoonbroer Jozef Vercouteren dat hij zeer nauw betrokken raakte bij de opbouw van het Vlaams Huis in Temse. De Organisatie die instond voor de verwezenlijking van dat initiatief stond onder het voorzitterschap van Jozef Vercouteren en verwierf bekendheid onder de naam S.V. Rodenbach. Jules de Frangh was er lid van de beheerraad. Jozef Vercouteren woonde echter

---

⁴ G.A.T., Personaliamap Jules De Frangh, *Jules De Frangh, Oorlogsburgemeester van Temse (1943-1944)*, een bijdrage van gemeente-archivaris Digna Coppieters.

in Rotterdam en dit bemoeilijktte hem, de zaak van het Vlaams Huis ter plaatse te volgen waarop hij besloot Jules aan te stellen als zijn vervanger. Op 4 juli 1931 werd het Vlaams Huis geopend.

Het Vlaams Huis was ongetwijfeld voor Jules de springplank voor verdere politieke activiteiten. In oktober 1938 stelde hij zich voor de eerste maal verkiesbaar tijdens de gemeenteraadsverkiezingen. Hij stond als vijfde op de concentratielijst van katholieken en het Vlaams - Nationaal Verbond, als vertegenwoordiger van deze laatste groep. Op 16 oktober werd hij verkozen met een groot aantal voorkeursstemmen. Op 14 januari 1939 legde hij op het gemeentehuis de eed af. Frans Boel was in die periode Burgemeester en Jules was binnen de gemeenteraad lid van de commissies financiën, openbare werken en onderwijs.

In 1940 brak de Tweede Wereldoorlog uit en België werd opnieuw bezet gebied. De bevoegdheden van de gemeentelijke overheden werden geleidelijk door de bezetter aan banden gelegd. De überalterungsverordnung van 7 maart 1941 poneerde dat alle burgemeesters en schepenen uit hun functie werden ontzet wanneer zij de leeftijd van zestig jaar hadden bereikt. Zij moesten plaats ruimen voor jongere krachten die bij voorkeur VNV'ers waren. Behalve Frans Boel, ouder dan de toegelaten leeftijd, werd het volledig Schepencollege vervangen. Zo kreeg Jules De Frangh, gemeenteraadslid voor het VNV, de functie van schepen. Jules werd verantwoordelijk voor de bevoorrading en de burgerlijke stand. Op 15 oktober 1943 overleed Frans Boel en Jules de Frangh volgde hem op als burgemeester.

Jules De Frangh werd door tijdsgenoten, die hem goed hebben gekend, beschreven als een joviaal, gemoedelijk en vriendelijk burgemeester die steeds zijn hulp beschikbaar stelde van de hulpbehoevenden. Hij was bovendien een zeer gelovig man wat ook tot uiting kwam in zijn burgemeestersambt.

Net als tijdens de Eerste Wereldoorlog vormde ook nu de voedselschaarste een groot probleem. De hele bezettingstijd door zorgde het gemeentebestuur voor de distributie van rantsoeneringskaarten en -zegels. In zijn hoedanigheid als Burgemeester zorgde Jules De Frangh voor een lading haring, wat een welkome afwisseling betekende voor de dagelijkse karige maaltijden.

Ook de organisatie Winterhulp kwam tegemoet aan de sociale noden van de armere middens. Deze vereniging werd opgericht op 29 oktober 1940 en Jules De Frangh was penningmeester van het lokale comité.

Na de bevrijding van België, op 4 september 1944, trad Jules af als Burgemeester. Hij droeg de sjerp over aan Edward Cornelis die lid was van het laatste vooroorlogse Schepencollege.

Samen met een aantal dorpsgenoten werd Jules op 9 september 1944 opgepakt en opgesloten in de gevangenis van Dendermonde en daarop in een interneringskamp te Lokeren. Een aantal feiten werden hem ten laste gelegd waaronder: Het aanvaarden van het Schepenambt en Burgemeestersambt uit handen van de bezetter en het lidmaatschap van het Vlaams Nationaal Verbond. Zijn proces kwam in Gent voor. Hij werd uiteindelijk veroordeeld tot één jaar gevangenschap, wat overeenkwam met de periode die hij in voorarrest had gezeten. In juli 1945 werd hij in voorlopige vrijheid gesteld. Jules keerde daarop terug naar Temse en overleed er aan een hartaanval op 1 juni 1950.

Naam grafteken: Van der Biest – Vispoel

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Rosalia Vispoel, in 1877.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld.

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond.

Ligging: Vak M, laan I, nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van Der Biest – Vispoel Petrus Joannes

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 24 september 1877
- **Termijn: Eeuwigdurend**
- **Aantal m²:** 5,40 m²
- **Vervaldatum:** De grond werd op 15 mei 1990 door het college als een eeuwigdurende concessie erkend. De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 23 september 2027.**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

De grafconcessie op naam van de familie Van Der Biest – Vispoel Petrus Joannes, p.a. Van Der Biest August, wonende te 9140 Temse, Hollebeek 52, ter grootte van 5,40 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak M-I-1, erkend als eeuwigdurende concessie bij collegebesluit van 15 mei 1990, met begindatum van 24 september 1877, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 23 september 1927.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 23 september 1977.

- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 23 september 2027.²

De concessiehouder: August Van Der Biest
Hollebeek 52
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Der Biest Karel Theophiel M	29/7/1878, te Laken	8/8/1957, te Temse	Temse, in de Pastoor Boelstraat 21	Weduwnaar van Maria Elisa Maes en echtgenoot van Prudence Maria Colaes.	?	- 103 - 85X
Colaes Prudence Marie V	22/12/1891, te Steendorp	3/11/1966, te Temse	Temse, in de Pastoor Boelstraat 21	Weduwe van Karel Theophiel Van Der Biest	?	- 163 - 171X
Vispoel Rosalia V	In het jaar 1822, te Rupelmonde	24/9/1877, te Temse. Zij was toen 55 jaar oud.	Temse	Echtgenote van Petrus Joannes Van Der Biest	?	- 219 - ?
Van Der Biest Petrus Joannes	In het jaar 1825, te Lebbeke.	3/6/1909, te Temse. Hij was toen 84 jaar oud.	Temse in de Pastoor Boelstraat	Weduwnaar van Rosalia Vispoel	?	- 136 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

Laatste bijzetting: Ergens in november 1966: De inhumatie van Colaes Prudence Marie.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek, als enig overblijvend grafteken in de ganse laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats. Het grafmonument is bijgevolg heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 180 cm

Diepte: 320 cm

Hoogte: 140 cm

- De **epigrafie:** Op een marbrieten inscriptieplaat, op de rotsformatie van het grafmonument, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Th. Van Der Biest / 1878 – 1957 / Pr. Colaes / 1891 – 1966.

Op de banderol, die op de horizontale kruisarm hangt, in Latijnse letters en verdiept:

Mijn Jezus Bermhertighe

- Het **materiaal:** Kalvarieberg en borduur: **Arduin**
Inscriptieplaat op rotsformatie: **Marbriet**

Beschrijving:

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een graftuin dat wordt omzoomd door een arduinen borduur. Een smalle rechthoekige arduinen plint draagt twee rotsformaties die op elkaar werden geplaatst. De bovenste stapel rotsblokken is in het midden bekleed met een granieten inscriptieplaat. Een rustiek takkenkruis staat op een heuvel die uit deze ruwe rotsblokken bestaat. Het rustieke kruisbeeld heeft de vorm van een Latijns kruis waarbij beide gesculpteerde armen boomstammen voorstellen. Men leest op een banderol die op de horizontale kruisarm hangt: *Mijn Jezus Bermhertighe*.

Bespreking:

Dit grafmonument is een vrij eenvoudige benadering van het type dat symbool staat voor de bijbelse passage van de kruisiging op Golgotha. Binnen het vakjargon noemt men de gehouwen rotsformatie een Golgotha, omwille van haar referentie naar de berg. De keuze voor dit type vormt een verwijzing naar de religieuze overtuiging van de overledenen. Buiten de banderol draagt dit grafmonument geen enkele vorm van decoratie. Binnen dit grafperceel

ligt de fotograaf Theo Van der Biest begraven, geen enkel aspect van het grafmonument refereert naar deze artistieke bezigheid.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De verschillende onderdelen van de arduinen borduur scheuren los van elkaar.
- De arduinen plint vertoont barsten.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een vrij goede staat.

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezelstenen en is onbeplant.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

                  Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens³

Op deze concessie ligt de fotograaf, **Theo Van Der Biest** begraven, die talrijke tijdsbeelden van zijn thuishaven Temse op de gevoelige plaat heeft vastgelegd.

Karel Theophiel Van Der Biest werd op 29 juli 1878 in Laken geboren. Hij was de zoon van de aannemer Constantin Van Der Biest en van Louisa Depuyseleir.⁴ Hij kwam in 1884, na het overlijden van zijn ouders, in Temse wonen waar zijn oom Jan Van Der Biest en diens vrouw de opvoeding van de jongen op zich namen. Theo ging er naar de gemeenteschool, volgde les aan de Academie en trok in 1895 naar de Kunstacademie van Gent, waar hij zijn kunstopleiding vervulde en zich bekwaamde in de fotografie. De fotografie was in die periode een nieuw en fascinerend medium, dat in volle expansie was. Tony startte een atelier in het huis van oom Jan en richtte later een bijkomend atelier in op de Vismarkt in Hulst (Nederland). Theo Van Der Biest wist zich te ontplooiën tot een uitstekend fotograaf, die talrijke groepsfoto's maakte van verenigingen, huwelijken en jubilea. Daarnaast legde hij processies, stoeten, kerk - en fabrieksinterieurs en vaak ook levensgrote individuele portretten vast op de gevoelige plaat. De mooiste dorps- en Scheldegezichten liet hij verwerken in prentbriefkaarten. Op die manier heeft deze man voor het nageslacht een blijvend beeld nagelaten van zijn leefwereld.

In 1920 huwde Theo Van Der Biest met Elisa Maes (1893-1927), zij kregen samen vijf kinderen. In 1929 hertrouwde Theo met Prudence Colaes (1891-1966) en samen kregen zij twee kinderen. In 1946 volgde zijn zoon Jozef hem op. In 1951 nam Gaston De Maeyer de fotografie-zaak van Jozef over toen die intrad in de Orde der Scheutisten.

Theo Van Der Biest was van 1928 tot 1948 beambte van de burgerlijke stand bij het gemeentebestuur van Temse.

---

³ G.A.T., Personaliamap Karel Theophiel Van Der Biest

⁴ G.A.T., Personaliamap Karel Theophiel Van Der Biest, overlijdensakte.

Daarnaast was hij ook een bekend figuur in het plaatselijke toneellevens. Meer dan vijftig jaar stond hij op de planken, voornamelijk bij de Temsese toneelkring 'Nut en Vermaak' en hij werd meermaals onderscheiden voor zijn prestaties.

Op latere leeftijd en reeds gepensioneerd, begon hij gestimuleerd door Jos Hoste, te schilderen.

Karel Theophiel Van Der Biest overleed in Temse op 8 augustus 1957, hij werd 79 jaar oud.

Naam grafteken: Aubroeck

Ontstaansdatum: In het jaar 1955 werd Karel Aubroeck titularis van de concessie. Omwille van die reden wordt vermoed dat het grafteken na deze datum werd opgericht

Type: Zerk

Stijl: Stijlloos

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak I, laan VII, nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Aubroeck Karel

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 28 september 1955
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 18 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: De concessie werd niet vernieuwd waardoor **de concessie verviel op 27 september 2005.**

‘De grafconcessie op naam van de Aubroeck Karel, p.a. mevrouw Aubroeck Frieda, wonende te 2100 Antwerpen, Ruggeveldlaan 568 – bus 2, ter grootte van 18 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak I-VII-1, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 28 september 1955, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 27 september 2005.’²

Oorspronkelijk stond deze concessie op naam van Aubroeck – De Decker Frans, werd ze aangekocht op 23/9/1919, betrof het een concessie van 25 jaar en had ze een oppervlakte van 3m². De concessie werd verlengd op 11/8/1949. Op 13/2/1951 stond deze concessie op naam van Aubroeck – Pellecom Karel, Fonteinstraat, ze werd uitgebreid tot 6,75 m². Het betrof een eveneens een tijdelijke concessie. Vanaf 28/9/1955 stond deze concessie op naam van Aubroeck Karel, Fonteinstraat 9. Tijdens de gemeenteraad van 28/9/1955 werd de concessie omgezet van een tijdelijke naar een eeuwigdurende waarbij de concessie werd uitgebreid tot 18 m².

De concessiehouder: Frieda Aubroeck
Ruggeveldlaan 568, bus 2
2100 Antwerpen

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Aubroeck Jan Frans M	9/12/1863, te Temse	26/8/1919, te Temse	Temse – Kleine Kaai 2	Echtgenoot van De Decker Julia Maria	?	- 136 - ?
De Decker Julia Maria V	18/7/1865, te Kemzeke	20/3/1926, te Temse	Temse – Kleine Kaai 2	Weduwe van Aubroeck Jan Frans	?	- 46 - ?
Pellecom Rosalia Albertina V	In het jaar 1894, te Beveren	9/12/1950, te Temse. Zij werd 56 jaar, 3 maanden en 2 dagen	Temse, in de Fonteinstraat 9	Echtgenote van Karel Augustinus Maurits Aubroeck	?	- 160 - 127X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

		oud.				
Aubroeck Karel Martinus maurits M	28/8/1894, te Temse	28/7/1986, te Temse	Temse, in de Fonteinstraat 9	Wettig gescheiden van Lea Anna Maria Valeria Steppe en weduwnaar van Pellecom Rosalia Albertina	?	- 191 - 109X
Aubroeck Albert Frans M	27/1/1907, te Temse	20/6/1984, te Temse	Deurne, in de Ruggeveldlaan 568	weduwnaar van Joanna Clementina Vermeulen	23/6/1984 ³	- 151 - 90X
Amedeé Florimond Aubroeck M	24/1/1891, te Temse	25/8/1918, te Nieuwpoort	?	?	?	- 193 - ?
Vermeulen Joanna Clementin a V	30/6/1907, te Temse	11/9/1976, te Antwerpen	Deurne, in de Alfons Snijderlaan 197	Echtgenote van Aubroeck Albert Frans	15/9/1976	- ? - 760115
Aubroeck Jozef Martinus M	5/9/1899, te Temse	27/9/1976, te Berchem	Berchem, Floralênlaan 400	ongehuwd	30/9/1976	- ? - 760122

Laatste bijzetting: Ergens eind juli of begin augustus van het jaar 1986: De inhumatie van Aubroeck Karel Martinus maurits

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** De typologie van het grafmonument doet vermoeden dat zij helemaal niet goed zichtbaar is. Haar ligging echter op de hoek van twee lanen, langs de buitenmuur van de begraafplaats en het feit dat er in haar directe omgeving geen andere grafmonumenten te bespeuren vallen maakt dat dit grafmonument de toeschouwer zijn aandacht trekt.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 400 cm

³ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, fiche met volgnummer 90, die toelating verstrekt tot het begraven van het lichaam van Albert Frans Aubroeck.

Diepte: 460 cm
Hoogte: 70 cm

- De **epigrafie:** Op de deksteen van de zerk, in Latijnse letters, verheven uit de arduinen ondergrond.

fam. Aubroeck.

- Het **materiaal:** De zerk: **Arduin**
Borduur: **Breuksteen**

- **Beschrijving:**

Dit grafmonument wordt gekenmerkt door een uitgezuiverde geometrische vormgeving. In principe zien we hier een superpositie van twee zerken met verschillende afmetingen, ingebed in een rijke vegetatieve omgeving. Onderaan heb je een massieve rechthoekige arduinen plaat met daarbovenop een herhaling van deze vorm maar dan kleiner qua oppervlakte. De bovenste zerk draagt onderaan een verheven epigrafie en links bemerkt men een eenvoudig rechthoekig Latijns kruis.

- **Bespreking:**

Onder dit grafmonument ligt de beeldhouwer Karel Aubroeck samen met zijn familieleden begraven. Vermoedelijk werd dit grafmonument gerealiseerd in het jaar 1955, een periode waarin men terugviel in een meer sobere en bescheiden vormgeving. Toch kan dit grafmonument allerm minst als eenvoudig en saai gaan bestempelen. We hebben hier te maken met een grafmonument die haar kracht uit haar eenvoud weet te halen, een eigenschap die ook toebehoort aan goede beeldhouwers.

- **Bewaringstoestand:** Dit grafmonument is vrij recent, vertoont geen schade en bijgevolg verkeert zijn in een heel goede staat.

- **Vegetatie:** Het eigenlijke grafteken is ingebed in aangestampte aarde, die bezaaid werd met gedroogde enten. Aan weerszijden werd erica geplant en achteraan tegen de muur vormt taxus een groenscherm.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Historisch

Contextueel belang: Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁴

Op deze concessie ligt beeldhouwer Karel Aubroeck begraven, wiens bekendheid ver buiten de gemeentegrenzen reikt.

---

⁴ G.A.T., Personaliamap Karel Aubroeck

Karel Martinus Maurits Aubroeck werd op 28 augustus 1894 in Temse geboren als zoon van **Jan Frans Aubroeck** (1863-1919) en **Julia Maria De Decker** (1865-1926).

Na twee jaar Academie in Temse, waar hij van 1905 tot 1907 onderricht genoot van directeur Pieter Dierckx, volgde hij vanaf 1907 tot in het jaar 1914 lessen in de avond- en weekendklassen aan de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten te Mechelen. Overdag was hij werkzaam bij een Mechelse meubelsnijder, waar hij de houtbewerking onder de knie kreeg. In 1914 werd hij aan de Academie van Mechelen bekroond met de gouden medaille in tekenen naar levend model. De Eerste Wereldoorlog zorgde ervoor dat hij zijn activiteiten aan de Mechelse Academie staakte.

Vier jaar lang zou Karel Aubroeck vechten aan het IJzerfront. Zijn confrontatie met de achteruitstelling van de Vlaamse soldaat vormde de basis voor zijn Vlaamsgezindheid. Na de oorlog keerde hij terug naar zijn thuishaven Temse waar hij aan de slag ging als zelfstandig houtsnijder. Naarmate de twintiger jaren vorderden, besteedde hij steeds meer tijd aan het boetseren en beitelen van eigen werk. Tegelijk ving hij aan met de studie van de monumentale figuratieve kunst. Al gauw liet hij de versieringselementen, die hij in het kader van zijn beroepsactiviteit aanbracht, achterwege om zich volop toe te leggen op de monumentale constructieve kunst.

In 1928 schiep hij zijn eerste werk van betekenis, 'De Wekroep' en in datzelfde jaar creëerde hij ook 'De Tragedie'. Zelfstudie en frequente museumbezoeken droegen wezenlijk bij tot de evolutie die de beeldhouwer doormaakte.

Karel Aubroeck bereikte zonder twijfel het toppunt van zijn roem in de jaren dertig. In 1931 werd hij immers bekroond tot laureaat van de wedstrijd voor de vervaardiging van de IJzerbeelden voor Diksmuide. In de daaropvolgende jaren hield Aubroeck zich bezig met de creatie van de vier 9 meter hoge beelden. Als winnaar van deze wedstrijd brak Aubroeck eindelijk door als beeldhouwer en hij verwierf officiële erkenning en nationale bekendheid. Bij de creatie van het laatste beeld in 1934 verloor Aubroeck zijn linkeroog. In deze beelden wist de beeldhouwer de oorlogsherinneringen, die in zijn geheugen stonden gegrift, uit te drukken met weglating van alle overbodige details opdat de beelden een tijdloos karakter zouden vertonen. Sindsdien sieren zijn creaties de vier hoeken van de eerste Ijzertoren en kunnen ze worden bewonderd, hetzij in een herstelde toestand, aan de Pax - poort te Diksmuide.

In de prijskamp om het Koning Albertmonument in 1936 kaapte Aubroeck eveneens de eerste prijs weg. Bij het imposant monument voor de koning – soldaat te Nieuwpoort, beitelde de kunstenaar eveneens de tien reliëfs die de rotonde versieren. Deze prestatie maakte hem vermaard tot buiten onze landsgrenzen.

Na deze bewijzen van rijk talent en gedegen vakmanschap werd Aubroeck gerekend tot de elite van de Vlaamse beeldhouwers. Talrijke druk bezochte tentoonstellingen onderstreepten en verstevigden zijn faam als sculpteur. Mede door verscheidene opdrachten raakten zijn creaties over gans Vlaanderen verspreid. Ook op het vlak van de binnenhuiskunst was hij actief en hij creëerde allerhande objecten zowel in marmer en brons maar vooral in vreemde houtsoorten waarvoor hij een voorliefde koesterde. Voor de Heilig Hartkerk te Lier vervaardigde Aubroeck een bakstenen fries in 1938 en in 1939 schiep hij 'RUNEN' in opdracht van de Gentse Universiteit. Met beelden als 'De Wanhoop' en 'De Aarde' illustreerde Aubroeck zijn streven naar monumentale eenvoud. Onder invloed van Constant Permeke begon Aubroeck tijdens de Tweede Wereldoorlog te schilderen, waarbij de kunstschilder toch duidelijk in de schaduw bleef van de beeldhouwer.

Bij de bevrijding was hij een gemakkelijk slachtoffer voor de repressie. Na drie maanden internering werd zijn zaak zonder gevolg geklasseerd. Deze ervaring zorgde ervoor dat hij een teruggetrokken leven ging gaan leiden.

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog vervaardigde Aubroeck een aantal kunstwerken, die aan het openbaar kunstbezit van het Land van Waas werden toegevoegd.

In 1950 beeldde de kunstenaar de vrouwelijke bedrijvigheid uit in baksteen voor de Rijksmiddelbare meisjesschool te Sint-Niklaas. De H.Amelberga, de patrones van Temse, vormde voor Aubroeck een steeds wederkerende bron van inspiratie en ook zij kon evenmin aan de scheppingsdrang van de kunstenaar ontsnappen.

Aubroeck beheerste doorheen zijn carrière een meesterlijke vaardigheid in allerhande technieken. Elke vorm van bruikbaar materiaal als gips, witte zandsteen, klei, hout, hardsteen, baksteen, marmer, beton nam hij onder handen. Doch ging zijn voorkeur uit naar vreemde houtsoorten waarbij hij als houtsnijder zijn voordeel wist te halen uit haar enorme rijkdom aan variëteit.

In 1955 werd Aubroeck corresponderend lid van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, in 1958 werd hij er werkend lid en 1963 werd hij er benoemd tot voorzitter.

De kunstenaar werd geregeld gevierd. In 1975 vond een belangrijke huldiging plaats naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag. Deze huldiging werd georganiseerd door Centrale voor Socialistisch Cultuurbeleid en hij ontving er uit de handen van de Minister van Nederlandse Cultuur en Vlaamse aangelegenheden een liber amicorum.

De meest memorabele viering vond echter plaats toen hij negentig werd. Deze viering omvatte een brede waaier van diverse initiatieven en werd op touw gezet door de gemeente Temse. Eén van de initiatieven betrof de taalkundige formulering van Aubroeck's memoires, een zaak die hij op te voet volgde.

Ook in zijn laatste levensjaren waagde hij zich opnieuw aan de schilderkunst, waarbij dan vooral zijn landschappen en marines de stempel dragen van zijn sterke persoonlijkheid.

Karel Aubroeck overleed op 28 juli 1986, bijna 92 jaar oud, te Temse.

Samen met Rik Wouters, Ernest Wijnants, Victor Rousseau, George Minne, Jozef Cantré, Oscar Jespers en nog anderen wordt Karel Aubroeck gezien als één van de belangrijkste Belgische beeldhouwers van de twintigste eeuw.

Naam grafteken: De Schepper – Van Molle

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk na het overlijden van Eddie Jules Cecilia De Schepper, in 1959.

Type: Monumentale stèle die is opgevat als een scherm

Stijl:

Dit is een vrij hedendaags grafmonument met een sterke verwijzing naar de klassieke vormentaal.

Uitvoerder: Onbekend

Type begraafing: In volle grond.

Ligging: Vak I, laan VII, nr. 6

Concessiegegevens¹

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Bestaande familiegrond op naam van: Deschepper – Van Molle Jules, Grote Kaai 6,
Temse

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 17 november 1959
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: De oorspronkelijke oppervlakte bedroeg 6,75 m². De concessie werd later uitgebreid tot een oppervlakte van 10 m²
  - Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
  - Hernieuwing: beslissing s.c. dd: **De concessie zal pas vervallen op 16 november 2009**, een hernieuwing is nog niet aan de orde.

‘De grafconcessie op naam van de familie Deschepper – Van Molle Jules, p.a. mevrouw van Molle Maria, wonende te 9140 Temse, Wilfordkaai 14/D, ter grootte van 6,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak I-VII-6, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 17 november 1959, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 16 november 2009.’²

De concessiehouder: Daar Maria Van Molle ondertussen overleed, is de nieuwe concessiehouder:
Deschepper Luc Gustaaf Marie
Wilfordkaai 13
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Schepper Eddie Jules Cecilia M	8/12/1932, te Zwijndrecht	31/10/1959, te Buken (Brababt)	Temse – Grote kaai 6	Ongehuwde zoon van Jules Joannes Sylvia Deschepper en van Maria Rosalia Isabella Van Molle	5/11/1959 ³	- 1/2 Ar - 158X
De Schepper Jules Joannes Sylvia M	6/9/1906, te Zwijndrecht	19/12/1988, te Temse	Temse – Wilfordkaai 14	Echtgenoot van Van Molle Maria Rosalia Isabella	24/12/1988	- 243 - 880137
Van Molle Maria Rosalia	12/9/1910, te Zwijndrecht	28/9/2001, te Temse	Temse in de Antwerpse Steenweg 103	Weduwe van Deschepper Jules	6/10/2001	- 199 - 010105

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³G.A.T., Personaliamap Eddy De Schepper, ‘Een prinselijke begrafenis’, Het Nieuwsblad van Temse, 8/11/1959.

Isabella				Joannes Sylvia		
----------	--	--	--	-------------------	--	--

Laatste bijzetting: Op 6 oktober 2001: De inhumatie van Van Molle Maria Rosalia Isabella

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan tegen de buitenmuur van de begraafplaats. Wanneer je frontaal voor het grafmonument staat is het scherm niet goed zichtbaar omwille van de beplanting in de graftuin.

- **Schaal:** In vergelijking met de grafmonumenten in haar nabijheid, kunnen we dit gedenkteken als monumentaal beschouwen.

Afmetingen:

Breedte: 225 cm

Diepte: 450cm

Hoogte: 240 cm

- **De epigrafie:** Op een granieten inscriptieplaat, centraal op de stèle; in Latijnse letters, opgelegd en in brons:

Familie / J. De Schepper - / Van Molle / Dokter / Eddy De Schepper / 8-12-1932 31+10-1959 / Jules De Schepper / 6-9-1906 19-12-1988 / Maria Van Molle 12-9-1910 28-9-2001 .

- Het **materiaal:** Stèle en borduur: **Franse witsteen**
Inscriptieplaat en kruisbeeld: **Graniet**
Letters: **Brons**

- Beschrijving:

Dit grafmonument bestaat uit een monumentale stèle die werd opgevat als scherm, die aan het hoofdeinde van een graftuin. Deze graftuin wordt omzoomd door een verhoogde breukstenen borduur. Het voorste gedeelte van de borduur springt ietwat terug. Centraal in het scherm zit een rechthoekige granieten inscriptieplaat. Centraal daarboven hangen twee granieten Latijnse kruisbeelden in superpositie. Dit middenveld wordt omkaderd door lijstwerk. Het middenveld wordt in zijn geheel aan weerszijden geflankeerd door vierkante hoekpilasters die bekroond worden uitgezuiverde kapitelen. Het scherm wordt bovenaan afgewerkt door een meanderfries die wordt gedragen door beide zuilen dragen. Het scherm wordt afgesloten door een geprofileerde kroonlijst. Verder merkt men op dat het scherm een optisch spel lijkt te spelen met de toeschouwer waarbij wordt getracht haar de indruk te geven dat het volume zich achteraan lijkt te vermenigvuldigen.

- Bespreking:

De stèle is helder en evenwichtig van opbouw en werd bedacht met enkele antieke elementen als de meanderfries, de hoekpilasters en de kroonlijst. Samenvattend kan men stellen dat het grafmonument harmonie en waardigheid uitstraalt, waarbij elke symbolische referentie betreffende de overledenen achterwege werd gelaten.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Enkele barsten in het scherm.
- Het scherm is verkleurd.
- Groei van onkruid.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde met daarin twee laurierstruiken.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁴

Jules De Schepper werd op 6 september 1906 geboren te Zwijndrecht, als zesde van de zeven kinderen van Jules De Schepper sr. , die landbouwer was en van Cecile Govers. Als jongeman was Jules leerjongen bij een fietsenmaker en even later was hij werkzaam als fietsenmaker in de fabriek. De fiets speelde van jongsaf aan een belangrijke rol in zijn leven. In 1921 nam hij in Zwijndrecht tijdens een Vlaamse kermis voor het eerst deel aan een wielervedstrijd. Hij boekte er onmiddellijk zijn eerste zege. Zijn tweede wedstrijd, een week later in Haasdonk betekende meteen zijn tweede zege. Tussen 1921 en 1926 was hij wielrenner in verschillende jeugdcategoryën en in 1927 werd hij beroepsrenner. Hij zou dit blijven tot in het jaar 1936. Als wielrenner was Jules De Schepper in de jeugdcategoryën een grote belofte. Als beroepsrenner bereikte hij echter nooit de top, al werd hij geroemd omwille van zijn spurterskwaliteit. Toch mag men Jules beschouwen als één van de beste Belgische wielrenners in de twintiger en begin dertiger jaren van de 20ste eeuw.

Als prof won Jules 25 wedstrijden en meer dan 200 keren eindigde hij op de tweede of derde plaats.

In 1931 huwde Jules met **Maria Van Molle** (1910-2001), die eveneens uit Zwijndrecht afkomstig was. In 1933 ging het echtpaar zich in Temse vestigen waar zij samen een sportlokaal zouden gaan uitbaten. In 1936 nam het echtpaar 'De Gulden Cop', toen hét café van Temse, over. Jules had zijn handen meer dan vol met de druk bezochte zaak waarop hij besloot zijn contracten af te werken en vervolgens zijn fiets aan de haak te hangen, hij was toen dertig jaar. In 1943 werd in zijn lokaal de wielersclub 'De Scheppersvrienden' gesticht, waarvan de naam aan Jules werd ontleend. Jules De Schepper was eerst penningmeester, daarna voorzitter en later werd hij benoemd tot erevoorzitter. Jules en zijn echtgenote baatten de 'De Gulden Cop', waar ze ook fietsen verkochten, uit tot in het jaar 1953. Daarnaast was Jules tussen 1947 en 1950 ook handelsvertegenwoordiger in non-ferrometalen en tussen 1950

⁴ G.A.T.: Personaliamap Jules De Schepper

en 1974 handelaar in oude ijzerwaren en metalen. Jules De Schepper zette zich jarenlang als propagandist van de bloedgevers actief in voor Rode Kruis van Temse.

In zijn vrije tijd was hij een verwoed schutter en hij werd tot ondervoorzitter benoemd van de lokale schuttersgilde St.Joris. Daarnaast was hij ook ondervoorzitter van de lokale sportraad.

Sinds 1966 woonde hij op de Wilfordkaai. Jules De Schepper overleed op 19 december 1988, op 82 jarige leeftijd, op zaterdag 24 december werd hij onder massale belangstelling te grave gedragen.

Jules Deschepper en Maria Van Molle, kregen twee zonen, Eddy en Luc.

Eddy Deschepper werd op 8 december 1932 in Zwijndrecht geboren. Hij was een actieve jongeman, die lid en leider was van de plaatselijke scoutsvereniging en tijdens zijn studentenjaren in Leuven, waar hij geneeskunde studeerde, behoorde hij tot de Wase Hoogstudentenclub. Eddy De Schepper was een geneesheer die reeds op zevenentwintig jarige leeftijd overleed in een auto-ongeval te Buken.

Naam grafteken: Van Raemdonck - Vydts

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1887.

De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Praalgraf

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer:

H. Dubois, Muinkaai, Gent.

Type begraafing: In volle grond.

Ligging: Vak I, laan I, nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van Raemdonck Charles A. Vijdt Julie Ant.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 10 december 1887
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 31 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd.: Sinds de omzetting werd de concessie twee maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 9 december 2037.**

‘ De grafconcessie op naam van Van Raemdonck Charles A. en Vydte Julie Ant., p.a. mevrouw Mainy Andrée, wonende te 1180 Ukkel, Messidorlaan 200/B4, ter grootte van 31 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak I-I-1, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 10 december 1887, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 9 december 1937.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 9 december 1987.
- Deze concessie werd voor een tweede maal hernieuwd, geldig tot en met 9 december 2037.²

De concessiehouder: Was oorspronkelijk Mainy Andrée, Messidorlaan 200/B4, 1180 Ukkel. Daar zij overleed in 2003 werd een nieuwe concessiehouder aangesteld in de persoon van:

Hublet Françoise Janine Marie
Ter Kamerenstraat 48
1200 Sint-Lambrechts Woluwe

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Raemdonck Charles Alexander M	24/1/1809, te Sint-Niklaas	11/6/1854, te Temse	Temse	Echtgenoot van Vijdt Julie Antonie	?	- 99 - ?
Vijdt Julie Antoinette V	21/9/1812, te ?	8/11/1862, te Temse	?	?	?	- ? - ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

Van Raemdonck Leopoldus Justinus Polydorus Nathalis Ghislenus M	2/6/1837, te Temse ³	16/10/1888, te Temse ⁴	Temse in de Kasteelstraat ⁵	Echtgenoot van Bauwens Clothildis Maria Ghislana Justina	20/10/1888 ⁶	- ? - ?
Van Raemdonck Ernestus Maria Fidelis Ghislenus M	1/11/1839 te Temse	20/3/1865, te Temse	?	?	?	- 53 - ?
Bauwens Clothildis Maria Ghislana Justina V	25/9/1841, te St.Gilles Waas ⁷	2/9/1906, te Temse ⁸	?	Weduwe van Van Raemdonck Leopoldus Justinus Polydorus Nathalis Ghislenus	5/9/1906 ⁹	- ? - ?
Van Raemdonck Maria V	22/12/1871, te ?	9/5/1909, te ?	?	?	?	- ? - ?
Van Raemdonck Charles augustus M	11/6/1869, te Temse ¹⁰	19/6/1915, te Temse ¹¹	Temse in de Kasteelstraat ¹²	?	23/6/1915 ¹³	- ? - ?
Van Raemdonck Albert Nathalis Célestin Marie Ghislain M	12/7/1870, te ?	2/1/1941, te Ukkel	?	Echtgenoot van Velge Joanna Maria Alicia	?	- ? - 3X
Ronseaux	18/7/1880,	30/3/1959,	Vorst,	Echtgenoot	2/4/1954	- ?

³ G.A.T., Rouwbrief Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck

⁴ G.A.T., Rouwbrief Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck

⁵ G.A.T., Rouwbrief Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck

⁶ G.A.T., Rouwbrief Leopold Justin Polydore Nathalis Ghislain Van Raemdonck

⁷ G.A.T., Rouwbrief Clotilde Marie Ghislaine Justine Bauwens

⁸ G.A.T., Rouwbrief Clotilde Marie Ghislaine Justine Bauwens

⁹ G.A.T., Rouwbrief Clotilde Marie Ghislaine Justine Bauwens

¹⁰ G.A.T., Rouwbrief Karel Theodoor August Marie Ghisleen Van Raemdonck

¹¹ G.A.T., Rouwbrief Karel Theodoor August Marie Ghisleen Van Raemdonck

¹² G.A.T., Rouwbrief Karel Theodoor August Marie Ghisleen Van Raemdonck

¹³ G.A.T., Rouwbrief Karel Theodoor August Marie Ghisleen Van Raemdonck

Inventarisnummer: 69

Joseph M	te ?	te ?	Brugmanlaan 78	van Van Raemdonck Gabrielle		- 44
Van Raemdonck Robert M	7/7/1903, te ?	6/1/1961, te Kinshasa	?	Echtgenoot van Czosnowsk a Gabrielle	11/2/1962	- ? - 620005
Velge Joanna Maria Alicia V	26/9/1877, te St.Quintens Lennik	20/12/1968, te Elsene	Elsene, Avenue Louis Lepouttre 65	Weduwe van Van Raemdonck Albert Nathalis Célestin Marie Ghislain.	24/12/1968	- ? - 680179
Van Raemdonck Etienne Joseph Marie Gérard M	22/9/1911, te Ukkel	26/6/1985, te Ukkel	1180 Ukkel, Messidorlaan 200/4	Echtgenoot van Mainy Andrée Nicole Marguerite Renée Marie Leontine	1/7/1985	- ? - 850110
Van Raemdonck Jean Paul Gérard Alice Marie M	12/7/1942, te Ukkel	10/8/1998, te Etterbeek	1040 Etterbeek, Le Marinellaan 24	Echtgenoot van Hublet Francoise Janine Marie	18/8/1998	- ? - 980086
Czosnowsk a Gabrielle V	29/3/1903, te Rome	29/8/1998, te Elsene	1180 Ukkel, Joseph Cuyletstraat 1	Weduwe van Van Raemdonck Robert	2/9/1998	- ? - 980095
Mainy Andrée Nicole Marguerite Renée Maria Leontine V	26/3/1920 te Brussel	22/5/2003, te Ukkel	1050 Elsene, Bosvoordse Steenweg 15/52	Weduwe van Van Raemdonck Etienne Joseph Marie Gérard	28/5/2003	- ? - 030056

Laatste bijzetting: Op 28 mei 2003: De inhumatie van Mainy Andrée Nicole Marguerite Renée Maria Leontine

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit praalgraf is gelegen op de hoek van een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafmonument beslaat een heel ruim grafperceel. Omwille van haar locatie, haar omvang en uitzicht is dit grafmonument goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 705 cm
Diepte: 456 cm, het opstapje heeft een diepte van 15 cm
Hoogte: 235cm

- **De epigrafie:** Op de voorzijde van de bovenste geleding van de plint waarop de sarcofaag ligt, in Latijnse letters en verdiept:

Grafstede van de familie / Van Raemdonck >---< Vijdt.

- **Het materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**

- Beschrijving:

Hier zien we een monumentaal praalgraf dat op een middelhoog arduinen podium rust. Centraal op het podium rust een plint met hellend oppervlak, dat in twee niveaus naar boven, in de richting van de sarcofaag toe loopt. De voorzijde van deze plint draagt een epigrafie. Het deksel van de hellende sarcofaag heeft de vorm van een zadeldak. Op dit deksel ligt een Latijns kruisbeeld met op de kruising van beide kruisarmen een medaillon met daarin het hoofd van Jezus Christus. De uiteinden van de horizontale kruisarm en van de bovenarm van de verticale kruisarm dragen de voorstelling van engelenhoofdjes. Onderaan op de verticale kruisarm liggen twee palmtakken, die onderaan worden samengebonden door een strik. Het kruis lijkt te rusten op een schelpmotief. De hoeken van de sarcofaag zijn versierd met palmetacroterie. Het grafmonument wordt omheind door een lage opengewerkte arduinen omheining die op het arduinen podium rust. De omheining lijkt te zijn samengesteld door een aaneenschakeling van voluutmotieven waarvan de uiteinden lijken samen te komen in een vorm die doet denken aan een miniatuur knielbankje. Op elke hoek eindigt de omheining in een arduinen postament waarbij de twee flanken die naar buiten kijken omgekeerde fakkels met vlam dragen. De postamenten dragen een bekroning die langs elke flank is uitgewerkt in de vorm van een driehoekig fronton. Vooraan op het podium links, staat de signatuur van de steenhouwer vermeld: H. Dubois, Muinkaai, Gent. Een klein arduinen opstapje verleent toegang tot het podium. Vooraan bemerk je twee bloembakjes

- Bespreking:

Dit grafmonument trekt omwille van haar omvang de aandacht naar zich toe. Zowel haar volume, haar ligging en de typologie doen vermoeden dat er hier een welstellende familie begraven ligt, die binnen de gemeenschap behoorlijk wat aanzien genoot. Dit is ook het geval, in de grafkelder liggen onder andere voormalig vrederechter Charles Alexander Van Raemdonck en oud-burgemeester van Temse Polydoor van Raemdonck begraven. Aan ijdelheid hangt een prijskaartje en dit grafmonument heeft wellicht een behoorlijk fortuin gekost. Men liet een grafmonument oprichten die de status van de familie waardig was. Enkele symbolen werden in de vormgeving verweven maar geen enkel hiervan vormt een referentie naar beroepsmatige aspecten. De palmtakken staan symbool voor sterfelijke roem

maar daarenboven houden ze ook verband met eerbetuigingen. Het kruisbeeld en het Christushoofd refereren naar een katholieke geloofsovertuiging en de omgekeerde maar niet gedoofde fakkels duiden op het geloof in het eeuwige leven.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De onderkant van het podium is vrijwel volledig gebroken.
- Het praalgraf is bedekt met gele en witte korstmossen.
- De postamenten vertonen talrijke breuken en barsten. Het rechterpostament lijkt volledig in tweeën gespleten.
- Vrijwel elk onderdeel van het praalgraf vertoont breuken en barsten.
- Het praalgraf begint weg te zakken in de ondergrond.

Huidige toestand: Behoorlijk goed.

- **Vegetatie:** Buiten de plantjes in de plasticen bloembakjes is er geen vegetatie aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Wanneer je de kwartierstaat van de familie Van Raemdonck bekijkt, dan bemerk je direct dat deze stamboom vele vertakkingen kent en dat de familie allerminst honkvast was. Slechts over drie personen behorende tot deze tak van de familie werden beperkte biografische gegevens teruggevonden.

Charles Alexander Van Raemdonck werd op 24 januari 1809 in Sint-Niklaas geboren en overleed op 11 juni 1854 in Temse. Hij was gehuwd met **Julia Antonia Vydt** (1812-1862) en hij was crederechter van het kanton Temse.¹⁴

Van Raemdonck Polydoor werd op 2 juni 1837 te Temse geboren als Van Raemdonck Leopold Justinus Polydoor Nathalis Ghisleen. Hij was de zoon van **Karel Alexander Van Raemdonck** (1809-1854) en van **Julia Antonia Vydt** (1812-1862). Polydoor Van Raemdonck was gehuwd met **Clothildis Bauwens** (1841-1906).

Hij was van 13 januari 1875 tot 16 oktober 1888 voorzitter van het Godshuis. Hij was provincieraadslid binnen de provincie Oost-Vlaanderen en werd Burgemeester van de gemeente Temse. Polydoor Van Raemdonck overleed als rentenier op 16 oktober 1888 te Temse.¹⁵

Van Raemdonck Karel Theodoor August Maria Ghisleen, genaamd August werd op 11 juni 1869 in Temse geboren als zoon van die hierboven vermelde Polydoor Van Raemdonck en Clothildis Bauwens. Hij was doctor in de rechten. Van 8 december 1896 tot 19 juni 1914

¹⁴ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1854, Charles Alexander Van Raemdonck

¹⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1888, Leopoldus Justinus Polydorus Nathalis Ghislenus Van Raemdonck.

was hij net als zijn vader voorzitter van het Godshuis. Daarnaast was hij gemeenteraadslid en lid van de kerkfabriek in Temse. Hij bleef ongehuwd en overleed in Temse op 19 juni 1915.¹⁶

---

¹⁶ G.A.T., Rouwbrief Karel Theodoor August Marie Ghisleen Van Raemdonck

Naam grafteken: Wittock – Nyssen

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1890. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Kalvarieberg met rustiek kruisbeeld.

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: T. Pieters – Van Cleemput, Temse

Type begraiving: In volle grond

Ligging: Vak I, laan I, nr. 2

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Wittock - Nyssen

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 12 maart 1890
- Termijn: **25 jaar**
- Aantal m²: 2 m²
- Vervaldatum: ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : ?

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Wittock Jan Frans M	5/7/1839, te Temse	20/12/1902, te Temse	Temse, In de Vissersstraat 11	Echtgenoot van Maria Adolphina Nyssen	24/12/1902 ²	- 246 - ?
Nyssen Maria Adolphina V	9/6/1845, te Temse ³	5/2/1924, te Temse.	Temse, In de Vissersstraat 11	Echtgenoot van Jan Frans Wittock	9/2/1924 ⁴	- 23 - ?
Van Cleemput Maria Sylvia V	In het jaar 1852, te Sint- Niklaas	13/7/1927, te Temse. Zij was toen 75 jaar en 23 dagen oud.	Temse in Apostelhuizen	Echtgenote van Theophiel Pieters	?	- 93 - ?
Pieters Theophiel M	In het jaar 1855, te Oudergem	27/11/1927, te Sint- Niklaas. Hij was 72 jaar en 15 dagen oud.	Temse	Weduwnaar van Van Cleemput Marie Sylvia	?	- 170 - ?

Laatste bijzetting: Ergens eind november of begin december 1927: De inhumatie van Pieters Theophiel.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument ligt in een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafteken werd opgericht op een smal perceel, dat behoorlijk nauw aansluit bij de naburige grafmonumenten. Direct naast haar, links ligt de monumentale grafstede van de familie Van Raemdonck – Vydt (zie inventarisfiche nr. 69) en rechts van haar bevindt zich het grafmonument van Maria Amelberga van Raemdonck (zie inventarisfiche nr. 71). Het grafmonument ligt wat verdiept tussen beiden maar is toch behoorlijk goed zichtbaar.

² G.A.T., Rouwbrief Jean François Wittock

³ G.A.T., Adolfine Nyssen

⁴ G.A.T., Adolfine Nyssen

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 135 cm

Diepte: 410 cm

Hoogte: 280 cm

- De **epigrafie:** Op een perkamentrol, op de voorzijde van de rotsformatie, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der familie / Wittock - / Nyssen.

Op een perkamentrol, onderaan de verticale kruisarm, in Latijnse letters en verdiept:

Zalig zijn de / rechtvaardigen.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument en postamenten: **Arduin**

- Beschrijving:

Dit grafmonument behoort toe aan de familie Wittock-Nyssen en ze werd waarschijnlijk opgericht rond de eeuwwisseling. Het grafmonument is uiterst bescheiden en ze werd opgevat als een kalvarieberg met op de heuvel een rustiek kruisbeeld. Op een eenvoudige sokkelzone waarvan het bovenste gedeelte schuin naar boven helt, rust een stapel rotsblokken. Onderaan rechts op de sokkel vindt men de signatuur van de steenhouwer terug: T. Pieters – Van Cleemput, Temsche. Deze heuvel, die uit rotsblokken bestaat, wordt bekleed door een perkamentrol die een epigrafie draagt. De rotsformatie vormt de basis voor een rustiek kruisbeeld waarvan beide kruisarmen boomstronken voorstellen. Onderaan de verticale arm hangt een perkamentrol die een epigrafie draagt. Rond het punt waar de beide kruisarmen elkaar kruisen hangt een rouwkrans die is samengesteld uit papavers. Vier paaltjes bakenen aanvankelijk het grafperceel af. Op dit moment staan enkel nog de twee voorste paaltjes overeind. De paaltjes vormen een echo van de kruisarmen en zijn aldus opgevat als stoere boomstronken. De ijzeren kettingen die de paaltjes met elkaar verbonden zijn niet langer aanwezig. De graftuin bestaat uit aangestampte aarde en is onbezaaid.

- Bespreking:

Dit grafmonument behoort toe aan de familie Wittock-Nyssen. Dit type grafmonument is populair bij katholieke families omwille van haar referentie naar de bijbelse passage van de kruisiging van Jezus Christus op de Golgothaheuvel. De rouwkrans, die rondom de kruisarmen hangt, is samengesteld uit papavers, die symbool staan voor de kortstondigheid van ons aardse leven. Het gebruik van de perkamentrollen die de epigrafie dragen vormen een decoratieve toets binnen de eerder bescheiden en sobere vormgeving van het grafmonument. Omwille van het feit dat dit grafteken wat samengedrukt zit tussen de meer omvangrijke exemplaren naast haar en haar bescheiden typologie, springt deze kalvarieberg niet direct in het oog.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Er groeit onkruid op de paaltjes.
- Het arduinen grafmonument is sterk aan het verweren.
- Het grafmonument is bedekt met witte korstmossen.
- Er staan nog maar twee paaltjes overeind en de ijzeren kettingen zijn verdwenen.
- De epigrafie op de perkamentrol is moeilijk leesbaar.

Huidige toestand: Redelijk goed.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde en ze is onbezaaid. Ze maakt bijgevolg een kale indruk.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Jan Frans Wittock werd op 5 juli 1839 in Temse geboren en overleed er op 20 december 1902. Hij was gehuwd met **Maria Adolphina Nyssen** (1845-1924), hij was een nijveraar.⁵
Theophiel Pieters werd in het jaar 1855 in Oudergem geboren en overleed op 27 november 1927 in Temse. Hij was gehuwd met **Maria Sylvia Van Cleemput** en bij zijn overlijden was hij zonder beroep.⁶

---

⁵ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1902, Jan Frans Wittock

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1927, Theophiel Pieters

Naam grafteken: Maria Amelberga Raemdonck

Ontstaansdatum: De concessie werd aangekocht in het jaar 1866. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Cippus met ‘sarcofaag’.

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend.

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak I, laan I, nr. 3

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: ?

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 16 februari 1866
- **Termijn:** ?
- **Aantal m²:** 5,20 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** ?

De concessiehouder: ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Raemdonck Maria Amelberga V	26/10/1844, te Temse	17/11/1903, te Temse	Temse, in de Oeverstraat	Ongehuwde dochter van Jacobus Raemdonck en van Amelberga Volckerick	?	- 294 - ?

Laatste bijzetting: Ergens eind november 1903: De inhumatie van Raemdonck Maria Amelberga.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument ligt in een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafteken werd opgericht op een smal perceel, dat behoorlijk nauw aansluit bij de naburige gedenktekens. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 100 cm

Diepte: 200 cm

Hoogte: 236 cm

- **De epigrafie:** Op de cippus vooraan, in Latijnse letters, verdiept in de arduinen ondergrond:

Ter gedachtenis / van / Mejufvrouw Maria Amelberga / Raemdonck / dochter van Jacobus / en van / Maria Amelberga Declerck / geboren te Temsche den 26 oktober 1844 / aldaar overleden den 17 november 1903 / R.I.P. .

Op de arduinen plint vooraan, in Latijnse letters en verdiept:

Eeuwigdurende Eigendom

- Het **Materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**

- Beschrijving:

Dit grafmonument is samengesteld uit twee van elkaar verschillende typologieën: Vooraan een plint met deksteen en aan het hoofdeinde een massieve cippus. Voor de cippus strekt zich

een verhoogde plint uit, die bedekt wordt door een zadeldakvormige deksteen. Op de voorzijde van deze deksteen leest men: *Eeuwigdurenden eigendom*. Achteraan rijst een getrapte sokkelzone de hoogte in en deze draagt het middenlichaam van de cippus. Dit middenlichaam is bekleed met een epigrafie die niet langer goed leesbaar is. Een geprofileerde opengewerkte kroonlijst dekt het middenlichaam van de cippus af. De specifieke vormgeving van deze kroonlijst creëert centraal een opening die plaats maakt voor de voorstelling van een omega-teken. Langs de zijflanken wordt deze zwaar overkragende kroonlijst versierd met gebeitelde gestileerde bladeren en bloemmotieven. De bekroning van de cippus bestaat uit een arduinen rechtopstaande balkvorm die langs haar vier zijden wordt geschnaagd door voluutmotieven. Dit grafperceel vertoont geen sporen van afbakening.

- Bespreking

Binnen dit perceel ligt een vrouw begraven waarover men eigenlijk niets weet. Dit grafmonument vertelt ons ook niets meer over haar levenspad. Puur subjectief gezien kan men dit grafmonument als veel te stoer en zwaar beschouwen als grafteken voor een overleden vrouw. Dit grafmonument is behoorlijk massief, robuust en naakt en buiten de voluutmotieven heeft deze cippus niet echt iets charmants of elegants over haar.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument vertoont talrijke barsten
- De epigrafie is nog nauwelijks leesbaar.
- De voorste hoeken van de arduinen plint zijn afgebroken.
- Bedekking met mossen.

Huidige toestand: Het grafperceel maakt een onverzorgde en verwaarloosde indruk. Het grafmonument op zich verkeert in een minder goede staat.

- Vegetatie: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens

Over deze vrouw werden geen biografische gegevens teruggevonden.

Naam grafteken: Van De Perre – Vertongen

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Marie Joanna Vertongen, in 1919.

Type: Cippus met kruis

Stijl: Neoklassiek

Uitvoerder: Onbekend

Ligging: Vak I, laan I, nr. 7

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van de Perre – Vertongen Louis

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 15 april 1919
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd. :** Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 14 april 2019.**

‘De grafconcessie op naam van de familie Van de Perre – Vertongen Louis, p.a. de heer Van de Perre Isidoor, wonende te 9100 Sint-Niklaas, Ten Bos 34, ter grootte van 6,75 m², gelegen

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak I-I-7, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 15 april 1919, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 14 april 1969.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 14 april 2019.'²

De concessiehouder: Isidoor Van de Perre
Ten Bos 34
9100 Sint-Niklaas

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van de Perre Antoon Lodewijk M	3/2/1834, te Temse	28/1/1924, te Temse	Temse, in de Oeverstraat 52	Weduwnaar van Constantina Seghers en van Vertongen Joanna Maria	31/1/1924 ³	- 18 - ?
Vertongen Joanna Maria V	30/1/1844, te Bornem	16/3/1919, te Temse	Temse in de Oeverstraat 52	Echtgenote van Lodewijk Antoon Van de Perre	20/3/1919 ⁴	- 59 - ?
Van Uytvanck Leon ⁵ M	15/8/1876, te Tielrode	15/10/1936, te Lokeren	?	Echtgenoot van Josephina Van de Perre	?	- ? - ?
Van de Perre (Josephina) Paulina Marie	7/10/1880, te Temse	3/9/1959, te Gent	Gent in de Sint-Pietersnieuwstraat 128	Weduwe van Van Uytvanck Leo Ernest	7/9/1959	- ? - 127X
Van de Perre Leon M	17/3/1875, te Temse	29/6/1961, te Nieuwkerken	Nieuwkerken, in de Dorpstraat 33	Weduwnaar van Van Landeghem Maria Leonie	3/7/1961	- ? - 69X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Louis Antoon Van de Perre

⁴ G.A.T., Rouwbrief Joanna Maria Vertongen

⁵ De naam van deze man werd niet teruggevonden in de overlijdensakten

Van Landeghem Marie Leonie	10/2/1881, te Haasdonk	26/6/1960, te Nieuwkerken	Nieuwkerken, in de Dorpstraat 33	Echtgenote van Van de Perre Jozef Leon	?	- ? - 99X
----------------------------	------------------------	---------------------------	----------------------------------	--	---	--------------

Laatste bijzetting: Op 3 juli 1961: De inhumatie van Van de Perre Leon.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafteken werd opgetrokken op een smal grafperceel en toch maakt dit grafmonument een vrije indruk, daar de grafmonumenten aan weerszijden reeds verdwenen zijn. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Iets verderop links ligt het praalgraf van de familie Raemdonck – Vydts (zie inventarisfiche nr. 69). Wanneer men beide grafmonumenten met elkaar vergelijkt, beschouwt men dit grafmonument eerder als een bescheiden exemplaar.

Afmetingen:

Breedte: 135 cm
Diepte: 135 cm
Hoogte: 370 cm

- De **epigrafie:** Op de marmeren inscriptieplaat, vooraan op de cippus, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der / familie / van de Perre / Vertongen.

Op de marmeren inscriptieplaat, op de rechterflank van de cippus, in Latijnse letters en verdiept:

Leon van Uytvanck / dokter – veearts / echtg. van / Josephina Van de Perre / geb. te Thielrode 15 aug. 1876 / overl. te Lokeren 15 okt. 1936 / Josephina Van de Perre / geb. te Temse 7-10-1880 / overl. te Gent 3-9-1959. / Leon Van de Perre / 1875 -1961 / echtg. van / Leonie van Landeghem / 1881-1960.

Op de marmeren inscriptieplaat, op de linkerflank van de cippus, in Latijnse letters en verdiept:

Mr. Louis Van de Perre / geb. te Temsche 3 februari 1834 / er overl. 28 jan. 1924 / en zijn echtgenoot / Dme Joanna Maria Vertongen / geb. te Bornhem 30 jan. 1844 / overl. te Temsche 16 maart 1919.

- Het **materiaal:** Sokkel, cippus en kruisbeeld: **Arduin**
Inscriptieplaten en medaillon met in hoc signa: **Carrara marmer**
Christusbeeld: **Porselein**

- **Een woordje uitleg over het grafmonument:**

Dit grafmonument bestaat uit een ranke en hoge cippus met bovenaan een kruisbeeld met een gekruisigde Christusfiguur. Op de arduinen octogonale grondplaat rust een vrij lage gecompartmenteerde sokkelzone. Deze sokkelzone heeft bovenaan een groef die de overgang aanduidt naar een hellend vlak met inkepingen, een geprofileerde lijst sluit deze sokkelzone af. Het middenlichaam van de cippus is langs drie zijden bekleed met rechthoekige marmeren inscriptieplaten die door middel van cirkelvormige marmeren knoppen op de rechthoekige arduinen velden werden vastgehecht. Smalle schuin geplaatste rechthoekige arduinen panelen vormen de hoeken van de cippus. De versmalling tussen de eigenlijke cippus en het meanderfries werd ingevuld met gestileerde fantasierijke voorstellingen. Een meanderfries is net onder de cippusbekroning geplaatst. Bovenaan de eigenlijke cippus heeft men een karakteristieke stèle- en cippusbekroning met langs elke zijde driehoekige frontons met op de hoeken blinde acroteria met centraal een hoog en scherp fronton. Het frontonveld langs de voorzijde is ingevuld met een rouwkrans die is samengesteld uit eikenbladeren. Onderaan in het midden van deze krans bemerkt men een arduinen haak waardoor korenhalmen lopen. De frontonvelden langs de zijflanken zijn ingevuld met gestileerde vegetatieve motieven. De cippus draagt een getrapte vierkante sokkelzone die de basis vormt voor een Latijns kruisbeeld. Aan dit kruisbeeld hangt een porseleinen Christusfiguur. Centraal op de kruising van beide kruisarmen hangt een marmeren medaillon met daarin de formule IHS. Dit teken wordt omringd door in elkaar gevlochten doornen. Dit grafperceel werd niet afgebakend.

- Bespreking:

Dit grafmonument is samengesteld uit enkele architectonische elementen die in hun combinatie een grafteken modelleren in een neoklassieke vormentaal. Diverse ornamenten bekleden het grafmonument en deze bezorgen haar een attractief karakter. De construerende onderdelen zijn op zo'n manier in elkaar gepast opdat het geheel een zeker evenwicht zou uitstralen. Het Latijnse kruisbeeld verwijst naar een Christelijke geloofsovertuiging en de epigrafie vertelt ons dat Leon Van Uytvanck een veearts was. Daar blijft het echter bij, meer komen we niet te weten over de overledenen.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument verzakt in de linkse richting.
- Het grafmonument vertoont enkele kleine barstjes.
- Het arduinen grafmonument begint te verweren.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een vrij goede en verzorgde staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Antoon Van De Perre werd op 3 februari 1834 in Temse geboren en overleed er op 28 januari 1924. Hij huwde twee maal, een eerste maal met Constantina Seghers en een tweede maal met **Joanna Maria Vertongen** (1844-1919). Hij was een rentenier.⁶ De epigrafie vermeldt dat Leon Van Uytvanck een veearts was.

---

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1924, Antoon Van De Perre.

Naam grafteken: Van der Schueren - Heye

Ontstaansdatum:
Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1925. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Praalgraf

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: Van de Velde, St. Niklaas.

Type begraafing:
Grafkelder

Ligging: Vak E, laan VI, nr. 21

Concessiegegevens¹Bestaande familiegrond op naam van: Van Der Schueren Paul

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 16 mei 1925
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 17,39 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : ?

De concessiehouder: ?**Gegevens over begravenen:**

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Heye Rachel Rosalia V	In het jaar 1883, te Sint-Niklaas	19/7/1942, te Temse. Zij was toen 59 jaar, 10 maanden en 20 dagen oud.	Temse, in de Oeverstraat	echtgenote van Paulus Josephus Hector Van der Schueren.	?	- 137 - 112X
Van der Schueren Paulus Josephus Hector M	18/3/1875, te Gent	2/6/1958, te Oostende	Temse in de Oeverstraat 30	weduwnaar van Heye Rachel Rosalia	5/6/1958 ²	- AR 6 - 90X
Van der Schueren Fernand Polydoor Clemens M	24/11/1906, te Temse	13/2/1970, te Brussel	Elsene, Meurgatse Steenweg 189	ongehuwd	18/2/1970	- ? - 31X
Van der Schueren Paulus Octaaf Jules Maurits Maria M	3/3/1909, te Temse	28/7/1979, te Elsene	Temse in de Oeverstraat 78	Echtgenoot van Madeleine Emerence Josephine Mahy	1/8/1979	- ? - 112X
Van der Schueren	27/3/1913, te Temse	6/8/1986, te Elsene	Temse in de	Echtgenoot van	11/8/1986	- ? - 118X

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.² G.A.T., Rouwbrief Paul Van der Schueren

Willy Edgar Octaaf M			Oeverstra t 78	Germana Maria Theresia Vanderhaeg e		
-------------------------------	--	--	-------------------	---	--	--

Laatste bijzetting: Op 11 augustus 1986: De inhumatie van Van der Schueren Willy Edgar Octaaf

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek van een laan, tegen een scheidingsmuur. Dit praalgraf beslaat een heel ruim perceel en haar omvang maakt haar bijgevolg erg goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal, en dit in contrast met de linkse naburige grafmonumenten.

Afmetingen:

Breedte: 420 cm

Diepte: 480 cm

Hoogte: 278 cm

- **De epigrafie:** Op het centrale gedeelte van het monumentale scherm, in Latijnse letters, verheven en in brons:

Famille / Van Der Schueren / Heye.

Op het linkergedeelte van het monumentale scherm, in Latijnse letters, verheven en in brons:

Paul Van Der Schueren / 18.3.1875 †³ 2.6.1958 (dit was het oorspronkelijk, nu zijn er wel enkele letters verdwenen) / --- / Paul O. Van Der Schueren / 3.3.1909 † 28.7.1979 / Willy Van Der Schueren / 27.3.1913 † 6.8.1986 .

Op het rechtergedeelte van het monumentale scherm, in Latijnse letters, verheven en in brons:

Rachel Heye / 29.8.1883 † 19.7.1942 / épouse de P. Van Der Schueren / 23.11.1906 † 13.2.1970 .

Op het linkerpostament vooraan, in Latijnse letters en verdiept:

Concession Perpetuelle

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**
Kruisbeeld op de sarcofaag en het bloemstuk voor de sarcofaag: **Majolica**

³ Deze kruistekens zijn in wezen maltezerkruisen.

De rouwkrans op het centrale gedeelte van het monument en de letters :
Brons

- Beschrijving:

Hier zien we een behoorlijk monumentaal praalgraf op de hoek van een laan. Op een middelhoog podium in twee etages, rust centraal in het grafperceel een sarcofaag. De sarcofaag heeft een vrij eenvoudige vormgeving waarbij de vorm van het deksel doet denken aan een tentdak. Een Latijns kruisbeeld ligt op dit deksel. De kruisarmen bestrijken de ganse oppervlakte van het deksel waarbij de uiteinden van de armen over dit volume kragen. Dit kruisbeeld bezit een beschermende functie. Op de kruising van beide kruisarmen ligt een klein Latijns kruisbeeld die uitgevoerd werd in majolica. Voor de sarcofaag ligt een bloemenkrans in majolica. Aan het hoofdeinde van het praalgraf staat een monumentaal scherm. Dit scherm bestaat uit drie velden, een hoger gelegen middenveld en twee lager zijschermen. Het middenveld is bekleed met een epigrafie met daarboven in een uitsparing binnen dit veld, een bronzen rouwkrans die is samengesteld uit rozen met afhangende linten. De zijschermen zijn onversierd en ze dragen elk een epigrafie in bronzen letters. Massieve getrapte vierkante pijlers stutten op de hoeken deze zijschermen. Het podium wordt langs de flanken omheind door een eenvoudige en onversierde lage arduinen omheining. De voorzijde van het praalgraf werd volledig opengelaten. Vier arduinen paaltjes met getrapte bekroningen vormen de hoeken van deze omheining. Achteraan groeien deze paaltjes uit tot de massieve vierkante hoekpilaren die het scherm langs weerszijden schragen. Op het linkerpaaltje vooraan leest men: *concession perpetuelle*. Het rechterpaaltje vooraan bevat de signatuur van de steenhouwer: Van de Velde, St. Nicolas: Kalkstraat.

- Bespreking:

Binnen dit grafperceel ligt de familie Van Der Schueren – Heye begraven. Alle mannen van dit gezin waren industriëlen. De ligging en de omvang van het grafmonument doen vermoeden dat deze familie een zekere welstand genoot, waarbij dit praalgraf dan ook voor de eeuwigheid werd opgericht tot meerdere eer en glorie van de overledenen. Globaal gezien werd dit grafmonument vrij geometrisch vormgegeven zonder veel ornamentiek of symboliek. Het zijn dan ook voornamelijk de schaal en de ligging van dit praalgraf die een aandachtstrekker vormen. In principe vertelt dit grafmonument ons niets over de levensloop van de overleden enkel het Latijns kruisbeeld, die de sarcofaag lijkt te beschermen, refereert naar een katholieke geloofsovertuiging.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen grafmonument vertoont vele kleine barsten maar ook enkele grote breuken.
- Het praalgraf is bedekt met gele korstmossen.
- De bronzen rouwkrans en de bronzen letters lopen groen uit.

Huidige toestand: Het praalgraf verkeert in een behoorlijk goede staat.

- Vegetatie: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

    Architectuurhistorisch

    Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁴

Paulus Josephus Hector Van der Schueren werd op 18 maart 1875 in Gent geboren en hij was gehuwd met **Rachel Heye** (1883-1942). Paul Van der Schueren was een nijveraar, die aan het hoofd stond van een katoenfabriek, die hij in 1896 zou hebben overgekocht. Paul Van der Schueren werd benoemd tot officier in de Kroonorde en tot Ridder in de Leopoldsorde.⁵

Van der Schueren Willy (1913-1986), **Paul** (1909-1979) en **Fernand** zijn drie zonen uit het gezin Van der Schueren – Heye, die ook staan ingeschreven als nijveraars. Vermits het katoenbedrijf Cotonnière De Tamise, P. Van der Schueren & fils heet, wordt vermoed dat de drie zonen eveneens werkzaam waren in het bedrijf.

---

⁴ G.A.T., Personaliamappen, Paul Van der Schueren

⁵ G.A.T., Rouwbrief Paul Van der Schueren

Naam grafteken: Maes – De Maeyer

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Jan Baptist Maes, in 1934.

Type: Zerk met stèle

Stijl: Art deco

Uitvoerder: Marmer steenhouwerij:
Van Wauwe, Temse

Ligging: Vak E, Laan VI, nr. 30

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Maes – De Maeyer Jean

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 10 november 1934
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd:** Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 9 november 2034.**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

‘De grafconcessie op naam van de familie Maes – De Mayer Jean, p.a. mevrouw Boeykens Paulette, wonende te 9140 Temse, Akkerstraat 21, ter grootte van 6,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak E-VI-30, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 10 november 1934, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 30 november 1984.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 30 november 2034.’²

De concessiehouder: Maes Marie Christine Hedwige Achiel Amelberga
Oeverstraat 97
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Maes Jan Baptist M	In het jaar 1886, te Temse	28/10/1934, te Temse. Hij was toen 48 jaar, 4 maanden en 5 dagen oud.	Temse, in de Oeverstraat	Echtgenoot van De Maeyer Maria Celina	?	- 171 - ?
De Maeyer Maria Celina V	2/8/1878, te Temse	17/3/1961, te Temse	Temse in de Oeverstraat 26	Weduwe van Jan Baptist Maes	?	- 31 - 26X
Maes Fernanda Catharina Arthur Amelberga V	11/7/1914, te Temse	13/4/1960, te Temse	Temse in de August Wautersstraat 2	Echtgenote van Achiel Alfons Maria Hemelaer	18/4/1960 ³	- 70 - 73X
Maes Hedwige Francisca Ludovica V	26/9/1968, te Temse	21/9/1991, te Temse	Temse op de Wilfordkaai 26G	ongehuwd	28/9/1991	- 171 - 910117
Maes August Petrus	14/10/1909, te Temse	5/8/1996, te Temse	Temse in de Kasteelstraat nr.100	Echtgenoot van Blanckaert	10/8/1996	- 162 - 960091

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Fernanda Catherina Arthur Amelberga Maes.

Gerard Irma M				Alice Maria Louisa		
Blanckaert Alice Marie Louisa V	16/5/1917, te Doel	30/8/1999, te Temse	Temse in de Kasteelstraat nr.100	Weduwe van Maes August Petrus Gerard Irma	4/9/1999	- 187 - 990123

Laatste bijzetting: Op 4 september 1999: De inhumatie van Blanckaert Alice Marie Louisa.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument ligt in een laan, tegen een scheidingsmuur. Deze laan is ingevuld met grafmonumenten die heel dicht tegen elkaar aanleunen. Dit maakt dat dit grafteken wat lijkt samengeperst tussen de naburige grafmonumenten. Dit doet echter geen afbreuk aan het feit dat het grafmonument goed zichtbaar is.

- **Schaal:** Eerder bescheiden, zoals de meeste grafmonumenten die uit die periode dateren.

Afmetingen:

Breedte: 155 cm

Diepte: 442cm

Hoogte: 233 cm

- **De epigrafie:** Op het rechtergedeelte van de stèle, in Latijnse letters, in een blokkerlettertype, verdiept in de arduinen ondergrond:

Rustplaats / der familie / Jean Maes- / De Maeyer.

Op het rechtergedeelte van de stèle, op de bovenste marbrieten inscriptieplaat, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Hier rust / Hedwige / Maes / 1908-1991

Op het rechtergedeelte van de stèle, op de onderste marbrieten inscriptieplaat, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Aandenken aan / Maria Maes / Temse 16-10-1907 / Saloniki 27-7-1964 / echtg. Van / Hubert / Boeykens.

Op het middengedeelte van de stèle, op een marbrieten inscriptieplaat, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Hier rust / Fernanda / Maes / 1914-1960 / echtg. Van Achiël / Hemelaer

Op de zerk, in Latijnse letters, in aluminium en opgelegd:

Ere – Burgemeester / August Maes / 1909-1996 / Alice Blanckhaert / 1917-1999.

- Het **materiaal**: Stèle met kruisbeeld: **Arduin**
Zerk: **Graniet**
Inscriptieplaten op de arduinen stèle: **Marbriet**

- Een woordje uitleg over het grafmonument:

Dit grafperceel wordt ingevuld door een zerk met aan het hoofdeinde een rechtopstaande plaat. De granieten zerk loopt trapsgewijs in drie niveaus naar de stèle toe. Het eerste en laagste niveau van de zerk draagt een heel eenvoudig, klein en fijn Latijns kruisbeeld met daarnaast een zwart wit foto van August Maes onder een plastic bescherming. Daaronder bevindt zich een epigrafie. Vooraan rechts op de granieten zerk bemerkt men de signatuur van de steenhouwer: Marmer – Steenhouwerij / Van Wauwe / Gasthuisstr. 22-24, 2690 Temse. De stèle werd heel geometrisch opgevat. Men kan haar beschouwen als een soort puzzel die wordt samengesteld door het inpassen van diverse geometrische vormen. Rechthoeken, vierkanten, bollen en cilinders worden op, onder en naast elkaar geplaatst en vormen op die manier een stèle in de geest van de art deco. Een smalle rechthoekige arduinen plint draagt dit amalgaam van meetkundige figuren. Het rechter, rechthoekige veld draagt een ingebeitelde epigrafie in een modern lettertype met daaronder een vierkante en een rechthoekige granieten inscriptieplaat. Het smalle rechthoekige middenveld draagt een Latijns kruisbeeld in een moderne vormgeving, met daaronder een vierkante granieten inscriptieplaat. Helemaal links ziet men een monumentale cilindervorm die vooraan in tweeën worden gespleten. Deze cilindervorm steunt op een gespleten rechthoekvorm. Het scherm wordt geritmeerd door in- en uitspringende geledingen. Voor deze drie velden liggen een arduinen rechthoekvorm en een kwartbol.

- Bespreking

We zien hier een grafmonument met een strakke geometrische lijnvoering. Verschillende geometrische motieven smelten met elkaar samen tot een geheel in de geest van de art deco. Qua typologie leunt men hier aan bij een traditie maar het klassieke aspect wordt hier achterwege gelaten. Afgeronde hoeken leunen tegen strakke rechte lijnvoeringen en daarenboven bereikt men hier ook een contrasterend kleurenspeel. De witgrijze arduinen ondergrond van het rechtopstaande scherm vormt de tegenhanger van de donkere granieten inscriptieplaten en de zerk. Deze tegenstellingen heffen elkaar enigszins op en versmelten tot een behoorlijk evenwichtig geheel.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld: Niet aan de orde.

Huidige toestand: Dit grafmonument verkeert in een zeer goede en verzorgde staat.

- **Vegetatie**: Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
Historisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens⁴

Op deze concessie ligt ere-burgemeester August Maes begraven.

August Maes werd op 14 oktober 1909 geboren in Temse, uit een geslacht die reeds eeuwen in Temse woonde. Hij was de derde van de vier kinderen uit het gezin van Jean Maes en Celina De Maeyer. **Jean Maes** (1886-1934) was de eerste medewerker en gevolmachtigde bij de scheepswerven Jos Boel en zonen, onder het bestuurschap van Frans en Cesar Boel, die hij tijdelijk verving tijdens hun verblijf in Nederland in de periode 1914-1918. Jean Maes stichtte daarnaast de 'Ijzerhandel Jean Maes – De Maeyer, in de Oeverstraat te Temse. Deze zaak werd in hoofdzaak gerund door zijn vrouw **Celina De Maeyer** (1878-1961). Nadat August Maes zijn middelbare studies had afgerond en nog vóór het volbrengen van zijn militaire dienstplicht, stapte hij in het voetspoor van zijn ouders en werd hij handelaar in de ijzerhandel. In zijn vrije tijd had August Maes leren viool spelen in de gemeentelijke muziekschool bij leraar-directeur Frans D'hooghe. Als violist maakte August deel uit van de twee plaatselijke symfonies 'Edgard Tinel' en 'Crescendo'. Daarnaast trad hij herhaalde malen op met gelegenhedsorkesten.

In zijn jeugd jaren stichtte August Maes de 'Baden Powell - beweging' in het Waasland, waarvan hij de eerste scouts master werd.

In 1931 kocht vader Maes de grote tabaksfabriek van M. Van Raemdonck in de August Wautersstraat, waar hij onder impuls van zijn zoon August een tweede zaak in algemene ijzerwaren oprichtte. Na zijn huwelijk met **Alice Blanckaert** (1917-1999) op 30 juni 1937 werd de ijzerhandel herdoopt tot 'Algemene ijzerhandel Maes-Blanckaert'. Het was een erg bloeiende zaak waar iedereen van doe - het - zelve tot gespecialiseerde vakman terecht kon. Het gezin Maes-Blanckaert kreeg drie kinderen.

August Maes nam voor de eerste maal deel aan de gemeenteraadsverkiezingen in het jaar 1946, als vertegenwoordiger van het NCMV binnen de toenmalige CVP. Hij werd verkozen met 680 voorkeurstemmen. In 1952 behaalde Maes 1048 voorkeurstemmen en werd hij verkozen tot schepen. Als lid van het schepencollege ging hij over brandweer, burgerlijke stand en bevolking, openbare veiligheid, openbare verlichting, public-relations en informatie. August Maes werd in 1955 benoemd tot burgemeester in opvolging van Albert De Ryck. Maes was een bijzonder populair burgemeester en dit werd bij elke verkiezing bevestigd door het grootste aantal voorkeurstemmen op zijn naam. Hijzelf beschouwde het weren van overstromingsgevaar als zijn voornaamste realisatie gedurende zijn legislatuur. Hij was de laatste burgemeester van de deelgemeente Temse, de eerste van Groot-Temse.

Als burgemeester was hij (ere) voorzitter, bestuurslid, en (ere)lid van talrijke verenigingen. In 1980 werd hij met veel luister gevierd naar aanleiding van zijn zilveren jubileum als burgemeester. Na 28 jaar burgemeesterschap nam hij in 1982 niet langer deel aan de gemeenteraadverkiezingen. In 1983 werd hij bekleed met de titel van ereburgemeester. August Maes overleed op 5 augustus 1996 in Temse.

---

⁴ G.A.T.: Personaliamap August Maes

Naam grafteken: Amelinckx – Hulin

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk opgericht na het overlijden van Amaury Amelinckx in 1936.

Type: Zerk met stèle

Stijl: Art deco

Steenhouwer: Victor Patteet, Kiel

Type begraving: In volle grond.

Ligging: Vak E, laan VI, nr. 35

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Amelinckx Cyriel, Osystraat 36, Antwerpen

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 16 mei 1936

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 6,75 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : ?

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Amelinckx Amaury M	16/9/1932, te Antwerpen	1/4/1936, te Antwerpen	?	Wellicht de zoon van Amelinckx Aloys Cyriel en Hulin Chrysantia Rosalia Catharina	?	- ? - ?
Amelinckx Aloys Cyriel ² M	8/9/1898, te Temse	24/6/1959, te Antwerpen	?	Wellicht de echtgenoot van Hulin Chrysantia Rosalia Catharina	?	- ? - ?
Hulin Chrysantia Rosalia Catharina ³ V	23/6/1899, te Temse	11/4/1975, te Antwerpen	?	Wellicht de weduwe van Amelinckx Aloys Cyriel	?	- ? - ?

Laatste bijzetting: Vermits men niet zeker is of Chrysantia Hulin hier wel begraven ligt, wordt geopteerd voor april 1926 als datum van laatste bijzetting, toen vond de inhumatie van Amaury Hulin plaats.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in een laan, tegen een muur en is heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden, zoals de meeste grafmonumenten die uit die periode dateren.

² De naam van deze man komt niet voor het in het boek van de grafmaker, aldus betwijfelt men ten zeerste of deze man wel op deze concessie werd begraven.

³ De naam van deze vrouw komt niet voor het in het boek van de grafmaker, aldus betwijfelt men ten zeerste of deze vrouw wel op deze concessie werd begraven.

Afmetingen:

Breedte: 179 cm
Diepte: 447 cm
Hoogte: 175 cm

- De **epigrafie:** Op de granieten plaat, in Latijnse letters, opgelegd en in brons:

In Memoriam Amelinckx – Hulin / Amaury Amelinckx 1932-1936

- Het **materiaal:** De zerk , stèle, fotohouder: **Arduin**
Beeldhouwwerk: **Carrara Marmer**
Inscriptieplaat: **Graniet**
Foto: **Porselein**
Kruisbeeld: **Arduin, werd later zwart geschilderd**
Letters: **Brons**

- Beschrijving:

Dit grafmonument bestaat uit een opgehoogde arduinen zerk, die het ganse grafperceel beslaat en een rechtopstaande stèle. De zerk is niet, zoals in haar meest zuivere vorm gewoon vlak, maar heeft diverse niveauverschillen. De trapsgewijze geleding van de zerk vindt zijn echo in de rechtopstaande stèle die werd bedacht met uit in- en uitspringende velden. Deze stèle draagt op het rechter- en middelhoge veld een zwarte granieten inscriptieplaat. Centraal bemerkt men het hoogste veld, gevat in T-vormige structuur, dat een parelwit marmeren hoogreliëf draagt met de voorstelling van een pleurante. Zij draagt een gewaad dat in menig plooiën rond haar lichaam valt, in haar linkerhand legt ze een rozenkrans neer bij het graf en haar rechterhand bedekt haar wenende gelaat. Links ziet men het laagste veld, ze is een behoorlijk stuk smaller dan de andere twee en ze draagt een zwart geschilderd eenvoudig en fijn kruisbeeld. Boven dit smalle veld bemerkt men een vierkant marmeren bloembakje waarin viooltjes werden geplant.

Op het hoogste niveau van de zerk staat een arduinen fotohouder die eveneens wordt gekenmerkt door deze tragsgewijze verhouding, ze draagt een porseleinen fotootje van het overleden kindje, Amaury Amelinckx. De zerk wordt afgezoomd door een arduinen borduur met zes, lage bovenaan getrapte, postamenten die finaal zijn afgestompt. Het linkerpostament, vooraan, draagt de signatuur van de steenhouwer: Victor Patteet/Kiel.

We hebben hier te maken met een art deco grafmonument, omwille van de voorkeur voor moderne strakke lijnen en het spel met geometrische volumes dat zich ontplooit in de stèle. Deze aspecten brengen het grafmonument onder bij de art deco

- Bespreking:

Dit grafmonument bevat diverse interessante aspecten, één daarvan is het beeldhouwwerk met de pleurante. Het verlies van een kind is iets dat voor de ouders heel moeilijk valt te verwerken. Door het oprichten van een grafmonument met beeldhouwwerk of door het opstellen van een epitaaf, trachten ze de beloften van het kind, te concretiseren en in de

eeuwigheid te projecteren. Deze pleurante komt frequent voor bij grafmonumenten die de laatste rustplaats vormen van kinderen en jongeren, en dan vooral van jonge meisjes. Voor hen leunen figuren wenend tegen een gebroken zuil of leggen knielend een ruiker rozen en lelies of een rouwkroon op het graf.⁴

Een ander interessant aspect betreft de omzoming van de zerk. Bij dit grafmonument bemerkt men een opgehoogde arduinen boord die op bepaalde punten wordt onderbroken door lage getrapte arduinen postamenten. Dit aspect sluit typologisch aan bij een traditie, waarbij het grafperceel door arduinen paaltjes en ijzeren kettingen werd afgebakend.

Een laatste aandachtspunt betreft de contrastwerking tussen de gehanteerde materialen. De drie velden van de stèle spelen onderling een spel met kleurcontrasten. De zwarte granieten inscriptieplaat vormt de tegenhanger van het parelwitte marmeren beeldhouwwerk. Bovenaan het centrale veld, bemerkt men een versmalling met aan weerszijden twee parallelle korte zwart granieten horizontale banden die opnieuw en contrast vormen met het marmeren beeldhouwwerk.

Ook het linkse veld wordt in dit spel betrokken met het zwart geschilderde kruisbeeld op de lichtgekleurde achtergrond.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Een kleine barst in het arduin boven de granieten inscriptieplaat.
- Bedekking met gele korstmossen
- Steentjes en het onkruid die de zerk bedekken geven het grafmonument een wat onverzorgde indruk.

Huidige toestand: Goed

- **Vegetatie:** viooltjes in het marmeren bloembakje

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: ?, vermits biografische gegevens ontbreken.

Biografische gegevens

Over de overledenen werden geen biografische gegevens teruggevonden.

---

⁴ Vandervelde, C., *De funeraire beeldhouwkunst in: De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Generale Bank, 1990, Vol 1., Pg. 190-192.

Naam grafteken: Van Os – Van Hoeymissen

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Urbaan Van Os, in het jaar 1943.

Type: Stèle

Stijl: Stijlloos

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak E, laan VIII, nr. 12

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Van Os – Van Hoeymissen Tony

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 20 december 1943
- **Termijn:** **Eeuwigdurend**
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd:** De concessie werd niet hernieuwd, waardoor **de concessie verviel op 19 december 1993.**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

'De grafconcessie op naam van de familie Van Os – Van Hoeymissen Tony, p.a. mevrouw De Clercq Rita, wonende te 9220 Hamme, Heirbaan 255, ter grootte van 6,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak E-VIII-12, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 20 december 1943, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig 19 december 1993.'²

De concessiehouder: Rita De Clercq
Heirbaan 255
9220 Hamme

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Os Urbaan Marie Alfons M	1/7/1918, te Bornem ³	14/12/1943, te Temse.	Temse – Markt 23	Zoon van Frans Antoon Aloysius en van Martha Maria Elisabeth van Hoeymissen	18/12/1943 ⁴	- 188 - 128X
Van Os Franciscus Aloysius Antonius M	21/6/1886, te Antwerpen	5/9/1945, te Temse	Temse – Markt 23	Echtgenoot van Martha Maria Elisabeth van Hoeymissen	10/9/1945 ⁵	- 145 - 105X
Van Hoeymissen Martha Maria Elisabeth V	14/3/1887, te Puurs	16/2/1963, te Tielrode	Tielrode	Weduwe van Martha Maria Elisabeth van Hoeymissen	?	- 6 - 35X

Laatste bijzetting: Ergens in februari 1963: De inhumatie van Van Hoeymissen Martha Maria Elisabeth.

Beschrijving:

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Benny, Marie, Alfons Van Os.

⁴ G.A.T., Rouwbrief Benny, Marie, Alfons Van Os.

⁵ G.A.T., Rouwbrief Franciscus Aloysius Tony Van Os.

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats. Er is weinig ruimte tussen de aangrenzende grafmonumenten. Het grafmonument is wel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden, zoals de meeste grafmonumenten die uit die periode dateren:

Afmetingen:

Breedte: 150 cm

Diepte: 404 cm

Hoogte: 164 cm

- **De epigrafie:** Op het linkerscherm van de arduinen stèle, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Rustplaats / der / familie / Tony Van Os / Van Hoeymissen.

Op het rechterscherm van de arduinen stèle, in Latijnse letters, verdiept en wit geschilderd:

Benny Van Os / 1-7-1918 - 14-12-1943 / Tony Van Os / 21-6-1886 - 5-9-1945.

- Het **materiaal:** Stèle en borduur: **Arduin**

- Beschrijving:

Dit grafperceel bestaat uit een rechtopstaand scherm dat aan het hoofdeinde van een graftuin staat. De graftuin wordt afgeboord door een arduinen borduur deze tuin bezaaid ligt met kiezelstenen. Een smalle grondplaat vormt achteraan de basis voor een uiterst eenvoudig Latijns kruisbeeld. De onderste zone van deze verticale arm draagt de voorstelling van een schilderspalet met twee verfpenselen. Deze verticale kruisarm verdeelt het lage scherm in een linker en rechtergedeelte. Deze schermen dragen beiden een epigrafie.

- Bespreking:

Dit grafmonument is één van de weinige binnen deze inventaris die werd geïndividualiseerd. Door het aanbrengen van attributen als een schilderpalet met penselen verneemt de toeschouwer dat er hier wellicht een kunstschilder zou begraven liggen. Dit is inderdaad het geval, Tony van Os en zijn zoon Benny waren beiden kunstschilders. Het grafmonument straalt op geen enkel vlak een vleugje artisticeit maar blinkt daarentegen uit in soberheid, bescheidenheid en banaliteit.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen borduur is gebroken.
- De stèle verkeert in een belabberde en onverzorgde staat.

Huidige toestand: Redelijk.

- **Vegetatie:** De graftuin is bezaaid met kiezelstenen.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Historisch

Contextueel belang: Materieel/ Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁶

Op deze concessie ligt het gezin Van Os - Van Hoeymissen begraven. Van Os Franciscus Aloysius Antonius en Van Os Urbaan Marie Alfons waren beiden kunstschilders.

Franciscus Aloysius Antonius Van Os, Tony genaamd, zag op 21 juni 1886 het levenslicht in Antwerpen. Hij was het zevende van de negen kinderen van Napolitaan Van Os en Maria De Wolf. De vader van Tony was drukker - uitgever en stichter - hoofdredacteur van de Gazet van Antwerpen, waarvan het eerste nummer in 1891 verscheen. De moeder van Tony stamde uit een welstellende Antwerpse familie.

Tony groeide op in een kunstminnende familie. Na de klassieke humaniora volgde hij tussen 1901 -1904 lessen aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, bij de leraren Frans Lauwers, Karel Mertens, Pieter Verhaert en Juliaan De Vriendt. Van 1904 tot 1909 studeerde Tony aan het Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten te Antwerpen. Hij werkte er in het atelier voor landschapschildering bij Frans Courtens. Met Courtens ging Van Os geregeld schilderen in de streek van Dendermonde en Weert. Zoals voor vele andere kunstenaars als Emile Verhaeren en Jan Hammenecker vormde de Schelde ook voor Tony Van Os een terugkerende bron van inspiratie. Op 21 augustus 1912 huwde Tony met **Elisa Van Hoeymissen** (1887-1963) die afkomstig is uit Bornem. In 1913 werd Joske geboren, die enkele dagen na de geboorte overleed. In 1914 zag Luc het levenslicht, hij zou geregeld poseren voor zijn vader voor de creatie van diens Christusfiguren. In 1918 werd **Urbaan, Benny** (1918-1943) geboren. Hij was vaders oogappel en werd in zijn voetspoor opgeleid als kunstschilder. In 1924 werd een eerste dochter Mary geboren.

Het sas van Bornem en de Oude Schelde lagen Tony nauw aan het hart. Hij huurde er van de familie Marnix van Sint-Aldegonde een boerenhoeve met strooien dak die hij inrichtte tot schildersatelier. Hij doopte het atelier tot het 'Jordaantje' en hij ontving er vele kunstenaars waaronder Stijn Streuvels en Felix Timmermans. In mei 1940 werd dit kunstenaarsverblijf door brand in de as gelegd. In 1919, zeven jaar na zijn huwelijk met Elisa van Hoeymissen vestigde het gezin zich definitief in het rustige Temse waar ze aan de Markt gingen wonen.

Belangrijk voor het schilderwerk van Tony van Os is het gegeven dat hij het grootste deel van zijn leven in Temse heeft doorgebracht. Temse en de Schelde vormden voor hem belangrijke inspiratiebronnen. Thematisch staat hij echter bekend als de schilder van de religieuze onderwerpen (acht kruiswegen), als de schilder van Scheldegezichten en landschappen en als de schilder van figuren en portretten. Zijn religieuze werken zijn in ons land verspreid, evenals in Nederland, Zaire en Zwitserland.

Zijn familieleden of karakteristieke personages uit de streek vormden een inspiratie voor zijn figuren op het doek. In zijn talrijke portretten toonde Van Os zich als goed mensenkenner.

Het was met een 'Pieta' dat hij de Godecharle prijs in de wacht sleepte, wat gezien wordt als de hoogste onderscheiding in ons land.

⁶ G.A.T.: Personaliamap Van Os

Ondanks alle stromingen zou Van Os steeds zichzelf blijven. Hij had een geheel eigen techniek en een persoonlijk koloriet die hij aanwendden in zijn landschappen, zijn religieuze werken en in zijn portretten. Op 5 september 1945 overleed Tony Van Os. Op 6 juni 1971 kreeg hij een monument, van de hand van Henri Lannoye, ter zijner nagedachtenis dat werd geplaatst aan het Sas te Bornem. In 1986 werd de honderdste verjaardag van de geboorte van Tony herdacht te Rupelmonde, Westrode, Antwerpen, Temse en Bornem.

Naam grafteken: Beeckx – Bernaerts

Ontstaansdatum: Vermoedelijk opgericht na het overlijden van Florent Gommarus Beeckx in 1937.

Type: Zerk met stèle

Stijl: Stijlloos

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak E, laan VIII, nr. 17

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Beeckx – Bernaerts Florent

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 26 november 1937
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd:** Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 25 november 2037**

---

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

‘ De grafconcessie op naam van de familie Beeckx – Bernaerts Florent, p.a. Mevrouw Beeckx Amelberga, wonende te 2300 Turnhout, Patersstraat 26, ter grootte van 6,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak E-VIII-17, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 26 november 1937, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 25 november 1987.’²

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 25 november 2037.³

De concessiehouder: Amelberga Beeckx
Patersstraat 26
2300 Turnhout

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Beeckx Florent Gommarus M	27/10/1869, te Temse	18/11/1937, te Temse..	Temse - Viaduct	Echtgenoot van Maria Ermelindis Bernaerts	?	- 168 - ?
Bernaerts Maria Ermelindis V	13/2/1873, te Antwerpen ⁴	6/12/1939, te Temse	Temse – Viaduct 1	Weduwe van Florent Gommarus Beeckx	9/12/1939 ⁵	- 188 - 133X
Beeckx Karel Adriaan Arthur Jozef M	2/6/1903, te Antwerpen ⁶	11/4/1948, te Temse.	Temse – Viaduct 1	Echtgenoot van Maria Ludovica Ernestina Bruyneel	15/4/1948 ⁷	- 50 - 41X
Bruyneel Maria Ludovica Ernestina V	26/9/1903, te Temse	28/9/1966, te Temse	Temse, op de Guido Gezelleplaats 17	Weduwe van Karel Adriaan Arthur Jozef Beeckx	1/10/1966	- 139 - 148X

Laatste bijzetting: Op 1 oktober 1966: De inhumatie van Bruyneel Maria Ludovica Ernestina

Beschrijving:

² Fragment uit het dossier van deze vergunning.

³ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

⁴ G.A.T., Rouwbrief Maria Ermelindis Bernaerts

⁵ G.A.T., Rouwbrief Maria Ermelindis Bernaerts

⁶ G.A.T., Rouwbrief Karel, Adriaan, Arthur, Jozef Beeckx

⁷ G.A.T., Rouwbrief Karel, Adriaan, Arthur, Jozef Beeckx

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen de buitenmuur van de begraafplaats. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden, zoals de meeste grafmonumenten die uit die periode dateren:

Afmetingen:

Breedte: 164 cm

Diepte: 380 cm

Hoogte: 182 cm

- De **epigrafie:** Op de sokkelzone van het kruisbeeld, in Latijnse letters, verheven uit de arduinen ondergrond:

Familie

Op de sokkelzone van de stèle, in Latijnse letters, verheven uit de arduinen ondergrond:

Fl. Beeckx – Bernaerts

Bovenaan, op de horizontale arm van het kruisbeeld, in Latijnse letters, verdiept in de arduinen ondergrond:

R.I.P.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**.

- Beschrijving:

We zien een massief arduinen fundament dat trapsgewijs is opgevat in drie lage etages. Dit ritme wordt herhaald in superpositie, in de opgehoogde zerk die eveneens trapsgewijs in drie niveaus verloopt. Deze bovenste geleding is echter kleiner qua oppervlakte en beslaat, in tegenstelling tot de onderste geleding, niet gans het grafperceel. Deze driedeling wordt herhaald in de vorm van de stèle. Ook de Stèle is zowel horizontaal als verticaal, trapsgewijs in een drieledige structuur opgevat. Centraal in de stèle zit een massieve Latijnse kruisvorm vervaardigd die wordt ondersteund door een tweeledige sokkelzone die een epigrafie draagt. De epigrafie zit vervaardigd in een kadervorm

- **Bespreking:** Hier ligt oud-schepen en senator Florent Beeckx samen met enkele familieleden begraven. Hij was een man van aanzien in de gemeente en dit wordt in geen geval weerspiegeld in het grafmonument. We worden geconfronteerd met een uiterst eenvoudig en sober grafmonument, wat ook eigen is aan die periode waarin men het minder van belang achtte aan de hand van zijn grafmonument, zijn status aan de buitenwereld duidelijk te maken.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen grafmonument vertoont een verkleuring.
- Het is bedekt met gedroogde korstmossen.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een behoorlijk goede staat.

- **Vegetatie:** niet aanwezig

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Historisch

Contextueel belang: Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁸

Op deze concessie ligt oud-schepen en senator Florent Gommarus Beeckx begraven.

Florent Beeckx werd op 27 oktober 1869 in Temse geboren, als zoon van Carolus Beeckx en Theresia De Maerschalc. Zijn vader Carolus beoefende diverse beroepen waaronder deze van handelaar, winkelier, notarisklerk en schrijver. Vooral deze twee laatste waren belangrijk voor Florent omdat ze in zekere zin een startsein vormden voor zijn latere carrière. De moeder van Florent was huishoudster. Florent Beeckx was de oudste zoon van een gezin die tien kinderen telde. Op veertienjarige leeftijd gaat Florent geregeld mee met zijn vader naar notaris Van de Perre, waar ze beiden notarisklerk waren. Florent kon ontsnappen aan de militaire dienstplicht en hij bleef zowat zijn hele leven notarisklerk. In 1894 startte hij een bedrijfje onder de naam ‘mandenmakerij en handel in wisschen’, die goederen naar Groot-Brittannië uitvoerde en waar hij zo’n dertigtal arbeiders tewerkstelde. In 1895 werd Florent Beeckx aangesteld tot ontvanger van de Godshuizen en van het Bureel van Weldadigheid. Twee jaar later, in 1901 huwt Florent met **Maria Ermelindis Bernaerts** (1873-1939) die uit Antwerpen afkomstig was. Ze ontmoetten elkaar op bedevaart naar Lourdes. In 1904 gaat het notariaat van Karel van de Perre over op zijn zoon Paul en Florent blijft er tewerkgesteld.⁹ Vanaf 1925, hij was toen 56 jaar oud, trad Florent steeds meer op de voorgrond in de Temse gemeentepolitiek. Hij werd bestuurder in de diensten van de Commissie van Openbare Onderstand, een ambt die hij zou blijven uitoefenen tot aan zijn dood. Op 5 april 1925 werd hij opvolgend lid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en in 1928 werd hij lid van de werkrechttersraad voor het arrondissement Sint-Niklaas. In 1929 ging hij zijn politiek terrein gaan uitbreiden buiten de gemeentegrenzen. Door opvolging werd hij op 12 november 1929 lid van de kamer van Volksvertegenwoordiging. Op 9 oktober 1932 werd Florent Beeckx verkozen tot gemeenteraadslid van Temse en op 4 februari 1933 werd hij er benoemd tot 1^e schepen van Openbaar Onderwijs. Op 27 november 1932 werd hij rechtstreeks verkozen tot lid van de Kamer van Volksvertegenwoordiging. In deze periode van drukke politieke activiteit wou Florent afstand doen van zijn werkzaamheden binnen het notariaat van Van de Perre. Dit leek echter moeizaam te verlopen daar Paul Van de Perre, Florent Beeckx nodig had omwille van zijn jarenlange ervaring.

Bij de verkiezingen van 24 mei 1936 werd Florent Beeckx verkozen tot senator. Zowel binnen de Kamer van Volksvertegenwoordiging als in de Senaat betoonde hij zich een zeer bedrijvig politicus. Binnen de senaat zetelde hij in de Commissies van Openbaar Onderwijs, Arbeid en Sociale Voorzorg en Naturalisatie. Over het algemeen vormden de problematiek rond de lagere klassen, de middenstand en de grote gezinnen zijn specifieke aandachtspunten.

Florent Gommarus Beeckx overleed op 18 november 1937 te Temse aan een hartverlamming. In de uitgesproken lijkredes kwamen steevast de woorden, ‘standvastigheid’, ‘zijn idealen

⁸ G.A.T., Personaliamappen, Florent Beeckx, Blaton, P., *Biografie van “Florent Gommarus Beeckx”*.

⁹ Zie inventarisfiche H-I-6, van de familie Van de Perre - Joos

uitvoeren', 'vervullen van de plicht' en de klemtoon op zijn Christelijke levenswijze, die een beduidende rol speelde in de politiek die hij voerde, naar voren.

Inventarisnummer: 78

Naam grafteken: Sloor – Lesseliers

Ontstaansdatum:
Vermoedelijk na het overlijden van Joanna Lesseliers, in 1912.

Type: Praalgraf

Stijl: Eclecticisme waarbij het neoklassieke aspect de bovenhand heeft.

Bouwmeester: Triphon De Smet.

Type begraaving: Grafkelder.

Ligging: Vak C, laan I, nr. 1

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Sloor – Lesseliers Frans

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

M				Verdurmen		
Verdurmen Anna Maria Florimonde Josepha Ghislaine V	26/10/1886, te Sint- Niklaas	16/2/1968, te Temse	Temse in de Kasteelstraa t 142	Weduwe van Frans Emiel Felicien Augustien Clément Sloor	?	- 32 - 31X
Bunneghem Jozef Seraphien M	28/9/1902, te Temse	18/2/1992, te Temse	Temse, Kasteeldreef 14	Echtgenoot van Sloor Adrienne Alice Louise Anna Françoise Ghislaine	22/2/199 2	- 52 - 920018
Sloor Adrienne Alice Louise Anna Françoise Ghislaine V	20/3/1921, te Temse	25/12/2004 , te Temse	Temse, Kasteeldreef 14	Weduwe van Bunneghem Jozef Seraphien	3/1/2005	- 208 - 040128

Laatste bijzetting: Op 3 januari 2005: De inhumatie Van Sloor Adrienne Alice Louise Anna Françoise Ghislaine

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek van een laan tegen een scheidingsmuur. We hebben hier te maken met een praalgraf dat werkelijk monumentaal is en onmiddellijk in het oog springt. Het grafmonument is erg goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 364 cm
Diepte: 468 cm
Hoogte: 377 cm

- De **epigrafie:** Op de arduinen frieszone, boven het marmeren beeldhouwwerk,
in Latijnse letters en verheven:

Fam – Sloor – Lesseliers.

- Het **materiaal:** Het grafmonument: **Arduin**
Beeldhouwwerk: **Carrara marmer: blanc statuaire.**

- Beschrijving :

Hier zien we een werkelijk monumentaal praalgraf. Dit praalgraf is samengesteld uit verschillende elementen: Een vrij hoog podium, een sarcofaag, een omheining en een scherm. Het podium bestaat uit twee etages en hierop rust een sarcofaag op een plint waarvan haar oppervlak naar deze sarcofaag toe helt. De sarcofaag heeft een deksel waarvan de vorm doet denken aan een tentdak. Een Latijns kruisbeeld ligt op dit deksel. De verticale kruisarm bestrijkt de ganse oppervlakte van het deksel en kraagt over dit volume, de horizontale arm niet. Aan het hoofdeinde van het praalgraf staat een monumentaal scherm. Het middenveld is bekleed met een geïntegreerd beeldhouwwerk die in hoogrelief uit een blok carrara marmer werd gehouwen. Het beeldhouwwerk wordt geflankeerd door twee slanke en sobere colonetten. Zij stelt de opwekking van Lazarus voor. In het bijzijn van enkele nieuwsgierigen heft Jezus de rechterhand op en laat hij Lazarus uit de dood ontwaken. Het middendeel wordt geflankeerd door twee zuilen van Dorische inspiratie die het hoofdgestel dragen. De frieszone is ingevuld met een epigrafie en een geprofileerde vlakke kroonlijst sluit dit middenveld af. De twee vierkante pijlers van Dorische inspiratie worden elk bedekt door een vlakke geprofileerde abacus. Deze abacussen dragen elk een vuurbekken zonder eeuwige vlam, die op vier voetjes rust. De twee vuurbekken worden afgezoomd door papaverknoppen en linten. Onder de rand van het vuurbekken ziet men gevleugelde putti. Onder de uitgezuiverde kapitelen die de vierkante pijlers bekronen hangen haakjes met daaraan papaverkransen met afhangende linten. Het hoge podium is op de hoeken versierd met vier robuuste postamenten die elk bovenaan wordt bekroond door een geprofileerde getrapte zone met daarop een diamantkop. Het postament rechts vooraan draagt de signatuur van de bouwmeester: Triphon / De Smet/ Bouwmeester. Tussen deze postamenten zit een lage gesloten balustrade, samen omheinen ze het podium. In het midden van deze balustrade zitten telkens twee kleine paaltjes die worden bekroond door diamantkoppen. Deze omheining is enkel langs de flanken opgetrokken. De omheining wordt vooraan afgesloten door sierlijke langgerekte voluutmotieven die worden bedekt door een acanthusblad.

- Bespreking:

Dit praalgraf is werkelijk monumentaal en vormt een aandachtstrekker van formaat. De familie heeft een grafmonument laten oprichten dat door middel van haar vormgeving uiting geeft aan de status die de overledenen in hun leven hebben bereikt. Binnen dit grafperceel ligt de familie Sloor begraven die behoorde tot de bourgeoisgelederen binnen het maatschappelijke bestel. De opdrachtgever(s) hebben een monumentaal graf laten optrekken die bovenal welstand en een Rooms-katholieke morele overtuiging diende te weerspiegelen. Het beeldhouwwerk stelt een bijbelpassage voor uit het Nieuwe Testament waarbij Jezus, Lazarus uit de dood doet verrijzen. We kunnen dit beeldhouwwerk voorzichtig interpreteren als een metafoor voor het geloof van deze rooms-katholieke familie dat zij op de dag des oordeels uit de dood zullen verrijzen en dat voor hen een eeuwig leven onder God's hoede is weggelegd.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Bedekking met gele korstmossen.

- Het grafmonument vertoont enkele barsten die lijken te zijn opgevuld met een bepaalde materie.

Huidige toestand: Het praalgraf verkeert in een vrij goede staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens³

Deze concessie staat op naam van de familie Sloor – Lesseliers. **Francois Emile Felicien Augustin Clement Sloor** werd op 9 januari 1870 geboren als zoon van Augustinus Maria Joannes Sloor en van Clementina Pauwels.⁴ Hij huwde twee maal, een eerste maal met **Joanna Lesseliers** (1876-1912) en een tweede maal met **Anna Verdurmen** (1886-1958). Frans Sloor was van 19 juni 1916 tot 30 augustus 1925 voorzitter van het Godshuis. Hij overleed op 19 augustus 1935 te Temse als rentenier en grondeigenaar.⁵ Een andere bekende naam binnen de gemeente, die op deze concessie begraven ligt is Jozef Bunneghem. **Jozef Bunneghem** werd op 28 september 1902 in Temse geboren als jongste van de twee kinderen van Domien Bunneghem en Maria Boel. Vader Bunneghem was ondernemer van openbare werken en schrijnwerkersbaas. Jozef Bunneghem stond bekend als briljant student en ging studeren aan de katholieke universiteit van Leuven, waar hij in 1927 zijn diploma als geneesheer behaalde. Aansluitend voltooide hij zijn legerdienst, waarna hij zich ging specialiseren in Straatsburg en Leysin (Zwitserland). In december 1928 begon hij zijn praktijk als huisarts in Temse. Op 12 november 1940 trad hij in het huwelijk met **Adrienne Sloor** (1921-2004). Zij was de dochter van de hierboven vermelde François Sloor en Anna Verdurmen. Het gezin Bunneghem – Sloor kreeg negen kinderen waaronder zeven zonen en twee dochters. Jozef Bunneghem groeide uit tot een uitzonderlijk arts, die zijn taak als een echte roeping zag. Hij was een dokter die steeds klaar stond voor zijn patiënten, dag in dag uit, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat en vaak ook 's nachts en dit het ganse jaar door. Nooit nam hij vakantie of ging hij met zijn gezin op reis. Dit strookte niet met zijn opvatting, die luidde dat een man met zijn beroep steeds ter beschikking diende te staan van de zieken. Personen of gezinnen die het financieel niet zo breed hadden, behandelde hij vaak gratis. Jozef Bunneghem stond bekend als iemand met een stalen geheugen en een zeer gelovige inborst.

Hij verwierf een enorme populariteit omwille van zijn eenvoud en bescheidenheid, zijn afkeer van groot- en drukdoenerij, zijn goed hart en zijn nooit aflatende inzet voor de zieken. Jarenlang was hij de drukst bezochte arts van de gemeente Temse.

Er restten deze man weinig vrije uren, toch was hij nauw verbonden met de plaatselijke turnkring Willen is Kunnen, waarvan hij ere-voorzitter was in de periode na de Tweede Wereldoorlog tot aan zijn overlijden. In 1936 volgde Frans Bunneghem zijn schoonvader op

³ G.A.T.: Personaliamap Sloor

⁴ Zie inventarisfiche nummer 17, Sloor Augustien Marie Joannes.

⁵ Registers van de burgerlijke stand, bevolkingsregisters, Telling 1931-1947, Boek 9, Pg. 1230, François Emile Felicien Augustien Clement Sloor.

als lid van de kerkfabriek van de Onze Lieve Vrouwekerk. In 1972 werd hij er voorzitter en in 1984 ere-voorzitter. Na zich gedurende 54 jaar ten dienste te hebben gesteld van de zieken sloot hij definitief de deuren van zijn praktijk in november 1982. Hij had toen reeds de leeftijd van 80 jaar bereikt. Dokter Bunneghem overleed op 18 februari 1992 in Temse, hij was toen 89 jaar oud. Op zaterdag 22 februari 1992 werd hij onder grote volkstoeloop te grave gedragen, het werd een laatste eerbetoon aan de dokter, die een aparte plaats innam in het Temse van zijn tijd.

Inventarisnummer: 79

Naam grafteken: Boel – De Valck

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk opgericht na het overlijden van Jozef Boel, in 1914.

Type: Praalgraf

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder beeldhouwwerk:

R. Van de Velde

Uitvoerder grafmonument:

Onbekend

Type begraaving: Grafkelder

Ligging: Vak C, laan I, nr. 3

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Boel – De Valck

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 15 april 1914
- Termijn: Eeuwigdurend
- Aantal m²: 12 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 14 april 2014.**

'De grafconcessie op naam van de familie Boel – De Valck p.a. mevrouw Van Damme Jeanne, wonende te 9140 Temse, Cauwerburg 22, ter grootte van 12 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak C-I-3, verleend bij gemeenteraadsbesluiten van 15 april 1914 en 16 december 1922, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 14 april 1964.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 14 april 2014.'²

De concessiehouder: Jeanne Van Damme
Cauwerburg 22
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Valck Maria Philomena De Valck V	16/1/1839, te Sint-Pauwels	16/12/1886, te Gent	Temse	Echtgenote van Jozef Boel	?	- 384 - ?
Boel Jozef M	25/4/1832, te Temse	7/3/1914, te Temse. Hij was toen 81 jaar oud.	Temse - Markt	Weduwnaar van Maria Philomena De Valck	?	- 67 - ?
Boel Bernard Cesar M	7/7/1868, te Temse	14/11/1942, te Temse	Temse in de kasteelstraat	Weduwnaar van Maria Josepha Waayeret	?	- 188 - 148X
Waayeret Maria Josepha V	9/8/1876, te Temse	20/5/1936, te Temse	Temse in de Kasteelstraat	Echtgenote van Bernard César Boel	?	- 63 - ?
Waayeret Stephania Francisca V	23/8/1888, te Temse	10/12/1959, Temse	Temse in de Kasteelstraat nr.62	Weduwe van Bernard César Boel	?	- 177 - 174X

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

Boel Maria Paula Josepha V	16/12/1910 , te Temse	19/12/1910 , te Temse	Temse - Dijk	?	?	- 247 - ?
Boel Roger Gommaru s Leontine César M	20/3/1913, te Temse	24/4/1931, te Temse	Temse in de Kasteelstraa t	Ongehuwd	?	- 67 - ?
Boel Jozef Frans Aloys Augustus M	10/2/1906, te Temse	?, te Antwerpen, Van Eyckplein 5	Antwerpen, Van Eyckplein 5	?	?	- ? - ?

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits een overlijdensdatum ontbreekt.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen als tweede in een laan, tegen een scheidingsmuur naast een ander monumentaal grafmonument (zie inventarisfiche nr. 78: Sloor Lesseliers). Dit grafmonument is werkelijk imposant, bijgevolg maakt haar omvang dit grafmonument heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Monumentaal:

Afmetingen:

Breedte: 310 cm
Diepte: 467 cm
Hoogte: 335 cm

- De **epigrafie:** Op de boog boven het beeldhouwwerk, Latijnse letters, verheven uit de arduinen ondergrond:

Familie Boel – De Valck

Op een marbrieten medaillon, dat links onderaan op de sarcofaag werd bevestigd, in Latijnse letters en verdiept:

Al onze / zorgen, al / onze liefde / hebben / u aan de dood / niet kunnen / ontrukken.

- Het **materiaal:**
- Het merendeel van het grafmonument: **Arduin**.
  - Beeldhouwwerk: **Franse witsteen**, misschien afkomstig uit Euville.
  - Zuilen: **Graniet**: wit met zwarte spikkels
  - Medaillon op de sarcofaag: **Marbriet**
  - Bloemstuk op het kruisbeeld: **Majolica**

- Beschrijving:

Hier zien we een monumentaal praalgraf op een middelhoog arduinen podium. Centraal op het podium zien we een sarcofaag met een hellende dekplaat. De sarcofaag heeft eenvoudige geometrische vormen en wordt in zijn volle lengte en breedte bedekt door een kruisbeeld. Dit armen van dit kruisbeeld lijken te refereren naar een sjerp met franjes. Op de kruising van beide armen ligt een kleiner kruisbeeld met bloemstuk in majolica. Links onderaan op de sarcofaag werd een ovalen marbrieten inscriptieplaat bevestigd. Aan het hoofdeinde van de sarcofaag bemerkt men het Christusmonogram en het alpha & omega teken. Het hoofdeinde van het praalgraf bestaat uit een monumentale stèle die als een scherm werd opgevat. Centraal in dit scherm zit een indrukwekkend beeldhouwwerk vervat, vervaardigd uit Franse witsteen en in hoog- reliëf gebeeldhouwd. De smart van Christus wordt hier gesublimeerd in de voorstelling van de bewening en de Piëta. Een Piëta rouwt samen met de maagd Maria om de dood van Jezus Christus. Pathos en realisme werden met elkaar verweven en spelen een spel met de emotie van de toeschouwer. Het beeldhouwwerk werd rechts bovenaan gesigneerd door R. Van De Velde. Boven dit beeldhouwwerk, in een boog: Familie Boel – De Valck. Dit middendeel wordt aan weerszijden geflankeerd door twee vierkant granieten pijlers met gladde schacht en uitgezuiverd basement, kapitelen ontbreken. De zuilen dragen elk een massief bovenstuk dat aan weerszijden een rozenkrans draagt met afhangende linten. Het geheel wordt omheind door een opengewerkte arduinen omheining die vooraan werd opengelaten. Vooraan sluiten twee voluten geplaatst tegen de voorste paaltjes het perceel gedeeltelijk af. De Arduinen omheining die opengewerkt is naar voren toe, staat voor het onderscheid tussen de wereld van de levenden en de doden. De arduinen omheining wordt aan weerszijden achteraan afgesloten door een massieve vierkante getrapte sokkel met daar bovenop een verjongende kelk die volgestouwd is met rozenblaadjes. De arduinen omheining wordt verder naar voren toe aan weerszijden onderbroken door telkens drie arduinen postamenten met getrapte bovenzone, die een korte fries met rozetjes dragen.

- Bespreking:

Dit grafmonument is dankzij diverse aspecten behoorlijk indrukwekkend. Vooral het beeldhouwwerk beroert de ziel van de toeschouwer en zorgt voor bewonderenswaardige blikken. Zowel de omvang, de locatie en de aard van het grafmonument doen vermoeden dat hier kapitaalkrachtige en vooraanstaande individuen werden begraven. Dit is ook het geval, hier liggen enkele leden van de familie Boel begraven, die aan het hoofd stonden van de Boelwerf. We kunnen dit praalgraf aldus beschouwen als een statussymbool die ten dienste staat van de vereeuwiging van de naam en faam van deze familie.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het grafmonument vertoont enkele kleine barstjes

- Het grafmonument is bedekt met gele korstmossen.

Huidige toestand: Het praalgraf verkeert in een vrij goede staat.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

    Architectuurhistorisch

    Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens

Op deze concessie liggen een paar familieleden van het geslacht Boel begraven, die hun naam verbonden aan de ‘Scheepswerven Jos. Boel & Zonen’.

Jozef Boel werd op 15 april 1832 in Temse geboren als zoon van Bernard Boel (1798-1872, die de Boelwerf oprichtte in het jaar 1829. Het is de industriële Jozef Boel die zijn naam met zaak verbond en voortaan sprak men van ‘Jos. Boel & Zonen. Frans Boel³ betoonde van jongsaf aan veel interesse in de zaak die zijn vader leidde en nam samen met zijn broer César het roer over in 1904.⁴ **César Boel** werd op 7 juli 1868 in Temse geboren als oudste zoon van de acht kinderen uit het gezin van Jozef Boel en **Maria De Valck** (1839-1886). Frans Boel stond bekend als uitstekend zakenman en hij liet samen met zijn broer César, die de technische leiding van het bedrijf op zich nam, het familiebedrijf floreren. César Boel verliet echter het bedrijf in 1933. César Boel huwde twee maal, de eerste maal met **Maria Josepha Waayeret** (1876-1936) en een tweede maal met **Stephania Francisca Waayeret** (1888-1959). Uit zijn eerste huwelijk werden twee kinderen geboren, een dochter **Maria Paula Josepha Boel** (°1910), die kort na de geboorte overleed en **Roger Gommarus Leontine César Boel** (1913-1931). Beide kinderen overleden op jonge leeftijd en ze liggen samen met hun ouders op deze concessie begraven.

---

³ Zie inventarisfiche 21, Boel F.J. - Roobroeck

⁴ Ibidem

Naam grafteken: De Dycker – Joos

Ontstaansdatum: Onbekend

Type: Portiek

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraving: In volle grond

Ligging: Vak C, Laan I, nr. 6

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Dycker - Joos

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 5 januari 1924
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 6,75 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 4 januari 2024.**

‘De grafconcessie op naam van de familie De Dycker – Joos, p.a. mevrouw Van Acker Hilda, wonende te 9140 Temse, Sint-Jorisstraat 82, ter grootte van 6,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak C-I-6, verleend bij gemeenteraadsbesluit

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

van 5 januari 1924, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 4 januari 1974.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 14 januari 2024.²

De concessiehouder: Van Acker Hilde
Sint-Jorisstraat 82
9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Joos Henrica Louisa Maria V	15/4/1879, te Elversele	19/6/1954, te Temse	Temse in de Franklin Rooseveltstraat 63	Echtgenote van Petrus Joannes De Dycker	?	- 80 - ?
De Dycker Petrus Joannes M	16/3/1864, te Temse	5/10/1957, te Temse	Temse in de Franklin Rooseveltstraat 63	Weduwnaar van Maria Henriette Joos	?	- 129 - 111X

Laatste bijzetting: Ergens in oktober 1957: De inhumatie van De Dycker Petrus Joannes.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een rij, tegen een scheidingsmuur. Het monument is heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** Het grafmonument heeft ongeveer dezelfde schaal als deze die haar omringen. Het is een eerder bescheiden grafteken.

Afmetingen:

Breedte: 167 cm
Diepte: 453 cm
Hoogte: 353 cm

- De **epigrafie:** Op een banderol in het frontonveld: in Latijnse letters, verdiept en gedeeltelijk wit geschilderd:

(...) *Der / Familie / De Dycker Joos* (wit geschilderd)

Op de bovenste geleding van de arduinen sokkel in het midden,
gedeeltelijk in Griekse letters en verdiept:

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

+ *DoΩine + / Piaζ / voluntas / (...)*

-
- Het **materiaal**: De stèle: **Arduin**
Christusfiguur: **Porselein**
Zuilen: in **Graniet**: rood met zwarte spikkels

- Beschrijving:

Dit grafperceel bestaat uit een graftuin, die bezaaid is met houtsnippers, met aan het hoofdeinde een portiek. De graftuin wordt omzoomd door een arduinen borduur met daarop 6 paaltjes waarvan er nog drie overeind staan. Oorspronkelijk hingen er tussen de paaltjes ijzeren kettingen die het grafperceel afbakenden. Vooraan werd het grafperceel opengelaten en er staat een arduinen knielbankje centraal op de borduur vooraan. Aan het hoofdeinde van de graftuin staat een portiek. De portiek - structuur zelf bestaat uit een rondboog die aan weerszijden steunt op een eenvoudige vierkante abacus met daaronder een gestileerd Corintisch kapiteel die de gladde granieten zuilschacht bekroont. De zuil eindigt in een arduinen basement die rust op een langgerekte rechthoekige stylobaatvorm. Het portiek rust in zijn geheel op een tweeledige arduinen sokkelzone. De wand van de nis is bekleed met een arduinen kruis waaraan een porseleinen Christusfiguur, met smartelijk gelaat, werd genageld. Enkel de verticale armen van het kruisbeeld monden uit in klaverbladmotieven de horizontale armen hebben gewoon rechte hoeken. Onder het veld met kruisbeeld bevindt zich tussen de twee stylobaten een arduinen veld die een epigrafie draagt. Net daaronder bevindt zich de bovenste geleding van de sokkelzone met de formule R.I.P. Het portiek wordt afgedekt door een puntvormig zadeldak, die bescherming biedt aan de porseleinen Christusfiguur, die aan het kruisbeeld hangt. De onderste randen van het zadeldak wordt bedekt met voluutvormige hoekacroterie. Het veld tussen de driehoekig gelijkste top en de rondboog draagt een banderol die een epigrafie draagt. Het portiek wordt bekroond door een eenvoudige vierkante sokkelzone met daarbovenop een kruisbeeld, die omwille van de cirkelvorm gelijkenissen vertoont met het Keltische kruis. In haar hart draagt dit kruisbeeld een bloem.

Bespreking:

Dit grafmonument is een mooi voorbeeld van een portiek waarin neogotische en neoklassieke stijlkenmerken zich elkaar vinden en zich vermengen tot een eclectisch doch harmonisch geheel. Het fraaie grafmonument vormt een waardig grafteken op de laatste rustplaats van Petrus Johannes De Dycker, een geneesheer, die hier samen met zijn echtgenote begraven ligt.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het graniet is met de jaren verkleurd.
- Het kruisbeeld is bovenaan verweerd.
- De aedicula is bedekt met gele korstmossen.
- De borduur is vooraan gebroken.

Huidige toestand: Behoorlijk goed

- **Vegetatie:** Niet aanwezig, de graftuin bestaat uit aangestampte aarde die bezaaid is met houtsnippers.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch
                  Artistiek

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Petrus Johannes De Dycker werd op 16 maart 1864 in Temse geboren en overleed er op 5 oktober 1957. Hij was gehuwd met **Maria Henriette Joos** (1879-1954) en was beroepshalve geneesheer.³

---

³ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1957, Petrus Johannes De Dycker.

Naam grafteken: D'Hondt – De Parade

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk opgericht na het overlijden van 'De Parade Maria Amelberga', in het jaar 1924.

Type: Obelisk en mini-zerk met kleine stèle

Stijl: Eclecticisme

Steenhouwer: De minizerk en -stèle werden vervaardigd door G. Van Landeghem, Temse.

Type begraafing: In volle grond.

Ligging: Vak C, laan I, nr. 8

Concessiegegevens¹**Bestaande familiegrond op naam van: D'Hondt – De Parade Kamiel**

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 18 oktober 1924
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 6,75 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 17 oktober 2024.**

‘ De grafconcessie op naam van de familie D'Hondt – De Parade Kamiel, p.a. mevrouw Spiessens Christiane, wonende te 1180 Ukkel, Grasmusstraat 27, ter grootte van 6,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak C-I-8, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 18 oktober 1924, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 17 oktober 1974.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 17 oktober 2024.’²

Op 9 november 1982 werd de concessie kosteloos nog eens voor een periode van 50 jaar verlengd. **Hierdoor zal de concessie nu pas komen te vervallen op 9 november 2032.** Ditmaal gebeurde de aanvraag tot verlenging op naam van Spiessens – Van Royen, Kasteelstraat 86, 9140 Temse.

De concessiehouder: Christiane Spiessens
Grasmusstraat 27
1180 Ukkel

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
De Parade Maria Amelberga V	22/1/1865, te Temse ³	2/10/1924, te Temse..	Temse, in de Kasteelstraat	Echtgenote van Kamiel D'hondt	6/10/1924 ⁴	- 146 - ?
D'Hondt Kamiel M	16/10/1866, te Temse	19/8/1952, te Temse	Temse	Weduwnaar van Elisa Seghers en van Maria Amelberga	22/8/1952 ⁵	- 130 - 105X

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Maria Amelberga De Parade

⁴ G.A.T., Rouwbrief Maria Amelberga De Parade

⁵ G.A.T., Rouwbrief Kamiel D'Hondt

				De Parade		
Spiessens Franciscus M	28/6/1901, te Weert	4/11/1982, te Temse	Temse in de kasteelstraat 86	Echtgenoot van Augusta Elisa Van Royen	10/11/1982	- 280 - 177X
Van Royen Augusta Elisa V	9/1/1903, te Temse	13/7/1983, te Temse	Temse in de Hospitaalstraat 37	Weduwe van Franciscus Spiessens	19/7/1983	- 166 - 105X

Laatste bijzetting: Op 19 juli 1983: De inhumatie van Van Royen Augusta Elisa.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Doordat een miniatuur stèle op een later tijdstip in de graftuin werd bijgeplaatst, is enkel de sokkelzone van de obelisk niet zo goed zichtbaar.

- **Schaal:** Vermits dit grafmonument in verhouding is met deze in haar directe omgeving, kan men haar schaal eerder bescheiden noemen.

Afmetingen:

Breedte: 170 cm

Diepte: 450 cm

Hoogte: 290 cm

- De **epigrafie:** Op de sokkelzone van de obelisk: verdiept, in Latijnse letters:

Rustplaats / Der Familie / Kamiel / D'Hondt – De Parade

Op de kleine rechthoekige stèle: In opgelegde aluminium letters en in een Latijns lettertype:

Frans Spiessens / 1901 – 1982 / Augusta Van Royen / 1903 – 1983

- Het **Materiaal:** Obelisk: **Arduin**
Kruisbeeld: **Carrara marmer**
Stèle: **Nieuw arduin**
Postamenten en borduur: **Arduin**

- Beschrijving :

Dit grafmonument bestaat uit twee afzonderlijke typologieën, met name een obeliskvorm en een rechtopstaande miniatuur stèle die aan het hoofdeinde van een graftuin staan. Het kubusvormige voetstuk van de obelisk rust op een lage arduinen plint. De sokkelzone van de obelisk werd vooraan bedacht met twee kleine Latijnse kruisbeelden in superpositie met daaronder een epigrafie. Verschillende smalle stroken markeren de overgang naar de eigenlijke obelisk die de hoogte in priemt. De voorzijde van de obelisk is versierd met een

geprononceerde palmtak in hoogrelief, die van links onder naar rechts boven loopt, doorheen een rouwkrans, die werd samengesteld uit eikenbladeren en onderaan getooid met linten.

De obelisk eindigt met een tentdakvormige bekroning. Onder deze geprononceerde bekroning bemerkt men op de hoeken loof met daartussen diepe groeven. Voor de lage plint, waarop de obelisk rust, strekt zich een lage arduinen grondplaat uit die een smalle plint draagt waarop een onversierde miniatuur stèle staat. Deze miniatuur stèle draagt een epigrafie in aluminium letters. De graftuin wordt afgebakend door een arduinen borduur met daarop achteraan twee arduinen paaltjes die nog overeind staan. Ijzeren haken die aan de paaltjes zijn bevestigd, doen vermoeden dat het grafperceel oorspronkelijk werd afgebakend door een ijzeren ketting. Vooraan rechts op de borduur ziet men een metalen plaatje met de gegevens van de steenhouwer: Van Landeghem Georges / Houtbriel 24 / 2690 Temse / 031/71.02.95

- Bespreking:

Binnen dit grafperceel werden twee types van grafmonumenten opgericht, die samen een disharmonisch geheel vormen. De obelisk en de miniatuur stèle werden dan ook elk op een ander tijdstip in het verleden opgericht, waarbij de kijk op de funeraire architectuur grondig van elkaar verschilde. De monumentale obelisk leunt aan bij een vormgeving die eind de 19e eeuw, begin 20e eeuw populair was en deze staat in fel contrast met de uiterst sobere vormgeving van de miniatuur stèle, waar men een voorkeur voor had in de naoorlogse periode. Het resultaat is een disharmonisch geheel die inboet aan samenhang en uitstraling.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen borduur is op enkele plaatsen gebroken
- De obelisk vertoont op enkele plaatsen kleine barstjes
- De arduinen grondplaat die de miniatuur stèle draagt vertoont achteraan een grote barst
- De epigrafie op de sokkelzone van de obelisk is niet langer goed leesbaar

Huidige staat: Globaal gezien verkeert het grafperceel met haar grafmonumenten in een goede staat.

- **Vegetatie:** De graftuin bestaat uit aangestampte aarde met wat beplanting. Deze graftuin maakt een onverzorgde indruk.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Kamiel D'Hondt werd op 16 oktober 1866 in Temse geboren en overleed er op 19 augustus 1952. Hij huwde twee maal, een eerste maal met Elisa Seghers en een tweede maal met **Maria Amelberga De Parade** (1865-1924). Bij zijn overlijden was hij zonder beroep.⁶

---

⁶ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1952, Kamiel D'Hondt.

Naam grafteken: Lambrechts

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Maria Emma Schuerman, in het jaar 1926.

Type: Stèle

Stijl: Neoklassiek.

Uitvoerder: Onbekend

Type begraafing: In volle grond.

Ligging: Vak C, laan I, nr. 10

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: Lambrechts – Verbeke Ghisleen

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 23 oktober 1926
- Termijn: **Eeuwigdurend**
- Aantal m²: 6,75 m²
- Vervaldatum: ?
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : ?

De concessiehouder: ?

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Schuerman Maria Emma V	In het jaar 1861, te Temse	18/9/1926, te Temse. Zij werd 65 jaar oud.	Temse, in de August Wautersstraat	echtgenote van Leo Lambrechts	?	- 111 - ?
Lambrechts Leo M	In het jaar 1860, te Temse	28/2/1927, te Temse. Hij werd 66 jaar en 7 maanden oud.	Temse in de Kasteelstraat	weduwnaar van Maria Emma Schuerman	?	- 36 - ?
Verbeke Ghisleen Lodewijk Maria M	In het jaar 1862, te Sint Gilles Waas	16/6/1941, te Temse. Hij werd 78 jaar, 6 maanden en 28 dagen oud.	Temse in de kasteelstraat	Echtgenoot van Stephania Marie Christina Lambrechts	?	- 111 - 83X
Lambrechts Stephania Maria Christina V	In het jaar 1868, te Temse	7/3/1948, te Temse. Zij werd 79 jaar en 11 maanden oud.	Temse in de Kasteelstraat 38	Weduwe van Ghisleen Lodewijk Maria Verbeke	?	- 32 - 26X

Laatste bijzetting: Ergens in maart 1948: De inhumatie van Lambrechts Stephania Maria Christina¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Het grafmonument is gelegen in een laan, tegen een scheidingsmuur. Niets belemmert de goede zichtbaarheid van deze stèle.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 159 cm

Diepte: 446 cm

Hoogte: 373 cm

- De **epigrafie:** Op het middenlichaam van de stèle, in Latijnse letters, in een soort blokletters, verdiept in de arduinen ondergrond:

Rustplaats / der familie / Lambrechts / Schuerman

Op de sokkelzone, op een marmeren inscriptieplaat, in Latijnse letters, verdiept en aanvankelijk zwart geschilderd:

Rustplaats van Mr. / Ghisleen Verbeke en zijn echtgenoot M w / Maria Lambrechts / en hun zoon Juliaan Verbeke / R.I.P. .

- Het **materiaal:** Stèle en borduur: **Arduin**
Inscriptieplaat op de sokkelzone: **Carrara marmer**

- Een woordje uitleg over het grafmonument:

Aan het hoofdeinde van een graftuin staat een Neoklassieke stèle net voor een omheiningmuur. De graftuin wordt omzoomd door een arduinen borduur. Centraal vooraan op de borduur staat een knielbankje. De stèle werd opgebouwd in drie geledingen: een sokkelzone, een middenlichaam en een bekroning. De sokkelzone rust op een rechthoekige arduinen plint. De onderste zone van de eigenlijke sokkel loopt trapsgewijs in fijn lijstwerk over op een soort rechthoekig lichaam dat een inscriptieplaat draagt. Daarboven strekt zich een fries uit, die bedekt wordt door overkragend lijstwerk. Deze zone vormt de grens tussen de sokkel en het middenlichaam. Het middenlichaam bestaat uit een rechthoekig arduinen veld dat bekleed wordt met een epigrafie die vermeldt staat tussen vier stervormige siernagels. Twee vrijstaande Ionische zuilen op eenvoudige basementen, flankeren dit middenlichaam en dragen het hoofdgestel. De architraaf en fries zijn blind gelaten. Het frontonveld draagt twee gekruiste palmtakken die met elkaar worden verbonden door een rouwkrans bestaande uit laurierbladeren. De stèle wordt finaal bekroond door een kruisbeeld met een lijkwade die over het kruis hangt. Het fronton wordt op de hoeken versierd met acroterie. Tegen de sokkel ligt een rouwkrans in majolica.

- Bespreking:

We zien hier een fraaie Neoklassieke stèle, die evenwichtig is van opbouw. Zoals in vele andere gevallen binnen deze inventaris vertelt ook dit grafmonument ons niets over de professionele of ideologische achtergrond van de overleden individuen. Ook hier komen we enkel door de aanwezigheid van het kruisbeeld te weten dat hier een Christelijke familie begraven ligt. Net dit in het ongewisse laten van de beschouwer is voor bepaalde mensen net interessant. Het schenkt ons de mogelijkheid even weg te fantaseren en zelf een invulling te geven aan onze vragen en verwachtingen.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Bedekking met gele korstmossen.
- Verkleuring van het grafmonument.
- De borduur is op enkele plaatsen gebroken.
- De epigrafie op het middenlichaam is wat aan vervagen.
- Knielbankje waarbij hoek is afgebroken.

Huidige toestand: De stèle verkeert in behoorlijk goede staat.

- **Vegetatie:** Graftuin die bezaaid is met kiezelstenen.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens

Leo Lambrechts werd in het jaar 1860 in Temse geboren en overleed er op 28 februari 1927. Hij was gehuwd met **Maria Emma Schuerman** (1861-1926) en was beroepshalve brouwer.² **Ghisleen Lodewijk Maria Verbeke** werd in het jaar 1862 in Sint - Gilles Waas geboren en overleed in Temse op 16 juni 1941. Hij was gehuwd met **Stephanie Maria Christina Lambrechts** (1868-1948), bij zijn overlijden was hij zonder beroep.³

---

² Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1927, Leo Lambrechts.

³ Registers van de burgerlijke stand, overlijdensakten, 1941, Ghisleen Lodewijk Maria Verbeke.

Naam grafteken: De Landtsheer – Van de Velde

Ontstaansdatum: Dit grafmonument werd vermoedelijk opgericht na het overlijden van Catharina Rosalia Van de Velde, in het jaar 1931.

Type: Stèle

Stijl (dominantie): Art deco

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak D, Laan VII, nr. 44

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De Landtsheer – Van de Velde Eduard

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 20 februari 1932
- **Termijn:** 50 jaar
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** ?
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd.:** 24 mei 1957 en 16 november 1982.

De concessiehouder: ?

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijk e stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van de Velde Catharina Rosalia V	30/10/1867, te Temse	22/12/1931, te Gent	Temse	echtgenote van Eduardus Eugenius Maria De Landtsheer	?	- 171 - ?
De Landtsheer Eduardus Eugenius Maria M	25/11/1864, te Temse ²	11/5/1945, te Temse.	Temse in de Oeverstraat 17	weduwnaar van Van de Velde Catharina Rosalia	15/5/1945 ³	- 80 - 56X
De Landtsheer Clément Pierre Jean M	25/5/1894, te Temse	4/4/1984, te Oostende	Koksijde, Hugo Verriestlaan 30	Echtgenoot van Yvonne Juliette Clothilde Gosselin	7/4/1984	- ? - 49X
De Landtsheer Oda Joanna Elisa V	27/5/1896, te Temse	27/5/1985, te Temse	Temse op de Wilfordkaai 30	ongehuwd	2/6/1985	- 143 - 92X
De Landtsheer Augusta Clementina V	20/2/1900, te Temse	23/2/1990, te Waasmunster	Waasmunster in de Molenstraat 41	ongehuwd	1/3/1990	- ? - 900026
Gosselin Yvonne Juliette Clothilde V	18/6/1893, te Havre (Frankrijk)	23/10/1993, te Bredene	Bredene in de Duinenstraat 106	Weduwe van Clément Pierre Jean De Landtsheer	20/10/1993	- 0048 - 930129

Laatste bijzetting: op 20 oktober 1993: De Inhumatie van Gosselin Yvonne Juliette Clothilde.

Beschrijving:

² G.A.T., Rouwbrief Edward Eugeen Marie De Landtsheer

³ G.A.T., Rouwbrief Edward Eugeen Marie De Landtsheer

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats maar in het nieuwere gedeelte. Dit grafteken ligt er, indien de stèle niet word overwoekerd door klimopbegroeiing, goed zichtbaar bij.

- **Schaal:** Eerder bescheiden, zoals de meeste grafmonumenten die uit die periode dateren.

Afmetingen:

Breedte: 149 cm

Diepte: 420 cm

Hoogte: 183 cm

- De **epigrafie** : Op de stèle: in Latijnse letters, verdiept in de marbrieten inscriptieplaat en wit geschilderd:

De familie / E. De Landtsheer / Van De Velde / E. De Landtsheer / R. Van De Velde / C. De Landtsheer / O. De Landtsheer / A. De Landtsheer / Y. Gosselin.

Op een betonnen plaat die vooraan in de graftuin ligt, in Latijnse letters, verdiept in de betonnen inscriptieplaat en zwart geschilderd:

*A
VVK / Hier rust / Clemens / De / Landtsheer / Temse 25-5-1894 / Oostende 4-4-1984 /
V
Secretaris / ijzerbedevaart - / comité / 1921-1960.*

- Het **materiaal:** Stèle en borduur: **Arduin**
Inscriptieplaat op de stèle: **Marbriet**
Inscriptieplaat vooraan in de graftuin: **Beton**

- Beschrijving:

Een stele staat aan het hoofdeinde van een met arduinen borduur omzoomde graftuin. De graftuin is bezaaid met kiezels en vooraan ligt er een betonnen plaat waarbij zowel de epigrafie als de vormgeving en invulling refereren naar de Eerste Wereldoorlog en het Ijzerbedevaartcomité. Tijdens de Eerste Wereldoorlog, in 1916, werd een Comité voor Heldenhulde opgericht dat de gevallen Vlaamse soldaten wilde begraven onder betonnen zerkjes naar een ontwerp van Joe English. Deze kunstenaar was een Vlaamse frontsoldaat met Ierse roots, één van de tallozen die het einde van de oorlog niet haalde. In de vorm van een kruis stond erop: AVV-VVK (Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus), boven de 'blauwvoet', de meeuw die het symbool is van de Vlaamse strijd. Dit symbool, dat ontworpen werd door Joe English, vindt men aldus, voorzien van een epigrafie, terug in de graftuin van Clemens de Landtsheer en diens familieleden. Aan het hoofdeinde van de graftuin, op een smalle arduinen plint, staat de stèle. Deze bestaat uit drie geledingen waaronder een langwerpige centraal middenveld met aan weerszijden een lager scherm met bovenaan twee groeven. Met enige verbeelding ziet men in het middenveld een breed Latijns kruisbeeld. Dit kruisbeeld draagt dan op de kruising van beide armen een medaillon met in haar hart een Latijns kruis. Binnen deze interpretatie werd de marbrieten inscriptieplaat bevestigd op de onderste geleding van de verticale kruisarm. De kruisarmen mondden uit in afgeronde

uiteinden. Bijna helemaal achteraan in de graftuin liggen twee herdenkingssouvenirs. Het linkerexemplaar bevat de tekst: *souvenir à mon oncle* en het rechterexemplaar: *à mon beau frère*. Een arduinen knielbankje werd vooraan centraal geplaatst, voor de borduur.

- Bespreking:

Dit grafmonument is een kind van zijn tijd en is vrij sober, conform de funeraire traditie binnen dit tijdsbestek. Daarnaast tracht dit grafmonument de toeschouwer twee zaken duidelijk te maken. Zijnde als eerste aspect, de katholieke geloofsovertuiging van de overledenen aan de hand van het kruisbeeld dat in de stèle vervat zit. Het tweede aspect dat het grafmonument zowel rechtstreeks als onrechtstreeks tracht te vertellen, betreft de betrokkenheid van Clemens de Landtsheer bij het IJzerbedevaartcomité en zijn ideologische achtergrond. Deze aspecten worden aan de toeschouwer duidelijk gemaakt aan de hand van het monumentale symbool, dat vooraan in de graftuin tussen de kiezelstenen ligt.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld: - Wat verkleuring

- Het arduinen bidbankje ziet er verweerd uit.

Huidige toestand: Globaal gezien verkeert het grafmonument in een vrij goede staat.

- **Vegetatie:** klimop die op bepaalde tijdstippen in het jaar het grafmonument overwoekert.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Contextueel belang: Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens⁴

Op deze concessie ligt oud-strijder '1914-1918' en ere - secretaris van het IJzerbedevaartcomité, Clemens De Landtsheer begraven.

Clément Pierre Jean De Landtsheer, Clemens genaamd, werd op 25 mei 1894 in Temse geboren. Hij was de zoon van drukker - uitgever Edward De Landtsheer (1864-1945) en van **Rosalie Van de Velde** (1867-1931). Edward de Landtsheer stamt uit een familie, die reeds voor de 18e eeuw actief was in het kunst- en cultuurleven. Clemens De Landtsheer was voorbestemd om de ouderlijke zaak verder te zetten maar het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog besliste hier anders over. Reeds vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog betoonde Clemens zich een waar cultuurflamingant en zijn belevenissen tijdens de Eerste

---

⁴ G.A.T., Personaliamappen, Clémens de Landtsheer.

Wereldoorlog maakten van hem een steeds meer politiek bewuste Vlaming. Die overgang voltrok zich bij het lezen van de vele frontbrieven, waaruit de achteruitstelling van de gewone Vlaamse soldaat bleek. Het sneuvelen van zijn rechtstreekse neven en beste vrienden Edward en Frans Van Raemdonck, die in elkaars armen aan het front sneuvelden, speelde een wezenlijke rol in de totaal andere wending die zijn leven zou aannemen. Clemens de Landtsheer huwde in april 1920 met de Française **Yvonne Gosselin** (1893-1993), die hij in 1917 had leren kennen toen hij werkzaam was op het Belgisch consulaat te Cherbourg. Kort na het huwelijk vestigde het paar zich te Temse, in de ouderlijke woning in de Oeverstraat. In 1923 verhuisden ze naar de Wilfordkaai waar ze een huis hadden gebouwd. Het paar bleef kinderloos.

Samen met Oscar Dambre lag Clemens aan de basis van de zowaar mythische verering voor de gebroeders Van Raemdonck. Als secretaris van het 'Van Raemdonck – Huldecomité' werd Clemens in 1921 gevraagd het secretariaat te leiden van de Tweede IJzerbedevaart, die werd opgedragen aan de gebroeders Van Raemdonck. Clemens werd vanaf 1927 voltijds secretaris van het IJzerbedevaartcomité en hij bleef dit ambt uitvoeren tot in het jaar 1960. Als administratieve en organisatorische schakel en propagandist had hij een belangrijk aandeel in de vlucht die de bedevaarten namen maar ook in de bouw van de twee IJzertorens. In 1929 richtte hij zijn eigen filmmaatschappij 'Flandria Film' op. In 1935 verliet Clemens de gemeente Temse op aandringen van voorzitter Dr. Frans Daels, die van oordeel was dat de secretaris van het IJzerbedevaartcomité vlakbij de plaats van het gebeuren moest wonen en niet zo'n 130 km daarvandaan. Clémens besliste daarop zich in Diksmuide te vestigen, drie jaar zou hij verhuizen naar Kaaskerke. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij er aanvankelijk schepen en daarna werd hij benoemd tot Burgemeester van Kaaskerke. Na afloop van de oorlog, op 3 oktober 1944, werd hij geïnterneerd en dit onder andere op grond van het uitoefenen van het burgemeestersambt tijdens de oorlogsjaren. Op 26 november 1946 werd hij veroordeeld tot een opsluiting van tien jaar. Hij ging in beroep en sleepte een mildere straf uit de brand, dit maal werd het zeven jaar. Clemens verloor in die benarde periode zijn politieke en burgerlijke rechten. Op 1948 kwam Clemens voortijdig vrij en hervatte hij met even grote inzet zijn werk op het IJzerbedevaartsecretariaat. Op 1 september 1960 ging hij met pensioen en hij vestigde zich opnieuw in Oostduinkerke. Via huidig burgemeester Luc De Ryck kwam Clemens vanaf 1980 opnieuw in contact met zijn geboortedorp Temse, wat leidde tot talrijke schenkingen waaronder zijn historisch - archief en een aantal kunstwerken.

Clemens De Landtsheer overleed op 4 april 1984 in Oostende in het Sint-Jozefziekenhuis waarop hij bij zijn familie in Temse werd begraven.

Oda de Landtsheer, de jongere zus van Clemens zag op 27 mei 1896 het levenslicht. Zij had in de Oeverstraat in Temse een winkel waar ze papierwaren, drukwerk en schoolgerief verkocht. Dat huis was ook de zetel van het weekblad 'De schelde' dat in 1881 voor het eerst door haar grootvader en later onder leiding van haar vader tot in 1940 zou worden uitgegeven. Oda heeft samen met haar zus **Augusta** (1900-1990), die een letterzetster was, een belangrijk aandeel gehad bij de uitgave van 'De Schelde', een toonaangevend weekblad in het Waasland. Oda was net als haar oudere broer, Clémens, een diepgelovig Christen die een sterke band had met het Vlaamse Volk. In alle stilte en op de achtergrond heeft Oda een beduidend aandeel gehad in de inrichting van de IJzerbedevaarten en de bouw van de IJzertoren. Oda overleed op haar verjaardag, op 25 mei 1985, in Temse. Met het overlijden van Oda, verdween uit Temse één van de laatste leden van de voornamen familie 'De Landtsheeren'. Deze familie heeft onder velerlei vormen het culturele leven van deze Scheldegemeente gedurende lange tijd uitgedragen, geleid of gesteund. Een voorbeeld dat een leidraad kon betekenen voor de daarop volgende generaties.

Naam grafteken: Hebbinckhuys

Ontstaansdatum: Vermoedelijk na het overlijden van Louise Deput, in 1930.

Type: Zerk met stèle

Stijl (dominantie): Art deco

Steenhouwer: G. Van Landeghem, Temse.

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak D, Laan VII, nr. 71

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De familie Hebbinckhuys G.

- Begindatum beslissing G.R. dd.: 1 maart 1930
- Termijn: **25 jaar**
- Aantal m²: 6,75 m²
- Vervaldatum:
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd. : 8/2/1955 ; 15/4/1980 ; 3/10/2005.

De concessiehouder: Hebbinckhuys Lucienne
Akkerstraat 60

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

9140 Temse

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Van Deput Louise V	In het jaar 1852, te Heverlee. Zij was toen 77 jaar, 3 maanden en 2 dagen oud.	3/1/1930, te Temse	Temse	Weduwe van De Wit Pieter	?	- 4 - ?
Hebbinckhuys Georgius Dominicus Maria M	19/7/1896, te Sint-Niklaas	21/10/1957, te Temse	Temse in de August Wautersstraat 34	Echtgenoot van De Wit Irma Jeanne Maria Theresia	?	- 135 - 116X
Hebbinckhuys Didier Jules Hélène Irma M	24/12/1937, te Temse	8/5/1987, te Antwerpen	Anwerpen in de August Vermeylenlaan 7	Echtgenoot van Irène Frans Marie Jeanne Verstraeten	16/5/1987	- ? - 54X
De Wit Irma Jeanne Maria Thérèse V	9/6/1902, te Heverlee	20/4/1999, te Temse	Temse in de Gasthuistraat 5	Weduwe van Hebbinckhuys Georges dominicus Maria	24/4/1999	- 104 - 990070

Laatste bijzetting: Op 24 april 1999: De inhumatie De Wit Irma Jeanne Maria Thérèse.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in een laan, tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats, in een meer recent aangelegd gedeelte van de begraafplaats.. Het monument is heel goed zichtbaar.

- **Schaal:** De grafkapel van de familie Janssens de Varebeke (zie inventarisfiche nr. 46) bevindt zich net achter deze muur. Wanneer je deze beide grafmonumenten met elkaar vergelijkt dan is dit grafmonument van de familie Hebbinckhuys zonder de minste twijfel erg bescheiden, net zoals de meeste grafmonumenten die uit die periode dateren.

Afmetingen:

Breedte: 160 cm

Diepte: 407 cm

Hoogte: 197 cm

- De **epigrafie:** Op de inscriptieplaat centraal geplaatst op de stèle: in Latijnse letters, in goudkleurige aluminium letterelementen die werden opgelegd:

Georges / Hebbinckhuys / 1896-1957 / en echtgenote / Irma Dewit / 1902 1999 / L. Dewit - / Vandeput / 1852-1930.

Op de zerk, in Latijnse letters door middel van bronskleurige aluminium letterelementen die werden opgelegd:

Didier Hebbinckhuys / 1937-1987 / echtgenoot van / Ilene Verstraeten.

- Het **materiaal**: De zerk en stèle: **Arduin**
Inscriptieplaat en kruisbeeld op de zerk: **Graniet**
Letters: **Aluminium**

- Beschrijving:

Op een verhoogde arduinen zerk ligt een deksteen, die vooraan in verschillende niveaus is afgerond en waarvan het achterste deel bedekt wordt door nog een deksteen. Zo lijkt het althans bij vooraanzicht. Zijzicht toont ons een schuinoplopende deksteen waarvan het voorste deel over een hoogte van enkele centimeters is weggelaten en werd afgesneden van de rest van de deksteen. Het voorste deel van de deksteen draagt een epigrafie. Het achterste en hogere deel van de deksteen draagt een granieten Latijns kruisbeeld. Dit veld wordt aan weerszijden afgesloten door een arduinen boord. De dekplaat wordt helemaal vooraan geflankeerd door twee rechtopstaande vierkante arduinen fragmenten. Het linkse vierkant draagt een grof gebeiteld gestileerd Grieks kruisbeeld en het rechtse vierkant draagt een medaillon met daarin een motief dat niet goed zichtbaar is. Aan het hoofdeinde van deze zerk met deksteen rust een rechtopstaande plaat op een rechthoekige sokkelzone. Vier dunne arduinen banden omkaderen het middenlichaam van deze rechtopstaande plaat. Dit middenlichaam wordt bekleed met een inscriptieplaat. Op de bovenste arduinen band rust een bekroning met een driehoekige top. Twee rechtopstaande arduinen balken flankeren dit middenlichaam. De rechterhoek van de opgehoogde zerk draagt de signatuur van de steenhouwer: G. Van Landegehem / Temse.

- Bespreking:

Dit grafmonument werd gegoten in een meer hedendaagse vormgeving. Diverse geometrische vormen, als een driehoek (de bekroning van de rechtopstaande stèle), vierkanten, rechthoeken en cirkelvormen (medaillon links vooraan) worden samengebracht en versmelten met elkaar binnen dit concept. Daarnaast worden ook afgeronde en rechte vormen harmonieus samengebracht. Deze aspecten leiden tot een stijlvol doch sober geheel. Dit grafmonument draagt geen enkel aspect in zich dat lijkt te verwijzen naar de militaire, politieke of medische achtergrond van Georges Hebbinckhuys. Het enige wat de toeschouwer uit dit grafmonument kan afleiden is de Christelijke achtergrond van deze familie.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Bepaalde delen van dit arduinen grafmonument zijn wat verweerd.

Huidige toestand: Vrij goed.

- **Vegetatie:** Niet aanwezig.

- **Selectie & Evaluatiecriteria:**

Waarden: Historisch

Contextueel belang: Immaterieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens²

Op deze concessie ligt oorlogsvrijwilliger '1914-1918', apotheker en oud-burgemeester van Temse, Georges Hebbinckhuys begraven.

Georges Hebbinckhuys, werd op 19 juli 1896 in Sint-Niklaas geboren als oudste van de zeven kinderen van Alfons Hebbinckhuys, voormalig senator, en Sofie Van Mele.

Georges Hebbinckhuys studeerde Latijn-Grieks (poësis) aan het college, maar onderbrak in zijn vijfde jaar zijn studie om zich aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, op 4 augustus 1914, aan te melden als oorlogsvrijwilliger. Hij voltooide zijn retorica aan het front (1918) en hij startte net vóór het eindoffensief zijn opleiding aan de officiersschool van Gaillon. Eind januari 1919 schreef hij zich bij de Compagnie Universitaire de Louvain, waar hij in 1922 zijn diploma als apotheker behaalde. Daarop vestigde hij zich in Temse in het ouderlijke huis in de August Wautersstraat. Op latere leeftijd werd hij benoemd tot voorzitter van het Verbond van Landsapothekers, binnen de afdeling Oost-Vlaanderen

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Georges Hebbinckhuys mobilisatie-overste van het Rode Kruis. In de nacht van 5 op 6 augustus 1943 werd hij samen met nog 16 anderen Temsenaren op een totaal van 103 gijzelaars binnen het arrondissement Sint-Niklaas-Dendermonde, door de bezettende overheid opgepakt en gedeporteerd naar Watten-Saint-Omer in Frankrijk, waar zij gedurende twee manden werden vastgehouden.

Georges Hebbinckhuys was burgemeester van de gemeente Temse tussen 1947 tot 1952. Hij overleed te Temse op 21 oktober 1957, hij was toen 61 jaar oud.

Uit erkentelijkheid werd hij met tal van titels en eretekens bekleed. Hij was gehuwd met **Irma De Wit** (1902-1999) en samen kregen ze vier kinderen.

Louise Van Deput (1852-1930) was vermoedelijk de moeder van Irma De Wit, die gehuwd was met Georges Hebbinckhuys. **Didier Hebbinckhuys** (1937-1987) was wellicht de zoon van Georges Hebbinckhuys en Irma De Wit.

---

² G.A.T., *Georges Hebbinckhuys, "Vrijwilliger 1914-1918"*, Gemeentemuseum van Temse, Jaarboek 2004, Pg. 10-11.

Naam grafteken: Poppe – Vermeirssen

Ontstaansdatum: Deze concessie werd aangekocht in het jaar 1926. De ontstaansdatum van het eigenlijke grafmonument is onbekend.

Type: Kalvarieberg met kruisbeeld.

Stijl: Eclecticisme

Uitvoerder: Onbekend

Type begraaving: In volle grond

Ligging: Vak B, laan I, nr. 20

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: de familie Poppe – Vermeirssen Jules

- **Begindatum beslissing G.R. dd.:** 9 januari 1926
- **Termijn:** Eeuwigdurend
- **Aantal m²:** 6,75 m²
- **Vervaldatum:** De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- **Hernieuwing: beslissing s.c. dd:** Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 8 januari 2026.**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

‘ De grafconcessie op naam van de familie Poppe – Vermeirssen Jules, p.a. de heer Van Hoeylandt Bernard, wonende te 2020 Antwerpen, Volhardingsstraat 74, ter grootte van 6,75 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak B-I-20, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 9 januari 1926, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 8 januari 1976.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 8 januari 2026.’²

De concessiehouder: Bernard Juliaan Van Hoeylandt
Volhardingsstraat 74
2020 Antwerpen

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Poppe Julianus M	28/1/1850 te Elversele ³	3/5/1928, te Temse.	Temse op de Cauwerburg	Weduwnaar van Leonia Octavia Vermeirssen, echtgenoot van Maria Mathilde Vermeirssen.	7 mei 1928 ⁴	- 64 - ?
Vermeirssen Maria Mathilde V	26/1/1852 te Temse ⁵	18/12/1940, te Temse. Zij was toen 88 jaar en 10 maanden oud.	Temse	Weduwe van Juliaan Poppe	21 december 1940 ⁶	- 207 - 149X
Van Hoeylandt Karel Frans M	18/5/1872, te Temse	18/3/1960, te Temse	Temse, op de Wilfordkaai 8	Echtgenote van Maria Josephina Poppe	22/3/1960	- 58 - 61X
Poppe Maria Josephina V	14/5/1884, te Temse	17/10/1969, te Temse	Temse, op de Wilfordkaai 8	Weduwe van Karel Frans Van Hoeylandt	21/10/1969	- 106 - 129X

Laatste bijzetting: Op 21 oktober 1969: De inhumatie van Poppe Maria Josephina.

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Juliaan Poppe

⁴ G.A.T., Rouwbrief Juliaan Poppe

⁵ G.A.T., Rouwbrief Mathilde Vermeirssen.

⁶ G.A.T., Rouwbrief Mathilde Vermeirssen

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen in het midden van een laan, tegen een scheidingsmuur. Het grafmonument beslaat een smal perceel. Er is voldoende ruimte gelaten tussen de opeenvolgende grafpercelen. Het grafmonument is goed zichtbaar.

- **Schaal:** Eerder bescheiden:

Afmetingen:

Breedte: 176 cm

Diepte: 430 cm

Hoogte: 228 cm

- De **epigrafie:** Op de arduinen inscriptieplaat, op de rotsformatie van de kalvarieberg, in Latijnse letters en verdiept:

Rustplaats / der familie / Poppe – Vermeirssen / en van Hoeylandt – Poppe.

- Het **materiaal:** Kalvarieberg, borduur en knielbankje: **Arduin**
Rouwkrans met ineengestregelde handen: **Carrara marmer.**

Beschrijving:

Dit grafmonument staat aan het hoofdeinde van een graftuin die wordt omzoomd door een arduinen borduur. Centraal vooraan, recht tegenover de kalvarieberg, rust een eenvoudig arduinen knielbankje op de borduur. De gestileerde rotsformatie bestaat uit twee geledingen. Het lichaam van de bovenste geleding is bekleed met een arduinen inscriptieplaat. De bovenrand van de inscriptieplaat heeft een sierlijke lijnvoering en hierboven bemerk je een versiering die is uitgewerkt in gestileerde vormtaal. Op de top van de rotsformatie priemt een Latijns kruisbeeld de hoogte in. Een eenvoudig kruisbeeld lijkt geplaatst tegen een rotsachtige ondergrond die de contouren van dit kruisbeeld herhaalt. Onderaan het kruisbeeld klimmen gestileerde klimopbladeren omhoog. Tegen de sokkel ligt een wit marmeren krans met daarin twee verstrengelde handen met ring rondom de rechteringvinger.

Bespreking:

Dit grafmonument is een vrij gestileerde benadering van het type dat symbool staat voor de bijbelse passage van de kruisiging op Golgotha. In tegenstelling tot vroegere exemplaren is de rotsformatie hier niet ruw gehouwen maar eerder gestileerd. Meestal rust een rustiek kruisbeeld op de heuvel, hier opteerde men echter voor een originele behandeling van het Latijnse kruisbeeld. Deze originele behandeling van het type neemt niet weg dat het grafmonument in hoofdzaak soberheid en bescheidenheid uitstraalt. De keuze voor dit type suggereert een Christelijke geloofsovertuiging van de overledenen maar daar stopt het verhaal. Geen enkel aspect refereert naar het politieke gedachtegoed van de overtuigde socialist die Karel Van Hoeylandt was.

Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- De arduinen borduur is op enkele plaatsen gebroken.
- Het arduinen grafmonument is verweerd.
- Het arduinen knielbankje staat scheef.

Huidige toestand: Het grafmonument verkeert in een behoorlijk goede staat.

- **Vegetatie:** De graftuin is vrijwel volledig ingevuld met Ericaplantjes.

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Historisch

Architectuurhistorisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Bovenlokaal belang

Biografische gegevens

Op deze concessie ligt een belangrijk socialistisch politicus, Karel van Hoeylandt, begraven.

Karel van Hoeylandt werd op 18 mei 1872 geboren in een Christelijk gezin als zoon van kuiper Bernard Van Hoeylandt en van Theresia Van Kerckhoven. Ondanks het feit dat Karel's vader samen met diens broer een kuipersbedrijf uitbaatte, in een voor die tijd middelgroot bedrijf, was Karel voorbestemd om bakker te worden. Als zestienjarige was hij werkzaam als bakkersgast in Jette, waar hij de uitbuiting aan den lijve ondervond net zoals vele lotgenoten in de fabrieken. Zijn talrijke deelnames aan de volksvergaderingen in de kroegen en het lezen van specifieke lectuur maakten van Karel van Hoeylandt een socialist. Tijdens die volksvergaderingen kwam hij in contact met het gedachtegoed van de Eerste Internationale (Londen, 1864) die hem in belangrijke mate beïnvloedden. Karel was werkzaam als zelfstandige bakker toen hij samen met Isidoor De Bruyne, Leon Bauwelinckx en Jan Van Lombergen in 1894 de socialistische partij in Temse oprichtte. Hij was ook medestichter van de socialistische partij binnen het arrondissement Sint-Niklaas. Deze aspecten maakten hem tot een wegbereider van het socialisme in Temse en het Waasland. Karel Van Hoeylandt huwde in 1914 met **Marie Josephina Poppe** (1884-1969), die een rechtstreekse nicht was van Priester Poppe.⁷ Maria Josephina Poppe was medestichtster van de Sociale Vrouwenbond.⁸

Karel Van Hoeylandt was tussen 1919 en 1946 volksvertegenwoordiger in het parlement, tussen 1921 en 1947 was hij gemeenteraadslid in Temse en vanaf de bevrijding in september 1944 tot eind 1946 was hij er diensdoend schepen.

Karel Van Hoeylandt overleed op 18 maart 1960, hij was toen 87 jaar oud. Hij werd door het gemeenteraadsbestuur en 'Toerisme Temse' uitgeroepen tot Temsenaar van de 20^e eeuw op het gebied van politiek.⁹ **Poppe Juliaan** (+1928) is vermoedelijke de vader van Maria Josephina Poppe. Hij was gediplomeerd in de natuur - en landbouwwetenschappen en

⁷ Zie inventarisfiche nr. 41, Desideer Poppe.

⁸ G.A.T., Bidprent Maria Josephina Poppe.

⁹ G.A.T., Personaliamappen, Karel Van Hoeylandt.

beoefende tijdens zijn leven het beroep van onderwijzer. Daarnaast was hij voorzitter van het plaatselijke Willemsfonds.¹⁰

---

¹⁰ G.A.T., Bidprent Juliaan Poppe.

Naam grafteken: Brys – Van Bergen

Ontstaansdatum:

Vermoedelijk na het overlijden van Brys Achiel Benedikt Florent, in 1911

Type: Praalgraf

Stijl: Neogotiek

Uitvoerder:

Onbekend

Type begraaving: Grafkelder

Ligging: Vak B, laan I, nr. 29

Concessiegegevens¹

Bestaande familiegrond op naam van: De familie Brys – Van Bergen

- **Begindatum beslissing G.R. dd.: 27 december 1911**
- **Termijn: Eeuwigdurend**

¹ Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse.

- Aantal m²: 22,50 m²
- Vervaldatum: De omzetting van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie gebeurde op 16 juni 1992.
- Hernieuwing: beslissing s.c. dd: Sinds de omzetting werd de concessie één maal hernieuwd waarbij **de concessie nu zal vervallen op 26 december 2011**.

‘ De grafconcessie op naam van de familie Brys – Van Bergen, p.a. mevrouw Brys Christiane, wonende te 1090 Jette (Brussel), Duysburghstraat 34-B13, ter grootte van 22,50 m², gelegen op het oud kerkhof van de voormalige gemeente Temse, Vak B-I-20, verleend bij gemeenteraadsbesluit van 27 december 1911, om te zetten van een eeuwigdurende naar een tijdelijke concessie, geldig tot en met 26 december 1961.

- Deze concessie werd voor een eerste maal hernieuwd, geldig tot en met 26 december 2011.²

De concessiehouder: Brys Christiana
Duysburghstraat 34-B13
1090 Jette

Gegevens over begravenen:

naam	Geboren	Overleden	Wonende te	Burgerlijke stand	Begraven	- Akte nr. - Kist nr.
Brys Achiel Benedikt Florent M	17/10/1851, te Bornem	10/3/1911, te Temse.	Temse, in de Akkerstraat	Echtgenoot van Maria Clara Mathildis Van Bergen	15/3/1911 ³	- 60 - ?
Van Bergen Maria Clara Mathilde V	In het jaar 1849 te Aarschot	19/9/1927 te Temse. Zij was toen 78 jaar oud.	Temse, in de Akkerstraat	Weduwe van Brys Achiel Benedikt Florent	?	- 127 - ?
Brys Jozef Maria Gustaaf Cornelius M	?, te Temse	18/1/1885, te Temse. Hij was toen 7 maanden oud.	Temse in de kasteelstraat	Ongehuwde zoon van Brys Achiel Benedikt Florent en Van Bergen Maria Clara Mathilde	?	- 11 - ?
Brys Arthur	?, te Teme	22/2/1894, te Temse. Hij	Temse in de Akkerstraat	Ongehuwde zoon van	?	- 61 - ?

² Begraafplaatsbeheer van de burgerlijke stand van de gemeente Temse, uittreksel uit het notulenboek van het college van Burgemeester en Schepenen, zitting van 16 juni 1992

³ G.A.T., Rouwbrief Achille Benoit Florent Brys.

Inventarisnummer: 86

Benedikt Jozef Cornelius M		was toen 17 jaar oud.		Brys Achiel Benedikt Florent en Van Bergen Maria Clara Mathilde		
Brys Simonne Marie Christiane Anna Marcel V	22/2/1931, te Temse	1/10/1931, te Temse	Temse, in de Akkerstraat	Ongehuwde dochter van Brys Achiel Benedikt Florent en Van Bergen Maria Clara Mathilde	?	- 137 - ?
Brys Jacques Maria Christiane Theodore Ada Corneille M	2/2/1934, te Temse	4/2/1951, te Temse	Temse, in de Franklin Rooseveltstraat 62.	Ongehuwde zoon van Brys Achiel Benedikt Florent en Van Bergen Maria Clara Mathilde	8/2/1951	- 33 - 510029
De Coninck Van Noyen Lea Helena Josephina Maria V	1/10/1899, te Aalst	16/11/1962, te Temse	Temse, in de Akkerstraat 62	Echtgenote van Brys Hendrik Jules Maria Jozef Cornelius	20/11/1962	- 124 - 134X
Brys Hendrik Jules Maria Jozef Cornelius M	27/10/1891, te Temse	8/6/1974, te Temse	Temse, in de Akkerstraat 62	Weduwnaar van De Coninck Van Noyen Lea Helena Josephina Maria	12/6/1974	- 61 - 84X
Brys Alice Florence Maria Josepha Cornelie V	31/12/1879, te Temse	13/2/1967, te Hoogstraten	Hoogstraten	ongehuwd	16/2/1967	- ? - 31X
Brys Gabriëla	?, te Temse	20/1/1891, te Temse. Zij	Temse, in de Akkerstraat	ongehuwd	?	- 14 - ?

Maria Jozef Cornelia V		was toen 1 jaar oud.				
Brys Paula Zenoïde Maria Cornelia V	? , te Temse	15/1/1897, te Temse. Zij was toen 11 jaar oud.	Temse, in de Akkerstraat	Ongehuwde dochter van Brys Achiël Benedikt Florent en Van Bergen Maria Clara Mathilde	?	- 12 - ?
Brys Jozef Alfred Maria Cornelius M	7/5/1888, te Temse	30/1/1952, te Berchem	Berchem	Echtgenoot van Schicks Anna Maria Josepha	4/2/1952	- ? - 520014
Schicks Anna Maria Josepha V	4/8/1889, te Antwerpen	4/2/1962, te Antwerpen	Antwerpen	Weduwe van Brys Jozef Alfred Maria Cornelius	8/2/1962	- ? - 620023
Brys Margareta V	?	?	?	?	?	- ? - ?
Brys Anna V	?	?	?	?	?	- ? - ?
De Mondt Renaat Joannes M	18/7/1939, te Hove	15/11/1990, te Mechelen	Temse, in de Akkerstraat 62	Echtgenoot van Brys Jeannine Maria Christiane Werner Corneille	20/11/1990	- ? - 900140

Laatste bijzetting: Onbekend, vermits enkele overlijdensdata ontbreken.

Beschrijving:

- **Contextuele gegevens:** Dit grafmonument is gelegen op de hoek van een laan tegen een scheidingsmuur. In tegenstelling tot de grafmonumenten links van haar, is dit praalgraf zeer monumentaal wat haar in het oog doet springen en haar bijgevolg heel goed zichtbaar maakt.

Aan de andere zijde van het gangpad zet deze monumentaliteit zich voort, zie inventarisfiches nr.78 (fam. Sloor – Lesseliers) / nr. 79 (fam. Boel - de Valck).

- **Schaal:** Monumentaal

Afmetingen:

Breedte: 515 cm

Diepte: 470 cm

Hoogte: 609 cm

- De **epigrafie:** Op een banderol, boven de lancetnis van het portiek,
in Gotische letters en verheven uit de arduinen
ondergrond:

Bovenaan: *Rustplaats*, links onder: *Der familie*, rechts onder: *Brys – Van Bergen*.

Vooraan op de sarcofaag, in Gotische letters en verheven:

R.I.P.

- Het **materiaal:** Het gehele grafmonument: **Arduin**
Christusfiguur: **Carrara marmer**
2 zuilen: **Graniet: rood met zwarte spikkels**
Staven in de omheining: **Brons**

- **Beschrijving:**

Hier zien we een monumentaal praalgraf dat twee verschillende types in haar vormgeving betreft, met name een sarcofaag en een portiek. Een laag arduinen podium draagt een lage plint met bovenaan een schuin hellend vlak waarop een sarcofaag rust. Deze sarcofaag is rijk qua uitvoering. Het middenlichaam van de sarcofaag wordt bedekt door een hellend deksel die de vorm heeft van een zadeldak. Op dit deksel rust een Latijns kruisbeeld waarvan de armen de volle lengte en breedte van de sarcofaag bestrijken. De voorzijde van deze sarcofaag draagt een gevleugelde zandloper, waarvan de vleugels toebehoren aan een vleermuis. Onderaan deze zandloper bevindt zich een rechthoekig casement met daarin de formule R.I.P., in een Gotisch lettertype. De hoeken van de sarcofaag zijn versierd met cilindervormen, die vooraan links en rechts in een medaillon respectievelijk de letters alpha en omega bevatten. Aan het hoofdeinde van het podium priemt een Neogotische portiek de hoogte in. Het portiek is uitgevoerd in een arduin en haar structuur bestaat uit een geprofileerde lancetboog die steunt op twee korte granieten zuiltjes met gladde schacht die bekroond worden door arduinen Corintische kapitelen. Deze zuilen steunen op kleine arduinen sokkelzones die rusten op een schuin afhellend vlakken. Daaronder bevinden zich casementen die rozetten in haar omtrek dragen. Deze zone leunt op massieve rechthoekige pijlers die samen het haar middenstuk, het hoofdeinde vormt voor de sarcofaag en tegelijk sokkelzone vormt van het portiek.

De wand van de nis van het portiek is bekleed met een kruisbeeld waaraan Christus, met neerwaarts gericht gelaat, is genageld. De armen van het kruisbeeld monden uit in gotische driepassen die ingevuld zijn met florale motieven. Op het punt waar beide kruisarmen elkaar kruisen bevindt zich een driepas. Rond het kruisbeeld is een stralende zon afgebeeld. De portiek wordt afgedekt door een puntvormig zadeldak dat bescherming biedt aan de

porseleinen Christusfiguur die aan het kruisbeeld hangt. Het veld tussen de puntvormige dakbekroning en de lancetboog wordt bekleed door een banderol die een inscriptie draagt. Het zadeldak wordt bekroond door een fijn uitgevoerde sokkelzone die de basis vormt voor een kruisbeeld. Omwille van haar vormgeving, namelijk de cirkelvorm rond haar armen, vertoont ze gelijkenissen met het Keltische kruisbeeld. De armen van het kruisbeeld eindigen op de vorm van een gestileerde lelie en op het punt waar beide armen elkaar kruisen vindt men een vierpas. Het portiek wordt aan weerszijden geflankeerd door een middelhoog scherm met een borstwering bovenaan. Het podium wordt afgesloten door acht paaltjes die bekroond worden door miniatuur koepelgewelfjes. Deze postamenten zijn versierd met medaillons die in hun hart een vierpas dragen. Deze postamenten worden met elkaar verbonden door bronzen staven die in het midden een knoop bevatten. De staven worden met decoratieve schakels aan de postamenten bevestigd. Deze omheining kan men gaan interpreteren als een grens tussen het rijk der levenden en doden maar tegelijk kan men haar beschouwen als een vorm van bescherming van wat zich binnen het grafperceel bevindt.

- Bespreking:

Men heeft hier onmiskenbaar te maken met een grafmonument dat heel rijk is qua uitvoering en decoratie. Men heeft kosten noch moeite gespaard om een grafmonument te concipiëren dat gelijkwaardig is aan de status van de overleden familie. De familie Brys had enkele succesvolle industriëlen in haar gelederen en dit succes diende te worden vertaald in een monumentale vormgeving om de buitenwereld hieraan te herinneren.

- Bewaringstoestand:

Schadebeeld:

- Het arduinen podium vertoont op enkele plaatsen wat barsten en onregelmatigheden.
- Het kruis dat het portiek bekroont is wat verweerd
- De bronzen staven zien helemaal groen
- Hier en daar groeit er wat onkruid op het grafmonument.

Huidige staat: Men kan stellen dat de sarcofaag en het portiek in een goede staat verkeren en globaal gezien kan men zeggen dat het grafmonument tot vandaag de tand des tijds goed heeft doorstaan.

- Vegetatie: Niet aanwezig

- Selectie & Evaluatiecriteria:

Waarden: Architectuurhistorisch

Artistiek

Historisch

Contextueel belang: Materieel

Belang: Lokaal belang

Biografische gegevens:⁴

---

⁴ G.A.T., Personaliamappen, Brys Achiel.

Op deze concessie liggen de zoon, Benedikt Brys en enkele familieleden van de medestichter van de Vlasspinnerij 'N.V. Dacca', voorheen 'Ancien Etabl. Andries & Brys'⁵ begraven.

In 1852 stichtten Dionysius Andries en zijn schoonbroer Benedikt Brys, beiden afkomstig uit Weert en wonende te Bornem, een vlasspinnerij in Temse. Zoals reeds vermeld in inventarisfiche nr. 38 was deze vlasspinnerij een familiebedrijf en waren het de kinderen van de stichters die de uitbating verder zetten, namelijk Alfred Andries (1864-1923) en **Achiel Brys**.

Achiel Brys werd op 17 oktober 1851 geboren te Bornem als zoon van Benedikt Brys (°1826) en Joanna Florentina Andries die de zus was van Dionysius Andries. Achiel Brys kwam op 4 september 1874 in Temse wonen en huwde er met **Maria Clara Van Bergen** (1848-1927), die in Aarschot werd geboren. De ondernemer overleed op 10 maart 1911 in Temse waarop zijn weduwe zijn plaats zou vervangen en als deelvennoot optreden in het bedrijf. Ze bleef zich van deze taak kwijten tot aan haar overlijden op 19 september 1927, waarop haar zonen **Jozef Brys** (1888-1952) en **Henri Brys** (1891-1974) hun ouders als deelvennoten in de familieonderneming opvolgden.

Jozef Brys huwde in 1914 met **Anna Schickx** (1889-1962) die in Antwerpen werd geboren. Henri Brys huwde met **Lea de Coninck van Noyen** (1899-1962) die in Aalst werd geboren. In 1919 werd de firma omgevormd tot een naamloze vennootschap onder de naam 'N.V. Dacca, ancien établissement Andries/Brys en co.' In 1952 werd het honderdjarige bestaan gevierd en op 1 april 1972 werd alle bedrijvigheid in de firma gestaakt.

Over de andere begravenen werden geen gegevens terugvonden in het archief.

---

⁵ Zie inventarisfiche 38, Andries.

Deel 4: Illustratiebundel

Afbeeldingen

Afbeeldingen 1 en 2: Afbeeldingen van de Dekanale Onze Lieve Vrouwe kerk in Temse.

Afbeelding 1: In: G.A.T.: Documentatiemap: Temse: Toeristische gidsen, *Temse en omgeving*, *Tamise et ses environs*, Geïllustreerde gids

Afbeelding 2: In: G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Toerisme.

Afbeelding 3: Het stadscentrum van Temse, met de Dekanale Onze Lieve Vrouwe kerk en het kerkhof rondom deze kerk. Tot in 1852 was er nog een gedeelte van het kerkhof rond de markt gelegen zoals op de kaart te zien is.

In: G.A.T.: Documentatiemap: Temse, Kerkhof.

Afbeelding 4: Eerst gecreëerde toegangspartij langs de Gasthuisstraat.

Bron: Eigen Foto

Afbeelding 5: Muurpartij langs de Gasthuisstraat.

Bron: Eigen foto

Afbeelding 6: Tweede gecreëerde toegangspartij langs de Gasthuisstraat.

Bron: Eigen Foto

Afbeelding 7: Grafteken voor de Oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

Bron: Eigen foto

Afbeeldingen 8, 9, 10 en 11: Afbeeldingen van de nieuwe toegangspartij met dienstgebouwen langs de Vroonhoflaan.

Bron: Eigen foto's

Voorzijde dienstgebouw rechts

Voorzijde dienstgebouw links

Achterzijde dienstgebouw rechts

Achterzijde dienstgebouw links

Afbeeldingen 12 en 13: Afbeeldingen het ijzeren hekken die toegang verleent tot de begraafplaats, langs de Vroonhoflaan.

Bron: Eigen foto's

Afbeelding 14: Kalvariekruis, met onderaan grafkelder waar enkele Priesters begraven liggen.

Bron: Eigen foto

Afbeelding 15: Afbeelding van de stèles die tegen de oorspronkelijke buitenmuur van de begraafplaats werden geplaatst, Perceel G, Laan I.

Bron: Renovatiedossier zerken op het oud kerkhof van Temse, fotoreportage.

Afbeeldingen 16, 17, 18, 19, 20 en 21: Zicht op enkele lanen.

Perceel F, Laan I

Bron: Renovatiedossier zerken op het oud kerkhof van Temse, fotoreportage.

Perceel F, Laan VI

Bron: Eigen Foto

Perceel J, Laan IV

Bron: Eigen Foto

Perceel L, Laan III

Bron: Eigen Foto

Perceel L, Laan IV

Bron: Eigen Foto

Perceel C, Laan I

Bron: Renovatiedossier zerken op het oud kerkhof van Temse, fotoreportage

Afbeelding 22: In het hart van de percelen bevinden zich vaak minder waardevolle grafmonumenten.

Bron: Eigen foto

Afbeelding 23: Groen op de begraafplaats.

Bron: Renovatiedossier zerken op het oud kerkhof van Temse, fotoreportage.

Afbeelding 24: Zicht op Temse, gelegen aan de Schelde.

Bron: G.A.T.: Documentatiemap: Temse Prentkaarten.

Afbeelding 25: Pleurante met afgebroken zuil op de begraafplaats van Assebroek, Brugge.

In: *De funeraire beeldhouwkunst in: De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, Generale Bank, 1990, Vol 1., Pg. 191.

Afbeelding 26: Obelisk van de familie Van Overschelde – Bressinck

Bron: Eigen foto

Afbeelding 27: Familiealtaar Grafkapel familie Janssens de Varebeke
Bron: Eigen Foto

Afbeelding 28: Kruisribgewelf, Grafkapel familie Janssens de Varebeke
Bron: Eigen Foto

Afbeelding 29: Interieur Grafkapel familie Wauters – Braeckman
Bron: Renovatiedossier zerken op het oud kerkhof van Temse, fotoreportage.

Afbeelding 30: Grijsmarmeren inscriptieplaten langs de zijwanden van het interieur van de grafkapel van de familie Wauters - Braeckman
Bron: Eigen foto.

Afbeelding 31: Vergipsing en decompositie van de marmeren inscriptieplaat van het grafmonument van de familie De Buysscher – Vemers.

Bron: Renovatiedossier zerken op het oud kerkhof van Temse, fotoreportage.

Bron: Eigen foto

Afbeelding 32: Neoromaans glazen drielicht in de grafkapel van de familie Janssens de Varebeke.

Bron: Eigen foto.

Afbeeldingen 33 en 34: Twee afbeeldingen van de steenhouderszaak van Victor Patteet en F. Hendrickx, die gelegen was naast de Antwerpse Kielbegraafplaats.

In: Havermans, A. , *Victor Patteet*, in de bundel: *Ontwerpers en uitvoerders*, in: *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegeeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000.

Afbeelding 35: Afbeelding met het portret van Philippe Parmentier.

In: Van Lennep, J., *De 19de eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, tentoonstellingscatalogus Generale Bank, Brussel, 1990, Pg. 520.

Afbeelding 37: Afbeelding van het eclectische Gemeentehuis van Temse dat in 1905 door de architect Karel Nissens werd ontworpen.

In: G.A.T.: Documentatiemap: Temse: Toeristische gidsen, Temse en omgeving *Tamise et ses environs*, Geïllustreerde gids

Afbeelding 36: Hoofding van een brief van Clement Jonckheer, gedateerd 6.10.1902.

In: Havermans, A. , Clement Jonckheer fils, in de bundel: Ontwerpers en uitvoerders, in: *Grafmonumenten door de stad Antwerpen overgebracht naar de nieuwe stedelijke begraafplaats Schoonselhof*, Onuigegegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent, Vakgroep Kunst- Muziek- en theaterwetenschappen, 2000.

Platenbundel

- **Plaat 1:** Neoklassieke portiek, uitgevoerd door architect Debret.

In: Normand, L. , *Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France*, A. Morel, Parijs, 1863, Première partie, Plaat: 63.

Grafmonument van de familie **Wilford** (zie inventarisfiche 27, °1868)

- **Plaat 2:** Kruisbeeld dat onderaan wordt geschraagd door twee voluutmotieven.

In: Normand, L. , *Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France*, A. Morel, Parijs, 1863, Première partie, Plaat: 29, sépulture de la famille Boscary.

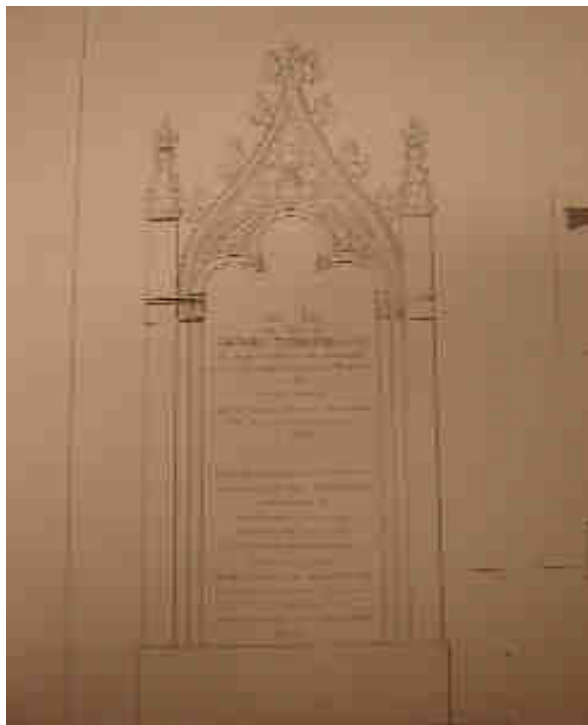
Plaat 3: Kruisbeeld met onderaan twee medaillonvormen met daarin rozetten.

In: Normand, L. , *Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France*, A. Morel, Parijs, 1863, Première partie, Plaat 33.

Platen 4 en 5: Twee modellen van neogotische stèles.

In: Normand, L. , *Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France*, A. Morel, Parijs, 1863, deuxième partie, Platen 12 en 39.

Plaat 6 : Palmetacroterie.

In: Normand, L. , *Monuments funéraires choisis dans les cimetières de Paris et des Principales villes de France*, A. Morel, Parijs, 1863, deuxième partie, Plaat 72.

Plaat 7: Plint met zadeldakvormige deksteen die zich uitstrekt voor een rijkelijk angeklede stèle.

In: *Architecture funéraire, 25 planches gravées*. Extraites du *Moniteur des architectes*, Paris 1867 – 1900, Plaat : 3.

Plaat 8: Enkele voorbeelden van decoratieve motieven, waaronder de meanderfries en verschillende rozetten.

In : N., J.B. J. Mti, Manuels Roret : *Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du propriétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret, Plaat 3.

Plaat 9: Drie modellen van neogotische siertorens.

In: N., J.B. J. Mti, Manuels Roret : *Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du propriétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret, Plaat 4, nrs 144-146.

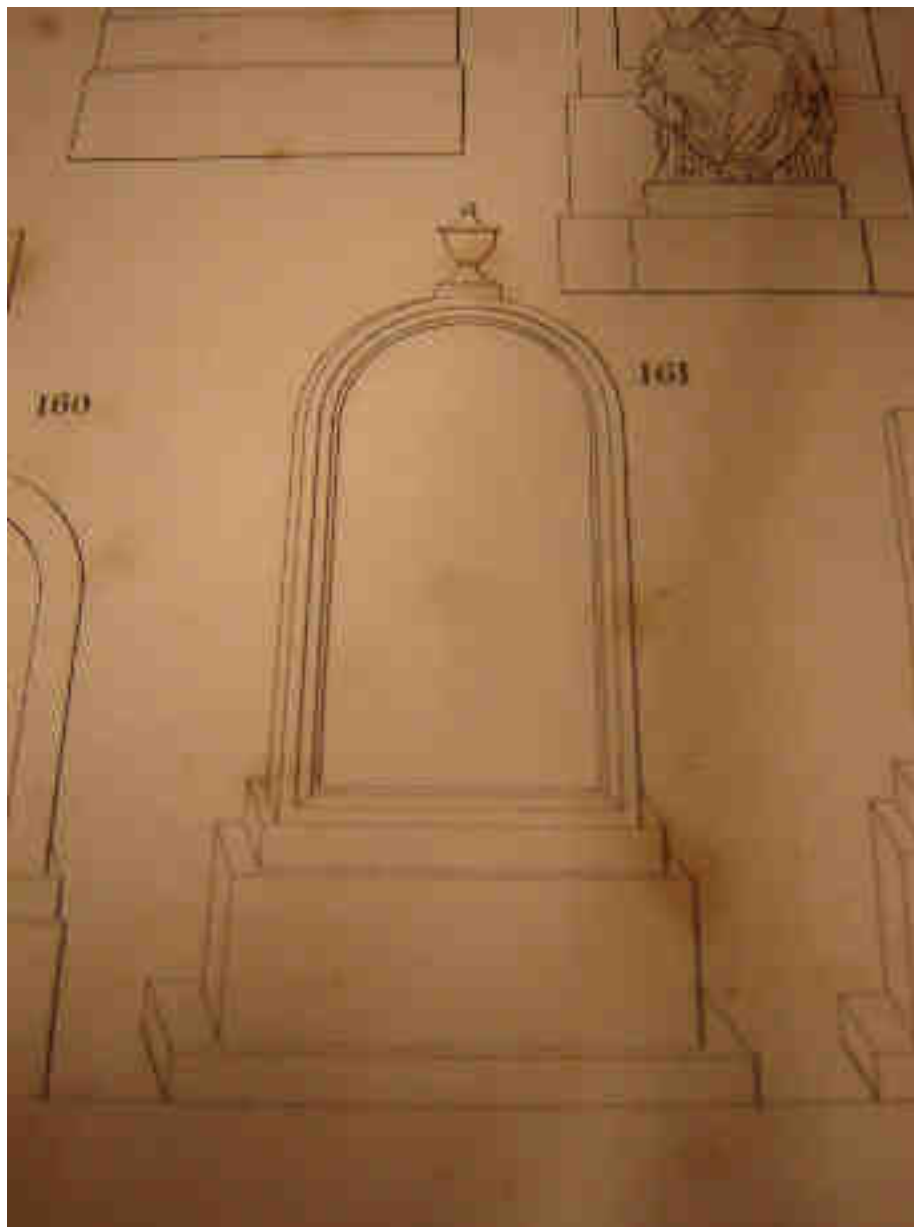
Plaat 10: Latijns kruisbeeld met loof in de okselzones van de kruisarmen en voluutmotieven aan de voet van de verticale kruisarm.

In: N., J.B. J. Mti, Manuels Roret : *Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du propriétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret, Plaat 4, nr. 143.

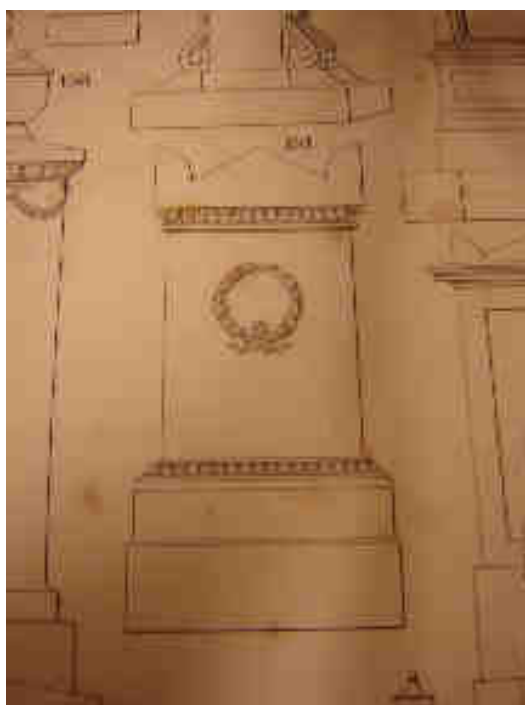
Plaat 11: Model van een afgeronde stèle.

In: N., J.B. J. Mti, Manuels Roret : *Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du propriétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret, Plaat 4, nr. 161.

Platen 12 en 13: Modellen van de typische stèle –en cippusbekroning.

In: N., J.B. J. Mti, Manuels Roret : *Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du propriétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret, Plaat 4 nr. 153, 151.

Plaat 14: Model van een neogotische stèle.

In: N., J.B. J. Mti, Manuels Roret : *Nouveau manuel complet du marbrier, du constructeur et du propriétaire de maisons*, Parijs, Atlas, librairie encyclopédique de Roret, Plaat 6 nr. 198.

Plaat 15: Een sarcofaag die op het Parijse Père Lachaise werd gerealiseerd door architect E. Bérard.

In: Broussard, J. , *Recueil des tombeaux les plus remarquables exécutés de nos jours et représentés en perspective*, J. Baudry, Parijs, ca 1865, Plaat 15.

Plaat 16: Het grafmonument van de familie Guérin – Boutrot, dat door de architect E. Gaudré werd gerealiseerd op het Parijse Père Lachaise.

In: Broussard, J. , *Recueil des tombeaux les plus remarquables exécutés de nos jours et représentés en perspective*, J. Baudry, Parijs, ca 1865, Plaat: 25, études 84-85.

Plaat 17: De sarcofaag van Félix Duban op het cimetière du Sud te Parijs, die door architect Duc gerealiseerd werd in het jaar 1873.

In: *Choix de documents pratiques, extraits de la revue générale d'architecture et des travaux publics. Chapelles funéraires, tombeaux.* Parijs, Schmid, Pg. 37, plaat 42, vol xxx.

Grafmonument van de familie **Brys – Bergen** (zie inventarisfiche nr. 86, °1911)
Plaat 18: Model van een grafmonument.

In: Daly, C., *Architecture funéraire contemporaine*, Ducher et compagnie, Parijs, 1871, première section C, plaat 6, figuur 4, tombeaux.

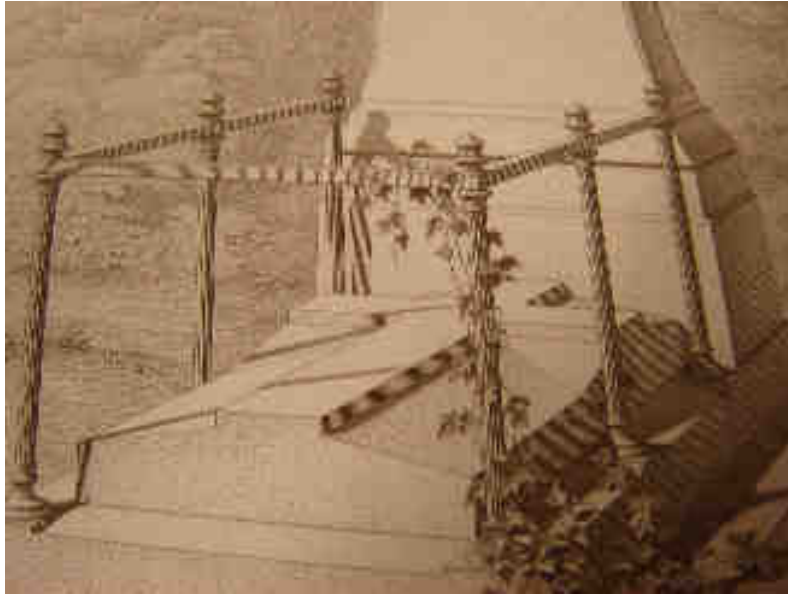
Plaat 19: Het grafmonument van de familie Guérin – Boutron, dat door architect E. Gaudré werd gerealiseerd op het cimetière de l'est in Parijs.

In: Daly, C., *Architecture funéraire contemporaine*, Ducher et compagnie, Parijs, 1871, deuxième section A, plaat 4.

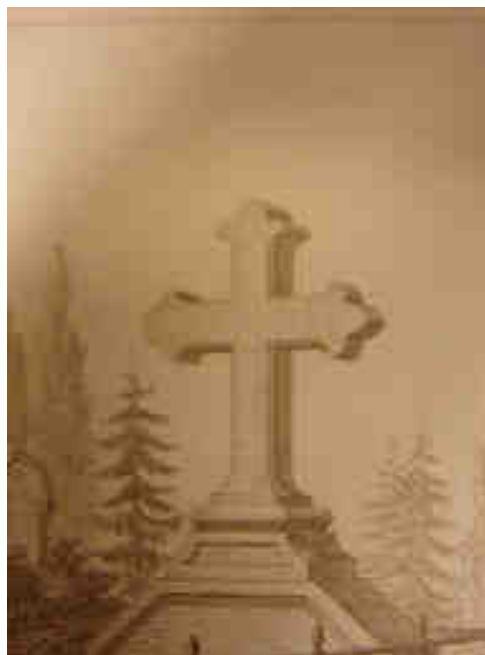
Plaat 20: Grafmonument dat door architect Vaudoyer werd gerealiseerd op het cimetière du sud in Parijs.

In: Daly, C., *Architecture funéraire contemporaine*, Ducher et compagnie, Parijs, 1871, deuxième section A', plaat 5.

Plaat 21: Model van een Latijns kruisbeeld waarvan de armen zijn uitgewerkt in de vorm van gestileerde leliebladeren.

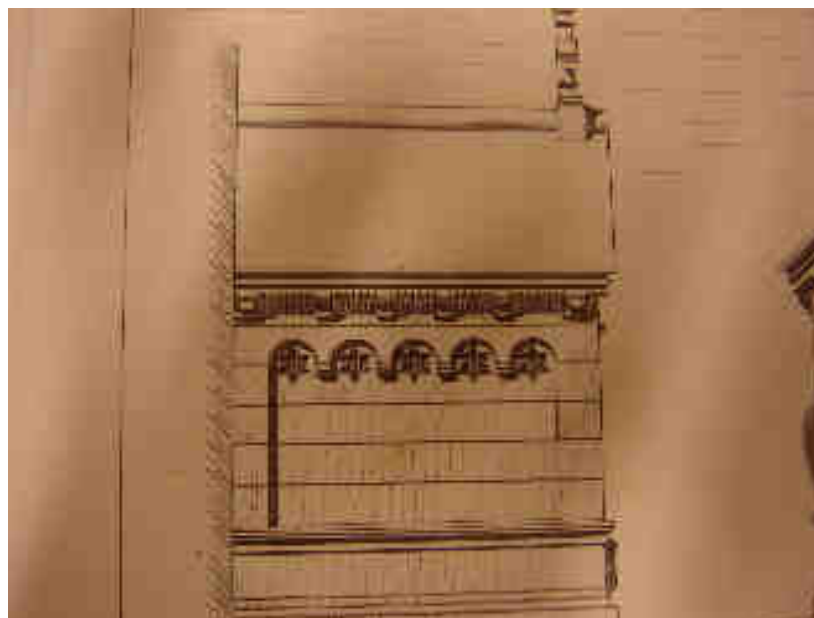
In: Daly, C., *Architecture funéraire contemporaine*, Ducher et compagnie, Parijs, 1871, troisième section A'', plaat 8, figuur 2.

Platen 22 en 23: De grafkapel die door Jules Fonteyne werd ontworpen voor de begraafplaats van Elsene.

In: Fonteyne, J. *Recueil d'architecture funéraire. Spécimens de tombeaux, chapelles funéraires, mausolées, sarcophages, pierres tombales, croix etc.*, J. Bouwers, Brussel, ca 1879-1889, Plaat : 44 en 45.

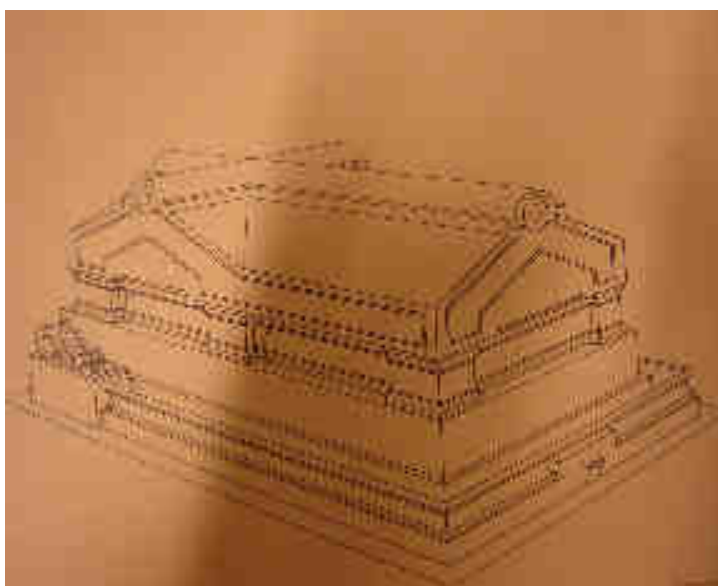
Plaat 24: Een grafmonument dat door architect M. Smits werd gerealiseerd op de begraafplaats van Evere.

In : Fonteyne, J. *Recueil d'architecture funéraire. Spécimens de tombeaux, chapelles funéraires, mausolées, sarcophages, pierres tombales, croix etc.*, J. Bouwers, Brussel, ca 1879-1889, Plaat : 41

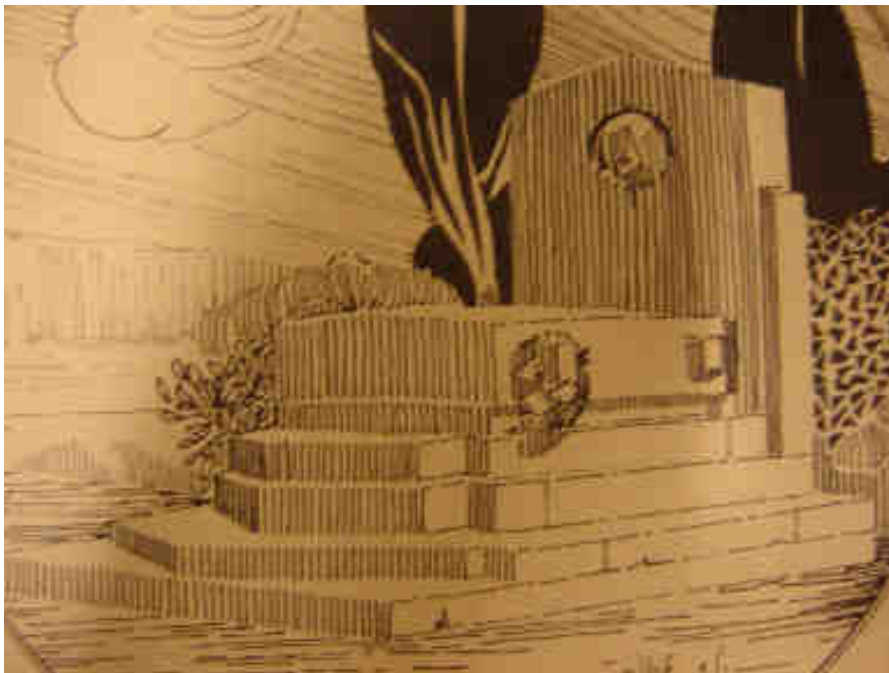
Plaat 25: Model van een grafmonument.

In: Lecocq, J., *Sépultures modernes*, H. Vial, Parijs, plaat 6.

Plaat 26: Model van een grafmonument met vooraan de superpositie van enkele niveaus met bovenaan twee vijfhoekige vormen die functioneren als bloembakje.

In: Lecocq, J., *Sépultures modernes*, H. Vial, Parijs, plaat 26, figuur 1.

Grafmonument van de familie Wilford – Bosteels (zie inventarisfiche nr. 26, °1929)

Bijlagen

Bijlage 1: Gedenkenis, Jean Van Landeghem, 1867.

In: G.A.T.: Documentatiemap: Kerhhof oud

Bijlage 2: Huidig stadsplan van Temse, met de inplanting van de begraafplaats.

Bron: Plan verkregen op het gemeentehuis van Temse

Bijlage 3: Document betreffende de uitbreiding van de begraafplaats.

In: G.A.T.: Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement St. Nicolaas, Gemeente – Temsche, Vergroting van het Kerkhof, *Proces Verbaal van onderzoek de commodo – Incommodo*, 24 maart 1847. Dit document werd ondertekend als volgt: Ter ordonnantie den Secretaris, Delclerig.

Bijlage 4: Gemeenteraadsverslag, 1863.

In: G.A.T.: Gemeenteraadsverslag, Nr. 84, *Bouwing van een grafkelder*, Temse, 1863.

Bijlage 5: Document met het plan van de begraafplaats anno 1868.

In: G.A.T.: Geen verdere plaatsgegevens

Bijlage 6: Ingevulde vragenlijst, 22 januari 1872.

In: G.A.T.: *Provincie Oostvlaanderen, gemeente Temsche, kerkhof van O.L.Vrouwe, Antwoord op de inlichtingen gevraagd bij aanschrijving van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, gedagteekend 14 november 1871 (provincie en gemeentezaken, nr. 36), Temse, 22 januari 1872.*

Bijlage 7: Grondplan met oud gedeelte van de nieuwe begraafplaats van Temse.

Bron: Plan verkregen op het gemeentehuis van Temse

Bijlage 8: Enkele ontwerptekeningen van Philippe of Leopold Parmentier of van beiden. De eerste schets valt samen met het grafmonument van Joannes Baptista Van Der Heyden. Geen enkel ander nog bestaand grafmonument op de begraafplaats van Temse komt overeen met één van de veertien andere schetsen, of misschien werden deze grafmonumenten reeds weggenomen.

In: G.A.T.: Map: Kerkhof Oud:

